

MAGYARÖRMÉNY TUDÁSTÁR

Jelen dokumentumot a Magyarörmény Tudástár ingyenes digitális könyvtárból töltötték le. A pontos felhasználási jogokat kérjük nézze meg a honlapon!

www.MagyarormenyTudastar.hu

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIV. évfolyam 155. szám
2010. január

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

---

Elmélkedés az örmény liturgiáról

Miért van szükség örmény liturgiára? (Itt a liturgia szót nem csupán mise jelentésben, hanem tágabban használom!)

Szükséges a kérdésre válaszolni, mert még magyarörmények körében is találkoztam értetlenséggel: minek az?

Ősi kultúrnép az örmény. A kereszténységet a maga kultúrája és gondolkodásmódja szerint alakította. Az emberek különbözőek, hisz ezt látjuk az egyes művészeti irányzatok kedveltségében is. Mindenki egyénisége szerint másként látja a világot.

Elmélkedési sorozatunkat tizenkettő részre osztottuk, a füzetek havi megjelenése folytán. Bevezetőnek had idézzük a keresztelési szertartás saragánját.* Ezzel vízkereszthez is kapcsolódunk: hisz akkor tártul fel a Szentháromság titka:

„Ó, újszülött fia a fénynek: a dicsőség királya, a fényárasztó feltámadt, miként a növény csírája. Alleluja, alleluja, alleluja, alleluja!”

Dr. Sasvári László

*Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint. Bp. 2006. 143. o.

**Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu**

Jézuskára várva

December 17-én a hagyományos évégi ünnepi klubdelután a szépen díszített karácsonyfával, ajándékokkal, Liszt Ferenc Karácsonyi miséjével várta a betérőket. Szépen megtelt ünnepi hangulatú emberekkel a Csontváry terem.

Dr. Issekutz Sarolta elnök köszöntőjét Szilágyi Domokos Karácsony c. versével kezdte, majd Fogolyán Kristóf fuvolaművész saját szerzeményeit játszotta mindenki nagy öröme. Flórián Antal Eröss Attila, a 85. születésnapján ünneplő marosvásárhelyi költő Téli szonett, Mennyből az angyal... és a Heródések karácsonya c. gyönyörű verseit adta elő nagy átéléssel. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szokásos évi beszámolója után az idén 11. alkalommal került sor Szongott Kristóf díj kiosztására. Az egyesület elnöksége által díjazott Balázs-Bécsi Attila tanár, művészettörténész, a szamosújvári TÉKA Művelődési Alapítvány és Művelődési Központ igazgatója, Kolozs megyei tanácsos, aki az oklevél szövege szerint „*elévülhetetlen érdemeket szerzett a hosszú évek óta*

Fogolyán Kristóf

a – *TÉKA Alapítványon keresztül – folytatott kulturális misszióval: a szörvány magyar gyermekek tanulása, a magyar kultúra megőrzése, ezen belül a szamosújvári örmény gyökerű gyermekek kulturális identitásának megőrzése, az örmény alapítású Szamosújvár város építészeti és kulturális értékeinek feltárása és dokumentálása, a szamosújvári magyar-örmény katolikus temető feltérképezése, fotózása és könyvben megjelentetése területén, amely tevékenységeivel az örmény közösség számára is felbecsülhetetlen szolgálatot tett.*”

Szongoth Gábor elnökségi tag laudációja után került sor a díj és az ajándékok átadására. A díjazott – a tőle megszokott szerénységgel – először is megköszönte Szamosújvár városának, hogy befogadta és lehetőséget adott arra, hogy munkásságával meghálálja azt. Köszönetét fejezte ki, hogy a kitüntetést Szongott Kristóf díjat megkaphatta, amely csak megerősíti abban, hogy jó úton halad és más is észreveszi törekvését, amely a fiatal generációkon keresztül a magyar kultúra ápolását, terjesztését, az értékek megőrzését tűzte ki célul.

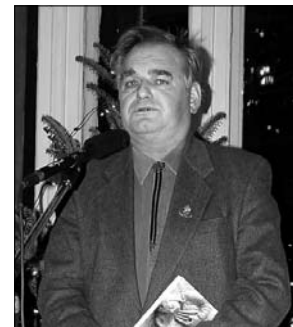
A karácsonyi klubdelután közönsége

Petrás Mária csángó keramikus- és énekművész és Döbrentei Kornél költő Zsoltáros ultimátum c. könyvüket Mária szép csángó karácsonyi énekével vezette és zárta be, majd Döbrentei Kornél a szeretettel teli, igényes kulturális közösségi létformánk kivételességéről, példaértékéről beszélt – a mai leromlott közállapotok ellenére. „Az értékelvőség, a hit megtartó ereje lehet csak kivezető út a mai posványból, amelyeket sohasem szabad feladni.” – mondta.

Az est második részében a Szent Család Plébánia gyermek színjátszó köre az 1880-ból származó Gerjani Betlehemest adta elő, amely egészében megmaradt írott formában az utókor számára, dr. Kilián Istvánné rendező, betanító tanárnő előadása szerint. Az anyagkorust Egyháziné Marthy Katalin tanította be, a jelmezeket Wertán Kinga

Petrás Mária

Döbrentei Kornél

tervezte és valósította meg. A gyermekek bájos humorral és átéléssel jelenítették meg a szent család életét, a kisded megszületését. A kis angyalokkal együtt énekelte a szeretettel teli hallgatóság a szép karácsonyi énekeket.

Szent Család Plébánia gyermekszínjátszó

Valamennyi gyermek és tanárnő, az est összes szereplője és résztvevője, hallgató-sága ajándékot kapott a rendező egyesülettől ez évben is. Az elnök megköszönte az est támogatóinak – FÖÖ, Bp. Főv. IX., XI. és XII. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat, Kiss János és családja Philadelphiából – az est megrendezésének lehetőségét, valamennyi segítőnek a megvalósításban való részvételt. Ezt követően Eröss Attila Ez a parancs! c. versének elmondásával és útmutatásával kívánt és elnök asszony kegyelemmel teljes, áldott ünnepeket és boldog, sikerekben gazdag új esztendőt a szűkebb és tágabb közösségnek egy pohár pezsgő kíséretében.

Sokan szép könyvekkel és lemezekkel, Petrás Mária kerámiákkal, de valamennyien boldogan tértek haza otthonukba, készülődve az ünnepekre.

M

Balázs-Bécsi Attila

1964-ben született Gyergyóremetén, a 20 éves Balázs-Bécsi Attila édesapja. Tanulmányait a Babes-Bolyai Tudományegyetemen végezte, történelem-filozófia karon, tanár, művészettörténész diplomát szerzett. Több évig tanított történelmet Szamosújvárott, majd a szamosújvári Téka Alapítvány intézményvezetője, igazgatója.

1990-ben elindította a szamosújvári táncházat, majd Szamosújvárott megalapította a Kaláka Néptáncgyűtest, 1993-ban pedig a Téka Művelődési Alapítványt, majd megnyitotta a Művelődési Központot és létrehozta a Téka Néprajzi Múzeumot.

2008–2009-ben részt vett a Feketelaki Művelődési és Táborközpont kialakításában, a Tájház kiépítésében.

2000-től felvállalta a mezőszéki szórványprogram keretében belül a Téka Mezőszéki Szórványkollégium felépítését, működtetését és fenntartását, ahol jelenleg 103 tanuló van.

A Téka Alapítvány keretében belül beindította a felnőttképzést.

2006-ban elindította – minden eddigi tevékenységét felülmúló vállalkozását – a Mezőszéki Szórvány Iskolaközpont létrehozásának szervezését. Ennek érdekében 2008-tól elvállalta a Kolozs megyei tanácsosi tisztséget is a Kolozs Megyei Tanács Művelődési és Oktatási Bizottságának elnöksége valamint a megyei RMDSZ régiós alelnöksége mellett.

Balázs-Bécsi Attila átveszi a díjat Szongoth Gábertól

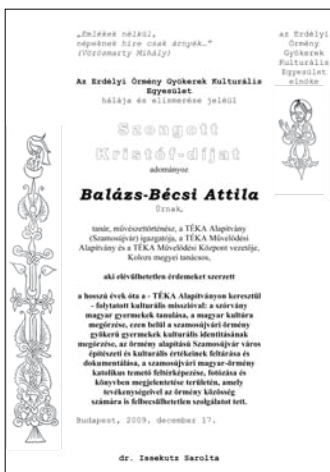
Több elismerésben részesült, 1997-ben „Könczei Ádám” díjat kapott, 2007-ben pedig a megyei RMDSZ részéről kiérdemelte a „Legszívósabb építkező” díjat.

2008-ban az általa vezetett Téka Alapítvány elnyerte a Kisebbségekért díjat.

2002-ben jelent meg „A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája” című könyv, amelynek szerzője és fotográfusa volt, és amely a 2008-ban elhunyt Lengyel Marika által rendbe hozott temető első, hiteles bemutatása volt.

Amikor Sarolta megírta Számára, hogy az EÖGYKE elnöksége idén Neki ítélte a Szongott Kristóf díjat, ez volt a válasza: „Munkámmal én csak a város felé akarom megköszönni azt, hogy befogadott”. Azt hiszem, hogy ehhez nem kell kommentár.

Szongoth Gábor

Tallózás a karácsonyi üdvözletek közül

Dr. Issekutz Sarolta
Elnök

Tisztelt Elnöknő!
A bethlehemi jászol előtt senki sem maradhat semleges: itt mindenkinek döntenie kell, a közénk szálló Isteni irgalom mellett vagy ellen. „Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, el ne vesszen, hanem örökké éljen.” (Jn 3,16)

Kegyelemteljes karácsonyi ünnepeket és áldott új esztendőt kívánok tisztelettel és szeretettel.

Gyulafehérvár, 2009. Advent II. vasárnapján
Jakubinyi György
Érsek

Ui: Ismételten köszönöm az EÖGY. Füzetek hűséges küldését. Gratulállok hozzá.

Dr. Issekutz Sarolta
Elnök asszony részére

ÁLDOTT KARÁCSONYI ÜNNEPEKET!

Ezerkilencszáznyolcvankilenc adventjében égő várákozás élt minden szívben. Istenre tekintve vártuk a bethlehemi csillagot. Hitünkben nem csalatkoztunk, reményeink valósággá váltak. Karácsony szent ünnepének legnagyobb ajándékaként a megszülető Jézus elhozta népünknek a szabadulást. Az isteni üdvtörténet nagy ígérete és várákozás történelmi formában öltött testet életünkben.

1989 Megváltó Karácsonyára emlékezve, Szabadító Krisztusunk iránti örömmel és háláadással kívánok áldott ünnepeket – szeretettel: Temesvár, 2009 Advent havában

Tőkés László
EP képviselő

Eröss Attila

Ez a parancs!

Székelynek lenni, igaz magyarnak, hátat vetni a szélnek, s viharnak. Nem tántorogni vérben és gyászban, Isten elé így állni: Vigyázzban. Ez a parancs!

Sorunkból vesszen, mind aki gyáva, aki a békét másoktól várja. Vessük meg végre jobban a lábunk, darab kenyeret csak így találunk. Ez a parancs!

Helyünkre ezek lesődve várnak, utat törni egy gonosz világnak. Tartsunk ki bátran, itt, mindenáron, s lesz majd unokánk, aki megáldjon. Ez a parancs!

2009

Fővárosi Örmény Klub

2010. január 21., 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V.,
Simmelweis u. 1–3., Bartók terem

Műsor

„Ordosztól a Kárpát medencéig”

A magyarok ősei indiai, perzsa, örmény és bizánci források alapján

Dr. Aradi Éva
vetített képes előadása

Könyvárúsítás

Rendező:
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Támogató:
Fővárosi Örmény Önkormányzat

Dr. Issekutz Sarolta elnöki beszámolója az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2009. évi működéséről

Az egyesület működéséhez a tagdíj bevételeket, adományokat és az adózó állampolgárok személyi jövedelemadó 1 %-a felajánlásait használtuk fel, amely sajnos a tavalyi évhez képest közel felére csökkent. Pályázatot nyújtottunk be: az Országgyűlés kisebbségekkel foglalkozó bizottságához, ahonnan 500 eFt támogatást kaptunk, és együttműködési

Kisebbségi Önkormányzatnak, mint fő támogatóinknak, valamint az I., II., VIII., XI., XII., XIII., XIV. és XV. kerületi önkormányzatoknak, magánszemélyeknek, hogy támogatásukkal hozzájárultak a füzetek megjelentetéséhez. Sajnos több önkormányzat vállalása ellenére nem teljesített.

A Fővárosi Örmény Klub 14. évét zárjuk, mely változatlanul igen nagy népszerűségnek örvend s havi rendszerességgel fogadta alkalmanként 80–150 fő közötti létszámban tagjait, az örmény kultúra iránt érdeklődőket. Változatos programjait az egyesület képviselőiből alakult kerületi örmény önkormányzatok (idén az I., II., VI., VIII., IX., XI., XII., XIII., XVI. ker.) és a Fővárosi Örmény Önkormányzat, valamint az EÖGYKE közösen rendezte. A havi alkalmakkor a klub vezetését, a hangosítást, műszaki berendezéseket, eszközöket változatlanul az egyesület biztosította.

Az idei év nagy eseménye volt az örmény katolikus közgyűjtemény megnyitása. Végre 10 év után a Budapesti Örmény Katolikus Lelkésztség Orlay utcai ingatlana is megtisztult, az illetéktelen álegyház több éves bírósági peres eljárás hatására megszüntette bejelentkezését az ingatlanban.

Idén 3. alkalommal rendezte meg egyesületünk június 17–23-ig a *III. Örmény Kultúra Hetét*, melynek fővédnökségét

megállapodásokat kötöttünk a Fővárosi Örmény Önkormányzattal és több kerületi örmény kisebbségi önkormányzatunkkal programjaink támogatására.

Köszönet a pályázati támogatóknak, adományozóknak, az együttműködő örmény önkormányzatoknak a nyújtott támogatásért, amelyet csakis az örmény kultúra megismertetésére, terjesztésére használtunk fel.

Az egyesület idén sem fizetett személyi juttatást, irodai rezsiköltséget az egyesület működtetéséért, csupán helységbérleti díjat.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek, kulturális és információs havilapunk XIII. évfolyama jelent meg idén igen gazdag anyaggal (több hónapon keresztül 60 oldal terjedelemben) 1350 példányban, valamint 200 pl-ban a 2009. füzetek évkönyv is. A www.magyarormeny.hu honlapunkon valamennyi megjelent füzet és meghívó olvasható.

Köszönet a Fővárosi Örmény Önkormányzatnak és a Ferencvárosi Örmény

Német Szilárd, a Fővárosi Közgyűlés Esélyegyenlőségi, Foglalkoztatáspolitikai és Kisebbségi Bizottság elnöke vállalta el.

A hét nap alatt sajtótájékoztatót tartottunk, három új könyvet mutattunk be (*dr. Issekutz Sarolta: Az örmény halottkultusz és temetkezés, Erzsébetváros és az örmény katolikus temetője* DVD melléklettel; *II. Örmény Kultúra Hete Budapest 2008. április 17–25.* dokumentumkötet, DVD filmmelléklettel; *Örmény-Magyar A,B,C, Könyvszke* (Szamosújvár 1834) és *Gyakorlati Örmény nyelvtan* (Velece 1876) lapozós DVD kiadvány), 3 kiállítást rendeztünk, új és régi filmeket mutattunk be, ünnepi örmény katolikus szentmisén lehetünk együtt, erdélyi örmény népzenei együtteseket ismerhettünk meg, örmény irodalmi és zenei esten vehettünk részt, majd könyvbemutatóval egybekötött gasztronómiai bemutatóval zárhattuk az ünnepi hetet.

Sajnos idén elmaradt a tavaly tapasztalt nagy összefogás a kerületi örmény önkormányzataink részéről, kevesen rendeztek önálló programot (I., II. és XII. ker. Örmény Önkormányzat, Fővárosi Örmény Önkormányzat, EÖGYKE) és kevesen támogatták a rendezvényeket, könyveink kiadását is. Fő támogatónk a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat és a Fővárosi Örmény Önkormányzat volt.

Részt vett egyesületünk kisebbségi konferenciákon, sőt az Európa Tanács Kisebbségi Keretegyezmény 3. fordulós ellenőrzésében is és igyekezett kifejezni és elfogadtatni álláspontját a hazai örménység kétnyelvűsége, az erdélyi örménység magyar anyanyelvűsége kérdésében.

Részt vettünk világi ünnepeinken, megemlékezéseken, mint minden évben. Az

Aradi Vértanúk napját hagyományosan a Főpolgármesteri Hivatal dísztermében rendeztük meg idén is egy nagyszabású rendezvénnyel (kulturális műsor – népzenei hangversennyel, kiállítással és fogadással).

Részt vettünk örmény katolikus, római katolikus egyházi ünnepeinken, búcsúkon (Budapest Orlay u-i templom, Szamosújvár, Erzsébetváros, stb.) és segítettük az örmény katolikus hitélet fenntartását, megújítását. Emlékfalat avattunk *Szabadsághőseink* (Kiss Ernő és Lázár Vilmos aradi vértanúk, Czetz János tábornok, Pongrácz Gergely '56 hőse) emlékére a Budapesti Örmény Katolikus Lelkésztség falán az Orlay u-ban. Segítettünk Örményországi utazást szervezni és zárandokúton vettünk részt P. Fogolyán Miklós Lukács mechtarista szerzetes emlékére, halálának 10. évfordulóján Ausztriában és Olaszországban. Barangoltunk idén is Erdélyben, őseink földjén és megszerveztük az Udvarhely- és sepsiszéki örmények találkozóját Székelyudvarhelyen kiállítással, előadással és könyvek bemutatójával fűszerezve.

Részt vettünk a MULTIKULTI rendezvénysorozaton, amely a fővárosi egyesítésének 135. évfordulója tiszteletére került megrendezésre. Önálló kiállítással, filmbemutatókkal és ismeretterjesztő előadással, irodalmi esttel és gasztronómiai bemutatóval jelentkeztünk április 19-én, igen nagy sikerrel.

Eltemettük Lászlóffy Aladár Kossuth díjas költőnk, írónk, akinek április 25-én megrendezett búcsúztatójára a hazai irodalmi élet kiválóságait sikerült egybegyűjteni az Örmény Katolikus Templomunkba.

Részt vettünk május 10-én a Kiskunmajsai 56'-os múzeum alapításá-

nak 10. évfordulójára rendezett ünnepségen.

Az elnök számtalan ismeretterjesztő előadást tartott az örmény kultúráról: *Üzenet az Ararátról* címmel a XXII. kerületben, a Multikulti rendezvényen, a *Nemzetiségi Teaház* sorozat keretén belül a Vendéglátóipari Múzeumban, a Dominó Kulturális TV Csatornán, Verőcén a *III. Erdélyország az én hazám fesztiválon*, Szamosújváron és Erzsébetvároson, valamint Medgyesen az egyházi búcsúk kapcsán, végül Ele-

méren (Szerbia) az aradi vértanúkra emlékezve.

Egyetlen feladatot nem tudunk idén befejezni: az örmény-magyar, magyar-örmény társalgási úti zsebszótár kiadását, amely 2010 tavaszára hűződik el.

Tervezzük kiadni a Gudenus János József: *Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* c. könyv javított és bővített kiadását, melyhez 2010. március 31-ig várjuk a kiegészítő anyagokat.

(Elhangzott 2009. december 17-én a Fővárosi Örmény Klubban)

Új örmény emlékhely Budapesten

November 29-én ünnepi emlékhely avatásra került sor a Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség székházánál. Fehér márványtáblán – *Szilasi*

László kőfaragó mester munkája – került elhelyezésre a *Domonkos Béla* érdi szobrászművész által Kiss Ernő és Lázár Vilmos aradi vértanúkról, Czetz János 48-as tábornokról, valamint Pongráz Gergely '56-os hősről alkotott bronz medalionja.

Az ünnepség *Wertán Zsoltné*, az egyházi gondnokság tagja bevezetőjével vette kezdetét, majd *dr. Issekutz Sarolta* elnök az aradi vértanúkra emlékezve méltatta az új emlékhely jelentőségét. „Az új emlékhely bővíti az örmény származású szabadsághőseinkhez méltó megemlékezések lehetőségét, ezáltal a közösségi megmozdulásokat, koszorúzásokat sokszorosítja meg az ünnepek kapcsán, és nem utolsósorban az örmény katolikus templom látogatottságát is növeli” – mondta.

Hetessy József A hársfa virága c. 56-os könyv szerzője Pongráz Gergelyre és társaira emlékezett. Az ünnepség, illetve az egész est folyamán a *Hétorony* hagyományörző *zenekar* szolgáltatta az alkalomhoz illő korhű zenét.

Az emléktáblát *Fülöp Ákos* atya, plébániai kormányzó áldotta meg és szentelte fel, majd a koszorúzások után a Szabadsághősök lelki üdvéért ünnepi szentmisét celebrált a hívekkel megtöltött templomban. Az estet szeretetvendégség és beszélgetés zárta a közösségi szintéren.

M

Wertán Zsoltné és Domonkos Béla szobrászművész

Tisztelt magyar honfitársaim!

Én az 1956-os magyar forradalom és szabadságharcban érintettek hívívője vagyok.

Meghatottan állok itt most Önök előtt,

amikor az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc kiemelkedő alakjának és hőségének Pongráz Gergelynek emléke előtt tisztelgek.

Pongráz Gergely, Magyarország legnagyobb forradalmi fegyveres csoportosulásának, a Corvin-közben sikeresen harcoló felkelő erőnek volt a főparancsnoka.

Állhatatosságát, rendíthetetlen személyes bátorságát, *Hetessy József* magyar hazája iránti lángoló hazaszere- tetét és elhűségét haláláig megtartotta.

Álljon itt most vallomása magyarságáról, melyet a „Corvin köz 1956” című könyvéből idézek:

„Őseim a XVII. században kerültek Erdélybe. Örményországból menekültek, ahol a törökök évszázadokon keresztül mészárolták őket. Alapítói voltak Szamosújvár városának, mely egy völgy- katlanban terül el a Szamos partján. ...

A szamosújvári örmények teljes mértékben magyarokká váltak, s ez a magyarságuk az évszázadok során csak erősödött. A magyar történelemben kis létszámukhoz viszonyítva, igen komoly szerepet játszottak. A 13 aradi vértanú között kettő volt örmény. Kiss Ernő és Lázár Vilmos. A harmadik örmény tábornoka az 1848-as szabadságharcnak Cetz János volt.

Büszke vagyok örmény származásomra, melyet csak a vallásban tartottunk meg. Vértanú és vallásunk az évszázadok folyamán megmaradt örménynek. Szívünk azonban magyarrá vált. Most, hogy az

emigráció Amerikába kényszerített bennünket, felvettük az amerikai állampolgárságot, amely csakis útlevelünkön változtatott. Szívünk és vérünk az maradt ami volt.”

Pongráz Gergely 1932-ben született

Szamosújváron. A második világháború után népes családjával, még gyermekként a csonka-magyarországra költözött. Az 1956-os forradalom vezéralakjaként a véres megtorlás során várható, biztos halálos ítélet elől külföldre emigrált. 1991-ben tért vissza magyar hazájába, ahol haláláig példamutatóan és állhatatosan küzdött az ország kiárusítását, és fel-

számolását bonyolító idegenszívú poszt-kommunista nomenklátúra szennyárada- ta ellen.

A forradalom harcaihoz és emlékéhez kapcsolódó szép cselekedete volt – sok egyéb mellett – a Kiskunmajsán emlékhelyként saját erőből megépített kápolna és az 56-os múzeum. Ennek kertjében 2005. május 18-án dicsőséges és teljes életét 73 éves korában tragikus hirtelenséggel szakította meg a szívhalál.

Testét a Szent István Bazilikában, az örmény katolikus szertartás szerint búcsúztatták, majd élete legnagyobb álmában, a budapesti Corvin közben, a régi harcok színhelyén ravatalozták fel koporsóját.

A kiskunmajsai kápolnában alussza örök álmát.

Mi, magyarok és az utánunk folyton-folyvást jövő generációk mindig tisztelettel fogunk emlékezni az 1956-os forradalom és szabadságharcunk legnagyobb hőisére, Pongráz Gergelyre.

Hetessy József

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(7. rész)

Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit,
Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő

IX. kerület

Dr. Patrubány Gergely (Erzsébetváros, 1830.– Bp., 1891. jún. 3.)

orvos, a főváros első tiszti főorvosa.

Emléktáblája a Vámház krt. 13. sz. ház falán.

Orvostudományi oklevelét a pesti egyetemen szerezte 1856-ban. 1857-ben sebész-mesterré képesítették. Egy ideig Bécsben tanult tovább. 1862-ben Pesten egy.-i magántanár, 1864-től a Császárfürdő főorvosa, 1867–69-ben a tífuszkórház főorvosa, 1873-tól 1889-ig Bp. főváros tiszti főorvosa. 1870-től a Közegészségügyi Tanács tagja. Nagy érdeme, hogy behatóan foglalkozott a pincelakások kérdésével, a gyermekhalandósággal és az egészséges település feltételeivel. Ezenkívül több kórtani kérdést is tanulmányozott.

Kabdebó Gyula fővárosi műszaki tanácsnok emléktáblája az Üllői út 119. számú ház falán.

X. kerület

Örmény utca

Az örmények indoeurópai eredetű, örmény nyelvet beszélő nép. Keresztény vallásúak, 301-ben Arméniában tették először államvallássá a kereszténységet, de a 6. század elején elszakadtak a nyugati (latin) egyháztól.

Magyarországon a középkortól élnek örmények, az első nagyobb közösség Esztergomban a 13. században jött létre. A 17. század második felében I. Apafi Mihály fejedelem hívására Moldvából és Lengyelországból érkeztek nagyobb

örmény csoportok Erdélybe. A 18. század végére kialakult a két legjelentősebb örmény központ: Szamosújvár és Erzsébetváros.

A gazdagodó örmény vezető réteg egyes tagjai nemességet kapva (vagy vásárolva) a magyar arisztokrácia sorába emelkedtek. A 19. század végén és a 20. század elején a magyar városokban letelepedett örmények nagy része asszimilálódott. A beolvadási folyamatot az örmény értelmiség egy része igyekezett megállítani. *Szongott Kristóf* Erdélyben kiadta az első (magyar nyelvű) magyarországi örmény folyóiratot Arménia címmel, majd javaslatára Szamosújváron örmény múzeum nyílt 1909-ben.

1920-ban megalakult a *Magyarországi Örmények Egyesülete*. A bécsi mechtaristák segítségével 1922-ben *Örmény Katolikus Egyházközösséget* szerveztek.

1970-es évek elején után *Kádár Dániel* mechtarista lelkész az Orlay utca 6. szám alatti villához kápolnát építtetett, s ugyanott múzeumot is létesített.

1952-ben megszűnt az örmények egyesülete.

1987-ben megalakult az Arménia magyar-örmény baráti kör, amelyből 1992-ben létrejött az *Arménia Népe Kulturális Egyesület*.

1994-95-ben alakultak az örmény kisebbségi önkormányzatok, csúciszerveként létrejött az *Országos Örmény Önkormányzat*, valamint a *Fővárosi Örmény Önkormányzat*.

1997-ben létrejött az *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület*, amely

összefogja az erdélyi örmény származású közösség tagjait. Célja az identitásörzés, az örmény kultúra és a hagyományok ápolása, az örmény szertartású római katolikus vallás megőrzése. Az *EÖGYKE* 1997-től havonta adja ki kulturális folyóiratát, amely a www.magyarorromeny.hu

honlapján is olvasható, valamint ekkor indította útnak az *Erdélyi Örmény Múzeum* sorozatot azzal a céllal, hogy az örmény múlt emlékeit, kultúráját és hagyományait megmentse az utókor számára. Eddig 14 kötet jelent meg.

Folytatjuk

Vasárnapi zene

Hagyományteremtő szándék nyilvánult meg abban, amit Szongoth Gábor képviselőtársunk tárt elénk az év utolsó vasárnapján, december 27-én az Orlay-utcai templomban. Mise után ugyanis – egy kis türelmet kérve a technikai előkészületekre – zenét varázsolt elénk.

Az épp előző nap véget ért karácsonyra hivatkozva ez a zene nem volt más, mint a *Csendes éj* című dal.

A nótát bizonyos Franz Xaver Gruber osztrák zeneszerző szerezte 1818-ban és azon kevés dal közé tartozik, amely elképesztő nemzetközi karriert futott be – és fut be továbbra is. Talán nincs olyan európai és amerikai nemzet, amely ne ismerné, és ne sorolná kedvenc dalai közé (ide értve persze Ausztráliát és egyes afrikai országokat is). *Csendes éj... Stille Nacht, Tiyhaja nocs, Silent Night, Cicha noc...* ez szó

A közönség az Orlay utcai templomban

szerint az a dal, amelynek dallama ezeryni nyelven hangzik fel minden évben.

December 27-én ugyan nem ezeryni, de jó néhány nyelven felhangzott, Szongoth Gábor és Anikó ugyanis gazdag lemezgyűjteményükből egy tizenegy változattól álló összeállítást készítettek. Volt benne magyar egyházi kórus, volt Komár László igen figyelemre méltó előadása, (volt persze Zámbo Jimmy is), de volt például az Új Bojtorján Együttes jó hangulatú éneklése. Volt ír kocsmai zenekar kedvesen-viccesre fogott előadása és country-színekkel tarkítva Johny Cash, vagy éppen Willie Nelson ugyancsak jó hangulatú, nyílt zenélése.

Engem – bevallo – jó néhány jelenlévővel együtt a legjobban Mahalia Jackson gospel-stílusú előadása fogott meg. Utánozhatatlan egyszerűséggel, ugyanakkor csodálatos finéziával, finomsággal és a legmagasabb szintű énektudással előadott Csendes éje egyszerűen hátborzongató. Amikor a műsor után Gábor végigkérdezte a jelenlévőket, hogy mi tetszett a legjobban, egyre-másra Mahalia Jackson nevét lehetett hallani... (Én Jackson

mellett szívesen meghallgattam volna a másik, híres néger énekesnő, Dinah Washington előadását is – érdekes, hogy mennyire erősek tudnak lenni a gospel felől érkező énekesek a Silent Night előadásában. Olyan mély áhítat árad belőlük, hogy az valóban meg-rázó.)

És hogy hagyományörző szándékkal kezdték, azt bizonyítja, hogy igyekeznek minden hónap negyedik vagy ötödik vasárnapján valamiféle zenei csemegével előrukkolni a mise után. Legközelebb tudunkkal Szuper Géza és együttese következik.

des

Előadók

Musica Sacra (egyházi kórus)
Mahalia Jackson (gospel)
Elvis Presley
Komár László
The Kelly Family (gyerek kórus)
Chas 'N' Dave (brit kocsmá zene)
Új Bojtorján
Johnny Cash (country)
The Rubettes (rock)
Jimmy
Willie Nelson (country)

A Zeneagapé 2010 eső félévi tervezett programja

Január 24.: A *Tigrán* Együttes műsora (dr. Szuper Géza gitár, Baráth Emőke ének, Vikol Kálmán fuvola)

Február 28.: Nagyböjti hangverseny különböző korok oratóriumaiból, Bach, Händel, Pergolesi, Haydn, Rossini szerzőktől, Heim Mercedes énekművész előadásában

Március 28.: Szilvay Ingrid zongoraművész

Április 25.: Fogolyán Kristóf fuvolaművész

Május 30.: Szent László legendája a *Szent Család* Gyermek Színházi Kör előadásában

Mindenkit szeretettel várunk!

Szongoth Gábor

Szász Ávéd Rózsa (Marosvásárhely)

„... ahol az álmok összeérnek ...”

Zarándokút P. Fogolyán Miklós Omech. velencei szerzetes,
volt gyergyószentmiklósi plébános halálának 10-ik évfordulóján
(4., befejező rész)

6. nap

VENEZIA – VELENCE volt utazásunk következő állomása. Ó a városok tenger-szemű szép asszonya, a *Serenissima*, aki régi nagyságának emlékein mereng, kijár neki a hódolat és tisztelet.

A város történelmi központja egy sziget-csoportra épült, ezeket csatornahálózat választja el egymástól. Korabeli lakóit más településekről jövő, a nomád támadások elől menekülők alkották. Csatornái közül a legnagyobb a Canal Grande, amely a várost két részre osztja, a két oldalt három híd Scalzi, Rialto, Akadémia hídja köti össze. A város sajátos arculata a 13. sz. alakult ki, amit megőrzött mindmáig, a szükséges beavatkozások nem hagytak bélyeget urbanisztikai szerkezetén. Velencében már a 13. században éltek örmények, akik kereskedéssel gazdagították a *Serenissima* gazdasági életét.

Városnézésünket a *Szent Márk* téren kezdtük, majd megtekintettük a város büszkeségét, a *Szt. Márk székesegyházat*. A névadó *Szt. Márk* Szt. Péter társa volt, aki megörökítette az apostol prédikációját Evangéliumában. Holttestét 828-ban velencei kalmárok disznóhúsba rejtve lopták ki Alexandriából.

A főhomlokzat öt kapuját ívek keretezik – ugyanennyi keleties kupola tornyosul a tetején, tömörséget és mozgalmasságot adva az épületnek. A bejáratok felett

az Evangélista testének hazahozatalából vett jeleneteket látunk: a *Szöktetés*, *Szt. ereklyék Velencébe érkezése*, *A velencei nép hódolattal adózik Szt. Márknak*, a *Szt. Ereklyéinek templomba vitele*. A középső portál felett Lüszipposz négy aranyozott bronz lova látható, Kr. e. IV. sz-i alkotás, amelyeket a 4. Keresztes hadjáratot Bizánc kifosztására felhasználó Dandolo doge hadizsákmányként hozatott Konstantinápolyból.

A templombelső padlózata hepehupás márványmozaik, a templom alatt található cölöpök ui. nem bírták az óriási terhelést. A kupolák boltozatát az Ó és Új Testamentumból vett jelenetek mélyarany mozaikjai díszítik, csodálatos színével elkápráztatja a nézőt. Templombelső mennyezetmozaikja 4200 nm felülete Ótestamentumi jeleneteket illusztrál, aranyalapon jeleníti

A Szent Márk téren a bazilika és a Doge palota

meg a bibliai alakokat – innen származik az „aranybazilika” elnevezés. A főhajót a szentélytől oszlopos, szobrokkal díszes korlát választja el, a főoltár felett baldachint látunk, a tabernákulum faragott alabástromszlopokon áll, alatta *Szt. Márk evangélista sírja* található.

Az oltár mögött van a bazilika felbecsülhetetlen értékű kincse a *Pala d'Oro-Aranyoltár tábla*, I. Piero Orseolo doge készítette konstantinápolyi művészekkel 1000 előtt, majd a negyedik Keresztes hadjárat idején a Pantocratori Monostorból hozott arannyal és zománcképekkel gazdagították. 1000kg. aranyba foglalt remekmű!

A bazilika közvetlen szomszédságában áll a **Doge palota**: Velence vezetőinek, a dogek székhelye. A bazilikával a Porta della Carta – Papír kapu köti össze – elnevezése feltehetően onnan származik, hogy ide tűzték ki a kormány határozatainak szövegét. Ezen keresztül láthatta Velence népe a dogek választását. A mór stílusú palota földszinti árkádsorán oszlopai faragott oszlopfők, mindegyik egyedi darab – ezeken látható a *Filozófusok*, a *Házaselet*, a *Mámoros Noé*, a sarokoszlopon *Ádám és Éva*, a templom felőli sarkon *Salamon ítélete*.

A bazilika előtti tér Velence életének mindenkor központja: itt köszöntötte a nép a megválasztott dogét, itt áldotta meg Velence ura a Serenissima a csatába induló hajócsapatokat, hadvezéreiket. az itt lévő oroszlán, Szt. Márk szimbóluma, örökös most is a gondolkodó, hajók, turisták tömege fölött.

Akik a szabadidő rovására vállalták a Palota termék látogatását, bizonyára nem bánták meg, bepillantást nyertek egy olyan rendszerbe, ahonnan Velence városállam tanácsa a közéletet irányította.

A Szt. Márk tér átrendezése 1400-ban kezdődött, Sansovino tervei alapján, néhány

Útban a régi örmény templomhoz

épületet lebontottak, másokat felépítettek: ilyen az Óratorony, a Pénzverde, a Libreria, majd a Procuratie Nuove.

A **Torre dell'Orologio – Óratorony** műemlékritkaság, aminek kivételességét fokozza a sajátos horoszkópos óra, a toronytetőn elhelyezett, egész órákat ütő két „Mór” bronzszobra, alattuk Szt. Márk szárnyas oroszlánja és annak lábainál a félkör alakú kis terasz, ahol három szobor vonul el a mennybemenetel napjától számított egész héten át a Szűzanya a Kisdeddal-t megjelenítő aranyozott vörösréz szobor előtt.

Az egész teret a 100 m magas **harangtorony** uralja, helyén már a 9. sz.-ban megfigyelőtorony állt. 1902-ben váratlanul ledőlt az óratorony, de a város úgy határozott, hogy „ugyanúgy és ugyanott” kell újjáépíttetni. Lábához támaszkodik a **Logetta**, négy fülkéjébe az itáliai reneszánsz híres mestere, Sansovino *Apoló, Mercur, Pax és Minervat* megőrkítő bronzszobrot állíttatott.

A Libreria Marciana és a Palazzo Ducale között, két hatalmas **gránitoszlop** áll (12. sz.), könnyedén – levegősen behatárolja a teret. – egyik tetején a *Sárkányt ledőljő*

Szt. György szobor, másikon a város jelképe a *Szárnyas oroszlán* látható.

A Doge palota móló felőli oldalánál, a Ponte della Paglia – Széna hídon megállva egy pillanatra látjuk a **Prigioni Nouve – Új Börtön** épületét (16–17 sz.) a palotával összekötő **Ponte dei Sospirit, a Sóhajók hídját**. Hírnevét a 19. sz.-i íróknak köszönheti. A bíróságról a *Serenissima* börtönébe kísért foglyoknak bizonyára megvolt az okuk a sóhajtozásra, az ablakon ét vethettek egy utolsó pillantást Velencére és a szabadságot jelentő a tengerre.

Rövid hajókázás a tengeren, a vaporetto kikötött *Szt. Lázár szigeténél*, az örmények szigetén. A *Serenissima* jóvoltából Mechitar apát 1617. szeptember 8-án telepedett le az egykori Leprások szigetén, ahol felépítette a világ legfontosabb mechitarista kolostorát és rendházát, amelyben jelenleg múzeum is működik. A bennünket vezető mechitarista atya is ismerte az erdélyi örményeket, és még emlékezett Padre Lucara – így nevezték ui. Fogolyán atyát Velencében, aki utolsó földi perceit ezen a helyen töltötte. A múzeum és a könyvtár gazdagsága, a nyomda, az egyiptomi szarkofág, a keleti gyűjtemény nem csak Lord Byront varázsolta el,

Zarándokok Szent Lázár-szigetén a kolostor ebédlőjében

aki sokáig itt élt és alkotott, hanem minket is elkápráztatott. Itt még jobban megértettük az örménység szerepét Európa kulturális életében, és büszkeség töltött el, hogy bennünk is csordogál örmény vér.

Fogolyán atya a budapesti örmények egy részét már vezette a csodaszép Velencében. Összesen 64 olyan helyet sorol fel a városban, amelynek örmény vonatkozása van, de mi csak néhányat tudtunk felkeresni. Utunk a **San Zaccaria** templomhoz vezetett, amelyet Levon király parancsából és támogatásával építettek. Majd meglátogattuk a **Santa Croce dei Armeni**, az örmények Szent Kereszt templomát, ami az örmény telepeselek első szálláshelye mellett áll, és ami jelenleg is működő örmény templom. Örmény kereskedők és aranyművesek boltjait fedezzük fel a **Rialto hídon** is, de ugyanezt láttuk a Szent Márk téren is; örmények tehát még ma is Velence gazdagságában meghatározó szereppel bírnak.

7. nap

Igencsak nehéz volt elszakadni Itáliától, mégis igyekeztünk mihamarabb elindulni, tudtuk hosszú utazás vár reánk. Álmódásunkat a sztráda autorengetege ádázul megszakította, többször is lemondtuk az utolsó programpontra: a budapesti örményekkel való találkozót – de közben reménykedtünk is, hogy valamiféle csoda segítségével mégis megvalósul.

Szaladtak az órák mi meg „haladtunk” ahogy lehetett. A hangulatot a kirándulással összefüggő tesztkérdések kitöltése – értékelése oldotta, főleg amikor megtudtuk, hogy akik gyenge eredményt értek el, kötelező módon részt kell vegyenek a következő tanulmányi kiránduláson! Többen önként jelentkeztek azonnal a pótvizsgára!

Végül, mint a mesében, minden sikerült! Ha nem is az esti órákban, de mindenképp még éjjel előtt Budapestre értünk, röviden elbúcsúztunk azoktól, akik szerencsésen hazaérkeztek, – majd beléptünk az Orlay utcai Örmény Múzeum kapuján és megtörtént a csoda, úgy éreztük mi is hazaértünk. Szinte hihetetlen volt az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

kedves gondoskodó szeretetteljes fogadtatása, amivel vártak bennünket. Jóllehet a személyes találkozás ez alkalommal elmaradt, magunkkal hoztuk a mindenek feletti egymásra találás, összetartozás bizonyosságát, úgy vélem ez által összeérték az álmok.

Köszönet valamennyiüknek!

Vége

Marosvásárhelyi Örmény-magyar Kulturális Egyesület tavaszi-nyári eseménynaptára 2010

MÖMKE
Str. Busuiocului 4/C/48, RO-540535
Tirgu Mures-Marosvásárhely
ormenyvasarhely@yahoo.com
0040-742181537, 0040-365-429862

Január 8., péntek, 18 óra, Predeal vendéglő

Újévköszöntő farsangi bál

Február 4., csütörtök, 18.00 óra, Bernády-Ház

Kiállítás megnyitó: Ecsmiadzin kincsei. Közreműködik Nagy Emese (hárfa), Nagy Kálmán (hegedű) és Nagy Éva (fuvola). A kiállítás két hétig lesz látogatható.

Március 3., szerda, 18.00 óra, Bernády-Ház

Csiky Boldizsár: A klasszikus zeneirodalom örmény egyéniségei (előadás)

Április 22., csütörtök, 18.00 óra, Bocskai terem

Kiállítás megnyitó: Novák József – Örmény nemesi címerpajzsok – magyar népviseleti bemutató Szász Ferenc (Udvarfalva) közreműködésével

Április 24., szombat, 17.00 óra, Minorita templom

Szentmise az örmény népirtás emlékére: Ft. Szakács Endre örmény kat. vikárius és a szamosújvári örmény kórus

Május 5., szerda, 18.00 óra, Deus Providebit Ház

dr. Nagy Attila: Lászlóffy Aladárra emlékezve (előadás) Közreműködik Kilyén Ilka színművésznő

Június 19., szombat, 10.00 óra – Szamosújvár)

Világosító Szt. Gergely búcsú

Június 26., szombat – Vásárhelyi Napok
Nelli Shahnazaryan: Keresztút – monodráma, főszerepben Várady Mária színművész

Július 7., szerda, 18.00 óra – határozatlan helyszín

Szamosújvári örmény ízek: Novák Ferenc koreográfus és a szamosújvári származású örmények kulináris titkai

**Július vége – augusztus eleje (tiszta-
zatlan dátum)**

Örmények nyomában Európában: magyar-örmény közösségi kirándulás a Bajor kolostorokhoz, a Duna forrásához, a Rajna svájci vízeséséhez, Strassburgba és Salzburgba.

(Augusztus 15. vasárnap, 12.00 óra – Erzsébetváros)

Örmény Búcsú

(A zárójelbe tett programok fakultatív jellegűek, igény szerint szervezzük őket)

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(II. rész)

1816 végét, a karácsonyi ünnepeket és az újévet, Löwen a Kiss családdal Ittabén várta. Együtt volt velük Kiss Katalin, a megboldogult Kiss Miklós (1742–1813) özvegye, fiuk Antal (1780–1844) feleségével, Katalinnal (1779–1856) és Kiss-Pejácsevich Mária is (1797–1864). Az 1817-es tél a nagyon erős fagyokkal és sok hóeséssel vált emlékezetessé. A faluban egy fagyhalál is történt. A kastély irattárában feljegyezték, hogy a tűzifa gyorsan elfogyott, ezért favágást szerveztek a Tisza parton.

Jelentős figyelmet keltett a krónikások és történészek között Bánátban Tin Ludvig (1773–1853) híres író, költő és kritikus látogatása az eleméri kastélyban, aki egyben a németországi romanticizmus egyik megalapítója volt. Ismertek voltak drámái, melyeknek témáit a német legendákból merítette. Ez a tény sorsdöntő volt az eleméri Germán család részére is, amelynek tagjai foglalkoztak a régi német legendákkal. Tin és a Germán család közötti találkozás Löwennek volt köszönhető.

1817 nyara folyamán a német származású lakosság a katolikus temetőben felújítási munkálatokat végzett. Többek között lapokkal borították a járófelületeket és árkokat ástak a temető körül. A temető egyébként 1805-ben lett kialakítva, ugyanis akkor telepítették be a német családokat. A temető területe kb. egy hektár volt.

1817. augusztus 25-én, Löwen születésnapján nem minden napi ünnepséget rendeztek Eleméren. A délelőtti órákban a kastély előtt már sok délvidéki előkelőség és nemes kocsija sorakozott. A gazdag ebédet, amit a kastély nagytermében tálaltak fel,

Európa nagyvárosaiból és kastélyaiból származó receptek alapján készített különleges ételekből állították össze. A főzést és tálalást Bender József szervezte, a bécsi udvar híres szakácsa.

A délutáni órákban hajóval Titelre utaztak, ahol vaddisznóvadászatot szerveztek a vendégek számára. A vadászat után a vendégek kocsikkal tértek vissza Becskerekre, ezek után pedi Écskára utaztak a kastélyba, ahol örömmel várta őket az écskai kastély birtokosa.

A vendégek az eleméri látogatásukat felhasználta arra is, hogy a tervezett szerződéseiket megkössék és a jövőbeni gazdasági együttműködésüket megerősítsék. Azonban egy kellemetlen esemény is történt a vendégek itt tartózkodása alatt, ugyanis az écskai látogatásuk idején a kastélyba betört egy felfegyverzett rablóbanda, nagy kárt és pár sebesültet hagyva maguk után. A pénzt nem találták meg és szerencsére a hamarosan Becskerekéről megérkezett rendőrök megzavarták őket. Egy betörőt megfogtak, a többi elszökött.

1817 telének jelentős eseménye volt az a nagyszabású korcsolyaverseny, amelyet az ún. „Bara”-n szerveztek. A nagy tófelületen felvonult több tucat korcsolyázó Torontál vármegyéből, Szegedről és Temesvárról is. A jégtánc után korcsolyaverseny következett, amelyet a szegedi versenyző nyert meg. Különlegességnek számított a jégen megrendezett kugli verseny is, melyet először rendeztek meg ezen a vidéken. Löwen lett a verseny győztese.

Február 18-án, Kiss Izsák (1792) halálának 25. évfordulójára a kastély templomában rekvizitum tartottak, amelyen megem-

lékeztek a Kiss család alapítójáról. A mi-sén részt vettek a családtagok és a megye nemességének nagy része. Ugyanebben a hónapban ünnepelt a tűzoltó egyesület is. Ez alkalomból Löwen báró egy korszerű tűzoltó kocsit adományozott az egyesületnek. A hónap folyamán több tűzoltó gyakorlatot is tartottak és megtartották a megye tűzoltóinak találkozóját is. Külön érdeklődést keltett a nép körében a tűzoltó kocsí vízfecskendője, amit tűzoltó gyakorlat közben mutattak be az érdeklődők részére. A többnapos rendezvény végén felszentelték a tűzoltózászlót.

Kiss Gergely halála, Ernő eltávózása a katonai akadémiára és Kiss Mária házasságkötése után a kastély urai nélkül maradt. Ismeretlen okokból Teljes egészében a kastély vezetését és irányítását Napholc, a Kiss család legmegbízhatóbb embere vette át. Neki köszönhetően a gazdaság évről-évre mind nagyobb jövedelmet hozott, és így a Délvidék legfejlettebb és leghaladóbb nemesi birtokai közé tartozott. Jelentős személyek mind sűrűbb látogatása bizonyította a kastély és birtok színvonalát. Másik oldalról Löwen báró Napholcban találta meg legjobb munkatársát, mint pl. a birtok vízvezetésére vonatkozó munkálatai során, amiben leginkább a német lakosság vett részt. A vízvezetés technológiája évről-évre fejlődött, mely a Bánátot veszélyeztető víz elleni szervezett harcnak volt a jele. Nagy eredményeket a faluban főleg a csatornák kiásása eredményezett.

A birtok jövedelméről és a gazdálkodás menetéről Löwen báró rendszeresen küldött értesítést Kiss Ernőnek, aki ezáltal jelentős pénzvagyonnal rendelkezett és a leggazdagabbak közé tartozott az Akadémián. Itt kell megemlíteni Ernő emberszeretetét és segítőkészségét. Kortársai, később hadtársai úgy jegyezték meg Ernőt,

mint nagy harcost – a gyengék és megsértettek védelmezőjét. De erről majd később több szó esik.

Az 1818 tavaszán egy vihar alkalmával egy villám beleszapott a Nepomuki Szent János kápolnába. A kápolnát a német telepek építették 1778-ban. Az adományozó Kiss Izsák (1736–1792) földbirtokos volt, aki az abban az időben érvényes törvény szerint köteles volt a katolikus hívők számára imaházat biztosítani. A kápolna a II. világháború végéig az un. Nagy szigeten állt. Az egész területet sűrű erdő borította, melynek egyes fái öregebbek voltak 300 évnél is. A kápolnával szemben helyezkedett el a régi római kút is, amely a víz szintjéig ki volt köveze és állítólag gyógyhatása is volt.

A régi legenda szerint a kápolna helyét Nepomuki Szent János „üzenete” alapján határozták meg, melyet a pásztoroknak küldött. Azt mesélték, hogy a kápolnát sűrűn látogatta Kiss Ernő is, aki lelki nyugalmat keresett itt.

A kápolna felszentelését Magdics Ádám nagybecskereki plébános végezte. Beszédében felhívta a helybelieket arra, hogy békében, egyetértésben éljenek ezen a gazdag földön. A felszentelést népi mulatság követte, ami az elbeszélések szerint mesebeli volt.

1818. március 30-án a pusztasági majorban, amelyet „Vida”-nak neveztek, ismeretlen okból tűz ütött ki. A tűzoltók gyors beavatkozásának köszönhetően a tüzet lokalizálták, úgyhogy jószágban és emberekben nem volt veszteség.

A „Vida” pusztaság az eleméri földbirtokosoké volt, ami 64 vontató marhát, 354 marhát, 4 vontatólovat és 27 lovat számolt. A tűz oltásában résztvevőket a földbirtokosok bőségesen megajándékozták.

1818 nyarán a kastélyban semmi jelentős nem történt. Löwen báró járta a gyógyfür-

dőket Európa szerte, s a birtokot továbbra is Napholc vezette sikeresen.

Egyházi személyek leírásai szerint az 1818-as év közepes gabonatermést hozott, viszont a gyümölcsstermés bőséges volt. A nyár forró volt és az ősz is nagyon hasonló volt hozzá. Az időjárás igen megfelelő volt arra, hogy szeptember 27-én megtartsák a lóversenyt az út melletti legelőn az első dombig. A versenypályát végig zászlókkal díszítették, a pálya elején és végén pedig sátrakat állítottak fel. A nézők java része Becskerekéről érkezett, díszesebbnél-díszesebb ruhában. A résztvevők lovagló egyenruhában vonultak fel, de látszott rajtuk, hogy idegenek. Löwen, a házigazda és a szervezőbizottság elnöke üdvözölte őket és a következő napirendet javasolta:

1. sima pályai lóverseny egy angol mérföldön (csak a parasztok részére, nyereg nélkül)
2. vadászverseny
3. ügetőverseny
4. stipl-csez

A főnyereményt, egy ezüst serleget, a győztes Bergman tisztnek Kiss-Pejácsevich Mária adta át.

Az esti órákban a kastély nagytermében a

nemesek részére bált rendeztek. A résztvevők Torontál vármegyéből Máriát választották bálkirálynőnek.

December végén Löwen Bécsbe utazott, onnan pedig Wienerstadtbba, ahonnan Kiss Ernővel tért haza Elemérre.

A fiatal Ernő megérkezése Elemérre egyből megváltoztatta a kastély életének egyhangúságát. A személyzet örömmel és boldogan várta Ernőt. A legszívélyesebb találkozó mégis nevelőnőjével volt. Bóni Zsuzsanna ugyanis már 98 éves volt és könnyezve ölelte meg kedvencét.

Ünnepi fogadást szerveztek a gyermekkori „hadtársak”, akiket Ernő „tanított” hadügyességekre. Körülvéve Ernőt, gyönyörködtek az egyenruhájában és katonás magatartásán.

A karácsonyi ünnepeket és az Újévet Ernő családi körben ünnepelte. Egy ideig Eleméren tartózkodott, majd elutazott Ittabére. Különösen sokat beszélgetett Napholccal, aki mindenről beszámolt neki. E beszélgetéseken részt vett Löwen és Mária is. Ernő egyetlen megjegyzése az volt, hogy nagyobb figyelmet kell szentelni a nemes lovakra.

Folytatjuk

Felhívás

Kedves erdélyi örmények!

A józsefvárosi örmények kérnek benneteket, jelentkeztek arra a jó kis programra, melyet 2010. augusztus, vagy szeptember elején, egy *szombati* napon terveztünk! Az időpont tőletek függ! Kérünk visszajelzést mikor, melyik napra tegyük a kirándulást! Vonattal utaznánk Esztergomba, ahol kisvasútra szállnánk, majd elsétálnánk a Bazilikába, megnéznénk Mindszenty bíboros sírját és a keresztény múzeumot. Délután hajóval térnénk vissza Budapestre. A választott időpontot a füzetek februári számában megjelentetjük.

Zakariás Enikő

a Józsefvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke

Tel: 06-20-9910105

Fax: 06-1-3171-404 kultúrával, beszélgetéssel, sétával.

DE HA NEM JELZITEK VISSZA A NAPOT, ÉS HOGY HÁNYAN JÖTTÖK, AKKOR NEM TUDJUK MEGSZERVEZNI!

Kérjük visszajelzéseket!

Kali Kinga

A gránátalmabor íze

Örményországi útinapló (1. rész)

A megérkezés

Még egy óra repülés, és megérkezünk – hajnal felé a behavazott hegycsúcsok vakító, káprázatos látványa kárpótol a hosszú utazás viszontagságaiért. Török légtérben vagyunk még mindig, a Fekete-tenger fölött szeljük éppen az eget, de parányi fények sokasága jelzi már a partot, mint lomhán elnyúló, csillogó vízi kígyó; aztán hirtelen jönnek a hegyek, masszív, kiemelkedő ormok világítanak a sötétben, s úgy tűnik, mintha mindez karnyújtásnyira lenne. Rátapadok az ablakra. Mögöttem örményi atyafiak ülnek, de előttem is, körbe vagyok véve rendszeren. Moszkvától idáig kapcsolgatták a telefonjukat, legalább hét-nyolcféle zene nyekereg a fedélzeten a kis telefonkészülékekből, melyeket kötelező lenne kikapcsolt állapotban tartani. De hiába minden intelem, az atyafiak csak akkor kapcsolják ki a zenét, ha a stewardess odajön, és erélyesen rájuk szól, hogy *namostaztán!* – azonban ez csupán pillanatnyi rend, nem tart ki hosszan. Gyermeki fegyelmezetlenség, gondolom, és bosszankodva nézem, amint legyintgetve próbálnak összekacsintani velem, hogy ugyan mit árthat egy ilyen kicsi masina ennek a nagy repülőgépnek – én meg végigborzongom az utat. A hólepte csúcsok látványa ezt a félelmet függeszti fel, a legjobbkor.

Már a Seremetyevón, a moszkvai tranzitban kezdtem elveszíteni a türelmemet – a hét óra várakozási idő alatt sok érdekes dolgot megfigyelhet az ember. Például azt, hogy csak a távol-keletiek tartanak a járványtól annyira, hogy egészségügyi maszkot viseljenek, vagy azt, hogyan öl-

tenek epidémikus méreteket a kínai polgárok vásárlási szokásai az idő múlásának függvényében a reptéren. Mikor a távolkeleti társaságot megfelelően kielemeztem magamban (hiszen az antropológus sosem alszik), s még mielőtt végképp kijönnék a sodromból amiatt, ahogyan hat kínainak tűnő modern fiatal szétmarcangol ugyancsak hat darab méregrága színes női magazint, rotációban, oldalanként kitépkedve belőlük a nekik tetsző divatfotókat, inkább átmegek a 13-as kapu váróterébe. Ez a jereváni gép beszállókapuja, ott ülnek az örmények, kényelmesen, cipőjüket ledobva – olyan meghitt a hangulat, mint ha legalábbis a megyesi távolsági busz várótermébe érkeztem volna. Már ott eluralkodik rajtam kissé az ijedelem. Ezek lennének az én nosztalgikus atyámfiak, a dicső örmények? Amikor sok idő múltán beszállunk a gépbe, már rendkívül dühítenek – nincs semmiféle távolságtartás, nincsenek tekintettel senkire sem, a csomagjaikat oda dobálják le, ahova érik, az teljességgel lényegtelen számukra, hogy minden üléshez tartozik egy bizonyos raktér: itt az első foglalás joga van érvényben. Hogy hívnak? – kiáltozza felém immár harmadszorra egy sok sorsral előttem ülő fiatalember. Eleinte nem is gondolom, hogy ez nekem szólhat. Aztán a mögöttem ülők is rázendítenek, hogy hívnak, hogy hívnak, kérdezzeték örményül. A Budapestről Moszkvába tartó járaton már el akar venni feleségül – úgy mond – egy moszkvai örmény üzletember, aki néhány pohár gyors egymásutánjában bedöntött erős után vette a bátorságot, hogy se szó, se beszéd a nyakamba boruljon, azzal a

felkiáltással, hogy látja rajtam, örmény vagyok, s márpedig mi, örmények, tartsunk össze, merthogy a vér kötelez. Őt nehezen ráztam le, kisiklottam előle, és elbújtam a női vécében, amíg átment az ellenőrzési kapun Moszkvában. Most tehát inkább megmondom a nevemet, és elnyekergék pár örmény mintamondatot. Azonban nincsen nagy ked-

Jereván főtere (A szerző felvétele)

velem beszélgetni, persze nem is tudnék, örmény nyelvtudásom hamar kimerül. Ez az utazás idáig felér egy identitásválsággal, legalább annyira rosszul érzem magam, mint amikor Erdélyben lebozgoroznak. Tényleg ez lenne az én népem? A Jerevánba tartó gépen arra hajnalodok, hogy kezd kissé sok lenni ez a kultúra, ami nem hagy az embernek elég személyes teret, és lassacskán már azt is megkérdőjelezem, hogy egyáltalán örmény lennék, annyira ellenszenves mindez számomra; ez nem az én világom. Amint ott dohogok magamban, – mert az atyafiak nem csupán zajosak, nem csak a cipőjüket vetették le szinte mindannyian, de szemetelnek is kegyetlenül, mindent középre dobnak le, csoki papírt és szalvétát és fogpiszkálót, mint ahogy Kínában teszik például a Cantonba tartó vonatokon, csak itt senki sem szedi össze hólapáttal utánuk, mint arrafelé, – hirtelen elérjük a hegyeket: és a harag azonnal szertefoszlik, átveszi a helyét valamiféle hódolat ennek a vad, majdnem barbár világnak.

Örményül próbálok beszélni, legalábbis leszerelni a hirtelen (és boldogan) mellém telepedett atyafit, de nem nagyon értjük egymást, várható módon – feltehetőleg

észrevette, hogyan hat rám a táj, s barátokozni akar az örménység mentén; nagyon megilletődik attól, hogy képes vagyok az anyanyelvén szólni hozzá, akár pár mondat erejéig. Igen, most látogatók először Örményországba. Nem, nem beszélek örményül, hiába látja, hogy örmény vagyok. És nagyon szeretném most a hegyeket nézni. Ez első alkalom, hogy Örményországba utazom. A Kaukázus láttam már ugyan, de csak Grúziában jártam, Tbilisziben és Likaniban, 1996 októberében egy irodalmi konferencián, ami talán inkább háborúturizmusnak lenne mondható így utólag – ugyanis amint megérkeztünk a grúz fővárosba, azzal kellett szembesülnünk, hogy valóban polgárháborús a helyzet, és hiába akartuk nagyon, nem utazhattunk át akkor Örményországba, a határok le voltak zárva, sőt, utolsó nap már szállásunk sem volt, mivel a menekültek elfoglaltak minden szállodát, s így mi is kénytelenek voltunk a reptéren eltölteni vagy 29 órát. A mostani örményországi utazás erősen *ad hoc*, egy hete még Erdélyben voltam a szüleimnél, amikor hirtelenszerűen kiderült, hogy elnyertem a Fővárosi Örmény Önkormányzat támogatását, amelyet a gyergyószentmiklósi örményekről szóló

dokumentumfilmem, a *Hájr Méhr* angolra fordításának és feliratoztatásának költségeire pályáztam meg. A jereváni Kin Filmfesztivál már régebben meghívta a filmemet, nagy örömmel adnának hírt az ottani publikum számára az erdélyi örményekről, mondták – és én most örömmel állok mindennek elébe, még ha az idő oly kevés is véghezvinni minden előkészületet, hogy sűrűn kell éjszakáznom emiatt. A film lefordítására, lektoráltatására és feliratozására valami öt szűk nap maradt végül, és csodával határos módon mindent sikerül véghezvinni, még a csomagom is megvan idejében, a Jerevánba szánt ajándékok beszerelve – csak aludni nem aludtam hetek óta immár.

Amikor helyi idő szerint hajnali négy órakor leszállunk Jereván repterén, pénz kell váltanom, hogy turistavízumot vehessek – és akkor rögtön hasznát veszem az újdonsült atyafiságnak. Új cimboráim, akik már tudják (úgy, ahogy) a nevemet, ott álldogálnak a pénzváltó körül, bogban, hogy egy tút nem lehet köztük leejteni, de mikor odamegyek, és azt mondom nekik örményül, nincsen dramom, s vízumot kell vennem, azonnal és magától értetődő rokoni módon intézik, hogy a sorban

Konyakgyár (A szerző felvétele)

előttem ácsorgó 15–17 személy előtt váltanak pénzt nekem – hiszen atyafiak vagyunk, a vér kötelez! Innentől kezdve varázslatosan megszelídül minden – bár itt fenn a hegyen minden vad, még a színek és az illatok is mások, mint a lapályon; s még nem tudom, hogy ez a felismerés végig fogja követni az utazásomat. A reptéren egy álmos sofőr vár, kezében tábla a nevemmel, őt a filmfesztiváltól küldték, ő az egyetlen az egész repülőtéren (később kiderül, az egész városban is, az erdélyi barátomon kívül), aki piros dzsekiben van. Mert arrafelé az a férfidivat, hogy mindenki fekete műbőr vagy bőrdzsekibe van beöltözve, lehetőleg úgy, hogy kivillanjon alóla az Armani feliratú póló, pulóver – hiszen evidens módon ez a legkelendőbb hamisított márka ebben a térségben. És most mintha valamiért a környék összes férfiere kinn lenne a reptéri váróban, hatalmas a tömeg: sötétben gunnyasznak ott, lehorgasztott fejjel, mint megannyi varjú vagy karvaly, vagy ezekhez hasonló, fenyegető örmény madár, amelyeket nem volt alkalmam gyerekkori képeskönyveimben fellelni. Nem lehetnek ezek mind taxisok, gondolom, mivel sok fiatalember kezében hatalmas csokor virág is van, ami szerencsére becsempész valami lágyabb színt is ebbe a zord tömegbe – később derül ki számomra, hogy Jerevánba minden járat hajnalban érkezik, s persze, csak háromnegyedük taxis, annyi viszont feltétlenül, nagy verseny folyik a kliensekért.

A repülőtértől Jereván belvárosáig nem sok szó hangzik el, mivel a taxis nem beszél semmilyen idegen nyelvet, én meg már untig ismételttem az örmény mintamondataimat eddig is, így jobbára csak csöndesen mosolygunk egymásra. A kissé rozzant Moszkvics elrobog a maga módján a városvégi örmény Las Vegas fényűzően kivilágított, színpompás kaszinói

mellett, aztán mintha teljesen más világba érkeztünk volna egy csapásra, rettentően szemetes főúton haladunk beljebb és beljebb a városba, – de az utat végig zöld lombkoronák szegélyezik, pedig december van, fel is kiáltok a meglepetéstől, de nem tudom elmagyarázni a taxisnak, miért. Az épületek túl sötétek, messziről túlságosan csupán funkcionálisak, s mentesek minden esztétikumtól, az elmúlt éra súlyos nyomai rajtuk, tizenöt emeletes blokkok mellett haladunk el; aztán egyre polgárabb a környezet, felcsillannak a luxuskirakatok, a legnagyobb divatmárkák neveivel a cégéren. Már ekkor meghökkenek ennek a világnak a kettősségén, a divatcikk-felhozatal a párizsival vetekedik, ugyanakkor látom a nyomort is egyszerűsmind.

Vad, vad, vad, ez a szó – vagy inkább ez az érzés – zakatol bennem végig, de a szorongás már elmúlt, immár biztonságban érzem magam, kezdem megszokni a közeget, pedig igazából kommunikálni sem tudok ezekkel az emberekkel. A taxis

teszi a dolgát, a Mastrocon, vagy, ahogy a helyiek a kommunizmusból rajtaragadt terminussal nevezik, a Proszpekten megállunk az egyetemi vendégház előtt, ahol mintegy átad engem a készségesen ajtót nyitó, álomittas portásnak – és eltűnik, mielőtt felocsúdnék, még egy köszönetre sincs időm. Öt perc múlva már a szobámban vagyok, a papírmunka gyors ilyenkor hajnalban, kicsi szoba, de rendes, penetráns kámforszag terjeng, amiről tudom, hogy már néhány óra múlva nagyon fog zavarni, és hogy még hónapokkal a hazatértem után is fogom érezni a ruháimon, akárhány mosás után is; de van fűtés és fürdőszoba meleg vízzel, meg tévé, sőt hűtőszekrény, akár hónapokig is el tudnék lakni itt – az ablakból nézem a jereváni virradatot, a fák paradox zöldjét, a lassú öntözőkocsikat, a lomhán ébredező fényeket; és elhatározom, a holnapi napon két nagy felfedezést is teszek: megkóstolom a gránátalmabort, és meglátogatom a Paradzsanov Múzeumot, hisz mindkettőre oly régen áhítozok. *Folytatjuk*

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(2. rész)

8. Bárány István, örmény szertartású. Szolgálati helye: 1812: Szamosújváron káplán. Meghalt 1846. május 28-án 51 éves korában.

Szerintem itt sajtóhiba van. Hiszen ha 1846-ban 51 éves volt, akkor 1795-ben született, és 1812-ben csak 17 éves lehetett. Szongottnál is azt olvassuk, hogy 1818-tól szolgált, mint felszentelt pap Szamosújváron. Ker. III. köt. 352. lap, 59. tétel. 1818. aug. 23-án.

Szongottól még azt is tudjuk, hogy Bárány István (Der-Esztephan) 1813-ban ment – mint növendékpap – Gyulafehérvárra tanulni. Apja (Bárány Emánuelnek fia Lukács: Luszig Mánugi Kárimiszján) szép örmény nyelven írott és a szamosújvári tanácshoz benyújtott jelentésében írja, hogy leendő pap fiának ő ad „titulust”. (Ez olyan kaució-szerű pénzösszeg lehetett. B. K. J.)

1816-ban „A deák iskola második professorának elmenetelével üresedésbe jött állásra ketten pályáztak: Bárány István (Der-Esztephán Kárimiszján), és (...) Azonban Bárány István bevételt a clerusba és helyébe Gábrus Zachar neveztetett ki.”

Bárány idejében fordultak az egyház képviselői Jakabffi Gergely táblabíróhoz, hogy saját költségén nagy-oltárt építeni kegyeskedjék.

Megígérte, hogy teljesíti a kérést, amit 1841. február 17-én Gajzágó Kristóf esperes-plébános és Bárány István helyettes jegyző köszönt meg.

Nem telt el másfél esztendő, és a nagy-oltár, valamint Jakabffi Gergely levele Szamosújvárra érkezett.

„Nemes Városi Tanács! Istennek legyen hála, hogy Várossoknak, mellyben születni szerencsém vala, Parochiale nagy Templomába az Isten dicsőítésére s az áhítatos hívek buzgósága gerjesztésére szolgáló nagy Oltárt elkészíttethettem, s már rendeltetése helyére le is szállíthattam, — egyéb nem hibáztatva, mint az, hogy az Isten szent házában az fölállíttasson. Mi végre az illető Mestereket is, íme leküldöm, kikről azonban, ott létek ideje alatt, illendő szállás és tartás tekintetéből — mindnyájan előkelő Pesti polgár és Mester lévén — regvel kávéval, délben és estve tisztességes étellel és itallal, munkájuk végeztével pedig visszajöveteli fuvarjokról és száz pöngő forint uti költséggel ellátni, hogy a Nemes Városi Tanács gondoskodni szíves leend, arról nem is kétségeskedem. Egyébiránt pedig éltemnek utoljára járó szakaszában különös örömömről szolgál, hogy születésem helyén olly emléket hagyhatok hátra, mellyet nem hiuság bókollata, hanem igazi keresz-

tényi buzgóság, s a Teremtő nagy Isten iránti mély szeretet és tisztelet emeltett az ő dicsőségének az Övéi közötti előmozdítására. Ki hogy világ végeztéig buzgó imádsággal dicsőítették, óhajtja a Nemes Városi Tanácsnak Pesten Június 8-án 1842-ik Esztendőben alázatos szolgálja:

Jakabffi Gergely.”

Garda Dezső történész kiváló könyvből tudjuk, hogy erre az időre esik a gyergyószentmiklósi örmény katolikus gyülekezetnek az az óhaja, hogy az első helyre megválasztott Bárány István legyen lelki gondozójuk, ha már P. Amberboj Mózes szerzetes lévén nem maradhat közöttük, Lukácsy Kristóf „megszerzése” pedig reménytelennek látszott. Nagyon el voltak keseredve, és a püspökhöz fordultak újra.

„... esedezőnk, könyörgünk (...) fő pásztori hatalmával élve bennünket az első számú nagyon tisztelendő Bárány István úrnak helyi örmény szertartású léendő plébános kinevezésével kegyelmesen megvigasztalni, hogy (...) a szokott egyházbani rend fenn tartattassék, az egy Igaz religio végetlenül gyarapodhassék, és az helyben szinte elcsüggedt megyebéliek lelki vigasztalást nyerhessenek (...)”

A püspök a következő válaszelelet írta a Kereskedői Szék tagjainak:

„Sajnálva tapasztalom, hogy a Gyergyó Szent Miklósi Nemes Örmény Közönség nem ösmervén, vagy ösmerni nem akarván a hasonló szertartású papokat menél több igyekezetet sorolt a plébánusi választásra, annál inkább meg csalatkozik terveiben. Ugyanis a mostan előmbbe terjesztett harmadszora, ismét oly papi

személyek vannak fölveve, kik vagy el menni éppen nem kívánkoznak, vagy a plébánosi hivatalra elégtelenek, kik közül az első, Bárány István, ámbár a többi között alkalmazatosabb lesz vala, meghalván ezen választásnak, miért tüstént hozzám szaladott, és könyörögve kért hogy hosszas hűséges szolgálatját és már nagyon elnehezdedett voltát tekintve vévén, honnyából ne zaklatnám ki, s

öregségei, ezen elköltözéssel ne szomorítanám meg.”

Érthető, hogy Bárány István nem szívesen hagyta volna el Szamosújvárt 1841-ben, hiszen a nagy-oltár elkészíttetése, annak felszentelése életének munkásságának örökbecsű „megkoronázása” lehetett, azonkívül valóban beteg lehetett, hiszen 1846-ban meg is halt.

Folytatjuk

Bálintné Kovács Júlia

Kissé megkésve ugyan, de emlékezzünk Ignác Rózsára!

Kettős évfordulóról beszélhetünk.

Száz évvel ezelőtt, 1909. január 25-én született Kovásznán, és 30 éve, 1979. szeptember 24-én halt meg Budapesten.

Személyes töredékek Ignác Rózsa írói és emberi arcképéhez Makkai Ádámnak, az írófiának közlései:

Budapest, 1979. október. 6:

„Jaj, kedves fiam, hát mégsem a Farkasrétibe temetitek? Pedig oda ki tudtam volna menni... A Rákoskeresztúri Köztemető nagyon messze van nekem. Kedvesem, én 91 éves vagyok és nagyon jól ismertem a nagyapádat, ő keresztelte a fiamat. Csodálatos ember volt. Magyar párti képviselő volt a királyi Romániában... sosem fogom elfelejteni, mikor egyszer tört románsággal szólalt fel Bukarestben és az egész Ház elkezdett röhögni... Nagyapád elveresedett, kihúzta

magát, és tacitusi latinsággal folytatta másfél órán át. Dermedt csend volt a teremben, majd egy emberként felálltak és 3 perces tapsot kaptak... micsoda nevelése volt a te anyádnak!”

„A végrendeletben azt mondja, hogy ne hamvasszuk el, és hogy földben szeretne nyugodni. A Farkasrétben csak agyag van. Óbudán meg csak homok. Földet egyedül az Új Köztemetőben találtam,

kivitt egy barátom kocsin mind a három helyre.”

„1979. október 10-én temették.

A rákövetkező nap Kovásznán, Gyergyószentmiklóson, s egybűtt sok helyen Erdélyben róla prédikált a református pap és Kovásznán éjfélíg harangoztak.”

Irodalmi Újság, Párizs, 1980/2

Czirják Árpádnak az Erdélyi Magyar breviáriumban megjelent írásával is Órá emlékezzünk.

Czirják Árpád

Kihalni félelmetesebb, mint meghalni

A hirdetőablakról, reklámokról ránk mosolygó superman embertípusok a halál nélküli élet hamis illúzióját keltik bennünk.

Korunk egyik ellentmondása, hogy miközben egyre több lehetőséget kínál a mai ember számára, ugyan akkor nem mer szembenézni az élet elmúlásával, a halállal.

A modern ember megborzad, hogy egy napon eljön az utolsó perc, és be kell érnie azzal, hogy nincs tovább. Az egzisztencialista filozófusok a marxizmus rovására írják, hogy elkendőzi a személyes halál problémáját és a kiutat a faj továbbélésében látja.

Jaspers így töpreng: miután felébredt bennem a csodálkozás, azt kérdezem, hogy mi az, ami tulajdonképpen van, hiszen minden továbbtűnik. Nem voltam kezdetben, és nem leszek végül. A kezdet és a vég mögé szeretnék tekinteni. Az élet furcsa ösz-

szett fogalom még a biológia szem- szögéből is, mert az emberi szervezet bizonyos részei biológiailag is tovább

élhetnek. Manapság mind gyakrabban használják fel átültetésre az ember egyes szerveit, és már számos ember adott nyilatkozatot, hogy szerveit halálos baleset után tetszőlegesen felhasználhatják afféle pótkatrész gyanánt mások életének meghosszabbítására.

Egy halállal viaskodó nem hívó naplójában így ír: „Nem tudok hinni semmiféle üdvösségben, ha tudom, hogy az ember teljesen meghal. Megyünk egyre előbbre a végső leszámolás felé, igyekszünk szórakozások és álarcok mögé bújni, hogy feledjük azt, ami közeleg felénk. Szerelem, munka, család, vállalkozások... megannyi kendő csupán a halálraitelt szemén. Márpedig mindannyian halálra vagyunk ítélve.” A vallomás írója tisz-

Ignác Rózsa író, színművésznő 1909. január 25-én született Kovásznán. Kolozsváron érettségizett, majd Budapesten elvégezte a Színművészeti Akadémiát, és 1931-1939 között a Nemzeti Színház tagja, a budapesti Színházi Magazin párizsi tudósítója. Első írását Benedek Elek közölte a Cimborában. Nem csak lelkületében, de témaválasztását illetően is mindig erdélyi író maradt. Regényeit nagy drámai erő, szenvedélyes stílus jellemzi. A moldvai és a bukovinai magyarság életének meg- rázó ábrázolása nyomán új témával gazdagítja a magyar szépirodalmat: *Anyanyelve magyar* (1937), *Született Moldovában* (1940). Ugyanez a téma foglalkoztatja útirajzában is: *Keleti magyarok nyomában* (1941). Erdélyi témához tér vissza 1959-ben kiadott történelmi. regényében is, melynek címe *Torockói gyász*. A színeszet világából is szívesen meríti témáit: *Róza leányasszony* (1942, Laborfalvy Róza életregénye). *Prospero szigetén* (1960, Színeszportrék). Jelentősebb munkái az említettekén kívül *Márványkikötő* (1947), *Rézpénz* (1938), *Két élet* (1943), *Urak, úrfiak* (1946), *Mámoros malom* (1947), *Az utolsó daru* (1959), *Tóparti ismerősök* (1961). Regényeit francia, német, olasz és török nyelvre fordították. 1979. szeptember 25-én hunyt el Budapesten.

telettel beszél a keresztényekről, de megjegyzi: „Milyen csodálatos lenne, ha sikerülne bebizonyítani a végleges életet a nem keresztények számára is!”

A marxizmus egyáltalán nem foglalkozik az egyéni elmúlás gondolatával, a faj tovább éléséről viszont beszél. Hívók és hitetlenek egyaránt érzik az egyén halálát messze felülmúló tragédiának súlyát: mit jelent egy

Ignác Rózsa sírja

népcsoport vagy nemzet kipusztulása. A Kárpátokon túl élő csángó magyarok sorsát sajnos közömbösen szemlélte a „hivatalos” nemzet, annak ellenére, hogy voltak mindig, akik kongatták a lélekharangot, ami legtöbbször süket fülekre talált, mintha nem is a magyarság pusztulásáról lett volna szó. Az elmúlt évtizedeknek a kisebbségeket ideges gyorsasággal felszámolni akaró szélsőséges politikája számtalanszor hivatalosan is kifejezte: aki abban a kiváltságban részesült, hogy a 2000 éve, sőt az is lehet, hogy a világ teremtése óta egyfolytában itt élő dicső nemzet országának polgáraként született, az csakis ennek az örök országnak a nyelvét beszélheti, kul-

túráját képviselheti még akkor is, ha valami érthetetlen véletlen folytán betolakodó ősei más nyelven érkeztek. Különös, hogy a Kárpátokon túli moldovai egyház is eltanulta ezt a bizarr teóriát, és folyton azt bizonygatja, a hegyen innen és túl élő magyar népnek semmi köze egymáshoz. Az itteni katolikus egyház pedig mosta a kezét és arra hivatkozott, hogy illetéktelen az ottani

egyház belügyeibe beavatkozni, mert ezzel csak zavart keltene a békességet hirdető kereszténységben.

E néhány sor nem akarja a kedélyeket felkavarni, de emlékeztetni annál inkább. Vajon nem a románok nagy testvéreink fia, az olasz misszionáriusok „oltották-e” be magukra hagyott testvéreinket, állították rá őket a beolvadás visszafordíthatatlan útjára? Azt mondják, hogy a nőket a halál jobban megrendíti, mint a férfiakat.

Az élet hordozói és továbbadói inkább átélnek az élet kialvásának vagy kioltásának tragédiáját. Az együttérzés öröme és az együtt szenvedés keserősége árad Ignác Rózsa csángókról írt műveiből.

Felhívás

2010. második felében az EÖGYKE szeretné megjelentetni a 2000-ben kiadott *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* c. könyvét javított, bővített kiadásban. Kérjük kedves olvasóinkat, hogy a hiányzó, vagy téves adatok javítását mielőbb, legkésőbb 2010. március 31-ig megküldeni szíveskedjenek akár Gudenus János József (e-mail: gudenusjj@gmail.com; postacím: 1211 Budapest, Kiss János altbgy. u. 61. fszt. 1.; telefon: Ady Endre Emlékmúzeum, szerdától–vasárnapig, 10–17 óráig 337-8563; mobil: 06-20-515-9725 / este), akár az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (postacím: 1251 Budapest Pf. 70., e-mail: magyar.ormeny@t-online.hu) címére.

Szerkesztőség

Tündérvilág a nyolcadik emeleten

Számos oka is van annak, hogy Keleti Károly utcai otthonában felkerestük a Munkácsy Mihály- és Kossuth-díjas érdemes művészt, *Gross Arnoldot*. A külföldön is ismert és elismert grafikus nemrég szülővárosa, Torda díszpolgára lett. November 25-én ünnepelte nyolcvanadik születésnapját, előző nap nyílt Természet-rajz címmel kiállítása a Természettudományi Múzeumban, és az azt megelőző héten vehette át a főváros napján tartott ünnepi közgyűlésen a „Pro Urbe Budapest” kitüntetését.

Ahogy beinvitál nyolcadik emeleti kis lakásába, kicsit úgy érzem magam, mintha valamelyik képébe csöppennék. A kisebb-nagyobb tárgyakkal telerakott szoba nem hat rendetlennek, inkább a Gross-képekre anynyira jellemző tündérvilágot idézi. Fejünk felett egy kalitkában két picike madár csivitel, a vitrinben és a polcokon apró mozdonyok sorakoznak.

– Nagyon szeretem a madarakat és a vonatokat. A vonatok iránti vonzalmam régi keletű – emlékszik vissza a művész. – Tordán születtem, gyerekkorom javát Nagyváradon töltöttem. 1947-ben átszöktem Magyarországra, évekig nem tudtam hazalátogatni. Később Bulgáriába utaztam egy képzőművészcsoporthoz. A vonatra Nagyváradnál felszálltak a szüleim, és ott találkozhattam velük először kilenc év után. Ez is egy szép emlék a vonatokról. Már itthon jó barátságban voltam Kondor Bélával és Pilinszky Jánossal, sokszor feljöttek hozzám. Kondorral órákig vonatoztunk, de Pilinszkyt untatta, ő csak nézett minket, és várta, hogy hagyjuk már abba.

Gross Arnold a szülői házból hozta magával tehetségét. Édesapja rajztanár és festőművész volt, sokat festettek együtt, főleg akvarelleket. A főiskolás évek alatt leginkább Rembrandt és Dürer rézkar-

cai voltak rá nagy hatással. Egyéni stílusa már az ötvenes években kialakult: egészen új módon, újfajta rézkarcokat kezdett készíteni. Addig jobbra fekete-fehér lenyomatok tükrözöttek a papíron, Gross Arnold viszont a szivárvány minden színében pompázó varázslatos világot mutat nézőjének.

– Ezért tudtam megmaradni – kacscint cinkosan. – A fekete-fehérből annyi másolatot csinálhat bárki, mennyit akar. Senki nem mondja meg, melyik az eredeti. Nálam nincs két egyforma kép. Erről eszembe jut, hogy annak idején Amerigo Tot adott nekem egy nagyon szép litográfiát. Ráírta, hogy 1/10, azaz a tíz példányból, ami ebből készült, ez az első. De adott egy másikat is, hogy vigyem el Barcsay Jenőnek, és arra is ráírta, hogy 1/10. Hadd örüljön – mondta. Barcsay elismerte Gross Arnold művészetét. – Nagyítóval nézte a képeimet – nevet az idős mester –, mert nem akarta elhinni, hogy egyetlen nyomat lett felfestve. Azt hitte, több nyomatot tettem egymásra. Az én szakmában nemcsak az az érdekes, hogy mit rajzolok le, hanem az alkotás technikai oldala is.

Szinte lehetetlen felsorolni, a világ hány pontján fordult meg, hány városban mutathatta meg senkivel össze nem tévesztethető, aprólékosan kidolgozott alkotásait.

A hatvanas és hetvenes években önálló kiállítása volt Tokióban, Amszterdamban, Triesztben, Helsinkiben, Krakkóban, Stockholmban, Brüsszelben, Újdelhiben, Londonban, Kölnben, Rómában, Athénben, Hamburgban és Los Angelesben.

– Engem elsősorban városképeimről ismernek. Sokat festettem Brüsszelben az ottani főteret, Rómában a Spanyol Lépcsőt, Firenzéről, Amszterdamról, Indiáról is készült kép. 1957-ben néhány magyar képzőművész kollégámmal Grúziában jártunk. A fővárosban, Tbilisziben egy olyan helyre bukkantam, ami engem Obudára emlékeztetett. Le is rajzoltam, ebből született a legnagyobb rézkarc, amit valaha készítettem. Három éve a római Magyar Akadémián volt kiállításom, oda egykori kollegáim, barátaim, Kondor Béla és Szabó Vladimir munkáit is elvittem. A mostani kiállításomon csak tájképek láthatók. Nyolcvan tájkép. Még egészen kezdő koromban készítettem egy tájképet, amelynek a tetején, fent a sarokban egy angyal volt az égen. Mondták, hogy vágjam le, mert különben nem fogadja el a zsűri. Le is vágtam, de előtte nyomtam magamnak egy angyalos példányt. Most mind a kettő látható. A kiállításra több régi lemezt is újra nyomtam,

más festékekkel, más papírra. Van, amelyik szebb, mint újkorában.

– Szabó Vladimir, Kass János, Würtz Ádám, Rékassy Csaba, Reich Károly...

– sorolja pályatársait Gross Arnold, miközben előveszi könyvét, és rajzolni kezd, bal kézzel. – A mi generációnk olyan volt a képzőművészetben, mint Puskásék a futballban. Sajnos, már alig él valaki közülük.

Közben elkészül a rajzos dedikáció, amelynek vidám kis virágfigurájában magamat vélem felfedezni. A művész keze nyomán így én is a mesevilág részévé válok, bár lehet, hogy csak ez irányú vágyamat vetítem e mosolygós napraforgó-arcra.

Péter Zsuzsa

(Megjelent a *Budai Polgár* 2009. dec. 11. számában)

2010. január 18-ig látható a Magyar Természettudományi Múzeum kupolacsarnokában (1083 Budapest, Ludovika tér 2–6.) Gross Arnold Természet-rajz című kiállítása, ahol képei mellett ásványgyűjteményének legszebb darabjait is megcsodálhatja a látogató. A kiállítás megnyitója egyben nagyszabású születésnapünnepség is volt, ahol családja, barátai és tisztelői köszöntötték a nyolcvanéves mestert.

Kisvárosi álom (rézkarc)

Rozsos Tamás László

Ősök nyomában Erdélyben III.

erzsébetvárosi Lukács Béla kastélya Zalatnán

Feleségem üknagyapja, Lukács Béla kereskedelmi miniszter szülőfaluja volt az „Erdély aranyvidékén” található Zalatna nagyközség. Az örmény származású szép-nagyszülő, Lukács Simon (1791–†1848. okt. 24.) gazdag birtokos és bányatulajdonos, valamint a Kolozsvárról származó Gaál Terézia (1811. jan. 21.–†1848. okt. 24.) 1829. szept. 7-i házasságkötésekor már a településen lakott a Lukács család. Zalatna román felkelők általi elpusztításakor – 1848. okt. 23.-án – leégett az ősi hajlék, másnap pedig legyilkolták a Lukács családot és a magyar lakosság nagy részét, közel 700 főt.

A szerencsésen – és talán a sors akaratából – életben maradt Lukács Bélát nagybátyja, Lukács Antal nevelte fel. Középiszkolai tanulmányait kitűnő sikerrel a Gyulafehérvári Püspöki Gimnáziumban végezte, majd Budapesten jogi tanulmányokat folytatott. Csak az 1860-as évek végén nyílt rá lehetősége, hogy ősei leégett hajlékát újra felépítse és a nyári (leginkább augusztusi) időszakokat pihenéssel szülőhelyén töltse. A régi házból csak egy emlék maradt, amelyet kegyelettel a dolgozó szobája falán őrzött. Ez egy régi leletre, egyesek szerint talán egy bronzkori koronára hasonlító, deformálódott tárgy édesanyja, Gaál Terézia zongorájának a pusztító tűzben összeolvadt pedálja volt, melyet a ház felépítésekor találtak meg a romok alatt. Ez az ereklye Lukács Béla leszármazottainak birtokában volt – dokumentálha-

tóan – még az 1980-as évek közepén is, de ezután (halálozások és költözések miatt) sajnos nyoma veszett, s csak remélni tudom, hogy nem örökre.

A puritánosan egyszerű ősi fészkek az 1890-es évek második felében komoly átalakuláson ment keresztül. Az épület utcai frontján lévő keskeny rész (2x3 ablak), egy új, az utcai fronton húzódozó szárny hozzáépítésével és ezáltal újabb 2x6 ablakkal, valamint a hozzátartozó szobákkal, folyósokkal, ill. melléképülettel lett bővítve, így az épület már egy impozáns kastélyformát kapott.

A preszákai emlékmű felavatása előtt egy nappal, 1899. augusztus 10-én került sor az új épület házszentelésére. Az 1900-as évet a család Párizsban töltötte,

110 évvel a házszentelés után Lukács Béla déd- és üknokája az ősi fészkek előtt: Orgovánné nagysötétági Macskásy Judit és feleségem, Macskásy Orgován Ildikó (Foto: Orgován László. 2009. aug. 08.)

A Lukács család ősi fészke az 1880-as évek végén

mivel Lukács Bélát kormánybiztosi hivatása oda kötötte. A párizsi világkiállítás miatt nem tervezték, hogy Zalatnán töltsék a nyarat pihenéssel, de a város tikkasztó hősege megviselte a családot. Ezért Lukács Béla hazautazott velük – megnyugodva hagyta családját az árnyas fák alatt és a jó hegyi levegőn – majd fordult vissza és meg sem állott Párizsig. A túlfeszített munka és a világkiállítás utáni vádaskodások felőrölték Lukács Béla idegrendszerét és 1901. január 7-én tragikus körülmények között elhalálozott Budapesten. Hites urát sajnos rövid időn belül, 1902. augusztus 15-én özvegye, Gajzágó Fatime is követte, így a három gyermek édesanyjuk unokatestvéréhez, Todorfi Lillához (an: Gajzágó Etelka) és férjéhez, Zabulik László főügyészhez Kolozsvárra került.

A három gyermek (Simon Salamon †1924, Paula és Salome †1908) utoljára még együtt voltak 1904 augusztusában a kastélyban gyámszülőikkel Lukács Béla szobrának leleplezésekor. Lukács Paula 1911 májusában közvetlenül esküvője előtt leendő férjével, nagysötétági Hoffmann Géza (†1921) cs. kir. konzullal egy rövidebb időszakot szintén a kastélyban töltött (ezután 1911. aug.–1913 ősze között az USA-ban, majd 1916-ig

Berlinben voltak). A kevés – rendelkezésre álló – adat alapján is megállapítható, hogy a családnak, majd a két testvérnek (Simon és Paula) a kastélyt – annak átépítését követő 20 év alatt – alig volt módja használni.

1918 végén, mint a legtöbb magyar birtok, a kastély is a román állam tulajdonába került. Hosszú időn át bíróság, később kollégisták internátusa, majd végül kultúrotthonként működött. Lukács Paula (†1945) valószínűleg utoljára 1926 júliusát Zalatnán töltötte, de csak elképzelhető az a vágyakozás, amellyel kívülről nézte ősei kastélyát (az egyik képeslapra az alábbi szöveget írta nyolc éves kislányaként: „Tedd el jól ezt a kártyát, mert ez nagypapádnak volt az otthona és ilyet már nem lehet kapni.”). Ekkor még csak 34 éves, de tragédiák sora kísérte végig életét: meghaltak a szülei, a húga, a férje majd a bátyja is.

A régió – és hajdan virágzó település – az utóbbi évtizedekben a szegénységgel és a munkanélküliséggel küzd, ilyen körülmények között pedig nem volt pénz az idők folyamán egyre elhanyagoltabbá váló kastély felújítására. Az épület állagát nagyon megviselte a felülről beszivárgó víz, a gerendák elrothadtak, a plafon több helyen beszakadással fenyegetett. Végül sor került a tetőszerkezet javítására 2004 nyarán, mivel az már elengedhetetlen volt ahhoz, hogy majd az épület megmentéséről lehessen beszélni.

Az épület a földszinten utólag nyitott ajtók és rácsok tömegének ellenére is – kívülről – még mindig tűrhető összképet mutat, bár látszik, hogy a felfelé szivárgó víz kikezdi a falakat és mállik le a vakolat. Ettől siralmasabb állapotban van a Gajzágó család néhai kúriája (Szolnok-Doboka vm., Szamosújvár mellett), de erről majd a következő számban írok.

Folytatjuk

Vállamra az évek összegyűltek és ránehezedtek

Sylvester Lajos beszélgetése a 101 éves Khell Júliannával

(5., befejező rész)

Juci nénit kérdezem:

– Melyik volt a százegy esztendő alatt a legnyugalmasabb időszak a család életében?

– A '30-as évektől. A '40-es évekről nem is beszélek!

– Milyen emlékei vannak erről az időszakról?

– Nekünk ez a négy év volt a legszebb. Amikor a magyarok bejöttek.

Életem két legboldogabb napja az volt, amikor a magyarok Bereckbe érkeztek, s amikor a kislányom megszületett. Minden vágyam az volt, hogy leánygyermekem is legyen. Tizennégy évre született a fiúk után. Nagyon boldog voltam.

– A magyarok bejövetelét Juci néni, s a család hogyan élte meg?

– Extázisban – azt mondhatom. Soha annyi virág nem volt itt a kertben, mint akkor, '40 őszén. Bereckbe az utolsó nap vonultak be. Szeptember 8-án. Minden virágot leszedtünk, s ruhás kasszal vittük az útra, és szórtuk a lovak lába elé s a katonák nyakába. Amikor megérkeztek, az uram leállította az üzletben az árusítást. Trafik is volt. Zsákszáma cigareta, dohány, minden. S amikor rendeztek a magyarok egy összejövetelt – ismerkedési estet – az uram akkor felvitte az egész trafikot, és szétszította a katonák között. Vitte a Bereck látképeit is. Képeslapokat. Azokat is szétszította. Leírhatatlan örömben volt részünk. Magyar ember nem volt, azt hiszem, aki valamilyen segítségben nem részesült volna, ne kapott volna valamit az államtól.

A nehézségeket a négy év vége felé kezdtük érezni. A férfiakat behívták katonai gyakorlatra, és elvitték katonának őket.

Juci néni visszakérdez:

– Lajos foglalkozott az Ojtoz völgyi harccal? Mit tud Darvas Századosról?

– Semmit. Nem beszéltek róla.

– Darvas százados nagyon jó barátunk, mindennapos vendég volt nálunk. Innen Bereckből a Tölgyesi szorosba helyezték. Onnan még írt, aztán eltűnt. Cseh Gyurka is közeli ismerősünk volt. Ő Sósmezőn esett el. A harmadik Hegyi Jóska hadnagy volt és Görgényüvegcsúrnél hősi halált halt.

Közülük kettőnek tudom a sorsát, s a harmadikról semmit sem tudok.

– Nekem a legtöbbet Cseh Györgyről beszéltek, aki hetvenegy emberrel szembeállt az egész orosz ármádiával és három napig tartották a frontot. Egy altiszt kivételével mind hősi halált haltak.

– Voltak nálunk hadtörténészek, akik úgy tudták, hogy Darvas százados angol zónába került, s onnan kijutott Chilébe. Ott farmerkedett.

– Juci néni most 101 évesen minek tud örülni a legjobban?

– Nyilván a gyermekeimnek, akik a közelemben vannak. Annyi szeretetet kapok tőlük, hogy azt el nem lehet mondani. Tibor egy kicsit kiesett a forgalomból. Baróton laknak. Annál jobbat, mint Jutka gyermekben nem lehet elképzelni. Még a gondolatomat is kitalálják. Elhalmoznak mindennel. Már két éve Marosvásárhelyen vagyok, Jutkánál. Én már úgy mentem el, hogy többet nem kerülök Bereckbe haza. A fiam unszolt, hogy háztól házig visznek. Haza kell jönni! És közben kisült, hogy meglepetést készítettek elő számomra. Átalakították a szobá-

mat. Tetőtől talpig. Festettek, padlót újra csiszoltattak. A bútortatot rendbe rakták. Vásárhelyen ölben hozták le az emelet-ről. Most aztán csakugyan az utolsó látogatás. Titokban azon gondolkozom, hogy milyen jó volna, ha most itthon utolérne a halál. Milyen egyszerű volna, hogy itt temessenek el. Amúgy is itt temetnek el. Itt van a családi kriptá. De az sok ceremóniával jár, amíg hazahoznak.

Juci néni századik születésnapja

– Hagyjuk most még ezt a ceremóniát. Inkább beszéljünk arról, hogy a századik esztendőt hogy ünnepelte a család?

– Hát az megint felemelő érzés volt. Ődi rendezte. Titokban. Úgy megszervezték, úgy lelevezelték, hogy én álmomban sem képzeltem el. Egyszer azt mondja a fiam, édesanya, gyere, nézzük meg a városban mi van? Mi változott?

Autóval mentünk, s egyszer csak megállunk egy vendéglőnél, s azt mondja a fiam, édesanya, gyere ide nézzünk be!

Mikor bemegyünk, szemem-szája tátva maradt. Ott volt az egész rokonság. A magyarországiak, az itteniek, mindmind. Egy óriási asztaltársaság, s az asztalon száz szál szegfű. Szólni sem tudtam a meglepetéstől. Képzeld el, olyan óriási torta volt az asztalon, hogy a csokoládéból egy kottát formáltak, az ki volt nyitva, még a lapok is látszottak, benne a hangjegyek, a módosító jelek, minden, ami a zenéhez tartozik. Tudták, hogy milyen nagy szerepe volt a zongorának az életemben. A kottában ezt örökítették meg.

Közben Ődi, a fia, aki maga is a nyolcadik kerek évforduló felé tart előveszi a családfa anyai és apai ágát rekonstruáló családfák rajzát. Nem szólok, hogy a pillanat ünnepélyességét ne árnyékoljam be, de, mintegy összegezőképpen belém

Khell Júlia és Khell Ödönne, Kuti Éva

villan, hogy ez egyben egy kárpát-medencei magyar és örmény-magyar családfák ágai miként fogatkoznak. A koronaszáradás előbb-utóbb a fák halálához vezet...

Aztán elhessentem magamtól a hangulatrontó gondolatot s a két családfáról két dolog jut eszembe. Egyik az, hogy a Hankó és Khell-család ma élő tagjainak aktivitása azt jelzi, hogy a lélekszám fogyatkozásával egy időben, ennek mintegy függvénye- vagy következményeként a nagycsalád tagjai mind több és több családi és közösségi feladatot vállalnak magukra. Példa erre éppen a jelen lévő Ődi hiperaktivitása, aki a berecki Gábor Áron Alapítvány lelke, Bereck, Ojtoz és Sósmező vidékének múltját összelelő, mai kulturális életét szervező és ezt a Kárpát-medence egészében szétosztani, kisugározni képes értelmiségije. Most is beszélgetésünk egyik témájához bogyva mondja, hogy az Úz-völgyi hagyományos emlékünnepekről hazatérőben a programba Ojtozt és Berecket is be kellene fogni. A másik gondolat, ami ennek a családfanézésnek az ágaira reppen, hogy a fa koronája átnyúlik az országhatárok kerítésein és a kultúra, a tudományok gyümölcsét a hatalmas térség egésze számára kínálja.

Aztán a berecki polgári lakásban a Khell Rozália Julianna, alias Juci néni 100. születésnapjára ünnepségének részvevőit és egy képketretbe fogó fotók is előkerülnek egy nagyformátumú albumban.

Olyan ez, olyan népes, mint egy érettségi találkozó csoportképe. Azzal a különbséggel, hogy ez a nagy család 100 évnek ma élő tagjainak összességét együvé öleli az apró gyermekektől az édesanya, nagymama, dédnagymama, üknagyanya központi személyéig.

– Csúnya vagy, nagymami – jegyzi meg Juci néni – mondja az ükunokám, de én szeretlek.

Aztán átmegyünk a Juci néni antik bútorokkal berendezett szobájába. A 100.

születésnapra ugyanis nemcsak száz száz gyertyás és száz száz szegfűből álló, kotartarajos taligakeréknyi nagyságú torta készült, hanem a padlózatól a mennyezetig felújított szoba is a régi fényében várta haza Juci néni. A gyönyörű bútort mellett a szemem megakad egy, majdnem a plafon magasságáig érő, mívesen faragott állóórán.

– A milleniumi párizsi kiállításon aranyérmert nyert – jegyzi meg Juci néni. – Olyan súlya van, hogy a háború utolsó napjaiban nem tudták elvinni.

Juci néni százegy esztendejét ingatta együvé ez a remekmű.

Adja Isten, hogy még sokáig jelezhesse az idő múlását a Juci néni és családtagjai számára.

Bálintné Kovács Júlia rovata

Olvasói levelek, kapcsolattartás

Beszámolóm kezdetén „társszerzőmnek” legidősebb Patrubány Miklósnak a közléseit szeretném kiegészíteni, és pedig Gudenus János József forrásértékű könyvének segítségével.

Elsősorban azzal kell gazdagítanom a decemberi számban közölteket, hogy 1758. december 12-én Patrubán Márton-Márk erzsébetvárosi szenátor, neje Verzár Margit, fia Lukács, ennek neje Issekutz Kata, gyermekei: József, **Gergely**, **Márton**, Mária és Anna címeres nemeslevelet kaptak.

Levélírónk ezek közül a Patrubán Gergely leszármazottja, akinek a felesége Ötvös Katalin volt.

(Itt említtem meg, hogy az a **Patrubán Gergely**, aki Erzsébetvárosban született 1830-ban, és aki később Dr. med., sebész- és szülész főorvos, Budapest tiszt főorvosa lett, az a nemességet szerző harmadik fiúnak, **Mártonnak** és Lengyel Rozáliának a gyermeke.) Miklós, Patrubán Gergely és Ötvös Katalin fia, levélírónk úkapja vette feleségül Istvánffy Veronát 1840-ben, lányuk Anna pedig férjhez ment Istvánffy Antalhoz. Patrubán Miklós és Istvánffy Veróna házasságából 6 gyermek született, elsőszülöttjük volt Gergely, levélírónk dédapja, aki 1870. vette feleségül Toroczköszentgyörgyi Novák Lujzát, Novák Lukács és Fejér Krisztina leányát.

Az alábbiakban visszaadom a szót levélíróknak.

3. Patrubány Miklós Albert	1871	1953	82 év
Verzár Janka	1872	1963	91 év

(Szamosújvári Verzár Lukács és csíksomlyói Csíky Johanna leánya B.K. J.)

A 3-as, nagyapám egyetlen gyermekként örökölte a nagy vagyont. Mint fiatal ember a vásárhelyi 9-es huszárezred főhadnagya, majd a vásárhelyi Kereskedelmi és Hitelbank igazgatója, később, mint marosbogáti földbirtokos élte életét.

Nagyapámnak a mezősegi Dobrában volt eredetileg 2000 hold földje és ménese. Azt nem tudom, hogy a dobrai birtokkal mi lett, csak arra emlékszem, hogy mint gyermek náluk jártam elemibe Marosbogáton, ahol a Trianon utáni kisajátítások után akkor már csak 200 katasztrális holdja és kevés erdeje maradt, valamint a falusi udvarház.

Amásodik bécsi döntés alapján Észak-Erdély visszakerült Magyarországhoz, de Marosbogát Dél-Erdélyben maradt. Apám, aki már 1929-től Nagyváradon élt a második feleségével, azon dolgozott, hogy a Bihar megyében maradt birtokát elcserélje a bogáti birtokkal.

Édesapám hosszas közbenjárása révén sikerült Örvenden (Élesd mellett) a Kolozsvár-nagyvárad-i országúton kapnia egy ilyen román családot, akivel megkötötték a csereszterződést és a bogáti 200 hold plusz falusi udvarház ellenében kaptak Örvenden 100 holdat, Kágyán 20 holdat és Váradon két szép házat.

Így 1944 tavaszán Nagyapámék vagonba rakták bútoraikat, és ők maguk a Feleketőnél lévő határon átjöttek Kolozsvárra, majd Örvendre.

De 1944 őszére már az orosz és román csapatok visszafoglalták Észak-Erdélyt, és Nagyapámék a nagy hurcolkodásból cseberből-vederbe estek.

Az örvendi gazdaságot és gyönyörű udvarházat (16 szobája volt) az átvonuló orosz csapatok teljesen kifosztották, semmi termés, gabona, széna, állat nem maradt.

Janka Nagyanyám igazi Nagyasszony volt, mind természetben, mind emberi magatartásában. Csak egy példát említek: egy alkalommal 100 orosz lovasszékér pihent meg a kertjükben. Egy orosz tiszt karddal hadonászva bement a lakásba, és kenyeret (klebát) követelt. Nagyanyám mondta, hogy nincs (nyemá klebá). De a konyhában talált a tiszt egy száraz cipőt, mire megdühödött, hogy ugye, van klebá, csak neki nem akarnak adni!

Erre Nagyanyám fogta a száraz cipőt és hozzávágta a muszka tiszthez, mondván: „ne-sze klebá!” , mire az úgy megszeppent, hogy a kardot leeresztve kisomfordált.

A háború után Nagyapámék – az apám segítségével – úgy kezdtek újból gazdálkodni, hogy eladtak pár hold földet, és a román katonaság kimustrált, végelgyengülésben lévő lovait kibérelték, először feltáplálták őket, aztán kezdték velük szántani, vetni, aratni, stb.

Nagyapám az örvendi birtokot elosztotta három fele, egy részt átíratott apámra, egyet rám, egyet megtartott maguknak.

Aztán jöttek a mezőgazdaság „szocializálásának” keserves, félelmetes évei.

Végül is 1949 őszén a Várad-i Állami Gazdaság „kegyeskedett” az egész gazdaságot átvenni, teljesen tehermentesen, minden termékkel, állattal, felszereléssel együtt.

Megmaradt a falusi belsőség a körülötte levő 3 holdas kerttel. Ebből tengették életüket Nagyapám 1953-ban bekövetkezett haláláig.

Sztálin is akkor halt meg, nem sokkal utána, így szegény Nagyapám ezt az „örömet” már nem érte meg, hamarabb hunyt el a nagyvárad-i kórházban.

Nagyanyám lekerült Medgyesre, ahol Judit nővérem élt férjével és két fiával, kitelepítve Bogátról. Az igazi Nagyasszony itt hunyt el 1963-ban 92 éves korában.

Ők is mindketten Marosvásárhelyen a családi kriptában alusszák örök álmukat.

Ők neveltek, mint kisgyermeket Bogáton, ahol életem legszebb napjait éltem, majd együtt voltam velük Örvenden 1952-ig. Emlékiük legyen áldott, pihenésük csendes.

Szomorújelentés

Egy néma ágyú díszlövése (Khell Ödön halálára)

79 éves korában hirtelen hosszú útra indult Khell Ödön, Bereck és környékének szellemi mindenese. Nem akárki volt ő, élete teljes hosszában a tettek és cselekedetek embere volt, aki voltaképpen átvette berecki felmenőinek, az örmény-magyar Khell és a székely-magyar Hankó családoknak a külső körülmények miatt be nem fejezett, nemzeti közösséget építő munkáját.

Koporsóját tulajdonképpen a Gábor Áron ágyúja Mosonmagyaróváron öntetett hű másának mozdonyára kellene helyezni, és díszlövessel jelezni a Másik Világ kapujánál: nem akárki érkezik. Khell Ödön a maga módján a székely

ezermester nyomdokaiba lépve a Lészen ágyú! parancsolatát váltotta át szellemi és gyakorlati cselekedetekre. Élete végéig vezette az általa kezdeményezett és segítőtársai által működtetett Gábor Áron Alapítványt. A semmiből teremtett új világot: a székely ezermester emlékének ápolására berecki múzeumot rendezett be, ahová összegyűjtötte a Kárpát-medence egészéből a számára elérhető muzeális értékű

Elment egy feledhetetlen, jó barát

Még két hete sincs, hogy jött az aggódó telefon Bereckből: Kell Ödi megbetegedett – és pár napra rá már a temetéséről kaptunk hírt.

Hogy mit jelentett Khell Ödön a háromszéki székelységnek, az erdélyi örményiségnek és az anyaországi barátoknak? Nehéz mindazt a sokrétű tevékenységet felsorolni, amit vállalt és elvégzett.

A semmiből, két keze munkájával létrehozta szülővárosában, Berecken a

anyagot, a berecki Gábor Áron-szobor egyik kezdeményezője volt, majd ezt követően hődeműzósárhelyi barátai és mások segítségével a hős nevét viselő Ifjúsági Turisztikai Fogadót létesített, nagy távolságokra szétszóró szellemi életet

teremtett, honismereti túrainak híre-neve belengte Sósmezőtől Mosonmagyaróvárig a közbeeső térséget.

Khell Ödönt a képzeletbeli ágyúlövés mellett 102 (százkettő!) éves édesanyja távoli csendes zokogása kíséri utolsó berecki útjára, ahol frissen hantolt, számára méltó emlékműre váró sírja máris az élők zarándokhelyévé vált.

Sylvester Lajos

Gábor Áron Emlékházat, darabonként gyűjtögetve a szabadságharc relikviáit. Am ezzel nem elégedett meg! Úgy gondolta, hogy élettellel kell megtölteni a kis múzeumot, és az emlékház kertjében nyári sátozókat szervezett hazai és erdélyi fiataloknak, hogy azok megismerkedjenek a székely kapu faragásának csínjával-bíjával, és hogy felébressze az ifjúságban a nemzethez való tartozás magasztos tudatát. De ez

nem volt elég: Khell Ödön mert nagyot álmodni: sátor helyett kőépület kell, hálótermekkel, tusolókka, előadóteremmel! És elkezdett kilincselni, szervezkedni, kitől téglát kért, kitől anyagi támogatást, kitől önkéntes munkát... És lássanak csodát: Ödi lefegyverző kedvessége, lelkesedése, hihetetlen szervezőkészsége sokakat magával ragadott, és néhány év elteltével már kultúralt körülmények között fogadhatták a vendégeket az alapítványi házban. Aki ismeri a 80-as, 90-es évek lélekmorító Romániáját, ahol a hatalom mindent megtett, hogy ellehetetlenítse az erdélyi magyarságot, ott már a civil kurázi vállalkása is óriási tett volt, hát még a magyar történelmi hagyományok ápolása!

Am Khell Ödönt nem olyan fából faragták, hogy meghátrált volna a szekusok ilyen-olyan nyomásától, fenyegetésétől. Diplomáciai érzékét és munkabírását dicséri, hogy a Gábor Áron Alapítvánnyal kapcsolatos munkái mellett azt is kitalálta, hogy Bereck főutcáján legyen az ágyúöntőnek szobra. Mit törődött a hivatal packázásaival vagy Ceausescu pártkatonáival! – sőt, kihívásnak, székely virtusnak tekintette a harcot, amelyet végül is megnyert: 1992. július 4-én felavatták Gábor Áron bronzba öntött, egész alakos szobrát.

Bennünket, magyarországi barátait, akárhányszor csak meglátogattuk, mindig elbűvölt varázslatos egyéniséggel, jó kedélyével, vendégszeretettel és örmény humorával. Családjának tagjai is kivették részüket a munkából: felesége, Éva asszony szakmában süttötte a pogácsát, főzte a kávékat és

küldte le az Emlékházba a vendégeknek. Két remek gyermekük, Melinda és ifjabb Khell Ödön, (Öcsi) ingajáratban hordták a szülői házból a pár száz méterre lévő Emlékházba a megrakott tálcákat, de ha úgy hozta a helyzet, ifjabb Ödi harminc emberre főzött a paprikást... És ezt senki sem finanszírozta! Szívből adták, amijük volt. Ha adódott adomány, megköszönték, és az már vándorolt is a Gábor Áron Alapítványi házba.

Mitől volt Khell Ödi olyan, milyen? Nincsenek véletlenek. Olyan családban nőtt fel, ahol a szülők egészen kivételes emberek, ők adták a példát. Az örmény kereskedő apa (Khell László) és felesége Khellné Hankó Júlia – e sorok írójának imádott keresztzülei – olyan nevelést és erkölcsi tartást adtak gyermekeiknek, amely generációkra kihatott.

Kedves Ödi, aki már onnan föntől, az elíziumi mezőkről tekintesz le ránk, nagyon hiányzol nekünk! Nélküled nehéz elképzelni Berecket! Hiányzik a bölcsességed, a szemed sarkában összefutó ráncok, amikor mosolyogtál, de elsősorban a szereteted, amelyben mindig megtisztulhattunk. Túl korán mentél el! Még annyi megbeszélivalónk lett volna, még annyi mindent szerettünk volna kérdezni Tőled, és TE mindig tudtad a megfelelő választ!

Számunkra, akik szeretünk Téged (sokan vagyunk!) csak gonosz tréfa, hogy nem Te nyitod ki házad nehéz fakapuját. Ezentúl bárki ereszt is be, Téged fogunk benne látni.

Fájdalommal búcsúzik Tőled

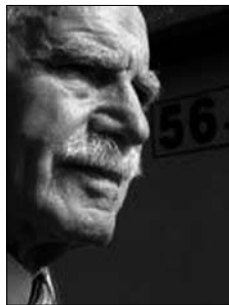
Lovas Kati és édesanyja, Péter Nelly

Khell Ödön
(1931. szeptember 1.–2009. december 21.)

Szomorújelentés

Pongrátz Ödön (1922–2009)

2009. december 16-án, 87 éves korában elhunyt Pongrátz Ödön 1956-os szabadságharcos, a Corvin közti fegyveres ellenállás egyik szervezője, az '56-os Történelmi Alapítvány elnöke. Pongrátz Gergely halála után ő irányította a kiskunmajsai '56-os Múzeum és az '56-os Ifjúsági Tábor munkáját.

A fiatalok körében élő történelem volt, rendíthetetlen hite, hazaszeretete példázat marad mindannyiunk számára. Pongrátz Ödön földi maradványait végakarátának megfelelően a kiskunmajsai 56-os Kápolnában helyezük örök nyugalomra 2010. január 16-án délelőtt 11 órakor.

A temetési szertartást dr. Bábel Balázs kecskeméti-kalocsai érsek végzi, barátai, tisztelői nevében búcsúztatót Lezsák Sándor, a Magyar Országgyűlés alelnöke mond.

A Pongrátz-család nevében:

Pongrátz Ernő

Az 56-os Történelmi Alapítvány nevében: *Nahimi Péter*

Kérjük, a megemlékezés virágait, koszorúkat a szertartás kezdete előtt negyedórával helyezték el az 56-os Kápolnában! Megfelelő számú jelentkező esetén Budapestről autóbussz indítunk a temetés helyszínére. Érdeklődni: Juhász Pintér Pál, Tel.: 70-341-52-63

Örmény-magyar gyermekrovat

(35. rész)

Kedves örmény származású magyar gyerekek!

2010-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, ajándékot nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán: dr. Pus-kás Attila, str. Busiuicolui 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

2010-ban a legtöbb választ Marosvásárhelyről kaptuk, a nyertes neve MOLNÁR ZSÓFIA, aki egy szép könyvet nyert.

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” ÖRMÉNY GYERMEKROVAT NYERTESE 2010-BEN!

Szempát, a vértanú (Kr. u. 890–914.)

Keleten egy nagy politikai háború dúlt. Délről Örményországot az arabok támadták meg, akiknek Mohamed egy új törvényt adott. Addig ugyanis az arabok nagy része keresztény volt, de Mohamed tanítása nyomán a keresztények ellenségei lettek.

I. Szempát, a Bagratuni dinasztia sarja, Örményország határait kiterjesztette Grúzia és alánok földjére, és országa nagyhatalom lett. Huszup arab uralkodó, mivel félt tőle, cselhez folyamodott. Azt mondta neki, hogy barátságot szeretne kötni vele,

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (két-szer) egy százalékat erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelemadónk 1%-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizennegyedik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdettől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetnek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitásörzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre - ezáltal önmagára is. Hiszen azért dolgozunk, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak - az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is. Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevallásakor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma: **18085590-1-41**

A kedvezményezett neve: **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület**

Együttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a **Magyar Katolikus Egyházat**, amelynek **technikai száma 0011**, amelynek részegyháza a magyararhoni, történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza. Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk. *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület*

de amikor Szempát elment hozzá, hamar elfogta, és keresztre feszítette. Fia, II. Aszciod ekkor háborút indított az arabok ellen, és elűzte őket. Az ő idejében annyira megerősödött Örményország, hogy még a konstantinápolyi császár is követeket küldött hozzá, hogy békét kössenek.

A Bagratuni dinasztia okosan vezette az országot, és sikerült egy egyensúlyt megtartaniuk az arabok és a görögök között, mert mindkét nagyhatalom szerette volna kiterjeszteni hatalmát az örmények fölé, de Vasburagan hercegei megőrizték a függetlenséget. Történt azonban, hogy

Szempát nővérének fia, I. Kakig Ardrzuni szövetséget kötött az arabokkal, hogy támogatásukkal Vaspuragan királya legyen, ami az ország függetlenségének feladását jelentette. Ennek ellenére sok érdeme van neki is: Aghtmar szigetén pompás palotákat és házakat épített, és felépítette a Szent Kereszt templomát, amely az örmény építészet egyik legcsodálatosabb alkotása.

Milyen veszélyek fenyegették az országot a 8. században? Melyik szigetre épült a Szent Kereszt templom?

Az új esztendő küszöbén

köszönetet mondok mindazoknak, akik személyesen, telefonon, levélben és e-mail kívántak minden jót a Karácsonyi ünnepekre és az új esztendőre. Felsorolni is lehetetlen, hiszen az egész ország területéről, Erdélyből (Szamosújvár, Csíkszereda, Lugos, Brassó, Marosvásárhely, Kolozsvár, Gyulafehérvár, Temesvár stb.), Szerbiából, Amerikából, Kanadából, Németországból, Mauritiusról, Jerevánból, stb. özönlöttek a jókívánságok. A visszaigazolások adnak erőt, hogy folytassuk munkánkat az egyre nehezedő körülmények között. Hogy sokak számára tudunk szellemi táplálékot adni, amikor gyökereinket kutatva a múlt emlékeit, eredményeit, a jelen történéseit elérhetővé és megismerhetővé tesszük. Hogy sokakat tudtunk elindítani saját családjuk, gyökereik kutatására. Így összetartozásunkat erősítjük közös múltunk megmentésével, az örmény kultúra megismerésével és továbbadásával.

Kívánom, hogy ez az összetartás a családokban, a családok között, az egész örmény gyökerű közösségben maradjon meg és adjon példát mások számára is, hogy csak így lehet és érdemes élni, tartalmasan, egymást segítve, szeretetben.

dr. Issekutz Sarolta

az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(felfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”

(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIV. évfolyam 156. szám
2010. február

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

---

Elmélkedés az örmény liturgiáról

A szent liturgia (mise) kezdetén az oltár lépcsője előtt állva a pap nevünkben imádkozza*: „**Fogadd el Urunk könyörgésünket a szent Istenszülőnek, egyszülött Fiad szeplőtelen szülőjének közbenjárására és minden szentjeidnek könyörgésére...**”

Nem vagyunk egyedül! Közbenjár értünk az Istenszülő minden szentekkel együtt. Az örmény egyház tiszteli Máriát és a szenteket. Fordulhatnánk közvetlenül Istenhez – hisz a Mi Atyánk imádkozásával meg is tesszük – de az emberi természet olyan, hogy szeret támogatókat maga mellett.

De lélekben akkor tudunk továbbjutni, ha bűnbánatot tartunk, ahogyan az egyik imában is benne van**: „...Szabadítson meg benneteket a mindenható Isten, és engedje el minden hibátokat. **Adjon időt a bűnbántra és a jó cselekvésre...**”

S ezek után találkozhatunk az Úrral. Így a Szent Liturgián. Ám az evangéliumi történet szerint konkrét találkozása volt 40 napos korában, a jeruzsálemi templomban Simeonnal és Annával. Ők már ott képviseltek minket!

Dr. Sasvári László

*Szent Liturgia... Bp., 2006. 4. o.   ** I. m. 5. o.

---

*Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu*

Béres L. Attila

Számos kérdés, hozzászólás az előadó jutalma

Az év első klubdélutánján *Dr. Aradi Éva* volt a vendég a Fővárosi Örmény Klubban, a Magyarok Háza Bartók termében. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület meghívására örmény gyökerű magyaroknak tartott előadást „Ordosztól a Kárpát-medencéig” címmel – ősi indiai, perzsa, örmény és bizánci források alapján –, a magyarok őseiről. A klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* köszöntötte az előadót, és a megjelenteket, és bevezetőjében kiemelte, hogy nekünk, magyaroknak nem elég megismerni múltunkat, felismerni és terjeszteni is kell.

Dr. Aradi Éva régóta jár a fővárosi magyar-örmény közösségbe. Vetítettképes előadásának kezdetén felsorolta a könyve megírásához felhasznált örmény irodalom-forrásokat is, amelyek egy részéhez az előadást hallgató, itteni örmény közösség tagjainak segítségével jutott. Köszönetet mondott *Harmath Kálmánnak* a *Khorenei Mózes: Nagy Örményország története* könyvért, amelyet *Szongott Kristóf* fordított magyarra.

Khorenei Mózes V. századi örmény pap volt, és az időszámítás kezdetétől

Dr. Aradi Éva

Krisztus után 439-ig írta meg Örményország történetét, amely fontos adatokat tartalmaz a magyarság őseinek kutatásában. Ahogy az előadó fogalmazott: „szerencsére az örményeknek korai volt az írásbelisége”. A magyarokkal is rokonítható belső-ázsiai népek közül megtudtuk, hogy a heftaliták részbeni elődei a kusánok, a „hold fiainak népe” volt. Az örmény pap részletesen

leírta, hogy az örmények és a kusánok néha harcoltak egymás ellen, néha együtt működtek – zömmel a szászánidák ellen, akik megirigyelték, hogy a két nép ügyeli a híres Selyemutat, amelynek adójából és a vámokból mindkét nép jól megdagodott. A szászánidák összeugrasztották a két népet, így a legyengült kusánokat sikerült legyőzniük. Ezeket a tényeket, csatákat több forrás is megemlíti.

Januári előadónk elmondta, hogy az örmény forrásokon kívül ugyanolyan fontosak a kínai források

a magyarok őseiről. *Dr. Aradi Éva* a magyar őstörténetet nem a finnugor ág felől magyarázza, hanem a indoszkhun-avar rokonság gyökeréből, a kínai, indiai, perzsa, bizánci történészek forrása, régészek kutatásaira hivatkozva, vagy éppen az angol muzeológusok által publikált írásokra alapozva. *Dr. Aradi Éva* Indiában, Bombay-ban végezte az egyetemet, hindu és szanszkrit nyel-

vű és angol forrásokból fordított, kutató. A híres indiai történelemkönyv, a Puránák is ír a hunokról, a kusánokról, a heftalitákról, azaz a fehér hunokról, akik nem azonosak a többi hunokkal.

Az előadásból megismerhettük a kusánok történetét, gazdagságát, kultúráját, vallásuk, nyelvük sokféleségét. A XIX. század közepéig élt a magyarság tudatában, a néphagyományokra támaszkodva a hun-avar-magyar kon-

tinuitás. (Körösi-Csoma Sándor, Vámbéri Ármin.) A bemutatott képekből is kiderült, hogy Európában a magyarság az egyetlen nép, amely nyelvében, kultúrájában, népi hagyományában, népművészetében, zenéjében megőrizte keleti eredetét.

Az előadó szándéka sikerült, a magyarok őseivel kapcsolatba hozható népről szóló tudományos előadásával felkel-

A januári klubdélután közönsége

akik számos kérdéssel, hozzászólással és nagy tapsal fejezték ki elismerésüket. Végül hosszú sor alakult ki, hogy *Dr. Aradi Éva* dedikálja *Egy szkíta nép: a kusánok – A hold fiainak története* című könyvét. A klubdélután agapéval zárult.

(Az előadás szerkesztett változatát a füzetek 4-6. oldalán közöljük.)

Felhívás

Kedves erdélyi örmények!

A józsefvárosi örmények kérnek benneteket, jelentkeztek arra a jó kis programra, melyet 2010. augusztus, vagy szeptember elején, egy *szombati* napon terveztünk! Az időpont töletek függ! Kérünk visszajelzést mikor, melyik napra tegyük a kirándulást! Vonattal utaznánk Esztergomba, ahol kisvasútra szállnánk, majd elsétálnánk a Bazilikába, megnéznénk Mindszenty bíboros sírját és a keresztény múzeumot. Délután hajóval térnénk vissza Budapestre. A választott időpontot a füzetekben megjelentetjük.

Zakariás Enikő

a Józsefvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke

Tel: 06-20-9910105

Fax: 06-1-3171-404 kultúrával, beszélgetéssel, sétával.

DE HA NEM JELZITEK VISSZA A NAPOT, ÉS HOGY HÁNYAN JÖTTÖK, AKKOR NEM TUDJUK MEGSZERVEZNI!

Kérjük visszajelzéseket!

Aradi Éva

Őseink története örmény, indiai, kínai, görög források alapján

Mindenekelőtt tisztázni szeretném, hogy a magyarok őseinek történetét nem a hivatalos finnugor származás elmélet alapján kutattam. Az ELTÉ-n magyarul szakon végeztem, s vizsgáztam is összehasonlító finnugor nyelvészetből, tehát ismerem az akadémiai álláspont lényegét. Majd a Bombayi Egyetemhez tartozó Indiai Tudományok Főiskoláján szereztem diplomát hindi nyelvből és indiai irodalom-történelem tárgyából az 1970-es években. Indiában nyolc évig éltünk családommal. Már akkor elhatároztam, hogy a magyarok őseivel kapcsolatba hozható és Indiában is jelentős szerepet játszó belső-ázsiai népek történetét kutatni fogom. Erre ottani tanárain is bíztattak, akik szerint megdöbbentő, hogy a hivatalos magyar álláspont tagadja azt, amit ők igaznak vélnék, mármint, hogy a magyarok a szkíta-hun-avar népek leszármazottai. Miután a hindi nyelv alapja a szanszkrit, s azt is alapfokon megtanultam,

Bajuszos Napisten

szavakat is megfejtem, elsősorban a kusán, heftalita érmék görög betűkkel írt perzsa szavait, s a királyok nevét.

A kínai forrásokat, elsősorban Sima Qian Shi-Ji című könyvét, s annak az ázsiai hunokra vonatkozó kötetét angol fordításban ismerem. Sima Qian a kínaiak Nagy Történésze, aki Kr. e. az első században élt, de feldolgozta a kínaiak régmúltját is. Így természetesen írt a kínaiak ősi ellenségének számító, észak-nyugati határukon élt bátor, erős lovasnépről a xiong-nukról, azaz a hunokról. De a későbbi kínai császárok krónikái a Han-shu és a Hou-han-shu is szóltak a szkíta utódnépekről: a *jü-ecsikről*, akiknek egyik törzséből alakult ki a jelentős birodalmat létrehozó *kusán dinasztia*, valamint írtak a kusánokkal egy időben szintén a mai Pakisztánt, Afganisztánt és Észak Indiát elfoglaló *szakákról*, akiket *indo-szkítának* ismer a tudomány. Velük együtt érkeztek az Indus folyóhoz az *indo-pártusok* is. A görög

források közül a legjelentősebb elsősorban a heftaliták történetének egy részét feldolgozó híres történetíró *Prokópiusz*, aki kortársa volt a fehér hunoknak.

Az egyik legjelentősebb forrásanyagom örmény. Hála annak a ténynek, hogy az örmények, mint jelentős kultúrnép, korai írásbeliséggel rendelkezett és tudós papjaik az örmény történelem leírásakor a szomszéd népekről is beszámoltak.

Így sok értékes információt szerezhettem például *Khorenei Mózes*: „Nagy Örményország története” magyarul megjelent művéből, melyet Szongott Kristóf fordított le hitelesen, áldozatos munkával. Külön köszönetet mondok itt

Harmath Kálmán úrnak, akitől megkaptam az értékes könyvet és a XI. kerületi örmény kisebbségi önkormányzatnak, valamint Szongoth Gábor úrnak, aki az új kiadáshoz kölcsönadta az eredeti könyvet. Khorenei sok

adattal szolgált a belső-ázsiai népekről, elsősorban a pártusokról, de közvetve a kusánokról is. Részletesen írta le a perzsa *szászanidák* állandó harcát mind az örmények, mind az *arszakida pártus* ház, mind a kusánok ellen. Megjegyzi, hogy „a ravasz *szászanidák*, elsősorban Árdásír király összeugrasztotta a rokon pártusokat és kusánokat, akik legyengítették egymást, s így a *szászanidák* legyőzték a kusánokat Kr. u. 233-ban.”

A másik örmény forrásom szintén Mózes és szintén pap, mint Khorenei is az volt. Ő a Kr. u. 8-ik században élt *Dhaskuranczi Mózes*, akinek munkáját egy olasz kutató küldte meg nekem, sajnos kivonatosan és angol nyelven. De ő a heftalitákról írt és értékes adatokat közölt. Többek között az ókori Ázsia egyik híres és fejlett kultúrával rendelkező országát *Koraszánt* említi, s azt, hogy a heftaliták előzőleg ott is uralkodtak. Mint ahogy a másik híres területen *Korezm*-ben is. Érdekes, hogy

örmény nyelven Koraszánt *Khurszán*-nak írja; tudjuk, hogy Árpád honfoglaló vezérünk társfejedelme, a *kündü* neve *Kurszán* volt. Feltételezhető, hogy koraszáni származású lehetett, hiszen ezek a területek mind szomszédosak voltak

a Turáni Alfölddel, ahonnan, véleményem szerint, a magyarság és a honfoglalók más nemzetiségű és más nyelvű törzsei is származtak.

Az egyik legfontosabb örmény (de perzsa nyelven is írt) forrás a méltán híres *Derbentnâme*,

azaz a „derbenti írás”. Derbent valaha Nagy Örményországhoz tartozott, a Kaspi-tenger nyugati részén, s általában a történészek a „Kelet Kapujának” tartották, de Belső Ázsiából tekintve a „Kaukázus Kapuja” volt. Ebben a perzsa és örmény nyelven is megőrződött szövegben is szó esik a heftalitákról. A Kaukázus nagyon fontos hely a magyarság őstörténete szempontjából. A mai Dagesztánban van *Kicsi Madzsar* és *Ulu Madzsar* városa, illetve annak romjai. A magyarság nyugat felé tartva, a Kászár Birodalomtól való elszakadás után egészen biztosan a kaukázusi területen találkozott az Atilla fiainak idehúzódtott népével, illetve leszármazottaival. De itt találkozhatott a rokon *szabírokkal* is, sőt az *avarok* azon részével, akik nem foglalták el a Kr. u. 6-ik század végén Pannónia Szuperiort, majd Pannónia Inferiort (a Dunántúlt, majd az Alföldet, végül Erdélyt). Aglaroy nalcsiki professzor 2004-ben, az I. Őstörténeti Kon-

ferencián közölte, hogy a Kaukázusban még most is ötvenezer avar él, elsősorban pásztorok.

Az egyik legfontosabb örmény forrásom viszonylag új: *Lukácsy Kristóf*: „A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei” című könyve, melynek másolatát szintén az itt jelenlévő erdélyi örményektől kaptam, hálásan köszönöm. Gazdag tárháza ez a könyv a magyarság őseinek: szkítákról, dahákról, masszagétákról, hunokról, avarokról és szintén a heftalítákról is ír.

Még egy érdekesség, melyhez szintén köze van az örményeknek: a betlehe-mi három királyok egyikét: *Gáspárt* is örmény nevéből lehet megfejteni. Ő ugyanis az Indus torkolatánál éppen kb. Krisztus születésekor uralkodó *Gondaphár* (pártus neve) király lehetett, akinek örmény neve *Gatsapár* volt, ezt a néhai Harmatta János kiváló tudós találta és fejtette meg. A középső betűk elhagyásával kapjuk meg Gáspár

(Kaspar) nevét, ami „kincset őrzőt” jelentett. Feltételezések szerint *Melkhior* (Menyhért) örmény volt *Balthazár* (Boldizsár) pedig szaracén (szerecsen). Az biztos, hogy mind az örmények, mind a pártusok kiváló csillagászok voltak, s így megfejthették a Betlehe-mi Csillag titkát. Gondaphár udvarába jött azután Kr. u. 46-ban Szent Tamás, s ő térítette meg Nyugat Indiában, a mai Kerala állam népét. Ez Indiában ma is majdnem teljesen katolikus tartomány, erről a Magyarországra érkező verbita szerzetes: Madasszeri Sebastian atya is vallott: „Mi sokkal régebbi keresztények vagyunk, mint a magyarok, Kr. u. 50-ben az én őseim már azok voltak”. A szír keresztény egyház liturgiáját követik.

Egyszerűen a magyarság történetét nagyon sok ázsiai forrásból kutathatjuk és fontos is ez a kutatás, valamint megismert történelmünk publikálása és hirdetése széles körben.

Az udaypuri maharána a nép között

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(8. rész)

Az összeállítást készítette: *Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő*

XI. kerület Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség és templom, múzeum Orlay u. 6. szám alatt

Az *Örmény Katolikus „Fogolykiváltó Boldogasszony és Világosító Szent Gergely” Lelkészség* 1922-ben jött létre Budapesten. A Trianoni Békediktátum miatt az erdélyi szülőföldjét és az erdélyi örmény közösségeket tömegesen elhagyni kényszerült magyarörménység lelki gondozása, közösségének összetartása, kultúra- és hagyományörzésének biztosítása volt az alapítás indoka.

Kezdetben bérlakásokban kialakított kis kápolnák szolgálták e célra: IX. ker. Ráday u. 11–13., Andrássy út 52., V. ker. Teleki Pál u. 8., majd az V. ker. Semmelweis u. 9. II. emeletén az ugyancsak bérlakásban kialakított lelkészség és kápolna, egészen 1974-ig.

Az Örmény Katolikus Lelkészség 1957-ben megvásárolta a Budapest XI. ker. Orlay u. 6. szám alatti házas ingatlan fele részét, majd 1971-ben tulajdonközösség megszüntetése jogcímén megszerezte a további fele részét. Ezzel megnyílt a lehetőség saját tulajdonú ingatlanba átköltöztetni a Lelkészséget és egy templomot építeni hozzá.

Kádár Dániel apátplébános elvülhetetlen érdeme, hogy adományok gyűjtésével sikerült megszerezni úgy a tulajdonjog megszerzéséhez, mint a templom építéséhez, az ingatlan teljes átalakításához szükséges pénzalapot. 1975-ben az Esztergom – Budapesti Főegyházme-gye akkori megyéspüspöke felszentelte

az új templomot, mellyel együtt megnyitották a hosszú évtizedek óta a hívek és jogi személyek adományaiból, valamint vásárlásokkal beszerzett örmény egyházi és világi műtárgy együttesből rendezett, a lelkészség épületének II. emeletén kialakított múzeumot. A lelkészség épületében található műtárgy együttest a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2002-ben védelem alá helyezte, közgyűjteménnyé nyilvánítása megtörtént. A múzeum bemutatja az örmény katolikus liturgikus öltözeteket, kegytárgyakat, társegyházak adományait ugyanúgy, mint a több ezer éves örmény kultúra különböző szeletét, valamint a hazai magyarörmények, az erdélyi örménység családi adományait, okleveleket, örmény kódexeket stb.

A Lelkészség magasföldszinti része a hazai katolikus örménység közösségi rendezvényeinek színtere volt és jelenleg is az. Itt tartjuk örmény katolikus liturgiánk szerinti búcsúnapi ünnepi szentmisék utáni agapékat (szeretetvendégséget) és itt emlékezünk az örmény genocídium áldozataira évente az emléknapi (április 24.) körüli napok egyikén. A templom és plébánia kiállítások és hangversenyek, filmvetítések, kulturális műsorok színtere volt és jelenleg is az, amely a hazai örmény katolikusok összefogását és örmény kulturális identitásának megőrzését hivatott szolgálni. A hazai örmény katolikusok lelki gondozásában korábban szerepet vállalt a bécsi Mechitarista (örmény katolikus) Szerzetesrend is.

Az Örmény Katolikus Lelkésztség élére 2007 óta Fülöp Ákos, örmény származású adminisztrátor plébános került kinevezésre, aki kettős rítus szerinti felhatalmazás alapján végzi egyházi és közösségi szolgálatát.

A hazai örmény diaszpóra, az örmény katolikus magyarörmények ugyanúgy, ahogy az 1239-ben Aniból elűzött őseik, a XX. század eleji menekülés után is létrehozták azonnal hitéletük színterét és megszervezték közösségüket, amelyhez azóta is ragaszkodnak. A hazai magyar anyanyelvű erdélyi örménység örmény katolikus egyházi és világi identitásörzésében a 85 évvel ezelőtt alapított Örmény Katolikus Lelkésztség elévülhetetlen érdemeit szerzett – különösen az 1988-ban elhunyt Kádár Dániel apátplébános sok évtizedes tevékenysége alatt –, amely méltóvá tette, hogy 2007-ben a Magyar Művelődési Intézettől elnyerje a „Pro Cultura Minoritatum Hungariae” díjat.

Lelkésztség székházánál 2009-től fehér márványtábla – Szilasi László kőfaragó mester munkája és Domonkos Béla érdi szobrászművész bronz medalionjai – őrzi Kiss Ernő és Lázár Vilmos aradi vértanú, Czetz János 48-as tábornok, valamint Pongráz Gergely '56-os hős emlékét.

*

Pattantyús-Ábrahám Géza (Selmecbánya, 1885. dec. 11–Bp., 1956. szept. 29.): gépészmérnök, egyetemi tanár, az MTA I. tagja (1945–49; 1953), Kossuth-díjas (1952), dékán

Mellszobra a Műszaki Egyetem Budafoki úti bejáratán keresztül megközelíthető **szoborparkban** található. Erdélyi örmény nemesi családból származik.

A *József Műegyetemen* gépészmérnöki oklevelet (1907), műszaki doktori oklevelet (1912), magántanári képesítést

(1921) szerzett. A műszaki tudományok doktora (1952), a *Magyar Tudományos Akadémia* levelező tagja.

Egy hosszabb külföldi tanulmányúttól eltekintve, az oklevele megszerzésétől kezdve élete végéig a Műegyetemen tanított. Oktatási – és szakmai – tevékenysége igen széleskörű volt: az elektrotechnikától a gépszerkezettan és az emelőgépeken át a vízgépekig terjedt. Utoljára a *Vízgépek Tanszékét* vezette.

A hallgatók szerették az előadásait. Akár alapozó, akár szaktárgyat adott elő, mindenkor a mérnöki szemléletet hangsúlyozta, vagyis azt, hogy a feladatot lehetőleg a legcélszerűbb műszaki kivitelben és egyben a legkisebb költséggel kell megoldani. „*A gépek üzemtana*” c. tankönyve 14 kiadást ért meg.

Szívügyének tekintette a mérnökök szervezett továbbképzését. Az 1931-ben egy mérnökkongresszuson „*A mérnökök nevelése és képzése*” címmel tartott előadásának hatására országsszerte megindult tanfolyamszervezés meghozta az eredményt: 1939-ben minisztériumi jóváhagyással létrejött Európa első mérnöktovábbképző intézete.

Jelentős eredményeket ért el a szárnylapátos vízgépek, a csillapított folyadékklengések és a pneumatikus anyagszállítás terén. Világszerte elterjedt a dugattyús szivattyúk légüstjének méretezésére kidolgozott eljárása („*Pattantyús módszer*”). Egyetemi működése mellett 1909–30 között magánmérnöki tevékenységet is folytatott: több kisváros villamosítását tervezte és vezette, foglalkozott a hajdúszoboszlói földgáz hasznosításával, felvonó berendezéseket tervezett és részt vett a Ganz- és MÁVAG-szivattyúk és egyéb vízgépek kialakításában, valamint az 1930–40-es években – szakértőként – a különböző

szivattyútelepek építésében. Előadásainak anyagát számos jegyzetben és tankönyvben adta közre: 36 szakkönyve és több mint száz műszaki tanulmánya, ill. mérnökneveléssel foglalkozó cikke jelent meg. Szerkesztette a Gépészeti Zsebkönyvet, melyet a Magyar Mérnök és Építészeti Egylet aranyéremmel jutalmazott (1937). 1952-ben Kossuth-díjat kapott.

Úttörő munkájának elismeréséül utóbb az 1960 óta megjelenő Gépészmérnökök és Villasmérnökök Zsebkönyvét róla nevezték el. Szerkesztette a *Technika* és a *Magyar Technika* c. folyóiratokat (1928–54), a *Műegyetemi Közlemények* és még számos más kiadványt. 1957-ben a Gépipari Tudományos Egyesület Pattantyús-Ábrahám Géza-emlékéremet alapított.

Szakmai érdeklődése mellett nagy zenebarát hírében állt. A műegyetemi zenekar karnagya és zongoristája volt, de az volt a híre, ha valaki hiányzott a zenekarból, akkor ő ült be a helyére.

*

Puskás Tivadar utca

Puskás Tivadar feltaláló (Gyergyóditró, 1845–Budapest, 1893)

Tanulmányait a Theresianumban végezte, majd Londonba ment, ahol egy

vasútépítő cég szolgálatába lépett. Ennek a képviselőjében vezette az 1870-es években a magyar északkeleti vasutak építését, majd 1875-ben az Egyesült Államokba ment. Megvette a Colorado államban felfedezett ezüstbányákat.

1877-ben New-Yorkban megismerkedett *Edison*nal, akinek munkatársa volt 1886-ig, és képviselte annak ügyeit Európában.

Puskás Tivadar agyában született meg a gondolat, hogy az 1876-ban *Graham Bell* által feltalált telefon felhasználásával telefonközpontot alakítson ki. 1879-ben berendezte a párizsi telefonközpontot, és annak első igazgatója volt. Ott mutatta be 1881-ben másik találmányát, a vezetékes rádió őst, a telefonhírmondót. (A két találmány – a telefonhírmondó és a telefonközpont világhírűvé tette Puskás Tivadar nevét.)

1883-ban visszatért Magyarországra és átvette a Ferenc bátyja által 1881-ben megnyitott pesti telefonhálózatot.

1887-ben bevezette a telefonközpontok fejlődésében korszakalkotó multiplex kapcsolószekrényeket, amelyeknek lényege, hogy egy kezelő bármely előfizetőt a többi előfizetővel kapcsolni tudja.

Folytatjuk

Felhívás

2010. második felében az EÖGYKE szeretné megjelentetni a 2000-ben kiadott *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* c. könyvét javított, bővített kiadásban. Kérjük kedves olvasóinkat, hogy a hiányzó, vagy téves adatok javítását mielőbb, legkésőbb 2010. március 31-ig megküldeni szíveskedjenek akár Gudenus János József (e-mail: gudenusjj@gmail.com; postacím: 1211 Budapest, Kiss János altbgy. u. 61. fszt. 1.; telefon: Ady Endre Emlékmúzeum, szerdától–vasárnapig, 10–17 óráig 337-8563; mobil: 06-20-515-9725 / este), akár az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (postacím: 1251 Budapest Pf. 70., e-mail: magyar.ormeny@t-online.hu) címére.

Szerkesztőség

Bálintné Kovács Júlia

A cserkészekről általában, a Czetz János cserkészcsapatról különösen

Láb, mely hangtalanul lépked,
Szem, mely mindig mindent lát,
Fül, mely hallja, szél, ha rezdül,
Szív, mely megérzi más baját:
Üdv néked, cserkésztestvér,
Erről ismerek reád!

(Cserkészdal)

Mindenek előtt az örménymagyar **Puskás Lajos**ról szólok. Az 1901-ben Gyergyóalfaluban született történelem szakos tanárról, aki 1925-től kezdődően a Kolozsvári Piarista Gimnáziumban tanított két évtizeden át, és itt fejtette ki egész Erdélyre áldásos tevékenységét.

Tanári munkája keretében egyebek mellett a pedagógia gyakorlati alkalmazása, az ifjúság iskolán kívüli nevelése is foglalkoztatta. Ő volt az, aki Erdélyben megszervezte a magyar cserkészmozgalmat.

2000. július 20–26. között a kolozsvári székhelyű Armenia Örménymagyar Baráti Társaság vendégül látta a szamosújvári cserkészek egy kisebb csapatát, azzal a mottóval, hogy „Ismerjük meg Kincses Városunkat”.

Erről az eseményről egy másik alkalommal fogok részletesebben beszámolni, mert egyikük pontosan leírta az eseményeket, még a napi menü sort is!

A csapat 2009-ben immár „kamaszkorú”, 15 éves. Ebből az alkalomból kérdezte az újságíró Kasza Tamást, a csapat vezetőjét munkájukról, terveikről.

2005 májusában Kasza Tamás cserkész társával, Tasnádi Mártonnal együtt állott őrséget Budapesten a Bazilikában Pongrátz Gergely koporsója mellett. (Aznap este a Hír-TV jóvoltából láthat-

ta őket az egész ország.) A Corvin-közből ők tették a koporsóra a „**Búcsúzik**

- Szamosújvár cserkész múltja 1926-os évre tekint vissza, amikor a római kasztrumról elnevezett „Cohorta de cercetasi CONGRI” nevet viselő, román cserkészcsapat tevékenykedett. A május 10-i fogadalomtételük csoportképe alkotja az egyetlen tárgyi emléket ezen csapatról, mely Orza Radu tanár úr tulajdonát képezi.

- Az első szamosújvári magyar cserkészcsapat 1940-ben alakult, ennek vezetését **Gabányi János** gimnáziumi tanár vállalta el. Csapatnévadónak, az örmény származású, **Czetz János** honvédtábornokot választották és a csapat a 386-os számot kapta. 1941. május 11-én 54 cserkész tett ünnepélyes fogadalmat, akik a kereskedelmi középiskola és a gimnázium tanulói sorából kerültek ki.

- A cserkészcsapat mintegy 4 évig tevékenykedett, 1940–1944 között. Ezen rövid idő alatt, a csapatnak igen aktív élete volt: heti őrsi találkozók, időnkénti kirándulások, portyák a közeli falvakban, feladat és szerepvállalás a város ünnepein, rendezvényein, de a legnagyobb figyelmet a cserkészek felkészítésére fordították.

- Tevékenységük során alkalmuk volt találkozni olyan nevezetes személyiségekkel mint: gróf Wass Albert, Puskás Lajos, Dobri János.

„Cserkészeink a város társadalmának büszkesége.”
Gabányi János

Szamosújvár cserkész életéről így vallottak 10 évesen, 2004-ben

A május végi hőségben csak megrendülést érezhetett az, aki részt vett a Szent István bazilikában a Pongrátz Gergely emlékére celebrált gyászmisén. A hatalmas templom teljesen megtelt, akadtak

a szülőföld, Armenopolis” szalagos koszorút, amit még Lengyel Marika készített el Szamosújváron, a kis batyuba kötött hazai földdel együtt, amit aztán a cserkészek Kiskunmajsa helyezett el a Pongrátz Gergely sírjánál, az 56-os Múzeum Alapítvány által építettet kápolnában. (Tervezte Csete György.) Egy 2005 júniusában megjelent újságcikkből idézek:

Fodor Emőke

Nyitottak a cserkészek a társadalom szolgálata felé

Idén tizenöt éves a szamosújvári cserkészcsapat

A szamosújvári 51-es számú Czetz János cserkészcsapat révén a Mikulás az összes helybeli gyereket meglátogathatta, ha a szülők felhívták a segédeit. A jó öreg nemcsak ajándékot osztogatott, hanem egyben arra intette a gyerekeket, hogy szót fogadjanak szüleiknek, nevelőiknek. Ugyanakkor a cserkészek karácsony előtt gondoskodtak a Betlehemi Béke Láng helyi szétosztásáról, továbbá egy, több mint 500 kilométeres lángosztó körutat szerveztek – az idén is – a mezőségen.

A Mikulás-akció apropóján és a lángosztó körút kapcsán beszélgettem Kasza Tamással, a szamosújvári cserkészcsapat vezetőjével, aki egyben a Romániai Magyar Cserkész-szövetség ügyvezető elnöke.

– *Mi is igazából a cserkészlet. Mesélj a kezdetekről!*

– 1992-ben, egy dési lelkigyakorlaton ismerkedtünk meg Böjte Csaba feren-

ősz halántékú kortársak és fiatalabbak is szép számmal a Corvin-köz egykori parancsnokára emlékezők között.

Felemelő volt a szertartás is: a koporsó beszentelése ó örmény nyelven folyt, a székely himnusz utolsó akkordjaiba pedig beleremegtek a színes üvegablakok. Mindenki számára világos: a pompa legalább annyira szól az összes elesett '56-os emlékének, mint a harcok egykori hőisének.

ces atyával és a dési cserkészekkel. Majdnem mindegyikünket megragadott – elsősorban – a hangulat, másodsorban pedig az értékrendjük. Hazatértünk megfogalmazódott bennünk az, hogy mi is szeretnénk egy ilyen közösséghez tartozni. Egy évnél több is eltelt, míg megtaláltuk Laci bátyánkat, aki felvállalta a cserkészcsapatnak a megalakítását. 1993 őszén volt az első toborzó, majd

1994. május 8-án negyvenen tettük le cserkészfogadalmunkat a ferencrendiek templomában. Elődeink tiszteletére mi is a Czetz Jánost választottuk csapatnévadóknak, és tevékenységünket ez egykori csapat jogutódjaként kezdtük el, a katolikus és a református egyházak támogatásával, ökumenikus szellemben. Annak, hogy az 1848–49-es szabadságharc és az emigráció kimagasló egyéniségét választottuk csapatunk névadójának, több magyarázata is van: először is Czetz Jánost örmény eredete folytán örmény városunk leszármazottjának tekintjük. A második ok a folytonosság elvén alapszik, éspedig azon, hogy ugyanezt a nevet viselte a városunkban 1940–44 között működő cserkészcsoport is. Végül, de nem utolsósorban példaeértékű jelleme, haza- és emberszeretete miatt választottuk.

– *Hányan vagytok most? Melyek az elmúlt 15 év legfontosabb megvalósításai?*

– Átlagosan 40–45 az évi létszám, második osztályosoktól a felnőttekig. 15 éves csapatéletünk alatt három olyan megtiszteltetés ért, amely visszaigazolta munkánk minőségét és értelmét.

2003-ban, háromszori győzelem eredményeképpen, miénk lett a Magyar Nemzeti Rovásírásverseny vándorszerlege. Szövetségünk 15 éves emlékünnepe csapatunkat Szent György plakettel tüntették ki, a rendszeres országos rendez-

vények szervezéséért. 2007-ben, a 21. cserkész világtalálkozón, a Jamboreen szövetségünk félrajnyi képviselőjében 6 cserkészünk kapott helyet.

Tízéves csapatünnepségünk kimagasló részeként létrehoztuk az Emlékhelyet, azért, hogy általa városunk és a cserkészlet jeles személyiségeinek tiszteljük. Az emlékmű-együttes helyet adott lord Baden-Powell, Czetz János, Gabányi János és Barna atya emléklapkettjeinek, és lehetőséget nyújt az arcképcsarnok kibővítésére.

– *Melyek az elmúlt cserkészév legfontosabb megvalósításai?*

– Az elmúlt cserkészévünk teljes egészében a csapatünnepség jegyében zajlott. A húsvéti vakációban a X., jubileumi Csodaszarvas nyomában elnevezésű Országos Rovásírásverseny kapcsán sikerült kiadni az eddig megjelent három tanulmányfüzet után újabb két kötetet, most már könyv formájában: A Székely–magyar rovásírás ABC-s könyvét és egy rovásrendezvényeket ismertető gyakorló könyvet. Májusban kreatív és színes toborzásra kerítettünk sort, mind a kisiskolások, mind a V–VIII. számára

Eseményekben gazdag év volt, hasonló jön

is, éves keretmeséink jegyében: Micimackó a barátunk valamint A 3 testőr. Így kerítettünk lehetőséget, hogy még több gyerek és szülő megismerkedhessen ezzel a kiváló iskolán kívüli nevelési módszerrel és közösséggel.

Siker és örömteli alkalom volt a csapat születésnap is, június 6–7-én. Az évfordulóra meghívtuk minden fogadalmat tett cserkészünket. Hetvenen vettünk részt ezen a rendezvényen, amelyre a kolozsvári ferences harmadrend is eljött, akikkel a kezdetektől együttműködünk és barátok is lettünk. A csapatünnepségen kiállítás is megtekinthettek az érdeklődők, cserkész múltunkat ábrázoló fotók, emléktárgyak segítségével nosztalgizhattak az azóta máshol élő cserkész társaink. Az emlékév záróakkordja a Taizé-i Zarándoklat volt, amelynek három hetéből a résztvevők egyet töltöttek az ifjúsági találkozó színhelyén, a másik két heten pedig igazi zarándokokként bejártuk Európa híres nagyvárosait, felkeresve ugyanakkor az elmúlt 15 évben kialakított barátságok révén olasz, portugál, francia és lengyel cserkésztestvéreinket.

Munkánk hatékonyságát bizonyítja talán az is, hogy az országos vezetőképző törzsbe négy vezetőnket hívták meg, Miklósi Anna Dorottyát, Bartha Zoltánt, Szeredai Norbertet és Tasnádi Mártont. Mi szerveztük az elmúlt két évben a kis-cserkész mintatábor is, Kasza Rózsa vezetésével.

– *Szeptemberben elkezdődött az új cserkészév. Milyen újdonságok vannak a közösségekben?*

– Az elmúlt években szerzett tapasztalat alapján, felmértük a helyi igényeket, ennek következtében nyitottunk a cserkész önkéntesek révén a társadalom szolgálata felé. Együttműködési szerző-

déseket is kötöttünk több szervezettel a hatékonyabb munka érdekében.

Decemberben négy cserkészünknek az erdélyi csapat kötelékében sikerült kitutaznia Bécsbe, a Betlehemi Béke Láng szolgálat keretében. Idén indítottuk nagy sikerrel a Mikulás szolgálatot, az óvoda szolgálatot, valamint folytatjuk a Marco Póló projektet is. Ebben egy családban nevelkedő, öt árva gyerek nevelésében vállaltunk szerepet: a beosztott cserkész naponta a gyerekekkel tanulnak, továbbá elősegítik a szocializációjukat. Az idén is vár ránk a Bonchidai Gyerekfarsang-, a szamosújvári gyereknapok-, valamint a Bonchidai Kastélynapokon a gyerekprogramok megszervezése.

Nagy örömeinkre szolgált, hogy mostanában a helyi pedagógusok is megkerestek, nevelési problémákat sikerült közösen megoldani. Ezek nem látványos megvalósítások, de talán annál fontosabbak.

– *Terveitek?*

– A mindennapi nevelésen túl – amely az őrsi és csapatfoglalkozásokat is magába foglalja – egy sor kerek évforduló megünneplésére készülünk. 2010-ben lesz 70 éves a szamosújvári magyar cserkészlet, 310 éves a városunk, valamint 20 éves az erdélyi cserkészszövetség. 2010 és 2011 februárja közt az Erdélyi Magyar Cserkészszövetség Emlékévet szervez, amely során számos rendezvényre kerül sor. Ezekből mi is kivesszük a részünket. Ami a távolabbi terveket illeti, lélekben már készülünk a 2014-es évre, amikor csapatunk 20 éves lesz. Ekkor szeretnénk egy rég dédelgetett álmunkat valóra váltani: elzarándokolni Buenos Airesbe, csapatnévadónk sírhelyéhez, és az ottani magyar közösséggel együtt, emlékjelet hagyni.

(*Szabadság, 2009. december 30.*)

Rozsos Tamás László

Ősök nyomában Erdélyben IV.

A Gajzágó család kúriája Néma községben

Feleségem szépnagyapja, Gajzágó Salamon (1870–1892 között Allami Számvevőszéki elnök) szülei az erdélyi örmény metropoliszból, Szamosújvárról származtak (innen mintegy 35 km-re található Néma község). Annak ellenére, hogy az 1820-as évek végén a család Túrkevére költözött, továbbra is szorosan kötődtek Szamosújvárhoz, hiszen Gajzágó Salamon itt vette 1853-ban nőül tinkovai Macskásy Katalint, báró Toroczky János (†1851) fiatal özvegyét. Ezután Némán telepedett le, és hitvese birtokán gazdálkodott, valamint álnéven irodalmi tevékenységet folytatott. Szintén itt született 1853 és 1863 között négy gyermeke is. 1871-ben Gajzágó Salamon a 85 telekből

19 és felet birtokol. Erzsébetvárosi Lukács Béla fogalmazó 1871. április 15-én vette nőül Gajzágó Fatimét, G. Salamon és Macskásy Katalin (†1871) leányát. A következő évben – a Gajzágó család és rokonságának támogatásával – Lukács Bélát Szamosújvár Országgyűlési képviselőjének választották.

Az elkövetkező évtizedekben rendszeressé váltak a Lukács-Gajzágó család látogatásai Szamosújváron és Némán.

Az egyik ilyen alkalommal, 1897. szeptember végén Lukács Béla (ekkor kormánybiztos) néhány napig Szamosújváron időzött, és megvásárolta sógorának, Gajzágó Boldizsárnak némai birtokát.

A valaha színmagyar falut a törökök, majd a császáriak XVII–XVIII. századi pusztításai szinte elnéptelenítették, majd a román ajkú (gör. kat. vallású) lakosság kerül túlsúlyba, s ezután már csak nagyon kevés római katolikus él itt. 1891-ben a település 781 lakosából 26 fő r. kat. és csak 3 fő örmény kat. vallású. 1892-ben Gajzágó Boldizsár 754 hold földet birtokol (öröklés anyai ágon a br. Toroczky családtól és vé-

telek folytán) és a katolikusok részére házában egy kápolnát tart fenn.

A vármegye monográfiája leírja, hogy a hagyomány szerint szürke barátoknak volt kolostoruk ott, mely 1898-ban Gajzágó Boldizsár tulajdona. Amikor 2009 nyarán a faluban jártunk, megtaláltuk azt a romos épületet, mely szinte biztos, hogy a Gajzágó család kúriája volt.

Farsangi bál Marosvásárhelyen

Az örmény is ugyanúgy szeret mulatni, mint más ember. Olvasva őseink történetét, arról értesülünk, hogy régebben kaszinóba, kávéházba jártak, ahol annyira jól mulattak, hogy nem csak a vagyon egy részét, de még a feleséget is elkártyázták (a végén nem ment el, mert a bíróság megtiltotta... az örmény örömeire vagy bánatára?, nem tudom).

Kártyajáték ugyan nem volt, és mindenki hazavitte a feleségét is (vagy a felesége őt?), de mindenki úgy mulatott, ahogyan magát szórakoztatta – erre tanított egykoron Lázár Frédi bácsi a gyergyói örmény bálokon.

Negyvenen gyűltek össze a január 8-án megtartott farsangi bálra a Predeal vendéglőbe, ami a tavalyhoz képest számbeli gyarapodást jelent. Kibővült a vonzaskör, mert az idén Gyergyóból, Etédre is érkeztek vendégek. Volt tombola, és karaoke

A társaság fehér asztal mellett

is – igaz ugyan, hogy nem egyéni, hanem társas produkcióban, de ilyenkor nem a forma, hanem a lényeg számít, és ez nem más, mint a szórakozás.

Egy ilyen bál arra is jó, hogy jobban megismerjük egymást. A néhány korty konyak, és az a „pár” pohár vörösbor mintha minden akadályt ledöntött volna... határt nem ismert a jókedv, míg a villanyokat lassan leoltották...

Reméljük jövőre is leszünk, talán többen vigadunk.

dr. Puskás Attila

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(12. rész)

1819 tavaszán egy szomorú esemény rázta meg Elemért, de különösen a kastély személyzetét. A mai napig megőrizték az esemény leírását. Elejétől fogva tudták, hogy Löwen imádja a kártyajátékokat. Egy Goldman von Dera a játék hevében Löwent jöttmentnek, csalónak nevezte. A felbőszült Löwen kidobta a vendéget a kastélyból és kihívta párbajra.

Torontál vármegye neves személyei meghatározták a párbaj helyét és időpontját is. A leírások szerint a párbajozók 40 m távolságról lőttek egymásra. Goldman golyója Löwen bal karján karcot okozott, de Goldman holtan esett össze. A golyó szíven találta.

A párbaj a Tisza mellett a határban volt, de nem ismeretes, hogy Goldman hol lett eltemetve. Az a szóbeszéd járta, hogy Goldmant a katolikus temetőben temették el egy jeltelen sírban, ahova 1840-ben temették el a feleségét is. Az ekkor felállított síremléken ez állt: „Frau Ernestine Fedrikoni von Etschthal gattin des Herrn Rittermeister Goldman von Derra”.

Löwen személyéhez még egy kellemetlen esemény fűződik, ami kellemetlenséget és bizonytalanságot hozott a kastély személyzetére is. Löwen fiatalkorában nem kapott kellő egyházi nevelést, amit sűrűn emlegetett az egyházi személyek jelenlétében. Kitalálta a „szív hitét”, amely megbékélően viszonyult a többi hit iránt. Így a kastély a különböző szekták gyülekezőhelyévé vált.

A beállt helyzet rákényszerítette Szalkay Bernárdot, hogy erélyesen tiltakozzon a nemességnél, rámutatva, hogy milyen kárt okoz ez a kereszténységre, különösen a katolikus hitre. A tiltakozásnak köszönhető-

en elhidegült a viszony Löwen és Szalkay között. Ez a helyzet negatívan hatott úgy a nemességre, mint az eleméri katolikus és pravoszláv lakosságra is.

Napholc feljegyzéseiből megtudjuk, hogy 1819 végén kiáradt a Tisza. A vadállatok az áradástól egészen Elemér alá menekültek, ami a vadak irtásához vezetett. Ezt követően vadászati tilalom következett. A szarvasok és őzek még a kastély parkjában is láthatók voltak. A szerencsétlen év még két ember életét követelte, ugyanis kolerában meghalt egy német és egy szerb lakos.

Az új 1820-as év esővel és latyakkal kezdődött. Január végén jöttek a kemény fagyok. Március is csapadékos volt, hideg, kevés hóval. Április kezdete is hideg volt. A tavaszi munkálatok késtek, a hosszú tél pedig nagy kárt tett a szőlőskertben. A gabonatermés közepes volt. A sok esőzés miatt a búza rossz minőségű lett, a kukorica – amiből sok volt – esős időben lett betakarítva.

A tragikus párbaj után Löwen tekintélye a nemesség körében mind lejjebb és még lejjebb csúszott, ami arra kényszerítette, hogy egyre többet tartózkodjon külföldön. Szalkay eleméri szerzetes, Löwen távollétében, minden módon azon dolgozott, hogy az uradalomban és a kastélyban a főszerepet Mária, Ernő néneje vállalja fel. A fiatal Pejácsevich házaspár a kastély bal szárnyában lakott, a kastély személyzete napról-napra jobban szerette őket. Mária őszinte volt az emberekkel, így megszerezte bizalmukat. Ugyanilyen volt a fiatal gróf magatartása is. Azt mesélték, hogy lovagolva a határban letért az útról, hogy a kocsi el tudjon menni, kalapemeléssel üdvözölte a kocsin levőket.

A személyzet körében az a kép alakult ki, joggal, hogy Mária szoroson kötődik Ernőhöz, és anyja halála után őrzí szülei vagyónát. Löwennel szembeni viselkedése korrekelt volt, de tisztas távolságtartó.

Mária tartózkodó magatartása Löwennel szemben kihatott Napholcra is, aki ugyanúgy viselkedett. Az előállt helyzetben Löwen az ittabei Kiss család felé közelített. Kiss Antalban talált szövetségesre a Pejácsevich családdal szemben, egyben Szalkay szerzetes és Napholc ellen is. A Kiss családban a feszült viszonyt továbbra is a hagyaték rendezetlen helyzete okozta, ami a kastélyban is ellentéteket okozott, s ez áterjedt a kiszolgáló személyzetre is.

A feszült családi viszony következményeként az eleméri kastély kikerült az érdeklődés középpontjából, ami a délmagyarországi társadalmi életet illeti. Napholc mind sűrűbben ismertette Ernővel, hogy Löwen meggondolatlanul mind több és több pénzt költ el Európa szerte szórakozásra.

Időközben Ernő Máriának írt levelében írja, hogy kérte a katonai hatóságokat, engedélyezzék, hogy részt vegyen az olaszországi hadjáratban. Ernő ugyanis arra gondolt, hogy az olasz felkelők törekednek arra, hogy Olaszország ne kerüljön a monarchia körébe. 1820-ban a tropani kongresszuson a monarchia engedélyt kapott a katonai beavatkozásra Olaszországban. Azonban Ernő kérését elutasították s így Ernő 1819-től Galíciában teljesített szolgálatot. És ezzel vette kezdetét karrierje, amit műveltségével, tanulmányaival és szorgalmával érdemelt ki.

Az 1820-as években érdemes megemlíteni Fischer Joszip tartózkodását az eleméri kastélyban, aki építész volt és a nagybecskereki megyeház épületét tervezte, majd készítette el. A tekintélyes vendég részére a kastélyban egy nagy dolgozószo-

bát rendeztek be, ahol időnként a megyeház tervein dolgozott. Fischer tartózkodása Eleméren Löwennek köszönhető, aki barátja volt a híres építésznek. A megyeház lépcsőzete ugyanolyan lett, mint a kastélyban volt lépcsőháza.

1821 elején a kastélyba érkezett, és hosszabb ideig itt tartózkodott Arnolda de Bode, Löwen távolabbi rokona. A szép és megnyerő hölgy az első naptól kezdve új életet hozott a kastélyba. Hamar szoros kapcsolatot létesített a személyzettel, különösen a férfi népséggel. Suttogva, majd később nyíltan beszéltek viselkedéséről. Az intrikákban szerepet kapott Pejácsevich gróf és Kiss Antal ittabei földbirtokos is. Az ügy olyan bonyolulttá vált, hogy a torontáli asszonyok nyilvánosan bírálták a fiatal hölgy viselkedését. Löwen tudomására hozták, hogy az ilyen viselkedés miatt a hölgy nem kívánatos személy Eleméren. A kellemetlen helyzet váratlanul megoldódott. Egy szép napon ugyanis megjelent a fiatal hölgy állítólagos férje, és kényszerítette nőjét, hogy elhagyja a kastélyt, majd ismeretlen helyre távoztak. Így a felháborodott kedélyek lecsillapodtak és a megingott házasságok újra stabilak lettek.

1820 jelentősebb eseményei közé tartozik Dániel Konstantin látogatása a kastélyban. A fiatal festőművész Teodorovits, akinek Temesváron festő műterme volt, Arsen ajánlatára érkezett Elemérré. Dániel a Kiss család kastélyában tartózkodott, ahol Löwen Ernő portréját festette meg. A portré sorsa ismeretlen. Feltételezik, hogy megsemmisült 1848-ban, a kastélyt ért támadásban.

1794-ben megkezdődtek Bánát területén a mocsarakat lecsapoló csatornák kiásása, hogy a talajvizet levezessék minél nagyobb területről. Löwen felismerve a munkálatok fontosságát, 1821-ben a bécsi

udvarnál kérelmezte, hogy a munkálatok terjedjenek ki az eleméri birtokra is. Ennek köszönhetően még ebben az évben Eleméren megjelentek a Kiss testvérek, katonai mérnökök, akik elkészítették a szükséges tervet a birtokon szükséges csatornák kiásására. Igénybe vették Angliában szerzett tapasztalatukat, ahol a rengeteg csatorna hálózatát tanulmányozták. Erdemes megemlíteni, hogy a csatornák ásása lehetővé tette egy halastó létesítését is. Az ötlet Napholctól indult, amit Löwen is támogatott. De ez a második kísérlet is kudarcba fulladt a halastó létesítését illetően. Ugyanebben az évben, 1821-ben, Kiss Ernő elindult első szolgálati helyére Olaszországba. Egy fiatal olasz lánnyal, a milánói Turáti Annával élt vadházasságban. Máriának és Löwennek írt leveleiben elragadtatással említi élettársát és bejelenti azon szándékát, hogy Annát elhozza Elemérré.

1822 év elején Ernőtől hírek érkeznek szolgálati előmeneteléről. Egyidejűleg, más forrásokból, Mária értesül Ernő pozitív emberi tulajdonságairól, gálans viselkedéséről, és segítőkészségéről. Így egy esetből meg lehetett ismerni Ernő emberi jóságát. Egy fiatal katonáról, Virthofról volt szó, aki nehéz anyagi helyzetbe került akarata ellenére, ugyanis szülei birtokát felszámolták a birtokot terhelő adósság miatt. Ismerve Virthof emberi tulajdonságát, hogy segítsen rajta, Ernő ezt eredeti módon oldotta meg. Egy kártyapartiban a „szerencsétlen” nem sejtette a kimenetelt, Ernő elveszítette a partit és így nagy pénzüsszeget hagyott Virthofnak.

Segítőkészségét Ernő többször is megmutatta. Számára a barátság és a közösség megsegítése volt az élet értelme a hadviselés idején is.

A nyár közepén az eleméri kastély nagyterme volt a színtere a délvidéki német kó-

rusok találkozájának. Az első helyezést az eleméri német kórus érdemelte ki Cigler hadnagy vezetésével, aki egy különleges ajándékot kapott Löwentől, mint házigazdától és a szemle szponzorától. Ugyanazon év szeptemberében volt a kastélyban a Torontál vármegyei földbirtokosok és főgondnokaik találkozója. Az összejövetelt a házigazda Löwen nyitotta meg, aki beszédében kitért a szociális kérdések területén az együttműködés fejlesztésének szükségességére.

1822 januárjában Löwen lehozta Bécsből és átadta Nagybecskerek városának I. Ferenc leiratát, amely meghatározta a nagybecskereki kereskedők kötelességeit. Ennek alapján létre tudták hozni érdekeik védelmére a kereskedők szakmai egyesületét. Jelentős esemény volt ez Becskerek város társadalmi életében, ami egyben Löwen megbecsülését is fokozta a bécsi udvarban.

1822 tavaszán ünnepelte az écskai Lázár család az új kastélyba költözése ötödik évfordulóját. Ez alkalomból ünnepséget rendeztek, melyen híres művészek tartottak hangversenyt. A szép műsorban fellépett Pejacevich Mária is, aki hárfa játékaival elbűvölte a résztvevő előkelőségeket és a házigazdákat is. Évekig mesélték, hogy zenélése lenyűgözte a bécsi filharmónia karnagyát is. Az említett hangversenyen részt vett Löwen Ernő és Kiss Antal is.

Június második felében Elemér egét elborította a sáskajárás fekete fellege. A nem kívánatos vendégek rövid idő alatt lerágták a növényzetet és különösen a gabonát. A kárt részben térítette az állam, de a vésztt évekig megéreztek minden háztartásban. A legszegényebb családokon a földbirtokosság is segített, és lemondta a bejelentett ünnepeket.

Folytatjuk

Zeneagapé az Orlay utcai örmény katolikus templomban

Január 24-én a *Tigrán Együttes* lépett fel az örmény katolikus templomban, a szentmise utáni Zeneagapé műsorában.

A kibővült együttesben *dr. Szuper Géza* (gitár) vezetésével *Vikol Kálmán* (klarinét), *Avedik Viktória* (ének) és *Horváth Alexandra* (cselló) művészeket üdvözölhettük, akiknek nagyszerű műsorában örmény és erdélyi örmény népdalo-

kat, műdalokat hallhattunk. A közönség véget nem érő tapsa nem engedte levonulni a művészeket, közkívánatra az altatódalt és egy vidám örmény népdalt megismételték. A zenei kínálat vonzotta a híveket a szentmisére és az azt követő hangversenyre. Az est süteménnyel, múzeumlátogatással, beszélgetéssel folytatódott.

M

A Zeneagapé 2010 eső félévi tervezett programja

Február 28.: Nagybőjti hangverseny különböző korok oratóriumaiból, Bach, Händel, Pergolesi, Haydn, Rossini szerzőktől, *Heim Mercedes* énekművész előadásában

Március 28.: *Szilvay Ingrid* zongoraművész

Április 25.: *Fogolyán Kristóf* fuvolaművész

Május 30.: Szent László legendája a *Szent Család Gyermekek Színháza* előadásában

Mindenkit szeretettel várunk!

Szongoth Gábor

Kali Kinga

A gránátalmabor íze

Örményországi útinapló (2. rész)

Elkezdődik a beavatás

Túlságosan is rövid éjszaka után telefoncsörgés költ, vendégeim vannak, mondja a portás, két magyar-örmény barátom látogat meg már kora reggel. Legalábbis úgy érzem, kora reggel van, a három órás időeltolódás meg a tegnapi egész napos utazás hozzásegít valamiféle érzéki csalódáshoz. Valójában már jól benne járunk a koradélutánban, s a két Laci jót nevet rajtam, amikor álmosan ajtót nyitok, és első kérdésem ez: – Megbolondultatok? Hajnalban idejönni! Azonban villámlátogatásuk után én is kapkodom magam, ahogy csak tudom, hiszen az egyik Lacival – azzal, aki Szamosújvárról jött ide az egyetemre, örmény nyelvet tanulni, és aki szeptember óta már nemcsak, hogy folyékonyan beszél örményül, de a Matenadaran munka-társa is – elindulunk a Paradzsanov Múzeumba, útközben kisebb kávézós, piacozós pihenőket téve.

Paradzsanov Múzeum
Jelenetek Mona Lisa életéből

Jereván nappali képe nagyban más, mint az éjszakai: mintha egy nagyváros mezébe bújít kisváros lenne. A terek, az utcák, a kávézók és trafikok hangulata szinte kivétel nélkül meghitt és családias, amitől eluralkodik rajtam a biztonságérzet: nyoma sincs már a tegnapi éjszakai idegenkedésemnek. Az utcákon mindenki sötét színű ruhákba öltözve, fekete, sötétkék minden szembejövön, mintha valami hatalmas nemzeti gyász ülne a városon, amit azonban mindenki megfelelő vidámsággal kezel. Ugyan már gyerekkoromban, Erdélyben hoz-

Jereváni utca (a szerző felvételei)

zászokhattam hasonló a látványhoz, a nagy kelet-európai gyászhoz, ahhoz, ahogyan az emberek számúzték a színeket nem csupán az öltözködésükből, de a mindennapjaikból és a mosolyukból is, főleg telente, mintegy hangulatuk és világlátásuk kromatikai megfogalmazódásaképpen, ami aztán természetesen visszafelé is hatott, mintegy állandósítva lehangoltságukat, rosszkedvüket – most mégis sokkol a látvány. Pedig lehet, hogy mindez a tapasztalás, azaz, hogy ismerős jelenségekre bukkanok itt, hozzájárul a biztonságérzetemhez. Tapasztalatom

Paradzsanov-kalapban
(Zaven Sargsyan fotója)

szerint Romániában és Magyarországon ez a jelenség az utóbbi 20 évben – ha nem hangzana túlságosan ironikusan, azt is mondhatnám, a felszabadulás éveiben – jelentősen megváltozott, dicséretesen a színek felé mozdult el, még ha nem is harsányan vagy önfeledt vidámsággal. Ezért is megdöbbenő itt azt látni, mennyire megrekedt az idő: mintha örök gyászra kárhoznának önmagukat még azok a generációk is, amelyek nem élhettek meg szovjet időket. Azonban csodálatra méltó, hogy a szemekben, az arcokon nem látszik megtörtség. Nincs pénz, alkalmazkodnak a nyomorhoz, de valahogy elhatározhatták talán önmagukban, hogy ez nem fogja megtörni őket. Laci barátom meséli, hogy még most is gyakoriak az áramkimaradások – hát kívárvják, míg újra világosság lesz, mit van mit tenni; meg amikor a később-

biek folyamán meghív magához vacsorára, akkor azt tapasztalom, hogy este fél tizenegykor lezárják a tizenegyre – csupán Jereván legfelsőbb és lelegegánsabb részein van folyamatosan víz; és meleg víz ott sem mindig.

Végigjárunk néhány kávézót, míg valahára találunk egy helyet, amely nem a külföldiek átvágására szakosodott, és ahol örmény kávé is főznek, kifizethető áron. Grúz és örmény eledelket kóstolunk végig, khácsápurit és tabulét, no, meg a Kilikia sört – s annyira jól érezzük magunkat, hogy kinevezzük a helyet rövid ittlétem törzshelyé-

vé. Aztán folytatjuk utunkat a múzeum felé – amikor egy sarkon egy perlekedő parasztasszony látványa nyűgöz le: egy döglött, de tollától még meg nem fosztott, hatalmas kakast lóbál a fél kezében, úgy ordítózik feltehetőleg az urával, mutogatva feléje a portékával – a férfi komoran, leszegett fejjel szív egy mezít-lábas cigarettát, nem sok ügyet vetve az asszonyra, aztán se szó, se beszéd, sarkon fordul, s elmegy. Gyorsan rájövök, egy fedett piac bejárata lehet ez, körülöttünk falusi árusok a járdaszegélyen, naspolyát, aszalt sárgabarackot, koriander-zöldet kínálnak – de immár Laci is felvilágosít, ez a legnagyobb és legdrágább piac Jerevánban, tulajdonképpen afféle kirakatpiac, külföldieknek való; és azt tanácsolja, hogy semmiképpen ne itt vásároljak. Eközben én kapkodok a gépem után, meg kell örökítenem ezt

Az Ararát a reggeli ködben

az egyik fél részéről igen élénk házassági jelenetet, a háttér is gyönyörű a piac épületére felkapaszkodott kúszócserjével. De az asszony azonnal észrevesz, még exponálni sincs időm – és most már nekem kiabálni, hogy adjál pénzt, adjál pénzt, amire mi továbbmegyünk, mivel úgy döntök, hogy nem tudok megfizetni fotómodelleket.

Bent a piacon gyönyörűen felrakott asztalok várnak – no, meg a gazdáik, mint vérszomjas hiénák, de ezt csupán később gondolom, kifele jövet, mert érkezéskor annyira leköt a látvány, hogy az kizár mindenféle ítéletalkotást. Főleg az aszalt gyümölcsöknek van kultikusan nagy terük itt, úgy látszik, a bejárat körüli asztal-rajok kizárólag az édességeknek szentelve. Örményország metaforájaként hatalmas piramisok állnak ott a különböző régiókban termelt aszalt sárgabarackból, a mindenféle színű, gyümölcslavasból göngyölt vas-kos tekercek, mint valami méterárudában, egymásra tornyozva, szudzsukok tömkelege fellógatva (mustkolbászok, ahogy magyar nyelvterületen nevezik őket) – de egyéb aszalt gyümölcsökkel telerakott kosarak is roskadoznak, nem is sikerül beazonosítanom mindannyit. Már amint belépünk, azonnal kiszűrjük

az öltözetünkről, külföldiek vagyunk – és az árusok résen vannak, azonnal felmarkolnak jó pár szárított édességet, aszalt barackot, letört szudzsukvéget, mogyoróval töltött cukros cseresznyét, szirupban érlelt zöldbójt: és valósággal letámadnak velük. Mindkét kezünket telerakják, de akik a távolabbi asztaloktól érkeznek rohanvást, azoknak így sem marad hely a markunkban, seba, a kabátom zsebébe gyömöszölik az édességeket, a karomra rakják fel, nem törődve azzal, hogy már csupa cukorszirup lett nemcsak a kezem, de a kabátom meg a táskám is. Rettenetesen nagy a vendégszeretet, gondolom – és nem is utasítok vissza senkit. Nagyon megkapó számomra az is, ahogy vonásaim alapján egyből örményként azonosítanak – még ha *külföldi* örményként is. Többen is mondják, látom, hogy örmény vagy, beszélj örményül, próbáld meg! Amikor azt mondom nekik, *Hungarahajem*, magyar-örmény vagyok, többen rákérdeznek, hogy vajon Erdélyből vagy Magyarországról. Elképedek, hogy itt a piaci árusok is ennyire tájékozottak. Budáról és Pestről is tudnak. Csodálatos azonnal igyekeznek kihasználni, a maguk javára fordítani: mindenki azt szeretné, ha csakis az ő portékájából vennénk, ami természetesen a legeslegjobb az egész piacon – Laci később összefoglalja nekem, mit össze nem konspirálnak, hogy a saját árujukra tereljék a figyelmet: ne a szomszédtól vegyél, ezért meg ezért, ő drágás, a másik meg mesterségesen színezi az áruját, megint másik meg csal a lemérésnél, ólom van a mérlegtányérja alján, és megannyi vád, amellyel már egy boszorkánypert is lehetne indítani – de ahogy külföldit látnak, pláne, ha az hozzájuk közelít, olyan csillagászati módon megemelkednek az

áraik, hogy egyetérték, ésszerűtlenség lenne ezen a helyen vásárolni. Pedig mi csoda hatalmas gránátalmákat kínálnak ötszörös áron, meg mennyi gyönyörű, friss, általam ismeretlen zöldséget, salátát – meg fűszerféléket, amelyeket, hej, be szívesen megkóstolnék! Fényképezni sem tudok, félttem a ragacstól a kamerámat – és nem találunk egy vízcsapot az egész piacon, hogy rendbe szedhessük magunkat, végül az egyik árus permetezőpalackjából kunyerálunk ki egy kis vizet. Még ha durva határsértésnek is tartom ezt a cukrosgyümölcs-rohamot, ma már nem bosszant annyira a személyes távolságok be nem tartása, mint a tegnapi, az utazásom során, kezdek hozzászokni a lokális viszonyokhoz, gondolom – sőt, ezt a kínálást kimondottan élvezem. Majd kimosom a kabátomat, seba. Még elmajszolgatunk pár édességet, aztán sietve, és anélkül, hogy bármit is vásárolnánk, folytatjuk utunkat a Paradzsanov Múzeumba.

Amikor nagy sokára megérkezünk a múzeumházba, ami meglehetősen rejtett helyen van, a blokkok mögött, egy szakadékféle szélén, amit a jerevániak szemmel láthatólag szeméttüri-tésre használnak leginkább, és ahonnan a

Garni – turisták a keresztény templomnál

reptéri útra meg a konyakgyárakra látni, az igazgató lelkendezve fogad. Az arcomra már nem emlékszik – pedig 1997-ben, amikor Budapesten kiállítás nyílt a Paradzsanov-kollekció egy részéből, még fényképeket is készített rólam a rendező által saját filmjeihez készített kalapokban. A nevemre viszont annál inkább emlékszik, hiszen azóta már többször leveleztünk, dolgoztunk is együtt az *ÖrményLátó* kapcsán.

Maga a ház tekintélyes kőépület, grúz stílusú fa-loggiával az utcai homlokzaton, a belső udvar csöndes és inspiratív. Csupán most látok rá a Paradzsanov-gyűjtemény hatalmas voltára – és nagy izgalommal járom végig a sok-sok termet, örvendezvén, hogy immár a teljes kollekciót megtekinthetem. Mindez csak hozzátesz a bennem eddig épült Paradzsanov-mítoszhoz: mindig is zseninek tartottam, akinek egyik legfontosabb eszköze a fanyar és kritikus humor – sokat szenvedett alkotóművésznek, aki azonban minden meghurcoltatása közepette sem adta fel jókedvét és pozitív életszemléletét. Több mint négy órát töltünk el a múzeumban, és még mindig nem telítődök, még tudnék maradni és nézelődni, akár órákat is, de látom, hogy kísérom már kezdi türelmét veszteni, aztán meg nekem is vissza kell érnem időre a fesztiválvetítésekre.

A Kin Filmfesztivál vetítéseit a jereváni Bábszínház kistermében tartják, a Szajat Nova sugárúton, valami öt percre a szálláshelyünktől. Az előtérben gyönyörű bábkiallítás – mikádók és gyönyörű indiai hercegkisasszonyok fogadnak, télapók és agyafúrt képű, pirosposzsgás muzsikok, jószágos öregnének, meg virgonc Pirocska-féle, mesékben pórol járható kislányok, mindez hatalmas, plafonig érő vitrinekben, – mindennap újra és

újra lenyűgöz mesteri megmunkálásuk, megnevetetnek a figurák bohókás arcai. Szerettem volna ilyen bábszínház közepében gyerek lenni, igaz, ott és akkor, ahol, és amikor én gyerek voltam, nagyon más idők járták, s talán a mesebeli farkas is kicsit gonoszabb volt, mint a könyvek lapjain.

Felbukkan Mariam is, a filmfesztivál igazgatója, és láthatólag meglepődik, hogy már örmény tolmácsom is van. Egyébként minden olyan természetes itt. Kedvesek a munkatársak, ha problémánk akadna, azonnal a segítségünkre sietnek, teáztatnak, házi sütésű diótortát kínálnak körbe – és főleg nyugtatgatnak, hogy természetesen nem kötelező beülni a filmvetítésekre. Minden olajozottan működik, megérkeznek a török filmrendezők, az egyiküket jó fél napig feltartóztatták a reptéren, külön kiszabadító-alakulatot küldött érte a fesztivál: diplomata útlevél miatt gyanús volt a struktúrájának, hátha kémféle – valójában egy 22 éves, szerény lány, kissé megszeppenve attól, hogy ilyesmi megtörténhet. Megérkezik a két örmény lány Argentínából is, szintén a fesztivál vendégei, akárcsak jómagam: kellemes csevegés folyik, amikor hirtelen sötétség lepi meg a házat, s megtapasztaljuk azt, amiről Laci már beszélt nekem. Pár perces áramszünet, aztán visszaáll minden a kerékvágásba – tovább vetítik a filmet, a felfüggesztett mondatok befejeztek. Mindenki természetesen kezeli a dolgot, habár igencsak régen volt már, amikor mi ilyeneket megélünk otthon, a kommunizmus dühöngő éve alatt.

Kiderül, hogy másnap reggel Garniba kirándulunk, onnan pedig a tőle nem messze levő Geghardba látogatunk, a sziklába vájt kolostorhoz – szinte az egész éjszakám izgalomban telik emi-

Garni – az utolsó pogány templom

att, nehogy elaludjam az indulást, hiszen még nem szoktam hozzá az időeltolódáshoz, a reggelit pedig itt akkor szolgálják fel, amikor Magyarországon a harmadik kakasszó éppen csak elhangzik. Mondanom sem kell, nehezen szokik hozzá a gyomrom a hajnali traktához – a vendégház alagsorában hatalmas asztalt terítenek, mindenféle, általam néven nem nevezhető zöldsalátát kínálnak, meg virító-fehér sajtokat, meg lavast, kávé, teát, mindenfélét, ami pusztán látványnak is öröm, hát, még ha az ember képes megízlelni is ezeket a gasztronómiai csodákat!

Nem kések el. A török filmrendezők viszont legalább fél órát. Ott toporgunk az elegáns mikrobusznál a reggeli jeges verőfényben, de senki sem ideges, a nap derűsen indul, a piros nyakkendő, jólfésült sofőr mindenkinek kedvesen mosolyog. Rajta kívül még csupán egy

férfi van a buszban, egy idősebb orosz filmrendező, aki mint a zsűri elnöke van jelen a fesztiválon, és aki miatt többször meg kell állnunk konyakot venni. A busz nehezkésen kaptat fel a város körüli dombokon, egyre feljebb. Metsző hideg van, és mintha nehezen kapni levegőt, nem szoktam még hozzá a hegyvidékhez, nagy fordulatszámú szédülők, mint valami hitetlen dervis – de szerencsére rövid idő múltán megállunk egy pihenőhelyen, ahonnan az Ararátra látni.

A Szisz és Maszisz szemérmesen burkolózik a reggeli ködbe: monumentális a látvány – egy szó sem hangzik el, csupán a fényképezőgépek exponáló gombjai kattannak bele néha surrogva a fenséges, bársonyszerűen súlyos csendbe. Még az országút zaja is megszűnnek egy időre. Aztán, mintegy varázsütésre, felfüggesztődik a csend, sőt, inkább felmegy, mint egy színházi függöny, s mindenki egyszerre szólal meg, hogy csodálatának hangot adjon: innen elkezdődik a nap rendesen.

Tovább megyünk a Jerevántól mintegy 32 kilométerre fekvő Garniba, az utolsó pogány templomhoz, amely az első században épült és, csodával határos módon, teljességében megmaradt – könyvekből,

Garni

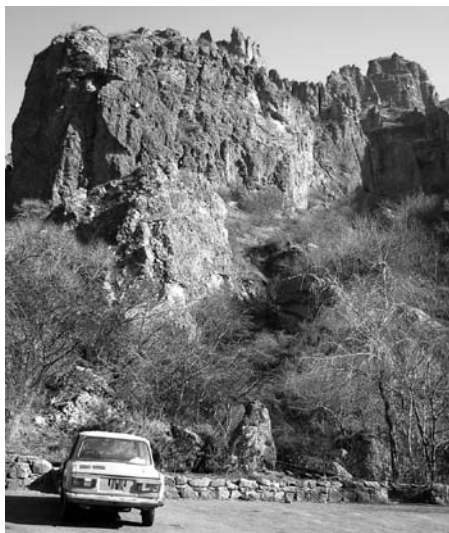
képeslapokról már ismerem a helyet. Meg talán egy kicsit a *Krmuhin* (azaz *A papnő*) című, Vigen Chaldranian által rendezett, 2007-es örmény játékfilmből is, amely egy zoroasztrianus papnő életéről és Mithrász iránti (beteljesületlenül maradt) szerelméről szól – és árulásáról is, mivel a film szerint ez az egykori papnő volt az, aki a hegyi faluból való elűzetése után a Khor Virapba bebörtönzött Gergelyt életben tartotta, minden nap egy lavast dobott le neki tömlőcébe. A csend mint szentség honol a tájon Garniban, de alig van időm arra gondolni, mennyire itthon van a csend egy ilyen ősi kegyhelyen, egy szakadék szélén épült pogány templom környezetében, máris bekapcsolják a hangszórókat a vendégek kedvéért, a muzsika tollakodón zendít rá, és agyoncsapják nem csupán ezt a gondolatfoszlányt, de a hely természetes szellemét is – s egy idő után nem tudok nem hangosan nevetni ezen. Ugyanis az *Ov, sirun, sirun* kezdetű műdalt sugározzák bossa nova ritmusban, meg a *Der Voghormiát* az örmény liturgiából, grandiózus módon megfilmzésítve. Vége a csendnek, ehhez még hozzáadódik a vidám iskolások csapata, akik berobbannak és végigfutnak az emlékhelyen, nagy rutinnal (és feltehetőleg hasonló mértékű szakértelemmel) rendelkező tanárnőjük kíséretében, aki bokáig érő bundájában egy vásári medvét meghazudtoló ügyességgel kalauzolja végig őket bő tíz perc alatt az összes látópontra. Amikor végre egyedül maradok a templom egyik ősi arab feliratát szemlélve, a helyi idegenvezető azért gyorsan odajön hozzám, s megkérdi, hogy férjnél vagyok-e – úgy látszik, ez valamiféle örmény népszokás, hogy az embernek úton-útfélen kvázi megkérlik a kezét, minden további kötelezettség

nélkül. Azt hiszem, mély benyomást tett rá, hogy az eltorzított dallamok homályán keresztül is felismertem az örmény dalokat. Örményül válaszolok neki, nem vagyok férjnél, de van egy görög élettársam, tehát...

Röpke (és méregdrága) képeslapvásárlás után utunk tovább kanyarog Geghard felé, ami Garnitól csupán 7 kilométerre van, de egyre magasabbak a hegyek, egyre több a kanyar, és az út így sokkal hosszabbnak tetszik – és egyre nagyobb a súly a mellkasomon is. Nem értem, miért, hiszen jártam én már magasabb csúcsokon is, mégsem volt semmi bajom – talán öregszem, ez lehet az oka? De nem érek rá belső jeremiádot zengen, mert bekanyarodunk a geghardi kolostor előtti parkolóba, ahol fél tucat örmény atyafi áll készenlétben dhollal és dudukkal, még csak le sem állíthatja a sofőr a motort, máris hangszerükhöz kapnak, másodperceken belül, fülsiketítő lármával vendégfogadó koncertet rögtönöznek a tiszteletünkre, ám amint látják, hogy nem nyúlunk a pénztárcánk után, hogy megfizessük a nem kért muzsikát, még az akkordot sem fejezik be, abba hagyják lógó orral az egészet már az elején. Kissé átérzem a helyzetüket – felte-

Szudzukárusok Geghard bejárata előtt

Geghard felé menet

hetőleg minden reggel itt állnak, s várják a turistákat, minden autó egy új remény. Még mielőtt feltáruina előttünk a kolostor látványa, árusokon keresztül vezet az utunk, örmény asszonyok kínálják harsányan friss gatájukat, szudzukjaikat, gyümölcslavas-tekerceiket. De mivel senkinek sem fordul meg a fejében, hogy templomlátogatás előtt lépényt vagy édességet vásároljon, sértődötten félrevonulnak, tán még szitkozódznak is, hiába vagyunk a templom kapujában (amikor visszafele jövünk, már egyértelműen látszik: szitkozódnak). Van ott még egy italfélével teli vásáros asztal is: arról jut eszembe, igencsak elsodródttam a magamnak tett tegnapi ígéret mellől a mindenféle csodálatban, hiszen nem kóstoltam meg a gránátalmabort, pedig minden második bolt kirakatában ott kacag egy sor hatalmas, érett-hasadt gránátalmát mintázó cserépbutykos a híresen édes nedűvel – és eltökélem, hogy ezen a tényen még a mai napon változtatok.

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(3. rész)

Mielőtt folytatom a címben foglaltakat, úgy érzem, Ávedik Lukács, akinek olyan sokat köszönhetünk, és akire kegyelettel emlékeztünk az elmúlt évben halálának 100 éves fordulóján, megérdemli, hogy közöljük egy kevésbé ismert, fiatalabb kori fényképét, melyet Szongott könyvéből vettünk át, több más képpel együtt.

Ávedik Lukács

9. Bárány Lukács, örmény szertartású. Születési helye Szamosújvár, 1841. jún. 29. A gimnáziumot Kolozsváron, teológiai tanulmányait Bécsben végezte. Pappá szentelve: Bécs, 1864. aug. 21. Szolgálati helyei: 1862–1879: Szamosújváron gimnáziumi tanár, 1879: örmény szertartású plébános, 1895: főesperes. Meghalt: 1920. május 6. Szamosújvár városa 1861-ben kérte az 1848 előtt meglévő középtanoda visszaállítását, az engedélyt megkapta. „Az alapítólevél második pontja értelmében ezen tanintézet igazgatója a város mindenkor örmény kath. plébánosa”. Utolsó igazgatója Bárány Lukács volt (1880–1894). Az „örmény kath. gymnasium 1894–1895. tanév elején ment által állami kezelésbe – tudjuk meg Szongott Kristóftól.

Bárány Lukács

A Magyar Katolikus Lexikonban pedig ez olvasható: Bárány Lukács (Szamosújvár, Belső-Szolnok vm., 1841. aug. 4. (sic!) – Szamosújvár, 1920. máj. 6.): örmény katolikus főesperes. – A gimnáziumot, Marosvásárhelyt és Kolozsvárt végezte. 1859: beiratkozott a gyulafehérvári teológiára. 1864: Bécsben pappá szentelték, és segédlel-

kész lett Szamosújvárt. 1862–79: tanár a szamosújvári örm. kat. algimnáziumban. 1879: kinevezték szamosújvári plébánossá és az örm. kat. elemi iskola igazgatójává, 1880: uo. az örm. kat. algimnázium igazgatója. 1889: összegyűjtette és kiadatta az erdélyi örm. egyházi énekeket. 1894: főeső., 1899: helyreállította a 175. éves Salamon-templomot és kibővítette Világosító Szt. Gergely kápolnájával. 1900: tb. kanonoknak nevezték ki. 1903: építtette az örm. kat. leányváházat és helyreállította a temető kápolnáját. – Az **Armeniában** főleg örm. egyh. tárgyú cikke jelent meg. K. D. (Valószínűnek tartom, hogy Kádár Dániel. B. K. J.)

10. Baróti László Sándorról nem tudom, hogy vannak-e örmény gyökerei, de azt tudom, hogy 2006 és 2009 között a gergyószentmiklósi örmény-

katolikus hívek, az örmény templom plébánosa volt.

Ezért úgy gondolom jó, ha megismerjük eddigi életútját, munkásságát.

Baróti László-Sándor, szül. Gyergyószentmiklós, 1961. ápr. 29. Középkiskolait Gyergyócsomafalván és Gyulafehérváron a kántoriskolában, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron, a Hittudományi Főiskolán végezte. Pappá szentelte Gyulafehérváron 1987. jún. 21-én Dr. Jakab Antal püspök. Szolgálati helyei: 1987: Marosvásárhely-Keresztelő Szt. Jánosban, 1988: Sepsiszentgyörgy-Szt. Józsefben 1989: Gyimesközéplakon kp. 1990: Györgyfalván lelkipásztor és Kolozsvár-Mária Szívében kisegítő lelkipásztor. 1992: Gyulafehérváron a Majláth Gimnázium tanára, majd 1996: igazgatója.

2006: Gyergyószentmiklóson, az örmény plébánián plébános. Szentszéki tanácsos. (2009-től Ditrón szolgál) Munkái: *A Gróf Majláth Gusztáv Károly Líceumi Szeminárium Évkönyve* (1990–2000). Gyulafehérvár 2001., *Bevezetés az Ószövetségi Szentírás olvasásához*. Csíkszereda 2003., *Gyulafehérvár, az erdélyi püspökök székhelye – A gyulafehérvári Gróf Majláth Gusztáv Károly Római Katolikus Líceumi Szeminárium Évkönyve*. Csíkszereda 2003., *Bevezetés az Újszövetség olvasásához*. Csíkszereda 2004., *Bevezetés az Ószövetségbe*. Kolozsvár 2004. (2. bővített kiadás). Írásait 1990-től a Hargita Népe, a Romániai Magyar Szó, a Szikra, a Vasárnap és a Keresztény Szó közli.

A Névtárban leírtakat kiegészítem ön-életrajzi írásával, amelyben még arról számol be, hogy 2006. szeptember elsejétől a gyergyószentmiklósi örmény katolikusok plébánosa. Az írást a világhálón találtam.

1991-ben létrehozta Györgyfalván a Szent György Társaságot, megalapí-

totta az Assosiation Parrainnages Paroisses Catholiques Roumanie-t (1991). Az 1991/92-es tanévben a Gyulafehérvári Hittudományi Főiskola Hittanárképző Tagozatának kolozsvári kirendeltségén erkölcsoteológiát tanított, a Romániai Hit és Fény mozgalom országos lelkésze (1990–1992), választott ifjúsági lelkész a kolozs–dobokai főesperességben (1991–93), a Pro Juventute ifjúsági lelkészközösség tagja (1993). Gróf Majláth Gusztáv Károly Római Katolikus Líceumi Szeminárium (1992–). A szemináriumi líceumban prefektus (1992–96), osztályfőnök (1992–97), igazgató (1996–2006), tanít: franciát (1992–), világtörténelmet (1992–96). 1996-tól a Pázmány Péter Egyetem Hittudományi Tagozatán az „Egyház” specializációs irányt követi.

11. Szongott szerint Barchodárián József 1748-tól szolgált Szamosújváron, és 1766. jan. 1-jén a Keresztelések könyve II. köt. 81. lap 747 tétel alatt Szefer József (Szefernek fia József: Der-Hovszeph Szeferi) de az 512. lapon már így kiegészítve: Barchodár Szefernek fia: József dr.

A betűrendes felsorolásban már így: Barchodár József dr. (Der-Hovszeh Barchodárián) 1748.

Garda Dezső könyvében a Szépvíztől szóló részben bukkan fel újra a neve, mert egy régi misekönyv feljegyzésében a szépvízi örmény papokról is tudomást szerzünk, melyet Vákár József plébános a Domus Historiában rögzített.

„Szefer József Barchutárián (!) mint teológus doktor 1774 júliusától 1779-ig volt lelkipásztora a híveknek. Az ő idejében kisegítő helyettesek is voltak Szépvízen”.

12. Bedrozovits Gergely, örmény szerzetartású. Szolgált 1773: Erzsébetvároson. (1782) káplán. Meghalt: 1787-ben. Szongottonál még: **Begidsán Mihály** (Der Mitko Begitsáni) 1753-ben került Szamosújvárra, és 1756-ban is ott volt, amikor hibásan így írta be a nevét: Nicolaus Begidsán, később ugyan ő helyesen Michael Begidsán.

13. Bodurián János Megerdics, örmény szerzetartású. Szül. Partizag (Bárdizag, Törökország, Anatólia), 1881. okt. 8. (ápr.?) Tanulmányait 1897-től Velencében a mechtaristáknál, 1899-től Rómában végezte. 1901: belép a mechtarista rendbe. Pappá szentelve: Velence, 1902. Szolgált: 1913–1921: Erzsébetvároson mechtarista házfőnök. Az örmény népi írtás évében 100 örmény fiatal telepít Erdélybe. 1922–1929: Bukarestben örmény író, lapszerkesztő és nyomdatulajdonos. 1922: elbocsátják a rendből. 1929–1958: Szépvíz utolsó örmény szerzetartású plébánosa. Az egyházmegegyenkebe való inkardinációja kérdéses. Meghalt Ecsmiadzinban, (Örményország) 1959. dec. 9. (8.?) A Szt. Gajane templom kertjében temették el. Munkái: Kiadja a 12 kötetes örmény nyelvű Örmény Lexikont. Ugyancsak örmény nyelven kiadja a Masis (1920–1922), az Erghir (1925–1929) és a Hai mamul (1938) c. folyóiratokat. Szépvízen megírja és kiadja az örmény szórvány történetét. I. Vazken katolikosz-pátriárka meghívja Örményországba, hogy a Nagy Örmény Enciklopédián dolgozzék. Kézírtatos műveit tartalmazó bördöndjét még a hazai állomáson ellopják (valószínűleg elkobozta a rendőrség).

Garda Dezső idézett könyvéből tudjuk, hogy a szépvízi közösség 1928-ban,

amikor kedves plébánosukat Vákár Józsefet Gyergyószentmiklósról helyezték lelkipásztor nélkül maradt. A hívek Lukács Manszivét ferencendi szerzetest kérték fel, de szükségét érezték, hogy saját, csak velük foglalkozó papjuk legyen, és tudomást szerezvén arról, hogy Bodurján János „szabad”, felkeresték.

„Ilyen körülmények között a csíkszépvízi örmény gyülekezet Bodurján János volt mechtarista szerzetes atyát választotta meg lelkészének, aki az erzsébetvárosi rendház elhagyása után rokonaival együtt Bukarestben tartózkodott és egy ismerősével kézi nyomdát vásárolva, kiadói munkássággal foglalkozott.

Nyomdáját plébánossá váló választása után Szépvízre is elhozta, ahol a környék számára nyomtatvány megrendeléseket bonyolított le. A plébános mivel nem beszélte jól a magyar ilyet, ezért nem tartott szent beszédeket ritkán felolvasott, és egyszerűen szólt híveihez. Egyházi teendőin kívül, az örmény lexikon összeállításán fáradozott, melynek megjelent köteteit a világ különböző részeibe küldte, ahol örményül beszélő személyek laktak.

Már 1931 nyarán, a szünidőre engedéllyel eltávozott Bodurján plébánost, az ugyanazon év január havában Bécsben felszentelt újmisé pap, Lengyel Zoltán helyettesítette két hónapon át – aki tevékenységével – újabb lendületet adott a csíkszépvízi egyházközösség hitéletének. A fiatal pap folytatta a Domes Historia írását, és megörökítette a konkordátummal kapcsolatos örmény főpásztorság rövid történetét. A látogatás során maga töltötte be meglepő ügyességgel és feltűnő értelmességgel úgy Szépvízen, mint minden egyházközösségénél az apostoli főpásztor titkári és egyben a tolmács közvetítő szerepét is. Lengyel

Zoltánnak, plébánossá való kinevezését a csíkszépvízi örménység nagy örömmel fogadta. Ezt a tisztességét 1940 júniusáig töltötte be.

14. Bogdán József, örmény szertartású. 1813-ban, miután elvégezte tanulmányait, eltűnt.

15. Bogdánfi Kristóf, örmény szertartású. Kolozsváron (1771) a SJGA-n

tanult. Szolgálati helyei: 1773 (1782): Nagyszebenben tanár, 1781 (1782): Szamosújváron káplán. 1810-től nyugdíjas. Meghalt Nagyszebenben, 1829. szept. 30-án (74 éves korában).

Szongott megjegyzi, hogy Bogdánfi Kristóf tisztelendő úr (Der-Chácsig Bogdánfján) aki Nagy-Szebenben tanároskodott, ott a szónoklattant tanította,) 1780-ban került Szamosújvárra.

Folyatjuk

Bálintné Kovács Júlia

Apróságok, töredékek

A világhálón, a könyvtárakban keresgélve, újságot olvasva, vagy csak úgy jártam-keltemben lépten-nyomon örmény gyökerekkel találkozom.

Ezekből a töredékekből szeretnék most egy csokorra valót átnyújtani a Füzetek olvasóinak.

Nagy Béla, a Szatmárnémeti Református Főgimnázium múltat kutató könyvtárosa és latintanára „Szülővárosom” című írásának III. füzetében ilyen fejezet is van:

A szatmári örmények

Az Apaffi Mihály erdélyi fejedelem idején a XVII. században (1672.) Erdélybe a török elől menekülő örmények Szamosújváron, Szamosújvárnémetiben, Ebesfalván, Csíkszéekben és Gyergyó-széekben telepedtek le. Gazdag kereskedők lettek. Az erdélyi fejedelmek, utóbb a magyar királyok igen sok örmény családot emeltek nemesi rangra. Szatmárra is igen sok örmény család telepedett le, amelyeknek a tagjai e városnak neves polgárai voltak. Legmagasabbra emelkedett az **Antal-család**. Tagjai közül ismertebbek: Antal Kristóf és Dániel kereskedők. Emeletes házuk a Kazinczy-utca és a Deák-tér sarkán állott, amelyet

később Spitz Béla vett meg. Antal Dániel a Kaszinó elnöke is volt s életnagyságú képe a Kaszinó nagy termében függött. Leszármazottai: Antal Sándor polgármester s ennek fiai: Antal Dániel volt képviselő, Antal Sándor hírlapíró. Antal Péter tanár, továbbá Bikfalviné és Dr. Wallon Gyuláné – Antal László ügyvéd. Leánya Margit tanárnő volt. **Lengyel család:** Lengyel László ügyvéd, Lengyel Alajos ügyvéd, birtokos. – **Páskuj Imre** a legnagyobb posztó-, rőfös- és divatáru kereskedő volt. Árucarnoka a Takarékpénztár épületében volt, később a Széchenyi-utcán. – Ismertebb kereskedők: **Vertán Ede, Gopcsa, Dondon, Szentpéteri Jakab és Géza, Dájbukát, Merza.**

Hivatalnokok voltak: **Nuricsán Gerő**, Hampel Frigyes. Dr. Pruzsinszky Zoltán felesége **Patrubby-leány** volt, Bakcsy Domokosé pedig Korbuly-leány, mindketten örményszármazásúak. Természetesen itt csak azokat soroltam fel, akiket én ismertem, vagy ismerem. A szatmári örmények magyarok és buzgó katolikusok, csupán arcuk és hajuk fekete színe, fekete szemük különös vágása és nagysága árulta el az örmény eredetet.

(FT. Sípos Ferenc, szatmári ordinárius 1967–1990. lejegyzése).

Bartha Gizella képeiből, melyeket a világhálón találtam, kettőn fedeztem fel örmény kereskedők nevét. Ezeket mellékelem.

A jobboldali épület sarki bejárata fölött függ Páskuj Imre cégtáblája

A baloldali sarokház cégtábláján Jakobovits Márton neve olvasható

A magyarbánhegyesi Hon- és népismereti szakkör honlapjáról azt is megtudtam, hogy a község életében jelentős szerepet játszott a

Vertán család

A Vertán család birtoka a Típpán-Csupor dűlőben terült el. Az egykori katonai felmérések alapján 1872–1884 között kerülhetett a tulajdonukba. A Vertán család

igen népes, családfájuk a XVIII. századig visszavezethető. A családfának csak egy részét közöljük a honlapon. (Egyébként a teljes családfa is a szakkör birtokában van.)

A magyarbánhegyesi birtokhoz elsőként az emberszerető **Vertán Lukács** juthatott. A Vertán család birtokát 1902-ben csatolták Magyarbánhegyes községhez. Vertán Lukács támogatásáról biztosította a községet, de sajnos 1909-ben elhunyt. Felesége **Rét-háti Kövér Mária** sokszor támogatta a helyi egyházközséget. Ő 1934-ben hunyt el. Vertán Lukács egyik unokatestvére **Vertán Etele** a Just-frakció képviselőjeként indult az 1910-es országgyűlési választásokon. A választást megnyerte, ő lett a battonyai körzet országgyűlési képviselője.

Vertán Lukács szülei: Vertán János (1811–?) és Korbuly Franciska. Vertán Lukács testvérei: Vertán Ilona, Vertán Oszkár (1853–1903, Arad) és Vertán Adorján (1859–1928, Mbh.)

Gyermekeik: Vertán Ilona, Vertán Kornélia, Vertán Mária, Vertán Ilona (az első gyermek valószínűleg csecsemőkorában elhunyt), Vertán Magda, Vertán Margit, Vertán Rózsika és Vertán Lajos. Vertán Lajos a II. világháború után továbbra is Magyarbánhegyesen élt a Dózsa utcában. Ő 1953-ban halt meg. A magyarbánhegyesi községi temetőben található a Vertán család kriptája. Csak közelről tűnik fel, hogy több egy egyszerű sírnál. Felirat sem jelzi, hogy kik nyugszanak ott.

Zachariás Béla

1872-ben született, feltehetőleg örmény származású. Pályafutását Pataki Aurél mellett kezdte, mint segédjegyző. Pataki Aurél távozása után, 1898-ban választották meg a község főjegyzőjévé.

Elég válságos időszakban került a község élére. Reménykedtek benne, hogy talán megoldást talál a község politikai és társadalmi sebeire. Megpróbálta helyre állítani a falu békéjét, de neki sem sikerült teljesen, bár a politikai viszonyok javultak. Munkájában azonban sokan segítettek. Főjegyzőként nevéhez fűződik a Magyarbánhegyes címerének „megalkotása”. Ezt a címet használja községünk jelenleg is.

Az ő főjegyzőségének idején 1909-ben községünk felavatta Kossuth Lajos mellszobrát, amely ott állt a mai Művelődési Ház sarkán. (A szobrot ledöntötték 1919-ben.)

Kossuth Lajosról készítettett egy festményt is, amely az idők folyamán sajnos elveszett.

1923-ban vonult nyugdíjba. 1920-as években írta (írhatta) meg elsőként *községünk történetét*, amely bekerült a Dr. Barna János által szerkesztett „*Magyar városok monográfiája – Makó és Csanád-Torontál vármegyei községeknek*” című munkájába.

Zachariás Béla nagyothalló volt. E témában is írt egy értekezést *Nagyothallók tanácsadója* címmel. Ez 1937-ben jelent meg.

1951. március 28-án hunyt el, 78 éves korában.

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (két-szer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelemadónk 1%-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizennegyedik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdettől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetnek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitásörzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen azért dolgozunk, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókorunk. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevalláskor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tenni szervezetünkre.

A kedvezményezett **adószáma: 18085590-1-41**

A kedvezményezett **neve: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület**

Egyúttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a **Magyar Katolikus Egyházat**, amelynek **technikai száma 0011**, amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szerartású Római Katolikus Egyháza. Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk. *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület*

Örmény-magyar gyermekrovat

(36. rész)

Kedves örmény származású magyar gyerekek!

2010-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, ajándékot nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán: dr. Pus-kás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia
LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” ÖRMÉNY GYERMEKROVAT NYERTESE 2010-BEN!

Ani városa

Gars volt a Bagratuni dinasztia első fővárosa. Amikor Aszcsiod (925–977) meglátogatta királysága városait, erdőit és mezőit, ahogyan ezt elődje I. Árdászesz is tette, kiválasztott egy gyönyörű területet az Ákhurián folyó jobb partján. Itt akarta felépíteni fővárosát.

Számos építész, művész, kőfaragó és nemes ember érkezett ide és felépítették Ani városát. A várost magas falak övezték és sok templom és palota épült benne. 3000 méter volt a körfogata, és majdnem egymillió lakosnak adott otthont. Annyi örmény jött ide lakni, hogy néhányuknak csak a falakon kívül jutott hely, de később, háború idején behúzódtak a falak közé.

Sajnos Ani élete rövid volt, és ma csak romokat látunk. Ani romjai ma Örményország határain kívül vannak, Törökországban, és sajnos nem lehet látogatni őket.

Milyen volt Ani, és ma hol található?

Novemberi válasz: Örményország területén dül a két nagyhatalom közti háború. Az öreg Muzscseg Mámikonián királytól kérték a perzsák, hogy üzenjen hadat a bizánciaknak. A király „nem érti” a kérést és kitor a büntetőhadjárat. Mihrán perzsa seregét portyahadjárral szétveri Váhán Mámikonián és megöli Mihrán vezért. A harci taktika miatt ravasz róka az eszes Váhán harci neve.

Decemberi válasz: A bizánci területen a nemes ifjakat deportálják Bulgáriába, a katolikuszt megpróbálják felszámolni. Szempát Bazmanagt felkelést szervez Bizánc ellen. A főurak széthúzása nyomán elfogják Szempátot és állatviadalra küldik. Egy barnamedve nyakát kicsavarja, megöl egy bikát, egy éles fogú oroszánt legyőz. A hőstett alapján megkegyelmez neki a király.

(*Molnár Zsófia válaszai, Marosvásárhely*)

„Az a gyerek, aki az első hóesésre vár – jól várakozik, s már várakozása is felér egy hosszú-hosszú hóeséssel. Az, aki hazakészül, már készülődésében otthon van. Az, aki szeretni tudja azt, ami az övé – szabad, és mentes a birtoklás minden görcsétől, kielégíthetetlen éhétől-szomjától. Aki pedig jól várakozik, az időből épp azt váltja meg, ami a leggépiesebb és legelviselhetetlenebb: a hetek, órák, percek kattogó, szenttelen vonulását. Aki valóban tud várni, abban megszületik az a mélyseges türelem, amely szépségében és jelentésében semmivel se kevesebb annál, amire vár.”

Pilinszky János

Lezsák Sándor

Pongrátz Ödön urnakoporsója előtt

„Csak törpe nép felelgethet
ős nagyságot,
Csak elfajult kor
hős elődöket.
A lelkes eljár ősei
sírlakához,
S gyűjt régi fénynél
új szövétneket.
S ha a jelennek halványul
sugára;
A régi fény ragyogjon fel
honára!”

A költő Garay János figyelmeztető és fegyelmező versével köszöntöm a gyászoló gyülekezetet, Pongrátz Ödön testvéreit, népes családját, rokonait, Ödön bácsi harcostársait, a Corvin közieket, barátait, tisztelőit.

Erősen ritkul az 56-os szabadságharcosok evilági, köztünk élő bajtársi közössége, és növekedőben a felvilági égi tábor. Immár Ödön bácsi, Pongrátz Ödön is az égi harcosok közt, a Csillagösvényen, a Hadak útján.

A várakozás gyógyító türelmében, advent idején indult a hívó szóra az övéi közé. Várták már Csaba királyfi harcosai, Árpád népének, Szent István országának katonái, Kapisztrán Szent János keresztesei, Corvin Mátyás fekete serege, Dobó István várvédői, Bocskai hajdúi, Esze Tamás talpasai, a 48-as nemzetőrök, honvédek, a háborúk hős katonái, a trianoni diktátum ellen fegyverrel küzdő Rongyos Gárda, és várták Ödön bácsit, Pongrátz Ödönt az 56-osok, a Széna tériek, a Tűzoltó utcaiak, és ott a Csillagösvényen egymáshoz szelídülő, békülők Iván Kovács Lászlóék és

Pongrátz Gergelyék, a Corvin köziek, az örökké ifjú pesti srácok.

Pongrátz Ödön meggörnyedt testtel, de szálegyenes lélekkel érkezett az övéi közé. Teljes életet élt.

Világosító Szent Gergelytől örökölt örmény katolikus hitét megtartotta, a fölnevelő Szamosújvár csibészes élményei

megezdették, és a népes családi kötelék számára mindhalálig fegyelmező erő, szülői és testvéri kötelezettség maradt. A bécsi döntés utáni „kicsi magyar világ” történelmi leckéket adott, tanulhatott a vizsgákból és pótvizsgákból is. A háború utáni megpróbáltatások feszültsége 1956. október 23-án Bandi öccsével Soroksárról hosszú útra indította. Már az első órákban a Lámpagyárban fegyvert szereztek, mert zakatolt bennük, hogy „hí a haza, itt az idő, most vagy soha”. Néhány nap alatt az emberi jogokért kirobbant forradalom és a nemzeti jogokért kirobbant szabadságharc legendás harcosa lett Pongrátz Ödön is.

A bajtársaknak Ödön, akinek megadtott: Ödön bácsi. Az élő legenda társaságában történelmi életsorsa mindenkit megérintett.

Köszönet Kozma Hubának, hogy veretes könyvében szóra bírta, Birinyi Józsefnek, hogy film őrzi Ödön bácsi emlékeit, mozdulatait.

Erős köszönet Juhász Pintér Pálnak, hogy Ödön bácsi fogadott unokája lett, tiszteletével, szeretetével, gondoskodó türelmével, pingpong játékával beara nyozta Ödön bácsi utolsó éveit.

Köszönet mindazoknak, akik fényképezték, hangját fölvtették, filmezték, riportot, interjút készítettek Pongrátz Ödönnel, látogatták, hallgatták, ápolták, gyógyították, segítettek.

Történelmi szerepét elemezni, értékelni a történészek dolga. A mi dolgunk, kötelességünk sem kevés: rendezni, rendben tartani, működtetni Gergely és Ödön nemzeti örökségét, az 56-os múzeumot, a kápolnát, az ifjúsági táborot.

Mit is jelent ez az örökség?

Miért fogtak fegyvert, miért harcoltak, miért is kockáztatták életüket 1956-ban a Pongrátz-testvérek?

A válasz éppolyan nyilvánvaló, mint amiért a szabadságharc vérbefojtása után is küzdöttek az 56-osok a nemzeti emigrációban, és hoztak áldozatokat, többek között ennek az 56-os majsai emlékhelynek érdekében is.

Szabad, független Magyarországot akartak, hazugságok nélküli életet, emberséges keresztény magyar világot. A Kádár-korszak évtizedei után ehhez adott reményt a rendszerváltás.

Végre hazatérhetett, aki haza akart térni. Itthon azonban nem egészen az a Haza várta őket, amit reméltek (velünk együtt) a rendszerváltásnak nevezett idő korai szakaszában. És elkövetkeztek azok az évek is, amelyekre legrosszabb álmukban sem gondolhattak. Visszatértek – a már demokratikusnak nevezett választások révén – azok vagy azok utódai, akik ellen fegyvert fogtak, akik az idegen megszállókkal együttműködve leverték 56 szabadságharcát, akik miatt, sokakkal együtt Ödön bácsinak is menekülnie kellett az országból. A Haza pedig a pénzuralom, a hazug, a gátlástalanul fosztogató, a magyar érdekeket semmi be vevő kormányzati rabságba sülyedt. A magyarságot itthon a tehetetlenség béklyózta, hipnotizálta.

Gondoljuk meg: hogyan élhette át ezeket az éveket az, aki annak idején fegyverrel, benzines palackkal a kezében lett fiatalon, szinte gyerekként cselekvő, világraszóló történelmet formázó ember a Corvin közben?

Hogyan élték meg a pesti srácok azt, amikor Horn Gyula rendőrei Pongrátz Gergelyt megbilincseltek? Hogyan élték meg Gyurcsány felheccelt rendőreinek viperáit, ünnepet és ünneplőket roncsoló gumilövedékeit? Hogyan élhette meg ezt az általános bénultságot és tehetetlenséget Pongrátz Ödön, aki úgy ment

hunyadiak hollója, úgy a Corvin köziek hollója is eleget tett 1956-ban mitikus küldetésének. Magyarország néhány napra fölfénylott. Ragyogtunk, mert szabadok voltunk. Igen, a Corvin köz. Corvin, ez a szó újra és újra fölgyújtja történelmi képzeletünket. Corvinus Mathias, azaz hollós Hunyadi Mátyás, aki hatalmassá és szabaddá tette

el, hogy nem láthatta a végét ennek a magyar történelemben szinte példátlanul országyomorító korszaknak.

Pongrátz Ödön olyan időben távozott közülünk, amikor túl az ideiglenes kordonbontáson már felsejlett egy korszak vége, de nem biztos, hogy megnyugtatóan látható volt számára az új korszak kezdete. Mert ennek a kormánynak a leváltásával a tavaszi választásokon új korszak következik. Itt a rablóból nem lehet pandúr, csak rabosított vádlott!

Új korszaknak kell következnie, mert ahogy a sötétségre a derengés, a világosság ideje jön el, úgy most is eljön egy tisztább, világosabb korszak, az embernek, keresztény magyarnak, országnak, nemzetnek kedvezőbb esztendő.

Most még a sötétség korszakában élünk, fenyegető árnyak parádéznak, földre, vízre, értékeinkre, nemzeti jelképeinkre szakosított haramiák.

Egyes észak-ázsiai mítoszok szerint a holló lyukasztja ki az ég sátrát, hogy beáradhasson az éltető fény. Amint a

Magyarországot. És a Corvin köz neve Mátyás király apját is őrzi, a hollós címerű Hunyadi Jánost, aki Nándorfehérvárnál megállította az Európára zúduló török sereget.

A nándorfehérvári diadal hírére, örömet minden délben szétharangozzák a világba. És harangoznak-e 1956 emlékére?

Nem harangoznak.

De a mi szívünkben szólnak a harangok. Úgy szólnak, ahogy Csete György 56-os kápolnájában Pongrátz Gergely, az elmúlt években pedig a helyére lépő testvérbátyja, Ödön megszólaltatta.

Köszönjük, kedves Ödön, a szívünkben megkonduló, messzehangzó harangszót!

A templomot és az iskolát, a múzeumot étellel megtöltő alapítvány kurátorai, az alapító Bánkuty Géza és Ilonka nevében is köszönjük kedves Ödön, hogy Gergely örökében bizalmaddal erősítettél bennünket.

Rendkívüli erőfeszítéssel, történelmi ellenszélben, a magunk erejével, a hazai és külföldi segítséggel sikerült ezt a

Maris pusztai, majsai csodát, búcsújáró helyet megtartani.

A múzeumi tárgyak, fegyverek, plakátok, röplapok: történelmi ereklyék. Hitet erősítenek, hogy nem vagyunk törpe nép, ez a korszak sem fajzott el, mert jönnek a látogatók, és láss csodát, látjuk a csodát, hogy a látogatók zarándokok lesznek, a kíváncsi turistában pedig „gyűjt a régi fény új szövétneket”, és az iskolában, a kárpát-medencei 56-os magyar táborban, a középiskolás ifjak szemében pedig évről évre fölragyog az a hont megtartó régi fény.

Köszönjük ezt az örökséget kedves Ödön.

Kurátortársaimmal együtt hűséget fogadtunk, ezt most megerősítjük, hogy amíg lehet, amíg el nem bitorolják tőlünk ezt az örökséget, addig a templom-

ot és az iskolát, a múzeumot erőnk és lehetőségeink szerint a nemzet javára étellel megtartjuk.

Új korszak előtt búcsúzunk tőled kedves Ödön bácsi. Azt reméljük, hogy mindaz, ami ezután következik, az legalább egy határozott lépést jelent abba az irányba, amely 1956 forradalmának és szabadságharcának eredeti céljai felé visz ismét bennünket, és az 56-os hősök erkölcséből és eszméiből építkeznek egy erős, öntudatos és bizakodó, keresztény magyarság érdekében.

Kérésünk hozzád immár fohász, égi fohász lett:

Ödön bácsi, ott a Hadak útján, a Csillagösvényen, segítsd most győzelemre néped!

(Elhangzott Kiskunmajsán, Pongrátz Ödön temetésén, 2010. január 16-án)

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2010. évi programja

Barangolás őseink földjén

Erdélyjárás felsőfokon Kárpát-kanyar, Kászon, Erdélyi Hortobágy, Székelyvarság, Nyáradmente, Hegyköz és Aradhegylja vidékein

ÚTVONAL: Budapest–Ártánd–Nagyvárad–Bihar–Hegyközszentimre–Kalotaszentkirály–Gyalutól–Tordáig autópályán–Marosvásárhely–Mikháza–Szováta–Székelyudvarhely–Székelyvarság–Nyerges tető–Kászonok–Kézdiszentlélek–Kézdivásárhely–Zabola–Csomakőrös–Zágon–Bácsfalú–Szinaja–Brassó–Fogarás–Lesses–Szentágota–Nagyszeben–Szászsebes–Piski–Csernakeresztúr–Déva–Marosillye–Ópálos–Arad–Nagylak–Szeged–Budapest

Időtartam: 8 nap (augusztus 23–30.)
Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2300 km
Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd) és piknik

Szükséges felszerelés: nyári túraruhat, sportcipő, elemlámpa, fürdőruha
Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi kalauzolja a társasutazás kezdetétől annak végéig.

FŐBB ESEMÉNYEK:

Találkozó a barcasági és háromszéki magyarörményekkel Brassóban
Koszorúzás a Szabadság szobornál Aradon és a Nyerges tetőn

Négykarélyos „örmény stílusú” kápolna Perköny, a legkeletibb magyar búcsújáróhelyen
Szent Imre halálának feltételezett helyén leszünk Hegyközszentimrén

Feljutunk az erdélyi „mini Dolomitok” csúcsára a Csukás hegységben
Bihari dukátus földvére Bihar község határában

Árpád-kori gyepűvár Tartódon
Bethlen Gábor felújított szülőháza Marosillyén

Városnézés Brassóban (Fekete templom, Cérna utca stb.)

Nagyszeben – Európa kulturális fővárosa 2007-ben

Szász erődtemplomok Lessesen és Szentágotán

Peles kastély – a román király nyári rezidenciája

Mikes Kelemen múzeum Zágonban
Pozsony Ferenc csángó magánmúzeuma Zabolán

Körösi Csoma Sándor „nagy útjáról” emlékezünk Csomakőrösön
Czetz János tábornok életútja és a győztes csata története Piskin

Uz Bence legendárium Székelyvarságon
A bukovinai székelyek küzdelmes sors-története

Böjte Csaba szeretetotthona a ferences kolostorban Déván

Ismerkedés a szénégetés fortélyaiival
Tartód vára alatt

Fürdés a Medve tóban Szovátaán
Szíveslátás érmelléki borokkal Hegyközszentimrén

Pityókagulyás a Küküllő forrásvidékén
Miccses piknik a Bratocsa hágon

Vendégmarasztalás szilvóriummal és finom hazaival Székelyvarságon

Aradhegyljai borok kóstolója Balla Géza pincészetében, Ópáloson

Zenés est Tifán Csaba portáján a székelyvarsági Édenkertben

Zenés búcsúvacsora Csernakeresztúron

Fergeteges bukovinai néptáncbemutató Csernakeresztúron

Nyáradmenti népdalbemutató Mikházán a Tündérváros Alapítvány gondozásában

Kiss Stúdió színház előadása az 1989-es erdélyi forradalomról, Nagyváradon

Kristófi János Zsigmond orgonajátéka a székesegyházban Nagyváradon
Kalotaszentkirályon, Székelyvarságon, Bácsfaluban és Csernakeresztúron személyes tapasztalatokon keresztül megismerjük az erdélyi emberek szeretetét és őszinte barátságát.

RÉSZLETES PROGRAM:

1. nap: Indulás: reggel 6 órakor Batthyány tér felső rakpartról

Határátkelő: Ártánd

Látnivalók: Bihar(földvár), Hegyközszentimre (Szent Imre emlékhelyek, szíveslátás érmelléki és hegyközi borokkal), Nagyvárad (Kiss Stúdió előadása „A falak ledőlnek” címmel, orgonaudíció új repertoárral a székesegyházban)

Szállás és ellátás: az 1. napon Kalotaszentkirályon, kalotaszegi családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatlalt)

2. nap: *Látnivalók:* Mikháza (Tündérváros nyáradmenti gyerekek népdal-előadása), Szováta (fürdés a sósvízü Medve tóban), szíveslátás nusikummal és kiskürtössel Székelyvarságon

Szállás és ellátás: a 2. és 3. napon baráti családoknál Székelyvarságon az egyetlen magashegyi székely tanyaközségben (2 ágyas szobák fürdőszoba használatlalt)

3. nap: *Látnivalók:* Panorámatúra Székelyvarságon Uz Bence néhai házához a Bagzoston, a küküllőmenti szénégetőkhöz, Tartód várához és pityókagulyás a vízparton, zenés búcsúest székelyvarsági barátainkkal Tifának almáskertjében

4. nap: *Látnivalók:* Nyerges tető (koszorúzás az 1849-es honvédek emlékművénel), Kászoni medence, Perkő tető (egyórás séta a négykaréjos kápolnához, körpanoráma a felsőháromszéki szentföldre), Zabola (Csángó múzeum), Csomakőrös (Körösi Csoma Sándor szobra szülőfalvában), Zágon (Mikes kúria, Mikes Kelemen és Kiss Manyi emlékekkel)

Szállás és ellátás: a 4., 5. és 6. napon Bácsfaluban, barcasági csángó családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatlalt)

5. nap: *Látnivalók:* Szinaja (Peles kastély-román királyi nyári rezidenciája bajoros stílusban), Brassó (kiegészítő városnézés, találkozó a barcasági és háromszéki magyar-örményekkel)

6. nap: *Látnivalók:* Bratocsa hág, Csukás hegység (5 órás panorámatúra, látványos növényvilág, miccses piknik), Bácsfalú (barcasági csángó népviselet és néptáncbemutató kölepcsős szíveslátással)

7. nap: *Látnivalók:* Fogaras, Lesses (szász erődtemplom), Szentágota (szász erőd-templom, meglepetéssel), Nagyszeben, Piski (az 1848-49-es szabadságharc győztes csatájának helyszíne), Csernakeresztúr (mise, közös vacsora bukovinai néptánc-előadással)

Szállás és ellátás: a 7. napon Csernakeresztúron, Bukovinából visszatelepült székely családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatlalt)

8. nap: *Látnivalók:* Déva (Böjte Csaba testvér szeretetotthona), Marosillye (Bethlen Gábor szülőháza), Ópálos (kóstoló Aradhegylja híres boraiból a kadarkától a kádarszimáig), Arad (koszorúzás a Szabadság szobornál)

Határátkelő: Nagylak

Érkezés: Budapest 20 óra körül

Részvételi díj: 72 000 Ft/fő (ifjúsági kedvezmény 18 év alatt 7000 Ft)

A részvételi díj tartalmazza a vezetést, szállást, félpanziós ellátást, piknikeket, borkóstolót, belépőket, művészeti produkciók árát, **kivéve** a **busz költséget** (+ kb. 20 000 Ft). Az utat a busz költség befizetésével lehet lefoglalni az EÖGYKE-nél.

A bejárt emlékhelyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal, versekkel és a népköltészet remekeivel idézzük fel.

Fővárosi Örmény Klub

2010. február 18. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor

A 2009-es MANASLU expedíció:

a 8000-es csúcs támadása és meghódítása

Az első magyar „Hópárduc” vetített képes előadása

Előadó: **Erőss Zsolt**, Gyergyó díszpolgára

A helyszínen megvásárolható Erőss Zsolt 2010-es falinaptára, melynek képei a MANASLU expedíció során készültek

*

Barangolás őseink földjén, Erdélyben

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

2010. évi programajánlója

Dr. Szarka György vetítettképes előadása

Rendezi: **Terézvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat** (első program)

és az **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület** (második program)

Támogató: **Fővárosi Örmény Önkormányzat**

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(felfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Józsefvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIV. évfolyam 157. szám
2010. március

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Elmélkedés az örmény liturgiáról

A szent adományokat – kenyér és bor – elő kell készíteni. Miként lelkünket is előkészítjük húsvét ünnepére a böjt által. De semmilyen előkészületünk nem nélkülözheti az örömet:

„A felajánló áldozatok eme szentélyében, az Úr templomában, összegyűlvén e helyen, hogy imádással és könyörgéssel ünnepeljük az előttünk levő szent áldozat misztériumát: illatos tömjénnel csoportot alkotva táncoljunk az oltár fenséges termében.”*

Hangzik az ének. Az öröm ott teljes, hol közösség van: az egyenkénti örömök összegződnek és egymást erősítjük. Ez külsőleg is megmutatkozik. Dávid király is táncolt a frigszekrény előtt, s vannak emlékei a liturgikus táncnak. Ma erre emlékeztet a tömjénezővel való mozgás, s a hangulatot fokozza a tömjén illata. Mindezek érzékszerveinket megmozgatják, s így testünk is részt vesz a liturgiában.

Dr. Sasvári László

*Szent Liturgia... Bp., 2006. 6. o..

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

„Hópárduc” a Himalája, Gyuri bácsi az Erdély-járás szépségeiről

Tele volt a Magyarok Háza Bartók terme, nem volt elég a sok pótszék sem, sokan álltak még, amikor a klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* köszöntötte a vendégeket. Ilyen hatalmas érdeklődésre a rendező Terézvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat sem számított, bár a felkért előadó, *Eröss Zsolt* nem először volt vendég a Fővárosi Örmény Klubban. A budakeszi rehabilitációs kórházból érkezett egyetlen magyar „Hópárducot” hatalmas taps üdvözölte. Maradt a tapsból az est második részében fellépő, az idei erdélyi barangolás úti program előadójának, *Dr. Szarka Györgynek* is.

A Gyergyói-medence szülötte, *Eröss Zsolt* 2010. január 2-án szenvedett balesetet a Magas-Tátrában. Mindkét lábát eltörte, jobb lábát térd alatt amputálni kellett. A gipszet már levették,

Eröss Zsolt

újra jární tanul. A kerekesszékekben ülő Eröss Zsolt filmvetítéssel egybekötött előadása a Magyar Himalája Expedíciók szervezésében a nepáli Manaslu 8156 m magas csúcsának 2009-es meghódításáról szólt. A hegy a negyedik legveszélyesebb a tizennégy nyolcezer méternél magasabbra nyúló csúcs között. Az ex-

pedícióról készült filmben bepillanthattunk a Himalája déli lejtőjén élő burka és serpa népcsoport életébe, kultúrájába, láthattunk taknyos gyerekeket, imamalmokat, hegyi falvakat, kolostorokat is. A csapat az első célig, azaz az alaptáborig úttalan utakon, ösvényeken jutott el. Az akklimatizá-

lódás után a négy fős csapatból Eröss Zsolt május 19-én délelőtt elérte a csúcst, két órával később Barna Dániel is feljutott. A táborba való visszaereszkedéskor harmadik társuk, Szabó Levente sebészorvos életét vesztette. A magyar hegymászók tizedik nyolcezer méteres csúcsmeghódítása után Zsolt bízta abban, hogy bár múltában, de a még hátralévő négy nyolcezeres hegycsúcsot is célba veheti társaival.

Számos kérdés, hozzászólás jelezte, nem volt véletlen a résztvevők óriási érdeklődése.

Noha Eröss Zsolt egy szanatórium lakója, mégis maradt és meghallgatta, megnézte *Dr. Szarka György* előadását. (Gyuri bácsival tizenhét évvel ezelőtt együtt mászta meg a Kárpátok egyik csúcsát. A szervezők terve sikerült: mindketten nagyon örültek a találkozásnak.) Mindannyiunk Gyuri bácsija

vetített képekkel mutatta be az idei útvonalat, amely Barangolás őseink földjén, Erdélyben címmel megjelent már a füzetekben. A barangolni vágyóknak az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület nyárra tervezett nyolc napos úti programját a füzetek 42-43. oldalán ismét közreadjuk.

A kedvcsináló után az úti listára egymás után kerültek fel a nevek és sokan fizették be az idei tagdíjat is, miközben műsorajánlatát mondta el a márciusi klubdelutánt rendező Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnökhasszonya, *Várady Mária*, aki szeretettel hívott mindenkit, hiszen a dísz-

Dr. Szarka György

vendég Örményországból ékezik, *Nelly Shahnazaryan* író, a *Keresztút* című monodrámá szerzője.

A februári klubdelutánt a rendező Terézvárosi Örmény Önkormányzat elnökhasszonya, *Wertán Zsoltné* egy turistáknak szóló verssel zárta.

A végén ezúttal nem a finom süteményekkel teli asztalnál kígyózott a hosszabb sor, ugyanis természetesen nem-

csak én dedikáltam Eröss Zsolttal A Békási-szorostól a Mount-Everestig című fotóalbumot, illetve a hegymászó történeteiről szóló könyvet és a Manaslu expedíció során készült gyönyörű képekkel illusztrált naptárt.

Zsúfolásig megtelt a Bartók terem a februári klubdelutánon

Pénzügyi beszámoló 2009

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet
egyszerűsített beszámolójának eredmény kimutatása

Adatok e Ft-ban

Sorsz.	Tétel megnevezése	Előző év alaptev.	E. év v. tev.	Előző év összesen	Tárgyév alaptev.	T. év v. tev.	Tárgyév összesen
I.	Értékesítés nettó árbev.			0			0
II.	Aktív.saját teljesítm. értéke			0			0
III.	Egyéb bevételek	8 604	0	8 604	6 891	0	6 891
	ebből: -támogatások	862		862	1 297		1 297
	ebből: -alapítói			0			0
	ebből: -központi költségvet.	620		620	500		500
	ebből: -helyi önkormányzati	6 505		6 505	4 736		4 736
	ebből: -egyéb, ebből 1%	617		617	358		358
IV.	Pénzügyi műveletek bev.	2		2	43		43
V.	Rendkívüli műveletek bev.	0	0	0	0	0	0
	ebből: -támogatások			0			0
	ebből: -alapítói			0			0
	ebből: -központi költségvet.			0			0
	ebből: -helyi önkormányzati			0			0
	ebből: -egyéb, ebből 1%			0			0
VI.	Tagdíjak	106		106	171		171
A.	ÖSSZES BEVÉTEL	8 712	0	8 712	7 105	0	7 105
VII.	Anyagjellegű ráfordítások	5 378		5 378	7 316		7 316
VIII.	Személyi jell. ráfordítások*	1 342		1 342	613		613
IX.	Értékcsökkenési leírás	186		186	165		165
X.	Egyéb ráfordítások	970		970	63		63
XI.	Pénzügyi műveletek ráf.-i	0		0	0		0
XII.	Rendkívüli ráfordítások	0		0	0		0
B.	ÖSSZES RÁFORDÍTÁS	7 876		7 876	8 157		8 157
C.	ADÓZÁS ELŐTTI ER.	-7 876		-7 876	-1 052		-1 052
I.	Adófizetési kötelezettség	0		0	0		0
D.	Jóváhagyott osztalék	0		0	0		0
E.	TÁRGYÉVI EREDMÉNY	836		836	-1 052		-1 052

*A személyi jellegű ráfordítások kizárólag a kulturális tevékenység során az előadó-művészeknek kifizetett költségekből állnak. Az egyesületben a saját működésre – az egyesület megalakítása óta – semmilyen személyi kifizetés nem történt.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet
egyszerűsített beszámolójának mérlege

Adatok e Ft-ban

Sorsz.	Tétel megnevezése	Előző év	Előző évek módosításai	Tárgyév
1.	A. Befektetett eszközök (2.+ 4.+ 6. sor)	487		360
2.	I. IMMATERIÁLIS JAVAK	120		120
3.	2. sorból: Immateriális javak érték helyesbítése			
4.	II. TÁRGYI ESZKÖZÖK	367		240
5.	4. sorból: Tárgyi eszközök érték helyesbítése			
6.	III. BEFEKT. PÉNZÜGYI ESZKÖZÖK			
7.	6. sorból: Befektetett pénzü. eszk. érték helyesbítése			
8.	B. Forgóeszközök (9–12. sorok)	2 653		1 919
9.	I. KÉSZLETEK			
10.	II. KÖVETELÉSEK	60		18
11.	III. ÉRTÉKPAPIROK			
12.	IV. PÉNZESZKÖZÖK	2 593		1 901
13.	C. Aktív időbeli elhatárolások	0		9
14.	ESZK. (AKTIVÁK) ÖSSZ. (1.+ 8.+ 13.sor)	3 140		2 288
15.	D. Saját tőke (16.+18.+19.+20.+21.+22.+23. sor)	3 140		2 088
16.	I. JEGYZETT TŐKE/ INDULÓ TŐKE	2 388		2 388
17.	II. TŐKEVÁLTOZÁS/EREDMÉNY	-84		752
18.	III. LEKÖTÖTT TARTALÉK			
19.	IV. ÉRTÉKELESI TARTALÉK			
20.	V. TÁRGYÉVI EREDMÉNY ALAPTEV-BŐL	836		-1 052
21.	VI. T. ÉVI ERED. VÁLLALKOZÁSI TEV-BŐL			
22.	E. Céltartalékok	0		0
23.	F. Kötelezettségek (26.+27.+28. sor)	0		200
24.	I. HOSSZÚ LEJÁRATÚ KÖTELEZETTSÉGEK			
25.	II. RÖVID LEJÁRATÚ KÖTELEZETTSÉGEK			200
26.	G. Passzív időbeli elhatárolások	0		0
27.	FORRÁSOK (PASSZ.) Ö. (15.+24.+25.+26.)	3 140		2 288

Budapest, 2010. 01. 12.

P.H.

dr. Issekutz Sarolta
elnök

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(9. rész)

Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit,

Szüics Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő

XII. kerület

Hollósy Simon festőművész (Máramaros-sziget, 1857 – Técső, 1918)

Az örmény család eredeti neve Korbuly (Holló) volt, amelyet a szabadságharc idején változtattak Hollósyra.

A nagybányai művésztelep alapító mestere. Münchenben tanult, majd ott nyitott híressé vált magániskolát, amelyet 1896-tól nyaranta Nagybányára, 1902 után Técsőre vitt. Pedagógusként hatása felmérhetetlen, növendékei közé tartozott *Réti István* és *Thorma János* is.

Művészete három szakaszra osztható. Korai periódusában finom naturalista életképeket és portrékat festett (*Tengerihántás, 1885*).

A kilencvenes években, különösen a nagybányai időszakban a plein air festészet problémája foglalkoztatta. Ekkor kezdte festeni a soha be nem fejezett *Rákóczi-induló* kompozícióját, amelyet egész életében variált, s amelyhez számos vázlatot készített.

Késői korszakában az impresszionizmus bontott ecsetkezelését a realista tájszemlélettel egyesítette. Ekkor, 1916-ban festette remekét, késői *Ónarcképét* (a kép a Magyar Nemzeti Galériában látható).

A XII. kerületben utcát és teret neveztek el róla.

*

Batári Ferenc művészettörténész, muzeológus (Budapest, 1934 – Isztambul, 2005) 1957-ben az ELTE-n szerzett muzeológusi oklevelet. 1958-tól az Iparművészeti Múzeum munkatársaként először a textilgyűjtemény, majd a bútorgyűjtemény vezetője lett. A műfaj, amelyet pályája kezdetén

szakterületének választott, a bútorművészség volt, beleértve a belső terek művészi igényű kialakítását is. Az egykori hazai enteriőrök fennmaradt tárgyi emlékeinek számba vétele fordította figyelmét a régi keleti szőnyegek felé. Az érdeklődés – főként szakértelemmel párosulva – kivételes vonzalommá mélyült.

Publikációi komoly nemzetközi figyelmet keltettek. Rangos külföldi intézmények vezetői gyakran és szívesen hívták és kérték fel őt előadások megtartására, ismereteinek átadására. Ha tehetette, elfogadta e kiténtető meghívásokat. Élt az alkalmakkal azért, hogy a hazai múzeumok, gyűjtemények anyagát külföldön bemutathassa, és a szakma tudós művelőivel megismertethesse.

Legnagyobb sikerű, s talán a legemlékezetesebb kamara kiállítását „*Brit iparművészeti Múzeumban*.” (A hazai tájakon, a „magyar glóbuszon” túl, legszívesebben Törökországban és Angliában – Isztambulban és Londonban – tartózkodott.)

Rendhagyó feladatai – amelyek nem a múzeum (ok) falain belül zajlottak – közül fontos megemlíteni a különböző nagyhírű műemléképületek termeinek történelmi rekonstrukcióit, például a *Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem kutató-könyvtárát*, a *köztársasági elnöki rezidencia reprezentatív termeinek kialakítását a budai Sándor palotában*. (E munkájának elismeréseként a Magyar Köztársaság Érdemrend lovagkeresztje kitüntetést vehette át 2002. augusztus 20-án.)

Erdélyi örmény származására mindig büszke volt. Az Erdélyi Örmény Gyöke-

rek Kulturális Egyesület megalakulásától kezdve szakmai tanácsaival segítette az erdélyi és hazai örmény műtárgyak megmentésének ügyét. Sokat tevékenykedett az Orlay utcai örmény katolikus plébánia műtárgyainak múzeumba rendezése érdekében már Kádár Dániel apátplébános idejében.

2008. szeptember 24-én, Isztambulban bekövetkezett halálának 3. évfordulóján, **a XII. kerületi Polgármesteri Hivatal emléktáblát avatott a Hollósy Simon utca 4. szám alatti ház falán.**

*

Farkasréti temető

Az 1894-ben megnyitott **Farkasréti temető** Budapest és Magyarország egyik legjelentősebb sírkertje. Több nevezetes magyar személy nyugszik itt, mint a kolozsvári *Házsongárdi temetőben* és a budapesti *Kerepesi úti temetőben* együttvéve. A Farkasréti temető rangját páratlan természeti környezeti fekvése, több száz kimagasló jelentőségű személy itteni eltemetése, valamint a *Tabáni* és a *Vízivárosi temető* megszüntetése alapozta meg.

A Kerepesi úti temetőt 1952. szeptember 30-a után lezárták, majd 1956 májusában *Nemzeti Sírkertté* nyilvánították. Farkasrét értéke, rangja fokozatosan nőtt, végül helyet cserélt a Kerepesi úti temetővel a fővárosi temetők szimbolikus hierarchiájában.

1952-től Farkasrét fogadott be szinte mindenkit, aki 1948 előtt fontos pozíciót töltött be: a régi politikai, egyházi, gazdasági és katonai elit, valamint a tudós- és művészvilág első számú fővárosi temetkezési helyévé vált.

Farkasrét a hatvanas-hetvenes években lett a legfontosabb fővárosi elíttemető, nagymértékben megnőtt az ide temetett kiválóságok száma: tudósok, egyházi személyek, sportolók, művészek pihennek a

„Művészarcellá”-ban. (A temető hivatalosan máig köztemető.)

Az erdélyi örmény származású hírességek közül itt lelt végső nyughelyet

Agárdy Gábor színművész, **Issekutz Béla** orvos, gyógyszerkutató, akadémikus és **Kolozsvári Grandpierre Emil** író.

*

XIV. kerület

Kacsóh Pongrác zeneszerző (Budapest, 1873 – Budapest, 1923)

Főgimnáziumi tanárként a Kolozsvári Egyetem pályadíjával jutalmazták az elektromos rezgésekről írt értekezését. Pedagógiai munkáját országos hírű zeneszerzőként sem adja fel. Öt évvel a *János vitéz* bemutatója után iskolaigazgató lesz Kecskeméten. 1912-ben a fővárosba hívják: itt, mint tankerületi főigazgató működik.

Tudományos munkássága mindig a zenével kapcsolatos. Megírja a zene fejlődéstörténetét, majd az összhang kérdéseiről közöl tanulmányt. A *Zenevilág* c. folyóiratnak 1905 decemberéig felelős szerkesztője volt. Zeneszerzőként is igen tevékeny. Daljátékai: *János vitéz*, *Csipkerózsika*, *Rákóczi* (daljáték, 1906), *Mary-Ann* (operett, 1908). Hagyatékában maradt *Dorottya* c. operája (Szeged, 1929).

Munkásságából messze kimagaslik a *János vitéz* (1904) zenéje. Kacsóh dallamformálásában a magyaros műdal legjobb hagyományaira támaszkodik. Letisztítja róla a felesleges sallangot, kerüli a híg érzelmességet, az olcsó és népi hangvételünktől oly idegen szentimentalizmust. Egyszerűsége, megkapó, jól énekelhető, tiszta dallamvonalra törekszik. A János vitéz példátlan sikert aratott. Kacsóh őszinte, áradó dallamossága, a muzsika magyaros hangzása a közönség széles rétegeit hódította meg.

Budapesten a XIV. kerületben őrzi nevét és emlékét a róla elnevezett út.

Jankovics Marcell kapta az idén a Kölcsey Társaság emlékplakettjét

A díjat 15 éve a Magyar Kultúra Napján adják át, amikor Kölcsey Ferencre emlékezünk.

Jankovics Marcell Kossuth-díjas filmrendező kapta a Kölcsey Társaság idei emlékplakettjét. A díjat 15 éve a Magyar Kultúra Napján adják át, amikor a Himnusz költőjére, Kölcsey Ferencre emlékeznek Szatmárcsekén.

lekedett *Sólyom László* köztársasági elnök.

Ki-ki saját képességei szerint tud hozzájárulni az egyetemes kultúrához, amely nélkül nincs igazi élet, fogalmazott *Kocsis Fülöp* görög katolikus püspök. Az ünnepségen átadták a Kölcsey emlékérmét.

„Ez a legnagyobb dolog, ami velem történhetett és

mindjárt az év elején, ez egy nagyon komoly erőt jelent számomra ahhoz, hogy a nem kis küzdelemmel járó munkámat folytatni tudjam” – mondta Jankovics Marcell Kossuth-díjas filmrendező.

A rendezvény résztvevői megkoszorúzták Kölcsey Ferenc síremlékét a szatmárcsekei temetőben.

Szabó Tibor

(Híradó – 2010. 01. 17., vasárnap)

„Mozgóképregény”

A Korbuly család XX. százada

Amikor a magyar műszaki élet jeleseit számba vesszük, többször felbukkan a Korbuly név. Mérnökök, fejlesztők, konstruktőrök égen-földön-vízen. Mi lett volna Kandó Kálmán villamos mozdonyából, Weiss-Manfred csőgyárából, ha nincs Korbuly Károly, és vajon Korbuly János nélkül milyen lett volna a magyar járműgyártás? Tervezték, építettek, szerették az anyagokat, a munkát, Wagnert és a lovakat, de legfőképp az autókat. No meg a bolondozás sem állt távol tőlük..., és hál'istennek volt egy Kodak filmfelvevőjük.”

E meghívóval invitált Kobuly Andrea és Korbuly Ádám február 4-ére, a 41. Magyar Filmszemle dokumentumfilm bemutatójára a Palace MOM moziba. Egy igazi családi eseményen vehettünk

részt. Vagy kétszázán voltak kíváncsiak a Korbuly család képes krónikájára. Bevallom őszintén, többször kicsordult a könnyem a meghatódottságtól. Tanúi lehettünk a Korbuly család megismerése

során egy erdélyi örmény család szeretett hazája szolgálatában végzett csúcsművelő munkájának, eredményeinek, kitarásának, s ha kellett, újrakezdéseinek. Az ilyen példák erősítik lelkünket és segítik fiataljainkat, hogy érdemes tanulással, szorgalommal kiaknázni a bennünk szunnyadó lehetőségeket és tisztességgel felhasználni saját és a közösség, hazánk érdekében. Megláthattuk a XX. század 20–30-as éveinek Európáját a család filmfelvételei segítségével, melyeket a rendező ügyesen beillesztett dokumentumfilmjébe. A gyökerek kutatásának e szép példáját, a mozgóképregényt ér-

demes az erdélyi örmény közösség szélesebb körével is megismertetni. Ezért az egyesület egy későbbi időpontban a Fővárosi Örmény Klub műsorára tűzi a filmet az alkotók hozzájárulásával.

(Rendező: Péterffy András, Szín: Péterffy András, o: Kurucz Sándor, z: Pleszkán Frigyes, v: Ákos Péter, h: Kapcsos Vince, sze: Korbuly Judit, gy: Szederkényi Miklós, p: Buglya Sándor, támogató: Magyar Történelmi Film Közalapítvány, Duna Televízió, gyártó: Dunatáj Alapítvány, 2009, színes: 75 perc, video, mono)

Issekutz

Nagyböjt kezdetén

Mai forrongó társadalmi helyzetünkben egyre többször hangzik el, hogy **imádsággal és böjttel tehetünk valamit**. A nagyböjt alkalmat ad arra, hogy egészen komolyan vállaljuk a lemondást, a böjtöt.

Egyházunk mai elvárása, a két szigorú böjti nap és a péntekenkénti hústiltalom minimum elvárás. Éppen azért van ez így, hogy leleményesen megkereshessük azt, amit helyzetünk, állapotunk megenged a nagyböjti önmegtagadásokra.

Mit tehetünk? Vállaljuk például a napi háromszori étkezést! Ezt akkor is megtehetjük, ha munkahelyen étkezünk, és abban hús is van. Általánosságban csökkentjük a fogyasztásunkat, csak a szükségeset fogyasszuk mindenből!

Böjtöltessük a szemünket, a fülünket, a szánkat! A számítógépet csak ténylegesen munkára használjuk! Teremtsünk csendet magunkban és magunk körül!

Mit tegyünk az így felszabaduló időnkkel? Használjuk imádságra, hétköznapi Szentmisére, keresztútjárásra! De hasz-

nálhatjuk beszélgetésekre otthon, családi körben. Vagy látogassunk meg valakit, akit már régen kellene, keressük a nehéz kapcsolatok rendezésének lehetőségét! Adjunk bátran a másíknak időnkéből!

A böjt közösségi tett. Együtt tesszük, akkor is, ha ki-ki másként teszi, más önmegtagadást vállal. A böjt közösségi jellegét fejezzük ki azzal, hogy **esténként, 9 órakor** mondjuk el a Szentmise bánatimáját, (Gyónom a mindenható Istennek ...) fűzzük hozzá egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet. Ezzel egyrészt kifejezzük bűnbánatunkat, másrészt egymásért imádkozva tesszük, amit a bánatimában kérünk: „imádkozzatok érettem, Urunkhoz, Istenünkhöz!” Osszuk meg egymással is bátran vállalásunkat.

Hiszem, hogy a komolyan vállalt imádság, böjt, önmegtagadás által Jézus arca átragyog tekintetünkön. Hiszem, hogy a csendes ima és böjt sugárzóvá válhat. Ha pedig sugárzóvá válik, ez alkalmat teremt a beszélgetésekre, a tanúságtételre is.

Ákos atya

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(4. rész)

Kiegészítések az előző részekhez

A világhálót használva rájöttem, hogy nemcsak Ferenczi Sándor könyve, Ávedik Lukács, Garda Dezső, Szongott Kristóf forrásértékű munkái és a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon segíthet az örmény – és örmény gyökerű római katolikus papokról szóló összeállítás megszerkesztésében, hanem a Magyar Katolikus Lexikon is, amelyet a 3. részben már idéztem is.

Azokról is találtam új adatokat, akiket már bemutatattam a Füzetek olvasóinak, és úgy gondolom, még pótolhatom, kiegészíthetem az eddig számba vett adatokat.

Alexa Ferencről megtudtam, hogy a szamosújvári örmény katolikus árvaházban nevelkedett, és a felsorolt munkáin kívül megjelentette még: – *Az örmény nép múltja és jelene címűt is.* Bp.1922.

Ávéd Jákó-t, meteorológusként is számon tartották. – Szülővárosában örmény elemibe járt. Bölcsész diplomája mellé 1867-ben Kolozsvárt mennyiségtan-termesztan tanári oklevelet kapott. 1899: nyugdíjba vonult. – *Munkái a már említett Karcolatok mellett: Az örmény nemzet irodalomtörténet kísérlete.* 1–2. köt. Írta: Neumann Károly. Fordította és jegyzetekkel ellátta Pest, 1869; Gyulafehérvár, 1884. – Alsófehér vármegye. monográfiája. 1. köt. (Alsófehér vármegye éghajlata) Nagyenyed, 1916. – A gyulafehérvári *Közművelődés* c. folyóirat társszerkesztője. Szerkesztette a *Gyulafehérvári Közönyt*; társszerkesztője, majd felelős szerkesztője a *Gyulafehérvár* c. hetilapnak; társ szer-

kesztője a *Gyulafehérvári Hírlap*nak.

Ávedik Lukács korábban meg nem említett munkája: *Az örmény kereszténység eredete.* Erzsébetváros, 1904.

Bodurián János, Megerdics 1902: Vencében pappá szentelése után tanár az örmény gimnáziumban. 1905: a rend gazdasági főnöke, 1910: lapszerkesztő, 1921: a mechtarista iskola szervezője Bulgáriában.

Az örmények 19. sz. végi lemészárlását és 1915. évi deportálását több nyelven megjelent elbeszélés kötetekben írta meg. Örmény újságokat szerkesztett és számos egyházi és irodalomtörténeti tanulmányt írt. Tudott magyarul és kiadványaiban igyekezett a magyar irodalmat népszerűsíteni. – *Főműve: Vörös hold.* Szépvíz, 1931. – *Örmény lexikon* 1–12. köt. Bukarest, 1938–43. (örményül).

*

15. Budakovics Lázár, az 1700-as évek elején, Szamosújváron örmény szertartású főesperes.

Ávedik Lukács könyvében találjuk a következőket az erdélyi örmény egyház történetéről: Benkő József a 163. lapon azt írja, hogy Mártonffi György püspök helynöke volt az erdélyi örményeknek 1719. évi május 24-én Budakovics Lázár szamosújvári lelkész, a mitől tanúsodik a károlyfehérvári püspöki Sz. Szék jegyzőkönyve is.

Szongott említést tesz még *Budzeszku Bogdánról*, aki 1786-ban került Szamosújvárra, és *Budzeszku Tódorról*, aki 1747-ben Szamosújváron halt meg 1747.

március 16-án, és testét a Szt. Ferencz-rendi atyák templomában temették el.

16. Buslig József, szül. Gyergyószentmiklós, 1864. jan. 16. A gimnáziumot Gyergyószentmiklóson, Marosvásárhelyen, Kolozsváron és Gyulafehérváron, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelve: 1887. júl. 14-én. Szolgálati helye: Csíktusnádon káplán, 1888: Kolozsváron, az egyetemen tovább tanult. Szolgálati helye: 1891: Brassóban gimnáziumi tanár, 1907: gimnáziumi igazgató. Meghalt 1909. okt. 26.

Következnek a C-betűsök, akiket a Ferenczi Sándor alkalmazta ABC- sorrendben fogok ismertetni.

17. Czecz Emmanuel, örmény szertartású. Szül. Szamosújvár 1786. ápr. 9. Pappá szentelve 1810. szept. 29. Szolgálati helyei: Gyulafehérváron tanár, Szamosújváron (1830) káplán. 1845: nyugdíjazták. Meghalt 1849 augusztusában.

Szongottnál: Czetz Emanuel (Der-Manug Czetján) 1810. Czetz Istvánnak volt fia, Korbuly Vártánnal (ez magyarul hibásan Mártonnak neveztetett) ment 1810. aug. havában Lembergbe – szentelődni. A város kéri a püspököt hogy Czetz Emanuel segédlelkész, ki betegsége miatt a misézéstől el volt tiltva, – mivel jobban van – oldja fel a tilalom alól. (Vár. Lev. 1848–44 sz.)

Garda Dezső könyvéből megtudjuk, hogy a gyergyószentmiklósi gyülekezet az 1841. január 20-án megtartott plébános választáson – amikor első jelöltjük Bárany István volt- harmadik jelöltként Czetz Emánuelt szerette volna kinevezetni a hívek pásztorolására, de a püspök

egyik jelöltet sem küldte hozzájuk.

Szongott említi még *Czetz Kristófit* is, (Der-Chácshig Czetján) 1781-ben, de megjegyzi, hogy Lásd: Mártonffi Kristóf, és fordítja is, Mártonffi-nál, hogy lásd Czetz... Mivel apját Czetz Mártonnak hívták, apja Márton keresztnevéről Mártonffi vezetéknevet is használt. „Ez a plébános Czetz Mártonnak volt fia, azért örményül helyesen írta nevét így: Czetz Kristóf, de midőn magyarul vagy latinul írta nevét, apja Márton nevére képzett ezen vezetéknevet: – Mártonfi – használja.” Meghalt 1822-ben.

Cziffra Luszig Jakab-ról Garda Dezső így ír: „A hagyomány szerint Cziffra Luszig Jakab (1709–1719) volt az első örmény katolikus plébános a gyergyószentmiklósi örmény Compagnia tagjainak, akit Oxendius Werzescu püspök szentelt fel 1709-ben.

18. Csákány Adeodátus,

örmény szertartású. Szül. Szamosújvár, 1819. jún. 24. A gimnáziumot Szamosújváron és Kolozsváron, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelve: Leopoli, 1842. szept. 15. Szolgálati helyei 1842–1879 Szamosújváron káplán, az elemi iskolában, majd a gimnáziumban haláláig tanított, 1879: az esperesi hivatal adminisztrátora, 1882: belső-szolnoki főesperes. Meghalt 1894. nov. 26-án.

Szongott részletesen beszámol arról, hogy Csákány Adeodát örmény szertartású pap 1850-ben választott meg örmény nyelv és hittanítónak. Ebben a minőségben szolgált a népiskolánál 1863. június végéig. Szeptember elején átment az „örmény kath.” gimnáziumhoz mint megválasztott rendes tanár.

Csákány Adeodátus

19. Kabdebó János (1780. – Erzsébetváros, 1832. márc. 27.): örmény plébános. – 1809: Erzsébetvárosban az örm. kat. plnos h-e és alesp. 1815: örm. kat. plnos és ker. főesp. 1819: tb. knk., 1823: Szepessy pp. utasítására örm. directoriumot készített az erdélyi örm. kat. pléb-k részére, Szt. Meszrob és Szt. Szahák rendelkezései alapján. 1824: cenzúrázták és kinyomtatták Velencében *Donácujc* néven. Bevezette a lorettói litániát, megújította a főtp. sztélyét, szegényalapot és szegényházat létesített. Szt. beszédeinek két kéziratos köteté a szépvízi örm. kat. pléb. őrizi. K. D. *Armenia* 1891: 12. sz. (Ávedik Lukács: Erzsébetváros örm. kath. lelkészei); 1903: 1. sz. (Bányai Elemér: A „Donácujc”) – *Ávedik* 1901: 109.

20. Görög Joachim (Szamosújvár, Belső-Szolnok vm., 1862. febr. 23.– Gyergyószentmiklós, 1928. febr. 6.): esperes. – A gimn-ot Szamosújvárt, Kolozsvárt és Gyulafehérvárot, a teol-t uo., a m-lat. szakot Kolozsvárt végezte. 1885. X. 11: Bécsben pappá szent. 1886: plnos Gyergyószentmiklóson, 1892: egyben tanár a r. k. leány polg. isk-ban. 1893: esp. 1898–

1903: a polg. fiúisk. tanára. 1904: helyreállította az örm. tp-ot, 1908: a r. k. leánynev. int. ig-ja, 1917: c. knk. 1918: sztszéki tanácsos. Az elcsatolás után a gyergyói M. Párt vez-je volt, 1922: az erdélyi örm. szert. ppi biztosa, 1926: szenátor, éveken át tagja volt a rum. képviselőháznak. – *Fm: A Csík-Gyergyó és a székely nevek eredete*. Gyergyószentmiklós, 1914. K. D.

21. Fejér Gerő, szépvízi (Szépvíz, Csík szék, 1869. jan. 1. Csíkszereda, 1958. szept. 6.): kanonok. – 1891. VII. 15: Gyulafehérvárt pappá szent., uo. kp., 1892: a főgimn. hittan és földr. tanára. 1896: ülnök az erdélyi ppi számvevő hiv-ban. 1907: a fiúnev. int. ig-ja és sztszéki tanácsos. 1911–20: az Erdélyi R. K. Státus előadója, s mint ilyen *Majláth* pp. elgondolásainak (tp-ok, pléb-k, isk-k) életre keltője. 1921: knk. Versei jelentek meg az *Armeniában* és a *Közművelődésben*. Élete utolsó 10 évét a csíkszépvízi örm. pléb.-n élte le, ott is temették el. – *Fm: Emlékbeszéd Fáraó Simon...* Csíkszereda, 1915. – *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene*. Többekkel. Dicsőszentmárton, 1925. – *Emlékbeszéd Görög Joachim...* Gyergyószentmiklós, 1928. K. D.

Felhívás

Kedves erdélyi örmények!

A józsefvárosi örmények kérnek benneteket, jelentkezzetek arra a jó kis programra, melyet 2010. augusztus, vagy szeptember elején, egy *szombati* napon tervezzük! Az időpont töletek függ! Kérünk visszajelzést mikor, melyik napra tegyük a kirándulást! Vonattal utaznánk Esztergomba, ahol kisvasútra szállnánk, majd elsétálnánk a Bazilikába, megnéznénk Mindszenty bíboros sírját és a keresztény múzeumot. Délután hajóval térnénk vissza Budapestre. A választott időpontot a füzetekben megjelentjük.

Zakariás Enikő

a Józsefvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke

Tel: 06-20-9910105

Fax: 06-1-3171-404 kultúrával, beszélgetéssel, sétával.

DE HA NEM JELZITEK VISSZA A NAPOT, ÉS HOGY HÁNYAN JÖTTÖK, AKKOR NEM TUDJUK MEGSZERVEZNI!

Kérjük visszajelzéseket!

Bálintné Kovács Júlia

Akinek szívből gratulálunk!

Mindig örömmel nyugtázom, ha valamilyen „hivatalos” elismerésben részesül itt Romániában egy magyar.

Például annak, hogy az idei Téli-olimpián Vancouverben Tófalvi Éva vonult be a román küldöttség élén, mint „zászlóvivő”.

Hatványozottabb a büszkeséggel gazdagított öröm, ha Baráti Társaságunk egy tagja, egy örménymagyar az, akinek munkáját elismerik, akinek élete példaadó számunkra.

Most ilyen túlaradó örömben volt részem, többszörösen is, és ezt szeretném megosztani olvasóinkkal.

Bárányi László Ildikóról már régen tudom, hogy az orvos-írók nem túl népes, de igen rangos táborához tartozik.

Olyan művek tették ismertté a nevét, mint: *Gyakorlati tanácsadó kismamáknak*, Temesvár, 1973; *És akkor eljött Hippokratész...* Karcolatok, szatírák, parabolák [Bárányi Ferencsel], Temesvár, 1976; *Gólyamesék felnőtteknek*, Temesvár, 1980 és mások, amelyeket később sorolok fel...

És most kezemben tartatom legutóbbi ragyogó ötletének megvalósított eredményét, egy vaskos kötetet, amelyben a Marosvásárhelyen

1960-ban végzett orvosok nagy része vall élet útjáról, sorsáról, illetve számba veszik elhunyt társaikat, és azokat is, akik nem válaszoltak.

Így kezdődött:

FELHÍVÁS EMLÉKEZÉSRE 1989 UTÁN

Mikor ez a minden gyalázatot zokszó nélkül tűrő nép végre felemelte a fejét, az egy csodálatos pillanata volt az életemnek. Olyasmi, amiért érdemes volt élni.

Először nem kellett gyűlölnöm őket és haragudni rájuk. Először éreztem meg,

hogy minden másságuk ellenére jobb sorsra érdemes emberek ők is.

Először tudtam egyenlőnek érezni magam velük. Először tudtam szeretni őket! De mint minden csoda, ez is csak három napig tartott. Mert a forradalmat is ellopták, a három napos reményt, hogy érdemes ellenállni, hogy lám, meg lehet szabadulni az örökös és oly változatos megaláztatástól. Hittük, hogy Ember az ember és nem kiszolgáltatott párja.

Három napig. Ennyi kellett, hogy „eseményekké” silányuljon a lelkünk a lelkünk forradalma.

Bárányi László Ildikó

Azóta újfajta megaláztatásokat leltározunk. Néha ellenkező előjelűeket, csak az emberi nulltóság oly szubjektív érzése marad a nulla pont közelében.

Ahány sors, annyiféle alázat. Mert büszkén élni – itt csak nagyon keveseknek adatott. S azokat a magunkfajta nem igazán ismerheti. Íme az ok, amely oly sokunkat szétszórta a nagyvilágban, egyeseknek sikert, másoknak újabb frusztrációt hozva.

Én csak a magamét mondhatom hát monomániásan, mert hogy azt ismerem a legfájóbban. Mondom, hogy másoknak is eszébe jusson a már-már elfelejtett, külön bejáratú saját megaláztatása.

Mert amilyen igaz, hogy a feledés segít tovább élni a bajok után, épp annyira igaz az is, hogy **vannak események, amelyeket fel kell dolgozni, meg kell emészteni, de soha se szabad végleg elfelejteni**, mert ez nem csak kényelmes megalkuvás, hanem egyenesen bűnpártolás lenne.

Ne legyünk restek emlékezni, akkor se fáj, ha fáj!

De az életünk igazságához tartozik az is, hogy ebben a sajátos kelet-európai kisebbségi sorsban **a mi nemzedékünk felvállalt egy hivatást.** Miközben ősi létfenntartási ösztönnek engedelmességgel mindent elkövetett személyisége kiteljesítésére és családja fenntartására, úgy mellékesen felvállalta a rábízott közösség minden gondját-baját. **Mert orvosként helyállni olyan ember-próbáló negyven év alatt, mint amilyen nekünk jutott az ezredvégen, az mindenik egy külön sikertörténet a maga nemé-**

ben. **A mi visszaemlékezésünk** életünk azon eseményeire, amelyeket jelentősnek érzünk, nem csak személyes jóézés vagy elégtétel kérdése, amelyhez kétségtelenül joga van mindenkinek, hanem ugyanakkor **fontos kordokumentum is.**

Ezért arra kérek minden kollégát, hogy egy év alatt írja le élete legfontosabb eseményeit, a különösen fájdalmasaktól kezdve a különösen szívmelegítőig, hogy összeállíthassuk belőle az 1960-ban Marosvásárhelyen végzett Orvosok Könyvét. A humoros dolgokat se feledjétek, mert aki a humorát elveszíti, az már nem is él igazán!

Őszintén sajnálom, hogy Magdó János hirtelen elvesztése és az utolsó találkozó elmaradása, annyira aktuálissá teszi ezt a kérést. Nem tudjuk, nem tudhatjuk, hogy egyáltalán maradt-e még időnk az emlékezésre. Várom soraitokat! Sok szeretettel:

Temesvár, 2006. július

Bárányi László Ildikó

És megszületett a számos fényképpel illusztrált 327 oldalas könyv, melynek mottója:

„Életünkégőszövétnekhez hasonlít, mely hol gyorsabban, hol lassabban, de szüntelenül fogy. Boldog az, ki midőn létének e múlandóságára gondol, azzal vigasztalódik, hogy sokaknak világított.”
Döbrentei Gábor

Lehet, hogy ennek a hiányt pótló, és szociográfiai szempontból is nagy jelentőségű könyvnek szerepe volt abban, hogy a 20. születésnapját ünneplő Excelsior Art (Editura

Excelsior Art) és a Pardon Kiadó (Editura Pardon) Bárányi László Ildikót 2010-es Naptárában, mint Temesvár jelentős személyiségét mutassa be.

A Naptárban a következő szöveg olvasható román nyelven:

Nyugdíjazott általános körzeti főorvos, tagja a Magyar Orvosírók és Képzőművészek Szövetségének 1992 óta, a Román Írószövetség tagja 1989-től. 18 éve vezeti a Máltai Segélyszolgálat Romániában Temesvári Filiáját. Dr. Bárányi Ildikó jó orvos, gyakorló gyógyítóként és a Máltai Szociális Gondozószolgálat megszervezőjeként egyaránt, 100 idős rászoruló személy ellátását irányítja. Életpályáját meghatározza és szerencsésen egészíti ki írói munkássága. Fontosabb kötetei: *És akkor eljött Hippokratész* Facla Kiadó 1976 – közös novelláskötet férjével, Bárányi Ferencsel, *Szövetségben a halál ellen* Facla Kiadó 1981 – regény, *Búcsú az összkomforttól* Excelsior Art Kiadó 2001 – két kisregény (A Román Írószövetség Temes megyei Fiókszervezetének prózai első díja, magyar nyelven)

De ejtsék szót végre Ildikó örmény gyökereiről, amelyekről ő maga így vall: *Szüleim a köznek elkötelezett falusi értelmiségiek, tanítók, akik hivatásnak tekintik a népnevelést.* (László Lajos 1912–1982., Szebeny Mária 1916–1945. B. K. J.) *Apai nagynéném katolikus apáca, úgynevezett szociális testvér, szürkenővér, aki állandóan gondozza az éppen rászorulókat, a negyvenes években a hadifogolytáborok magyar rabjait, majd a kitelepítetteket.*

Anyai nagyapám örményből lett magyar kereskedő, büszkén mesélte, hogy Arias Akons Fark nevű szépapjának, – aki ide menekült Örményországból – három fia

volt. Amikor ezeknek nevet vásárolt az Osztrák Magyar Monarchiában a legnagyobb Kövér lett, a középső a Kiss nevet kapta – testalkata miatt – a legkisebb pedig Szebenben telepedett le, így ő lett Szebeny, nagyapám dédapja. „De az a bizonyos Kiss nem más, mint az aradi 13 vértanú Kiss Ernőnek a dédapja. – Hát ne felejtse el, fiam, hogy szegről-végről unokatestvérek vagyunk. Úgy tiszteld, mint aki életét adta a magyar Szabadságért! Hát ehhez tartsd magad!”

A család örmény gyökereire szeretnék még visszatérni, most csak annyit közlök, hogy a korán, 29 évesen tifuszból elhunyt édesanyjának, Máriának még él a testvére. Róla is szól Ildikó és azt is közlöm, hiszen örménymagyar testvérünk Ő.

„A nagynénémet Szebeny Piroska Adiánának hívják és tanítónő volt 37 évig. 16 különböző helyen tanított, mert kulák család gyermekeként állandóan dobálták egyik Isten háta mögötti helyről a másikra. 90 évet betöltött nagynéném a minap közölte, hogy őt csak én gondolom öregnek, neki igazából a lelke fiatal”

Végezetül idézek a *Szabadság* (Erdélyi közéleti napilap) február 8-i számából:

A sorban tizenharmadik máltai bált ezúttal András Emil nagyenyedi vállalkozó Logos panziójában tartották, Felenyeden, február 6-án. A nagyenyedi máltai csapat most is, mint annyiszor, szegény sorsú emberek szolgálatára vállalkozott az ünnepi együttléttel. A szórakozni és egyben jótékonykodni vágyó nagyenyediek, gyulafehérváriak, vidékiek, románok és magyarok együtt töltöttek egy kellemes estét. A bált ezúttal is Fari P. Ilona nyugalmazott óvónő, a szervezet alapító elnöke szervezte.

Díszvendégek voltak dr. Bárányi Ferenc Temesvárról és Ugron Béla Budapestről, a Máltai Lovagrend Kárpát-medencei

A díjazottak boldogan vették át az elismerést

Erzsébet, Nagy Ibolya és a többiek) ezúttal is nagyszerűen helytálltak, hiszen egész éjjel dolgoztak a bál sikere érdekében. Minden szervezetben vannak olyan személyek, akik kiemelkedő teljesítményt nyújtanak, és egyben hűségesek a szervezethez. **A Filantrop díjat** ebben az évben dr. Bárányi Ferenc és felesége Bárányi László Ildikó, valamint a helyiek közül Vásárhelyi Irén kapta.

képviselője, akik hűséges részvevői a rendezvénynek. A 74 éves Bárányi, volt parlamenti képviselő (1990–2000) és rövid ideig egészségügyi miniszter (1998), mintha az Alma–Materhez jönne, amikor Enyedre jön, hiszen közel áll hozzá a híres kollégium és az Órhegy is.

Szívesen mesél életéről, pl. 1989. december 22-ről, amikor délelőtt alig dobantott a hírhedt diktátor, ők délután 4 órakor már megalakították a Bánsági Magyar Szövetséget, és rá két napra a Máltai szövetséget is. Keresztapja az enyedi máltai szervezetnek is, hiszen ott bábáskodott a megalakulásánál.

A máltai asszonyok (Tamás Piroska, Vásárhelyi Irén, Makkai Anikó, Vas Rebeka, Molnár Ida, András Éva, Ferencz

Az Ildikóhoz intézett kérdésekre azt a válasz érkezett, hogy

„Annak idején Fari Palkó Ica a temesvári szervezetbe iratkozott be először, mint máltai és az én irányítgatásom mellett fogott neki a nagyenyedi szolgálat megszervezéséhez. Ezért mondja, hogy mi vagyunk a nagyenyedi szervezet keresztiszülei. Élvezet látni, milyen komoly intézményt alakított ki azóta és milyen szépen dolgoznak. Nagy meglepetés volt a „Meritul Filantrop” kitüntetés.

Ehhez csak annyit tennék hozzá, hogy nekünk, akik ismerjük munkátokat nem volt meglepetés, és azt is tudom, hogy nemcsak mi vagyunk büszkéek Rátok, de Szebeny Nagytata is elégedetten mosolyog unokájára.

Felhívás

2010. második felében az EÖGYKE szeretné megjelentetni a 2000-ben kiadott *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* c. könyvét javított, bővített kiadásban. Kérjük kedves olvasóinkat, hogy a hiányzó, vagy téves adatok javítását mielőbb, legkésőbb 2010. március 31-ig megküldeni szíveskedjenek akár Gudenus János József (e-mail: gudenusjj@gmail.com; postacím: 1211 Budapest, Kiss János altbg. u. 61. fszt. 1.; telefon: Ady Endre Emlékmúzeum, szerdától–vasárnapig, 10–17 óráig 337-8563; mobil: 06-20-515-9725 / este), akár az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (postacím: 1251 Budapest Pf. 70., e-mail: magyar.ormeny@t-online.hu) címére. Szerkesztőség

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(13. rész)

1822 december első napjaiban Elemérré érkezett Kiss Ernő élettársával, Turáti Annával, aki második gyermeke születése előtt volt. (Első gyermekét, Ernőt Anna Olaszországban szülte meg, talán Milánóban, aki ott is maradt. Sorsa ismeretlen.) Még a szülés előtt Ernő Galíciába távozott, így Mária nényjét kérte meg, hogy gondoskodjon Annáról.

1823. január 3-án Anna leányikreknek adott életet, akiket apjuk kérésére Rozáliának és Augusztának neveztek el.

1823 tavaszán Vedres István, ismert útleíró járt az eleméri kastélyban, aki a nemesi birtokokat és kastélyokat járta Magyarország területén. A nem mindennapi vendég a következőket írta látogatásáról:

„A kastélyba érkezésemkor rögtön láttam, hogy gyönyörű ez a kastély. A bevezető fő út a parkon keresztül egyenesen a kastély bejáratához vezetett. A bejáratnál a kastély személyzete várt, nem sokkal később sietve Löwen báró közeledett, leereszkedve a lépcsőn. Az irodába invitált, ahol megbeszéltük, hogy körülnézünk a kastélyban és az uradalomban. Rövidesen egyik ámulatból a másikba estünk. Mindenütt pedáns rend uralkodott. Felvonultunk az emeletre, ahol a díszterem van. A falakon a Kiss család portréi mellett sok remek festmény látható a falakon, hazai és külföldi festőktől. Figyelmünket egy gyönyörű csempekályha köti le és egy hatalmas, különleges alakú kínai váza. A mennyezetről kristálycsillárok függenek, a falak mentén kényelmes székek sorakoznak. A teremből jobbra és balra ajtók vezetnek. Jobbra haladva a játéktermen me-

gyünk át, ahol biliárdasztal van, majd a könyvtár következik, amely ritka példányszámú könyveivel a leggazdagabb és legértékesebb könyvtárak közé tartozik dél Magyarországon. A házigazda a kis példányszámú örmény nyelven írt könyveket mutatja. Itt a nappali szoba is gyönyörű zongorával és stílbútorral van berendezve. Megragad a szemünk a falon függő Bogdánovits Anna portrén, aki Kiss Ágoston felesége volt s kinek ideje alatt épült fel az eleméri kastély. Tovább a két gyerekszoba következett, majd a nevelőnők szobája, ezt követően a jobboldali folyosó végéig a gyerekek és a szülők hálószobái találhatók.

Az épület bal szárnyában lefelől az ebédlőt tekinthettük meg, amely szép stílbútorral volt berendezve, ezt követte a vadász szoba a fegyverekkel és a kitömtött vadakkal, Napholc dolgozószobája, a szerzetes szobája, a főgondnoknő szobája, a tanterem a tanszerekkel és végül a két vendégszoba.

A földszint bal szárnyában volt a nagy konyha, a kamrák, a személyzet szobái, két vendégszoba és több helység, különböző célokra.

A földszint jobb szárnyában foglalt helyet a templom, néhány helység az egyházi szertartáshoz és az oltár alatt a családi kriptá. (A kriptában Kiss Gergely, Kiss Jakab, Kiss Izsák, Issekutz Mária és Kiss Ágoston nyugszanak, kiknek hamvait 1846-ban az új kriptába vitték át.)

Másnap a gazdag gazdasági udvart tekinthettük meg. El voltunk ragadtatva az istállóban lévő 14 csodálatos lótól, a sok serleggel, amit megnyertek, a jó néhány díszes kocsiól és hintőtől. Mindenütt

tisztaság, rend és fegyelem uralkodott. A kedves kertész, Poldi bácsi végigvezetett bennünket a hűvös park útjain, és elmesélte, hogy melyik fa milyen idős és honnan származik.

Leírhatatlan élményekkel távoztunk a birtokról, egy gyönyörű birtokról, amely a hazai társadalmi és művelődési élet szintézisét képviselte.”

1823 augusztusában átutazóban a kastély vendége volt Nezelrod Károly gróf is (1780–1862.), aki a bécsi, acheni és veronai kongresszus képviselője volt. Ismert volt, mint Metternich embere, és ellensége a felszabadulásért küzdő lázadásoknak. Mint Löwen régi barátja érkezett Elemérre.

Az 1824-ben hírek érkeztek Galíciából Kiss Ernőről, aki ekkor már magasabb katonai rangban szolgált. Ugyanis idegen földön elért rendkívüli eredményeiért előléptették. Felelős magatartásával, fegyelmezettségével és igazságosságával megszerezte az emberek megbecsülését, akik hallgattak rá és vakon követték.

Előreléptetésével a temesvári Károly fővajda nevét viselő zászlóaljba került. Itt teljesített szolgálatot Damjanich és Haynau is (aki a forradalom leverése után 1849-ben számtalan szabadságharcost végeztetett ki). Egy történet abból az időből származik. Damjanich, aki a forradalomban vett részt, egyszer összeveszett Haynauval a tiszti kaszinóban, amire Haynau azt mondta Damjanichnak: „Na, Damjanich úr, harcolunk-e hamarosan? Ha így van, akkor vegye tudomásul, ha a kezembe kerül, fel fogom akasztani!” S ezt be is váltotta.

Érdekes megemlíteni, hogy Kiss Ernő Psemiszlóban szolgált Vécsey Károly gróffal, kivel később Pécsújhelyen találkozott, s akit szintén kivégeztek Aradon.

Kiss Ernő bármerre járt, a városokban, falvakban az emberek szimpátiáját szerzte meg, kivéve a galíciai császári hadsereg képviselőit. Természetében víg kedélyű, szívesen látott vendége volt az előkelő társaságoknak, különösen a hölgyek körében. Mindig elegáns egyenruhában járt, amely alakjára volt szabva, mindig derűs volt, könnyen elcsábította a női szíveket. Azt beszélték róla, hogy Galíciában nem volt olyan fiatal nőszemély, akinek szívét nem dobogtatta volna meg. Voltak olyan helyzetek is, hogy jelenléte komoly bonyodalmakat okozott. Így egy kisebb településen, ahol a katonasággal hosszabb ideig tartózkodott, megismerkedett egy arisztokrata leányával, ami szimpátiává fejlődött. A szülők azonban ezt az ismeretséget gyorsan megszakították, és a leánynak megtiltották, hogy találkozzon a fiatal tiszttel. A leány öngyilkosságot kísérelt meg. A szülők közbejárására a vezérkar Kiss Ernőt és csapatát átirányította más településre.

1824. január 3-án a kastélyban megünnepelték a Kiss ikertestvérek első születésnapját. Az ünnepi misén részt vett Löwen Ernő, a Pejacsevich házaspár, Kiss Antal feleségével Lenhard Katalinnal és sok temesvári és becskerei vendég is. A rengeteg ajándék közül ki kell emelni a két arany ékszeres dobozt drágakövekkel díszítve – az apa, Kiss Ernő ajándékát. Ezen a napon érkezett meg Bécsből Konrád Elza, a kislányok új dajkája is.

Jelentős esemény közé sorolható a birtok életében, hogy egy Torontál megyei szintű tanácskozást rendeztek a selyemhernyó tenyésztésről. Löwen báró szervezte, az előadók pedig az egész Magyarország területéről érkeztek. A legnagyobb létszámban az eleméri né-

met származású lakosok vettek részt a tanácskozáson.

A másik említésre érdemes esemény az aratóünnepség volt. Ezt az ünnepséget – kisebb megszakításokkal – egészen 1944-ig megtartották. A díszes felvonulás célja az volt, hogy bemutassák a termést, az aratószerszámokat és a népviseletet. A szokás szerint rend szerint a német telepesek vezetője adta át az erre az alkalomra sült ünnepi pogácsát a földesúrnak.

Nem sokkal érkezése és a gyermekek megszületése után Turáti Anna és Mária közt komoly nézeteltérésre került sor. Mária ugyanis félt attól, hogy az újonnan érkezett menyecske átveszi a birtok irányítását. Ernő távollétében Mária megszerezte az ittabei Kiss család mindenfajta támogatását, hogy a birtokot továbbra is ő vezesse és ezt a pozícióját féltette. Bár Ernő azon magatartása, hogy nem esküdött hitvese Anna, annak veszélyét elhárította, hogy átveszi a birtok irányítását. Ebben a helyzetben Ernő elhatározta, hogy Annát a két leánnyal Ittabére költözteti, ahol a két lánynak 200–200 hold földet vásárolt. Velük elutazott Konrád Elza dajka is.

Turáti Anna ittabei tartózkodásáról nincsenek adatok, feljegyzések. Anyait lehet azonban tudni, hogy ez a döntés végzetes volt Anna részére. Gyermekei apjától

elhagyva érezte magát, kiközösítve egy új környezetben, minden támogatás nélkül, amely öngyilkossághoz vezetett. A gyászos esemény megrendítette az egész Torontál megyét. A Kiss család részéről tompították a történeteket, s hamar feledésbe is merült. Anna temetési helye a mai napig ismeretlen.

1826-ban a 27 éves Kiss Ernő megnősült. *(Szerkesztői megjegyzés: házasságkötés Répceszentgyörgyön történt 1826. május 18.)* Felesége Szentgyörgyi Horváth Anna Krisztina, aki nemesi családból származott. Családjá alapítója volt a településnek (Szerkesztői megjegyzés: Répceszentgyörgy). A házasságból két gyermek született: Anna, aki három éves korában meghalt, és Ernesztina, aki 7 éves korában halt meg s az eleméri templom alatti kriptában nyugszik édesapjával egy síremlék mögött. Anna csak egy évet élt a kastélyban. Gyermekszületésben halt meg Budapesten, és ott is temették el.

Répceszentgyörgyi Horváth-kastély, a lakodalom színhelye

<i>di Rejete St. György in Divina Caparicant.</i> <i>Castri/erice.</i>		
<i>Annus</i> <i>Dies</i> <i>mensis</i>	<i>Nominis Copulatorum.</i>	<i>Notas</i>
<i>1826. An n u s 1 8 2 6.</i>		
<i>22.</i> <i>Janu.</i>	<i>Juvenis Josephus Simon et S. Colla cum virgine</i> <i>Catharina Horvath ex Kisdény.</i>	<i>Quatuor filii</i> <i>Johannes Ant.</i>
<i>18.</i> <i>Maij.</i>	<i>Juvenis spect. D. Ernestus Juis de Jube & Clemer</i> <i>locumtenens cum Illustrissima Domella Christina Hor-</i> <i>vath de St. György cum dispensatione.</i>	<i>M. Comes Len</i> <i>Draskovits, &</i> <i>Com. Joannes Sed</i>

Az ittebei Kiss Ernő és Szentgyörgyi Horváth Anna Krisztina házassági anyakönyvi bejegyzése

1826 március második felében a kastélyban álarcos bált rendeztek. A résztvevők száma meghaladta a négyszáz főt, egész Dél-Magyarország területéről. A híradások szerint minden várakozást felmúlt a rendezvény, mely pozitív visszhangra talált egész Torontál megyében. Külön elismerésben részesült Mária, a szervező, a legsikeresebb álarcáért. A bál jövedelme jótékonyági célokra került felhasználásra.

Időközben Ernő a katonai ranglétrán ismét előbbre haladt, előléptették. Úgy Lengyelországban, mint Temesváron nőcsábásznak tartották, ahol a nők sóhajtozását csalta ki tekintetével és magatartásával. A nők imádták és a bálokon rendszeresen „báلكirálynak” nevezték ki.

Ernő Temesvárról Olaszországba kerül az ötödik zászlóaljba, ahol Mészáros Lázárral találkozik, aki később a magyar kormány hadügyminisztere

lett. Olaszországban kapitánynak nevezték ki. Innen a tizedik zászlóaljba került, ahol ismét magasabb katonai rangot kapott, a zászlóalj parancsnoka lett. Fényes karrierje folytatódott, ezredesként a 2. Hannover huszárezred parancsnoka lesz, ezredével Újpecsen székelt.

Újpecs Torontál vármegye északkeleti részén helyezkedik el. Itt tartózkodva Ernő úgy tekintett ezredére, mint egy tulajdonos, akinek közelessége, hogy méltóképpen mutakozzon be Hannover királyának. Ezért pénzét nem kímélve bőségesen gondoskodott tisztjeiről, altisztjeiről, katonáiról. 1843. április 29-én a katonai küldöttséget a király (*Szerkesztői megjegyzés: Ágost király*) fogadta, aki ez alkalommal kintuntette Kiss Ernőt, míg a küldöttség résztvevői felejthetetlen emlékekkel térhettek haza.

Folytatjuk

Rozsos Tamás László

Az 1848-49-es szabadságharc magyarörmény hősei II.

A csaták „névtelen” örmény hőseinek – az egyszerű katonáknak – és adataiknak összegyűjtését folytattam, azonban (sajnálatomra) az EÖGY füzetek 2009. októberi számában megjelentekhez képest ez már csak egy szerényebb összeállítás.

danckai-pattantus Ábrahám Gábor (?)
Szül.: 1830. k. apja: P. Á. Márton – meghalt: 1903. ápr. 06. Zilah (Szilágy vm.) Árvaszéki ülnök, majd később törvényszéki díjnok Zilahon. (veje: Chabada György rendőrbiztos).

Bogdánfi Sándor dobos
Szül.: 1832. k. – meghalt: 1904. június 12. Kolozsvár (Kolozs vm.)

1890-ben vm.-i árvaszéki nyilvántartó Kolozsváron, a Kolozs vm.-i h.e. tagja. Az arany koronás érdemkereszt tulajdonosa. Gy: B. Pál, B. Árpád, B. János, B. Irén.

Lukács Mihály nemzetőr
Zalatnai lakos. 1899-ben a preszákai emlékmű felavatásánál mint a nagy idők tanúja van jelen.

Patrubány Márton (?)
Szül.: 1823. k. – meghalt: 1894 (1895 ?) Székelykeresztúr (Udvarhely vm.)

Végigharcolta a szabadságharcot, aminek bukása utána sáncmunkára ítélték. Később csatlakozott az Olaszországi magyar emigrációhoz, majd hazatért. Halála előtt 15 évvel szélütés érte, nyomorék

lett, mankóval járt és a csekély kegydíjból nyomorgott.

Szalosjan Antal Kajetán (?)
Szül.: 1829. jan. 28. Erzsébetváros (Kisküküllő vm.) – meghalt: 1880/90-es évek fordulójára, Bécs (Ausztria)

Végig küzdötte a szabadságharcot, világosnál fogságba esett. Nyolc évre besorozták egy osztrák ezredbe. Később altiszt egy osztrák magánvasútnál. Neje: Jolán Helmreich

Verzár Ferenc tizedes
1890-ben Kolozsváron él, a Kolozs vm.-i honvédegyelet tagja. 1894. januártól 4 Ft havi nyugdíjban részesül. Néhány hónappal később már a temetésére utaltak ki 15 Ft-ot.

Verzár István (?)
Szül.: 1825. dec. 27. Szamosújvár (Szolnok-Doboka vm.) – meghalt: 1903. jún. 01. Nyíregyháza (Szabolcs vm.)

R. kat. plébános, alesperes. 1843-tól növénydék pap. Részt vesz a szabadságharcban. 1849-ben elkerüli a besorozást, s érseki tollnok lesz, majd 1850-ben felszentelték papnak. Több helyen káplán (Nyírbakta, Kisvárd), majd élete utolsó 24 évében Nyíregyházán plébános. Testvérei: V. Luca (f: Ajtay Mihály), V. Anna (f: Issekutz Imre) (megj.: sírja a nyíregyházi köztemető papi parcellájában megtalálható).

A Zeneagapé 2010 eső félévi tervezett programja

Március 28.: Szilvay Ingrid zongoraművész

Április 25.: Fogolyán Kristóf fuvolaművész

Május 30.: Szent László legendája a Szent Család Gyermekek Színháza előadásában

Mindenkit szeretettel várunk!

Szongoth Gábor

Kali Kinga

A gránátalmabor íze

Örményországi útinapló (3. rész)

Istenközel

A gránátalmabor ízét lehetetlen csak úgy kitalálni, elmesélésekből és vágyakozásokból hevenyészve összerakni – de ha volna is némi esély erre, most akkor sem jutna rá időm, hiszen amint valahogy megszabadulok az árgus édességárusoktól, s társaimmal együtt nagy szuszogva feljutok a kikövezett kaptatón, hirtelenjében váratlan kép zökkent ki gondolatmenetemből, valósággal lesújt rám, hogy nem is védekezhetek: a geghardi kolostor részben sziklába vájt épületegyüttesének meghökkenítő látványa mint isteni kinyilatkoztatás tárul elém. Nem hiába az út vége ez a monostor, innen már csak ösvények vezetnek fel a hegyekbe, és vélhetőleg az Úristenhez is – már messziről

Ima a geghardi altemplomban

olyan az egész, mintha labirintusban lennél; már amikor először megpillantod, azonnal érzed, tudod, végigjárhatatlan és kiismerhetetlen hely ez, ahol a szentség oly jelenvaló, akárcsak ezek a hegyek itt körös-körül. Csupán az tudhatja, mennyire letaglózó az élmény, aki ott járt, és saját szemével látta, szívének felfokozott dobbanásain keresztül érezte meg a szentséget: talán a bibliai Mózes tapasztalhattott ilyesmit, amikor megszólalt az égő csipkebokor.

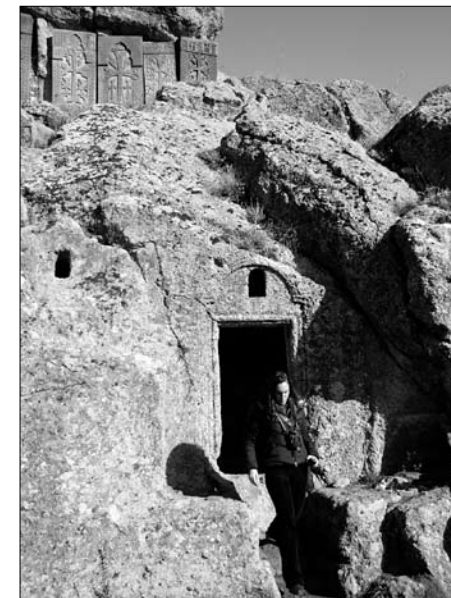
Hatalmas boltíves kapun keresztül lépek át a profánból a szentbe, és világi gondjaim a kolostort körbezáró falakon kívül maradnak: felfüggesztődik minden, ami éppen a fejemben járt, s kint marad, a lármázó asszonyok társaságában. Nem gon-

A geghardi kolostorudvar bejárata

dolok többet sem az árusokkal, sem az árakkal, de még a gránátalmaborral sem, sőt, nem gondolok semmit. Szent, szent, szent – csupán ez zakatol bennem; s talán egy parányit megsejtem azt is, hogy nekünk odakint a világban mennyire kevés közünk van az isteni titkokhoz. A kőszirtekkel körülvett udvaron jellegzetesen örmény kőtemplom, fölötté karéjban, a sziklák oldalában megszámlálhatatlan khácskár csipkéződik öreg évszázadok óta, a templom körül sziklába vájt szerzetescellák és alig embernyi, gyertyalángtól füstös falú imafülkék sokasága. Az udvaron szerzetesek jönnek-mennek derús mosollyal, alázatosan köszöngetve a turistáknak.

Előbb az udvart járom körbe, egyedül – az élmény természete hozza magával, hogy magányban fogadják be. Egyik oldalon sziklafal emelkedik, a templom ennek tövében húzza meg magát, szorosan

Kőbe vájt imafülke, khácskárokkal

Geghardi kőangyal (A szerző felvételei)

a szirthez simulva, és három felől vastag védőfalak kerítik. Nem csupán a sziklák falait ékesítik khácskárók, de lépen-nyomon a kolostort övező falakat is díszítik, valamint a belső udvaron kiképezett ösvények kövei is egykori khácskárók szépen faragott darabjaiból állnak össze: repedéseiből, a köztük lévő réséken keresztül imitt-amott előtört már a fű. Geghard kolostora, pontosabban annak külső temploma, amely a beérkező álmétködő látogatóknak egyből szembeötlik, a 12–13. században épült. A legenda szerint a kolostor arról a lándzsáról kapta nevét (mert a szó lándzsát jelent örményül), amellyel Krisztust keresztre feszítéskor megsebeztek a katonák, és amelyet Szent Tadeusz menekített egykoron Örményországba. A legenda azt is tanúsítja, hogy a lándzsafejet a 13. századtól őrizték itt a szerzetesek, szent ereklyeként: ekkortól hívják a kolostort

Khácskárók a hegy tetején

Geghardnak – a relikvia végül 1687-ben mívés dobozba került, s napjainkban a Szent Ecsmiadzin székesegyház szentélyében lévő templommúzeumban őrzik nagy becsben.

Azonban a gyanútlan látogató számára azonnal nem látható részek, a kőszirtbe vájt felső templomterem, amely a kőkupolán lévő kis kerek nyíláson keresztül kapja a természetes fényt, az egész labirintikus szentély-rendszer, a szerzetesek cellái, az imafülkék sokkal korábbi szarmaznak: ezen a helyen már a 4. században templom állt, amelyet a mítosz szerint maga Világosító Szent Gergely alapított, s amelyet akkoriban Ajrivanknak, azaz barlangkolostornak hívtak – mivel a hegy tetejéről a szikla gyomra felé haladva kezdték el kivájni és kialakítani nagy kitartással a szerzetesek. A templom ezért kétszintes, a felső templom sziklába vájt csupán – az alsó templomot aztán évszázadok múltán építették hozzá a barlangszerű szent helyhez, és ez értelemszerűen egészen más stílusú. A felső templomnak külön bejárata van, a külső sziklafalba vájt khácskárók sokasága előtt-között halad el az ember, amíg rátalál; barlangtermék közepén forrás fakad és szeli át a teret a legnagyobb természetességgel:

a legenda ezt a forrást szentelt vizűnek tartja.

A barlangszentély tetején lévő kerek lyukon keresztül kevés fény szűremlik be, éppen csak annyi, amennyi a falakon levő domborműveket, az egykor nagy gonddal sziklába faragott, láncukat tépő zord oroszlánokat, a báránypredáját szagató sast, a kő-szőlőfürtöktől és gránátalmáktól roskadozó bonyolult indákat, a khácskárók aprólékos csipkézetét megvilágítja. Az akusztika remek, kísértést érzek, hogy teli torokból énekeljek, végül beérem azzal, hogy eldúdolom a *Der Voghormiát* – azonban, amikor már mindenki kifele tart a templomból, senki sincs a közelben, olyan hirtelen ötlettel, hogy én magam is megdöbbenek, Istent kezdem szólongatni. És nem magyarul. *Asdvadz! Asdvadz! Asdvadz!* – kiáltozom óvatosan örményül, majd egyre inkább felbátorodok. A barlangfa-

A felső templom bejárata

A szikla, amely a szerzetesek celláit rejt

lak azonban mintha egész kórus hangját vernék vissza, ahogyan teljes tudóból szólítja az Úristent – és akkor nagyon megijedek, mert az a nyomás a mellkasomon, ami már kora reggeltől jelen van, nehogy szűnne, de mostanra egyre súlyosabb lesz; és az állatok primitív rajzolatai is egyre fenyegetőbbben árnyékolódnak, az indák is egyre kuszábban, mintha lassan mozogva tekergőznenek. És akkor leállok, mert nem szeretném, ha az Isten viszontszólítana – és kifutok a napfényre. A visszhangfoszlányok még sokáig eljátszanak mögöttem, komótosan bejárva a barlangtermek minden titkos mélyedését, a kőszirték minden repedését; én meg gyors imát rebegek magamban – és csodák csodája, megszűnik szívem tájkéján a fájdalom.

A többiek persze mit sem vesznek észre mindebből, mindenki a saját ámulatával van elfoglalva, surrognak-kattognak a fényképezőgépek exponáló gombjai, ahogy ki-ki a maga módján próbál meg valamicskét hazacsenni szeretteinek az istenközeli élményből. A röpke másfél óra, amit Mariam, kis csoportunk vezetője a monostorlátogatásra szánt, az ál-mélgodás közepette hamar elillan: még felmegyek a sziklába vájt szerzetescellákhoz, félelmetes érzéssel tölt el a tu-

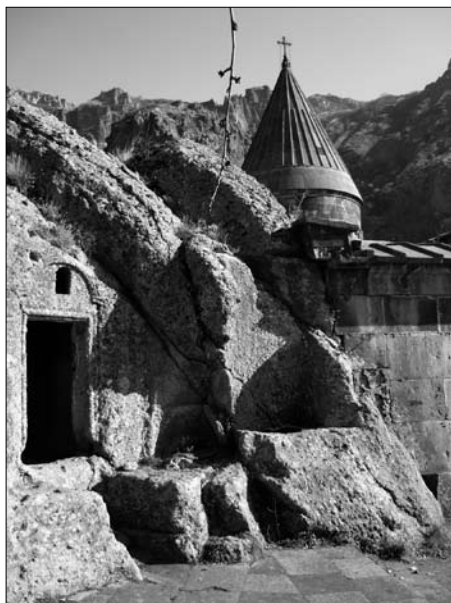
dat, hogy ezekben a sziklaüregekben régen emberek laktak – lenyűgözve figyelem a hozzájuk vezető lépcsőfokokon a mélyedéseket, az egykori szerzetesek lábainak láthatatlan nyomát, amit paradox módon az idő tett láthatóvá; annak a kitartásnak az immár láthatóvá, sőt látványossá vált bizonyítékát, amellyel évszázadokon át naponta mindig ugyanarra a helyre lépve, a puszta szerzetesi létükkel még a kősziklában is nyomot tudtak hagyni: kivájták azt akaratauk ellenére is. Aztán gyorsan megnézzük még a zsebkendőfát is a kapukon kívül, amelynél kívánni lehet valamit, és az biztosan teljesülni fog, de áldozatul – vagy talán az Úristennek emlékeztetőül? – zsebkendőt kell bogozni az ágra, ami nálam nincsen, mert mifelénk manapság már a papírzsebkendő dívik. Sebaj, kívánok egyet gondolatban, és most már nagyon noszogatom a társa-

Khácskár a geghardi monostor bejáratánál

ságot, hogy talán bizony menni kellene – mivel fél négytől az én filmemet vetítik a fesztiválon, és addig bizony aligha érünk vissza Jereván központjába.

Hát ebben nem tévedek: habár szinte azonnal elindulunk Geghardból, miután Mariamot rádöbbsentem az idő múlására, Jereván periferiájára érkezőm dugót fogunk ki, amelyben jó félórát keringünk, míg valahogy negyed négyre megérkezünk a szálláshelyünkre. Alig öt percem van elkészülni, hamar átöltözöm, összeszedem magam kissé: mert az ilyen magasságokba való kirándulás, mint ez a mai, mindennel egyetemben, bárki emberfiát biztos megviselne – legalábbis azt mindenképpen, aki a pályán él már jó ideje. Ebéd nem volt, a gyomrom hallatja a hangját, korog erősen, de azért indulás előtt gyorsan megiszom egy pohárka erőset, hogy bátorságot merítsek a beszélyemhez,

Geghard

amit vetítés előtt a közönségnek mondandó vagyok, ráadásul angolul – marja a gyomromat rendesen, de ez nem akadályoz meg abban, hogy valósággal végigfussak a Proszpekten, aztán a Szajat Nova sugárúton, ahol kissé eltévedek; s hiába kérdezgetem a népeket, nem tudják, hol vagyunk, sem örményül, se angolul – pedig tényleg ott állunk a Szajat Nova sarkán, mint később kiderül. Bence vagyunk ismét a profánban, nyakig, gondolom, és elmosolyodok; aztán magamra hagyatkozva találok el valahogy a bábszínházig, s alig négy-öt percet kések – nagy ott a sürgés-forgás, és persze kár volt így rohannom, a szervezők értesítenek, hogy csúszásban vannak a vetítéssel, szóval van még jó negyedóra is, amíg be kell mutatkoznom a közönségnek, és csupán azután kezdődik el a *Hájr Méhr* vetítése.

Folytatjuk

Khácskárok a sziklafalban

Archívumunk mélyéből ajánljuk mindenki figyelmébe!

Ünnepi beszéd

Írta és előadta: **Tutsek József**,

a „Magyarországi Örmények Egyesületé”-nek

1920. évi április hó 18-án tartott alakuló közgyűlésén

Évszázadokkal ezelőtt romokba dőlt az örmény nemzet felett a gyenge boltozat s ezernyi ember vándorbotot véve kezeibe, új hajlékot épített magának messze idegenben, túl a tengeren.

Viszontagság teljes, hosszú vándorút után, a politikai és gazdasági megrázkódtatások hosszú évekig tartó szenvedései után, nyugalmat, vendégszerető hajlékot és békés otthont találtak itt, e hazának földjén.

A sorsüldözött örmény nép egy töredékének segítő kegyet nyújtott a vendégszerető magyar nép akkor és abban az időben, mikor ezt a népet a politikai és gazdasági végpusztulás veszedelme fenyegette.

Őseink az elhagyott haza helyett új hazát, testvérek és szerető szívek helyett új testvéreket és forrón szerető magyar szíveket találtak. Szívük dobbanása összeforrt hajlékot nyújtó gazdáik szívének dobbanásával, megszerették a magyar haza vértel szentelt földjét és bár soha sem tagadták meg fajukat és kegyelettel ragaszkodtak mindig az ősi haza hagyományaihoz, szívükben, érzésükben és egész gondolatvilágukban magyarokká lettek.

Most, évszázadok után, fordult a kocka. Összeomlás fenyegeti azt a magyar hazát, mely őseinket a pusztulástól megmentette. Mi sem természetesebb, minthogy mi, az annak idején segélyre szorultak törvényes utódai és leszármazottai, le akarjuk róni a magyar haza iránt soha, egyetlen nemzedék szívéből ki nem veszett hálánkat.

Keresni fogjuk azokat az eszközöket, melyek ezt a célt szolgálják.

Bármennyire is ég mindnyájunkban a vágy, hogy e szomorú, nehéz időkből második hazánknak segítségére siessünk, az egyes embernek vajmi kevés súlya van. Kifelé a külfölddel, a rokon örmény egyesületekkel, valamint az ősi hazával szemben csakis egy egyesület keretén belül léphetünk fel és csak így kapcsolódhatunk bele az ő kulturális és gazdasági működéseik körébe.

Ezért kell mindnyájunknak egybeseregleni és egy egyesületet alakítani.

Ez az egyesület legyen a kapocs, mely a magyar örményeket egymáshoz fűzi; legyen egy erős, szilárd láncszem, mely bekapcsolódjon a világ minden részébe, ahol örmények vannak a föld kerekén. Tartsa össze, fűzze egymáshoz az örményeket ez a kapocs úgy, miként a múltban Magyarországon összetartotta őket az „örmény kompánia”.

Az örményeknek ismert jó magyar hazafisága feleslegessé teszi annak felemlítését, mintha mi különösen nemzetiséget akarnánk alkotni. Ebből Magyarországon ép elég van. Annak felemlítése is felesleges, hogy az örmények mindig egynek érezték magukat a magyarokkal. Aldozatkészségükről a haza iránt már különösen Mária Terézia királynő alatt tanúbizonyságot tettek. Mikor a karok és rendek a pozsonyi országgyűlésen életüket és vérüket ajánlották fel, ők, a még idegenek, nem honfiúsítottak, százezreket bocsátottak a királynő rendelkezésére a hétéves háború folytatása céljaira. Szamosújvár és Erzsébetváros, a két

örmény metropolis, ezen teljesítményekért lettek a szabad királyi városok közé beiktatva.

Az 1848-iki szabadságharcban a magyar nemzet örökre összeforrta az örményekkel. Kiss Ernő, Lázár Vilmos tábornokok vértanú-halált szenvedtek a magyar szabadságért. Ott láttuk a harcok mezején Czetz János tábornokot, ki később, számkivetése alatt, az argentinai legfelsőbb katonai intézet parancsnoka lett.

A közélet terén is kimagasló egyéniségek voltak az örmények között. Ott találjuk hazánk történelmébe arany betűkkel beírva Gorove István, Lukács Béla miniszterek neveit, Gajzágó Salamont, az állami főszámvevőszék első elnökét és még sok kiváló szerepet betöltő testvérünket. Szívünk örömmel telik el, ha végigtekintünk a jelenleg élő nemzedék számos előkelő állásban levő számottevő társadalmi faktorán, kik mind jó hazafiak, mind jó magyarok, jó örmények.

Milyen irányban és milyen eszközökkel akarjuk ezt a munkán lefolytatni, ez itt a kérdés.

Erre a válasz csak egy lehet: *hazafias irányban, a gazdasági és kulturális fegyverek segítségével.*

Csak nagy vonásokban jelzem ezt és csak a keretet vázolom meg. Tartalmat adni a kereteknek és belekapcsolni azt a liktető életbe, majd az egyesületnek és tagjainak feladata lesz.

Közvetlen gazdasági összeköttetést akarunk létesíteni az örmény néppel a Dunán és Fekete-tengeren át és ősi hazánk természetben gazdag és nagy részben kiaknázatlan kincseit felkutatni és gyümölcsöztetni a magyar gazdasági élet újjáteremtésének javára. Terményei, ipara és bányái mérhetetlen vagyonokat jelentenek. Gyapjú, selyem, bor, konyak, rizs, bőr, gyümölcs, tojás, réz, ólom, mangán, vas, kén, szén,

kőszó, timsó, kobalt óriási és még kiaknázatlan mennyiségben található ottan. Mi e kincsek nagy részét egy időre elvesztettük. Azokat itthon kitermelni nem tudjuk. E terményeket hazánk az újjáalkotás terén nem nélkülözheti. Addig is, míg az igazság feltételét győzelmet aratni nem fog, Budapest és Batum, vagy más kereskedelmi szabad kikötő között a természetes vízi úton az összeköttetés létesíthető lesz.

Kereskedelmünk, iparunk tönkrement. Meg akarjuk nyerni a világ örménységét a magyar kereskedelem javára. A világ hatalmas gócpontjain élő örmény kereskedővilág figyelmét akarjuk felhívni Magyarország kereskedelmére.

A kultúra fegyvereit akarjuk igénybe venni akkor, mikor tanulni akarunk az elmúlt két évtized szomorú napjaiból. Fel akarjuk kelteni a világ összes örményeinek s így a velük érintkezők nagy tömegének érdeklődését Magyarország iránt.

A kultúra fegyvereit mind sorompóba akarjuk állítani. Bevallott célunk az örmény kath. püspökség visszaállítása vagy legalább egy vikáriátus megszervezése, mert ezt a jogot az örmények soha fel nem adták; ápolni és fejleszteni akarjuk a magyar-örmény irodalmat és törekedni fogunk arra, hogy az örmény néppel állandó kapcsolatot tartsunk fenn. Igyekezni fogunk megtanulni nyelvöket, – melyet apáink még beszéltek – és fel fogjuk őket kérni arra, hogy küldjék el fiaikat a magyar egyetemekre s adjanak módot nekünk arra, hogy a mi fiatalságunk is ugyanezt tehesse. Kérni fogjuk őket, ismertessék meg velünk kulturális és gazdasági berendezéseiket, mi is meg fogjuk tenni velük szemben ugyanezt. Ápolni és fejleszteni akarjuk azt a szerető, meleg, benső viszonyt, mely egymáshoz fűz bennünket és nem fogunk megfélemezni soha, de sohasem a mi Erdélyben élő test-

véreinkről, rokonainkról, kikhez a szeretet és összetartozás ezernyi szála fűznek bennünket.

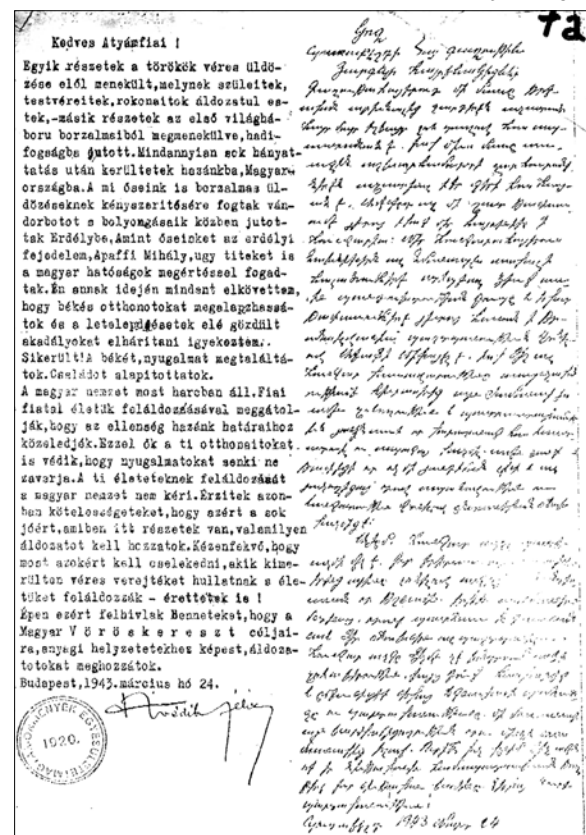
Ennek a munkának elvégzéséhez sorakozunk! Nehéz feladat. Nem álltatjuk magunkat. Jól tudjuk, hogy gyengék vagyunk, de erőt ad nekünk hazánk iránti olthatatlan szeretetünk, melynek jegyében összefortunk a mi szerencsétlen magyar hazánkkal. Öröm és büszkeség tölti el lelkiünket, mikor ez a haza nagy és hatalmas

volt, boldogok voltunk mi is általa. Nagyságában, hatalmában osztoztunk mi is. A fény és dicsőség sugarai a mi szíveinket is melegítették. Osztályos ténysak vagyunk most is, mikor bánat és szenvedés szakadt reánk.

Szeretjük, ragaszkodunk hazánkhoz, élete a mi életünk, bukása a mi halálunkat is jelentené.

Feltámadása pedig egy új, egy szebb jövő hajnalhasadása lesz.

Kedves Atyámfiai!

A szöveg magyarul és örményül

Egyik részletek a török véres üldözése elől menekült, melynek szüleit, testvéreit, rokonaitok áldozatul estek, – másik részletek az első világháború borzalmaiból menekülve, hadifogságba jutott. Mindnyájan sok hányattatás után kerültek hazánkba, Magyarországra. A mi őseink is borzalmas üldözéseknek kényszerítésére fogtak vándorbotot s bolyongásaik közben jutottak Erdélybe. Amint őseinket az erdélyi fejedelem Apaffi Mihály, úgy titeket is a magyar hatóságok megértéssel fogadtak. Én annak idején mindent elkövettem, hogy békés otthonotokat megalapozhassátok és letelepedésetek elé gördült akadályokat elhárítani igyekeztem. Sikerült! A békét, nyugalmat megtaláltatok. Családot alapítottatok.

A magyar nemzet most harcban áll. Fiai fiatal életük feláldozásával meggátolják, hogy az ellenség hazánk határai-

hoz közeledjék. Ezzel ők a ti otthonaitokat is védik, hogy nyugalmatokat senki ne zavarja. A ti életeteknek feláldozását a magyar nemzet nem kéri. Érzitek azonban kötelességeket, hogy azért a sok jóért, amiben részetek van, valamilyen áldozatot kell hozzatok.

Kézenfekvő, hogy most azokért kell cselekedni, akik kimerülten, vére verejtéket hullatnak s életüket feláldozzák – érettek is!

Éppen ezért felhívlak Benneteket, hogy a Magyar Vöröskereszt céljaira, anyagi helyzetetekhez képest, áldozatokat meghozzatok.

Budapest, 1943. március 24.

Dr. Ávédik Félix sk.

Magyar-Örmények Egyesülete
PH

Idősebb Dr. Betegh Péter

1884. május 30-án született Kolozsvártól nem messze Egeresen, 1969. február 1-én hunyt el Caracasban, Venezuelában. Erdélyi örmény család sarja. Nagyapja Betegh Márton, nagyanja Azbej Rozália. Apja Betegh László anyja Farkas Karolina. Betegh Lászlónak öt testvére volt és négy gyermeke, kik közül Betegh Péter volt a legfiatalabb. Felesége Fonrobert Margit. Három fiúgyermekük született: ifj. Betegh Péter gyógyszerész, Dr. Betegh Bálint közgazdász, Betegh László ki 1944-ben 22 évesen hősi halált halt.

id. Betegh Péter Kolozsváron a piarista gimnáziumban érettségizett, majd 1907-ben a Kolozvári Ferenc József Tudomány Egyetemen avatták jogi – és államtudományi doktornak. 1907–1909-ig a Kereskedelmi Minisztérium ösztöndíjasa, melyből egy évet Németországban, egy évet Angliában töltött tanulmányúton. Ezt követően a Kolozsvári Schottola céget képviselte Erdélyben.

Részt vett az Első Világháborúban a Kárpátok harcában, Limanovánál mint frontszolgálatos az orosz csapatokkal való nagyütközetben. Orosz fogságba esett. 1917-ben Szibériából megszökve onnan gyalogosan, alkalmi eszközökkel

indult haza. Kínán keresztül, a Shanghai Magyar Nagykövetség segítségével sok – sok megpróbáltatás után került vissza Magyarországra. Mint tartalékos főhadnagy a III. o. katonai érdemkereszt és Károly csapatkereszt kitüntetésben részesült.

1918-ban megalapította Budapesten a Pantodrog Magyar Gyógynövény Rt-t, mely gyógynövénytermesztéssel, begyűjtéssel és értékesítéssel foglalkozott. A cég főrésztulajdonosa, igazgatótanácsi tagja és vezérigazgatója volt. Nagy piacot alakít ki külföldön a magyar gyógynövényeknek. A Pantodrog cég ennek a kereskedelmi forgalomnak 30%-át adja.

Betegh Péter elismert tekintély volt a gyógynövényekkel foglalkozók vonalán. Cikkeket publikált hazai és külföldi lapokban a gyógynövénytermesztésről – exportálásról. Sok magas színvonalú előadást is tartott. Vállalatával számos kitüntetést kapott: 1925-ben a Széchenyi Emlékkiállításán ezüst és aranyérem, 1934-ben az Országos Mezőgazdasági Minisztérium, Orvosi és Háziipari kiállítás nagy aranyérem, Tillburg (Hollandia), Padova (Olaszország) aranyérem és oklevél.

A Magyar Statisztikai Értékmegállapító bizottság tagja és a Magyar Királyi Ke-

reskedelmi Tanácsosa. 1944 végén Nyugatra távozott majd a harcok megszűnése után hazatért. Bálint fiával (közgazdász) a hatalmas háborús károk (nagyraktára elégett) és veszteségek után hozzáfogott cégének beindításához. 1949-ben az újraindított céget államosították, elvették gyárait, üzemeit, raktárait és termelőtelepeit. 1951-ben államosították Budapesti Rózsadombi villáját is, és gazdagon berendezett lakásából kitelepítik, szörnyű, megalázó körülmények között helyezik el Jászpátiába, egy szobába egy idegen házaspárral. Ott az inséges évek alatt felesége súlyos beteg lett. 1954-ben térhetett vissza felesége gyógykezelése miatt Budapestre egy albérleti szobába. Felesége 1955. január 24-én orvosi műhiba miatt meghalt. A Farkasréti Temetőben helyezték el hősi halált halt fia mellé.

1955-ben szegényen és reményt veszítve kivándorolt Venezuelába, Caracasba, ott élő családos fiaival. Az ottani magyar közösség életének aktív résztvevője lett. 1955–1963 között a Magyar Katolikus Közösség világi elnöke volt. A caracasi Magyar Ház megalapítása érdekében fáradhatatlanul sokat tett. 1963-tól Bálint fiához költözött Gladwine-be (Pennsylvania, USA).

Publikációi sorozatban jelentek meg, melyek a kivándorolt magyarság buzdítását, összefogását, tájékoztatását szolgálták. Következő újságokban publikált: Caribi Újság, Katolikus Magyarok Vasárnapja, Magyarság című pittsburghi újság. Teljes neve helyett gyakran használta a Dr. B. P. szignót. A Széchenyi Könyvtárban ezen újságok egykori cenzúrázott lapjai hiányosan, de már hozzáférhetőek. Megjelent cikkei teljes kötetre való.

1968-ban visszatért Caracasban élő fiához, Péterhez, és részt vett a Magyar Ház 1969. január 19-ei felavatásán melyért oly

sokat tett. 1969. február 1-én, járdaszigeten várakozva egy felszaladt autó okozta halálát. Aznap postázta utolsó Légy résen című írását a Magyarság című folyóiratba. A cikk a cserkészek jelszavával figyelmeztetett arra, hogy a világsajtó nem mindig ad hű képet. „A magát leghíresebbnek hangoztató orgánumból is rendesen kiderül, hogy valamilyen irányzat szolgálatában áll. A napi – és hetilapok számos rovata bő alkalmat nyújt, hogy a jámbor olvasót, az utca emberét észrevétlenül befolyásolja, talán csak egyedül a kiadó által ismert irányba. Az pedig egy további kérdés, hogy a kiadó milyen irányzat szolgálatában áll?” Ezek a mondatok ma is aktuálisak.

Halála után több újság is elismerően emlékezett meg róla. A Képes Világhíradó fényképet is közölt a temetéséről, a szertartást Dr. Péter Dömötör végezte másnap vasárnap délután. „Légi postán kapott hírt elolvastam, a megdöbbenéstől kiesett a levél a kezemből. Dr. Betegh Péter nem csak a Caracasi magyarságnak de „mindenki szeretett Péter bácsija” volt... Cikkei politikai beszámolóit több magyar újságban jelentek meg rendszeresen. Nyolcvanöt esztendő volt, halála percéig a legteljesebb szellemi frissességben élt, utazott, tevékenykedett.” „Drága Péter bácsi soha el nem feledjük, emléke a Caracasi magyarság és mindnyájunk szívében örökké él.” A Magyarság című lap Szebedinszky Jenő szerkesztő – kiadó búcsú cikkéből részletek. „Nehezemre esik minden szó, aminek papírra vésése azonban elkerülhetetlen... Sohasem kértem tőle, hogy miről írjon, és mit... Mégis az ő meleg szíve állandóan megérezte, hogy mi éppen a legidősebb a MAGYARSÁG részére... Kitüntetett, nívós és remek stílusú írásait nekünk és a Caribi Újságnak Rozamik Pista barátom kitűnő lapjának küldte. Egyik levelé-

be beleszötte ezt a kis verstöredéket: Csak én vagyok, ki kopog csendben halkán és kérdelem: van-e még számomra szívetekben régi dallam... Leveleit úgy fejezte be mindig: mindkettőtöket szeretetben ölel Péter bácsitok... Én részemről írásaiért a nagy Családunk nevében a köszönet volt... Péter bácsi a maga tárgyilagos meglátását nyolcvanöt éves tapasztalatából merítette. Tanított, oktatott öreget és ifjat egyaránt. Lélekben örökifjú maradt, aki nem búslakodott az őt ért sérelmek miatt... Szellemében örökké friss maradt, mert tudta, hogy mi valamennyien elmegyünk, azonban a magyarság hallhatatlan Szellemének meg kell maradni olyannak, amilyenek a magyarok Istene megteremtette... Itt van közöttünk és a miénk marad! Irányt mutatott! Az örök magyarság és örök Magyarország felé.”

Caribi Újság Rozanik István soraiból részletek. „Kedves Péter bácsi! Tűnődöm a sors értelmetlenségén, őszinte barátság fűzött össze egy kis lapon keresztül, melynek évek óta önzetlen és lelkes munkatársa voltál, mert azzá tett a magyar írás, a magyar betű lángoló szeretete... Hosszú életed, bölcs tapasztalataid és éleslátásoddal mindig kiemelted az események magvát. Amit a Magyar Ház ügyért fáradságosan tettél, fiatalos lendülettel buzgólkodtál, látogattad a családokat... Kevés a szó és elégtelen a betű, hogy távozásoddal támadt veszteséget kifejezzem... De hiszem, hogy Te onnan felülről megérzed, hogy a szavak nem tudják kifejezni a lélek és szív igaz fájdalmát. Aztán majd nézz le helyettünk is arra a szegény országra, ahonnan eljöttünk mindnyájan, akik tévelygünk, és nem pihenünk a sírig és simogasd meg onnan felülről szemeddel az áldott hazai tájakat, amelyeket most idegen csizma tipor... Isten veled Péter bácsi! Mi még küzdünk egy keve-

set meggyalázott országunkért, szánandó fajtánkért és kopásnak indult nyelvünkért. Nem sokáig csupán addig, amíg Istenünk enged. Isten veled!”

Kutas Erzsébet a szerkesztőségéből, Betegh Péter halálára írt Jó Éjszakát című verséből részletek. „Édes Istenem! Fogadd szertettel e drága vándort... A veszteségre nincs szavam... Körötte tán tények vannak, s nem ismerik az éjszakát. De miénk az éj és a bú, kikre itt hagytad a magányt. A magányt melyben nincs velünk, sem üzenet, sem levél... Ó Péter bácsi... Isten veled!

Utolsó írása melyet a Magyarország című lapnak, halála napján postázott a Venezuelai Levél című sorozat része volt. Ebben a magyarság helyzetéről, a fővárosról Caracasról írt. A két utolsó fejezetben tudósít a magyarság sorsáról. „Ahogy a magyar emigráció mindenütt – a szellemi vezetőréteg – itt is kivívta kiérdemelt szerepét, sok egyetemi tanár, neves orvos, mérnök és gazdasági szaktanácsadók működnek együtt a bennszülött lakóssággal, az állam és a város életének kiépítésében. A caracasi magyar emigráció a világon szétszóródott magyarságnak egyik legkiemelkedőbb központja... A sok évre visszatekintő összefogás legszébb eredményét január 19-én érte el, amikor felavatták a százezer dollárba került új Magyar Házat”. Záró sorok: „A felnövő nemzedék magyarság ápolására nézve fontos cserkészlet is ez által talált méltó otthonra. Élénk bizonyossága ennek, hogy február elején megtartandó *fehér bálon* hús első bálózó pár fog bemutatkozni megnyitó palotás táncával.” 1969. 01. 31. Dr. Betegh Péter.

*Cikket közölte oldalág rokona:
Dr. Sasi Nagy Istvánné
született Betegh Klarissza*

Időutazás Ecsmiadzinból Marosvásárhelyre

Böjtelő hava negyedik napján, 2010. február 4-én, Marosvásárhelyen, a dr. Bernády György Közművelődési Központ emeleti galériáiban a MÖMKE évnyitó rendezvényeként tematikus fotókiállítás kezdődött „Ecsmiadzin kincsei” címen.

Az egyesület tevékenységében rendszeressé váló, időutazást sugalló kiállítások sora az Ó-haza épített örökségét bemutató „Kőország” c. fotókkal kezdődött 2009-ben. Majd az „Örmény kincsek Erdélyben” c. rendezvénysorozat keretében A gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Plébánia könyvtárából, az Aniból elüldözött örmények féltve őrzött kincseiből láttunk válogatást: lengyel nyelven kiadott katekizmust 1603-ból, Rómában kiadott XVIII. sz-i latin-örmény szótárt, Velencében kiadott örmény nyelvű Bibliát 1733-ból. Ezúttal, a kiállított fényképeken az örmény nép tárgyi alkotóművészetének remekeivel találkozhattunk.

Ecsmiadzin a második évszázad táján az ország fővárosa volt, az örmény keresztények Vatikánja, – a legenda szerint Világosító Szt. Gergely álmában megjelenő Jézus ezt a helyet jelölte az alászállás helyeként és így lett ez által is Ecsmiadzin az örmény kultúra kiindulópontja, központja.

„Ecsmiadzin” – ízlelgetjük az Ararát lábánál fekvő város nevét, csengő – muzsikáló szó, szinte észrevétlen kerít

Dr. Nagy Attila alelnök és a művészek: Nagy Éva fuvola- és Nagy Kálmán hegedűművész.

hatalmába s vezet évszázadokon át a távoli múltba.

A kiállítás pannóin tematikus elrendezésben felvonulnak szakrális jellegű ötvösmunkák, hímezések, falképek, miniatúrák, nyomtatott textíliák, művészien megformált tárgyak, fafaragások, szőnyegek fényképei – megjelenítik az örmény nép széperzékének, díszítőművészetének mennyi tárgyi bizonyítékát, amelyek a múltból jövőbe sugárzó üzenetközvetítőként hirdetik a folytonosságot, a fennmaradást. A szemet gyönyörködtető színvilág, a különleges motívumkincs gazdagsága megállásra készíti az érdeklődőt, amit nem elég csak megtekinteni, hosszan tanulmányozni kell – kellene, summázza véleményét a megnyitón jelenlévő másfél száz érdeklődő jó része, – igazabb élményt csak a valós megtapasztalás jelenthetne – tesz hozzá szinte áhitattal. A MÖMKE alelnöke Nagy Attila, mint tárlatvezető szakértő magyarázattal fókuszálta tablóról-tablóra a kivételes látni és

tudnivalót, felhívva a figyelmet a legapróbb részlet fontosságára, kivételes szépségére.

A programba szervesen illeszkedett és a látvány élményét is fokozta a meghívott művészek Nagy Éva fuvola- és Nagy Kálmán hegedűművész előadásában felcsendülő Telemann Első szonátája.

A kiállítási anyag a budapesti EÖGYKE tulajdona, köszönet dr. Issekutz Sarolta elnökasszonynak az örmény kulturális örökség kutatása és közvetítése érdekében végzett munkájáért.

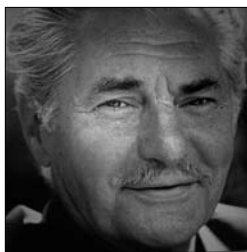
(Marosvásárhely, 2010. február 11.)

Szász Ávéd Rózsa

Agárdi Gábor ikonkiállításán

A Várnegyed Galéria adott otthont a kiállításnak majd egy hónapon keresztül, amely egyszerre mutatta be a művész – sokak által nem ismert – képző- és iparművész tehetőségét és a mindenki által jól ismert színművészi életpályát. A kiállítótérbe érkezve

halk zene fogadta a látogatót, mely az ikonok látványa által egy más dimenzióba emelte a látogatót. Már elfeledte a tülekedést a buszon, a hideget és a csúszós utat, amely idáig vezetett s csak az élmény maradt. A mély istenhitről árulkodó aprólékosan kimunkált ikonok

műremekeket, hiszen állandóan játszott!” Talált rá alkalmat, s biztos segítette, feltöltötte a további alkotásokhoz, színházi és magánéletéhez. Mert ez a kiegyensúlyozottság, harmónia sugárzik műveiből. De ehhez kellett egy

nagyszerű házasárs, Rác Boriska, aki mindehhez segítséget nyújtott, s akit köszönet illet e szép kiállítás létrejöttéért. A kiállítás másik része Agárdi Gábor színművészi pályafutását mutatta be, szerepei fotóin keresztül, melyeknek megtekintése és hangjai újáélesztették a darabokat, emlékeztetve

nagyszerű alakításaira, élményeinkre.

Büszkék vagyunk rá, hogy egyik utolsó fellépésével örmény közösségünket tüntette ki, amikor az Örmény Genocídium emléknapján Franz Werfel: Musa Dagh negyven napja c. regényéből olvasott fel és beszélt örmény gyökereiről az egykori Gabriel Arkaljan, Agárdi Gábor.

M

Ki volt Fehértáj Tibor?

Könyvesbolti böngészéseim során egyik alkalommal egy könyv akadt a kezembe, ami felkeltette az érdeklődésemet:

Lázár István: Világjárók – Világlátók, régi magyar utazók antológiája. Móra Kiadó 1986.

Megérzésem, hogy talán örmény vonatkozású részt találok benne – nem csalt. Egy szemelvény Fehértáj Tiborról szólt és egy részletet közöl a szerző „A rejtelmes Anatóliában” című könyvéből (386–389).

Eddigi kutatásom arra irányult, hogy minden könyvet, ami régi utazók útiaplóját tartalmazza a Kaukázusról és népeiről, feljegyezsek. Ez a könyv szerepel az „Örmény magyar bibliográfia magyar nyelven” című bibliográfiában, amelyet összeállította: Korbuly Domokos és Simon J. Zaven, Népművelési Intézet 1983. Ebben a következő szerepel: Fehértáj Tibor: A rejtelmes Anatóliában Stádium 1940. 208. p. 62 kép. 19 cm. Az első és egyetlen magyar leírás az elpusztult törökországi örmény helységekről.

1986-ban Ismertetés jelent meg az Új Tükör 17. évf. 28. számában, p. 23.

Lázár István a Világjárók – Világlátók c. könyv szerzője könyvében (386–389.) ismertetést közöl Fehértáj Tiborról. Ebben így ír: „A rejtelmes Anatóliában” nem nevezhető különösen jó könyvnek... miért erőltetem mégis, hogy az az ismeretlenségbe süppedt... tollforgató helyet kapjon jeles utazóink sorában ?..

...Nos ha *tanú* kell, akkor ne azt nézzük, mennyire elegáns és szép beszédű.

Mert ilyenkor az igazság a lényeg... Ezért fontos számomra Fehértáj Tibor...

...Megrendülését... az ember ember általi vak pusztítása váltja ki.

Számomra annak, amit Fehértáj Tibor a könyvéből választott két részletben leír, hitelét éppen az adja meg, hogy egy különben meglehetősen szenvtelen, az úti nehézségeken, az útitárs törökök bumfordiságán és mérnöki feladata részletein túl nemigen *néző* szemtanú írt így, csak így, és éppen így...

Mi volna még elmondandó – ...

...Először nem sokat sikerült kiderítenem.

Egy lexikon annyit közöl, hogy egy ilyen nevű tollforgató a háború elején elesett a fronton – a magyar holocaustot – a zsidók elhurcolását nem helyeselhette – hiszen akkor már nem élt...

Számomra nem maradt tehát – amíg új adat elő nem került – könyvének pusztaszövege, amelyben egy méltán fasiszta tettnek nevezhető szörnyűségről, a törökországi örmények brutális legyilkolásáról döbönt felháborodással emlékezett meg.

...A magyar írói álnévlexikon szerint Fehértáj Tibor Fehrentheil Gruppenberg Tibor. B Közl. 1939. 97. sz.: Gulyás Pál: Magyar írói álnév lexikon.

Lázár szerint létezett ugyanakkor bizonyos Fehrentheil – Gruppenberg László... aki az 1920-as évek elején jobboldali diákvezér volt, majd pedig mint városrendező-földmérő mérnök tevékenykedett...

Nos, eme László szakmai besorolása megfelel annak a munkának, amit Tibor végzett Anatóliában. A két személy tehát esetleg valójában egy, és csak a keresztnevek körül van zűrzavar? Mindegy.” Eddig az idézet Lázár István könyvéből. Ez a „mindegy” indított el a további kutatásban. Miután a nyitott kérdéseknek a

„mindegy”-el elintézését nem kedvelem – utánanézttem, ki is volt Fehrentheil Gruppenberg Tibor alias László? Magyar Életrajzi Lexikon: 479 p. oldalán (Főszerkesztő Kenyeres Ágnes, Akadémiai Kiadó, Budapest 1967.)

Ebben a következő olvasható: „Fehrentheil – Gruppenberg László (Brassó, 1896. jan. 30. – Szigliget, 1943. júl. 9.) mérnök, oklevelet a bp.-i műegyetemen szerezte. Magánmérnöki gyakorlatot folytatott, jelentős szerepe volt a főváros 1935–1944. évi új felmérésében. Szakirodalmi munkássága számottevő.”

Ő tehát nem azonos Fehértáj Tiborral és azzal, aki Fehértáj névvel A rejtelmes Anatóliáról írt. Ki volt akkor Tibor? Ki szolgáltat igazságot ez ügyben és elégtételt emlékének, akire se a jobboldali diákvezér, se a nyilas jelző nem illik, aki Hitlert megelőző időkben már egy népirást leír mérnöki pontossággal?

Ezenkívül a könyv tartalma iránt is megdőnt az érdeklődésem, örmény vonatkozása miatt további kutatásra serkentett. Simon J. Zavennek köszönhetem, hogy a könyvet készségesen kölcsönadta ezt a könyvészeti és örmény szempontból is jelentős ritkaságot, hálás köszönet érte! A könyv tartalmi ismertetésére most nem térek ki.

A szerzőt a török kormány az 1930-as években automobil utak előtanulmányaival bízta meg. Ez a „tanú” könyv, ahogy Lázár I. említi könyvében, az igazság erejével bíró leírása az elpusztított örmény területnek.

Felvettem a kapcsolatot a Fehrentheil család egyik tagjával, és ez eredményt hozott számomra. Aki magyar nyelven az első és egyetlen leírást adta (írta) az elpusztult törökországi örmény helységekről: maga is örmény származású volt!

A család révén hozzájutottam a családi iratokhoz, amelyek bizonyították:

Fehértáj Tibor – Fehrentheil Gruppenberg Tibor édesanyja Ötvös Aranka, erdélyi örmény asszony volt. A család rokonságban állt több neves örmény családdal, többek közt: Issekutz, stb.

Így érthető a könyvben a visszafogottság, ahogy igyekszik tárgyilagosan – munkája végzése mellett – felkutatni az örmény emlékeket, és talán ha bevallja, hogy maga is örmény származású, a könyve talán meg se jelenhetett volna a 30-as években.

Ez a könyv – azt írja Lázár István –, nem irodalmi mű (szerintem sem), hanem egy fájdalmas tanúvallomása egy örmény léleknek, aki a hivatásos munkája elvégzése során tette ezeket a felfedezéseket. Rendkívül megrázóak a sorai – az örmények pusztulása láttán –, még fájdalmasabb, ha ezt egy örmény szeme látta és írta le!

A család közlése szerint Fehértáj Tibor a II. Világháborúban Kijevnél eltűnt, meghalt.

A család szíves hozzájárulásával írok Fehértáj örmény származásáról, miután egy véletlen a kezembe adta származása titkát.

Tisztelettel adózom emlékének és hasznosnak tartanám a családdal felvenni a kapcsolatot Fehértáj egyetlen élő testvérével, aki bővebben is elmondhatja, ki is volt Fehértáj Tibor?

Budapest, 1987. december

Szamosné Szőke Magdolna

(Szerk. megjegyzés: A könyvből részletek az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2009. januári és februári számában jelent meg.)

Szomorújelentés

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy **Schmitz Opra Marianne** 2010. január 27-én, életének 65. évében elhunyt. Felejthetetlen halottunk földi maradványait folyó év február 5. napján, 15 órakor a győr-nádorvárosi köztemető régi ravatalozójából helyeztettük örök nyugalomra.

A gyászmisét 2010. február 5-én 13,30 órakor tartottuk a győri Szent Kamillus templomban.

Drága emléke szívünkben él!

Gyászoló család

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Örmény-magyar gyermekrovat

(37. rész)

Kedves örmény származású magyar gyerekek!

2010-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, ajándékot nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán: dr. Pus-kás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” ÖRMÉNY GYERMEKROVAT NYERTESE 2010-BEN!

Ani pusztulása

A csodálatos Ani, kelet gyöngye, a kalifák városaival szépségében vetekedő főváros a békétlenség oka lett a szeldzsu törökök és a bizánciak között. A görögök mindent megtettek, hogy az örmény főváros urai lehessenek. Hovánessz Szempád halála után (1020–1041) a város fölötti uralmat a konstantinápolyi császár kapta meg, örökség révén.

De az örmény király utóda, II. Gagik (1042–1045) törvénytelennek tartotta ezt az örökösödési szerződést, és megszerezte a város fölötti uralmat. A konstantinápolyi császár felszólította, hogy adja át a várost, de Gagik nem tett eleget a felszólításnak. Konstantin császár ekkor 100 000 katonát

küldött Ani ellen. A város lakói ellenálltak Vahram Bahlavuni vezetésével; a válogatott örmény katonák kitortek a város falai közül és pánikot keltettek a támadó görögök között.

Voltak azonban az örmények között olyanok is, akik szerették a görögöket. Elárulták Gagikot, és az örmény király a császár fogságába esett, aki Konstantinápolyba száműzte őt. A görögbarát örmények ekkor átadták Ani kulcsát Konstantinnak, véget vetve ezáltal a Bagratuni dinasztia uralmának Örményország fölött.

Hogyan foglalták el a görögök Anit?

Örmények nyomában Európában – 2010

2009. július–augusztusában egy bécsi–római–velencei kiránduláson vettünk részt. Örmény származású magyarok Erdélyből és Magyarországról együtt keresték fel az örmény emlékhelyeket Közép-Európában és a kontinens déli részén. A legszebb élmények közé tartoznak az ismerkedések, amikor rokoni kapcsolatok kerültek napvilágra és barátságok szövődtek.

A sok pozitív visszajelzés után szeretnénk hasonló élményeket megtapasztalni. Ahogy őseink is az akkori világ kulturálisan, gazdaságilag fontos helyeit keresték fel, ugyanúgy mi is elindulnánk hasonló helyekre. Szeretettel várunk mindenkit egy összmagyarörmény kirándulásra.

Délnémet barangolások Passautól Strassburgig

2010. július 14–21.

(8 nap, 6 éjszakai szállással)

Marosvásárhely–Budapest–Passau–Regensburg–Landshut–München–Augsburg–Ulm–Bisingen–Strassburg–Konstanz–Neuschwanstein–Salzburg–Budapest–Marosvásárhely útvonalon. Fel és leszállási lehetőség bárhol ezen az útvonalon.

1 nap: Indulás éjjel 2 órakor a marosvásárhelyi Színház mögötti parkolóból, modern, kényelmes autóbusszal. Folyamatos utazás, játékos ismerkedés az örménységgel Passauig – szállás elfoglalása Passau térségében.

2 nap: „Barokk séta” Passauban, a „bajor Velencében”: *Szent István székesegyház, dómtér*, az Innpromenaden át látogatás *Gizella királyné sírjához*. Utazás a Duna partján **Regensburgba**, séta az óvárosban: *Szt. Péter dóm*, a „tizenhatlyukú Kőhíd” – a ma létező legrégebbi híd a Dunán, régi *városháza, J. Kepler háza, Szt. Emmeram kolostor*, Bajorország egyik legrégebbi kolostora. Utazás München irányába, **Landshut** érintésével szállás elfoglalása.

3. nap: **München**, reggeli belvárosi séta a *Szt. Péter templomhoz*, a város jelképéhez, az „*Öreg toronyhoz*”, a *Frauenkirche*be, Németország legnagyobb csarnoktemplomába, a *Marienplatzra* (az *Új Városháza* a lovagi játékkal, *Fischbrunne*). Séta a római II. Gesu mintájára épült *Michaelskirche* érintésével *Munkácsy Mihály* festő házához és a *Theatinusok templomához* (Tintoretto festmény). Fakultatív program: a bajor hercegek nyári rezidenciájának, a *Nyphemburg* meglátogatása, vagy *BMW-*

Múzeumlátogatás, vagy szabad program. Szállás az előző napi helyen.

4. nap: reggeli után indulás a Fuggerek városába, **Augsburgba**: a legnagyobb Közép-Európai városháza megtekintése, a névadó *Augustus császár szob-*

ra, a város jelképe: a *Perlach-torony*, a *Dóm*, a *Fuggerek bérházai* (Fuggerei), Luther egykori tartózkodási helye, a *Szt. Anna templom* meglátogatása. Ezután utazás a Baden

Württemberg tartományban fekvő **Ulm**ba: a *székesegyház* és a világ legmagasabb tornyának megtekintése, majd utazás **Svájcba**, Európa legnagyobb *vízeséséhez* a **Rajna folyón**. Szállás Singen környékén.

5. nap: reggeli után indulás a Fekete-erdőbe, a *Duna Donauschingeni forrásához*, majd a *Hohenzollernek* napjainkban is lakott családi *kastélyához*, **Bisingen**be. Ezután utazás Elzás fővárosába, **Strassburgba**: az *Európai Parlament székházának*, majd igény és idő függvényében belvárosi séta (a *székesegyház*, a *Palais Rohan*, a püspöki palota, majd *Kammerzellhaus*). Szállás az előző napi helyen.

6. nap: reggeli után utazás **Konstanzba**. Rövid séta a belvárosban: a híres zsinatnak helyet adó *székesegyház*, majd *Zsigmond király lakhelyének*, a *Zum Hohen Haufen* megtekintése. Utazás, **Neuschwansteinba**, II. Lajos mesébe illő vadászkastélyához a bajor Alpokban. Út az ausztriai Salzburgba, szállás elfoglalása.

7. nap: **Salzburg**, reggeli után városnézés Mozart városában: Alpok fölötti első barokk stílusban épült *Dóm*, *Mozart szülőházának* és *lakóházának* megtekintése. Folyamatos utazás haza. Érkezés reggel Marosvásárhelyre.

Ár: 350 euró/fő.

Indulás min. 40 fővel.

Jelentkezési határidő: **április 15.** ami **150 euró** előleg befizetésével érvényes. Helyfoglalás a befizetés sorrendjében történik.

Szállás: Münchenben az EONTEL 3*-os szállodában, ifjúsági szállókban, 2/3/4 ágyas szobákban

Idegenvezető: dr. Puskás Attila

Az ár magába foglalja a 6 éjszakai szállást reggelivel, szállítást és idegenvezetést.

Nem tartalmazza a belépőket és a biztosítást, más egyéni költségeket.

Belépők: Münchener Nymphenburg kastély 5 euró, teljes rezidencia 10 euró. BMW-Múzeum: 12 euró/fő, 5 személy esetén 9 euró/fő. Bisingeni Hohenzoller kastély 6 euró/fő. Neuschwansteini várkastély: csoportjegy 8 euró/fő (18 év alattiaknak ingyenes). A látogatások fakultatív jellegűek.

Érdeklődni és jelentkezni:

Magyarországon:

Dr. Issekutz Saroltánál, a 00-36-1-201-1011 telefonszámon, vagy a Fővárosi Örmény Klubban.

Erdélyben:

Marosvásárhelyen: *Puskás Attilánál*, a +40-742181537-es telefonszámon Gyergyószentmiklóson: az Örmény Plébánián Gergely Imre úrnál, de. 9–11 óra között

Info: Puskás Attila: +40-742-181537

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2010. évi programja

Barangolás őseink földjén

Erdélyjárás felsőfokon Kárpát-kanyar, Kászon, Erdélyi Hortobágy, Székelyvarság, Nyáradmente, Hegyköz és Aradhegyalja vidékein

ÚTVONAL: Budapest–Ártánd–Nagyvárad–Bihar–Hegyközszentimre–Kalotaszentkirály–Gyalutól–Tordáig autópályán–Marosvásárhely–Mikháza–Szováta–Székelyudvarhely–Székelyvarság–Nyerges tető–Kászonok–Kézdiszentlélek–Kézdivásárhely–Zabola–Csomakörös–Zágon–Bácsfalú–Szinaja–Brassó–Fogarás–Lesses–Szentágota–Nagyszeben–Szászsebes–Piski–Csernakeresztúr–Déva–Marosillye–Ópálos–Arad–Nagylak–Szeged–Budapest

Időtartam: 8 nap (augusztus 23–30.)
Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2300 km
Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd) és piknik

Szükséges felszerelés: nyári túraruha, sportcipő, elemlámpa, fürdőruha
Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi kalauzolja a társasutazás kezdetétől annak végéig.

FŐBB ESEMÉNYEK:

Találkozó a barcasági és háromszéki magyarörményekkel Brassóban
Koszorúzás a Szabadság szobornál Aradon és a Nyerges tetőn

Négykarélyos „örmény stílusú” kápolna Perkön, a legkeletibb magyar búcsújáróhelyen
Szent Imre halálának feltételezett helyén leszünk Hegyközszentimrén

Feljutunk az erdélyi „mini Dolomitok” csúcsára a Csukás hegységben
Bihari dukátus földvére Bihar község határában

Árpád-kori gyepűvár Tartódon
Bethlen Gábor felújított szülőháza Marosillyén

Városnézés Brassóban (Fekete templom, Cérna utca stb.)

Nagyszeben – Európa kulturális fővárosa 2007-ben

Szász erődtemplomok Lessesen és Szentágotán

Peles kastély – a román király nyári rezidenciája

Mikes Kelemen múzeum Zágonban
Pozsony Ferenc csángó magánmúzeuma Zabolán

Körösi Csoma Sándor „nagy útjáról” emlékezünk Csomakörösön
Czetz János tábornok életútja és a győztes csata története Piskin

Uz Bence legendárium Székelyvarságon
A bukovinai székelyek küzdelmes sors-története

Böjte Csaba szeretetotthona a ferences kolostorban Déván

Ismerkedés a szénégetés fortélyaiival
Tartód vára alatt

Fürdés a Medve tóban Szovátaán
Szíveslátás érmelléki borokkal Hegyközszentimrén

Pityókagulyás a Küküllő forrásvidékén
Miccses piknik a Bratocsa hágon

Vendégmarasztalás szilvóriummal és finom hazaival Székelyvarságon

Aradhegyaljai borok kóstolója Balla Géza pincészetében, Ópáloson

Zenés est Tifán Csaba portáján a székelyvarsági Édenkertben

Zenés búcsúvacsora Csernakeresztúron

Fergeteges bukovinai néptáncbemutató Csernakeresztúron

Nyáradmenti népdalbemutató Mikházán a Tündérvár Alapítvány gondozásában

Kiss Stúdió színház előadása az 1989-es erdélyi forradalomról, Nagyváradon

Kristófi János Zsigmond orgonajátéka a székesegyházban Nagyváradon
Kalotaszentkirályon, Székelyvarságon, Bácsfaluban és Csernakeresztúron személyes tapasztalatokon keresztül megismerjük az erdélyi emberek szeretetét és őszinte barátságát.

RÉSZLETES PROGRAM:

1. nap: Indulás: reggel 6 órakor Batthyány tér felső rakpartról

Határátkelő: Ártánd

Láttnivalók: Bihar(földvár), Hegyközszentimre (Szent Imre emlékhelyek, szíveslátás érmelléki és hegyközi borokkal), Nagyvárad (Kiss Stúdió előadása „A falak ledőlnek” címmel, orgonaudíció új repertoárral a székesegyházban)

Szállás és ellátás: az 1. napon Kalotaszentkirályon, kalotaszegi családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatlalt)

2. nap: *Láttnivalók:* Mikháza (Tündérvár kertés nyáradmenti gyerekek népdal-előadása), Szováta (fürdés a sósvízü Medve tóban), szíveslátás nusikummal és kiskürtössel Székelyvarságon

Szállás és ellátás: a 2. és 3. napon baráti családoknál Székelyvarságon az egyetlen magashegyi székely tanyaközségben (2 ágyas szobák fürdőszoba használatlalt)

3. nap: *Láttnivalók:* Panorámatúra Székelyvarságon Uz Bence néhai házához a Bagzson, a küküllőmenti szénégetőkhöz, Tartód várához és pityókagulyás a vízparton, zenés búcsúest székelyvarsági barátainkkal Tifának almáskertjében

4. nap: *Láttnivalók:* Nyerges tető (koszorúzás az 1849-es honvédek emlékművénel), Kászoni medence, Perkő tető (egyórás séta a négykaréjos kápolnához, körpanoráma a felsőháromszéki szentföldre), Zabola (Csángó múzeum), Csomakörös (Körösi Csoma Sándor szobra szülőfalvában), Zágon (Mikes kúria, Mikes Kelemen és Kiss Many emlékekkel)

Szállás és ellátás: a 4., 5. és 6. napon Bácsfaluban, barcasági csángó családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatlalt)

5. nap: *Láttnivalók:* Szinaja (Peles kastély-román királyi nyári rezidenciája bajoros stílusban), Brassó (kiegészítő városnézés, találkozó a barcasági és háromszéki magyar-örményekkel)

6. nap: *Láttnivalók:* Bratocsa hágó, Csukás hegység (5 órás panorámatúra, látványos növényvilág, miccses piknik), Bácsfalú (barcasági csángó népviselet és néptáncbemutató kölepcsős szíveslátással)

7. nap: *Láttnivalók:* Fogaras, Lesses (szász erődtemplom), Szentágota (szász erőd-templom, meglepetéssel), Nagyszeben, Piski (az 1848-49-es szabadságharc győztes csatájának helyszíne), Csernakeresztúr (mise, közös vacsora bukovinai néptánc-előadással)

Szállás és ellátás: a 7. napon Csernakeresztúron, Bukovinából visszatelepült székely családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatlalt)

8. nap: *Láttnivalók:* Déva (Böjte Csaba testvér szeretetotthona), Marosillye (Bethlen Gábor szülőháza), Ópálos (kóstoló Aradhegyalja híres boraiból a kadarkától a kádarszimáig), Arad (koszorúzás a Szabadság szobornál)

Határátkelő: Nagylak

Érkezés: Budapest 20 óra körül

Részvételi díj: 72 000 Ft/fő (ifjúsági kedvezmény 18 év alatt 7000 Ft)

A részvételi díj tartalmazza a vezetést, szállást, félpanziós ellátást, piknikeket, borkóstolót, belépőket, művészi produkciók árát, **kivéve a buszköltséget** (+20 000 Ft). Az utat a buszköltség befizetésével lehet lefoglalni az EÖGYKE-nél.

A bejárt emlékhelyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal, versekkel és a népköltészet remekeivel idézzük fel.

Fővárosi Örmény Klub

2010. március 18. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

A Budavári Örmény Önkormányzat bemutatja

Nelly az örmény klubban

Igen, igen kedves közönségünk, kedves örmények, jól látják: **Nelly Shahnazaryan**, a Keresztút szerzője, az ünnepelt író nő lesz mind a március 17-ei Keresztútnak, mind a március 18-ai klubrendezvénynek a díszvendége.

Az esemény moderátora Kállai Katalin. Meghívott vendégeink: **Várady Mária**, a monodráma előadója, Kerényi József Kossuth-díjas építész-mérnök és Fekete Mária tervező; Máté Krisztián a rendező munkatársa. Mindenki Rád vár, *Nelly!*

Édes Nelly Shahnazaryan!

Kezdet csókolja a rendező

Támogatók: MNEKK; Fővárosi Örmény Önkormányzat;
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Hackertámadás egy törökországi örmény újság honlapja ellen

Hackerak támadták meg pénteken egy törökországi örmény-török kétnyelvű újság honlapját, amelyen elhelyezték a lap évekkal ezelőtt megölt főszerkesztője, Hrant Dink feltételezett gyilkosának a fényképét.

Az Agos.com.tr című honlapon a rendes tartalom helyett *Ogün Samast* fotója, különféle szövegek és fényképek jelentek meg. A fiatal munkanélkülit vádolja a török igazságszolgáltatás azzal, hogy 2007 januárjában az újság Isztambul belvárosában fekvő szerkesztősége előtt lelőtte *Hrant Dinket*. Samas beismerő vallomást tett, tizenkilenc feltételezett bűntársát is elfogták; büntetőperük 2007-ben megkezdődött, de máig sem ért véget. A honlapon az ismeretlen támadók hát-

térként elhelyezték a török zászlót, és támadásokkal fenyegették meg azokat, akik „nem szeretik Törökországot”. Hrant Dink a törökországi örmény közösség befolyásos közéleti szereplője, a törökök és örmények közötti megbékélés szószólója volt. Életében többször megfenyegették török nacionalisták, mert nyíltan beszélt az örmények ellen az első világháború alatt elkövetett tömeggyilkosságokról, és népirtásnak nevezte azokat.

(MTI)

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (két-szer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelemadónk 1%-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tízennegyedik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdettől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitásörzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen azért dolgozunk, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utóknak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is. Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevallásakor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma: **18085590-1-41**

A kedvezményezett neve: **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület**

Együttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a **Magyar Katolikus Egyházat**, amelynek **technikai száma 0011**, amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szerartású Római Katolikus Egyháza. Tmplomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk. Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Örményországban elítéltek egy ellenzéki újságíró

Hétévi börtönbüntetésre ítélték egy örmény újságíró Jerevánban, mert 2008 márciusában az egyik szervezője volt a nem sokkal korábban tartott elnökválasztások eredményét kétségbe vonó megmozdulásoknak.

Nikol Pasinján, az egyik vezető ellenzéki lap kiadóját egy vádpont alól – amely szerint erőszakot alkalmazott egy rendőrrel szemben – felmentették, de a bíróság bűnösnek mondta ki a közrend megzavarására való felbujtásban.

Jerevánban Szerzs Szargszján elnökké választása után ellenzékiek az utcára vonultak, vitatva a voksolás eredményét. A tüntetések zavargássokká fajultak, majd a tüntetők összecsaptak a rendőrökkel. Az erőszakos cselekményekben két rendőr és nyolc civil életét veszítette. Pasinján az események után egy ideig bujkált, majd tavaly júliusban feladta magát a rendőrségnek.

(MTI)

Nami?

nami

Magyar iparművészek
Magyarországon
készült tárgyai

FIGURKA
NAMI
NYÚLGYAR
PAPPET
PUCC
SLAVEI
termékek

figurák, párnák, táskák,
kötött takarók, sapkák, könyv

A hazai válogatott: rackajuh és mangalica

www.nami.co.hu
info@nami.co.hu
(36-1) 202 07 75
H-1126 Budapest,
Dolgos u. 2.
(MOM Park lakóparki rész)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”

(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIV. évfolyam 158. szám
2010. április

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

---

Elmélkedés az örmény liturgiáról

„Egyszülött, halhatatlan isteni Ige, aki a mi üdvösségünkért megtestesültél a mindenkoron szeplőtelen Szűz Máriától, de istenségedben nem szenvedtél kárt. Emberré lettél s keresztre feszítettek. Krisztusunk, haláloddal legyőzted a halált. Te, aki egy személy vagy az isteni háromságban, akit dicsőítünk az Atyával és Szentlélekkel, ments meg minket.”*

Ósi himnusz, már a jeruzsálemi eredetű Szent Jakab liturgiában is felhangzik s más keleti liturgiákban is. Egyrészt rövid Krisztus-életrajz, másrészt rövid hitvallás. Az örmény liturgiában az olvasmányos rész elején van vasárnaponként. Vasárnap a feltámadás napjaként lépett a szombat helyébe. A nyolcadik nap, s a nyolcas az örökévalóságot szimbolizálja. Minden vasárnap legyen kishúsvét a számunkra!

Dr. Sasvári László

*A Gyergyószentmiklóson használt szövegváltozat

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Az üres szék szimbóluma

A megszokottól hosszabb ideig, több mint két órán keresztül kitarzott a figyelme a Fővárosi Örmény Klub márciusi közönségének. A rendező Budavári Örmény Önkormányzat meghívására a Jerevából érkezett nem mindennapi vendég, *Nelly Shahnazaryan* örmény író, drámaíró, újságíró szellemének fénye borította be ugyanis a délutánt. A klub háziasszonya, *Dr. Issekutz Sarolta* köszöntötte az írónőt, a művészeket és a megjelenteket is.

Különleges élményt jelentett már a program első néhány perce is, amikor is kivételesen láttuk a Jereváni Nemzeti Színház *Keresztút* című előadásának egy részletét. A filmbejátszás után *Nelly Shahnazaryan*-nal, valamint a *Keresztút* budapesti előadásának létrehozóival, *Szöke István* rendezővel, *Várady Máriával*, a monodráma előadójával, *Kemény József* Kossuth-díjas építészmérnökkel, *Fekete Mária* tervezővel, *Máté Krisztiánnal*, a rendező munkatársával beszélgetett az esemény moderátora, *Kállai Katalin*. A moderátor szimbolikusan egy üres széket helyezett el az asztal mellett, majd megkérdezte *Nelly Shahnazaryan*-t: „kit látna szívesen abban az üres székben?” (Tolmácsolt *Zsigmond Benedek*.)

Az örmény írónő válasza egyértelmű volt: nem szeretne senkit sem abban az üres székben látni, mert nem szeretné, hogy bárki is *Teréz* sorsára jusson. A szerző egy olyan darabot írt, ahol a főszereplő, *Teréz* a fájdalommal egyedül van, kötelezve érzi magát arra, hogy legyőzze a fájdalmakat, győztesként jöjjön ki ebből a

szituációból, és reméli, hogy *Teréz* anyósa a világ utolsó eltemetetlen személye. Az írónő így fogalmazta meg tömören a *Keresztút* mondanivalóját: „a monodráma, tiltakozás, kiáltás a világ mai emberi közönye ellen. Az ember nem élhet saját magáért, hanem a másik emberért kell, hogy éljen. Ez az üzenet az üres szék által.”

A darabot Magyarországon a főszereplőn keresztül ismertük meg, de a klubdelutánon azt is leszárhettük *Várady Mária* szavaiból, amit ő gondolt *Teréz*-ről. A meghívott művészvendégek különböző oldalról világították meg a dráma üzenetét. A műsor közben becsöppent látogató úgy gondolta volna, hogy mindenki teljesen másról beszél, de az eltérő megnyilatkozások ellenére, a rendező hozzászólásából, a díszlettervező és a ruhatervező szavaiból is mindig a darabot láttuk ma-

Jobbról *Nelly Shahnazaryan*, *Zsigmond Benedek*, *Kállai Katalin*

gunk előtt, ahol ugyancsak a monodráma mondanivalója jelent meg.

A tartalmas beszélgetés végén *Nelly Shahnazaryan* megköszönte a meghívást, majd ezekkel a gondolatokkal búcsúzott: „Nem tudom, hogy Önök között mennyien vannak örmények. Kik, milyen arányban, őseik, felmenőik hanyadiziglen

örmények, de hogy Önök szeretik az örményeket, ezt megéreztam az elmúlt néhány napban, és ezért én nagyon hálás vagyok. Hálás azért, hogy önök léteznek, és azokért a törekvéseikért és igyekezetekért, hogy próbálják örménységüket megőrizni... Gyűjtsanak egy gyertyát Örményországért!”

Láthatóvá a lehetetlent

Az örmény írónő, *Nelly Shahnazaryan* a klubdelutánát követően készséggel adott interjút. Tolmácsolt *Zsigmond Benedek*.

– *Mielőtt Budapestre látogatott, mit tudott Magyarországról?*

– Édesapám 1945-ben részt vett Budapest felszabadításában. Magyarországról a minimális ismereteket az enciklopédiákból szereztem meg: mennyi a népessége, mekkora a területe, kik az ősök, hogy magyaroknak hívják magukat, hogy mivel foglalkoznak, milyen az építészetük, kik támadták meg az országot, – a törökök –, mikor egyesült Buda és Pest, az Operát mikor alapították, stb.

– *Mikor hallott először arról, hogy itt is élnek örmények, és erdélyi magyarörmények?*

Minden örmény tudja, hogy minden országban van örmény, hogy nincs olyan hely a világon, ahol nincs örmény. De az erdélyi örmények kifejezést csak most ismerem meg. Úgy tudtam, hogy az Erdélyben élt örmények már a XVII. században beolvadtak. Az, hogy vannak itt örmények, és van itt szervezetük, ez újdonság volt számomra.

– *A budapesti erdélyi magyarörmények Önt elsősorban a Keresztút című monodrámán keresztül ismerte meg. Írói munkásságát, sikerét hogyan foglalná össze, mi az arspoétikája?*

– Realista vagyok, arról írok, hogyan látom, hogyan érzem az életet. Nem írok könnyen. Előfordult, hogy évekig nem írtam, mert egyes események, személyek bennem dolgoznak. Nemrég írtam egy prózát, amelyik hosszú ideig forrt bennem, de nem hagyott nyugalmat. Olyan súlyos volt, hogy nem tudtam leülni, és fehér papírt fogni. Akik látták a *Keresztút* című darabom, nem gondolják, hogy vannak olyan műveim is, amelyek a realizmus és irracionális keverékei, annyira összekeveredtek benne az elemek, hogy nem lehet szétválasztani. Azt tapasztaltam, hogy a műveltebb olvasók, az ilyen típusú műveimet szeretik a legjobban. A *Keresztút*at nagyon sok nyelvre lefordították, de nem tudom, hogy miért épp ezt a művem. Arspoétikám lényege tehát a reális és az irreális keveréke. Annyira hűségesen próbálom megjeleníteni az irreálist, hogy végülis az olvasó elhiszi. Írói sikeremnek titka tulajdonképpen ebben rejlik, ez az oka. Annak köszönhetem a sikerem, hogy láthatóvá teszem azt, ami lehetetlen.

– *Köszönöm az interjút. Mikor látjuk ismét Magyarországon?*

– Nehéz megmondani, de ha valamilyen kedvező alkalom lesz, jövök.

B. A.

A klubközönség első sorában balról-jobbra: Kerényi József, Fekete Mária, Várady Mária és Szőke István

A klub háziasszonya Dr. Issekutz Sarolta megköszönte a vendégeknek, hogy eljöttek a Fővárosi Örmény Klub rendezvényére, majd az örményszármazású erdélyi magyarok nevében örmény vonatkozású könyvekkel ajándékozta meg az írónt. Az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek januári, februári és márciusi számát is átnyújtotta, hozzáfűzte, hogy az ingye-

nes havilapunk a tizennegyedik évfolyamot érte meg, híven tükrözi a mai Magyarországon és Erdélyben élő erdélyi örményeknek az örmény kultúra, a magyar kultúra iránti elkötelezettségét. A műsor végén az elnökszónya ismertette a következő hetek programjait. Megsokasodtak az események, a rendezvények, mert a Genocídium 95. évfordulójára készülődünk, amelynek emléknapja április 24-én lesz. Az információkat a füzetekben közreadjuk, valamint az interneten, a honlapunkon is olvasható. Az örmény közösség kulturális programját, mint mindig, ezúttal is agapé zárta, amelyre a rendező, a Budavári Örmény Önkormányzat elnöke hívta a vendégeket.

Fővárosi Örmény Klub

2010. április 15. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3. I. emeleti Bartók terem

1. *Borbély Bartis Júlia – Borbély Bartis Endre: BUDAPEST utcaneveiben mesélő történelem – Erdély-Felvidék-Kárpátalja-Délvidék-Burgenland-Lengyelország* c. könyvét bemutatja Metz Katalin újságíró, irodalmi kritikus
A szerzők a helyszínen dedikálják könyvüket

2. Emlékezés az Örmény Genocídium 95. évfordulójára

előadó dr. Issekutz Sarolta elnök
Hrant Dink c. dokumentumfilm vetítése

Rendező: Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(5. rész)

Bocsánatkéréssel kell kezdenem mondandómat, figyelmetlen voltam, és nem a végleges formában küldtem át a szerkesztőségnek a 4. részét az örmény papokról szóló sorozatnak, hanem a munkapéldányt...Ezen olyan plébánosokról szóló „primér” adatok is voltak, akik később következnek, (Kabdebó, Görög, Fejér), ráadásul feldolgozatlan formában, ahogy az adatgyűjtéshez a Magyar Katolikus Lexikonból átmásoltam.

A most következő részben olyan személyeket sorolok fel, akik Ferenczi Sándor könyvében a Papi Névtárban nem úgy szerepelnek, mint örmény szertartású papok, én mégis úgy érzem, hogy örmény gyökerűek.

Dr. Marton József teológiai professzort idézem, akiről majd bővebben az M-betűsök között lesz szó, most csak annyit árulok el róla, hogy anyai ágon örmény gyökerei is vannak.

Mielőtt konkrét személyek felemlgetésével igazolnánk az örmény vagy az örmény származású papoknak a római egyházban végzett munkáját, próbáljunk feleletet kapni arra a kérdésre, hogy mi tette alkalmassá őket erre a papi feladatra.

Először is megállapíthatjuk, hogy a római katolikus hívek nem viseltettek fenn tartással az örmény rítusú papság iránt. Az unió után még kb. 50–60 évig régi egyházfegyelmük szerint házasodtak az örmény papok, Mária Terézia uralkodásakor azonban áttértek a latin gyakorlatra, vállalták a cölibátust.

A nyelv sem okozott különösebb gondot. Százéves erdélyi tartózkodásukkor, az 1791. évi országgyűlésen képviselőik kifejezték elkötelezettségüket a magyar nemzet mellett. Bizalomnyilvánításukért és „hazaszeretetükért a magyar nemzet testébe fölvette” őket. Később is hasonló volt az örmény nép magatartása. „Lelkünk mélyéből ragaszkodunk az 1791. erdélyi országgyűlés 61. törvénycikk szellemében a magyar nemzethez tartozásunk eszméjéhez” – olvasható az 1868. április 7-én a Magyar Királyi Vallas- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz írt erzsébetvárosi kérelemben.

Tény, hogy a 18. században a gazdasági helyzetelőnyük, ami tovább nőtt a 19. század polgárosodásakor, biztosította az örmény fiatalok tanulási lehetőségét. Nemcsak a jól szervezett helyi iskoláikban okulhattak, hanem a külföldi főiskolákban is megfordultak. A papságra vállalkozó fiatal leviták komoly képzésben részesültek. 1805-től a gyulafehérvári papneveldeben tanultak az örmény papjelöltek is, mégpedig id. **Karátsonyi Emánuel** (előbb, 1803-ban Szamosújváron létrehozta a „Szegényekházát”) szamosújvári polgár jóvoltából, aki 8000 Ft-os alapítványt tett, hogy annak kamatjából két örmény szertartású növendék itt tanulhasson. A nagylelkű jótévő szándéka az volt, hogy ha nincs két örmény származású jelölt, akkor latin szertartású kis-pap is élvezheti az alapítványt. Haynald püspök erről elismerően nyilatkozik: „Midőn a károlyfehérvári

papnevelő-intézet Karátsonyi szándékához képest akár örmény, akár latin növendékpapot nevel az alapítvány erején, mind a két esetben a megyének majd minden plébániájában található és vallási buzgóságuk által kitűnő és éppen azért papjaim működését különösen igénybe vevő örmény családoknak és nemzetnek tesz hasznos szolgálatot.” Ez az idézet azonban valamiről még árulkodik: az örmények körében ekkor (a 19. század második felében) már csökkenőben van a papi hivatások száma. Több örmény kispapnak megadatott az a lehetőség, hogy a gyulafehérvári szeminárium befejezése után Lembergben, Bécsben, Rómában stb. folytathatták tanulmányaikat. Érthető, hogy a komoly képzettségű és apostoli lelkületű papjaikra az erdélyi püspökök szemet vetettek, és rezidenciajuk központjában – elsősorban a Teológián – alkalmazták őket. Ebből ún. „nemes” összetűzések adódtak a kegyurasággal rendelkező örmény plébániák vezetői és a püspök között” – mondotta Marton József 2001-ben Kolozsváron, az **Örménymagyarok, akik hatottak, alkotnak, gyarapítottak, hogy a haza fényre derüljön, s kincses legyen** címen megtartott IV., jubileumi konferencián. Már az első részben őszinte vallomást tettem, előre bocsátottam, hogy szubjektív lesznek a személyek kiválasztásában. Ha a név vagy a születési hely azt sugallja, hogy örmény gyökerű lehet az illető, közölni fogom az adatait, hátha a család valamelyik késői leszármazottja felfedezi benne rokonát. Ebben a részben több ilyen pappal találkozhat a kedves olvasó.

Cziffra Luszig Jakab nevével *Garda Dezső* könyvében találkozunk. A hagyomány szerint 1709–1719 között ő volt az első örmény katolikus plébánosa a

gyergyószentmiklósi örmény *Compagnia* tagjainak, akit *Oxendius Werzerescu* püspök szentelt fel 1709-ben. Hivatását 10 éven át becsületesen teljesítette. 1719. szept. 6-án a gyergyói nagy pestis áldozatává vált. Hamvai az örmény templom szentélyében pihennek. Sírhelyét a teraszon feltüntetett piros kereszt jelzi. Az örmény templom építésének idején, Gyergyószentmiklóson **Cziffra Luszig (a) Domokosé** volt a tanító (a *Domus Historia* adatai szerint), és valószínű ő is szorgalmazta, hogy rokonának a pestis áldozatává vált fiatal papnak a hamvai méltó helyre kerüljenek, és a közösség így emlékezzék néhai lelki vezetőjére.

19. Császár Károly szül. Csíkrákoson, 1849. febr. 6-án. A gimnáziumot Csíksomlyón és Gyulafehérváron, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelve 1873. júl. 20. Szolgált: Gyergyóalfaluban, 1875: Csíktaplocán káplán, 1877: Szentegyházsfaluban, 1881: Kiskapuson, 1883: Türben, 1892: Miklósváron lelkipásztor. Meghalt 1911. júl. 14.

20. Csíki Gergely 1718–1720 között Székelyszenttamáson plébános volt.

21. Csíki (vagy Csiki) Imre, örmény szertartású. Szül. 1810. jún. 17. Pappá szentelve 1835. nov. 7. Szolgálati helyei: Erzsébetvárosban káplán, 1845: a Raffael Gimnáziumban hittan tanár, 1849–1856 között a latin szertartású egyházközséget vezeti, 1853-ban kerületi jegyző, majd 1856–1865 között örmény szertartású plébános, esperes, tiszteletbeli kanonok. Meghalt 1865. szept. 10-én.

Ávedik Lukács sok mindenről tudósít Csiki Imrével kapcsolatban. Megtudjuk, hogy az 1848-as időkben a latin szertartású lelkész Bögözi Lajos volt, de a szomorú napok a várost minden megélhető forrástól elzárták, a plébánost a városi

pénztárból fizetni nem tudták, és ő emiatt Kilyénfalvára kért áthelyezést. Ez volt az oka annak, hogy az örmény szertartású segédlelkész, Csiki Imre szolgált a magyar templomban. Az ő idejében különféle egyházi készlettel gyarapodott a templom.

„Az 1853. év örömnapot is derített, mert május 8-án Erdély nagynevű püspöke Haynald Lajos Erzsébetvárosban megjelent, és az örm. kath. főtemplomban 132 egyént megbérmált. 1856-ban Popó Jó-

zsef örm. kath. plébános elhalálozván, helyébe a kegyúri közönség közakarattal Csiki Imrét választotta meg. Csiki Imre a kiváló buzgó lelkész már elődje életében úgy fungált, mint az esperesi hivatal vezetője. Ekkor az örm. szert. anyaegyház plébánosává kineveztetvén, majd kerületi főesperes és kanonok címet nyert, meghalt szülőföldjén, Erzsébetvárosban, a hol egész életén át fáradozott a lelkieken 1865. évben 55 éves korában.”

Folytatjuk

Győrfi Dénes (Nagyenyed)

Lukács Béla jelleme

Issekutz Sarolta hűséges gondoskodása folytán az utóbbi évek során a legnagyobb rendszerességgel juttatja el a nagyenyedi Bethlen Könyvtár részére az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által kiadott valamennyi értékes munkát, kiadványt, könyvet stb. Ezek közé sorolandó az Enyedre is

havi rendszerességgel eljuttatott: *Erdélyi Örmény Gyökerek* c. tartalmaz, nívós folyóirat is. Éppen ezért, a magam részéről, könyvtárosi minőségemben nagy elismeréssel és nyilvános köszönettel tartozom Issekutz Sarolta iránt, aki e nemes gesztusával és gondoskodásával mélyrehatóan járul hozzá az enyedi könyvállomány értékes gyarapodásához. Isten gazdag áldása legyen mindezért a továbbiak során is nemeslelkű munkálkodásán.

Nos, említett folyóirat legutóbbi számaiban nagy érdeklődéssel olvastam Rozsos Tamás István: *Ősök nyomában Erdélyben* c. folytatásokban megjelent írását, melyben

többek között a néhai Lukács Bélának állít méltó emléket. Tekintettel arra, hogy nevezett zsenge s egyben oly tragikusan induló élete Fehér megyében, pontosabban Zalatnán vette kezdetét, mely tragédia lebonyolítását jómagam is tanulmányoztam s feldolgoztam az elmúlt évek során, s örömmel tapasztal-

va, hogy a szerző szóban forgó cikkében valóságghűen s igen jól dokumentáltan teszi közzé az eseményeket, ez alkalommal csupán bizonyos kiegészítéssel szolgálnék, mely által b. e. Lukács Béla néhány jellegzetes emberi jellemvonását szeretném felidézni, úgy amint azt a Budapesten megjelenő *Vasárnapi Újság* 1901. január 13-iki számában azonosítottam, mely emlékező írás halála után mindössze 6 nappal látott nyomdafestéket a magyar fővárosban. Következzen az idézet minden egyéb kommentár nélkül:

„Pár érdekes jellemvonást és epizódot közlünk még itt, melyek adatait egy, a

boldogulttal közelebbi viszonyban állott politikustól vesszük:

Lukács Béla szokásaiban egyszerű ember volt. Gondolkodásában és mozdulataiban lassú, meggondolt... A keleti ember teljes benyomását nyújtotta. Különb törököt nálánál még kigondolni se lehet. Vontatottan beszélt, de világosan; nehezen kapcsolta össze az egy eszmelánchoz tartozó fogalmakat, de ha egyszer összekapcsolta s valamely véleményt leszűr azokból, az aztán megállta a helyét a logika ítélőszéke előtt.

Véralkata természetesen flegmatikus volt, az alaphangulata vidám. Senki sem látszott a parlamenti küzdelmekben nálánál megelégedettebbnek. Az egyetlen ember volt, aki se nem panaszkodott, se nem dicsekedett, se nem várt válságokat vagy fordulatokat. Csöndes rezignálással vette bukását is a kereskedelmi miniszterségről, mintha annak úgy kellett volna lennie, és még abban sem telt öröme, ha a társaságokban, ahol megjelent, esetleg az utódját gáncsolták, – pedig ez az exminiszterek egyetlen nagy élvezete.

Lukács Béla fatalista volt a szó legszorosabb értelmében. A fátum és csak a fátum. A végzetben hitt. Gyakran mondogatta valamely eseményről, vállat vonva fölötte: „Így volt megírva”. És ami meg van írva, az ellen hiába kapál és rúg az ember. A munkának valóságos rabja volt, minden kis feladatot olyan körülményekkel és komolysággal csinált, mintha az ország sorsa függne tőle. Egyetlen nagyobb öröme családjá képezte, különösen fiáról, Simonról szeretett beszélgetni, ilyenkor bőszavú lett s nem egyszer mondá:

– Hát mégis csak megvan Lukács Simon. Az apja volt Lukács Simon, akit megölték az oláhok. Ez egyszerű szavak mögé bújtak el gondolatainak tömegei. Elgondolta, hogy mikor a fiú Zalatnára megy,

megint csak hallani fogják a parasztok a Lukács Simon nevét. Úgy-úgy, megint csak Simon úr fog lakni és parancsolni a renovált ősi épületben.

– Külsőségekre nem adott semmit, nagy képeket nem vágott, hivatalai, méltóságai el nem szédítették, változatlan maradt és mindig ragaszkodott régi barátaihoz.

Mikor Baross halála után őt szólítá fel miniszternek Szapáry Gyula gróf, együtt utaztak el Ischlbe, hogy az esküt a király kezeibe letegye. Az esküt letette egy dél-előtt, s a király ebédre hívta meg a két minisztert. Odakünn ijedten mondta Lukács Szapárynak:

– Az ebédre, ugyebár, frakkban kell megjelenni?

– Természetesen.

– De nekem nincsen frakkom, – szólta az új miniszter megdöbbenve.

Szapáry gróf maga is felfortyant:

– De hát mért nem hoztál frakkot?

– Mert otthon sincs. Ami volt, már elkopott.

– Édes barátom, hiszen tudta a dolgot, – desperált Szapáry, – vagy csináltatnod kellett volna új frakkot, vagy el nem fogadni a miniszterséget.

– Hát nem tudtam, hogy ti nem minisztert akartok, hanem frakkot.

– Jó, jó, csak humorizálj, de már most hogy jössz az ebédre?

Tanakodtak, hogyan lehetne hamarjában frakkot szerezni. Futtakyt is bevonták a tanácskozásba, mire aztán Futtaky kocsi- ba ült Lukáccsal s fölkeresték az ischli szabóboltokat. De biz ott nem volt frakk kapható. Búsan tért vissza Lukács Béla a hotelbe, hogy mármost mitévő legyen. El nem menni az ebédre lehetetlen, – elmenni pedig frakk nélkül szintén lehetetlen. Hiszen jöhetne közbe váratlan rosszullét, de akkor meg nem utazhat el az esti vonattal, holott okvetlen vissza kell utazniuk Bécsbe, valami tanácskozásra.

Végre Szapáry gondolt ki valamit (de nem klauzulát).

– Nini, Futtaky, nincs magának frakkja?

– Hogy ne volna frakkja egy Futtakynak!

– jegyzé meg Futtaky.

– Hátha jó volna neked Béla?

Futtaky a fejét csóválta, gyanúsán nézegette a Lukács termetét, de mindegy, Futtaky szolgálatkész s egy-két perc múlva előhozta a világ egyik lelegegánsabb frakkját.

Lukács dörmögött, szabadkozott, de azért csak kezdte próbálni. A frakk persze szűk volt, kivált a vállban, az ujjaknál, hanem mit nem tesz a nagy igyekezet, a miniszterelnök jobbról, Futtaky pedig balról segédkezett s valóságosan úgy erőszakolták izmos tagjaira, ahogy a szűk kesztyűt szokás federweiss-sal, massage-zsal. No, fölmenni csak fölment, de már most azt ember többé le nem húzza!

A frakknak azonkívül is sok hibája volt. Futtaky karcsúbb volt és hosszabb derekú, dehát a legnagyobb baja az volt, hogy

az új miniszter nem mozdíthatta benne a kezeit, mert nyilvánvaló volt, hogy amint az ebédnél kinyújtja a kezét, beáll a repedés közeli eshetősége.

Lukács Béla tehát megjelent az ebéden, ahol csak négyen ültek az asztalnál: a király, Szapáry, Lukács és egy udvari káplán, aki fesztelenül, otthoniasan vitte a társalgást az egész ebéd alatt. Lukács Béla ott ült, csendesen mosolyogva, mint egy páncélba szorított ember, de a kezét nem bírta mozdítani, tehát nem evett, nem ivott. A királynak feltűnt a dolog.

– Ön semmit sem eszik, – szólta, – csak nem beteg?

– De igenis fölség, rosszul érzem magam és egy csepp étvágyam sincs.

Lukács Béla sokszor emlegette ezt a kis mulatságos epizódot és nagy kedvteléssel tette hozzá:

– Egész miniszterségem alatt csak ez egyszer mondtam valótlan a királynak. Azt is a Futtaky frakkja miatt.”

Egyházi hírlevél

Feltámadt Krisztus

– Valóban feltámadt!

Az ókeresztény köszöntés idén különös hangsúlyt kap. Anyagiakban szinte kisemmizett, lelkiekben kiégett nemzetünknek, ha vigaszt és erőt szeretnénk nyújtani, akkor először is magunkban kell nagyon határozottan megerősíteni a feltámadás hitét, annak minden velejárójával együtt.

A nagybőjt programjai, imádságai, és húsvét ünnepének öröme kell, hogy feltöltsön minket. Ez a kegyelem kell,

hogy túlcseréljük, és rajtunk keresztül sokakhoz eljusson.

A feltámadás örömét éljük meg, és adjuk tovább! Így lesz igazán áldott az ünneplésünk!

Áprilisi programjaink:

április 4. 16.30 húsvéti ünnepi liturgia,

április 11. – nem lesz liturgia

*április 18. 12.00 !! örmény katolikus Szentmise

*április 24. 16.30 Genocídiumi emlékmise Római katolikus rítusban, melyet Erdő Péter bíboros mutat be.

Ákos atya

Hrisztosz háréav i méréloc – ornéál é Harutjun Hrisztoszi! – Krisztus feltámadt a halálból – áldott Jézus Krisztus feltámadása!

(Hagyományos örmény húsvéti köszöntő Gyergyószentmiklóson)

Mártonffy Márton

Nagy és igaz érdemet ünnepel december 8-án az ország összes iparoktatási és kereskedői intézeteiben működő tanárság. Egy olyan férfit, a kinek nagy és igaz érdemei vannak. E napon tölti be ugyanis Mártonffy Márton orsz. iparoktatási főigazgató közszolgálatának harminczadik évfordulóját. Ezt az ünnepet annak a hasznos és nagybecsű tevékenységnek szenteli az ország minden részéből egybeseregledő tanférfiak szeretete és elismerése, mely mindenkor a közoktatásnak volt szentelve. Mártonffy Márton e napon sok ünnepeltetésben fog részlesülni, de neki ezt a napot ünneppé fogja tenni az a tudat, hogy hosszú működésének áldásos a gyümölcse és hogy épen azok méltányolják őt szeretettel és becsüléssel, a kik vele együtt küzdenek a magyar kultúráért.

Egy darab kulturhária az ő életének működése, melyet a következőkben közlünk:

Régi erdélyi nemes családból származik. Született 1848 márczius 15-én Szilágy-Récsén, volt Kraszna, most Szilágy megyében.

Középiskolai tanulmányait Kolozsvárt a kegyesrendiek főgimnáziumában végezte. Tanárai voltak Vass József kiváló író, Horváth, Somhegyi, Berecz Antal. Papi pályára lépett s mint szatmáregyházmegyei növendékpap a jezsuiták kollégiumában kiváló sikerrel végezte a bölcsészeti és theologiai tanulmányokat. Ezután, elhagyván a pályát, Budapesten az egyetemet látogatta. 1870–1871-ben nevelősködött, 1872-

ben a *kassai* állami főreáliskolához lett helyettes tanárrá kinevezve. 1873-ban Kassa város szervezvé a községi polgári fiú- és leányiskolát, ennél volt mint rendes tanár alkalmazva. 1875-ben már igazgatója lett az általa teremtett és csakhamar virágzásnak indult intézetnek. Ezen minőségben tizenhét és fél évet töltött és részt vett Kassa város minden kulturmozgalmaiban. Már 1873-ban szerkesztette a *Haladás* című lapot, majd a *Sárosmegyei Közlönyt*, utóbb éveken át az *Abauj-Kassai Közlönyt*. Tagja volt hosszú éveken a városi törvényhatósági és közigazgatási bizottságnak; részt vett a felső-magyarországi múzeum megteremtésében s annak egy ideig titkára is volt. 1884-ben szervezte a városi ipariskolát s ennek mintaszerűsége az egész országra hatást gyakorolt. Az

1878. választások alkalmával a zilahi választók nagy többségének fölkérésére képviselőjelölt volt s az akkori politikai hullámzások között csak néhány szóval maradt kisebbségben. Hatást gyakorolt írással és szóval az egész fölvidék kulturmozgalmaira. Czikkeit szívesen olvasták, szónoklatait örömmel hallgatták.

1874-ben nőül vette Klupáthy Antal volt 48-as honvéd törzstiszt, Guyon Richárd tábornoki főnökének, utóbb Kassa város főmérnökének Mariska leányát; ennek testvérei Klupáthy Antal kolozsvári egyetemi tanár és Klupáthy Jenő budapesti egyetemi magántanár. Boldog házasságából öt fia született, a kik közül három él s mindannyian mint kiváló jeles ifjú ismeretes.

1889-ben Csáky Albin miniszter és Berzeviczy államtitkár ismervén Mártonffy arra valóságát, a nagyfontosságú *temesmegyei* tanügy vezetésére állította. Háromévi tanfelügyelői munkássága korszakalkotóvá lett Temes-megyében. Hogy Kassán mily becsben részesült s hogy mily veszteségnek tartotta a város az ő távozását, erről ékesen tanúskodik az a meleghangú átirat, melylyel a város nevében a tanács elbúcsúzik tőle. Temesben nehéz viszonyok között vette át hivatalát. Német, szerb, román, sokác, bolgár stb. nyelven folyt megveszte a tanítás, csak magyarul nem. A tanítóság és papság között feszült viszony volt. A Délmagyarországi Tanítóegylet vitte a főszerepet – saját izlése szerint. Mártonffy bizalmat keltett a tanügy vezetőiben, a tanítóságban. Alig pár hónap alatt szeretettel sorakoztak köréje. Megszüntek az ellentétek. Pap és tanító, egyház és iskola testvéri viszonyba léptek.

Dessewffy Sándor csanádi püspök, Molnár Viktor temesmegyei főispán, Telbisz Károly temesvári és Seemayer János verseczi polgármesterek erős kezekkel támogatták őt. Ennek köszönhető, hogy már az első évben elhatározta Temesvár, hogy iskoláiban a magyarnyelvű tanítást hozza be. Nagy és fontos esemény volt ez, mert Temesvár eladdig, mint a németesség a «Schulverein» egyik fészke volt kiáltva. Ám tévesen. Csak ember kellett, a ki a jóakaratot jó irányba terelje. Nem is okozott az nehézséget Mártonffynak, mert az erélyes, fönkelt gondolkozású Telbisz polgármesterben, a városi derék polgárságban, jóralavó igazgatókban és tanítóknban lelkes támogatásra talált.

Úgy intézte – kiváló tapintattal – a dolgot, hogy ő mindig a *háttérben* maradt s a fölsorolt faktorokat tolta az első vonalba. Azért volt nagy jelentősége 1891-ben

az említett város közgyűlési határozatainak, mert ez *spontán* a polgárság részéről származott s a tanítóság derekas munkásságának volt eredménye.

Csáky minisztert kellemesen lepte meg a dolog, akkor, mikor Brassó, Sopron, Pozsony még erősen tartotta derekát a németnyelvű iskolák mellett.

Temesvár hatása érezhetővé lett sok-sok helyen, így lett magyarrá a verseczi eladdig németnyelvű iskola és még igen sok német községben. A tanítók versenyezni kezdtek a magyarnyelvű elsajátításában és tanításában.

A kik még a nyolczvanas évekből ismerik Temesvárt, ma 10-12 év után örömmel fogják tapasztalni, hogy lépten-nyomon hangzik ott a magyar szó.

A délvidéki magyarosodásnak kívánt Mártonffy szolgálatot tenni, a mikor Temesvárott egy állami tanítóképző-intézet fölállítását sürgette.

Ebben is csakhamar czélt ért. Telbisz polgármester kieszközölte, hogy a város százezer korona hozzájárulást ajánlott föl. Temesmegye közönsége pedig negyvenezer koronát, a hatvani Deutschcsaládtól pedig 2 hold belsőséget és 2 holdnyi kertet eszközölt ki ajándékban.

A képezde csakhamar fölépült s ma dísz a városnak, tanügyi szempontból pedig bő forrása a délvidéki kultúra fejlődésének.

Sokáig emlékezetes marad az az ünnepség, a mikor Wlassics Gyula miniszter fölavatta az intézetet. Országos ünnepségszámba ment e nap s a miniszter örömmel győződött meg arról, hogy a vármegye, a város és az egész délvidék lelkesedik minden olyan intézményért, mely hivatva van a magyar nemzeti ügyet szolgálni. Lehettek és bizonyára voltak Wlassics miniszternek ez idő óta fényes sikerei, szép napjai, de a temesvári napok emléke nem vesztet ki soha az ő magyar

lelkéből. Mártonffy is részt vett, mint a város vendége, az ünnepségen s neki is bőven kijutott az elismerésből.

Időközben jóformán átszervezte a Délmagyarországi Tanítóegyletet s az ő erős vezető szelleme kiváló hatást gyakorolt arra. Ezt méltányolta az ezer taggal bíró kiváló egyesület, a mikor őt dísztaggá választotta.

Tanfelügyelő korában átszervezte az addig magánkézben lévő Wiesner-féle kereskedelmi iskolát, ebben eladdig németül tanítottak, magyar nyelvűvé tette s előkészítette az utat, hogy a város utóbb azt átvette s községi polgári iskolát szervezett mellé. Ma ezek az iskolák dicséretes színvonalon állanak.

Tanfelügyelősége alatt magában Temesváron, 20 új osztálylyal bővült a népiskola.

Két új díszes épület hirdeti az ő munkásságának sikerét. A tanítói fizetések rendezettek, megelégedés, buzgalom, kollegiális bensőség keletkezett mindenütt. Soha egy tanító, egy szülő sem ment hozzá, hogy jogos, méltányos kívánsága ne teljesült volna.

Ezért szerették őt fönn és lenn egyaránt. A temesmegyei tanítóság ma is rajongással említi nevét.

Mikor hivatalát átvette Temes-megyében, 150 olyan egyén foglalkozott tanítással, a kiknek semmiféle képesítésük sem volt, még kevesebb képességük; ezeken kívül kétszázon felül volt azok száma, a kik magyarul semmit sem tudtak. Három év alatt új élet kelt a kiégett kopáron. Ezek száma elapadt. Ma már közel ezer tanító van Temesben, a kiknek nagy része tud is. akar is hivatásának élni.

Az ő kezdeményezésére szervezte át Dessewffy püspök a temesvári Notre Dameok vezetése alatt levő nőtanító-képezdét.

Biztosa volt a *szegedi* kir. kath. képzőnek, melynek csak szellemi mizériája

volt nagyobb az anyagjánál. Ez is átala-kult s ma hasznos szolgálatot tesz a tanítóképzésnek.

A lippai áll. polgári és felső kereskedelmi iskola szép épülete ott a Maros partján messze hirdeti az ő itteni sikereit. Hát még az a sok iskolaépület, új osztály, új tanítói állás, fizetésrendezés stb. stb. mind megannyi emléke Mártonffy ottani három éves működésének.

Ezeket az érdemeket méltányolta Csáky miniszter, a ki Berzeviczy ajánlatára Mártonffyt berendelte a központba s rábízta az iparoktatás-ügy felügyeletét.

A felügyelet gyakorlását Mártonffy azzal kezdte meg, hogy új szervezetet készített s a régi idegen mintán készültet lomtárba tétette. 1893-ban foglalta el új állását s akkor alig 300 tanonciskola volt az országban.

Ez a szám kilencz év alatt 450-re emelkedett. Sokasodott a kereskedő-tanonciskolák száma is. Szervezve lettek a segédek továbbképző tanfolyamai s általában véve új képet nyert az egész iparoktatás.

Ma már *iskolaszámba* megy ez is s minden ahhoz értő ember elismeri, hogy fontos kulturális tényezőül kell tekinteni az iparososztály iskoláit.

Wlassics miniszter áll itt az első helyen. Az 1902. évi budget-tárgyalás alkalmából derekasán lándzsát is tört mellette.

Átszervezte a női kereskedelmi tanfolyamokat s azokat erős kézzel irányítja.

Különös érdeme, hogy a rajzoktatást teszi az iparosképzés alapjára s e célból rajztanítók képzéséről gondoskodik.

Ilyen tanfolyamokat szervezett Budapesten a polgári tanítóképzővel utóbb több ízben az állami felső ipariskolával kapcsolatban, majd Pozsonyban, Temesvárt, Nagyszébenben, Kolozsvárt, Kassán. Ez idő alatt mintegy 250 tanítót képez-

tetett ki. Arra törekszik, hogy az iskolák színvonalát emelje.

Munkásságát a miniszterek és a király is több ízben méltányolták.

1894-ben kir. tanácsosi czimet kapott, 1896-ban iparoktatási főigazgatóvá neveztetett ki, 1897-ben Ő Felsége miniszteri osztálytanácsosi czimmal tüntette ki. Előadója az orsz. ipari és kereskedelmi oktatási tanácsnak s itt hasznos tevékenységet fejt ki.

E mellett irodalmi működésre is tellett ideje. Alig volt a multban napilap, mely ne hozott volna Mártonffytól szépirodalmi, politikai, tanrend-cikkeket.

Tankönyvei országszerte el vannak terjedve. Már 1873-ban írt a középiskolák számára egy jóra való magyar nyelvtant, melyet Szarvas Gábor is dicsérettel tüntetett ki; a polgári iskolák és tanítóképzők részére írt alkotmánytana úttörő munka volt; az elemi iskolák számára írt négy kötetes magyar nyelvtana, a németnyelvű iskolák részére írt öt kötetes hasonló tankönyve sikerrel használtatik. Trajtlér Károlylyal együtt írt öt kötetes ipariskola-olvasókönyvet, melyet a tanonciskolákban használnak, nyolcz év óta szerkeszti az *Iparosok Olvasótárát*, mely általános elismerésben részesül. Szerkesztett a pinczér és vendéglősök szakirányú tanonciskola részére egy hasznos olvasókönyvet.

Közszolgálatának hű képét a következő adatok mutatják.

1872. október 7. Kassán az állami főreáliskolában helyettes tanár.

1873. aug. megválasztják a kassai községi polgári fiú- és leányiskolák rendes tanárává.

1875-től igazgatója ezen intézeteknek.

1884-től szervezte az iparos- és keresk. tanonciskolákat és azoknak is igazgatója volt.

1890. április 1-jén kineveztetett Temes megye tanfelügyelővé.

1893. febr. 15-én a minisztériumba hivatott s az iparos és kereskedelmi tanoncziskolák orsz. felügyeletével bízott meg. A minisztériumban két éven át ellátta a *tanítóképezdék* és felső keresk. isk. ügyeit.

Miniszteri biztosa volt a nagyszombati, pozsonyi és kalocsai rom. kath. képezdéknek. Hét éven át elnöke a kalocsai rom. kath. érseki polgári tanítóképző-intézetben tartott képesítő-bizottságnak. (Az ő indokolt javaslata alapján mondta ki a közokt. miniszter, hogy a polgári képesítés csak az állami főhatóság által kirendelt bizottság előtt tehető le.)

1894-ben a kir. tanácsosi czimet nyert.

1896-ban a VII. fiz. osztályban a közokt. miniszter kinevezte iparoktatási főigazgatóvá. (Ekkor szerveztetett a főigazgatói állás.)

1898 májusban Ő Felsége a miniszteri osztálytanácsosi czimmal tüntette ki.

1900 júniusban a király jelenlegi állásában a VI. fizetési osztályba léptette elő.

Mártonffy működését lapidáris képen domborítja ki az a fölírat, melyet az ország összes iparoktatási és kereskedői intézetekben működő tanárság intézett hozzá, abban a díszalumban, melyet az ünnep napján neki átadnak.

E fölírat egy része így hangzik: „A tisztelet és a hála, a ragaszkodás és szeretet jelképe gyanánt nyújtjuk át Nagyságodnak ezt az albumot, mely az ország összes iparoktatási és kereskedői intézeteiben működő kartársak aláírását foglalja magában, abból az alkalomból, hogy Nagyságod hasznos és áldásdús közszolgálatának 30-ik évfordulójához eljutott.

Harmincz év a közszolgálatban már maga is érdem, hát még ha harmincz év ernyedetlen munkássága a népnevelés és népoktatás ügyének van szentelve!

És Nagyságodat mindig ott látjuk eme harmincz év alatt az első csatasorokban, erős kézzel küzdve a magyar népoktatás szent ügye érdekében. Látjuk mint tanárt, mint igazgatót, mint szerkesztőt, mint író, mint tankönyvek szerzőjét; látjuk, mint hinti el a magyarság magvát a Délvidék vegyes nemzetiségű lakossága között; látjuk az ország különböző vidékein, mint a tanügy buzgó előharcosát; látjuk mint az iparoktatás ügyeinek apostolát, a ki rajongó odaadással karolja föl ezt az intézményt, hogy minél magasabb színvonalra emelje, kifejleszse, felvirágoztassa. A magyar népnevelés és népoktatás ügyének szentelt eme buzgó tevékenységéért bírja Nagyságod mindnyájunk tiszteletét és háláját.

Aragaszkodás és szeretet érzését Nagyságod iránt pedig nagyra növelte szívünkben az az odaadó lelkesedés, mely ível a mi szent hivatásunk ügyében mindenha síkra szállott; az az igaz, meleg érdeklődés és rokonszenv, melylyel működésünket mindig kísérte; az a szeretet, melylyel nagy és nehéz földadatunkban minket lépten-nyomon támogatott.” Mártonffy élete delén levő férfiú, telve munkaképességgel és munkakedvvel, telve szeretettel az ügy iránt, melyet szolgál, telve lelkesedéssel a magyar kul-

túra fejlesztése iránt. Abban a nézetben vagyunk mi is, mint egyik életrajz-írója, hogy Mártonffy *a jövő embere, még találkozzunk vele.*

(Megjelent: Magyar Szalon XXXVIII.)
(Szerk. megjegyzés: kb. 1900-as évek elején. Eredeti írásmóddal közölve.)

Életrajzi kiegészítés *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája c. könyvből:*

Mártonffy Márton ny. iparoktatási főigazgató krasznarécei előnév használatát nyeri el (Bécs, 1914. április 20.). Udvari tanácsos, minisztériumi osztálytanácsos, országgyűlési képviselő, a *Magyar Olimpiai Bizottság* titkára, a *Lipót rend* lovagja.

1917. május 12-én hunyt el Budapesten, a Kerepesi úti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Gyermekei: Dr. Mártonffy Marcel jogász, egyetemi tanár

Dr. Mártonffy Miklós székesfővárosi felsőkereskedelmi iskolaigazgató

Mártonffy Márton (gyermekként hunyt el)
Mártonffy Manasses (gyermekként hunyt el)

Dr. Mártonffy Márius Bp. Székesfőváros Elektromos Művek igazgatója

Hazai katolikus főpásztorok XVI. Benedek Pápnál

A Római Katolikus Egyház Törvénykönyve szerint a megyéspüspököknek öt-évenként kell jelentést készíteniük a pápa részére a rájuk bízott egyházmegye helyzetéről. (...) A 12 romániai egyházmegye főpásztorai február 8–13. között tartózkodtak Rómában. (...)

Fontos találkozók zajlottak a Vatikáni Államtitkárságon, a szakosított kongregációknál, pápai tanácsoknál. A Szenttéavatási Kongregáció szerint Bogdánffy Szilárd nagyváradi vértanú püspök boldoggá avatásának tárgyalási része januárban lezárult, a következő hetekben várható a Szentatya határozata. Rövidesen lezárul a Szatmári Egyházmegye néhai főpásztora, Scheffer János vértanú püspök ügye is, folyamatban van Márton Áron erdélyi püspök boldoggáavatási eljárása.

Fodor György

(A teljes írás megjelent a Szabadság napilapban 2010. február 24-én)

Dávid Csaba

Akad-e ember (1915 emlékére)

Akad-e ember, aki megőrzi, számontartja – akad-e, aki mindenre emlékszik, aki tudja a legyilkoltak számát, nevét és azt, hogy közülük ki, miről álmódott? Akad-e ember, aki elsorolja, hányan voltak ismertek s nem ismertek, akik nyitott szemmel sodródtak a halálba?

(Jaj, népem, te elhagyott, megpusztított! Elhagyatalak én is kétszáz éve, amikor új nép nyelvét vettem át – de mégis őrzöm csontomban a léted, és a szenvedők nyelvét ma is értem! Népem, te elhagyott, megpusztított, te árva! Ki veszi számba szenvedéseid?)

Az öregasszony csak ült fia mellett s úgy száradt el, egyetlen könnycsepp nélkül – jöttek a fegyverek, a saragán odafagyott a nép templomos ajkára – ő védelmezőn borult a holttestre, kit átlóttek – de reá nem is néztek, csak belerúgott valamelyikük, ám ő fia átlótt testét szorította egyre, nem szólígtatta, tudta, hogy hiába – ült mellette üveges tekintettel – két nap, két éjjel, amíg belehalt – együtt kaparták el a rombolt templom mellett a két holttestet, jeltelenül, árván.

A tizenkétéves, álmodozó lányt, szülei szemefényét egy martalóc hanyatt döntötte – két perc se volt s ocsmány kéje betelt – a lány jajgatott, elájult, felocsolták hamar és jött reá a másik, és így sorban... a lány túlélte, kenyeret kapott, Szkutariba adták el, bordélyházba,

A protestáns örmények gyásznapja

Minden év április 24-én, a világon valamennyi örmény templomban, óhitűben, protestánsban, katolikusban gyász istentiszteleten emlékeznek meg a kisázsiai örmények 1915. évi deportálásában elpusztult millióinál is több áldozatról.

Mi magyarok többnyire F. Werfel „Musa Dagh negyven napja” című regényéből ismerjük az örmények deportálásának egyes részleteit. E regénynek ugyanis valósággyökerei vannak. A könyvben is szerepeltetett Johan Lepsius német evangélikus lelkész a háború után a német külügyminisztérium levéltárából megjelentette a törökországi konzulok jelentéseit a deportálásról.

Az oklevélgyűjteményben közölte Dikrán Andreászján lelképásztor jelentését a Musa Dagh-i felkelésről. Ebből tudjuk azt is, hogy Andreászjánt a marasi amerikai lelkész közbenjárására emelték ki a Zejtunból deportált 550 fős protestáns csoportból, valamint, hogy Nohundján evangélikus lelkésszel ő szervezte meg a Musa Dagh-on történt ellenállást.

Az oszmán birodalom protestáns örményeinek gyülekezetei fiatal hajtások voltak. Aleppóban 1850-ben keresztyénüldözés tört ki, amelyet Bem apó, Kmetty és Stein szüntettek meg katonáikkal. A kirabolt örmények és az árván

hús évesen öreg néembernek látszott, két évre rá vitte el szifilisz és tüdőbaj együtt, sikeresen.

Pap és jogász – egymás mellett – kiálltak népükért, amely ártatlanul sorakozott a kisváros főterén, és érveltek – ám egy jó ütés leterítette mindkettőjüket, tápáskodnának, enyhén vérző arccal, de új ütések jönnek s valaki kötelet hoz – a lábukra hurkolják és magasba húzzák – pap és jogász most lógnak, furcsán kalimpáló karral, fejjel lefelé, aztán arcukat újabb ütés, rúgás éri, zihálnak, fejük immár csak véres rongydarab, amelyből itt-ott agyvélő szivárogo...

A patikusnak – úgy hitte – szerencséje, későn született egyetlen fia még túl kicsi – őket csak elhajtották az anatóliai pusztaságba – sokszáz mással együtt így vonultak napról napra, és méterről méterre... kenyér nem volt, vizet is ritkán láttak, a patikust egy homokbuckán hagyták... az asszony ment tovább reménytelen a gyermekkel – az aranyát elvették – végül ketten maradtak és kóbor kutyák végeztek velük, mert erőtlenség, elhagyva heverték a bozótban.

De mit soroljak, hány iszonyatot lehet leírni – és mi nem történt meg?

Ezrek, százezrek, milliók pusztultak a bülbül-szavú politikusok nagyívű nemzetállam-vízióján.

Jött később másik, számban még nagyobb emberirtás – és azt is sokan kétlik, és ugyanúgy mondogatják: hazugság.

maradt gyermekek segélyezését amerikai protestáns missziók vállalták magukra. Áldozatos munkájuk eredményeként 1852-ben felépült az oszmán birodalom első református temploma Aleppóban. Később német missziók is végeztek térítési munkát, akik a szíriai Keszab városában 1873-tól 1898-ig 3 protestáns templomot építettek fel.

A balkáni keresztény államoknak az oszmán uralom alóli felszabadulása után az örmények jogegyenlőséget kezdtek követelni; helyette a szultán népirtást rendelt el. Az 1894–96-os években Anatólia keleti részén, a valamikori Arménia területén 274 000 örmény polgárt öltek meg és 645 templomot romboltak szét a cserkeszek és kurdok, a csendőrök támogatásával. A földönfutók és az árvák gyámolítását német és svájci missziók vették a kezükbe, aminek eredményeként azon a területen 42 protestáns örmény templom épült fel.

Az I. világháborút Törökország kihasználta az örmény nemzetiségtől való megszabadulásra. Konstantinápoly és Szmirna kivételével minden helységről a mezopotámiai sivatagokba deportálták az örményeket.

Április 24-én Konstantinápolyban letartóztatták az örmények egyházi és világi vezetőit, és Ankara felé irányították azokat, ott visszatartották a protestáns és a katolikus vallásúakat, a többi – 583 személyt – meggyilkolták.

A fejevétel után május közepén minden helységben összegyűjtötték a lelkészeket, presbitereket, értelmiségieket és útnak indították őket az arab sivatagok felé. A katonaköteles férfiakat munkásszázadokba osztották be. A kezek levágása után május végétől megkezdtek az általános deportálást. Nem deportálták azokat, akik az iszlám hitre tértek és tö-

Ki hazudik? Kinek a háza ég?
Ki nem ismeri rossz kenyér ízét?
Ki nem tudja, hogy fáj a fájdalom,
s vérben bukik le a Nap a hegyoldalon?

(Jaj, népem, te elhagyott, megpusztított!
Elhagytalak én is kétszáz éve,
amikor új nép nyelvét vettem át –
de mégis őrzöm csontomban a léted,
és a szenvedők nyelvét ma is értem!
Népem, te megpusztított árva!
Ki veszi számba szenvedéseid?)

A tettes tagad – a többségük nem él már,
csak a gyermekeik és az unokáik,
akik nem tudják, akik nem akarják
bevallani –
de él a megpusztított népből is néhány,
és élnek a gyermekek, unokák
(még az ilyen nyelve-hagyottak is)
akik a szenvedők, halottak nyelvét
nagyon jól értik –

Akad-e ember, aki számontartja –
akad-e, aki képes mindenkit megőrizni?
Akad-e Isten, aki tudja s megbocsátja,
hogy hányan sodródtak a gonosz pusztításba?

Úristen! Adj nekünk már békeséget,
hogy egyszer ismerjük el amazok,
amit vétkeztek, s be kell vallani –
és magunk egyszer képesek legyünk
kezet fogni amazokkal. Ámen.

2009. 02.

Meghívó

Az Örmény Genocídium 95. évfordulója tiszteletére az Országos Örmény Önkormányzat koszorúzási ünnepséget tart 2010. április 23-án, pénteken du. 17 órakor a pesti Duna parti kőkeresztnél. A koszorúzáson részt vesz *dr. Ashot Hovakimian*, az Örmény Köztársaság nagykövete is. Mindenkit szeretettel várunk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

a katolikusokkal együtt tiltakoztak. Az eredmény csupán az lett, hogy a protestánsok és a katolikusok kivétettek a menetekből és koncentrációs táborokba zárattak. Ezekben nem élmezőnyük őket elégségesen, és állandóan fenyegették őket a deportálással, ha nem térnek át az iszlám hitre. Fenyegetéseiket több táborban be is váltották.

A megmenekült és a világba szétszóródott örmények új lakhelyeiken felépítették templomaikat. A megszűnt 42 protestáns templom helyett ma 64-ben tartanak istentiszteletet. Nem voltak

korábban gyülekezetek Libanonban, Franciaországban, az USA-ban, most ezeken 8–7–16 templom van püspökséggel, iskolákkal, újságokkal. A reformátusoknak egyedül az USA-ban 11 templomuk van.

A deportálás során elpusztultaknak nem maradt sírhantjuk, ezért az unokák az oltár előtt leborulnak „és áldó imádság mellett mondják el szent neveiket”.

(Budapest)

Korbuly Domokos

(Megjelent: Reformátusok Lapja, 1986. június 22.)

A Zeneagapé tervezett programja

Május 2.: Budapest XI., Orly u. 6. szám alatti Örmény Katolikus Templomban, a 16.30-kor kezdődő szentmise után kb. 17.30-tól.

Szent László legendája a *Szent Család Gyermek Színjátszó Kör* előadásában

Mindenkit szeretettel várunk!

Szongoth Gábor

Meghívó

A Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség tisztelettel meghívja az

Örmény Genocídium 95. évfordulója

alkalmából szervezett megemlékező gyászmisére és rendezvényre

2010. április 24-én 16,30 órára

a Budapest XI., Orly u. 6. szám alatti Örmény Katolikus Templomba.

A szentmisét

Dr. Erdő Péter bíboros, prímás,
Esztergom-Budapesti érsek úr celebrálja

közreműködik az AMADEO Vegyeskórus

A szentmise után agape, továbbá a templom oldalhajójában megtekinthető a Józsefvárosi Örmény Önkormányzat örmény vándorkiállítás, valamint lehetővé tesszük az újrarendezett örmény muzeális gyűjtemény megtekintését is.

Mindenkit szeretettel várunk!

Fülöp Ákos atya
adminisztrátor, lelkipásztor

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(14. rész)

Még egy esemény jellemző Ernő gazdag karrierjére.

Abban az időben az a tiszt, aki gyorsan akart haladni felfelé a ranglétrán, jóban kellett legyen a zászlóalj parancsnokával. Ernő ezt eredeti módon használta fel. Rábeszélte a magasabb rangú tiszteket, hogy vonuljanak nyugdíjba, azzal, hogy az anyagi veszteséget ő biztosítja számukra a szolgálati évek megvásárlásával. Nemsokára így az ötödik zászlóalj parancsnoka lett.

De térjünk vissza az eleméri történetre.

1826. december végén végzetes esemény történt. Vadászat közben Elemér közelében Löwen alatt beszakadt a jég és derékig a jeges vízbe esett. Vizesen és átfagyva vitték a kastélyba, ahol pár napig lázban feküdt. Az áthűlést tüdőgyulladás váltotta fel és egészségi állapota napról-napra rosszabbodott. A beteget meglátogatta Kiss Ernő is, aki magával hozott két híres bécsi orvost is. Minden fáradságuk hiábavaló volt. A beteg állapota rohamosan romlott.

1827. március 14-én Löwen csendesen eltávozott az élők sorából a bécsi katonai kórházban, ahol a legnagyobb katonai tiszteletadás mellett temették el. Utolsó útjára Kiss Ernő is elkísérte.

Ha Löwen Ernő tartózkodását Eleméren méltatni kellene, ez pozitív volna. A nagybirtok a felügyelete alatt fejlődött évről-évre és Torontál vármegye gazdasági fejlődését is elősegítette. Mint tekintélyes és megbecsült ember, részt vett környezete minden nyilvános kulturális megmozdulásán, hozzájárulva, hogy Bánát e része szorosabban kapcsolódjon az

európai államokhoz. Erről tanúskodnak a kastély látogatói is, akik elismert tudósok, gazdasági és művelődési szakemberek voltak. Löwennek kijár az a történelmi elismerés is, hogy Kiss Ernőt helyes útra vezette, hogy a katonai akadémiára beíratta és azt el is végeztette. Ez a döntése sorsdöntő volt nem csak Ernő részére, hanem a magyar államnak is a zavaros 1848-as évben.

Löwen halála nem okozott nagyobb gondot az uradalom gazdasági életében. Ellenkezőleg, a gazdasági könyvelésből kiderült, hogy az új 1827-es év nagy gazdasági fejlődést mutatott. A példamutató gazdasági fejlődés, ami Napholc volt köszönhető, mind nagyobb jövedelmet biztosított Kiss Ernő részére, aki mint zászlóaljparancsnok mind több pénzt fektetett be korszerűsítésére. Ezek mellett az eleméri nemesi birtoknak és a családnak is mind több pénzre volt szüksége.

1827 nyarán befejezték a kastély pincéjében a kuglipályát. Ez bővítette a társasági élet szórakozási lehetőségeit. Ebben különösen ügyes volt Pejacsevits úr, Kiss Mária férje. Ez évben Ernő sűrűn látogatta a kastélyt. Napholccal történő beszélgetései során meghatározták a fejlesztés útját és még több feladattal bízta meg. Feltételezhetően azért, hogy Pejacsevits grófot és feleségét, Máriát megakadályozza a kastély irányításának átvételében. Abban az időben Napholc mellett Konrád Elzában, a leányok dajkájában bízott leginkább Ernő.

Az 1828-as évet három jelentős esemény jellemezte. Szalkay Bernárd nyugdíjba vonulása után a parókiát Karácsonyi Já-

nos vette át 1828. május 14-én. Érdemes egy kicsit elidőzni Ernő valláshoz való viszonyánál, különösen a katolikus vallást illetően. Kicsi korától Ernő vallásos nevelést kapott, ami szinte elbűvölte őt. Nála ez az érzés a középkori nemesi viselkedésre hasonlított. A kastélyban mindig jelen volt a családi pap is. Ernő vallásossága szinte határos volt a misztikával. Pl. számára a 13-as szám nagyon félelmetes volt. Útnak indulásaikor, ha valamit elfelejtett, sosem tért vissza, félve, nehogy valami baleset érje az úton. Megtörtént az is, hogy egyszerűen lemondta az utazást.

1828 augusztusában megtartották a méhészek szakmai tanácskozását az eleméri kastélyban, amelyre egész Torontál vármegyéből érkeztek. A házigazda szerepét Kiss Ernő látta el, a főszervező pedig Napholc volt, akiről az a hír járta, hogy a legjobb méhész Torontál vármegyében. A szaktanácsok mellett helyet kaptak a park területén elhelyezett legújabb kaptárak és egyéb kellékek bemutatója is. A méhészek további munkáját Ernő anyagilag bőségesen támogatta.

Az iskolaév kezdete előtt Ernőt meglátogatta a szerb közösség küldöttsége, és hosszabb beszélgetés után ismertették vele a szerbség problémáit. Egyebek között felkérték, hogy anyagilag segítse az iskola tatarozását és a tanszerek megvásárlását, amit Ernő teljesített is.

1829-ben a lányok már 6 évesek voltak. Ernő imádta leányait és ezt a határtalan szeretetét haláláig tudtukra is adta. Második házasságából született gyermekeinek halálát Istenverésnek tekintette, és ez a tudat egy pillanatig sem hagyta nyugodni. Éppen ezért minden figyelmét és szeretetét a két lánya felé fordította, akiknek biztosította a gazdag, gondtalan életet és a magasszínvonalú-példás oktatást. A hűséges Konrád Elza dajka minden idejét az

ikrek nevelésével töltötte, amiért Ernő hála volt neki. Nagyon megbízott benne.

A leányok kastélyba érkezésétől kezdve Ernő mind több és több idejét töltötte a kastélyban a kislányok társaságában. Télen, a kandalló mellett, meséket olvasott nekik és sokat mesélt a külföldön élő gyermekekről. Minden hazalátogatásakor ajándékokkal lepte meg a leányokat, sokszor a többi gyereket is megajándékozta a német és szerb iskolában.

1829-es karácsonyi látogatásáról Elza, a dajka, a következőket írta naplójába: „Nagyon jókedvű volt. A leányok kiszabadultak karjaimból és ölelésébe futottak. Nehéz megmondani, hogy ekkor ki volt boldergabb, az apa vagy lányai, vagy talán én”.

1830. január 30-án megérkezett a hír Budapestről, hogy az ottani kórházban elhunyt Napholc Lajos, a kastély főgondnoka. Napholc azért utazott Budapestre, hogy tárgyaljon a különböző termények és termékek eladásával kapcsolatban a budapesti kereskedőkkel, a szerződéseket pontosítsák. A szerződéskötés előtt szívpanaszok miatt kórházba került, majd a kórházban meghalt. Napholc halálának híre későn jutott el Ernőhöz, mivel katonai gyakorlaton vett részt. Így Napholcot Budapesten Kiss Ernő és a családja, és munkatársai küldöttségének részvéte nélkül temették el.

Napholc hirtelen halála nagyon megrendítette Ernőt, aki egy hűséges munkatársat, embertársat veszített el személyében, akire az uradalom teljes vagyona volt rábízva. Napholc tekintélyes ember volt Torontál megyében is, különösen a gazdasági körökben. Ilyen helyzetben Ernő a birtokot nem hagyhatta magára és az écskai nemességgel való megbeszélése után úgy döntött, hogy a kastély gondnokának Wanbach Józsefet nevezi ki, aki elismert gazdálkodó volt és szervezője is

a korszerű gazdálkodásnak. Wanbach beiktatására február közepén került sor.

Időközben az európai politikában jelentős események történtek. A júliusi forradalom több európai országban is zavargásokat okozott. A kormányok féltek a forradalmi propagandától, amely Franciaországból érkezett. Így az olaszországi lázadást Ausztria segítségével fojtották el. Ebben a feszült helyzetben Ernő nem tudott sokat távol maradni seregétől, mely harcra készen állt. Mégis 1830 folyamán két eleméri látogatását jegyezték fel. Az első tavasszal, a második nyáron történt.

Először részt vett a Torontál megyeházán rendezett nagy bálon, amit a megyeház nagytermében tartottak meg az itteni és környező vármegyék előkelő vendégei részvételével. A híradások szerint Kiss Ernő megjelenése elbűvölte a sok ősz hajú uraságot, míg egyenruhájával, viselkedésével és katonai tartásával a bálon résztvevő hölgyeket. A szünetekben kénytelen volt katonai és politikai kérdésekre tájékoztatást adni.

Ernő második látogatása Eleméren azal volt kapcsolatban, hogy postát kellett építeni, ennek terveit kellett megtárgyalnia, köztük a postaépület beosztását is. A terv részletes elemzését, különösen társadalmi jelentőségét, az uradalom

fejlődésére való hatását Wanbach József ismertette Ernővel.

Az 1831-es évet Elemér lakossága két kellemetlen eseményről jegyezte meg. Az első április 23-án történt, amikor a falu közelében megtámadták és kirabolták a postakocsit, az egyik postást hátba szúrták, aki belehalt a sérülésekbe. Május végén a falu szerb lakta részén megjelent a kolera. Egy fiatalember és egy kislány halála után a kolera átterjedt a német lakta falurészbe és egy asszony halálát okozta. Szerencsére azonban ezen halálesetekkel befejeződött a fertőzés, mivel Wanbach gyorsan intézkedett, Becskerekre hívta a híres dr. Schwarczot, aki intézkedéseivel meggátolta a járvány továbbterjedését. Eleméren való tartózkodása alatt a háztartások látogatása alkalmával megfelelő higiéniai tanácsokkal látta el a lakosságot. Ez évben a leányok nevelői között, akik a tanításukkal, nevelésükkel voltak megbízva, új személy jelent meg. A figyelmes apa ajánlására Wagner Szára zenepedagógus jelentkezett Bécsből. Feladata az volt, hogy a nyolc éves leányokat bevezesse a zene művészetébe. Wagner kisasszonyhoz csatlakozott Vastag Károly pedagógus, az általános nevelési tantárgyak tanára. Az újonnan érkezett pedagógusokat a kastélyban helyezték el. *Folytatjuk*

Tisztelet a hősök emlékfalánál

Március 14-én 16 órától az 1848-49-es forradalom és szabadságharc hőseire emlékeztünk az Orlay u-i Örmény Katolikus Templom udvarán, a Szabadsághőseink emlékfal előtt. Az Örmény Katolikus Lelkészség és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület meghívására több kerületi és fővárosi örmény kisebbségi képviselő, valamint a közösség több tagja érezte fontosnak,

hogy a fővárosi rendezvényeken kívül az örmény közösség új emlékhelyén is lerója kegyeletét a szabadságharc örmény résztvevői emlékfalánál.

Wertán Zsoltné megnyitó mondatai után *dr. Issekutz Sarolta* tartott emlékbeszédet. A 162 évvel ezelőtti hideg, esős idő ellenére is a márciusi ifjak buzdító erejére, az összegyűlt hatalmas tömegre emlékeztetett. Remélhetőleg ugyanúgy

lesz most is március 15-én, hiszen a mai kor is hasonló problémákkal küzd. A szellem barikádjára hívta hallgatóságát, hogy a keresztény értékrend talaján, a becsületes munka erejével tegyen meg mindent a polgári társadalom megújulásáért. „Mert a hazai magyarörményesség *hungarikum* a nemzeti kisebbségek kö-

zött. Évszázadok óta a magyar nemzet részeként kívánta új, befogadó hazáját, a magyar kultúrát megvédeni, melyben mély vallásossága segítette. Őseink nyomában haladva, bár már véraldozót nem kíván nemzetünk, ugyanezen célokért állunk ki ma is, kései utódok.”

M

Rozsos Tamás László

Magányos sírkövek

A Gajzágó család sírhelyei Túrkevén

A korábbi számokban leírt Erdélyi barangolás után, múltidéző utunkat folytassuk a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Túrkevén, ahová Gajzágó Lukáts és családja az 1820-as években költözött Szamosújvárról. Itt korábban, a kereskedelem a görögök és a zsidók kezében volt, majd a marhakereskedelem az örmény családok, de legfőképpen a Gajzágók kezébe került. A család megszerezte Laczka kapitány portáját és felépítette rá 1830 körül a helyiek által csak „jégpalota”-ként emlegetett, klasszicista kúriát (műemléképület!). Szinte biztosra vehető, hogy az építető G. Lukáts volt.

Gajzágó Lukátsnak 14 gyermeke született (közülük a leg-híresebb G. Salamon 1848-as honvéd hadnagya, majd a Magyar

Királyi Állami Számvevőszék elnöke). A családfő halála után gyermekei sírkövet készíttettek neki Pesten (150 km távolság!) Oppenheimer Lipótnál – valószínűleg az 1852-es évben – s onnan szállították a rendelési helyére.

E sírkő megkeresésére az adta az ötletet, hogy egy beszélgetésnél feleségem nagyapjának másodunoka testvére – Gajzágó Ilona – megemlítette, hogy emlékszik Túrkevén egy G. L. feliratú sírkőre a temetőben. Azt már azonban Ő sem tudta megmondani, hogy pontosan – rokonai fokot tekintve – ki nyugszik a sírban.

A polgármesteri hivatalban telefonon történő érdeklődésemre azt a tájékoztatást adták, hogy a sír 1851-es, de más információval nem tudtak szolgálni

Gajzágó Lukáts megtisztított sírja előtt szépunokája, Orgovánné nagysötétági Macskásy Judit és veje Rozsos Tamás (Fotó: Orgován László).

(megtörténhetett volna az is, hogy egy fiatalon elhunyt, a családfán nem szereplő G. L. nevű gyermek sírköve az). Dr. Gajzágó Aladár könyvében G. L. halálórási dátuma 1844, de ez más okból sem tűnt a helyes időpontnak. Nem volt más választásunk – s hajtott a kíváncsiság is – kocsiba ültünk és lementünk Túrkevére. Csak hosszas keresgélés után találtuk meg a sírkövet, amely egy csipkebogyó bokor szorításában – szinte észrevehetetlenül – árválkodott, közelében több Gajzágó sírkövel (ezek is nagyon elhanyagoltak voltak), valamint kriptákkal. A Gajzágó család két kriptájánál lehetett látni – nagy örömünkre –, hogy a leszármazottak járnak le még napjainkban, mert az egyiknél friss virágokat, a másikon új vasrácsot találtunk. Ezek után a gazokkal és bokorral benőtt sírkövet megtisztítottuk – megfelelő eszközök hiányában – kétkezi kemény munkával.

Az általunk talált sírkő felirata az alábbi:

GAIZAGO LUKÁTS
feleithetlen édes atyjoknak
háládatos szívvel
emele
tizenegy árva gyermeke
szent emlékül
elhunyt 1851-ik év october hó 14-én
munka, s áldozatdús életének 62-ik összén.

Ezek alapján, bár a születési évszámiban négy év eltérés van (egyes források szerint 1793-ban született), de halála időpontjában az élő gyermekeinek száma megegyezett, így bizonyosak lehetünk abban, hogy tényleg a családfő, Gajzágó Lukáts sírhelyét találtuk meg.

Arra vonatkozóan, hogy a sírhellyel a jövőben mi fog történni (felszámolásra

kerül-e), megnyugtató választ nem kaptunk. Ennek hatására gyűjtést kezdtünk az élő leszármazottak között, amely úgy tűnik, sikeres lesz, mert lassan összegyűlik a kívánt összeg, és megváltásra kerül a sírhely. Ennek remélhető sikeréről a későbbiekben fogok beszámolni. Remélem azt, hogy írásommal felkeltetem többeknek az érdeklődését a „magányos sírkövek” iránt, és akár kicsiny hazánkban, akár Erdélyben, de felkeresik őseik nyughelyeit, és őszintén remélem és kívánom nekik, hogy sikerrel járjanak.

Kedves Olvasó!

Az EÖGY 2010. februári számában a 14-ik oldalon megjelent csoportképen a Gajzágó-Macskásy család tagjai láthatóak 1866-ban (valószínűleg Szamosújváron készült a kép és nem Némán. Hat főt nem sikerült azonosítani rajta. Esetleges hozzászólásokat – a személyazonosságokat illetően – szívesen veszünk az olvasóktól.)

További megjegyzésem:

A rácsos ablaknál Gajzágó Fatime, a későbbi erzsébetvárosi LUKÁCS Béláné áll (1853–1902). Mellette sötét ruhában ül édesanyja tinkovai MACSKÁSY Katalin (1825–1871). Az egyik gyermek Gajzágó Boldizsár (1863–1900), talán a lovacskás alak. Középen ülő öregasszony, özv. Macskásy Boldizsárné, sz. kishalmágyi HOLLAKY Rozália (?-?). A hátul álló fiatalabb fiú pedig Gajzágó Samyl (1855–1906).

Nem zárom ki – sőt szeretném –, ha lenne olyan olvasó, akinek szintén megvan a kép, és tudja, hogy melyik örmény őse van rajta (gondolok a három fiatal leányra, az álló 30 év körüli férfira és az ülő, idősebb örményre. Hiszen nyilván hozzájuk is került egy-egy kép).

Kali Kinga

A gránátalmabor íze

Örményországi útinapló (4., befejező rész.)

Valamiképpen itthon vagyok

Míg a bohókás bábok vitrinje előtti lócán pihegek a pálinkát követő kényszerű városfutás után, hirtelen megdöbbenéssel veszem tudomásul, hogy hárman is jelen vannak a bábszínház halljában azok közül a jereváni illetőségű diákok közül, akikkel egész augusztusban együtt nyomtuk az örmény iskolapadot Velencében. Felujjongok, rögvest egymás nyakába borulunk örvendezve, annak rendje és módja szerint – tőlük tudom meg, hogy mindezt Artsvi szervezte így, titokban szétküldött levelekkel. Artsvi a velencei Padus-Araxes nyári egyetem keretében örmény filmművészetet oktatót az érdeklődőknek, a filmfesztiválon pedig a zsűri egyik tagjaként van jelen; hétköznapjaiban pedig író, filmkritikus. Mindenkit mozgósított, aki ismerősszámba ment a környéken – a viszontlátás örömét szánta nekem meglepetésnek, úgyesen hátulról mozzatva a dolgokat, biztos kézzel, mint valami tapasztalt filmrendező, aki fontos nagyjelenetet hoz össze éppen, és ahhoz, hogy a jelenet harmonikus legyen, betéve kell tudnia hőseinek reakcióit. Még az olasz fiú is itt van, a pádovai Roberto, aki melletttem ült az egész kánikulai örménykurzus alatt, s akivel nagy egyetértésben szűr-csöltük a kávé a pad alatt, mikor a tanár a táblához fordult, újra megélve együtt kamaszkori csínytevéseinket – amelyek tőle nem lehetnek annyira távol az időben, mint tőlem. Ősztöndíjat kapott a jereváni egyetemre, s ennek köszönhetően immár magasan ver örmény nyelvtudásában, meg sem próbálok versenyre kelni vele. És persze, Laci is ott van, akivel

Szent Ecsmiadzin székesegyház
(A szerző felvételei)

tegnap a piacokat jártuk végig; egy jereváni nőismerőst is magával hozta, aki a szamosújvári örmények körében kutatott jó félévig, s aki sok éve nem látott ismerőseként üdvözlő nagy lelkesedéssel, holott sosem találkoztunk.

Artsvi szándéka igencsak sikerült: ismét megéreztem azt az elemi erőt, amit otthon, ifjúkorom Erdélyében gyakran tapasztaltam, és amit hosszú magyarországi tartózkodásom alatt oly sajnálatosan ritkán észleltem, hogy emiatt szinte felfüggesztődött a megállapítás bibliai igazsága, axiomatikus volta – hogy a szeretet minden érdek nélkül való. Talán meg is könnyeznék a meghatottságtól, azonban nincsen időm elérzékenyülni,

máris szólítanak: előbb azért, hogy nem találják a filmemen az angol feliratot, majd, amikor ezt két kattintással megoldottuk, be kell menni immár a közönség elé, s kérnek, ha lehet, azért mondjak valamit örményül is. Rettenetesen izgulok, szívem mintha félreverné a harangot, pedig nincs veszély; végül futja egy-két örmény mondatra is, a többit persze angolul, Artsvi kedélyesen mutat be engem, meg pár szóban a *Hájr Méhrt* is, és szót ejt erdélyi és magyarországi magyar-örmény kutatásaimról.

Elkezdődik a vetítés – csak közben gondolkodom el azon, mennyire csodával határos, hogy ilyen sokan vannak a teremben: az összes film közül, amelyet a fesztiválon láttam vetíteni, az én filmemen van a legnagyobb közönség, ifjak és idősek vegyesen ülnek a sorokban, majdnem teltház. Ráadásul munkanap van, s még délután négy óra se, feltehetőleg még akik miattam jöttek ide, a velencei iskolatársaim is, a munkájukból vagy az egyetemről lógtak meg valamiképpen. A vetítés rendben folyik, szemmel tartom a közönségreakciókat, megfeszülve figyelnek, csupán két ember megy ki, ami dokumentumfilm esetében – mely ráadásul idegen nyelven és idegen felirattal zajlik – nagy szó. Van egy örmény

Kis csapatunk Ecsmiadzinban

szinkrontolmács is, de bár ne lenne, mert a mikrofonja idegesítő módon torzít – ez a nézők véleménye is, utólag: a tolmács, szegényke, csak a műsort zavarta, úgyis mindenki az angol feliratot olvasta, mivel az örmény szöveg sajnos javarészt érthetetlen volt; ráadásul, ami érthető lett volna, az is késett a felirathoz képest.

Amint lefut a film, letámadnak. Legalábbis így érzem magam. Ki kellene mennem a széksorok elé, azt mondták a szervezők, így szokás – de mozdulni sem tudok a helyemről, az utolsó sorból, egyszerre több tucatnyian gyűlnek rám, mint a rögbiben, s kérdegetnek mindenféléről a látottakkal kapcsolatosan. Érdeklőket az erdélyi örménység: és ezzel még keveset mondok. Végül Mariam szabadít ki, sikerül valahogy átverekednünk magunkat e rögtönzött képzeletbeli rögbi-csapaton: a vetítőszon előtt egy másik, ezúttal rendkívül hozzáértő szinkrontolmács segítségével folytatom a beszélgetést, immár a teljes közönséggel – legalább háromnegyed órára nyílik, holott a többi film munkatársaival való beszélgetések általában 10-15 percre korlátozódtak. Kérdeznek és értelmeznek, egymás szavába vágnak, egymást világosítják fel *en plénum*: és én is gazdagabb leszek kérdéseiktől, más megvilágításba helyeződnek problémák. Egy muzikológus nő, akivel – akkor még nem tudom – másnap már jó barátságba kerülünk, éleslátóan kérdez rá: a filmben elhangzó dalok most akkor örmény énekek vagy sem? Nos, ezt mondja meg ő, adom vissza neki a labdát – mert a gyergyóiak ugyan örményként éneklnek! Ó világít rá arra is, hogy ezek a dalok feltehetően a régi liturgiából valók, és megannyi más muzikológiai kérdésre, amit később érdemes lesz körbekutatnom, már akkor eldöntöm.

Egy idő után a közönséggel való beszélgetés spontán módon kihúzódik a hallba, kihelyeződik a tea és keksz mellé, a szem-tszívet gyönyörködtető bábfigurák társaságába: bent a vetítéseknek kell folytatódniuk. Van ott egy fiú, Raffi, aki lenyűgöz előzőeken modorával, választékos angol nyelvtudásával – mindössze tizenkilenc éves, s mint kiderül, politikai tolmács. Közben majd' elájulok az éhségtől, menni kellene már valami jó örmény fogadót keresni magunknak, széles *khorovác*-választékkal, teszem szóvá, mire valaki kifut további süteményekért, folytatódik a végtelenített kínálás: nem engednek el, még nem – én pedig új energiákat próbálok meríteni, töretlen kintartással válaszolgatok, kérdezgetek, barátkozok tovább, megküzdve fáradtsággal, éhséggel. És barátaim száma azzal az estével valóban gyarapodik. Érzem, valamiképpen itthon vagyok – minden olyan természetes és magától értetődő. Ráadásul mindenkiről kiderül, hogy valamiképpen író, így azonnal adódik a közös téma és egyben a közös probléma is: hogyan lehet ebből megélni.

Öreg este van, de azért csak elmegyünk még Lacival abba a közeli étterembe, amelyet jereváni látogatásom idejére törzshelyünk néveztünk is. Később a

Az eredeti kígyófejes káváján

sokat kérdező muzikológus nő, Natalie is csatlakozik; és Suzanna is – akit tulajdonképpen Susannának hívnak, de mivel szülei úgy gondolták születésekor, hogy a szovjet időkben mégis jobb, ha van neki egy rendes, tehát nem örmény neve is, ezért mindenki csak Suzannának ismeri, – őt is régebről ismerem, Velenében egymás melletti szobában laktunk. Egy soványka, kistermetű és meglehetősen hallgatóg fiú is odaül hozzánk, a helyi divatnak megfelelően természetesen fekete bőrdzsekibe, sötét garbóba öltözve, ő a fesztivál reklámosa – azonban hamar kiderül róla, szintén prózát ír. Olybá tűnik, Örményország írókból és kereskedőkből áll.

Nem emlékszem, mennyi idő röppen el így, nagy hangulat közepette – s mivel gránátalmabor nincsen a helyen, helyette Kilikia sörök járulnak sűrűn az asztalunkhoz a kis tömzsi pincérlány keze által, aki mindennap ugyanabban a világoskék feszes blúzban volt eddig, valahányszor ide látogattunk, s aki már-már a nevünkön szólít. Khorovác sincsen, marad tehát a tabulé meg a khácsápur, ismételtlen – úgy látszik, örményországi látogatásom a gránátalmabor utáni sóvárgás jegyében telik, napi kötelező tabulé-fogyasztással ellenpontozva, no, meg egy kis kámförillattal átlengve, amit immár pórusaimban hordozok..

Az asztalnál pezsgő disputától mindannyian feltöltődünk, annyira, hogy éjfél tájt még bemegyünk Suzannával a szerkesztőségbe, ahol angolul kell tisztafejezni kora reggelig, amikor is nyomdába megy az újság – rettenetesen lepusztult környezet, a szocreál minimál-funkcionális építészet és a nincstelenség nyomasztó keveréke, az ott dolgozók mégis kedvesek és kedélyesek, a körülmények meg a késői időpont el-

lenére is élénkek, s amint pillanatokon belül kiderül, nagy tudású szakemberek is. Már amúgy is kellemesre kanyarított esténk mintegy megkoronázódik e látogatással – aztán mindenki gyorsan haza, ki kell aludnunk magunkat, amennyire csak lehet ennyi idő alatt, hiszen ismét sűrű napnak nézünk elébe, korán reggel Lacival és Natalie-val, meg persze az egész fesztiválos csapattal, ellátogatunk az Ecsmiadzinba, aztán pedig a jereváni Nemzeti Galériába is.

Másnap, verőfényes reggelen, ugyanaz a piros nyakkendő sofőr vár minket a vendégház előtt széles mosollyal: toalettjét most sem bírta a véletlenre, kinyalva rendesen. A reptéri úton megyünk kifelé a városból, jellegtelen házakat hagyunk el, majd rövid utazás után hatalmas parkolóban áll le a busz. Innen ugyan nem látni semmit, ami arra utalna, hogy az örmények grandiózus székesegyháza valahol errefelé lenne akár, de amint elindulunk kifelé a kocsik közül, az épület sor hatalmas parkra nyit, annak túlsó végében pillantjuk meg a Szent Ecsmiadzint. Inkább szigorúnak nevezhető a látvány, agyonrendezett a park, a fák ágai gondosan megnyírva, levél hírmondónak sem maradt rajtuk – de azért kellemes ott sétálni, némiképpen még felemelő élmény is. Befejele menet iszunk a szenteltvíz forrásból, mintegy bebiztosítva a szerencsénket, aztán megnézzük a templomot, és gyorsan végigjárjuk a szentélyben levő templommúzeumot. A muzeológusnő nagy áhítattal szónokol, elmagyarázza az áldó jobb szimbólumát, amelyből tucatnyit találunk kiállítva, aztán el az összes liturgikus tárgyakat meg szent ereklyéket, aprócska darabot mutat Noé bárkájából, szép ötvösmunkába foglaltan; megnézzük a lándzsát, amivel a legenda szerint Krisztust a kereszten

Komitasz süvege

megsebeztek; végül sorra elmagyarázza az összes papi süvegek jelentését, beleértve a Komitaszét, nemzetének nagy zenetudósáét is. Búcsúzkodáskor kicsit kikérdezem a káváánokról, amelyek itt tradicionálisan kígyófejjel díszítettek – mivel a kígyó a bölcsesség szimbóluma a keleti népeknél. Hitetlenkedve, sőt, szinte megbotránkozva fogadja, hogy a gyergyószentmiklósi örményeknél az a káváán, ami náluk a *ksotsz* – azaz a legyezőszerű, picike csengettyűkkel csilingelő, díszes fémtárcsa, amivel eredetileg a szolgáló diakónus a gonosz szellemeket hivatott elűzni. Megígérem, hogy amint hazaérek, elküldöm a *Hájr Méhrt* nekik is, hadd lássa az egész Ecsmiadzin, mi történt a 17. századi vallásszakadás után az erdélyi örmény liturgiában.

A múzeummal telítődünk is nagyjából, így Jerevánba visszaérkezve csupán tessék-lássék bóklásunk még egy kicsit a

Nemzeti Galériában, inkább jó erős örmény kávékat iszunk baráti körben, a múzeumbüfében, ötven forintnak megfelelő áron, ízletes tabulét harmincért. Engem már a következő élmény tart izgalomban: múzeumbozás helyett vagy gyanánt, következő célpontunk a *Vernissage*, Jereván bolhapiaca. Másmilyen piac ez, mint az itthoni ócskapiac, vagy akár az eddig általam látottak közül bármelyik is: ez itt a város egyik büszkeségeként emlegették. Története van, és főleg kiterjedése, igencsak neki kell gyűrköznünk a hűvösödő alkonyatban, hiszen itt a hegyen már délután háromkor leesni készül az este, egyre metszőbb a hideg. Az árusok legalább akkora felületet terítenek leleményesen változatos áruikkal, mint a budapesti Városliget. Eredetileg az Opera mögötti kis árnyas park festménypiacát hívták *Vernissage*-nak – ami stílszerűen kiállítás-megnyitót jelent franciául. De Jerevánban, aki nem író, az festő: így a kiállító művészek egykettőre kinőtték a kisparkot, és új *Vernissage*-t kellett nyitni, ahova immár mindenféle árusok csatlakoztak hozzájuk.

A számomra legérdekesebb „részleg” a hatalmas ékszerpiac-rész, ahol minden nő biztosan jól érezné magát, és örömmel feledkezne meg fagyról, múltó időről egyaránt. Nagy alkudozás árán veszek egy pár gyönyörűen megmunkált, türkizköves ezüstfülbevalót – ahogy az ékszerész mondja, *piruz*, ez a türkiz örményül; úgy látszik, értékeli az alkudozásban tanúsított kitarásomat, mivel felajánlja, hogy ha jövő nyáron eljövök ismét, khorovácot süt majd nekem, addig is tervez kimondottan számomra egy pár szép örmény fülbevalót – pont így hívja, örménynek. De a textília-szektor is elképesztő gyönyörűségeket tartogat, még a pusztán szemlélődők számára is,

Szent Ecsmiadzin székesegyház

mint mi vagyunk: színpompás, kézzel szőtt szőnyegetek minden egykori és mai örmény-lakta vidékről, hatalmas ülő- és díszpárnákat, sőtárisznyákat lehetne vásárolni, valamint mesés, nagy szeműre hímezett, örmény babákat. Pusztán az alkudozás örömeért, s talán kicsit ebbéli tehetségem önmagam előtt való bizonyítására, lealkuszom pár súlyos anatóliai kelimet: és igazán fájó szívvel hagyom ott őket, mert ugyan jó árat alkudtam ki értük, de a hátizsákban hogyan is hozhatnám őket haza? Viszont egy távolabbi árusnál rendesen felpakolok örmény kávéfőző rézibrikből, hármat is veszek, hogy majd otthon, Budapesten a „nyugati” mindennapjaimba némi keleties hangulatot csempészhessenek.

Legalább három órát töltünk el a piacon, de lehet, többet is – Laci és Natalie immár morogva, és nagyon átfázva, én

pedig heurisztikusan feldobódva, nem számolva a hideggel, vagy azzal a ténynyel, hogy mindjárt elkésem az interjúmat, amit az *Örményország hangja* nevű napilapnak vagyok adandó a fesztiválzáró ünnepség előtt. Ismét loholás keresztül a városon, aztán ismét annak felismerése, hogy csak nem tudok többet késni, mint az örmények: ugyanis a szép újságíró nő legalább félórás késéssel fut be, és azonnal mély levegőt vesz a tervezett hosszú szabadkozashoz, de már a szemében látom, mire készül, s leintem, van még jó óránk a beszélgetésre – így inkább családom örmény vonatkozásairól, meg az örmény kutatásaimról kérdez angolul. Később, a kötelező monoton fesztiválzáró beszélek után, amelyek még hanghordozásban is kísértetiesen emlékeztetnek pionírkorom iskolai ünnepeire (azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy itt minden nő miniszoknyában és vastagon kifestve van jelen a színpadon), Lacival futva menekülünk ki a teremből, át a szálláshelyünk épületében tartandó alagsori fesztiválzáró fogadásra, ahol remekebbnél remekebb örmény specialitások várnak – és a khorovác is utolér, úgy látszik, ugyanis vagy háromféle is van ott terítéken. De hiába a nagy han-

Ecsmiadzin Múzeum: az áldó jobb

gulat, hiába érzem magam oly jól a barátkozások közepette, gondolataim már a másnap délelőtt körül járnak, amikor is nagyon be kell osztanom az időmet, hogy minden be tudjon férni, és délután kettőig, amíg a beszervezett taxisofőr, Rudik megérkezik, készen tudjak lenni a kötelező ajándékvásárlással, csomagolással és a búcsúzkodással is. Persze már akkor tudom, a vágyam, hogy másnap ismét kiruccanjak a *Vernissage*-ra, máris elzárható az álmok kategóriájába. És persze, a gránátalmabor. Artsvi azt mondta, konyakot és gránátalmabort csakis a Proszpekten levő konyakboltban vegyek, mert ha drágább is, az biztosan nem hamisítvány. Habár a környező boltokban mind ugyanúgy néz ki az *Ararat* meg az *Arma* konyak, és ugyanolyannak tűnik a zárszalag is rajtuk, mint a speciális konyakboltban, mégis megfogadom tanácsát. Reggel korán kelek, és listával indulok bevásárolni, pontosan kiszámított pénzzel. Végre meglesz az olajos sűrű gránátalmabor is, amit Jerevánban végig nem sikerült megízlelnem. De már futni kell pakolni, elbúcsúzom a kámforillatú szobától, Mariamtól, Lacitól – aki szerint Rudik nagyon pontosan érkezik, tesztelve volt már. Mert nem úgy van ám, hogy csak leint az ember egy idegen taxit az utcán. Előre be kell szervezni valakit, mert ha a véletlenre bízod, még a végén a járatodat is lekésheted, mivel lehet, hogy a taxisofőr majd a reptéri úton lehúzza jobbra, és azt mondja, hogy ő mégis meggondolta magát, mégsem kétezer dram lesz a fuvar, mint előbb meg egyeztetek, hanem öt, esetleg hat, és ha nem tetszik, akkor meg azonnal tessék kiszállni.

De ez a taxis becsületes képű, tradicionálisan nagyorrú, egyenes ember, ebben meg lehet bízni. Mondjuk, ehhez képest

háromnegyed órát késik, Laci, aki kíséri a kocsihoz, telefonon noszogatja. Négyszer is. Aztán Rudik látványos művészanyart leírva, a tilosban fordul át a szemközti oldalra, a vendégház elé, és amint vigyorogva leállítja a motort, nyugtatgat nagy hangon, hogy jaj, ne-hogy aggódjunk, mert itt a repülő is késnek mindig. De én mégis aggódom, azt hiszem, az orosz rendező, aki velem van, talán nem annyira, ezt abból gondolom, hogy egész úton bárgyún mosolyog, és a lehető legtermészetesebben veszi azt, hogy csak én fizetek a taxira, annyit sem mond, *szpásziba*, pedig azt tényleg érteném. Nem bánom, csak most már menjünk, amúgy is újabb kalandok elébe nézek a hosszú repülőúton, hiszen ismét sok az örmény hazafi, aki Moszkvába utazik, s feltehetőleg cipőjét hanyagul ledobva kapcsolgatja majd a telefonját a fedélzeten. A repülő két órással késéssel száll fel, már az orosz menü látványától is csikar a hasam, szóról-szóra ugyanaz a vékonyka szelet nyers hús és koktélpáradicsom graham-keksszel meg ketchuppal, mint idefele jövet minden gépen. A moszkvai átszállás most valamivel gyorsabban megy, mivel a repülő eleve késett, nem kell annyit gubbasztani, idegesítő német turistákkal veszekszem, akiknek karika van az orrukban, és durván elém vágnak útlevélvizsgálatkor; aztán a vámos nővel is veszekszem, aki nem képes kontrollálni ezt a helyzetet, ráadásul a német nőt a barátnőmnek titulálja. Végül legyintek, ez csak a szokásos moszkvai káosz, vigaszul még gyorsan veszek egy kis lazackaviárt a leendő szilveszteri vacsorához, s már indulunk is Budapest felé: örömkönnyek szöknek a szemembe, amikor megtudom, hogy immár a magyar légitársasággal, ennek

A láncza, amellyel Krisztust megsebezték a kereszten

megfelelően a koszt is istenes: sosem örültem még ennyire a magyar konyhá-nak – mondom is rögtön a nagybajuszú, leginkább vidéki nótafára emlékeztető, korosodó légikísérő úrnak, s összem-solygunk ezen.

Azóta is velem van a jereváni kámfor-illat: hiába állítják, rendkívül illékony, tőlem elillanni nem akar, nem csak a ruháimba, hanem az emlékeimbe is beette magát, kiirthatatlanul. A gránátalmabort azonban csak itthon, Budapesten kóstolom meg, s adom tovább az ízet valami-képpen ezekkel az élményekkel: miközben írok, kortyolgom komótosan, sűrű fűszeres méz, mintegy átítatom vele ezt a naplót, átjárja minden élményét, szavát – hogy én is átadhassak belőle valamit mindazoknak, akik még csak ezután fog-ják megízlelni.

Vége

Archívumunk mélyéből ajánljuk mindenki figyelmébe!

A Magyarországi Örmények Egyesületének ügyvezető igazgatójának, **Dr. Ávedik Félixnek** jelentése az Egyesület 1921. április hó 24-én tartott évi rendes közgyűlésén

Egyesületünk életéből már egy év pergett le. Nem hosszú idő, de mindeneset-re bizonyítékkal szolgálhat, hogy nem pusztán magyaros fellángolás az egyesületünk céljával kitűzött tervek megvalósítása iránti törekvésünk, hanem az örménységet jellemző szívósság, akaratzagdság kezd úrrá lenni szerény kis körünk tagjain is. Midőn az egyesület megalakítása érdekében a kezdeményező lépéseket tettem, sokan kétkedéssel fogadták tervem sikerességébe vetett bizalmamat. Erős hittel, szívós akarat-tal dolgoztam, mert nem tudtam elképzelni, hogy örmény testvéreinkből teljesen kivesztek volna a dicséretes és hagyományos jó érzések s helyüket a magyarságnak is kivetni való rossz tulajdonságai: a széthúzás, egyenetlenkedés, gyűlölködés, no meg a patópáloskodás töltötték volna be. – Legyünk csak jó örmények s igyekezzünk nagybecsült elődeinknek méltó utódai lenni, mert minél erősebb ez az érzés bennünk, annál nagyobb a biztosíték is arra, hogy hazánk iránti szeretetünk nemcsak fellengős, üres szavak pattogatásában, hanem életerős tervek megvalósításában, tettekben jut kifejezésére. Szomorú sorsra jutott hazánk is kevesebb beszédet, de annál nagyobb tettekre való készséget kíván. – A közeli múlt és a jelen eseményei mindent megmagyaráznak.

A nagy világégés után a vértelen harcot áldozan, szívósan tovább vívják a tör-

ténelmi jogok és hagyományok ellen, melyek az utóbbi évtizedben a belső erők romboló munkájának is hálás terrénul szolgált. – A koncentrikus támadás a sok nemzedéken át öröklött ősi erények, nemzeti jellemvonások acélos erejét megtörték s a fajok életereje nagy megpróbáltatások előtt áll. – Minden hazafinak kötelessége szellemi és fizikai erejét megfeszíteni, hogy fájának értékes tulajdonságait és erényeit felszínen tartva egy súlyos küzdelem esélyeivel szemben a győzelem lehetőségét megteremtse. Az örmény faji jellemvonások is elhalványultak, az ősi örmény erények is intenzivitásukból sokat veszítettek, pedig éppen ezek a kiveszőben lévő lelki tulajdonságok, örmény mivoltuk tették e hazában is értékessé, tartalmassá, erőssé és becsültté az örménységet a múltban. Az örménység tehát akkor, midőn faji önérzetét, öntudatát, az összetartozás érzését ápolja, ősi erényeit megőrzi és az örmény hagyományokat kultiválja, nemcsak fajával szemben rója le a köteles adóját, hanem a közületnek, az összességnek, hazájának, amelynek keretében megélhetését, boldogulását kívánja továbbra is biztosítani, tesz megbecsülhetetlen szolgálatokat. Ez nem céloz szeparatistikus törekvéseket, hanem éppen ellenkezőleg, a nemzet javát szolgáló ideális erőgyűjtés egyik kútforrása kíván lenni!

A világháború még hatásában teljesen föl nem fogható eltolódásokat hozott minden téren létre. Még forrong a világ társadalma. A népek érintkezésében szakadás állott be s ennek az érzelmi láncolatnak felvétele s részben megújodása nehezen áthidalható akadályokba ütközik: a győző és letiport, a hivalkodó és magalázott közötti nagy lelki ellentétek. Az etnográfiai együvé tartozás természetes kulcsa lenne e lelki elzárkózottság megtörésének. Ennek a faji összetartásnak feltételezetten hazafias, keresztény szellemben való ápolása tehát nemcsak az egyes országok határain belül lévő egyedek kis csoportjaira lesz kihatással, hanem annak nemzetközi jelentősége is úgy az érzelmi, mint a gazdasági érdekeket tekintve, eredményeiben kétségtelenül mutatkozni fog. Minél nagyobb a felület, amelyen ez szétterjedni fog, az eredmény természetszerűleg annál kézzelfoghatóbb lesz. A magyar örménység e gondolatától vezéreltetve, az együvé tartozás tudatát ki akarja terjeszteni az ősi örmény nemzetnek a világ minden részében szétszórta, a világkereskedelem nagy versenyében is kiváló szerepet betöltő, a keleti kereskedelmet illetőleg pedig egyik vezető tényezőjének tagjaira is. A magyar örménység tehát Nyugat és Kelet között természetes, magától adódó, bár terjedelmére kicsiny összekötő láncszemet képez, amely egy népfaj csoportjai között a folytonosságot megteremti s a maga részéről is elősegíteni kívánja, hogy Magyarország, a Kelet felé irányuló nemzetközi érintkezésben és forgalomban, kedvező földrajzi helyzetének megfelelő helyét elnyerhesse. Ez lebegett szemeink előtt, midőn az Örmény-Magyar keresk. r.-t. eszméjé-

nek realizálásához fogtunk, mert nagyon jól tudjuk, hogy a megteremtett érzelmi kapcsolatnak erős, szilárd pilléreit különösen a gazdasági érdekközösségből formálhatjuk ki. Ez az elgondolás a mi vezető motívumunk, ez irányítja cselekedeteinket s nem minden eredmény nélkül. Örményország miniszterelnöke 1920. július 10-éről kelteve Erivánból (*szerk. megj.: Jerevánból*) úgy a maga, mint kormányja nevében üdvözlétét küldötte szeretett elnökünknek báró DÁNIEL ERNŐNEK és egyesületünk tagjainak. Ezt megelőzőleg egyesületünk az Örmény Köztársaságnak – amely a sevri békeokmány alapján, mint szabad és önrendelkező állam lépett be az államok szövetségébe – két éves fennállása alkalmából díszesen kiállított, magyar és örmény nyelven megszóvegezett üdvözlő iratot küldött a londoni örmény központba, amelyet onnan Erivánba Gordon angol ezredes vitt el. Július havában felkeresett bennünket Vederanti Aram dr., az újraéledt Örményország (most élet-halál harcát vívja az orosz bolsevizmussal szemben) reorganizálásának munkáját a legmostohább viszonyok közepette végrehajtó kormányzópártnak, a Dasnakzutiunnak egyik lelkes tagja; azonkívül több keleti testvérünket üdvözölhettük körünkben, kik Alexandriából, Konstantinápolyból, Szalonikiból s más helyekről Nyugatra, viszont Nyugatról Keletre menőben régi szokásukkal ellentétben, nem kerültek el hazánkat, hanem bennünket felkerestek és néhány napot közöttünk eltöltöttek. Tuchmanian szaloniki örmény plébános itteni tartózkodását arra használta fel, hogy bennünket előadás keretében a keleti helyzettel, ottani testvéreinknek a kimondhatatlan

szünetek dacára is élő áldozatkész és önfeláldozó hazaszeretetével megismertessen, míg Halunian Harutian Mechitarista atya ittlétekor alkalmat adott, hogy ősi fenségé egyházi rítusunktól lelkünk megittasuljon. Közöttünk volt az Örmény köztársaság berlini főkonzulátusának vezetője Ávedikián Avedisz s jelenleg is körünkben üdvözölhetjük Aghamdjanian Serupe konstantinápolyi testvérünket. A személyes érintkezés mellett a szellemi kapcsolatot is részben megteremtettük keleti- és nyugati testvéreinkkel napilapjaik és folyóirataik révén. A postaközlekedés mostohasága, helyesebben hazánknak a világforgalomból való kirekesztése – amely alól csak legutóbbi időben oldottak fel – e törekvésünk teljes kivitele elé súlyos akadályokat gördített. Így is azonban rendszeren kapjuk és kedves testvéreink rendelkezésére állanak: Hairenik – Boston, Ararat – London, – Asparez – Fresno (California), Janasser – Fresno, – Armenien – Zürich, – Hantes Amsoria – Wien, Housaper – Kairo, – Djagadamart – Konstantinápoly, – Hayastan – Szófia, Artzakank – Paris, Veradzenount – Paris, Pazmaveb – Velence, – Armenien – Marseille, – Der Orient – Potzdam, – Arev – Alexandrie, Jogovourti Tzain – Konstantinápoly, Avederanin – Detroit (Amerika), Hajasdan – Philippopol, Vertchin Lour – Konstantinápoly, – Hai Gin c. női folyóirat Konstantinápolyból és két művészeti lap: New Armenien – New York és Ochakan – Parisból. E lapoknak majd mindenike ismertette tájékoztató levelünk alapján megmozdulásunkat („Nem! Nem! Soha!”-ban egy része annak idején megjelent) s azóta is készséggel rendelkezésünkre állanak. Mi is több cikkben igye-

keztünk Magyarországról tiszta képet adni. E helyütt kell újra felhoznom azt a sokszor előterjesztett kérelmemet, hogy e hálás tereumné iránt tollforgató testvéreink érdeklődést tanúsítani szívesek legyenek. Keleti örmény testvéreinkkel szemben kötelességünknek mi is igyekeztünk eleget tenni, midőn Örményország napi helyzetéről szóló értesüléseinket a magyar lapokban elhelyeztük s az általános örmény kérdést is néhány cikk keretében megvilágítottuk. Örömmel kell megállapítanunk, hogy a keresztény Magyarország lapjai az örmény kérdést illetőleg eddig tapasztalt elzárkózottságukból kiléptek és keleti testvéreinknek kezdetben kereszténységük miatt, – majd az emiatti gyűlöletet politikai térre is átvíve, – elszünetelt mérheterlen üldöztetéseknek a magyar néppel való megismertetését lehetővé teszik. Különösen ki kell emelnem a Nemzeti Újságot, a Pesti Hírlapot, az Új Nemzedéket és a Virradatot. Az alapszabályainkban lefektetett elveink kiépítésének folyamánya az összetartozandóság érzetének társas összejövetelek útján való ápolása. Az összetartás érzésének ápolása tekintetében a pálma a női tábort illeti meg. Kedves kötelességemnek teszek eleget, midőn eddigi ténykedésükért az elnökség nevében őszinte köszönetemet tolmácsolom s megkérem őket, hogy egyesületünk iránti ragaszkodásuk jelét továbbra is kifejezésre juttatni s ezt az érzést azokban a testvéreinkben is fölkelteni szíveskedjenek, kik eddig talán nemtörődömségből szerény kis körünket figyelmükre nem méltatták. Hálás köszönetet mondok azoknak a testvéreinknek is, kik egyesületünk működését anyagi támogatásukkal elősegíteni igyekeztek, így

Bohdjalian Garbis, Papazian Dikran bécsi – Hovhannesian Ohannes alexandriai, Ipekjdian Kapriel és Rsduni Szerkisz testvéreink. Egyesületünk tagjainak kulturális szükségletei kielégítéséhez hangverseny rendezésével mi is hozzá kívántunk járulni s egyúttal megragadom az alkalmat, hogy az ezeken szereplő előadóknak és művészeknek – azt hiszem mindannyiuk nevében beszélhetek – hálás köszönetet mondok. – Összejövetelinken elhangzott rövid felolvasásokkal egy ismeretlen terrénra, ősi hazánkba óhajtottuk vezetni Önöket, s föl akartuk eleveníteni őseinknek elhalványulni kezdő emléket, hogy lelkünk megittasuljon az Isten, – a család iránti és a hazaszeretnek azon megnyilatkozásaiban, amelyek őseinknek e hazában nevet, becsületet és a magyarság szeretetét szereztek meg. Ki kell e helyütt emelnem TUTSEK JÓZSEF testvérünket, ki április 21-én tartalmas és érzéssel telített felolvasásával őseink e vezérlő motívumainak díszes emléket emelt. Az emlékezés fátyolát fel kell lebontanom egyik fiatal elhunyt testvérünk személye előtt is. Nemrégiben egy keddi összejövetelünkön még felkeresett bennünket. Fizikailag már csak roncsa volt a réginek, de lelkét a nagy szenvedések megtisztították minden salaktól, A halálsejtelem s a közeli vég megérzése ütődött ki szavaiból, s mégis feljött közénk, mert lelke a szeretetet szomjúhozta s mint mondotta: azt csak itten, örmény testvéreim között találhatom meg. Nagy fizikai fájdalommal járt lelki szükségletének e kielégítése, de erős megérző lelke szívesen viselte e reá rakott súlyos keresztet. Perint Gergelynek ez a fajszeretete sokaknak útmutatóul szolgálhat.

Elvárjuk mindannyiukat; jöjjenek közénk, de lelkükből vessék ki azokat az érzéseket, amelyek csak éket vernek, válaszfalat vonnak a testvéri szeretet jegyében megszületett egyesületünk tagjai közé és hozzák magukkal a megértéssel, a szeretettel telített lelküket és őseink erős keresztény hitét, meggyőződését elevenítsék fel, hogy így felvértezve a nagy harcra, fogjunk hozzá, illetve folytassuk fokozottabb mértékben a célunkul kitűzött s halálosan komoly feladataink megoldásához. Hassa át Önöket keleti testvéreinknek hitükhöz való ragaszkodása, nagy hazaszeretete s a büszkeség töltse el lelküket, hogy egy olyan népnek ivadékaik, amely a pogányság áradatában a keresztény vallás előharcosai voltak s annak védelmében folytatott több mint másfélszáz éves ádáz küzdelemben véreztek el s amely az évszázados elnyomás, a legkegyetlenebb üldöztetés, e megpróbáltatás dacára is élni akarnak, a szabadság és hazaszeretnek oly heroikus példáit szolgáltatja, aminkhez hasonlókat csak a történelem legjobb lapja örökítenek meg. Megkérjük a Keletre rövidesen visszatérő Aghamdjanian testvérünket, hogy üdvözlésünket, szeretetünket tolmácsolja keleti testvéreinknek s azt a kívánságunkat, hogy abból a tengernyi vérből, mely Hayastan földjét öntözte és ma is öntözi, egy szép boldog Örményország fakadjon életre. Ha őseinknek és keleti testvéreinknek fanatikus hitével, izzó hazaszeretetével telítik meg kedves testvéreink lelküket, akkor a magunk részéről is elősegítjük annak lehetőségét, hogy ne csak higyjük, de reális alapról kiindulva meg is legyünk győződve elnyomott szegény Magyarországnak feltámadásában.

Bálintné Kovács Júlia

Demeter Béla

(1. rész)

Demeter Béla (Somkerék, (Erdély) 1910. január 6.–Bukarest, 1952. december 24.) Március 15-e alkalmával Magyar Örökség-díjban részesült, melyet március 20-án az Akadémia Dísztermében unokahúga Dr. Mócsy Ildikó vett át. A díjazottat Dr. Vekov Károly, kolozsvári egyetemi tanár méltatta. 2010. január 6-án az Erdélyi Múzeum – Egyesület kolozsvári székházában, egy napjainkban alig ismert erdélyi magyar közéleti személyiségnek állítottak emléket, akit a rendszer 1952-ben halálra kínozott.

A konferencia bevezetőjében Somai József, a Romániai Magyar Közgazdász Társaság tiszteletbeli elnöke a száz éve született Demeter Bélát ízig-veéig közéleti szereplőnek, a magyar érdekek szolgálojának nevezte, aki újságszerkesztőként, gazdasági szakemberként, társadalmi „háttéremberként” egyaránt megérdemli az utókor elismerését. Előadásában Cseke Péter a falukutató, Vincze Gábor a világháború végén munkálkodó béke előkészítő bizottságban szerepet vállaló Demeterről érkezett. **Kónya-Hamar Sándor a kisebbségi sorskérdésekben hangját hallató mártír érdemeit emelte ki, és bejelentette az annak rehabilitációjára tett lépéseket.** Farkas Zoltán végszava után a Szent Mihály-templomban a hős emlékére gyászmisét tartottak. A konferenciát a Communitas Alapítvány támogatta. Mielőtt átadnám a teret **Kónya-Hamar Sándor** volt Európa parlamenti képviselőnek, (a legilletékesebbnek, aki a legtöbbet munkálkodik és munkálkodott azért, hogy megismertesse és elismertesse velünk és a közvéleménnyel Demeter Béla életét és munkásságát, és akinek oroszlánrésze van abban, hogy hősünket Magyar Örökség-díjban részesítették) unokahúga, a Kolozsváron élő egyetemi tanárnő **Dr. Mócsy Ildikó**

segítségével felfedem Demeter Béla örmény gyökereit.

„Az örmény gyökerek a következők: **Amirás Joachim** feleségül vette **Harmath Katalint**. Házasságukból született lányok **Amirás Mari**, aki férjhez ment az ugyancsak örmény **Móritz János**hoz. Az ő gyermekük **MÓRITZ MARGIT** (nagy-mamám). **MÓRITZ Margit** hozzáment **Demeter János**hoz (nagyapám). Nekik született 7 gyermekük. Sorrendben: **Irén, Zoltán, Jenő, Dezső, János, Béla és Margit**. *Dezső az én áldott emlékü Édesapám, Béla bácsi pedig a nagybátyám...*”

Kónya-Hamar Sándor Demeter Béla ébresztése

Beke György fogalmazza meg először az érvényes s mindmáig válaszra váró kérdést: ha valaki a történelemnek a fogaskerekei közé kerül, annak az lesz a sorsa, akárcsak Demeter Bélának? Oda esett? Vagy oda dobták?

Minden nép és minden ország egy idő után elégtételt nyújt áldozatának. Vagy igyekszik kiengesztelni azt még életében, ha lehetséges, s ha nem, akkor halálában legalább. De ki fogja rehabilitálni Demeter Bélát?!

Demeter Béla

Közhely immár, hogy arról lehet a legjobban írni, akinek már csak múltja van. De milyen múltja? Elfeledett, vagy elfeledtetett, akárcsak személyesen ő maga?! Pedig egész élete, egész munkássága az erdélyi magyar közösség jövőjéért, annak jegyében telt el és teljesedett ki. Hogyan történhetett meg mégis,

hogy a mai erdélyi magyar közvélemény mit sem tud egykori közéleti harcosáról, nagytudású szakemberéről, nélkülözhetetlen tényeket biztosító kutatójáról és kortanújáról? Törekvései, szerzett tapasztalatai, megfogalmazott szakvéleménye, Erdély és európai kontextusa politikai, gazdasági, de etnikai és szociológiai helyzetének pontos felmérése, s a nemzetközi közvélemény annak valóságára való irányítása ma is figyelemre méltó, hasznos és hivatkozási alapot biztosított. Hiszen nemcsak az egykori, erdélyi és magyar nemzeti fórumokon, de a második világháborút követő párizsi béketárgyalásokon is pontos, helytálló és figyelemkeltő tanulmányok és jelentések formájában tárlta mindazt, amit később a politikai és gazdasági helyzet is igazolt.

Demeter Béla személye szinte ismeretlen maradt az erdélyi magyarság múltja iránt érdeklődők előtt is. Édesbátyjának, Demeter Jánosnak, Jancsó Elemérnek, Jancsó Bélának, Venczel Józsefnek, László Dezsőnek (az egykori „erdélyi fiataloknak”) megjelentek visszaemlékezései, írásai, ezért munkásságuk jobban beépült a köztudatba, mint a Demeter Béla hagyatéka. Pedig ez a hagyatéka nagyon gazdag, tudományos szempontból máig érvényes eredményeket és szempontokat, forrásanyagot és hivatkozási alapot jelent. Hiszen nemcsak gazdaságpolitikai, de szociológiai és

társadalomlélektani-, nemcsak szociográfiai, de kisebbségpolitikai, sőt nagypolitikai megfigyelések, megállapítások, és következtetések segítettek akkor is, és ma is eligazodni az emberi társadalom és történelem örvényeiben.

Demeter János 1975-ben megjelent visszaemlékezésében (Századunk sodrában, Kritérium,

Bukarest) mégsem vesztegetett sok szót öccsére. Miért?

Ennek a görcsös, és válaszra sem méltatható kérdésnek az ismételtetése helyett talán helyesebb, ha (a teljesség igénye nélkül) felsoroljuk mindazt, amit úgy hagyott reánk, hogy azt most külön-külön is fel kell fedeznünk és értékelnünk.

– Közgazdasági és gazdaságpolitikai írásai:

1.) Románia gazdasági válsága (Demeter Jánossal együtt, Uránia nyomda, Kolozsvár, 1930)

2.) Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkája a román impérium alatt (Venczel Józseffel együtt, Budapest, 1940)

3. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkája 1941–42 (Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet RT, Kolozsvár 1942)

4.) 1945-ben az EMGE vezetőinek megbízásából bejárta szinte egész Észak-Erdélyt, s a mezőgazdaság helyzetét vizsgálta. Részletes jelentése felbecsülhetetlen forrása az akkori, észak-erdélyi önkormányzati időszaknak.

5.) 1936-tól az Erdélyi Gazdának munkatársa. Érdemes felleltározni minden évkönyvben (Erdélyi Gazda Naptára) leközölt beszámolóját és tájékoztató írását.

– Falukutató és szociográfiai munkássága:

1.) Demeter Béla teremtette meg a gyakorlati falukutatást. Ő adta közre azt a

kérdőívet, amely a falukutatás fontos módszertani kézikönyve lett (Hogyan tanulmányozzam a falu életét? – 400 kérdés –, Kolozsvár 1931)

2.) Részt vett faluszociológiai felmérésekben, így született meg Az erdélyi falu és a szellemi áramlatok című könyve (Kolozsvár, 1932). (Lásd Erdélyi Fialalok) – Politikusi és kisebbségpolitikai munkássága:

1.) 1944-ben Teleki Bélával részt vett az Erdélyi Pártnak az észak-erdélyi magyarság megmentését célzó szervezkedésben.

2.) 1945-ben megalakul a Béke-előkészítő Osztály, amelynek román és erdélyi referensként tagja lesz. Hozzászólás a béke-előkészítő elgondolásokhoz s az elkövetkezendő feladatokról (1945. aug. 1.)

3.) 1945-ben többször visszatér Erdélybe, adatokat gyűjtött az erdélyi magyarság sérelmeiről, a magyarellenes intézkedésekről és elkövetett atrocitásokról – jegyzőkönyvi ismertetések.

4.) 1946 tavaszán ő készítette fel Nagy Ferenc miniszterelnököt moszkvai útjára, tanácsolt Erdélyre vonatkozó határtervetet, amikor pedig kiderült, hogy a határmódosítást nem támogatják a nagyhatalmak, akkor részt vett egy kisebbségvédelmi szerződéstervezet kidolgozásában, amelyet a Romániával megkötendő békeszerződésbe akartak belefoglalni. (A Kisebbségi Kódex)

5.) Részt vett egy székely autonómia-tervezet előkészítésében is, de ez sem került a béketárgyalások asztalára.

6.) Több nagy tanulmányban elemezte az erdélyi magyarság helyzetét, rávilágítva arra, milyen nagy az eltérés a Grozkormány sokat hangoztatott magyarbarát politikája és a gyakorlat között. Szinte egyedülként figyelmeztetett arra, hogy a békedelegációba be kell vonni az erdélyi magyar szakértőket is.

7.) Ő juttatta ki a Márton Áron, Szász Pál, Lakatos István, Vásárhelyi János, és Korparich Ede által aláírt Memorandumot, amelyben a Magyar Népi Szövetség Vásárhelyi Kiáltványa ellen tiltakoztak, s mutatta be, amikor Gheorghe Tătărescu román külügyminiszter azt hangoztatta, hogy az erdélyi magyarság a trianoni határok visszaállításának híve. Csoda, hogy a román hatóságok ezt nem felejtették el? Nekünk pedig éppen azt nem szabad elfelejteni, hogy Rákosi Magyarországa hogyan szolgáltatta ki a román hatóságoknak (1951. április 18-án), koronatanúnak álcázva a Márton Áronék perében. Hiszen egy közszolgálatban lévő állampolgárával szemben tanúsított hűtlenséget és árulást a magyar állam. Modern szóhasználat: intézményesített hazaárulást.

1952. december 24-én, Bukarestben (Zsilaván) belehalt az embertelen vallatásba és bánásmódba anélkül, hogy tőle egyetlen terhelő, s a perben felhasználható információt is megszerezhetek volna.

Titok és rejtély tehát, hogy miért tudunk oly keveset ma Demeter Béláról? A meg nem alkuvó közéleti emberről, kisebbségi politikusról, közigazgatási szakemberéről, falukutatóról, lapszerkesztőről, arról az erdélyi magyarról, akinek halála utáni ismeretlensége mindannyiunk szűgye-ne és vadjja, amelyet csak úgy tehetünk jóvá, ha életművét visszaadjuk az erdélyi magyar köztudatnak. De hát éppen ezért kell a közvélemény elé vinni azt a társadalomkutatói, közigazgatási és gazdaságpolitikai, valamint kisebbségpolitikai, de nagypolitikai örökséget is, amely úgy kapcsolódik minden közírói és kisebbségtudományi, de a politológia számára sem közömbös tény- és valóság felmérő irodalomhoz, hogy letagadhatatlanul szerves része erdélyi magyar örökségünknek.

Folytatjuk

Mály József festőművésről

Tisztelt Szerkesztőség!

Jövőre lesz 110 éve, hogy március 13-án Zomborban 41 éves korában elhunyt az örmény eredetű Malý József festőművész, Hollósy Simon és Lotz Károly tanítványa. Nemrég olvastam a szabadkai Hét Nap című újságban Hajnal Árpád: Műemlékeink és hagyományaink őrzői című riportját Cirk Rudolf-fal, a Magyar Polgári Kaszinó műemlékvédő és hagyományőrző szakkörének elindítójával és elnökével. Itt olvastam egy szomorú mondatot arról, hogy nagyon rossz állapotban van többek közt Malý József sírja is. A hagyományőrzők sajnos megfogytak, kiöregedtek. Mint Malý leszámazott kértem fotót, és kaptam sírjáról, valamint a házról, melyben kislányaival és feleségével menekéket talált utolsó éveiben. Sajnos nem írhattam, hogy házáról, mert a tüdőbajjal küszködve élt és nehéz anyagi körülmények között halt meg nagynénje házában. 1901. március 18-án temették el.

Dr. Jánossy Béla műgyűjtő kezdeményezésére 1902-ben rendezték meg emlékki-

állítását Budapesten a Nemzeti Szalonban. Ez alkalommal Malýné adatai alapján összeállította a festő életrajzát. Ennek kézírata a Magyar Nemzeti Galéria Adattárában ma is megtalálható.

Jó lenne, ha emléke nem tűnne el nyomtalanul! Jó lenne, ha egy magyarörmény művész sírja nem semmisülne meg ott, a határainkon túl... A kerek évforduló kapcsán talán tehetnénk is valamit...

Tisztelettel: *Árváné Pataki Ilona*

Felhívás! Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szívesen összegyűjti az adományokat Malý József festőművész sírjának rendbetételére. Akinek szívügye a sír megmentése, akár a Fővárosi Örmény Klubban, akár banki átutalással eljuttathatja adományát, melyet hivatalosan továbbítunk majd.

Dr. Issekutz Sarolta elnök

Húsvét

Legvígabb húshagyó kedd estéje: e napon korán összegyűlnek a rokon családok a legtekintélyesebb háznál, hogy közösen étkezzenek, és együtt töltsék a víg napot. Farsang utolsó napján tojással zárják be a gazdag vacsorát, húsvét reggelén először piros tojást esznek. Szigorúan megtartják a böjt napjait minden héten, sokan napjában csak egyszer esznek kenyeret. Vannak olyanok is, kik két-három napig böjtölnek csak kenyérral.

A húsvéti piros tojás Örményországban is hagyományos szokás, az ottani gyermekvilág ünnepi örömei sorában épp oly nevezetes szerepet játszik, mint az erdélyi örményeknél, magyaroknál.

Talán a föld kerekségén egyedül az

örmények azok, akik a böjt első napján meglátogatják egymást, hogy: *Snorhávör miédz bász-t*, kegyes nagyböjtöt kívánjanak egymásnak.

A böjtölésnek meg nem tartását szigorúan büntették, 1727-ig ez még elzárással is járt. Később elég magas pénzbüntetést szabtak ki: a templomnak két font viaszgyertyát, a bírának két forintot kellett fizetni a böjtszegőnek.

Az örmény nagyböjt alatt nemcsak a húseledeltől tartózkodik, hanem még a tejneműt sem eszi meg, hét hétig tisztán böjtöl.

(Részlet dr. Issekutz Sarolta: Erdélyi örmény konyha, fűszerezve (EÖGYKE, Budapest 2008) c. könyvből)

Bálintné Kovács Júlia

Apróságok, töredékek

A szépvízi Iparosok kápolnája

A Csíkszereda felé vezető főút melletti római katolikus templomocskát mindenki az Iparosok kápolnája néven ismeri. Eredetéről csak annyit lehet tudni, hogy a Bíró család építtette és az utolsó tatárbetörés idején, 1694-ben már állt. Meséje összefonódik a település többi templomával. Nevét azért kapta, mert köréje az iparosok temetkeztek és temetkeznek. Az iparosok léte viszont az 1668–1869-ben, Apafi Mihály fejedelemsége idején Szépvízen letelepedett örményekhez kapcsolódik. A kápolnában örmény feliratú, kőből faragott szenteltvíz tartó található. A temetőben örmény és magyar iparosok egyaránt temetkeztek. Az örmények 35 család leszármazottai,

az 1850-es években 500 körüli a létszámuk, jelenleg három örményt tartanak nyilván (Zakariás Péter és István, valamint Dobál Anna, Zakariás István felesége). Legismertebb családok: a Chontihikárokból lett Zakariás család, a Farkok, akik Szebeniek lettek, Dániel, Dobál, Donovák, Dajbukát, Fejér, Kapdebo, Lázár, Száva a sorrend. Csíkszeredában 56 szépvízi elszármazott örmény él. A község jelenlegi központjába építkeztek, kiszárítva az itteni mocsaras területet. A jelenlegi helyi tanács Zakariás Izsák épületében működik, az öregotthon sarki emeletes épülete pedig Dajbukát Dávid tulajdona volt. Szépvíz virágkorában itt 37 cipész dolgozott, 6 szabó, köztük 3 úriszabó, egyikük

pedig papi reverenda készítésére szakosodott. A tímárok örmény hatásra színes bőrkötést készítettek kecskebőrből ráncos csizmának, természetes festékekkel festve. A falun átvezető malomárok mellett 12 vízfalmalom őrlötte a gabonát, egyesek közülük gyapjúfűveléssel, -ványolással is foglalkoztak a kollektivisták időkig. Az Iparosok Egyesülete most is működik, létezett külön iparosok kaszinója és az örmény kaszinó.

A legrégebbi örmény sírokat az 1781-ben épült örmény templom körül megtisztították a rájuk rakódott rétegektől. 1860-tól kezdtek temetkezni a Szentmihály felé vezető útélágazás melletti temetőbe. Itt található a Dajbukát család kriptakápolnája, ahová 3 évvel ezelőtt temetkeztek utoljára. Az örmény templom utolsó örmény plébánosa 1959-ig Bodurján János volt, azóta vasárnaponként a római katolikus plébános tartja a szentmisét. Széphavason is volt egy Szent László tiszteletére szentelt kápolna, melynek csak az alapjai látszanak. Szent László ünnepén, június 27-én, a kápolna helyén szentmisét tartanak.

A szépvízi örmény templom hársfái

Szépvíz fejlődése szorosan kapcsolódik az itt megletelepedett örményekhez. A múltban az örményeknek kiterjedt birodalmuk volt, de állandó harcban álltak az asszírokkal, médekkel, macedónokkal, rómaiakkal, perzsákkal, arabokkal, törökökkel. Végül 1239 táján a mongolok pusztítják az országot. Ekkor 40 000 család menekül. Először a Krím-félszigeten telepednek meg, itt a törökök és a tatárok üldözték őket Továbbmenekülnek Lengyelországba, de egy részük lemaradt Moldovában. Már moldovai tartózkodásuk idején kapcsolat

latot teremtettek Erdély keleti részével. I. Apafi Mihály, Erdély fejedelme 1672-ben letelepedési engedélyt adott az örményeknek a meggyérült lakosság pótlására, a gazdasági élet fellendítésére. Szépvízen viszont már korábban megjelentek. 1642 tavaszán a jelenlegi örmény temető helyén örmények sátrai tűntek fel. Fizetés ellenében pihenőt kértek, ezt meghosszabbították, végül megletelepedtek. Mivel kezdetben nem volt földjük, leginkább kereskedéssel foglalkoztak, de nagyon sok csizmadia, szűcs, szappanfőző és gyertyakészítő kisiparos is volt az örmények között. Tekintélyes vagyona tettek szert, földet vásároltak, építkezni kezdtek, ezzel együtt járt a templom és iskola építése is. Erről az időszokról mesélhetnének a hársfák. Szépvízre érkezésük után egy egyszerű kápolnát építettek. 1763-ban kezdték építeni a mai templomot, az 1780-as években fejezték be. 1846-ban bővítették, ekkor kapta jelenlegi formáját és nagyságát. Mivel Szépvíznek a század végéig nem volt katolikus temploma, Csíkszentmiklós filiája volt, a hívek az örmény templomba jártak a latin szertartású istentiszteletre. Ugyanez volt a helyzet az iskolával is. Az örmény egyház iskolát tartott fenn, de ezt a székely gyermekek is látogathatták. A község állami segítséggel felépítette a jelenlegi iskolát, így 1910-ben az örmény iskolát bezárták. Szépvíz társadalmi életében jelentős szerepet játszott az örmények kaszinója, könyvtára és rendezvényei.

Forrás: Szépvíz honlapja a világhálón

És most saját „gyűjtéseimből”. Említettem már a rétháti Kővér Gáborral való kapcsolatba lépésem körülményeire

utalva, hogy az Armenia Örménymagyar Baráti Társaság képviselőjében évek óta részt veszek a Kárpát-medencei Kisebbségi Magyar Közművelődési Civil Szervezetek Fórumán. A Fórumot áldozatos munkával *Halász Péter* és *Romhányi András* szervezi Budakalászon, amihez a helyi Faluház ad otthont, az idén már 10. alkalommal.

A Találkozó résztvevői gyakran derülnek is azon, hogy ha csak lehet, felfedeztem és elismertetem beszélgető társaimmal örmény gyökereiket.

Sőt, időnként arra is vetemedem, hogy nagyhírű előadóinkat is faggatom...

Nagy öröm és elégtétel volt számomra, hogy 2007-ben a mindenki által nagyra becsült és őszintén tisztelt **Dr. Komlóssy József** Gyergyóból származó Svájcban élő, az Európai Tanácsban dolgozó fellelhetetlen előadónktól is igenlő választ kaptam örmény gyökereire utaló kérdésemre... (a hallgatóság nem kis derűtséggel közepette.)

A kérdés persze teljesen jogos volt, ha egyszer Gyergyóból származik valaki... Nem volt ez másképpen 2008-ban sem, amikor abban a szerencsében lehetett részünk, hogy a csak rádióból és képernyőről ismert, ugyancsak közmegebecsülésnek örvendő és közismert **Jankovics Marcell** beszélgetett velünk.

A hozzászólásokat én kezdtem, így: Amíg a többiek magukhoz térnek e nagyon szép és gondolatébresztő, lelkiismeretvizsgálatra indító előadásból, addig egy oldó kérdést teszek fel. Nem mertem volna a mindjárt következő kérdéssel előhozakodni, ha Jankovics Marcell nem mondja itt el előttünk, hogy családja pozsonyi származású. Hosszú évekkel ezelőtt azt olvastam ugyanis, hogy Jankovics Marcellnek erdélyi gyökerei is vannak, és gyaní-

tom, hogy a gyergyói látogatás örmény gyökerekre is utal...

Jankovics Marcell:

„Nekem mind a négy nagyszülőm határon túli. Jankovics nagyapám élt Pozsonyban, apám itt született. Nagyanyám szlovák volt, aki nagyapám kedvéért magyarrá lett. Anyai nagyapám mezőbándi, Marosvásárhely mellől való. Anyai nagyanyám pedig szintén felvidéki, Rozsnyó mellől, egy kis faluból. Tehát én inkább felvidéki vagyok, ha a hangsúlyokat lehet mondani. De van bennem örmény is, **Duha Mária** dédnagymám, Szamosújvárról. A derék örménymagyar öregúr, **Duha Kristóf** magyar ruhában áll a fotón, kicsi ember nagy bajusszal. Van lengyel kapcsolat is, meg osztrák-német kapcsolat, és gyanús egy kicsit a cseh is. És volt egy Meszlényi nevű, Vas megyei igazán magyar dédnagyapám.

Ez nagyon jó így, szerintem így teljes az ember, és így elvehetetlen tőle Nagy Magyarország. És hogy a sorból senki se maradjon ki, elmondom, hogy nemcsak Felvidéken és Erdélyben jártam, voltam Délvidéken, Zentán, most ősszel Beregszászra megyek. Minden évben körbejárom a Kárpát-medencét”.

Bizony nem kis büszkeség járta át a szívemet a napokban is, amikor a Duna TV jóvoltából végignézhettem, hallgathattam a Szatmárcsekén zajló ünnepi Istentiszteletet, és Jankovics Marcell kitüntetését, a laudációt, a kitüntetett válaszbeszédét...

De ránézésre **Kulcsárné Szabó Enikőről**, a Miniszterelnöki hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztályának vezető főtanácsosáról is megsejtettem, hogy ősei Aniból vagy környékéről kerültek a Kárpát-medencébe, és ezt a sejtésemet Ő meg is erősítette...

Örmények nyomában Európában – 2010

2009. július–augusztusában egy bécsi–római–velencei kiránduláson vettünk részt. Örmény származású magyarok Erdélyből és Magyarországról együtt keresték fel az örmény emlékhelyeket Közép-Európában és a kontinens déli részén. A legszebb élmények közé tartoznak az ismerkedések, amikor rokoni kapcsolatok kerültek napvilágra és barátságok szövődtek.

A sok pozitív visszajelzés után szeretnénk hasonló élményeket megtapasztalni. Ahogy ők is az akkori világ kulturálisan, gazdaságilag fontos helyeit keresték fel, ugyanúgy mi is elindulnánk hasonló helyekre. Szeretettel várunk mindenkit egy összmagyarörmény kirándulásra.

Délnémet barangolások Passautól Strassburgig

2010. július 14–21.

(8 nap, 6 éjszakai szállással)

Marosvásárhely–Budapest–Passau–Regensburg–Landshut–München–Augsburg–Ulm–Bisingen–Strassburg–Konstanz–Neuschwanstein–Salzburg–Budapest–Marosvásárhely útvonalon. Fel és leszállási lehetőség bárhol ezen az útvonalon.

1 nap: Indulás éjjel 2 órakor a marosvásárhelyi Színház mögötti parkolóból, modern, kényelmes autóbusszal. Folyamatos utazás, játékos ismerkedés az örménységgel Passauig – szállás elfoglalása Passau térségében.

2 nap: „Barokk séta” Passauban, a „bajor Velencében”: *Szent István székesegyház, dómtér*, az Innpromenaden át látogatás *Gizella királyné sírjához*. Utazás a Duna partján **Regensburgba**, séta az óvárosban: *Szt. Péter dóm*, a „tizenhatlyukú Kőhíd” – a ma létező legrégebbi híd a Dunán, régi *városháza, J. Kepler háza, Szt. Emmeram kolostor*, Bajorország egyik legrégebbi kolostora. Utazás München irányába, **Landshut** érintésével szállás elfoglalása.

3. nap: **München**, reggeli belvárosi séta a *Szt. Péter templomhoz*, a város jelképéhez, az „*Öreg toronyhoz*”, a *Frauenkirche*be, Németország legnagyobb csarnoktemplomába, a *Marienplatzra* (az *Új Városháza* a lovagi játékkal, *Fischbrunne*). Séta a római II. Gesu mintájára épült *Michaelskirche* érintésével *Munkácsy Mihály* festő házához és a *Theatinusok templomához* (Tintoretto festmény). Fakultatív program: a bajor hercegek nyári rezidenciájának, a *Nyphemburg* meglátogatása, vagy *BMW-Múzeumlátogatás*, vagy szabad program. Szállás az előző napi helyen.

4. nap: reggeli után indulás a Fuggerek városába, **Augsburgba**: a legnagyobb Közép-Európai városháza megtekintése, a névadó *Augustus császár szob-*

ra, a város jelképe: a *Perlach-torony*, a *Dóm*, a *Fuggerek bérházai* (Fuggerei), Luther egykori tartózkodási helye, a *Szt. Anna templom* meglátogatása. Ezután utazás a Baden

Württemberg tartományban fekvő **Ulm**ba: a *székesegyház* és a világ legmagasabb tornyának megtekintése, majd utazás **Svájcba**, Európa legnagyobb *vízéséséhez* a **Rajna folyón**. Szállás Singen környékén.

5. nap: reggeli után indulás a Fekete-erdőbe, a *Duna Donaueschingeni forrásához*, majd a *Hohenzollernek* napjainkban is lakott családi *kastélyához*, **Bisingen**be. Ezután utazás Elzász fővárosába, **Strassburgba**: az *Európai Parlament székházának*, majd igény és idő függvényében belvárosi séta (a *székesegyház*, a *Palais Rohan*, a püspöki palota, majd *Kammerzellhaus*). Szállás az előző napi helyen.

6. nap: reggeli után utazás **Konstanzba**. Rövid séta a belvárosban: a híres zsinatnak helyet adó *székesegyház*, majd *Zsigmond király lakhelyének*, a *Zum Hohen Haufen* megtekintése. Utazás, **Neuschwansteinba**, II. Lajos mesébe illő vadászkastélyához a bajor Alpokban. Út az ausztriai Salzburgba, szállás elfoglalása.

7. nap: **Salzburg**, reggeli után városnézés Mozart városában: Alpok fölötti első barokk stílusban épült *Dóm*, *Mozart szülőházának* és *lakóházának* megtekintése. Folyamatos utazás haza. Érkezés reggel Marosvásárhelyre.

Ár: 350 euró/fő.

Indulás min. 40 fővel.

Jelentkezési határidő: **április 30.**, ami **150 euró** előleg befizetésével érvényes. Helyfoglalás a befizetés sorrendjében történik.

Szállás: Münchenben az EONTEL 3*-os szállodában, ifjúsági szállókban, 2/3/4 ágyas szobákban

Idegenvezető: dr. Puskás Attila

Az ár magába foglalja a 6 éjszakai szállást reggelivel, szállítást és idegenvezetést.

Nem tartalmazza a belépőket és a biztosítást, más egyéni költségeket.

Belépők: Münchener Nymphenburg kastély 5 euró, teljes rezidencia 10 euró. BMW-Múzeum: 12 euró/fő, 5 személy esetén 9 euró/fő. Bisingeni Hohenzoller kastély 6 euró/fő. Neuschwansteini várkastély: csoportjegy 8 euró/fő (18 év alattiaknak ingyenes). A látogatások fakultatív jellegűek.

Érdeklődni és jelentkezni:

Magyarországon:

Dr. Issekutz Saroltánál, a 00-36-1-201-1011 telefonszámon, vagy a Fővárosi Örmény Klubban.

Erdélyben:

Marosvásárhelyen: *Puskás Attilánál*, a +40-742181537-es telefonszámon Gyergyószentmiklóson: az Örmény Plébánián Gergely Imre úrnál, de. 9–11 óra között

Info: Puskás Attila: +40-742-181537

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2010. évi programja

Barangolás őseink földjén

Erdélyjárás felsőfokon Kárpát-kanyar, Kászon, Erdélyi Hortobágy, Székelyvarság, Nyáradmente, Hegyköz és Aradhegyalja vidékein

ÚTVONAL: Budapest–Ártánd–Nagyvárad–Bihar–Hegyközszentimre–Kalotaszentkirály–Gyalutól–Tordáig autópályán–Marosvásárhely–Mikháza–Szováta–Székelyudvarhely–Székelyvarság–Nyerges tető–Kászonok–Kézdiszentlélek–Kézdivásárhely–Zabola–Csomakörös–Zágon–Bácsfalú–Szinaja–Brassó–Fogarás–Lesses–Szentágota–Nagyszeben–Szászsebes–Piski–Csernakeresztúr–Déva–Marosillye–Ópálos–Arad–Nagylak–Szeged–Budapest

Időtartam: 8 nap (augusztus 23–30.)
Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2300 km
Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd) és piknik

Szükséges felszerelés: nyári túraruhat, sportcipő, elemlámpa, fürdőruha

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi kalauzolja a társasutazás kezdetétől annak végéig.

FŐBB ESEMÉNYEK:

Találkozó a barcasági és háromszéki magyarörményekkel Brassóban

Koszorúzás a Szabadság szobornál Aradon és a Nyerges tetőn

Négykarélyos „örmény stílusú” kápolna Perkön, a legkeletibb magyar búcsújáróhelyen

Szent Imre halálának feltételezett helyén leszünk Hegyközszentimrén

Feljutunk az erdélyi „mini Dolomitok” csúcsára a Csukás hegységben

Bihari dukátus földvéra Bihar község határában

Árpád-kori gyepűvár Tartódon

Bethlen Gábor felújított szülőháza Marosillyén

Városnézés Brassóban (Fekete templom, Cérna utca stb.)

Nagyszeben – Európa kulturális fővárosa 2007-ben

Szász erődtemplomok Lessesen és Szentágotán

Peles kastély – a román király nyári rezidenciája

Mikes Kelemen múzeum Zágonban
Pozsony Ferenc csángó magánmúzeuma Zabolán

Körösi Csoma Sándor „nagy útjáról” emlékezünk Csomakörösön

Czetz János tábornok életútja és a győztes csata története Piskin

Uz Bence legendárium Székelyvarságon

A bukovinai székelyek küzdelmes sors-története

Böjte Csaba szeretetotthona a ferences kolostorban Déván

Ismerkedés a szénégetés fortélyaiival Tartód vára alatt

Fürdés a Medve tóban Szovátaán

Szíveslátás érmelléki borokkal Hegyközszentimrén

Pityókagulyás a Küküllő forrásvidékén

Miccses piknik a Bratocsa hágon

Vendégmarasztalás szilvóriummal és finom hazaival Székelyvarságon

Aradhegyaljai borok kóstolója Balla Géza pincészetében, Ópáloson

Zenés est Tifán Csaba portáján a székelyvarsági Édenkertben

Zenés búcsúvacsora Csernakeresztúron

Fergeteges bukovinai néptáncbemutató Csernakeresztúron

Nyáradmenti népdalbemutató Mikházán a Tündérvásár Alapítvány gondozásában

Kiss Stúdió színház előadása az 1989-es erdélyi forradalomról, Nagyváradon

Kristófi János Zsigmond orgonajátéka a székesegyházban Nagyváradon
Kalotaszentkirályon, Székelyvarságon, Bácsfaluban és Csernakeresztúron személyes tapasztalatokon keresztül megismerjük az erdélyi emberek szeretetét és őszinte barátságát.

RÉSZLETES PROGRAM:

1. nap: *Indulás:* reggel 6 órakor Batthyány tér felső rakpartról

Határátkelő: Ártánd

Láttnivalók: Bihar(földvár), Hegyközszentimre (Szent Imre emlékhelyek, szíveslátás érmelléki és hegyközi borokkal), Nagyvárad (Kiss Stúdió előadása „A falak ledőlnek” címmel, orgonaudíció új repertoárral a székesegyházban)

Szállás és ellátás: az 1. napon Kalotaszentkirályon, kalotaszegi családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatával)

2. nap: *Láttnivalók:* Mikháza (Tündérvásár nyáradmenti gyerekek népdal-előadása), Szováta (fürdés a sósvízü Medve tóban), szíveslátás nusikummal és kiskürtössel Székelyvarságon

Szállás és ellátás: a 2. és 3. napon baráti családoknál Székelyvarságon az egyetlen magashegyi székely tanyaközségben (2 ágyas szobák fürdőszoba használatával)

3. nap: *Láttnivalók:* Panorámatúra Székelyvarságon Uz Bence néhai házához a Bagzson, a küküllőmenti szénégetőkhöz, Tartód várához és pityókagulyás a vízparton, zenés búcsúest székelyvarsági barátainkkal Tifának almáskertjében

4. nap: *Láttnivalók:* Nyerges tető (koszorúzás az 1849-es honvédek emlékművénel), Kászoni medence, Perkő tető (egyórás séta a négykaréjos kápolnához, körpanoráma a felsőháromszéki szentföldre), Zabola (Csángó múzeum), Csomakörös (Körösi Csoma Sándor szobra szülőfalvában), Zágon (Mikes kúria, Mikes Kelemen és Kiss Manyi emlékekkel)

Szállás és ellátás: a 4., 5. és 6. napon Bácsfaluban, barcasági csángó családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatával)

5. nap: *Láttnivalók:* Szinaja (Peles kastély-román királyi nyári rezidenciája bajoros stílusban), Brassó (kiegészítő városnézés, találkozó a barcasági és háromszéki magyar-örményekkel)

6. nap: *Láttnivalók:* Bratocsa hágó, Csukás hegység (5 órás panorámatúra, látványos növényvilág, miccses piknik), Bácsfalú (barcasági csángó népviselet és néptáncbemutató kölepcsős szíveslátással)

7. nap: *Láttnivalók:* Fogaras, Lesses (szász erődtemplom), Szentágota (szász erőd-templom, meglepetéssel), Nagyszeben, Piski (az 1848-49-es szabadságharc győztes csatájának helyszíne), Csernakeresztúr (mise, közös vacsora bukovinai néptánc-előadással)

Szállás és ellátás: a 7. napon Csernakeresztúron, Bukovinából visszatelepült székely családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatával)

8. nap: *Láttnivalók:* Déva (Böjte Csaba testvér szeretetotthona), Marosillye (Bethlen Gábor szülőháza), Ópálos (kóstoló Aradhegyalja híres boraiból a kadarkától a kádarszimáig), Arad (koszorúzás a Szabadság szobornál)

Határátkelő: Nagylak

Érkezés: Budapest 20 óra körül

Részvételi díj: 72 000 Ft/fő (ifjúsági kedvezmény 18 év alatt 7000 Ft)

A részvételi díj tartalmazza a vezetést, szállást, félpanziós ellátást, pikniket, borkóstolót, belépőt, művészi produkciók árát, **kivéve a buszköltséget** (+20 000 Ft). Az utat a buszköltség befizetésével lehet lefoglalni az EÖGYKE-nél.

A bejárt emlékhelyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal, versekkel és a népköltészet remekeivel idézzük fel.

Örmény-magyar gyermekrovat

(38. rész)

Kedves örmény származású magyar gyerekek!

2010-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, ajándékot nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán: dr. Pus-kás Attila, str. Busuioacului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” ÖRMÉNY GYERMEKROVAT NYERTESE 2010-BEN!

Tatul Vanantetszi (Kr. u. 1050.)

A XI. század elején a szeldzsuk foglalták el az örmények fővárosát, Anit. 1054-ben II. Dugril Manazgherd alá vonult, de nem sikerült elfoglalnia azt. Ekkor egy másik helység, Gars ellen indult. Ekkor a Vanantetsziak indultak ellene 5000 lo-vassal. Próbálták bekeríteni a szeldzsukok seregét, de elvesztették a csatát és óriási veszteséget könyvelhettek el.

Volt az örmények között egy nagy had-vezér, Tatul Vanantetszinek hívták. Mivel súlyosan megsebesítette Assuran emir fiát a szeldzsuk elfogták és Dugril elé vitték. A vezér ezt mondta neki: „Ha a legjobb barátomnak, Assurannak fia meggyógyul, megkegyelmezek Neked. Ha nem, akkor megbosszulom a tette-det.” Tatul ekkor ezt válaszolta: „Ha én sebesítettem meg, akkor nem fog meg-

gyógyulni. Csak akkor gyógyulhatna meg, ha valaki más ejtett volna sebet raj-ta.” Néhány nappal később a fiú meghalt. Dugril ekkor levágatta Tatul jobbkezét és átadta Assurannak ezekkel a szavak-kal: „Tudd meg, hogy nem egy balkezes miatt halt meg fiad.” Ezzel ismerte el a szeldzsuk vezér az örmény Tatul erejét.

A szeldzsuk elfoglalták Ani városát, el-pusztították.

Mit bizonyít Dugril tette, amikor levá-gatja Tatul jobb kezét és Assurannak adja?

Márciusi válasz: A bizánci görögök had-sereggel indultak Ani ellen. A vár lakói ellenálltak kitörtek és pánikot okoztak. A görögbarát várlakok átadták a város kul-csait. (*Molnár Zsófia*, Marosvásárhely)

Felhívás

2010. második felében az EÖGYKE szeretné megjelentetni a 2000-ben kiadott *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* c. könyvét javított, bővített kiadásban. Kérjük kedves olvasóinkat, hogy a hiányzó, vagy téves adatok javítását sürgősen megküldeni szíveskedjenek akár Gudenus János József (e-mail: gudenusjj@gmail.com; postacím: 1211 Budapest, Kiss János altbgy. u. 61. fszt. 1.; telefon: Ady Endre Emlékmúzeum, szerdától–vasárnapig, 10–17 óráig 337-8563; mobil: 06-20-515-9725 /este), akár az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (postacím: 1251 Budapest Pf. 70., e-mail: magyar.ormeny@t-online.hu) címére.

Szerkesztőség

Szomorújelentés

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy

Várnay Levente

a Vízügyi Alap Kezelőség nyugalmazott vezetője, 2010. március 10-én, életének 87. évében a földi létből átlépett a csillagok világába.

Búcsúztatására 2010. április 9-én 12 órakor a kelenföldi Szent Gellért plébánia-templom urnatemetőjében (Bp. XI. Bartók Béla út 149.) a római katolikus vallás szertartása szerint kerül sor.

Gyászolja a Várnay, Kerekes, Marót, Bokross és Dániel család, a további kiterjedt rokonság és barátai

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (két-szer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelemadónk 1%-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizennegyedik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdettől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitásörzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen azért dolgozunk, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is. Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevalláskor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tenni szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma: **18085590-1-41**

A kedvezményezett neve: **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület**

Együttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a **Magyar Katolikus Egyházat**, amelynek **technikai száma 0011**, amelynek rész-egyháza a magyarthoni, történelmi örménység Örmény Szerartású Római Katolikus Egyháza. Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Nami?

nami

Magyar iparművészek
Magyarországon
készült tárgyai

FIGURKA
NAMI
NYÚLGYÁR
PAPPET
PUCC
SLAVEI
termékek

*figurák, párnák, táskák,
kötött takarók, sapkák, könyv*

A hazai válogatott: rackajuh és mangalica

www.nami.co.hu
info@nami.co.hu,
(36-1) 202 07 75
H-1126 Budapest,
Dolgos u. 2.
(MOM Park lakóparki rész)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(féléfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: Béres L. Attila

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),
Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIV. évfolyam 159. szám
2010. május

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtatn és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

---

Elmélkedés az örmény liturgiáról

„Szent Isten, szent és erős, szent és halhatatlan, aki eljöttél és kiáradtál az apostolokra, irgalmazz nekünk.”

Ez a háromszorszent ének. Minden keleti liturgiában felhangzik, a latin szertartásban nagypénteken énekeljük. Örmény sajátosság, hogy az egyes ünnepeknek betétszövegük van, itt a pünkösdi szerepel. Bár a Szentháromság dicsőítésére szolgál, a betétszövegek arra a személyre vonatkoznak, aki az adott ünnepen előtérbe kerül. A felsorolt tulajdonságok minden isteni személyre vonatkoznak, hisz mindegyikben megvan az istenség teljessége. Egyébként minden ünnep végső soron összekapcsolódik. Nagypéntek nélkül nincs feltámadás, ha az Úr nem megy fel a mennybe nincs pünkösöd, a Szentlélek leszállása. Hisz Ő megígérte, hogy más Vigasztalót küld, aki velünk marad a világ végezetéig.

Dr. Sasvári László

*Szent Liturgia ...12. o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Identitás-tudatunkat gazdagították

A Fővárosi Örmény Klub áprilisi klubdelutánján a klub háziasszonya, **Dr. Issekutz Sarolta** üdvözölte a köreinkben megjelent **Borbély Bartis Júliát** és **Borbély Bartis Endrét**. A székely–magyarörmény házaspár egy könyvet állított össze, melynek címe: **Budapest utcaneveiben mesélő történelem – Erdély–Felvidék–Kárpátalja–Délvidék–Burgenland– Lengyelország**. A könyvet **Borbély Bartis Júlia** mutatta be, a meghívóban szereplő **Metz Katalin** újságíró, irodalmi kritikus betegsége miatt.

Megtudtuk, hogy a mintegy hatszáz oldalas, hiánypótló mű öt év alatt készült el. A jogász házaspár mondhatná életműnek, noha a könyv nem jogi tárgyú. (A könyvbemutató szerkesztett változatát a 4–8. oldalon közöljük).

Borbély Bartis Júlia a könyvbemutató végén **Reményik Sándor Kiadom a társ-szerzői részed** című versével köszönte meg társszerzőjének a segítséget.

Számos hozzászólás következett. A Közlekedési Dokumentációs Kft. (KÖZDOK), a kiadó igazgatója, **Nagy Zoltán** annak örült, hogy lehetővé tette, hogy a nemzet asztalára kerüljön ez az ismeretterjesztő mű. Reméli, hogy a 21. század elején ez a könyv a magyar ifjúság számára olyan segédanyagot ad, amivel játszi könnyedséggel el tudja sajátítani az utcanevek hátterében húzódó egész magyar történelmet. A könyv fülszövegét író **Ditrői Csiby Éva** kiemelte, a könyv Trianonról is szól, de a szerzőpáros egyszer sem említi a nevet. Ez is az egyik titka a könyv sikerének.

Dr. Issekutz Sarolta „*Örmény halottkultusz és temetkezés. Erzsébetváros és örmény katolikus temetője*” című könyvvel köszönte meg a házaspárnak a könyvbemutatót, majd meggyújtott egy gyertyát, és az örmény genocídiumra emlékezett. (Az emlékbeszéd szerkesztett változatát 9–10. oldalon közöljük.)

Borbély Bartis Júlia, Borbély Bartis Endre

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület minden évben megemlékezik az örmények népiirtásáról, amely a 20. század első és elhallgatott népiirtása. 1915. április 24-e, az emléknapi arra emlékezteti a világon bárhol élő örményeket, hogy 95 évvel ezelőtt azon a napon Konstantinápolyban nyolcszáz örmény származású értelmiségit fejeztek le, azaz akkor kezdődött meg a népiirtás. „A történelemnek ezt a részét már sokan ismerik közülünk, de a 95. évforduló alkalmat ad arra, hogy ismét felelevenítsük, és mindenkinek az eszébe vessük, hogy ez ellen bárhol a világon tiltakozni kell.” – mondta dr. Issekutz Sarolta. – Majd így folytatta: „Nem elég megismerni a történelmet, nagyon fontosak a túlélők emlékezései is. Így szeretnék köszönetet mondani annak a klubtagnak, akitől

egy csonka könyvet kaptam, amely arról szólt egy túlélő tollából, hogyan menekült meg, miket élt át. Az Országos Széchényi Könyvtár segítségével kinyomoztattam, mi a könyv címe, ki a szerzője: *Száműzve – egy örmény leány története*, írta *Tavukdzsian Szerpuhi*. A magyar kiadás éve 1948 lehetett, akkor került az OSZK-ba, a bebélyegzés szerint. Élet és Egészség kiadás – szerepel a kolofonban. Megdöbbentő történet. Egy tíz éves lány éli át a borzalmakat, huszonegynéhány évesen írja meg a könyvet. – Reméljük, hogy e megható történetet jövőre ki tudjuk adni” – tette hozzá az elnökasszony. (A könyvismertetőt a 10–11. oldalon közöljük.)

Az emlékezés második részében egy dokumentumfilmet láttunk. Nem közvetlenül a genocídium áldozatairól, hanem Törökországban élt örmény újságíróról, **Hrant Dink**ről szólt, aki az örménység múltját ismerve elhatározta, hogy párbeszédet kezd a törökökkel az örményekről, de 2007. január 19-én meggyilkolták. Róla szólt a film, az eszméiről, céljairól. Az örmény újságíró egész életében a sza-

badságért, és az emberi jogok védelméért küzdött, a védőügyvéd szerepét vállalta magára, hogy felhívja a figyelmet a török-örmény emlékezet kötelességére, és szorgalmazza a két nép kiengesztelődését. Hisz ebben a párbeszédben, hiszi ennek szükségességét és üdvösségét. Arról álmódott, hogy Törökország békében élhessen. Úgy látta, hogy mindez a párbeszéd, a konfliktusok megoldásában, a népek megalkuvás nélküli megegyezésében, Törökország és Örményország baráti közeledésében válhat valóra.

A klubban megjelentek tapssal jelezték, nekik szól ez a film, azoknak, akik felvállalják az örmény képviseletet, akik érezték, hogyan kell az örmény kérdéshez fogni, a saját igazunkat hogy lehet elfogadtatni. Népeért és kultúrájáért ilyen elhivatott emberekre van szükség.

Mint minden alkalommal, a klubest végén tájékoztatást kaptunk a hónap során következő programjairól, illetve a füzetekben is meghirdetett nyári utazási programokról, amelyekre még lehet jelentkezni. **Dr. Issekutz Sarolta**, a Fővárosi Örmény Önkormányzat elnöke fel-

hívta a figyelmet arra is, hogy az őszi helyhatósági választásokkal egy időben tartják a kisebbségi önkormányzatok képviselőválasztását – és hamarosan elkezdődik a kampány. (A Felhívást a 28. oldalon közöljük.)

A klubest zárásaként a szerzőpáros dedikálta a könyvét, és nem maradt el az agapé sem.

Az emlékezés gyertyalángjánál a klubdelután közönsége

Tisztelt Uraim és Hölgyeim, kedves megjelentek!

Sajnálattal jelentem be, hogy a meghívóban feltüntetett Metz Katalin irodalmi kritikus, újságíró, betegség miatt kórházba került és nem tud megjelenni. Gyógyulást kívánunk neki.

Az ő hiányában engedjétek meg, hogy magam beszéljek a könyvünkről, az okokról, és a körülményekről, amiért és ahogy megjelent, ez az ismeretterjesztés a *Budapest*

Borbély Bartis Júlia

ismeretterjesztés a *Budapest utcanéveiben mesélő történelem* című, mintegy 600 oldalas könyvünk.

Mondhatnám életműnek könyvünket, jól lehet nem jogi tárgyú, ami szakmai tudásunkhoz közelebb állna. Nem vagyunk sem filológusok, sem történészek, ami kissé nehezítette munkánkat. Nem akarom hosszasan tatni a kedves hallgatóságot, a rólunk szóló személyes adatokkal azért csak röviden utalok néhány mozzanatra előéletünkből. Marosvásárhelyről települtünk át Magyarországra, családgyűjtéssel, visszahonosítással 2000-ben, mivel lányunk már régebb Budapesten élt, mi pedig voltunk magyar állampolgárok 1940–1945-ben. Nem azért választottuk az áttelepülés útját, mert itt, ahogy mondani szokták „kolbászból van a kerítés”, hanem korunkra való tekintettel közelebb akartunk lenni gyermekeinkhez. Addig kellett elindulni, amíg erőnk, egészségünk engedte, felszámolni a lakást, csomagolni.

Sok álmatlan éjszaka előzte meg a költözést. Megfelelő nyugdíjunk, saját otthonunk volt, rokonok, barátok vettek körül, a jól kialakult életmódunkat nem

volt könnyű otthagyni. Endrét bíróként nyugdíjazták 40 éves aktivitás után, én szintén jó 40 éves munkásság után, mialatt voltam ügyész, közjegyző végül jogtanácsos, mint utóbbi lettem nyugdíjas.

Lányunk, aki szintén jogász, befogadott, biztosította a lehetőséget, hogy közelébe kerüljünk.

Budapest nem volt számunkra idegen. Tudjátok, hogy csak

két-évenként kaptunk lehetőséget a külföldi utazásokhoz. Útlevelünket, amihez jogunk volt, és amivel Magyarországra, az akkori Csehszlovákiába, az NDK-ba, Lengyelországba utazhattunk, mindig úgy használtuk ki, hogy Budapestet és a magyarországi többi nagyvárost is érintsük. Ismertük az épületeket, a palotákat, a múzeumokat, templomokat. A közlekedést, az új életmódot, a piacokat kellett megtanulni.

És éppen a közlekedés alatt született meg az ötlet az ismeretterjesztés megírásához.

Akár városatlazokat, térképeket, postai irányítószámok jegyzékét vettük kézbe, láttuk, hogy a Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Eötvös utakon, tereken kívül, neveztek el utcákat, tereket, sétányokat Budapesten, mint a Nagyvárad teret, Apahida, Békásszoros, Gyergyóditró utcákat, ezeknek neveit láttuk az utcatáblákon, amelyeken a járművel áthaladtunk. Kalotaszeg, Abrudbánya, Beregszász, Újvidék, Késmárk Pozsony, Kassa, Alsóőr, Kismarton, Lőcse neveit olvastuk. Akkor jöttünk rá arra, hogy amiként Ditrói Csiby Éva barátnőnk

jellemezte „a százszor megalázott és lerombolt Budapesten jelen van az egész Kárpát medence, Budapest a Kárpát medence szíve.” Rájöttünk, hogy számos utcanév őrzi a trianoni diktátum után a határon túlivá lett magyar régiók, települések földrajzi neveit, valamint kiemelkedő személyiségek, fejedelmek, tudósok, írók, művészek emlékét Kosztolányi, Tamási Áront, Adyt, Bartók Bélát. Olyanokét, akik a határon túl születtek, vagy ott ténykedtek, majd Budapesten éltek, váltak híressé.

A teljesség igénye nélküli ez a felsorolás, ami rávilágít arra, a szomorú tényre, hogy e közterületek névadói helységei, illetve történelmi nagyjaink szülőhelyei már rég nem tartoznak országunk újkori határai közé.

Mindannyiunk számára ismeretes az a fájdalmas geo-politikai döntés, amelynek érvényességét nemzetközi síkon ma már senki nem kérdőjelezheti meg. Az 1914–1918 évi világháború után a győztes hatalmak a Versailles park trianoni kastélyában kötötték meg és erőszakolták rá Magyarországra az ún. Trianoni békeszerződést 1920. jún. 4-én. A nevére elhíresült szerződést a törvénytárba, gyászkeretbe iktatták be. Ismeretes, hogy a szerződés legfontosabb eredménye a magyar állam területváltozására vonatkozó rendelkezés, melynek folytán létrejött a Csonka-Magyarország. E szerint az ország 282 870 négyzetkilométeréből 92 833 négyzetkilométert hagytak meg, és a 18 264 533 főnyi lakosságából pedig 7 980 143 maradt. A magyar állam vagyonából a részesülő államok megkapták az ország általajának közkincsét, a sót, az aranyat, az ezüstöt a bányák termékeit, a kőolajat, az erdők rengetegét. Az or-

szág 2/3 részét csatolták el. A szerződés rendelkezett a lakosság állampolgárságáról, a katonaság zsoldos hadsereggé vált, melynek nagysága alig felelt meg az ország közbiztonsági kívánalmainak. A Csonka-Magyarországot gazdasági, kereskedelmi ipari, pénzügyi jövátételre kötelezték. A szerződés megengedte a magánvagyon lefoglalását.

A trianoni békeszerződés jól előre elkészített forgatókönyv alapján jött létre. Amíg a székely katona ontotta véré a távoli Galicia, Isonzó, Piave harcterein, – ahová az osztrák hadvezetés vezényelte – a franciabarát cseh Benes, a román Bratianu, a szerb miniszterek, akik látták a háború kimenetelének végét, azt, hogy a magyar vesztes fél lesz, létrehozták a Kisantantot, ami kedvezően hatott a szerződés létrejöttére.

Miután az ország kétharmadát a nagyhatalmak a szomszéd országokhoz csatolták, Budapest városatyái az 1920-as években megörökítették a valaha Magyarországhoz tartozó földrajzi területek, folyók, hegyek, városok, települések neveit, utcákat, tereket nevezve el róluk, azzal a céllal, hogy ezek elevenen éljenek a köztudatban. Mint ahogy utcákat neveztek el történelmi nagyjainkról, akik az ország történelmét, gazdaságát, kultúráját, tudományát fejlesztették, gazdagították, nem egyszer az ország sorsát meghatározták.

A települések lakói ezeket a területeket a közeli ágyúdörgés, a frontok átvonulása miatt hagyták el, otthonaik, értékeiket, a szülőföldet közprédára hagyva. Az akkori városatyák nem tagadták meg a jövőnyeket, befogadták őket, akik közül többen a Nyugati pályaudvar sínjei közötti vagonokban letek ideiglenes otthonra, magyar nemzetiségű, magyar állampolgárként.

A II. világháború befejező aktusaként a nagyhatalmak fenntartották a trianoni szerződés rendelkezéseit, a Csonka Magyarország területét. Ehhez járult az is, hogy a magyarok nem akartak kommunizmust, megdöntötték a Tanácsköztársaságot. Nem képezi a könyv tárgyát, de említést érdemel, hogy nem használt hazánknak a II. világháborúban a magyar katona jelenléte az orosz harcmezőkön, sem az 1956-ban elhíresült szólam **RUSZKIK MENJETEK HAZA!**

1945 után tabu volt Trianonról beszélni. A tanügyi politika nem adott lehetőséget a tanuló ifjúságnak, hogy megismerje hazája történelmét, az ország ezeréves múltját, hogy volt egyszer egy **TÖRTÉNELMI MAGYARORSZÁG**.

Ez a könyv tulajdonképpen a budapestieknek szól. Annak a több százezres tömegnek, aki naponta gyalog vagy járművel áthalad ezeken a közterületeken és fogalma sincs arról, hogy honnan kapta az út, a tér a nevét, és hogy az utca névadója milyen tájegységben található, melyik országban, és miért nincs e hazában? Három alkalommal győződünk meg arról, milyen hiányos a tudás e vonatkozásban, hogy mit jelentenek az utcák nevei. Sokuknak fogalmuk sincs arról, hogy hol van, az Olt folyó partján fekvő festői Tuszád, vagy az egykori Magyarország erdélyi tájegységében fekvő Zsil völgye, amely valaha az ország legnagyobb szénlelő bányavidéke volt. Vagy, hogy ki volt Csinszka. Pedig mindháromról van Budapesten utca elnevezve.

Nem tudják sokan, hogy a háborúkat követő paktumok szét darabolták az országot minden értékével, a területek infrastruktúrájával, a lakosság szürkeállományával együtt. Akkor döbrentünk

rá, hogy szükség van egy olyan ismeretterjesztésre, történelmi, tudományos, gazdasági, kulturális kontextusban, melyben szerepelnek mindazok a külhoni települések, melyek utcanévadókká váltak a fővárosban.

Miután meggyőződünk arról, hogy hasonló kiadvány nem jelent meg a témában, elkezdtünk könyvtárakba járni. Amikor elhatároztunk tette vált, nem gondoltuk, hogy milyen mérhetetlen igényel a több mint hatszáz oldalas, mint egy 800 grammnyi könyv anyaggyűjtése, előkészítése megírása, kiadása. Segítségünkre volt a Búza Péter és Mészáros György által szerkesztett és Ráday Mihály előszavával fémjelzett *Budapest Teljes Utcanév Lexikon*, amelyben megtaláltuk az összes Budapestre vonatkozó anyagot, amiben még azt is feltüntették, hogy a település, hegy, folyó stb. ma Lengyelország, vagy ma Burgenland, vagy ma Románia. Kerestük a könyvtárakban a részletes leírást a településről. Felhasználtuk a *Magyar Életrajzi Lexikont (MÉL)*, a *Pallas- és Révai Lexikonokat*, útikönyveket, vagy Pesti Frigyes *Eltűnt régi magyar vármegyék* kiadványát, a *Budapest Városatlaszt*.

Nem egy esetben az otthonról áthozott könyvtárunkban találtunk anyagot.

A könyvünk középkori emlékeket, adatokat közöl, javakat, értékeket ismertet, avégett, hogy az olvasóban hagyományőrző törekvést ébresszen, erősítsen, vagy fejlesszen. Külön fejezetekben találhatóak, Erdély, Felvidék, Kárpátalja, Újvidék, Burgenland, valamint a Személyek.

Nincs tankönyv jellege. Lexikonok mellett hézagpótló, rövid lényegi ismereteket közöl, a magyar múltat, az ország

történelemét tárja fel röviden, próbálja korrigálni a szándékosan gerjesztett hiátust, amely két generáción áturalta az ifjúság tudatvilágát, amely szinte az identitás feladásához vezetett. Nem az ő hibájuk, hogy a tananyag nem terjedt ki a fentiekre, melynek eredménye, hogy sok esetben az internet rabjaként kimit vagy kalandregényeket olvasnak.

Fontosnak tartottuk, hogy az a fővárosi lakó, aki áthalad a Csáktornya utcán, tudja meg, hogy az utca arról a délvidéki településről kapta nevét, melynek falai közt éltek a Zrínyiek, akik közül Miklós ott írta meg a Zrínyiasz eposzát, vagy Pétert és sógorát Frangepánt, a Nádasdy összeesküvés áldozatait, ott tartoztatták le. Fontosnak tartottuk, hogy a Nagyszombat utcai járókelő, tudja meg, hogy Nagyszombat az a felvidéki település ahol a XVI. században nyomda létesült, és ott alapította Pázmány Péter azt az egyetemet, amely napjainkban Budapesten az ELTE őse. Az sem árt, ha a Felsőőr utcában lakó, vagy ott áthaladó megtudja, hogy ezt a Burgenlandban levő települést a székelek alapították, akik ott határőri teendőket láttak el.

Ami még fontosabb, tudnia kellene a közlekedőnek, hogy nemzeti imánk, a Himnusz szerzője Kölcsey Ferenc Erdélyben – az egykori Közép Szolnok vármegyében Szödemeteren – született. Mint ahogy számos fejedelem, uralkodó, hadvezér, tudós, művész az elcsatolt területen született, vagy élt, ténykedett jó hazafiként, vagy vértanúként.

Egyes címszavaknál több a szöveg, más esetben kevesebb. A forrásanyagtól függött az írás terjedelme. Bármelyik budapesti utcánál többet irtunk az Örmény utca címszónál.

Örmény utca van a X. kerületben – Óhegy – nevét 1931-ben kapta.

Az utcanév lexikon szerint Örmények utcája volt a II. kerületben Viziváros-Platea Armenorum néven valószínű a Donátköz vonalán, az 1440-es körüli évben. Lefutása nem ismert a lexikon szerint.

E címszónál azért részletesebb az ismertetés, mert arra gondoltuk, hogy az olvasókörben lehetnek olyanok, akik még nem ismerik az örmény népcsoportot, annak történelmét, múltját, a századok folyamán és ez által széles rétegek tudhatják meg az örménységgel kapcsolatos eseményeket, a velük történeteket.

Még annyit, hogy jó magam örmény származású vagyok anyai felmenőimmel, és igyekeztem minden olyan címszónál bővebben írni, ahol a település utalt az örmények jelenlétére, így Gyergyóremete, Ditró esetében, vagy Ávédik, Cházár, Czetz János, Hollósy Simon, vagy az aradi vértanuk közül Lázár Vilmos, Kiss Ernő nevét viselő utcáknál kiemelttem, hogy az utca névadója örmény származású.

Tudjuk, hogy a mai nehéz gazdasági viszonyok között tejet, kenyeret és nem könyvet vásárolnak a családok. Mégis reméltük, hogy a nagypapák és nagymamák szeretik meglepni unokáikat azzal, hogy kézbeadják ezt a könyvet. ami felhívja figyelmüket a kiegészítendő ismeretekre. Aki pedig már nem iskolaköteles sok esetben gyarapíthatja tárgyi tudását és elszórákozhat a könyv sorain, habár nem oly módon, mint egy Vass Albert regényen.

A könyvünkben nem írtunk a települések jelenlegi helyzetéről, hogy azokat az ott uraló hatalmak hogyan fejlesztették, vagy éppen hanyagolták el, miként alakult lakóinak sorsa?

A határok átjárhatósága, a turizmus lehetővé teszi, hogy honfitársaink személyesen győződjenek meg az ottani helyzetről, arról, hogy miként alakult sorsuk Trianon alatt.

Az ismeretterjesztés csak azt a periódust öleli fel, ami 896-tól 1920-ig terjed, amíg a Történelmi Magyarország létezett.

Ami a könyv kiadását illeti. Az öt év alatt, ami alatt elkészült számtalan pályázatot adtunk be, különböző intézményekhez, szervezetekhez. Két eset kivételével az volt a válasz, hogy anyagi helyzet miatt nincs mód a támogatásra. Egy budapesti banktól, valamint a kanadai Orbán Balázs Társaságtól kaptunk valamelyes összeget, ami az elinduláshoz sem volt elég. Végül gyermekeink biztatására önerőből adtuk nyomdába a kéziratot, felhasználva a temetésünkre félretett csekély összeget, abban a reményben, hogy még nincs itt a vég, és ahogy a lányom mondta, „Édesanyám, soha senkit nem hagytak a felszínen.” Végül megjegyezném, hogy megértő segítőkész emberséges személyt találtunk a KÖZDOK Kft. vezetőjét, Nagy Zoltán urat, aki lehetővé tette, hogy a nemzet asztalára letehesük ezt az ismeretterjesztést.

Még annyit említenék, hogy Károli Gáspár, miután a Biblia fordítását megjelentette, megjegyezte, hogy sok bírálója lesz hisz a bíráló kíséri az embert, mint saját árnyéka.

A mi esetünkben sem maradtak el a bírálatok. Például Budapesten egy a Modor utcában lakó házaspár nem vette jó néven, hogy a Felvidéken levő Modor községet ismertette nem terjedt ki figyelmünk arra, hogy a habánok mielőtt Bethlen Gábor fejedelemtől Alvincze le-

telepedési jogot kaptak, Modor településen éltek, ahol a híres habán kerámiaművességgel foglalkoztak, és ők alapították azt az üzemet, ami napjainkban is híres a fajansz és kerámiakészítésről.

Más bíráló a gyergyóditrói templommal kapcsolatos. Nem terjedt ki a figyelmünk arra, hogy a gyönyörű kéttornyú templom ólomkeretes üvegablakai is a budapesti Róth Miksa műhelyében készültek. A művészről és ablakairól csak a marosvásárhelyi Kultúrpalota esetében emlékeztünk meg.

Hasonló bíráló ért Temesvár ismertetésénél. Nem tudtuk, hogy állítólag ebben a városban volt legelőször villanyvilágítás a történelmi Magyarországon. Kutatás tárgya lesz a jövőben ennek a ténynek tisztázása.

Egy más esetben hiányolták, hogy nem emlékeztünk meg Korondon az unitárius templomról, annak építészeti stílusáról, híveinek számáról.

Ha a jó Isten lehetővé teszi, hogy egészségünk és még éveink legyenek, talán egy javított és bővített kiadásban mind ezekről és más hasonló esetekről fogunk írni.

Végül megemlíteném a Társszerzőmet, a férjemet, Endrét, aki az adatgyűjtő volt. Nélküle nem látott volna napvilágot ez a könyv. Járt a könyvtárakat, jegyzetelt, hozta az anyagot, te csak írsz jelszóval, de segített a háztartásban is, hogy nyugodtan tudjak szerkeszteni. Szerénységére jól illik *Reményik Sándornak a Kiadom a Társszerzői részed* című verse.

Köszönöm, hogy meghallgattak!

Borbély B. Júlia

(Elhangzott: Budapesten, 2010. április 15-én, a Fővárosi Örmény Klubban)

dr. Issekutz Sarolta

Az Örmény Genocídium

A 14. sz.-ban török uralom alá kerültek az örmény területek, így kb. 2 millióan éltek a Török Birodalom területén. Folyamatosan hivatalos diszkriminációnak voltak kitéve, pl. speciális adókat vetettek ki rájuk, anyanyelvhasználatukat tiltották. Cserkesz és kurd hordák állandó támadásai ellenére is viszonylatos békében éltek.

A Török birodalomban a 19. sz. második felére egyre fokozódó gazdasági és politikai válság merőben új helyzetet teremtett úgy a törököknek, mint az örményeknek.

Az orosz-török háborúban a törökök veszítettek. Az 1878-as *San Stefanó-i béke*, illetve *berlini kongresszus* keretében az oroszokkal szemben háborút vesztett Török Birodalom a többi hatalom előtt kötelezte magát a területén élő örmények védelmére a cserkeszekkel és kurdokkal szemben, az általános vallásszabadság bevezetésére, valamint arra, hogy folyamatosan tájékoztatja a konferencia résztvevőit az örmények helyzetéről.

A nyugati hatalmak, főleg Anglia érdeke volt a Török birodalmat megmenteni a növekvő orosz expanzióval szemben. A Berlini konferencián elérték az orosz csapatok kivonását az örmények lakta törökországi területekről.

II. Abdul Hamid szultán betiltja az örmény lapokat, összejöveteleket. Török reguláris és kurd szabadcsapatokat szerveznek és fegyvereznek fel az örmények terrorizálására. Az örmények tiltakoznak és szervezkednek.

dr. Issekutz Sarolta

1894-96 között 200-300 ezer örmény ember halálát okozták. Emellett erőszakos térítések áldozataivá válnak, százával rombolják le keresztény templomaikat, illetve sokat mecsetté alakítanak át.

A 20. sz. elején megalakul az *Egység és Haladás Párt*, azaz az *Ittihad*, az *ifjútörökök mozgalma*, amely reformmozgalom volt az állam modernizálásért. Javul az örmények hely-

zete is, visszakapják alapvető jogait.

Az ifjútörökök azon döntése, hogy az örmény kérdést genocídium, azaz szisztematikusan népirtás útján oldják meg, az 1900-as évek elején érlelődött meg a párt KB titkos üléseinek és konferenciáinak során.

1909-ben pogromok sorozata történik Kilikiában, melyeknek 20-30 ezer örmény válik áldozatává.

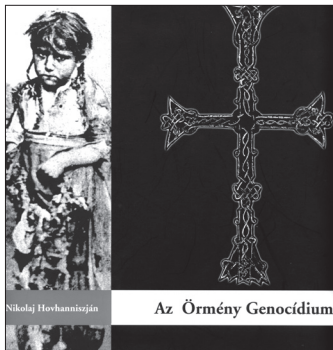
A Párt 1911-es Szalonikiban tartott kongresszusán elfogadott egy végleges döntést a birodalmon belül élő nem-török népek erőszakos törökösítéséről.

1913-ban katonai puccsal az Ittihad radikális oldala kerül hatalomra. Sovinizta, kereszténygyűlölő párttá válik.

1914-ben *Talaat* belügyminiszter titkos rendeletet küldött a helyi kormányzóknak, hogy az örmények kiirtását előkészítsék. *Doktor Nazim* oktatásügyi miniszter felszólalt az egyik titkos ülésen: „Az örmény népet mind egy szálig ki kell irtani, hogy egy se maradjon az országunkban, s hogy még a nevéket is elfelejtsük. Most egy háború van készülődésben és nem lesz többé egy ilyen ked-

vező alkalom. ... Azt akarom, hogy ezen a földön törökök, és csakis törökök éljenek s egészében birtokolják azt. Pokolba minden nem-török elemmel, bármi legyen is a nemzetisége és a vallása.” Talaat, Dzsemal és Enver pasák homogén, kisebb-ség és kereszténymentes török államot kívántak létrehozni. Tervüknek kedvez a kirobbanó első világháború.

A német-török kapcsolatok szorosra fűződtek, hiszen a németek kezében volt a török gazdaság és hadsereg feletti tényleges ellenőrzés már korábban is. Törökország 1914. okt. 29-én a központi hatalmak oldalán belép a háborúba. És a világ nem szerzett tudomást arról, hogy mi történik az ország belsejében. 1915. április 24. Konstantinápolyban 800 törökországi örmény vezető értelmiséget gyilkoltak le. Követi az irtó hadjárat és megszárlás, 1,5 millió örmény fegyverrel, ki-

Kiadó: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

éheztetéssel, szomjaztatással történő kiirtása. A férfiakat kivégzik, míg a nőket, gyermekeket és időseket a *Der el Zor sivatagba* hajtják, ahol a hónapokig tartó halálmenetben sok százezen pusztultak el a legkegyetlenebb kínok között.

Államférfiak előre megtervezett forgatókönyv alapján titokban végrehajtott népirtása történt, melynek következtében megszűnt az örmény kisebbség Tö-

rökországban.

Az egyházi misszionáriusok és az USA külképviseletei, *Henry Morgentau* nagykövet, *Johann Lepsius* és *Nansen* útján értesül a világ a történekről.

Az Örmény Genocídium a 20. század első, de elhallgatott népirtása volt.

Ezért kötelessége minden örménynek a világ bármely pontján felemelnie a szavát, hogy végre az egész világ megismerhesse az örményekkel történeteket.

Tavukdzsian Szerpuhi: Száműzve – Egy örmény leány története

Élet és Egészség kiadás, feltehetőleg 1948-ban adták ki magyarul.

Az előszóban olvasható: „...Nem irodalmi remekmű, de kortörténeti bizonyíték. Nem is életrajz, mert több és kevesebb annál: mér-földkő az emberiség életútján...

... Nem az emlékezés teszi időszerűvé, hanem azok a borzalmak, melyek a magát kereszténynek valló civilizációknban, a fehér ember „magas színvonalú” kultúrájában lepe-regnek... Bájos egyszerűséggel írja le családjá és önmaga rettenetes sorsát, miként tör rájuk s velük együtt minden törökországi örményre a török katonák képében a Gonosz, miként kel-

lett apjuktól búcsút venniük s mint indulnak el a halálmenetben a halál országútján. Hitében erősen a kis Szerpuhi meg tudta őrizni heted-napi adventista hitét, minden megpróbáltatás közepette, melyeknek természetesen el kellett volna pusztítaniok nemcsak testét, hanem hitének és meggyőződésének utolsó maradványait is: akkor annál inkább bizonyosak lehetünk abban, hogy Isten mindig s minden körülmények között meg fogja tartani a mi hitünket is.

Kiadók”

Keresztény hitüket soha, semmilyen körülmények között nem adták fel az örmények.

Iskolákat alapítottak, kitűnő ügyvédek, orvosok, tanítómesterek lettek.

Édesapja Tavukdzsian Áron szülei, még születése előtt kivándoroltak Örményországból Törökországba, Ismid közelébe. Ovajukban telepedtek le. A szegény családfő kereskedésbe kezdett. Hét gyermekük volt, ebből egy csecsemőkorban meghalt, de 6-an felnőttek. Mirjám, Lá-zár, Ahavné, Rebeka, Szerpuhi és Araszig voltak a testvérek.

Az apa segíti a szegényeket, özvegyeket, gyermekeit engedelmességre, segítőkészségre nevelte. *Legyetek állhatatosak és maradjatok meg a hitben.*

Tízéves korában kezdődött az örmények irtása, a férfiakat 20–45 éves kor között besorozták a török hadseregbe. Végigrabolták a török katonák az örmény házakat, majd kényszerítették annak elhagyására őket, négy napot adva nekik. Sokezeren kényszerültek így elhagyni otthonaikat. Marhavagonokban, akiknek volt pénzüik rá, rájuk lakatolták azt, majd az éjszaka folyamán kirabolták őket.

Elvették mindenüket, levetkőztették, hogy értéket találjanak. Megérkeztek Adana városába, sokezer örmény zsúfolódott már össze. Több csoportban hajtották őket az arab pusztaságban, ezren egy-egy csoportban. „Az örmény faj halálra van ítéelve, egyetlen egy sem menekülhet közülük.” Éjjel-nappal, rövid pihenőkkel meneteltek. Megkezdődött az éhezés és szomjúhozás is. A török lakosság megkövezte őket. Lányokat éjszaka megerőszakolták, sokan nem is tértek vissza. Sokan öngyilkosok lettek. Kilométereken át kígyózott a menet Törökországból a Szíria felé vezető országúton a sivatagban. Halálmenet volt, mely hosszú hónapokig tartott. Közben a legkegyetlenebb kínok között meghaltak testvérei és édesanyja is. Hogy segítsen édesanyján és még élő 3 testvérén – kérte, hogy adják el az araboknak. Így élelemhez jutott ő is és hozzátartozói is. De hozzátartozói meg-

haltak a sivatagban egyedül, segítség nélkül, temetetlenül.

Sorsa egy jóra való arabhoz segítette, aki gyermektelen lévén gyermekeként szerette. Arcán megbélyegezték arab szokás szerint. Sok kínt és szenvedést élt meg ezalatt is a feleségek által, végül sikerül visszakerülnie a Vöröske-reszt által szülővárosába és négy év után találkozni az egyedül életben maradt édesapával.

A romba döntött otthonban újraindul az élet, kis kereskedést nyitnak, de álarcos török rablók megtámadják, kirabolják, helybenhagyják. Kénytelenek Iszmidbe költözni. 1922-ben kitört az ellenségeskedés Törökország és Görögország között és elrendelték, hogy minden örmény hagyja el Iszmid városát. A kikötőben hadihajók (USA, stb.) fogadták be a menekülőket. Kemál pasa katonái felgyűjtötták az örmények üzleteit, lakóházait. Csardak görög kikötőbe érkeztek nincstelenül. Konstantinápolyba kerül, ahol iskolába iratkozik, egy adventista árvaházban dolgozik (USA). Sajnos Csardakból is kiüldözték az örményeket és Konstantinápolyból is el kellett menjen az örmény árvaház is, ahol dolgozott. Szalonikiben telepednek le. Négy évig volt az árvaházban. Egy amerikai távoli rokon útján elindul Amerika felé, de még a papírjai miatt is sok kellemetlensége lesz. A 18 éves leány teljesen egyedül – hitében erősen – mégis elintézi a lehetetlent is. Washingtonban várta a rokon család. Ápolónőnek tanult, Orlandóban egy szanatóriumban dolgozott. Sikerült államvizsgát is tenni tanulmányaiából.

1932-ben plasztikai műtéttel sikerül az arcán lévő megbélyegzést eltávolítani. A washingtoni bevándorlási hivatal felszólítja, hogy mint hontalan hagyja el az országot. Észak-Afrikába, missziós területre kórházba szeretett volna utazni, de nem kapott útlevelet, de ugyanakkor nem is maradhatott az USA-ban. Végül is az USA-ban kellett maradnia, nem lehet állampolgár, csak bevándorolt, útlevelet nem kaphat. Azonban dolgozhat. De a hite megmentette.

Bálintné Kovács Júlia

Zarándoklás... önmagamhoz 2010. március 20–27 között

2009. március 20-án elindultam életem első igazi zarándoklatára, vagyis olyanra, ami misével kezdődik

Zarándokokhoz illően mi ötvenen *Testvérek* szólítottuk egymást, és adott esetben jó testvéreként is tudtunk viselkedni.

Nem szándékom úti beszámolót írni, hiszen könyvtárnyi anyagot írtak már Rómáról, az itáliai utazásokról, a rengeteg látnivalóról, én csak néhány olyan eseményről szólnék, amely különleges hatással volt rám, olyanokról, amelyek elvezettek önmagamhoz, felfedeztetek bennem egy eddig nem ismert emberkét...

Előre bocsátom, hogy református hitben nevelkedtem, Édesanyám vallását követve, de Édesapám katolikus volt, ráadásul örmény gyökerű, és Magyarlápón, ahol ifjúvá érett, sokat ministrált abban a templomban, amelyet a 19. század elején az ott élő örmények emeltek, az öccse pedig éppen kántora volt a mezőváros katolikus templomának.

Lelki vezetőnk – *Jakab Gábor* plébános, pápai káplán – mellett remek turistavezetőnk is volt *Rost Bea* személyében, és velünk volt az Isten, mert szép időt rendelt számunkra, és olyan élményekben is részünk lehetett, amelyek nem minden turistának adatnak meg.

Már Nagyváradon kellemes meglepetésben volt részünk, hiszen a közölt program ráadásaként *Fodor József* általános püspöki helynök vezetésével nemcsak a székesegyházat, de az egyházi múzeumot is megnézhattuk, és értékes magyarázatát hallgathattuk.

Azt is megtudtuk, hogy II. János Pál pápa 1991-ben a templomot bazilikai rangra emelte. Meghatottan állottunk Szent László hermája előtt, amelyik az ereklyét őrzi. Az ereklye Szent László koponyájának egy darabja. A herma pedig egy hatvan centiméter magas aranyozott ezüst mellszobor, amelyik híven követi Szent László arcvonásait.

Számomra külön öröm volt találkozni Fodor Józseffel, hiszen Bogdánffy Szilárdról az örmény gyökerű erdélyi püspökről szóló könyvét már régebben olvastam, és nemrég hallottam a rádióban is őt, amint március 15-e apropóján Lukács Dénesről, az ugyancsak örménymagyar szabadságharcosról szólott elismerően a Kossuth rádióban.

Ottlétünkkor elmondta, hogy másnap március 21-én Bogdánffy Szilárd püspök boldoggá avatásáért fognak imádkozni Nagyváradon. Megkért, küldjek képet a Bogdánffy család nemesi címéről, amit hazaérkezésem másnapján meg is tettem.

Fodor József arról is tájékoztatott, hogy a rendszerváltás után Tempfli József püspök indította el a boldoggá avatást, a kérés 2004 júliusában jutott el II. János Pál akkori pápához. Januárban a bíborosi kollégium is pozitívan nyilatkozott, azóta naponta imádkoznak a váradi papok XVI. Benedek pápa kedvező döntéséért, hogy a váradi püspökök sorában egy huszadik századi boldogot tisztelhessenek.

Kedvező döntést várunk mindannyian, mi örménymagyarok különösen!

És ma itthon, miközben a világhálón képet kerestem Bogdánffy Szilárdról, a következő hírekre bukkantam:

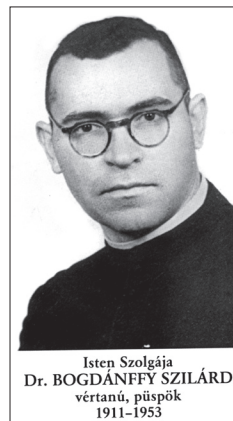
Előrelépés Bogdánffy Szilárd püspök vértanúsága ügyében

XVI. Benedek pápa március 27-én magánkihallgatáson fogadta Angelo Amato érseket, a Szentté avatási Kongregáció prefektusát. Az audiencián a Szentatya 16 dekretum kihirdetését engedélyezte.

E döntéssel XVI. Benedek pápa a titokban szentelt nagyváradai püspök, Bogdánffy Szilárd vértanúságára vonatkozó dekretumot is jóváhagyta – olvasható a Vatikáni Rádió honlapján.

Bogdánffy Szilárd 1911. február 11-én született a Torontál megyei Feketéti községben, ahol örmény édesapja ebesfalvy Bogdánffy Ignác kántortanító volt, édesanyja Welebnny Aranka. Temesváron tanult a piaristák gimnáziumában. Budapesten a Központi Papnevelő Intézet növendékeként hittudományi doktorátust szerzett. A nagyváradai egyházmegye papja lett.

Egyénisége, lelkesége, nevelési módszere, a szegényekről való gondoskodása, a betegek látogatása maradandó hatást gyakorolt tanítványaira és híveire. Véde az üldözötteket, ezért zaklatta a román csendőrség. Fenyegették a nyilasok, mert zsidókat rejtett el és mentett meg a haláltól.

Isten Szolgája
Dr. BOGDÁNFY SZILÁRD
vértanú, püspök
1911–1953

Amikor a kommunista hatóságok a katolikusokat román nemzeti egyházzá akarták alakítani, szembefordult a mozgalommal. Az elsők között tartóztatták le; négy évet töltött az ország legnehezebb börtöneiben (Jilava, Máramarossziget, Nagyvárad, Nagyenyed). Sokat kínozták. A börtönben rabtársai vigasza volt. Naponta kereste a szerzetesszolgálat lehetőségeit. A börtönörök ezért is többször megverték. Ellenállása miatt a hatóságok, hazaárulással vádolva, 12 évi kényszermunkára ítélték. Tüdőgyulladásra kapott; a börtönorvos nem adott neki gyógyszert. 1953. október 2-án halt meg Nagyenyed börtönében. Az Egyházhoz való hűségéért szenvedett. Halála vértelen vértanúság volt.

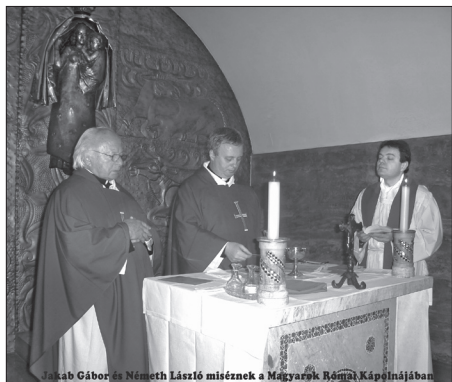
A több egyházmegyéet összekapcsoló főpásztor az egyházüldöző kommunista rendszer áldozata volt. Életével és életáldozatával tett tanúságot Krisztushoz és egyházához való hűségéről. A boldoggá avatási szertartás időpontját még nem tűzték ki, valószínűleg még ebben az évben, legkésőbb jövő tavasszal sor kerül rá. Most a legfontosabb, hogy a hívek méltó módon felkészüljenek a nagy eseményre, hiszen a nagyváradai egyházmegyében legutoljára 1192-ben, Szent László szentté avatásakor került sor hasonló szertartásra – nyilatkozott Böcskei László nagyváradai püspök.

Boldoggá avatása Erdélynek is, az örmény gyökerű magyaroknak is nagy szó!

Kérésünk meghallgatásra talált tehát, és éppen zarándoklatunk utolsó napján!

A Rómában eltöltött napok alatt több különleges és előre nem remélt élményben lehetett részünk. Például a Vatikánban a Szent Péter Bazilika altemplomában nemcsak kívülről nézhattuk meg a *Capella Magna Domina*

Miséző papok a Magyar Kápolnában

Hungarorumot, mint az odalátogatók legtöbbje, hanem közös szentmisén vehettünk itt részt a Felvidékről érkezett zarándokokkal. A misét *Jakab Gábor* pápai káplán *Németh László* római magyar lelkésszel együtt celebrálta.

Szeretném, ha a *füzetek* olvasói is osztozhatnának abban a jó érzésben, büszkeségben, amiben nekünk is részünk volt zarándok utunk idején, ha magyar vonatkozású emlékekkel találkoztunk.

A magyarok római kápolnáját *Németh László* nekem dedikált könyve alapján igyekszem röviden bemutatni. Teszem ezt azért is, mert ez a könyv a kereskedelemben nem kapható, csak kevesek juthatnak hozzá.

Francesco Marchisano bíboros 2005-ben írott szövegéből idézek: „a kápolnáknak, amelyek Péter apostol sírját veszik körül, építészeti sajátágaik igen különbözőek.

Ezek közül az egyik a *Capella Magna Domina Hungarorum*. Ez az egyik legnagyobb és legteljesebb a magyar nemzet szempontjából, mert oldalfalait a magyar szentek domborművei díszítik.

A bazilika főpapjaként pedig köszöntöm

mindazokat, akik olyan szerencsések, hogy meglátogatják a kápolnát (...) mely az Apostolok fejének sírját ékesíti.”

A továbbiakban a könyv írójától és szerkesztőjétől *Dr. Németh Lászlótól* szabadon idézek.

A magyarok első királya az Árpád-házból való *István* nemcsak hazájában rendezte az Egyház ügyeit, hanem arra is volt gondja, hogy az apostolfejedelmek sírjaihoz zarándokló magyarok az örök városban védelemben és gondozásban részesüljenek. Magyar nemzeti templomnak *II. Szilveszter* pápától, vagy valamelyik utódától megkapta a konstantini bazilika jobb oldalán álló *S. Stefani Minoris*-templomot, amelyet *II. István* pápa (752–757.) építtetett. A később *S. Stefani da Ungaris* nevet viselő templom köré 1030 táján vendégházakat emelt, és tizenkét kanonkból álló testületet hozott létre. Az egész épületgyűjtést pedig kőfallal vette körül. Évszázadokon át sok ezer magyar zarándok fordult meg ebben a magyar zarándokházban, amelyet végül 1776-ban lebontottak. Helyüket emléktáblák jelölik.

Szent István műve Rómában többféle formában és helyen élt tovább a következő

Magyar Kápolna

századok során, míg végül a külföldi magyar emigráció által megálmodott, és az otthoni egyház által megvalósított kápolnát *II. János Pál* pápa szentelte fel 1980. október 8-án, Magyarok Nagyasszonya ünnepén, a Magyar Katolikus Püspöki Kar tagjai, és számos hazai és külföldön élő magyar zarándok jelenlétében.

Hálát és szeretetet hirdet a *Szent Péter-bazilika* grottáiban található *Szűz Máriának* szentelt kápolna, mely tanúsítja a magyar nemzet tiszteletét Magyarok Nagyasszonya iránt, aki anyai szeretettel fűzi egybe népe kezét akár Magyarországon, akár a határon kívül élnek. Segít abban is, hogy mindannyian testvérként becsüljék és szeressék egymást. Tanúsítja továbbá, hogy a magyarság hű *Szent Péter* utódához: hangsúlyozza a *Pax Europeát* – az egységes és békés Európa gondolatát – azáltal, hogy oldalfalain a magyarok által tisztelt nagy szentek és boldogok láthatók. Ők Magyarországon születtek és éltek, vagy nem magyarnak születtek, de magyar földön lettek szentté, illetve magyarként kerültek idegen országba, és ott váltak szentté, az ottani népek fel-emelésére, és megszentelésére.

„Fakadjon fel itt sokszor az ide zarándokoló magyarok ajkán az imádság...”, erre biztat a könyvecske fülszövegének zárómondata, és az 1968-ban elhunyt, majd szentté avatott *Pio atya* is arra figyelmeztet, hogy helyes lenne erősen kérni őrangyalunkat, többet kellene imádkoznunk a magyar hazáért:

„Magyarország olyan kalitka, melyből egyszer gyönyörű madár fog kiszállni”.

„Sok szenvedés vár még rájuk, de egész Európában páratlan dicsőségben lesz részük. Irigylem a magyarokat, mert általuk nagy boldogság árad majd az emberiségre. Kevés nemzetnek van olyan nagyhatalmú őrangyala, mint a magyaroknak és bizony helyes lenne erősebben kérniük hathatós oltalmát országukra!”

Mi ott mindannyian, felvidékiek, erdélyiek, magyarországiak őszinte szívvel, könnyes szemmel énekeljük imáinkat, és én szeretném hinni, hogy a *Szent Koronát* kezében tartó *Idős István* királyunk, a magyarok „istápjja”, akit *Varga Imre* szobrászművész álmodott és formált meg, amint a *Szűzanyához* fordul, velünk együtt imádkozott...

Aztán felmentünk a *Szent Péter-bazilikába*.

A legtűzetesebben az előtt a szobor előtt állottam, amely szerintem nagyon előkelő helyen van, *Bernini* baldachinjától balra, mindjárt a kendőjét két kezén tartó *Szent Veronika* mellett.

Neve: *Szent Julianna Falconieri*...

A Vatikáni múzeumból nem írok, de mintha ráadás is szántak volna nekem örmény őseim, ahogy jöttünk kifelé a múzeumból *Világosító Szent Gergely* óriás szobra nézett le ránk. Csoportunk örménymagyarjai: *Horváthné Gajzágó Katalin*, *Lengyel István* és felesége, jómagam és a szimpatizánsok, akik ezután kutatnak örmény gyökereik után, rögtön összefutottak és áhítattal nézték.

Akkor még nem éreztem, hogy ez valaminek az előjele...

Amint a világháló segítségével megtudtam, 2005 januárjában jelent meg a hír,

Szent László hermája

hogy új szobor díszíti mostantól kezdve a Szent Péter bazilika Vatikánváros felé néző külső falát. II. János Pál pápa röviddel halála előtt áldotta meg Világosító Szent Gergelynek, az örmények védőszentjének márványszobrát, amely az ún. Északi Udvarra néző fülkében kapott helyet.

Világosító Szent Gergely szobrának megáldásával II. János Pál pápa az örmény nép 2001-ben tartott nagy jubileumára, keresztény hitre térésének 1700. évére emlékezett.

Az 1700 éves örmény apostoli egyház független Rómától, feje a Katolikus, aki nincs alárendelve más egyházak hierarchiájának. Kapcsolatai Rómával az utóbbi évtizedekben megerősödtek, melynek egyik jelentős mozzanata az volt, hogy II. János Pál pápa és I. Karekin katolikus a Vatikánban nyilatkozatot írt alá a Jézus Krisztusba vetett közös hitről. 2001 szeptemberében II. János Pál pápa Örményországba látogatott, és leróta tiszteletét a törökök által 1915-ben lemészárolt másfél millió örmény emléke előtt, akiről a történelem megfeledkezett.

Azt is megtudtam, hogy a Vatikán területén található egyik tér az örmény nemzeti egyház alapítójának, Világosító Szent Gergelynek a nevét viseli. Kis ünnepség keretében avatta fel XVI. Benedek pápa a Szent Péter-székesegyháztól északra található udvart a harmadik századi hit hirdető emlékére.

Benedek pápa Szent Gergelyt, mint a világon elsőként államvallássá lett örmény kereszténység megalapozóját méltatta. Ez az esemény a további tizenhét évszázadban is meghatározta az örmény nép nemzeti identitását. A Vatikán 2000-ben – az 1700. évforduló kapcsán

– átadta az egyházatya egy relikviáját az örményeknek. Korábban egy nápolyi kolostorban őrizték az ereklyét.

Róma után már hazafele indultunk.

Santa Maria degli Angeliben a városka óriás templomában kezdtem érezni azt, hogy ezen az úton Édesapám velem van, talán ő rendezte így a dolgokat, hogy ezzel a csapattal és ide tegyem meg első igazi zárandoklatomat.

Itt az óriási bazilikát azért építették, hogy magába zárja, védje, óvja Assisi Szent Ferenc szeretett kis kápolniját, és több más, a szenthez tartozó emléket, emlékhelyet, például azt a betegszobát, amelyben befejezte földi életét.

A Porziuncola-kápolna valóban lenyűgöző hatással és különös jelentőséggel bír a ferences rend történetében.

Mikor Gyümölcsoltó Boldogasszony tiszteletére Gábor testvér mellett a kis kápolnában a szamosújvári Lengyel István segédkezett, lelki szemeim előtt Édesapámat láttam ministrálni.

Hát így jutottam el önmagamhoz, az Édesanyámtól örökölt református énem az eddig latens módon bennem lévő katolikus énemhez, és most szeretetben élnek egymással.

És Isten, valamint Édesapám lelke látta, hogy ez jó, és Velencében már meg is jutalmaztak, mert a Szent Márk tér végében, amint áthaladtam a jobb oldali árkád alatt, a Posta épületének homlokzatán gyönyörű emléktáblára bukkantam, amelyen magyar szabadságharcos ezredesnek állítanak emléket, Winkler Lajosnak.

Akiket a csapatból megtaláltam ott, azoknak megmutattam, a Füzetek olvasóit pedig arra kérem, ha Velencében járnak, ne felejtsek el felkeresni ezt a helyet!

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(15. rész)

Az év végén Pejacsevich báró és felesége, Kiss Mária elhagyta Elemért. Hirtelen távozásuk igazi oka ismeretlen, de feltételezhető, hogy Ernővel való viszonyuk rosszabbodott. Azt is beszéltek, hogy helyszűke miatt hagyták el a kastélyt, de ez kevésbé hihető, hiszen a kastélyban számtalan helyiség volt, elegendő mindenki számára.

Wanbach – kinevezése-beiktatása után – újdonságokat vezetett be a birtokon, amelyet a korszerű kereskedelem követelt meg. Így 1832. év folyamán szerződést kötött Grób Josziffal, aki a becskereki sörgyárt bérletre. A szerződésben előírták, hogy a gyártáshoz komlót kell termeszteni. Emellett egy budapesti kereskedelmi vállalattal szerződést kötött egy nagyobb mennyiségű mák kivitelére. Egyidőben bővítette az écskai birtokokkal való együttműködést is a gabona kivitel tekintetében. E célból bővítette a hajópark létszámát, melyek Titelnél horgonyoztak. A komlótermelést az eleméri német lakosságra bízta, a máktermelést pedig az ittabei lakosságra. Jelentősen megnövelte a jószág kivitelét is a katonaság számára.

A kastély mindennapi életében is történetek változások. A kastély szürke hétköznapjaira a leányok jövele napsugarat hozott, akik őszinteségükkel és vidámságukkal meghódították a személyzet szívét is. Konrád Elza állandó felügyelete nem gátolta meg őket abban, hogy a kastély minden helyiségébe betekintsenek és kapcsolatot teremtsenek a személyzettel. Ez a fajta nevelés később sokat jelentett számukra az emberekkel való kapcsolatok kialakításában.

Mint Kiss Ernő lányai, Rozália és Augusztina szívesen látott vendégek voltak a társadalmi körökben. Sűrűn tartózkodtak az ittabei rokonságnál is, ahol rendszeresen bemutatták zongoratudásukat az igen szigorú Lenhard Katalinnak, Kiss Antal feleségének.

A kastély legjelentősebb eseménye Elemér történetében 1833. július 31-én játszódott le, pontosan Kiss Ernő születésnapján. E napon szervezték meg a Temesvári Színház fellépését a „Nyári éj álma” című darabbal. Az előadást egy rögtönzött pódiumon adták elő a kastély udvarán. A darab bemutatása Wanbachnak volt köszönhető, aki nagyon művelt volt, és tájékozott volt a színdarabok területén is.

A csodás hangulatban, az esti órákban telt ház előtt, egy igazi nyári az éjszakán, a városi közönség nagy ujjongással jutalmazta a fellépő művészeket. A nézőközönség soraiban ott volt a főispán is családjával együtt.

Hivatalos elfoglaltsága miatt az ünnepen nem tudott jelen lenni maga az ünnepelt Kiss Ernő, de azért leányai a karmesterek és a művészeknek átadták a gyönyörű csokrokat.

A hosszú tél után, a tavasz korai beálltával, amely kedvezett a tavaszi munkák korai megkezdésének, a faluban elterjedt a hír, hogy a környéken egy útonálló garázdálkodik, aki megtámadja, megszarolja és kirabolja az embereket. Az a hír járta, hogy arról a postakocsi rablóról van szó, aki meggyilkolta az egyik postást. De a helyzet rendeződött, a rendőrség elfogta a rablót és kiderült az is, hogy a temesvári börtönből szökött meg.

Így kezdődött az izgalmas 1834-es év, amely további nyugtalanságot okozott az elemérieknek.

Május elején egy éjjel földrengés rázza meg Elemért. A pánikban a lépcsőházban Elza elcsúszott és lábát törte. A földrengés sok házban nagy kárt okozott, és jelentettek egy halálestet is.

A szerencsétlenségnek ezzel nem volt vége. 1834. június elején nagy vihar volt Elemér környékén erős jégesővel, ami elverte a termést, a villám pedig belesapott a szélmalomba. Poldi bácsi, a molnár, súlyos égési sérüléseket szenvedett. Wanbach távollétében az istállóba behatolt két ismeretlen személy és a főlovásztól két kancalovat követeltek, ami állítólag Pejacevich Mária tulajdona volt. A támadásban a főlovász súlyosan megsebesült. Segítségére siettek ugyan a lovászok közül többen, de a két betörő elmenekült. Erről a kellemetlen eseményről később Wanbach többször is tárgyalt Máriával.

A karácsonyi ünnepeket Rozália és Augusztna a kastélyban várta. Magas feldíszített fenyőfa állt a nagy teremben. A gazdagon feldíszített fa egyaránt vonzotta a gyerekek és felnőttek tekintetét. A gyerekkórus, Karácsonyi pap vezetésével, elénekelte a híres „Csendes éj”-t. Karácsony másnapján a leányok ünnepi fogadásra voltak hivatalosak, ahol Torontál megye előkelőségének gyermekei voltak a meghívottak. A fogadást a vármegye nagytermében tartották, szép program kíséretében. A leányokat a másik nevelő, Konrád Emma kísérte, mivel Elza balesetet szenvedett.

Az 1835-ös újévet a leányok Budapesten várták. Itt is fogadáson vettek részt, ahol Magyarország egész területéről nemesi családok gyermekei voltak jelen. Itt tartózkodásuk alkalmával megtekintették a múzeumokat és a város jellegzetességeit

Emma kíséretében. Ebben az időben Kiss Ernő külön futárral küldte el leányainak születésnap ajándékait, arany nyakláncot gyémántokkal díszítve, amiket a leányok hosszú évekig viseltek.

1835. év folyamán a kastély irodáját sűrűn látogatta egy ismeretlen személy, aki azt állította magáról, hogy Kiss Ágoston házasságon kívüli gyermeke. A birtok főgondnokát arra kérte, tegye lehetővé Ernővel való találkozását, hogy a végrendeletéről beszéljenek, és bíróság nélkül oldják meg a végrendelet hiányosságait. A beszélgetésekből kiderült, hogy hamis „családtagról” van szó és így meg is szüntették a vele való kapcsolatot. Igaz, a kastélyban sokáig olyan hír járta, hogy a végrendelet nem úgy lett kihirdetve, ahogy azt Kiss Izsák hagyta meg. Ezek a találgatások nyíltan gyanúvá fejlődtek, miután az ismeretlen „családtag” holttestét megtalálták a Becskerekre vezető út mellett.

Az 1836-os év arról volt emlékezetes, hogy ebben az évben ünnepelték a német családok Elemérré történt betelepülésének 50. évfordulóját (1786–1836). A főrendezvény szeptember 9-én zajlott le a Nepomuki Szent János kápolna környékén. A mise után, amit a kápolna előtt tartott Karácsonyi János, ünnepi műsor következett, amely az első betelepülők-re emlékezett. Ez alkalomból a kastély környékén kiállították azokat a kocsikat, amelyekre ide érkeztek a családok messze földről. A felállított színpadon bemutatták a német népviseleteket, népdalaikat, népzenejüket, és a résztvevők is népviseletbe voltak öltözve.

Erre a megemlékezésre megérkeztek az ittabei és écskai vendégek is, de nagy eseménynek számított a felső rajnai területek német képviselőinek részvéte is. A ha-

gyományos kriglis sör mellett a százéves tölgyfák alatt késő éjszakáig tartott az ünnepe.

Az ünnepség előtt a megérkezett telepések legidősebb tagjai a leányoknak két német értékes népviseleti ruhát adtak át ajándékba, Wanbachnak pedig a telepések régi kocsijának modelljét ajándékozták.

1837. január 3-án a zenekedvelő nagybecskereki egyesület hangversenyt tartott a leányok tiszteletére. A klasszikus zenét híres zenészek szólaltatták meg, de felléptek a 14 éves leányok is, akiknek elbűvítő zongorajátékát így megismerhette a közönség. A lányoknak első fellépésük volt ez nagy létszámú zeneértő hallgatóság előtt. A sikeres hangversenyt egy hét múlva megismételték a becskereki Kaszinóban is.

Előzőleg már ismertettük a kastély helységeit. Most szeretnénk bővebben foglalkozni a kastély személyzetével és foglalkozásukkal.

A XIX. század negyvenes éveiben a kastély mindennapi feladatait 37 alkalmazott biztosította: 4 takarítónő, 3 szakácsnő, 1 szakács, 1 raktáros, 1 asztalos, 4 parádé kocsis, 5 fizikai munkás, 2 fűtő (télen), 2 mosónő, 2 őr (egyik a parkőr a másik pedig éjjeliőr), 2 kertész, 4 istálló munkás, 3 kocsis, 1 vízfordó és 2 munkás, akik a világítás üzemeltetésével voltak megbízva. A személyzet tagjai valamennyien a faluban volt elhelyezve. Ezek mellett a kastélyban tartózkodtak az egyéb feladatokkal megbízott emberek: Karácsonyi János pap, Erich Wajnberg orvos, Napholc Lajos a birtok főgondnoka, German János pénztáros, Engel Jakab jegyző, Stokker József beszerző, Konrád Emma, Wagner Szára és Vastag Károly pedagógusok és nevelők.

Az istállókban 11 ló volt, 6 tehén és 4 bika. A kutyaőrök 6 vadászkutyaival ren-

delkeztek. A kocsikból 4 nyitott és 3 csukott kocsi volt. A létszám éveken át változott, ami nem volt kihatással a kastélyban folyó életre, így 1837-ben sem. Hosszabb távollét után 1838-ban a kastélyba hazatért Kiss Ernő. Mint katonai személy, nem sokat értett a kastély ügyeinek intézéséhez, a gazdasági kérdésekhez, még kevesebbet a birtok kezeléséhez és vezetéséhez. Csak a jövedelmek érdekelték, amelyet továbbra is bőkezűen költött a bohém életmódra és a zászlóalja felszerelésére. Az a mese járta, hogy minden hadgyakorlat és helycsere változtatás előtt új egyenruhába öltöztette katonáit. Ezt csak dúsgazdag nemesek tudták megengedni maguknak, amilyen Ernő volt. Elegendő megemlíteni, hogy birtoka 12 000 láncc föld volt, ami túlszárnyalta egyes német hercegségek területét.

Ernővel Elemérré érkezett Mészáros barátja is, az V. huszárszászlóalj tagja. (Mészáros Lázár az 1848-as forradalom idején a Batthyány-kormány hadügyminisztere volt.) Társaságuk sorsdöntő volt Ernőre nézve a későbbi években. E látogatásuk arról maradt emlékezetes, hogy itt tartózkodásuk alkalmával tisztai bált rendeztek, amelyen a nagybecskereki kaszárnyából a tisztek és családtagjaik vettek részt, továbbá Torontál megye előkelőségei is. Mint mindig, ezen alkalommal is a bál középpontja Ernő volt, aki a bál megnyitására leányaival keringőzött.

Ebből az időből az a mende-monda járta, hogy Ernő meglátogatta ittabei birtokát is, ahol az ottani lelkésszel felkereste Turáti Anna élettársa, gyermekei édesanyja sírját is. A mende-monda nem volt alaptalan, Ernőt ugyanis élete végéig bántotta lelkiismerete, hogy nem rendezte viszonyát Annával.

Folytatjuk

Sebestyén Péter

Csikszépvízi húsvét... Gyermekkorom húsvétjai

Csikszépvízen, ahol gyermekkorom telt, nagybőjt folyamán egymással versenyeztünk, a felszegi és alszegi gyerekek, hogy ki gyűjt több pontot péntekenként, amikor a keresztútjárás állomásain elképzeltük magunkat Jézus mellett a Golgotán. Szilágyi István pap bácsi a templomban diafilmek kockáit vetítette, miközben művészen szomorú klasszikus zenét hallgattunk Majak magnójából, és nem tudtuk elhinni, hogy Jézus ennyit szenvedett értünk. Addig is jártunk moziba és néztük a cowboy-filmeket, de ezek a vetítések egészen másról szóltak, és anynyira megmozgattak, hogy az iskolában napokig, egymás között is erről beszélgettünk. Titokban irigyeltük a pap bácsit, és olyan nagyinak tűnt a szemünkben, amiért ilyen csodálatos mozi vetít nekünk a templomban. Aztán ahogy közeledett húsvét ünnepe, egyre több tennivaló került a templomban és a templom körül. Mint lelkes ministránsok, mindent tudni akartunk, a harangozókat és a plébános úrnak mindenben segíteni akartunk. Izgalmas volt, ahogy leaktartuk a keresztek

feketevasárnap lila lepellel, aztán virágvasárnapra gyűjtöttük a pimpót, azaz barkaágot, amellyel körmenetet tartottunk. Úgy vigyáztunk ezekre az ágakra, hogy nyáron, amikor „erős idő” lett, dörgött-villámlott, édesanyánk leoltotta a villanyt, áhítattal meggyújtott egy gyertyát, a pimpót betette a kályhába, a tűzre, közben imádkoztunk, hogy Isten űzze el a nagyidőt. A legizgalmasabb nagypéntek volt, amikor nem lehetett csengetni és harangozni, csak a fakolompokkal zörgetni, és a toronyban harang helyett kelepelni. Tényleg a gólya kepeléséhez hasonlított a kereplő hangja, amelyet a toronyban egy hajtókkal körbehajtottunk, és egy-egy fásíp odacsapódott a talpához, nagy, kerregő zajt keltve maga után. Nagypéntektől nagyszombat estig többször kellett jelezni az embereknek a harang helyett, úgyhogy felváltva versenyeztek az erősebb fiúk, hogy most ki szalad fel a toronyba, hogy az öreg harangozó, Anti bácsi helyett „elkepelje” a „csonka misét”. A szertartás alatt nagyon meglepődtünk és szomorúak lettünk, hogy

Sebestyén Péter író, pap Csikszentmihályon született, gyermekkorát Szépvízen töltötte és tizedikes koráig ott is tanult. Azután kántoriskolát, majd teológiát végzett. Lukács, az ikonfestő evangélista című kötetének fotóit is maga készítette, elsősorban a Gyimesekben és Szépvíz környékén. A könyv egy rádiós sorozat elhangzott anyagát tartalmazza. Ez az egyike a Marosvásárhelyi Rádió ökumenikus vallási műsorában elhangzott, és kötetben megjelent elmélkedés-sorozatoknak. Ezeket kívül egy, népdalokat és gyerekdalokat tartalmazó könyvet is kiadott a szerző. „Sokak kellett készülni a rádiós műsorokra – mondta az évek óta rádiózó, 42 éves Sebestyén Péter –, sok mindennek utána kellett nézni és le is kellett írni. Ezért gondoltam úgy néhány évvel ezelőtt, hogy kár lenne, ha ezek az írások az asztalfiókban maradnának.”

az ártatlan Jézust keresztre feszítették, aztán sírba tették. De elhatároztuk, hogy őrt állunk a sírja mellett, nem engedjük, hogy ellopják a rossz emberek. Ezért nagypéntek estétől húsvét hajnaláig, a feltámadásig beosztottuk egymást, és örködtünk. Minden órában egy másik váltás állt szolgálatba, de a legizgalmasabb az volt, hogy egy órán keresztül meg sem volt szabad szólalnunk a templomban. Így hát olvasgattunk az imakönyvből, vagy imádkoztunk a rózsafüzért. Otthon persze édesanyám, édesapám és a bátyámék készülődtek az ünnepre, takarították az udvart, főzték a tojást, előkerült a téli disznóvágásról eltett sonka, egy fonott kosár hímezett terítővel, hogy majd húsvét hajnalán vigyük szenteltetni. Elmaradhatatlan otthoni szertartás volt a bárány levágása – ez a férfiak dolga –, amelyet édesapám mindig úgy vezetett le, mint valami művész. Ahogyan felhúzza az istálló elé, ahogyan pengeéles bicskájával finoman megnyúzta, ahogyan a combokat „lesírította”, azt egyszerűen tanítani kellett volna. Mi, gyerekek megborzadva, ámulatba esve álltuk körül, meg se mertünk szólalni, miközben a legéletrevalóbb bárányból percek alatt sültnek és szenteltetnek való lesz. A bárányvágás szertartása nélkül a húsvét ünnepe sohasem volt teljes. Édesanyám celofánba takarva megsütötte a combokat, és felszeletelve készítette elő, hogy másnap reggel mehezzünk az ételszentelésre. Előtte azonban nagyszombat éjjel megbabonázott az a mennyországi hangulat, hogy kigyúlnak a fények a templomban, rázendít az orgona az allelujára és a te deumra, felkeltjük az Úr Jézust és égő gyertyákkal éjfél körül kivonulunk a templom elé. És visszhangzik az egész falu, minden házban sötét van, de a templom fénye bevilágítja az éjszakát.

Ezek a húsvét éjszakák minden évben elvarázsoltak. Nem tudtuk magunknak megmagyarázni, csak annyit fogtunk fel, hogy ez valami isteni, csodás mesevilág, amely közénk jött. Mintha az ég színpadán elhúzták volna a függönyt, és most egy kicsit belátunk, oda, ahonnan jön a titokzatos fény.

Húsvét hajnalán már korán keltünk, hogy az ételszenteléskor minél közelebb kerüljünk a templom bejáratához, hiszen onnan kezdte a pap az imát. Aki később jött, az a sor végére állt, és oda nem jutott annyi szenteltvíz... Máig sem felejttem el, hogyan vigyáztunk otthon, még a tojásbélyegre, a morzsára is, nehogy leessen a földre, mert az „meg van szentelve”. A csontokat sem adtuk akkor a kutyának, hanem elégettük.

De húsvét ünnepe azért is izgalmas volt, mert a falu felső részében, a Nádon, ahol olyan finom káposzta terem, volt egy sík terep, egy kaszáló, ahol minden évben focizni szoktunk. Húsvét délutánján öregek és fiatalok, juniorok és veteránok rúgták a labdát, miközben a fél falu drukolt a kedvenc csapatának. A felszegiek főleg a fiatal csapatot erősítették, de az öregek között is volt néhány olyan focista, akik már a szeredai csapatban játszottak. Ugyancsak húsvét táján, ha hóolvadás volt, csapatostól mentünk „békászni”, vagyis a tócsás, sekély patakból kapkodtuk ki a hólével érkezett békákat, miközben néhány társunk egy-egy „hutyuróval”, faággal koppintott a fejére, így a béka hamar megadta magát. Estére viszont meg kellett nyúznunk, mert édesanyánk csak a tiszta „bécacubókat” volt hajlandó megsütni, amit aztán olyan becsben tartottunk, mint máskor a csirkecombot. A húsvéti ünnepek hamar véget értek, mert kezdődött az iskola, a mezei mun-

kák, megérkeztek a fecskék és a gólyák, lehetett mászkálni a természetben, ibolyát, báránylábat (kankalint) és vad boroszlánt (orgonát) szedni. Mikor nagyobbacska lettünk, úgy he-
tedikben, nyolcadikban, az erdészeti

hivatal jó pénzért csemeteültetést szervezett, amelyre szinte minden gyerek jelentkezett. Ma is olyan jólesik látni azokat a fákat az út menti erdőcskében, amelyeket mi ültettünk hajdanán, a húsvéti vakáció idején.

Az 56-os Történelmi Alapítvány szeretettel várja az érdeklődőket 2010. május 8-i programokra!

9–12 óra: országos '56-os történelmi vetélkedő - döntő. A zsűri tagjai: **Wittner Mária, Bányai Gábor, Kozma Huba, Lezsák Sándor.** Helyszín: 56-os Ifjúsági Tábor.

13 óra: 1956 fényképeken - kiállítás megnyitó a Történelmi Levéltár képeiből. A kiállítást megnyitja Sümei György művészettörténész (Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára). Helyszín: 56-os Múzeum.

16 óra: örmény katolikus szentmise **Pongráz Gergely** halálának 5. évfordulójára emlékezve. A szentmisét **Szakács Endre** szamosújvári örmény katolikus plébános tartja, közreműködik a plébánia kórusa. Helyszín: 56-os Kápolna.

A program során Hungaricum-kiállítás tekinthető meg és kóstolható a helyi értékekből. Helyszín: 56-os Ifjúsági Tábor.

56-os Történelmi Alapítvány, 6120 Kiskunmajsa, Marispuszta 244., Tel: 70/341-52-63

MEGHÍVÓ

A Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégiumi Igazgatósága szeretettel lát minden kedves érdeklődőt 2010. május 18-án, kedden 19 órától a *Hájr Méhr* című, erdélyi örményekről szóló dokumentumfilm vetítésén. Vetítés után beszélgetés a magyar-örmény identitásról a film rendezőjével, *Kali Kinga* antropológussal.

Helyszín:

Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégiumi Igazgatóság, Könyvtár
1037 Budapest, Kunigunda útja 35.
(megközelíthető: kék metróról az Árpád hídig, onnan 1-es, 17-es villamossal)

Hájr Méhr (38') – rendező: Kali Kinga

A film a gyergyószentmiklósi magyar-örmények példáján keresztül mutatja be azt a maradék kis örmény világot, amely Erdélyben mind a mai napig fellelhető –

melyről azonban kevesen tudnak. Interjúkkal járja körül azt a jellegzetes identitást, amelyet a manapság magukat olykor még örménynek nevező magyarok birtokolnak.

Mert Gyergyószentmiklóson az örmények, ahogyan ők fogalmazzák, „*hét közben magyarok, hét végén, a templomban örmények*”.

A magyar-örmények évszázadok óta nem beszélnek már az örmény nyelvet, anyanyelvük a magyar, de Gyergyószentmiklóson minden magyar-örmény tudja, *Hájr Méhr* annyit jelent magyarul: *Miatyánk*.

A magyar történelem Thermopülai csatája

Talán nem túlzok, ha azt mondom: kevés olyan ókori esemény van, amelyre iskolai tanulmányainkból szinte mindannyian emlékszünk. Leonidász király és 300 spártai katonájának a Thermopülai-szorosban véghezvitt

Nyergestető

hősi cselekedete ezen kevesek közé tartozik. Meglehet a többség még az „*Itt nyugszunk. Vándor vidd hírül a spártaiaknak: / megcselekedtük, amit megkövetelt a haza.*” sírversre is emlékszik. Az azóta eltelt évszázadok során számtalan képzőművészeti, irodalmi alkotás dolgozta fel a Thermopülai ütközetet. Néhány évvel ezelőtt még hollywoodi szuperprodukció is készült a csatáról. Pedig, ha úgy nézzük, nem történt más ott, mint 300 spártai – árulás révén – elvesztett egy csatát a hazájukat fenyegető perzsák ellen. Aztán mégsem a győző lett a győztes. A szorosban csatát vívó spártaiakra ma az egész világ, mint hősökre emlékszik. A perzsa hadsereg meg eltűnt a történelmi emlékezet súlylyesztőjében.

Ha azt mondom, Nyergestető, talán csak nagyon keveseknek jut eszükbe bármi is. Bevallom férfiasan, tavaly nyárig nekem sem mondott semmit ez a földrajzi név. Az anyaországban nem tanulunk róla, a köz tudatban pedig nincs benne a Háromszéki és a Csíki-medencét összekötő átjáró neve. Mi az, amiért Sólyom László köztársasági elnök, dacolva a román kormányzat és a hatóságok rosszallásával, mégis elmegy oda? Mi is történt ott 160 évvel ezelőtt?

Az 1848-49-es forradalom és szabadság-

harc utolsó napjaiban vagyunk. 200 ezres orosz haderő lépi át az ország keleti határát. Bem tábornok, az erdélyi magyar csapatok vezetője döntő vereséget szenved Segesvárnál. Mindenki előtt nyilvánvalóvá válik, ekkora túlerő ellen nem

lehet felvenni a harcot. Konok emberek a székelyek, ha valamit elhatároznak, a világ minden kincséért sem tágítanak tőle. Ilyen volt a magyar szabadság ügye is. Tuzson János őrnagy és 200 székely katonája fejébe vette, hogy a Csíkszereda felé előrenyomuló több ezres orosz hadtestet megállítja az utolsó, stratégiailag védhető ponton. A Nyergestetőn.

Nyergestető a Háromszéki-medencét és a Csíki medencét összekötő átjáró a Csíki-havasok és a Torjai-hegység között. A 895 m magasságban lévő nyereg, hágó az utolsó védhető hely az Ojtozi-szoroson áttörő csapatok ellen. Számtalan véres ütközet helyszíne volt tatár és török beütésekkor.

A sokszoros túlerőben lévő orosz sereg nem bírta a székelyekkel. Tuzson János honvédei 1849. augusztus 1-jén többször is visszaverték az orosz támadást. Mígnem egy román pásztor a védők háta mögé vezette az ellent. Kányádi Sándor Nyergestető című versében így ír erről: „*Végül csellel, áruhással / délre körülvették őket, / meg nem adta magát székely, / mint a szálfák, kettétörték. / Elámult az ellenség is / ekkora bátorság láttán, / zászlót hajtván temette el / a hősokeket a hegység hátán.*”

(2009. 03. 14.)

Szathmáry

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(6. rész)

Úgy érzem helyénvaló, ha ezen a helyen emlékezzünk Csiky v. Csiky Gergelyre, a papra, mert kevesen tudják, hogy a napjainkban is sokat játszott színpadi szerző a Temesvári- és **Kapovári Csiky Gergely Színház**, az aradi **Csiky Gergely Magyar Iskolaközpont** névadója eredetileg pap volt, és családjában nem az első.

22. id. Csiky Gergely a család csíksomlyói ágából származott. Születési éve 1810. A 19. század közepétől Tornyan szolgált, esperes plébánosként. Ott is halt meg, 1884. szeptember 19-én. Az Állami Levéltár Aradi Fiókjában a tornyai keresztelési és halálozási anyakönyvek tanúsága szerint idősebb Csiky Gergely 30 évig volt plébános ott, és mellette sűrűn cserélődtek a káplánok, 1868-ban négy. Az évben utolsóként érkezett Tornyára az esperes plébános unokaöccse,

23. ifj. Csiky Gergely, aki 1842. dec. 8-án Pankotán született, és 1891. nov. 19-én, Budapesten hunyt el. Az aradi megyei főorvos fia Aradon érettségizett kitűnő eredménnyel, majd a temesvári papneveldebe került. Mivel mind a négy félévben eminensre vizsgázott, tanárai, felettesei Pestre küldték a Központi Papnevelő Intézetbe. 1865: pappá szentelik. 1865–68: az Augustineumban képezte

tovább magát Bécsben. Hazatérve Tornyára került segédlelkésznek az azonos nevű nagybátyja mellé. 1868. december elsején foglalta el helyét. Elsőnek december 6-án keresztelt. Az ifjú káplán a következő év, tehát 1869. szeptember 29-ig – tehát tíz hónap alatt, amikor az utolsó bejegyzés található – 96-szor keresztelt, 26-szor esketett és 62-szer temetett.

Tornyai segédlelkészként doktorált Pesten, s 1869-ben lett Temesváron gimnáziumi tanár, később egyházi előadó, majd a szegények tisztí ügyésze, és szentszéki ügyész.

1881-ben kilép az egyház kötelékéből, és teljes mértékben az irodalomnak szenteli életét. A németül, angolul, franciául, latinul, görögül, héberül beszélő (!), spanyolul és olaszul is értő Csiky Gergely teológiai jellegű munkáinak jegyzékét a Magyar Katolikus Lexikonból vettem át: Temesvár, 1872. – **Az egyházjog tankönyve. 1–3. köt. U.o., 1873. – Egyházügyekre vonatkozó magyarországi törvények és kormányrendeletek 1867–1873. U.o., 1874. – Katolikus házasságjog tan. Tekintettel a magyarországi jogviszonyokra s a gyakorlatra.**

Álnevei: Barlanghy Bence, Marosi

Adataimat a Magyar Katolikus Lexikonból, valamint **Ujj János** Aradon élő történelemtanár, helytörténész, újságíró egy a Jelen című aradi újság 2000. május 27–28-i számában megjelent írásából, illetve Gudenus János József könyvéből vettem.

Hegedüs Géza: Magyar Irodalmi Arcképcsarnok (részletek)

„1880-ban, a budapesti Nemzeti Színházban bemutatták **A proletárok** című színdarabot, amely egyszerre váltott ki sokakból lelkesedést, sokakból felháborodást, vagyis: botrányos siker volt. **A dráma szerzőjét Csiky Gergelynek hívják. Ebben az időben harmincnégy éves, tekintélyes hivatalokat ellátó római katolikus pap: teológiai professzor, szentszéki ügyész, legendásan művelt, elképesztően sok nyelven tudó férfi.**

Akadémiai díjat is nyert ókori tárgyú drámája. Ez a **Jóslat** sokak szerint egyenest antiklerikális mondanivalót fejezett ki alig rejtő szimbolikával, ami eléggé feltűnő volt egy magas rangú papi szerzőtől. Egyházi felettesei kezdetől fogva sem tekintették jó szemmel a nagy képzettségű és emberfelettnak tetsző munkabírási teológus irodalmi tevékenységét. Azt még csak elnézték, hogy görög és latin klasszikusokat fordít (kitűnően!), de az újromantikáról igyekeztek lebeszélni, holott azt még csak nem is tudták, hogy ez a Csiky Gergely álneven igen világi jellegű novellákat ír, néha verseket közöl mások neve alatt, és ha egyedül vagy kis társaságban van, akkor a *Marseillaise*-t meg a francia forradalom többi indulóját énekli, zongorán kísérve a saját, kelles tenor énekhangját.

Csiky már **A proletárok** bemutatója előtt is nehezen viselte az egyházi fegyelmet, még kevésbé az egyház szemléletét. Amikor betegségre hivatkozva félévi szabadságot kapott, öt hónapot töltött Párizsban, ahol csaknem minden este színházban volt, megismerte a korabeli francia irodalmi életet, megtanulta a divatos francia drámák technikáját. És nagy részben ott, Párizsban írta meg ezt

az új drámát, amelyben nyoma sem volt már az újromantikának, de a régi romantikának sem. **A proletárok** mozgalmas cselekmény útján, mulatságos figurákkal, vígjátéki hatásokkal, de fanyar ízekkel mutatta be, hogy a nemesi világ már tehertétele Magyarországnak, létük akadályozza az egészséges polgári fejlődést. Ezeknek a körében 1848 szent emléke is csak szelvésközlésre jó.

Merőben új hang volt ez. És amikor erre válaszul egyháza most már ráparancsolt, hogy hagyjon föl minden irodalommal, térjen vissza egyházi teendőihez, akkor hátat fordított az egész papi pályának, kilépett az egyházból (lutheránus vallásra tért át), megnősült – és az élő magyar irodalom egyik főszereplője lett. Tíz éve volt hátra. Összesen negyvenkilenc évet élt, fiatal kora óta szívbeteg, de sohase törődött betegségével, még szenvedélyes dohányos is volt, világeletemben agyonterhelte magát munkával; végül is egyszer ebéd közben, kezében késsel és villával, megmerevedett: halott volt.

Csiky tehát tisztábban látott irodalmunkban, mint a kiegyezéstől kezdve – egészen Mikszáthig – bárki. De ő maga sem volt megalkuvás nélküli író. Nem bánta, mit mond az egyház, nem törődött a hivatalos véleményekkel, még a kritika se nagyon érdekelte, de áhította a sikert: a közönség lelkesedését. Ezért általában úgy mutatta be a valóságos problémákat, hogy az utolsó felvonásban minden rendbe jön. Úgy akart bírálni, hogy ne zavarja meg polgári nézőközönségének lelki nyugalmát.

Túl sokat is dolgozott: negyvennél több dráma, ennél is több drámafordítás, tucat számra egyéb fordítás, közben-közben egy-egy érdekes, izgalmas regény – s

mindennek java része a végső tíz év alatt. Pedig közben a Színiakadémia tanára volt, a Nemzeti Színház dramaturgja, a Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság funkcionáriusa, aki arra is ráért, hogy kávéházakban vagy éppen kültelki lebujszokban nézelődjék, melyik figurából lehetne színpadi alakot formálni. Különös keveréke a lényeg meglátásának és a felületességnek, a művészi realitásnak és a hatásvadászonak. Túl törpe korban élt,

s nem tudott eléggé fölébe nőni, osztozott kora hibáiban, de úgy, hogy észrevette a hibákat és a törpeségeket.

A törpe kor viszonylagos óriása volt. Drámatörténetünkben pedig fordulópontot jelent; vele kezdődik az új magyar színháték, közvetlen vagy közvetett hatása azóta is kimutatható minden drámaíró nemzedékünkön. Színhátékai ma is újra meg újra felújított darabjai színházaink műsorának.”

Szomorújelentés

Elhunyt Dr. Csordás Eörs

Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegei Hivatal tudatja, hogy április 14-én életének 68. évében váratlanul elhunyt Csordás Eörs Mária protonotárius, kanonok, a Bécsi Pázmáneum rektora, a Prímási-, és Érseki Bíróság jegyzője.

Csordás Eörs 1943. március 12-én született Budapesten. 1966. június 19-én szentelték pappá Esztergomban.

VI. éves a budapesti Központi Szemináriumban 1966–67, káplán Varsányban 1967–69, Balassagyarmaton 1969–74, plébános Lábatlanban 1974–83, ösztöndíjas Rómában 1983–85, plébános Budapest–Tisztviselőtelepen 1985–91, vicerektor a budapesti Hittudományi Akadémián 1991–95, plébános Budapest–Rákospalota főplébánián 1995–98. Irodaigazgató 1998–2002. A Bécsi Pázmáneum rektora 2002-től.

Kötelékvédő 1973, főszentszéki bíró 1977, ügyvéd 1986, tanácsos plébános 1989, pápai prelátus 1991, a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend kancellárja 1991-től, főszentszéki bíró 1996–1998 és jegyző 1996-tól, protonotárius, kanonok 2000, a

Bécsi Főegyházmegei bíróságának bírója 2003-tól.

Csordás Eörs temetése április 23-án 10 órakor az esztergomi Bazilikában kezdődő szentmisét követően – a kanonokok temetkezési helyén – a bazilika kriptájában megtörtént. Lelki üdvösségéért engesztelő szentmiseáldozatot mutattak be április 27-én 18 órakor a Budapest–Rákospalota Főplébánia templomban (Budapest, XV. ker., Bácska u. 3.).

Magyar Kurír

A magyarörmény közösség hálával emlékezik elhunyra, különösen azért, hogy a Budapesti Örmény Katolikus Lelkészséget, templomot és múzeumot illetéktelenül, önkényesen elfoglaló Magyarországi Örmény Egyház ellen segített fellépni, valamint közreműködésével, kiállításával és tanácsaival hozzájárult ahhoz, hogy – bár hosszú évek után – sikerült a Budapest XI. ker. Orlay u. 6. szám alatti örmény katolikus ingatlan az örmény katolikus közösségnek végre birtokba venni és tehermentesíteni.

I. S.

Emlékét a hazai magyarörmény közösség kegyelettel megőrzi!

Rozsos Tamás László

„Előkerült” Lukács Béla mellszobra

A megfogalmazás, hogy előkerült, persze nem túl pontos megnevezése a ténynek, hiszen mindig is „megvolt”, csak éppen a leszármazottainak egy része nem tudott róla. Legalábbis ez idáig. Egy 2009. évi decemberi, L. B. leszármazottakkal történő találkozásnál került szóba, hogy létezik egy ilyen mellszobor és az alkotást ott rögtön, az előszobában található szekrény tetejéről prezentálták is. Természetesen, a közel 110 évet – és több hányódást – megélt mellszobor „előkerülése” hatalmas öröm volt, hát még az, amikor kiderült, hogy Péter Tibor és neje, Perjesy Laura (vér szerint nem L. B. leszármazottai) azt készségesen és örömmel bocsátották – mint megszállott L. B. kutatónak – rendelkezésemre további megőrzés végett. Külön hála nekik azért, hogy az eltelt közel évszázad alatt is fontosnak tartották a szobrot megőrizni (1987-ig Lukács Márta őrizte).

A szobor 60 cm magas, 52 cm széles, és bár anyaga ránézésre megtévesztő, „csak” gipszből van, amit bronzos színárnyalatra festettek. Ami kétségkívül növeli eszmei értékét, azaz hogy szinte teljesen biztos, hogy ez az egyetlen fennmaradt háromdimenziós alkotás Lukács Béláról. 1903-ban 15 db agyagból készített szoborterv érkezett különböző alkotóktól a Zalatnán felállítandó szoborra, de mint kiderült, a „mi szobrunk” nem ebből a 15-ből való. A szobortervek beküldői közül az első helyezett Gárdos Aladár (1878–1944), a második helyezett Radnai Béla (1873–1923), ill. a harma-

dik Gách István (1880–1960) lett. Szerencsére a művet alkotója „dedikálta”, aki nem akar ki, maga Gárdos Aladár, a szoborpályázat első helyezette. A szobrász el is készítette az egészalakos L. B. szobrot (lásd EÖGY. 2009. dec.-i számának 16–17-ik oldala). Nem elképzelhetetlen az, hogy 1901. január 9-én L. B.-ról levett halotti maszk felhasználásával készítette el a fiatal, ekkor nevet még nem szerzett szobrászművész a mellszobrot (a halotti maszkot Zala György és Ligeti Miklós készítette!).

A most előkerült szobor azzal kap még különlegesebb aktualitást, hogy 2011. januárban lesz L. B. halálának 110. évfordulója. Megítélésem szerint L. B. a századforduló kiemelkedő magyarörmény politikusa volt. Esetlegesen megérdemelne egy szobrot Budapesten, akár a XIV. kerületben, a Vajdahunyad váránál, Alpár Ignác szobrával szemben, vagy annak közelében (a bronzból történő kiöntésére – bár igen költséges – azért egy nagyon halovány reményt látok). Az említett helyszínnek az lenne a különleges aktualitása, hogy L. B. volt az 1896-os millenniumi országos kiállítás igazgatóságának az elnöke (1895-ig). Alpár Ignác műépítésznek – aki legnagyobb sikerét a millenniumi kiállítás Történelmi Épületcsoportjával (Vajdahunyad vára) érte el – egy domborművet, később egy egészalakos szobrot is emeltek itt. Úgy érzem, L. B. sem tett kevesebbet a századfordulón Magyarországotért. Kereskedelmi minisztersége alatt (1892–1895) kezdték

el építeni az esztergomi Mária Valéria hidat, a Budapest-Esztergom vasútvonalat, a Szabadság (Ferenc József) hidat, a 301 km hosszú alföldi műutat, stb. Az alduvai Vaskapu építése alatt (1891–1896) – és még számos helyen – tevékenyen kivette a részét a munkálatokból. L. B. további érdemei, tisztségei, amelyekkel a korabeli Magyarországot előbbre vitte: 1872-től országgyűlési képviselő haláláig, 1886-tól a MÁV elnök-igazgatója, 1889–1892 között kereskedelmi államtitkár Baross Gábor mellett, 1897–1900

között a párizsi világkiállítás magyar osztályának a kormánybiztosa, amelyen világviszonylatban is példátlan sikert ért el Magyarország. Különböző útikönyvekbe, folyóiratokba pedig tanulmányokat, cikkeket írt. Az esetleges szoborállítással kapcsolatban kíváncsian várom, hogy mit lehet majd elérni. Kapcsolódik a Lukács-Gajzágó családokat érintő témához, hogy a türkevei sír megváltására (lásd: EÖGY. 2010. ápr. szám, 22–23. oldal) lassan összejön az összeg, de erről majd a következő számban írok.

Felhívás az örmény közösséghez tartozók részére!

Feltehetőleg május 31-ig minden magyar állampolgár értesítést kap az állandó lakhelye szerinti helyi választási irodától, amelyben értesítik, hogy az őszi önkormányzati választásokkal egy időben kisebbségi választásokra is sor fog kerülni.

Az értesítéssel együtt kiküldött Regisztrációs lap felhasználásával lehet bejelenteni igényünket a kerületi jegyzőhöz, hogy felvegyenek az örmény kisebbségi választói jegyzékbe. Feltehetőleg ennek határideje július 15. napja lesz. Csak az tud ősszel választani örmény kisebbségi képviselőjelöltünkre, aki regisztráltatta magát és csak azt lehet megválasztani, aki szintén regisztráltatta magát.

Kérjük segítse, hogy az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület képviselő jelöltjeiből alakulhassanak meg minél nagyobb számban örmény önkormányzatok.

Kísérje figyelemmel következő lap-számunkban is felhívásunkat, további információinkat. Ne feledje, hogy egyesületünk és képviselői 4 cikluson keresztül már bizonyították, hogy az örmény kultúra és történelem megismertetése, a gyökerek ápolása a céljuk, ennek érdekében használták fel és fogják felhasználni a jövőben is a köz javára a mindannyiunk pénzéből juttatott állami és önkormányzati támogatást.

Elérhetőségünk: 1015 Budapest, Donáti u. 7/a., telefon: 1-201-1011, fax: 1-201-2401, postacím: 1251 Bp. Pf. 70., email: magyar.ormeny@t-online.hu. Honlapunk: www.magyarormeny.hu. Várjuk jelentkezését!

dr. Issekutz Sarolta

elnök

Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület

A mezősegi csoda

*„A boldogságot csak az bírja el, aki elosztja.
A fény csak abban válik áldássá, aki másnak is ad belőle!”
Hamvas Béla*

Örömmel olvasom a jó hírt: *Kallós Zoltán* néprajzkutatót kiténtették a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjével. Bizonyára Zoli bácsit is meghattotta a tény: ráfigyeltek. Vajon van-e fogalmuk az értékelőknek arról, hogy Zoli bácsi a nap minden órájában kiténtetések sorozatát tudhatja magáénak?! Az általa létrehozott és a nevét viselő alapítvány által felkarolt, nyugodtan állíthatom: megmentett szegénysorsú mezősegi gyerekek mosolyát, szeretetét.

A Hamvas idézet így folytatódik: „...Elbocsátlak téged is, mint mindenkit: felelős vagy minden emberért, aki veled él, s el kell számolnod minden fillérrel, amit magadra költesz... Most eredj és élj, mert a világ a tied!”

Ezt a felelősséget érezhette, amikor visszaszerzett szülői örökségét felajánlotta az alapítványnak, hogy megteremtse egy szóránkollégium alapjait Válaszúton. Lelkes, megbízható munkatársakat talált, akikkel együtt valóra váltották az álmot. Pályázat révén elnyerték az Apáczai Közalapítvány támogatását.

Márai Sándor írta: „Vigyázz arra, hogy ne mulasd el a pillanatot, amely csak a te pillanotod, műved kivételének végzet-szerűen kijelölt időszaka.”

Élt a pillanat adta lehetőséggel. Miről is tanúskodik az eltelt időszak?

A *Kallós Alapítványt* 1992-ben jegyezték be. 1999-től, az iskola indításától kollégiumként működött. Négy gyerekkel kezdték a magyar nyelvű oktatást 25 év szünet után. A választói I–VIII. osztályos

iskola magyar tagozatán ma 50 iskolás és 33 óvodás tanul. Gyermeküket Kolozs megye 24 településéről ingáztatják. Intézményük vezet be a magyar oktatási rendszerbe ezen szóránktelepülések magyar gyermekeit. Minden gyerek családi helyzetét ismerik. Rengeteget foglalkoznak velük. Zoli bácsival együtt gyönyörűbbnél gyönyörűbb népdalokat énekelnek. Sőt, népdalok, népmesék, népszokások gyűjtésére is buzdítják őket. A szorgalmasak díjakat is kapnak.

Az elmúlt tíz évben támogatásukkal 73 tanuló végezte el a negyedik osztályt. Ők Szamosújváron, illetve Kolozsváron folytatják tanulmányaikat. A Szamosújváron tanuló gyermekek az ötödik osztály első félévét nyolcason felüli általános médiával zárták.

Kezdeményezték a keresztszülő programot is, már 10 keresztszülőjük van. A keresztszülők általában követik a gyereket a választott tanintézményben.

A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége már az első pillanattól kezdve erkölcsi támogatást nyújtott a szóránkollégium létrehozásához, hiszen ritkán adódik ilyen lehetőség, hogy legyen egy lelkes csapat, s hogy rendszerben lehessen gondolkodni. A program folytatását ugyanis a közelben, Szamosújváron, a *Téka Alapítvány* keretében már 2002-től működő kollégium biztosítja. Itt a választóiak és a tóvidéki, belső-mezősegi magyar gyerekek folytathatják tanulmányaikat anyanyelven a gimnáziumi és liceumi tagozaton. Itt is van 13 keresztszülő.

Fontos megemlíteni, hogy a két szórvány oktatási központ tanulói kizárólag olyan településekről származnak, amelyeken nincs lehetőség magyar nyelvű oktatást biztosítani, azaz a szamosháti és tövidéki közösségekből.

Ugyancsak örömmel tölt el, hogy most a Téka Alapítvány igazgatója – *Balázs Bécsi Attila* – megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét. Ő is felismerte a sürgető pillanatot. Életet lehelt a nagy múltú örmény városba. Táncház mozgalma messzi földön híresé tette.

Hadd számoljak be ez alkalommal gyerekeik tanulmányi eredményeiről. A gimnáziumi tagozat 49 tanulója közül félévkor 16-nak az általánosa 8–9 között, 17 tanuló pedig 9–10 között van.

Kiemelkedő tanulmányi eredmények: Horváth Edera 9,88 (Mezőkeszű, VI. osztály), Enyedi Réka 9,88 (Bonchida, VII. osztály), Topai Kinga 9,72 (Magyarfodorháza, VII. osztály), Víg Sándor 9,64 (Feketelak, VI. osztály).

A 31 líceumi tanuló eredményei: 4 tanuló 7–8 közötti, 17 tanuló 8–9 közötti, 10 tanuló 9–10 közötti általánost ért el az első félévben. A legjobbak: Cheta Andrea 9,63 (Búza, XII.), Rusu Tímea 9,52 (Szépkényerűszentmárton XI.), Enyedi Róbert 9,50 (Bonchida XI.).

A felsorolásból is látható, hogy ismét itt a sürgető pillanat. Zoli bácsinak Ko-

lozsváron is van lakása... Az intézmény felelősnek érzi magát minden jó eredményt elért szegénysorsú „gyemekéért”. A lakás nagy részét kollégiummá alakítatják, hogy a közöltséget is vállalva, az alapítvány ingyen lakhatást biztosítson a tanulmányaikat folytatni vágyó ifjaknak. Kallós Zoltán igazi tanítómesterként tüzet gyújtott, olyan tüzet, amelyet nem oltani, hanem táplálni kell, amelynek lángnyelvei sokak életét bevilágítják, s remélhetőleg bele-bele kapnak majd olyan emberek szívébe, akiknek van/volna osztani valójuk. Hamvas Béla szavaival: „Amit szerzel, amit elérsz, amit tudsz, amit átélsz, osszad meg. Az egész világ tied. Szabad vagy a kövektől az éterig. Ismerd meg, hódítsd meg, senki se tiltja, de jaj neked, ha magadnak tartod.” E lelkes csapat ismét köveket mozgat, szabadon álmodik, s már épül is Szamosújváron az új iskola: a *Mezőségi Magyar Iskolaközpont*. Azok otthona lesz, akik lakhelyükön nem tanulhatnak magyar nyelven. Remélem, sokan indulnak majd innen hódító útra a tudás világába. De azt is kívánom, hogy tehetségüket szülőföldjük felvirágoztatására fordítsák majd.

Szőcs Judit

RMPSZ alelnök,

a Gál Kelemen Oktatási Központ vezetője

(Megjelent: *Szabadság* – 2010. április 03.)

„Az emberi nemnek hivatása nem rontás,
pusztítás, megsemmisítés,
hanem, hogy munkáljon, alkosson, teremtsen.”

**gróf Széchenyi István
halálának 150. évfordulójára emlékezve**

Gurzó K. Enikő

Karátsonyiak a Bánságban

A nagy alvók

(1. rész)

Dettához közeledve, tűnődve kerestem a távolban a cédrussort, noha sejtettem, nincsen már meg az úri jólétet jelző fák régi egysége, amelyet fényképekről ismerem. Mondjam úgy, mesélték is, hogy a bánlakai uradalom már csak egy csonk. Aztán olvastam: a polgármester, gondolom hitbuzgóságából, odaadta a kastélyt az ortodox pópáknak. Erre megcsillant bennem a remény, mert, okoskodtam, ha ezt az istenfélő előljáró megtette, akkor lennie kell még ott valaminek. Feltételezhetően csak van annyira lelkiismeretes az illető, hogy egy romokban heverő birodalommal nem meri meglepni az egyházat. Ha másért nem is, de véteiket jóváteendő biztosan kitesz magáért. Az ájtatos szavazóbázis megőrzéséért, magához edesgetéséért, a hívők és hívek megnyeréséért főként a helyhatósági választások előtt, után, mint felkent – úgyszintén áldoznia kell.

Gyanúmat tovább erősítette, hogy Paul Lambrino Hohenzollern, II. Károly román herceg fia is szemet vetett Bánlakra, s házzal együtt követeli vissza a telket, holott az övé sem volt soha (a kettő közül egyik sem). Szóval a meglepetésekben, véletlenekben bővelkedő történet eme fejezetében megérkeztünk cifra hazánkba.

Panloghon nem Pán kelti a pánikot

A Bánlakra vezető hullámmó útra valójában úgy sodródtunk rá, hogy miután Dettán számba vettük mindazt, ami az

öreg városkából megmaradt, és a frissítő erejű tavaszi felhőszakadást száraz bőrrel átvészeltük, leintettünk egy gyűrött Daciát. Röviden: stoppal. Így legalább hasznosan töltöttük el a Temesvárra tartó kurta motorvonat indulásáig rendelkezésünkre álló időt.

Igazából régóta készültem kimenni a hajdani temesvári pasa nyári, s Pán isten állandó szálláshelyére, Panloghra (azaz Pán földjére – a régi források szerint), de a nagyon korán kelő s keltő tömegközlekedési gépezet mindig kedvemet szegte. Most viszont már tudom, ez az ügy megér egykét hajnali ébredést, át nem aludt, fehér éjszakát. Ha nem is a sokkoló bánlakai panoráma, de az utána következő, lemondást igénylő tényfeltárás mindenképp, a kutatómunka, amely bensőséges ismerőjévé, értőjévé tett a tudomány, az idegenforgalom, a nemzetegyesítés és országimázs-építés számára érdektelen vidéknek, ahol születtem, élek. És közelebb vitt azon gyakori helyzetek megtapasztalásához, amikor az ember afölött filozofál, miért nem csinál semmit, hogy aztán bambán, tompán, esetleg hátsó szándékkal kijelenthesse: azért nem, mert nem. Mert Isten mást vár el tőlünk. Passzív világmegváltást, tán.

Hogy és hogy nem, az ortodox ember még hisz a varázslatokban, hókuszpókuszokban, rontásokban és rontáslevételekben. Ám nem mindenikük, a tanultabbja már nem, így a babonákban

való vak hit csak egy álca már, amely mögé kényelmetlen szituációkban jól elbújhat az is, akinek vaj van a füle mögött. A valóság ugyanis egyfajta értékvesztettséget tükröz, az árvaság, a kizsájtottság nyomasztó, szívszorogató érzésének a gyakorlatban megmutató gesztusait. A különféle mellbevágó helyzetek, létek, állapotok, amelyekkel a nyomozás során találkoztam, azokat a gyökértelen felkapaszkodókat juttatták eszembe, akik gyűlöltek a családfájukat ápolgató arisztokratákat, és bármit képesek voltak elkövetni, csak hogy az általuk piszok kizsákmányolóknak nevezett személyek, nekik teret és szabad kezdet adva, eltűnjenek a porondról. Igaz, az akkori, kvázi hiteles proletárok ateistáknak vallották magukat, a mostaniak lépésenként vetik a keresztet. Ezúton az efféle egzisztenciák földi sikerének a nyilvános titkához, a nyílt-szívű s nyíltszíni lopás bizonyítékaihoz is hozzáfértem.

Bizisten, ha lenne akaraterőm, időm és tehetségem, családragénnyé kerekíteném a Karátsonyiak több évszázadot átölelő történetét.

Mert... kétség nem fér hozzá: az arisztokrácia közel ezer évig meghatározó szerepet játszott Magyarország történetében. Illusztris képviselőire néhányan ma is úgy tekintünk, mint nemzetünk eleire, erkölcsi kiválóságaira. Akik erről másként vélekednek, és csak gúnyal, megvetéssel beszélnek a régi főurakról, azoknak vagy szégyenletesen hiányos a történelmi tudása, vagy úgy átmosták az agyát megregulázott, átnevelt proli tanítói, hogy nemzedékeknek kell emberi körülmények között felnőniük a méltányos igazságtételig. Addig a korig, amikor megadatik majd a tisztelet azon

alkotóknak, akik a méltatást tetteikkel kiérdemelték.

Felelősségteljes feladatok előtt állunk tehát. Először is végleg meg kell szabadítanunk önmagunkat és a bennünket követő generációkat a kulákellenes hisztériától, amely a múlt század ötvenes éveiben hatalmasodott el nálunk, azokban a rossz emlékkü szentendőkben, amikor a beszolgáltatások és az adók ellehetetlenítették a nagy kiterjedésű magángazdaságok fenntartását, a főrendiek mindennapjait. Amikor a slágergyártók „Királyok, hercegek, grófok, naplopók és burzsoák, reszketek, mert feltámadt az elnyomott proletár” kezdetű nótákkal szórakoztatták a diákságot. Képtelen vagyok megérteni, miért dőlt be a pufajkás aktivistának a parasztember, az iparos és az értelmiségi. A rászédettek között szép számmal akadnak olyanok is, akik annyira komolyan vették a leckét, hogy csákánnyal, kalapáccsal mentek neki a grófi lakoknak, ily módon verték le a nemesi címet a főhomlokzatról és a kapukról.

Egy bizonyos Malmaricsné nevű elnyomott elvtárs, például, néhány ÁVH-s kíséretében rendre megjelent a Karátsonyiak pilisvörösvári otthonában, és apránként mindent begyűjtött a lakásból. A hősnőt még a padláson lelt üres tejeskanna is kiborította. „A büdös kulákjai, mások éheznek, ők meg tejből-vajból fürdenek...” üvöltötte a nagy leleplezéskor. Azt hiszem, az ilyen helyzeteket nevezik abszurdnak, a főhősöket pedig beteg elméjűnek (bugygyantnak). Tragikus azonban, mennyi szenvedést okozott egy-két ilyen agyalágyult figura.

A grófok végül értelmetlennek találták a küzdelmet, amelybe nem szándékoztak

belerokkanni, s a pilisi földet, az állatokat meg a munkaeszközöket átadták a termelősövetkezetnek, a vörösvári kúriát pedig lecserélték egy kis házra, majd, hogy legyen miből megélniük, segédmunkát vállaltak a budapesti gázgyárban. Az épületbe, ha úgy tetszik, a kastélyba egykori vendencük költözött be rezzenéstelen arccal.

Az utolsó gróf, *Karácsonyi-Keglevich Imre* szegényen halt meg a hatvanas évek elején.

Bánlak urai

Közvetlenül a török kor előtt Vörösvár a Podmaniczky család tulajdonában volt, a hódoltság éveiben még állt (élt), az 1689-ben bevonuló német telepesek viszont már csak a romjait látták annak a kastélynak, amelyet „Kisszantho castellum”-ként említenek a középkori oklevelek.

A Karátsonyiak 1867-ben házasság révén váltak Pilisvörösvár, Pilisszentiván és Solymár utolsó földesuraivá. Az örmény származású, Erdélybe Moldvából a 16. századba betelepedett família a 18. században tett szert tetemes vagyónra, címeres nemeslevelet III. Károlytól kapott 1718-ban. Jelmondatukká az odaadásra, tiszteletteljességre és állhatatosságra szólító „Pietate, Honore et Perseverantia” latin maximát választották a Karátsonyiak.

A bánlakai Bánlakhoz aránylag közel fekvő, Torontál vármegyei (ma már Szerbiához tartozó) Beodrát (a középkorban Böldre vagy Beldre) *Karátsonyi Ade(od)atus* az utolsó törökellenes háborúban szerzett érdemeiért magától a királytól kapta adományba. Fénykorában a családnak itt több mint 17 ezer hold földje volt. A mai Magyarország

határain kívül birtokaik voltak még Karátsonyifalván (ma Ofsenita/Pescus, Temes megye) és Karátsonyiligetén (ma Soca, Temes megye).

A Karátsonyiak legjelesebbjei a kor szokása szerint nemes lelkű felajánlásaikkal vívtak ki maguknak tekintélyt és elismerést, nem pedig titáni palotáikkal, díszes fogataikkal. *Karátsonyi Lázár* Torontál vármegyei alispán egybekel mellett 10 ezer forintot, vagyis egy, akkoriban jelentősnek számító summát adományozott a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Katonai Akadémiának. Persze voltak ennél kevésbé dicsérendő, militáns vállalkozásai is, hisz amellett, hogy a franciák ellen vívott háborúban saját költségén 100 főre rúgó inszurgens-csapatot állított ki, hadi célokra összesen 30 ezer forintot fordított. Szolgálatait I. Ferenc császár a Temes vármegyei nagyzsámi uradalommal jutalmazta.

Megjegyzendő továbbá, hogy a Karátsonyiak nemcsak hogy becsülték, de pártolták, támogatták is a művészeket. *Munkácsy Mihály* többször megfordult Beodrán, és igen jó barátjává vált a főnemeseleknek.

Ám még mielőtt nekiveselkednék a történetmesélésnek, hogy a kedves olvasónak bepillantást nyújtsak a Bánlakai eme jeles személyiségeinek történetébe, felidézem azt a hitelességre törő, de legendától, bájos füllentésektől sem mentes, humorral ízlésesen, mértékkel fűszerezett áttekintést, amelyet az Országos Hírlap D'Artagnan álnévű budapesti újságírója fogalmazott meg 1898. február 27-én az örmény eredetű családról, és amely írásmű a 2007. évi Vörösvári Újság januári online-kiadásában vált számomra elérhetővé.

Folytatjuk

Örmények nyomában Európában – 2010

2009. július–augusztusában egy bécsi–római–velencei kiránduláson vettünk részt. Örmény származású magyarok Erdélyből és Magyarországról együtt keresték fel az örmény emlékhelyeket Közép-Európában és a kontinens déli részén. A legszebb élmények közé tartoznak az ismerkedések, amikor rokoni kapcsolatok kerültek napvilágra és barátságok szövődtek.

A sok pozitív visszajelzés után szeretnénk hasonló élményeket megtapasztalni. Ahogy ősünk is az akkori világ kulturálisan, gazdaságilag fontos helyeit keresték fel, ugyanúgy mi is elindulnánk hasonló helyekre. Szeretettel várunk mindenkit egy összmagyarörmény kirándulásra.

Délnémet barangolások Passautól Strassburgig

2010. július 14–21.

(8 nap, 6 éjszakai szállással)

Marosvásárhely–Budapest–Passau–Regensburg–Landshut–München–Augsburg–Ulm–Bisingen–Strassburg–Konstanz–Neuschwanstein–Salzburg–Budapest–Marosvásárhely útvonalon. Fel és leszállási lehetőség bárhol ezen az útvonalon.

1 nap: Indulás éjjel 2 órakor a marosvásárhelyi Színház mögötti parkolóból, modern, kényelmes autóbusszal. Folyamatos utazás, játékos ismerkedés az örménységgel Passauiig – szállás elfoglalása Passau térségében.

2 nap: „Barokk séta” Passauban, a „bajor Velencében”: *Szent István székesegyház, dómtér*, az Innpromenaden át látogatás *Gizella királyné sírjához*. Utazás a Duna partján **Regensburgba**, séta az óvárosban: *Szt. Péter dóm*, a „tizenhatyukú Kőhíd” – a ma létező legrégebbi híd a Dunán, régi városháza, *J. Kepler háza, Szt. Emmeram kolostor*, Bajorország egyik legrégebbi kolostora. Utazás München irányába, **Landshut** érintésével szállás elfoglalása.

3. nap: **München**, reggeli belvárosi séta a *Szt. Péter templomhoz*, a város jelképéhez, az „*Öreg toronyhoz*”, a *Frauenkirchebe*, Németország legnagyobb csarnoktemplomába, a *Marienplatz-ra* (az *Új Városháza* a *lovagi játékkal, Fischbrunne*). Séta a római II. Gesu mintájára épült *Michaelskirche* érintésével *Munkácsy Mihály* festő házához és a *Theatinusok templomához* (Tintoretto festmény). Fakultatív program: a bajor hercegek nyári rezidenciájának, a *Nymphenburg* meglátogatása, vagy *BMW-Múzeumlátogatás*, vagy szabad program. Szállás az előző napi helyen.

4. nap: reggeli után indulás a Fuggerek városába, **Augsburgba**: a legnagyobb Közép-Európai városháza megtekintés,

a névadó *Augustus császár szobra*, a város jelképe: a *Perlach-torony*, a *Dóm*, a *Fuggerek bérházai* (Fuggerei), Luther egykori tartózkodási helye, a *Szt. Anna templom* meglátogatása. Ezután utazás a Baden-Württemberg tartományban fekvő **Ulm**ba: a *székesegyház* és a világ legmagasabb tornyának megtekintése, majd utazás **Svájc**ba, Európa legnagyobb **vízéséséhez** a **Rajna folyón**. Szállás Singen környékén.

5. nap: reggeli után indulás a Fekete-erdőbe, a *Duna donauschingeni forrásához*, majd a *Hohenzollern* napjainkban is lakott családi *kastélyához*, **Bisingen**be. Ezután utazás Elzász fővárosába, **Strassburg**ba: az *Európai Parlament székházának* megtekintése, majd igény és idő függvényében belvárosi séta (a *székesegyház*, a *Palais Rohan*, a püspöki palota, majd *Kammerzellhaus*). Szállás az előző napi helyen.

6. nap: reggeli után utazás **Konstanz**ba. Rövid séta a belvárosban: a híres zsinatnak helyet adó *székesegyház*, majd *Zsigmond király lakhelyének*, a *Zum Hohen Haufen* megtekintése. Utazás, **Neuschwanstein**ba, II. Lajos mesébe illő vadász-kastélyához a bajor Alpokban. Utazás ausztriai Salzburgba, szállás elfoglalása.

7. nap: **Salzburg**, reggeli után városnézés Mozart városában: Alpok fölötti első barokk stílusban épült *Dóm*, *Mozart szülőházának* és *lakóházának* megtekintés.

tése. Folyamatos utazás haza. Érkezés reggel Marosvásárhelyre.

Ár: 350 euró/fő.

Indulás min. 40 fővel.

Jelentkezési határidő: április 30, ami 150 euró előleg befizetésével érvényes. Helyfoglalás a befizetés sorrendjében történik.

Szállás: Münchenben az ECONTEL 3*-os szállodában, ifjúsági szállókban, 2/3/4 ágyas szobákban

Idegenvezető: dr. Puskás Attila

Az ár magába foglalja a 6 éjszakai szállást reggelivel, szállítást és idegenvezetést.

Nem tartalmazza a belépőket és a biztosítást, más egyéni költségeket.

Belépők: Münchener Nymphenburg kastély 5 euró, teljes rezidencia 10 euró. BMW-Múzeum: 12 euró/fő, 5 személy esetén 9 euró/fő.

Bisingeni Hohenzoller kastély 6 euró/fő. Neuschwansteini várkastély: csoportjegy 8 euró/fő (18 év alattiaknak ingyenes). A látogatások fakultatív jellegűek.

Érdeklődni és jelentkezni:

Magyarországon:

Dr. Issekutz Saroltánál, a 00-36-1-201-1011 telefonszámon, vagy a Fővárosi Örmény Klubban.

Erdélyben:

Marosvásárhelyen: *Puskás Attilánál*, a +40-742181537-es telefonszámon Gyergyószentmiklóson: az Örmény Plébánián Gergely Imre úrnál, de. 9–11 óra között
Info: Puskás Attila: +40-742-181537

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2010. évi programja

Barangolás őseink földjén

Erdélyjárás felsőfokon Kárpát-kanyar, Kászon, Erdélyi Hortobágy, Székelyvasság, Nyáradmente, Hegyköz és Aradhegyalja vidékein

ÚTVONAL: Budapest–Ártánd–Nagyvárad–Bihar–Hegyközszentimre–Kalotaszentkirály–Gyalutól–Tordáig autópályán–Marosvásárhely–Mikháza–Szováta–Székelyudvarhely–Székelyvasság–Nyerges tető–Kászonok–Kézdiszentlélek–Kézdivásárhely–Zabola–Csomakörös–Zágon–Bácsfalú–Szinaja–Brassó–Fogarás–Lesses–Szentágota–Nagyszeben–Szászsebes–Piski–Csernakeresztúr–Déva–Marosillye–Ópálos–Arad–Nagylak–Szeged–Budapest

Időtartam: 8 nap (augusztus 23–30.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2300 km

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd) és piknik

Szükséges felszerelés: nyári túraruházat, sportcipő, elemlámpa, fürdőruha

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi kalauzolja a társasutazás kezdetétől annak végéig.

FŐBB ESEMÉNYEK:

Találkozó a barcasági és háromszéki magyar-örményekkel Brassóban
Koszorúzás a Szabadság szobornál Aradon és a Nyerges tetőn

Négykarélyos „örmény stílusú” kápolna Perkőn, a legkeletibb magyar búcsújáróhelyen

Szent Imre halálának feltételezett helyén leszünk Hegyközszentimrén

Feljutunk az erdélyi „mini Dolomitok” csúcsára a Csukás hegységben

Bihari dukátus földvára Bihar község határában

Árpád-kori gyepűvár Tartódon

Bethlen Gábor felújított szülőháza Marosillyén
Városnézés Brassóban (Fekete templom, Cérna utca stb.)

Nagyszeben – Európa kulturális fővárosa 2007-ben

Szász erődtemplomok Lessesen és Szentágotán

Peles kastély – a román király nyári rezidenciája

Mikes Kelemen múzeum Zágonban
Pozsony Ferenc csángó magánmúzeuma Zabolán

Körösi Csoma Sándor „nagy útjáról” emlékezünk Csomakörösről

Czetz János tábormok életútja és a győztes csata története Piskin

Uz Bence legendárium Székelyvasságon

A bukovinai székelyek küzdelmes sors története

Böjte Csaba szeretetthona a ferences kolostorban Déván

Ismerkedés a szénégetés fortélyaiival Tartód vára alatt

Fürdés a Medve tóban Szovátán
Szíveslátás érmelléki borokkal Hegyközszentimrén

Pityókagulyás a Küküllő forrásvidékén

Miccses piknik a Bratocsa hágon

Vendégmarasztalás szilvóriummal és finom hazaival Székelyvasságon

Aradhegyaljai borok kóstolója Balla Géza pincészetében, Ópáloson

Zenés est Tifán Csaba portáján a székelyvassági Édenkertben

Zenés búcsúvacso Csernakeresztúron

Fergeteges bukovinai néptáncbemutató Csernakeresztúron

Nyáradmenti népdalbemutató Mikházán a Tündérgert Alapítvány gondozásában

Kiss Stúdió színház előadása az 1989-es erdélyi forradalomról, Nagyváradon

Kristófi János Zsigmond orgonajátéka a székesegyházban Nagyváradon
Kalotaszentkirályon, Székelyvasságon, Bácsfaluban és Csernakeresztúron személyes tapasztalatokon keresztül megismerjük az erdélyi emberek szeretetét és őszinte barátságát.

RÉSZLETES PROGRAM:

1. nap: *Indulás:* reggel 6 órakor Batthyány tér felső rakpartról

Határátkelő: Ártánd

Láttnivalók: Bihar(földvár), Hegyközszentimre (Szent Imre emlékhelyek, szíveslátás érmelléki és hegyközi borokkal), Nagyvárad (Kiss Stúdió előadása „A falak ledőlnek” címmel, orgonaudíció új reper-toárral a székesegyházban)

Szállás és ellátás: az 1. napon Kalotaszentkirályon, kalotaszegi családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatával)

2. nap: *Láttnivalók:* Mikháza (Tündérgertes nyáradmenti gyerekek népdalelőadása), Szováta (fürdés a sósvízű Medve tóban), szíveslátás nuskummal és kiskürtössel Székelyvasságon

Szállás és ellátás: a 2. és 3. napon baráti családoknál Székelyvasságon az egyetlen magashegyi székely tanyaközségben (2 ágyas szobák fürdőszoba használatával)

3. nap: *Láttnivalók:* Panorámatúra Székelyvasságon Uz Bence néhai házához a Bagzson, a küküllőmenti szénégetőkhöz, Tartód várához és pityókagulyás a vízparton, zenés búcsúest székelyvassági barátainkkal Tifának almáskertjében

4. nap: *Láttnivalók:* Nyerges tető (koszorúzás az 1849-es honvédek emlékművé-nél), Kászoni medence, Perkó tető (egy-órás séta a négykaréjos kápolnához, kör-panoráma a felsőháromszéki szentföldre), Zabola (Csángó múzeum), Csomakörös (Körösi Csoma Sándor szobra szülőfal-vában), Zágon (Mikes kúria, Mikes Kelemen és Kiss Manyi emlékekkel)

Szállás és ellátás: a 4., 5. és 6. napon Bácsfaluban, barcasági csángó családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatával)

5. nap: *Láttnivalók:* Szinaja (Peles kastélyromán királyi nyári rezidenciája bajoros stílusban), Brassó (kiegészítő városnézés, találkozó a barcasági és háromszéki magyar-örményekkel)

6. nap: *Láttnivalók:* Bratocsa hágó, Csukás hegység (5 órás panorámatúra, látványos növényvilág, miccses piknik), Bácsfalú (barcasági csángó népviselet és néptáncbemutató kölepcsős szíveslátással)

7. nap: *Láttnivalók:* Fogaras, Lesses (szász erődtemplom), Szentágota (szász erődtemplom, meglepetéssel), Nagyszeben, Piski (az 1848-49-es szabadságharc győztes csatájának helyszíne), Csernakeresztúr (mise, közös vacsora bukovinai néptánc-előadással)

Szállás és ellátás: a 7. napon Csernakeresztúron, Bukovinából visszatelepült székely családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatával)

8. nap: *Láttnivalók:* Déva (Böjte Csaba testvér szeretetthona), Marosillye (Bethlen Gábor szülőháza), Ópálos (kóstoló Aradhegyalja híres boraiból a kadarkától a kadarisszimáig), Arad (koszorúzás a Szabadság szobornál)

Határátkelő: Nagylak

Érkezés: Budapest 20 óra körül

Részvételi díj: 72 000 Ft/fő (ifjúsági kedvezmény 18 év alatt 7000 Ft)

A részvételi díj tartalmazza a vezetést, szállást, félpanziós ellátást, pikniket, borkóstolót, belépőket, művészi produkciók árát, **ki- véve a buszköltséget** (+20 000 Ft). Az utat a buszköltség befizetésével lehet lefoglalni az EÖGYKE-nél.

A bejárt emlékhelyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal, versekkel és a népköltészet remekeivel idézzük fel.

Kolozsvári sírok

Kedves Érintettek!

Az alábbi tájékoztatást adjuk a Kolozsvári temetői helyzetéről.

A 2010. március 16-i városi döntés értelmében a városi temetőkben új díjszabások léptek életbe. Sajnos ez nem csak a pénztárcákat érinti, de felgyorsítja a régi, meg nem váltott sírok újra eladását!

Tehát sírhosszabbítás: négyzetméterenként 100 RON és 200 RON sírfenntartási díj a 20 éves bérleti időre.

A városi vezetőség hozott egy olyan döntést – a régi sírok eladása terén –, hogy aki betöltötte a 75. évét, az igényelhet un. elhagyott sírt! Ennek a díja háromszorosa

az előzőnek, tehát 20 évre 300 RON + a sírfenntartás. Kilenc közreműködéssel megmentett sír után kérlek Titeket, akinek a családja valaha itt temetkezett, vagy ismerősének a családja valaha itt temetkezett és vélhetőleg van még sírhelye, vagy tudja, hogy az utolsó családtag már elhunyt kb. 20 éve, jelezze nekem, hogy tudjunk valamit tenni a sír, a sírhely megmentése érdekében! Annál is inkább, mert a tárgyban jelzett változás ebben az évben aktuálisabbá válik és az ügyek intézése egyértelműen nehézkessé, adott esetben lehetetlenné válik!

István

e-mail: altwien1@pannongsm.hu

Örmény-magyar gyermekrovat

(39. rész)

Kedves örmény származású magyar gyerekek!

2010-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, ajándékot nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet.

Levelelőn várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán: dr. Pus-kás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia
LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” ÖRMÉNY GYERMEKROVAT NYERTESE 2010-BEN!

A Kiváló Levon, Cilicia királya (1198–1218)

A Pakraduni királyság megszűnése és sok-sok háború után az örmények megalapították a Rupiniani dinasztiát Ciliciában.

A Ciliciai Királyság büszkesége Levon volt. Édesapja az a Stepan volt, akit a görögök forró vízbe merítve végeztek ki. Levon bátran szembeszállt a görögökkel, kiűzte őket Cilicia területéről és kiterjesztette országa határait.

1198-ban nagy pompával koronázták királlyá a Tarsus-i Szent Sofia székesegyházban. Azokban a napokban, koronázása emlékére ezüst érméket vertek, amelyekből

néhány darab még ma is látható az örmény múzeumokban. A szomszédos királyok, a görögök, arabok, frankok ajándékokkal halmozták el az új királyt. Levon megerősítette a tengeri kereskedelmet, megerősítette Aias kikötőjét, ami abban a korban a Földközi tenger nagy kikötőivel vetekedett. A velencei, génovai és francia hajók kötöttek ki az örmények kikötőiben.

1. Keresd ki a térképen, hogy hol fekszik Cilicia és írd le fekvését!

2. Mi a szerepe Levon királynak az örmény történelemben?

Fővárosi Örmény Klub

2010. május 20. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3. I. emeleti Bartók terem

1. Emlékezés Szamosújvárra, szamosújvári barátaira, a szamosújvári plébánia vezetőitől kapott megtisztelő feladatra... Vendégünk a 90 éves **Mayer Gézáné Budai Mária**
2. Örmény, erdélyi örmény népzene – a Tigrán Együttes műsora
(vezető: **dr. Szuper Géza, Baráth Emőke, Vikol Kálmán**)

Rendezi: 1. Józsefvárosi Örmény Önkormányzat

2. Bp. Főv. XVI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (két-szer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelemadónk 1%-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizennegyedik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdettől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitásörzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen azért dolgozunk, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is. Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevallásakor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett **adószáma: 18085590-1-41**

A kedvezményezett **neve: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület**

Egyúttal kérjük, hogy a másik egy százalékkal támogassa a **Magyar Katolikus Egyházat**, amelynek **technikai száma 0011**, amelynek részegyháza magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza. Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Nami?

nami

Magyar iparművészek
Magyarországon
készült tárgyai

FIGURKA
NAMI
NYÚLGYÁR
PAPPET
PUCC
SLAVEI
termékek

*figurák, párnák, táskák,
kötött takarók, sapkák, könyv*

A hazai válogatott: rackajuh és mangalica

www.nami.co.hu
info@nami.co.hu,
(36-1) 202 07 75
H-1126 Budapest,
Dolgos u. 2.
(MOM Park lakóparki rész)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),

Budapest Főváros XII. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIV. évfolyam 160. szám
2010. június

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

---

Elmélkedés az örmény liturgiáról

„Diakónus: „Hallgassátok istenfélelemmel!”

Pap: „Jézus Krisztus Szent Evangéliuma Szent N. szerint.”

Kórus: „Dicsőség Néked, Urunk, Istenünk!”

Diakónus: „Figyelmezzünk!”

Kórus: „Isten szól hozzánk.”*

Ez az evangélium felolvasásának a bevezetése. De előzőleg még van olvasmány valamelyik apostoli levélből és zoltárvers. (Egyes alkalmakkor van ószövetségi olvasmány is.) Hitünk titkait ezekből a szentírási részletekből ismerhetjük meg. Ezek alapján prédikált Világosító Szent Gergely is, amikor az örményeket megtérítette. (Őt ünnepeľjük a pünkösd utáni 4. szombaton!) Az örmény katolikus egyházban ekkor következik a szentbeszéd. Majd elimádkozzuk a hitvallást, mely a szent hagyomány része. Összefoglalja a legfőbb hitigazságokat. Érdemes hát ezekre odafigyelnünk: egy – egy gondolatot megjegyezve belőlük, azokat a nap folyamán is felidézni.

Dr. Sasvári László

*Szent Liturgia ...117. o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Megelevenedett múlt, és az éneklő klub

A Fővárosi Örmény Klub életéből már tizennégy év pergett le. Hosszú időnek tűnik, különösen, ha visszatekintünk a célul kitűzött és megvalósított tervekre. De mily csekélynek látszik a májusi klubdélután vendége, a kilencven éves Mayer Gézáné Budai Mária emlékeihez képest.

Mária néni Szamosújvárról indult sorsa összefonódott az első világháború utáni magyar történelemmel. Miközben elmesélte életét, a hallgatókban erősödött az érzés, hogy a sok nemzedéken át öröklött ősi örmény erények, jellemvonások hogyan erősítették az összetartozást, az együvé tartozás tudatát. Miközben felelevenítette családját, szamosújvári örmény barátait, a plébánia vezetőitől egy életre szólóan kapott feladatait, büszkeség töltötte el lelkünket a család-, a hazaszereget iránt is. A csaknem százéves küzdelem, megpróbáltatás a megélhetésért, a boldogulásért, nem szomorúságot, hanem épp ellenkezőleg, vidámságot varázsolt nem-

Mayer Gézáné
Budai Mária

csak a hozzászólók, kérdéseket feltevők szívébe. Mindenkinek megelevenedett a múlt, a szülőföld. Mária néni számos szamosújvári családról megemlékezett, többek között felelevenedtek Pongrátz Gergellyel, Ödönnel, az egész Pongrátz családdal való kapcsolatai is.

Emlékezetül dr. Issekutz Sarolta az örmény emlékekre

az örmény nép történelmére, kultúrájára és receptjeire emlékező könyvet adott át Mária néninek.

A folytatásban Vikol Kálmán zeneművész népdalcsokorral adózott erdélyi örmény gyökereinek, majd röviden bemutatta a magyarok egyik kedves népi hangszerét, a tárogatót, amelyen előadott néhány gyönyörű dallamot is. A Bartók terem közönsége hatalmas tapssal köszönte meg előadását, majd a művész a hely szellemét idézte, amikor Bartók Béla gyűjtéseiből az *Este a székelyknél* című dallamait megszólaltatta. Műsora zárásaként Vikol Kálmán megénekelte a nagyérdeműt, a „Hej én édes jó Istenem./ Oltalmazóm, segedelmem./ Vándorlásban reménységem./ Ínségemben lány kenyerelem./ Vándor fecske sebes szárnyát./ Vándorlegény vándorbotját./ vándor székely reménységét./ Jézus áldd meg Erdély földjét./ Vándor fecske haza talál./ Édesanyja

Vikol Kálmán

fészkére száll./ Hazajöttünk, megáldott a/ Csíksomlyói Szűz Mária.” együtt énekelte a klubdelután közönsége. (Szerk. megj.: Régi Székely Himnusz vagy Csíksomlyói Mária-siralom, kb. 1350-ből eredeti szövege.) A művész régi-szép köszönéssel búcsúzott: „Isten tartsa meg mindannyiuk jó egészségét!”

A klub háziasszonya a műsor végén a májusi és júniusi programokról információkat adott át a hallgatóságnak. Egy amerikai földrészről kapott e-mailt is idézett: „Felhívás! Egyszerre szóljanak a harangok a Kárpát-medencében Magyarország nemzeti gyásznapiján! 2010. június 4-én délután 4 óra 32 perckor három percen át zúgjanak a harangok, szóljanak az autódudák! Kilencven évvel ezelőtt ekkor írták alá, ekkor csatolták el Magyarország történelmi tájait, magyarok millióit.” Majd így folytatta: „Imádkozzunk, hogy sikerüljön a határainkon átívelő egyesülés nemzettestvéreinkkel, hiszen az Erdélyben lévő magyarság az, amely a magyarság megtartó erejét tovább viszi. Ezt mondhatjuk magyarként, székelyként és erdélyi magyar örményként is. A gyökerek ott vannak, onnan tudunk táplálkozni. Kultúránkat, hagyományainkat onnan tudjuk visszatanulni. Ezért nagy felelőssége van mind azoknak, akik az erdélyi örménység képviselőit felvállalják. Ezt teszi az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, amióta megalakult, és ezért alakult meg, mert keveseknek

adatik meg, hogy ismerjék a család hagyományait, őrizzék a családi ereklyéket, Bibliájukat, hiszen menekülők voltak. Mindenük ott maradt. Vissza kell szerezni – tudásban. Az Erdélyi Örmény Gyökerek ezért gyűjti össze a fénymásolt adatokat, okiratokat, fényképeket és zárja könyvbe, hogy mindenki számára elérhetővé tegye. Évek óta készíti elő a *Gudenus János József szerkesztésében 2000-ben kiadott Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* című könyv bővített kiadását, amely mára már sokezer családot ölel fel.” A bővített kiadás ősszel jelenik meg. Az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek is várja az olvasók írásait, adatait, emlékeit, családi kapcsolatait. Az elnökasszony felhívta a figyelmet arra is, hogy a füzetekben ismét közreadjuk a kisebbségi önkormányzati választásra szóló felhívást. Végül dr. Issekutz Sarolta megköszönte a meghívottaknak, a rendező Józsefvárosi- és a XVI. kerületi Örmény Önkormányzatnak a tartalmas műsort, és meghívott mindenkit az est fénypontjára, az örmény ízek kavalkádjára. Az előtérben rogyásig megpakolt asztalról ezúttal is hamar elfogytak *Keszi-Harmat Enikő* finomságai.

A megénekelgetett közönség

Így emlékeztünk a Genocídium 95. évfordulóján

Az egész világon szétszórtan élő örmények, az anyaországgal egyetemben, minden évben megemlékeznek a Törökországban 1915. április 24-én beindult másfélmillió örmény kegyetlen likvidálásáról.

A Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség is készült az idej megemlékezésére. Önzetlen fiataljaink, *Betegh Tünde* és férje rendbe tette az épületet körülövező kertet, eltávolította a sok gyomot, kitakarította a templomot és az épület többi részét. A Fővárosi Örmény Önkormányzat segítségével 600 meghívóval hívtuk a megemlékezésre készülöket. Felkértük *Dr. Erdő Péter* bíboros, érsek urat, hogy celebrálja a megemlékező szentmisét, és ő elfogadta felkérő meghívásunkat.

Forgács Alajos kanonok és Fülöp Ákos adminisztrátor

A Zuglói Örmény Önkormányzat ajánlására a 30 tagú *Adorate Vegyeskar* vállalta, hogy a szentmisén énekel. Előkészültünk a szentmisét követő agapéra is. Az oltár friss virágokat, új gyertyákat és oltárterítőt kapott. Az oldaltemplomban a Józsefvárosi Örmény Önkormány-

zat egy Örményországot bemutató, sok ízléssel és gondnal összeválogatott nagyméretű fotómontázs-tabló kiállítással járult hozzá a megemlékezéshez. Ezenkívül kiállítottuk az Országos Örmény Önkormányzat fotóművészeinek, *Balabanian Harrinak* a Genocídium Jereváni Múzeum archivált, tragikus felvételeiből készített nagyításait is.

Bár a szentmise csak délután fél öt-kor kezdődött, a meghívottak és az érdeklődők már három óra után kezdtek gyülekezni és olyan sokan jöttek el, hogy a templom oldalhajója is megtelt és sokaknak a szentély kinyitott oldalajtóin kívül, a kertben elhelyezett székeken, vagy csak állva jutott hely. Körülbelül 170–180 ember gyűlt össze. A megjelentek között volt az EÖGYKE elnök-asszonya dr. Issekutz Sarolta, a kerületi önkormányzatok

A mise résztvevői

A kiállítás is hozzájárult a méltó megemlékezéshez

elnökei és tagjai, az Országos Örmény Önkormányzat elnöke, Szarkiszján Ádám, a bécsi Örmény Nagykövetség főtanácsadója és több prominens személyiség is.

Mivel a Bíboros úr közbejött halaszthatatlan ok miatt nem tudott eljönni, a szentmisét *Forgács Alajos* kanonok úr celebrálta. Szentbeszédében történelmi pontossággal és részletességgel emlékezett vissza az örményeket már 1915. előtt ért pogromokra és a Franz Werfel Musa Dagh című regényéből már megismert Genocídium szívfacsaró eseményeire. Emlékeztetett a keresztény emberek megbocsájtó szeretetének szükségességére és arra is,

Kátai Mihály festőművész a múzeumnak adományozta az *Örmény Madonna c. festményét*

hogy ezeket a szörnyűségeket elfelejteni nem lehet és nem is szabad. A szentmisét az Adorate Vegyeskar Bárδος Lajos egy csodálatos kórusművével zárta, amely hatalmas tapsot kapott.

A mise után a megjelentek megtekintették a templom oldalhajójában az Örményországot bemutató vándorkiállítást, majd az örmény konyha ízeivel ismerkedtek meg. A Lelkésztség kinyitotta – a teljesen felújított környezetben látható, újrendezett és nagy részben tárgy-feliratozott – múzeális tárgygyűjteményt is. Az agapé finom falatainak fogyasztása közben pedig folytatódott a baráti beszélgetések.

Ha a Lelkészséget létrehozó P. Kádár Dániel apát úr letekintett az égből, bizonyára meglepődötten látta, hogy ismét együtt vagyunk és egyek vagyunk az ősökre emlékezve.

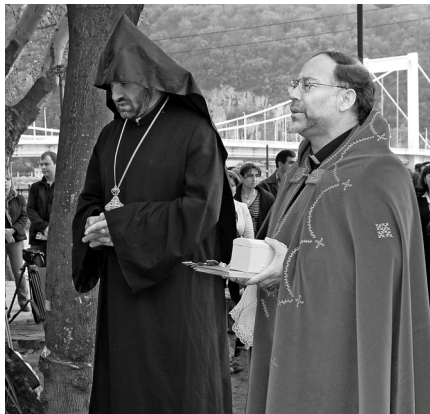
Zakariás Antal Dirán

A mise résztvevői

A Duna-parti Örmény Genocidium emlékművénél dr. Issekutz Sarolta és Heim Pál koszorúz, április 23-án

Barseg atya (Örmény Apostoli Ortodox Egyház) és P. Vahan Hovagimian (Örmény Kat. Mechitarista Rend, Bécs) közös imája a Kőkeresztnél

Majális első napján,

az illyefalvi Rustica házban, szombaton délelőtt 11 órakor tematikus fotókiállítás kezdődik „Ecsmiadzin kincsei” címen.

A kiállítás anyaga Marosvásárhelyi megálló után Budapestről érkezett és külön köszönet az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnökének, dr. Issekutz Saroltának. „Ecsmiadzin a második évszázad táján az ország fővárosa volt, az örmény keresztények Vatikánja, – a legenda szerint Világosító Szt. Gergely álmában megjelenő Jézus ezt a helyet jelölte az alászállás helyeként és így lett ez által is Ecsmiadzin az örmény kultúra kiindulópontja, központja.

„Ecsmiadzin” – ízlelgetjük az Ararát lábánál fekvő város nevét, csengő – muzsikáló szó, szinte észrevétlen kerít hatalmába s vezet évszázadokon át a távoli múltba. A kiállítás pannóin tematikus elrendezésben felvonulnak szakrális jellegű ötvösmunkák, hímzések, falképek, miniatúrák,

nyomatott textiliák, művészien megformált tárgyak, fafaragások, szőnyegek fényképei – megjelenítik az örmény nép szépezzékének, díszítőművészetének megannyi tárgyi bizonyítékát, amelyek a múltból jövőbe sugárzó üzenetközvetítőként hirdetik a folytonosságot, a fennmaradást.

A szemet gyönyörködtető színvilág, a különleges motívumkincs gazdagsága megállásra készíti az érdeklődőt, amit nem elég csak megtekinteni, hosszan tanulmányozni kell... igazabb élményt csak a valós megtapasztalás jelenthetne. – írja a marosvásárhelyi beszámolóját Szász Ávéd Rózsa.

Az illyefalvi kiállítás megnyitó után az erdélyi Oxendius Egyeztető Fórum tart megbeszélést, amelyre szeretettel várjuk minden háromszéki örmény származású barátainkat, s örmény szimpatizánsokat egyaránt.

Kalamár György

Ha már így alakult...

Ha már így alakult az örménység sorsa...
Ha már úgy alakult, hogy hétszáz éve az áni-i földrengés miatt (és a perzsa betörések miatt) sok ezren elmenekültek...

Ha már úgy alakult, hogy ezeknek az örményeknek nagy része beolvadt a befogadó nemzetekbe (miért is ne olvadt volna be több száz év során?), elsősorban az erdélyi magyarba, másrészt például a kelet-lengyelországi lengyel-ruszin-ukrán közösségbe...sőt, eredeti nyelvüket veszítették... és például az erdélyi örmények egy konszenzus alapján, amit Verzerescul atya dolgozott ki, lettek „római katolikus örmény” szertartású keresztényekké...

Ha már így alakult...

Akkor miért kell újabb vallásháborút indítani? Miért kell elhangoznia a Magyar Televízió egyes csatornáján a vallási műsorban, hogy a magyarországi örményeknek nincsen templomuk?

Keleti szertartású templomuk valóban nincs – de nyugati, „örmény katolikus” szertartású templomuk van. Vajon az Úristen keleti-e, vagy nyugati? Vajon nem „egy az Isten” – hogy egy egészen más keresztény felekezet, az unitáriusok jel-szavát idézzem? Egyáltalán, szertartás kérdése-e Isten?

Netán identitás kérdése? Mennyiben?

Az Isten identitása nem a „minden”? Hiszen, ha latinul, magyarul, angolul, lengyelül, spanyolul vagy örményül imádkozom – talán valamelyiket nem érti meg Isten? Talán csak egy nyelven tud?

Persze, tudom jól, hogy nekünk, embereknek van szükségünk arra a fajta „indentitás tudatra”, hogy ilyen vagy olyan szertartás szerint, ilyen vagy olyan nyelven kell – érdemes, hasznos – az Istenhez szólnunk.

De vajon kell-e ezért vallásháborút vívnunk? Kell-e egyre újabb templomokat építenünk, kell-e egyre újabb szertartásokkal küszködnünk? Hiszen a világon jóval több templom van – a legkülönbélebb vallások és felekezetek templomai – mint kórház, vagy bölcsőde. Egy óvoda, egy iskola talán sokkal több jót tehetne azáltal, hogy létezik és működik – vallási befolyástól függetlenül – mint azt egyáltalán elképzelni tudjuk.

Csak azt ne higgyük, hogy palástból, földött vagy földetlen főből, csadorból, táncból vagy tánc nélkül, füstőlőből s ki tudja még, miből áll a hit. Az istenhit – az a hit, amely kicsivel jobba teszi az embert. Amely még a reménytelenségben is reményt ad, akármilyen szertartással, akármilyen nyelven és akármilyen névvel hívjuk is az Istent.

dcs

(Utóirat: engem római katolikusnak kereszteltek, de bevallom, magamhoz vettem már református úrvacsorát, görög-katolikus áldozásban és pravoszláv szertartásban is részesültem – és mindegyik ugyanazt a felemelő élményt hozta: együtt voltam az isten-élménnyel.)

Gróf Széchényi István halálának 150. évfordulójára emlékezz

„Nagyobb gonddal ápd tested épségét is, hogy az méltó lakása legyen lelkednek és könnyebben cselekedhesd a jót!”

Széchényi Ferenc

Az örmény múlt és hagyomány Erdélyben

címmel az Erdélyi Múzeum Egyesület gyergyószentmiklósi fiókegyesület szervezésében 2010. május 6-án került sor a Nemzetközi Történeztudományi Konferenciára Gyergyószentmiklóson a Pro Art Galéria termeiben.

A konferenciát Mezei János, Gyergyószentmiklós polgármestere nyitotta meg, majd Szilágyi Lőrinc, a gyergyószentmiklósi örmény katolikus közösség plébánosa áldotta meg annak munkálatait. A két teremben nagyszámú érdeklődő kísérte figyelemmel a konferencia érdekes előadásait:

Dr. habil. Őze Sándor (egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest-Piliscsaba): *Nagy Sándor kapuján belül és kívül. Örmény és magyar kép formálódása a keresztény Európában a középkorban és koraiújkorban;*

Bálintné Kovács Júlia (Erdélyi Örmény Gyökerek kolozsvári munkatársa): *A csicsókeresztúri Torma családról;*

Kovács Bálint (tudományos munkatárs, Lipcsei Egyetem, Kelet-Közép Európa Intézet, Lipcse): *Az erdélyi örmények vallási társulatainak alapítása;*

Balázs Katalin (újságíró, Gyergyószentmiklós): *Örmény élet – a gyergyóiak visszaemlékezései;*

Dr. B. Garda Dezső (egyetemi docens, Babeş-Bolyai Tudományegyetem – Gyergyószentmiklós): *Erkölc és tisztesség a gyergyószentmiklósi örmény közösségben;*

Poósz Loránd (történész, Nagyvárad): *Az örmény népi kultúra visszhangja az erdélyi magyar sajtóban és közvéleményben;*
Dr. Issekutz Sarolta (Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke): *A magyarörmények identitástudatának fenntartásáért folyó küzdelem* címmel.

Délután a Delta Tanulmányi Központban filmbemutató következett: *Örmény nyomon Gyergyószentmiklós* címmel (rendező: Tokodi Gábor István, szakmai irányító: Kovács Bálint), majd Budai Merza Pál beszélt a formálódó dél-erdélyi, brassói örménységéről.

M

Jobbról-balra: Dr. B. Garda Dezső egyetemi docens, Dr. Issekutz Sarolta az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke, Poósz Loránd történész, Bálintné Kovács Júlia az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek kolozsvári munkatársa

Pethő Melánia

Konferencia az erdélyi örmények múltjáról

A konferencia Gyergyószentmiklós lakosságának összetartását erősíti

Népiünk múltjának feltárása a célja az *Erdélyi Múzeum Egyesület* által 1977 óta évente megrendezésre kerülő történetkonferenciáknak. Az EME gyergyószentmiklósi fiókegyesülete csütörtökön *Az örmény múlt és hagyomány Erdélyben* címmel szervezte meg a nemzetközi konferenciát. A délelőtti előadásokat film- és könyvbeutató követte.

Dr. Becsek Garda Dezső történész 1977 óta szervezi Gyergyószentmiklóson a történelmi konferenciákat, amelyek folyamatoságukkal Székelyföldön páratlanok. 1990-től már külföldről is hívhatott történészeket, így a szakmai fórumok nemzetközivé váltak. A Pro Art galériában csütörtökön tartott rendezvényen Garda Dezső elmondta, hogy már tavaly megszerette volna szervezni az örménységéről szóló konferenciát, hisz Gyergyószentmiklóson két civilizáció, a székely és az örmény szimbiózis járult hozzá a magyar kultúra életéhez.

Az idei rendezvényen is hazai és külföldi történészek tárták a hallgatóság elé kutatásaik eredményét: Dr. Óze Sándor, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem egyetemi docense Európa határáról szól, *Bálintné Kovács Julia*, az Erdélyi Örmény Gyöke-

Kovács Bálint

rek kolozsvári munkatársa, a csicsókeresztúri Torma családról emlékezett meg. *Kovács Bálint*, a Lipcsei Egyetem tanára erdélyi örmény vallásos társulatokról beszélt, *Balázs Katalin* újságíró a gyergyóiak visszaemlékezései alapján örmény történeteket idézett. *Poósz Loránd* nagyváradi történész az örmény genocídiumról szólt, *dr. Issekutz Sarolta*,

az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke az összetartás fontosságára hívta fel a hallgatóság figyelmét. A rendezvényszervező, dr. Garda Dezső régi dokumentumokra hivatkozva emelte ki az örmény társadalom értékrendjének alapköveit: szülő tisztelete, szegények pártfogása.

Dr. Garda Dezső elmondta, Gyergyószentmiklós lakosságának összetartását hivatott erősíteni ez a konferencia. Szavait alátámasztotta *Mezei János*, Gyergyószentmiklós polgármestere is: „Az örmények nélkül minden bizonytalannal lenne településünk, kevesebb érdekességgel, értékkel fogadhatnánk a felénk látogatókat s a gyergyóiakban sem fejlődött volna ki a másság elfogadása olyan mértékben, ahogy ma találkozunk vele” – fogalmazott a polgármester.

Budai Merza Pál

Székelyhon.ro 2010. május 6.

Mezei János (Gyergyószentmiklós polgármestere)

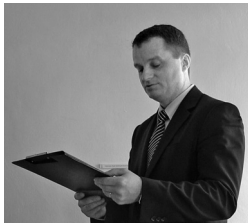
Tisztelt Meghívottak, Vendégeink, kedves Hallgatóság!

Ma olyan témából hallhatunk előadásokat, amelyek Gyergyószentmiklóst különösen érintik. Az örmények nélkül minden bizonytalannal nem ilyen város lenne településünk, kevesebb érdekességgel, értékkel fogadhatnánk a felénk látogatókat, a gyergyóiakban sem fejlődött volna ki a másság elfogadása olyan mértékben, ahogy ma találkozunk vele.

Örményország és az „1001 tornyú” főváros, Ani, már csak erőit-adó emlékekben elevenítődik fel az önök számára. A származási vidékükéről szinte semmi emléket, nyelvükből csak egy-két ima szövegét őrző erdélyi örménykatolikusok mára magyarrá váltak. Senki által sem kényszerítve, úgy vállalták a magyar sorsot, ahogy azt ránk, székelymagyarokra maga a jó Isten helyezte. Nem egyszer magasabbra emelve a nemzet zászlóját, mint egy magyar.

IV. Mohamed 1672-ben bevette Kamenez Podolszki lengyel végvárat. A Kárpátokon átvezető hágókon tömegesen jelentek meg Erdélyben, miután a Moldvában maradt örmények ismét szembekerültek a hatalommal, ahol a legnagyobb örményüldözésre 1671-1672-ben került sor, Duca idején. Apafi Mihály fejedelem a meggyérült lakosság pótlására és a gazdasági élet fellendítésére befogadta őket.

Ma úgy tűnik, Gyergyószentmiklóson él a legtöbb örmény származású, nem véletlen tehát az a mondás sem, hogy akinek ereiben legalább 10% örmény vér nem kering, az nem is szentmiklósi.

Mezei János

Ebben a hangulatban kívánok a konferencia munkálataihoz sikert, egyúttal megragadva az alkalmat, hogy köszönetem tolmácsolását kérjem a jelenlévőktől mindazokhoz, akik elődei, majd ők, e 350 év együttélés után szívlelek gyergyószentmiklósiként városunk felemelkedéséért tehetségük és lehetőségük mérté-

kében tettek, tesznek.

Jó visszanézni. Fontos is. Ami ellenben nem kevésbé elhanyagolható, az a ma és a holnap. Ezek elviselhetőbbé tételéhez kérem az örmény származásúak segítségét is. Isten áldja meg törekvéseiket, őrizze meg számunkra mindannyiukat, akiknek városépítő munkájuk eredményeire méltán vagyunk büszkék valamennyien.

Ugyanakkor köszönöm dr. Garda Dezső tanár úrnak azt a sok munkát, amit a gyergyói örménység múltjának feltérképezése, okulásunk érdekében tesz.

(Elhangzott: 2010. május 6-án Gyergyószentmiklóson, a Pro Art Galériában Az örmény múlt és hagyomány Erdélyben c. Nemzetközi Történeti Konferencia megnyitójának alkalmából)

A konferencia hallgatóságának egy része

Csíkсомlyóra készülve nagyon sok minden megfordult a fejemben – egy gondolatot veletek is megosztok. Hálas szeretettel, Cs. t.

Kis dolgok dicsérete!

Általában megfontoltan „komoly” dolgokat kérünk a jó Istentől, csak olyanokat, melyek igenis nagyon fontosak, szükségesek. Mi papok is arra bízattuk a híveinket, hogy igenis csak „komoly”, lényeges dolgokban lehet kérni Isten segítségét. Persze ez azt is jelenti, hogy sokszor mi magunk is egymáson csakis „komoly” dolgokban vagyunk hajlandók segíteni.

Sokszor rácsodálkoztam a Kánai menyegzőre, Jézusra és az ő drága édesanyjára, a fia által csodatévő Máriára. A Szűzanya diszkrétan félrehívja a fiát és jelzi, hogy baj van, elfogyott a bor. Jézus Mária kérésére több száz kupa nagyon jó minőségű borral ajándékozza meg az embereket. A mai jólfésült világunkban biztos botrány lenne, hogy egy szent, egy komoly egyéniség nyilvános fellépését azzal kezdene, hogy egy jókedvű, vidám társaságot megajándékozna sok-sok liter borral. Döbbenetes: hisz bor nélkül lehet élni! De amúgy is már a lakodalomra beszerzett bor elfogyott, eleget ittak?! De azt is mondhatnánk: jó-jó, legyen bor, de 15–20 liter bőven elég, és kész, aztán józanon, szépen mindenki menjen haza. Engem újból és újból megdöbbsent Istennek ez a háttartalan nagyvonalúsága, túláradó jósága, parttalan szeretete. Nem szűkmarkú az Isten, és nem is idegesen pánikoló, hogy: „jaj, mi lesz, ha az emberek talán többet isznak? Mit fognak mondani majd az ég angyalai, ha itt nekem ezek reggel dalolva indulnak hazafelé?”

Istennek ez a nagyvonalú jósága, a jelentéktelen, marginális dolgokban is megnyilvánuló szeretete arra ösztönöz, hogy

ne csak a lényeges, igazán fontos dolgokban legyek az embertársaim szolgálatára, hanem sokszor a kis dolgokban is, a semmiségekben is szeressem őket. Soha nem felejttem azt a szép napot, mikor először mentem el, mint kispap az elmekórházba. Volt ott egy nagyon beteg néni. Akkoriban a kommunizmus végső éveiben sajnos az őrjöngő betegeket láncsal kötötték az ágyhoz. Szegény beteg néni nagyon ápolatlan volt, nagy kajla körmei időnként töredekezve meredeztek, és én szépen nekiálltam levágni azokat. A vergődő néni pillanatok alatt lecsendesedett, és szeretettel hagyta, hogy a magam férfiúi ügyetlenségével levágjam a körmeit és megigazítsam a haját, a kendőjét. Nagyon szép barátság szövődött köztünk. Sokszor biztatva mondotta, hogy csak semmiért ne aggódjak, „mert ő mindenben segítségemre lesz...” A néni már rég meghalt, de én úgy gondolom, hogy ezzel a kis „semmisséggel” – hisz mint vékonypénzű kispap, én anyagi dolgokkal nem tudtam őt megajándékozni – egy igazi jó barátot találtam benne. Hiszem, hogy ez a sok szenvedésben megtisztult lélek majd velem, „védencével” szembe fog jönni az utolsó ítéletkor. Mostanában is sokszor kérem az én „névtelen szentem” közbenjárását egy-egy gondomban, bajomban. Egy másik kedves történet is eszembe jut. Húsvét másodnapján néhány fiammal mi is elmentünk locsolni. A város szélén a nagy szemétdomb mellett több szegény család lakik. Ott él egy kis viskóban egy fogatlan öreg koldus asszony is. Én azelőtt többször is voltam nála, élelmet,

ruhát, „fontos” dolgokat vittem, és még „fontosabb” tanácsokat adogattam neki. De ezen a szép tavaszi napon nem vittem semmit, csak megálltam a rongyaiban görnyedező néni előtt és szépen, ahogyan illik egy férfinak a nővel szemben, megszólítottam a mamát és megkérdeztem, hogy: „hallom hervadozik a virágszál, szabad-e locsolni?” A néni megütöközve mondta: „Ó, atya, ne butáskodjon....” Én mosolyogva ránéztem. Majd a néni, mint egy szemérmes nagylány, szépen kiegyenesedett, felém fordult, és láttam, hogy a szemében megcsillan egy könnycsepp. A „fiaim” is elmondták a kis versikéjüket, és szépen megöntöztük a nénikét. Soha se feledem el, ahogyan az a fogatlan arc elpirult, majd a néni eltűnt, és a rongyai közül elővarázsolt egy szép piros almát, hogy megköszönje azt, hogy emberként fordultunk feléje. Kis dolog, néhány kölni csepp, és egy piros alma, de én úgy éreztem, hogy a felebaráti szeretetnek egy

hihetetlenül szép, új útja nyílt fel előttem, az emberség útja, hol már nem létfontosságú dolgok cserélnek gazdát a bürokrácia szabályai szerint kitöltött papírformák szerint, hanem ember találkozik a hús vér emberrel, testvér a testvérral.

Csodálom Mária figyelmességét, ahogy az emberek gondjait megérzi, és Isten segítségét tudja kérni, még egy ilyen melles kis dologban is, ahhoz hogy egy jól induló lakodalmas buli jól is végződjön. Adná az Isten, hogy egymással ne csak drága, létfontosságú adományokkal „törődjünk”, hanem a magunk egyszerű kicsinységében is tudjunk egymásnak társai lenni a bajban. Merjük egymást megajándékozni egyszerű kis dolgokkal, egy nyugodt sétával, vagy egy vidám, vasárnap délutáni rómi játékkal, vagy ha annak látnánk szükségét, talán azzal, hogy megiszunk a másikkal egy kávét, vagy egy korsó jó hideg sört.

Szeretettel, Csaba t.

Egyházi hírlevél

Húsvét időszaka megerősített bennünket a feltámadás hitében, örömeiben. Ezt a hitet, ezt az örömet szeretnénk megmutatni a körülöttünk élőknek. Isten megerősít a tanúságtevő életben, napról napra felkínálja kegyelmét, amikor imádságunkban értékes időt adunk neki, amikor a vasárnapi Szentmisében találkozunk vele, hallgatjuk szavát, táplálkozunk Jézus testével.

A nyári időszak alkalom arra, hogy hitünkéről sokfelé tegyünk tanúságot, és alkalom arra, hogy feltöltődjünk, hogy majd szeptemberben újult erővel tehesük dolgunkat.

A nyári időszak Szentmiséi és ünnepei az Orlay utcai templomban:

Június 20-án ünnepeljük *Világosító Szent Gergelyt*, az örmény nép apostolát.

Júliusban és augusztusban előre láthatóan lesz néhány vasárnap, amikor nem leszek Budapesten, így a Szentmise elmarad. Ezek a következők: július 4; augusztus 1,8,15

[Július elején az európai hivatásgondozók konferenciájának szervezőjeként Esztergomban leszek, augusztus elején a nemzetközi ministráns zárandoklaton veszek részt Rómában, augusztus 15-e pedig a nagytétényi templom búcsúünnepéje.]

Előre jelzem, hogy templomunk búcsúünnepét, *Fogolykiváltó Boldogasszony* ünnepét **szeptember 26-án** tartjuk meg.

Fülöp Ákos plébános

Győrfi Dénes

Emlékek az erdélyi örmények életéből

A nagyenyedi Bethlen Könyvtárban búvárkodván alábbi címet viselő, kis, 32 oldalas könyvecskére lettem figyelmes: **„Emlékezetek az erdélyi örmények múlt életéből melyeket az örmények apostola világosító Szent Gergely 1858-dik évi ünnepén a szamosújvári örm. szertartású templomban mondott egyházi beszédben elő adott LUKÁCSI KRISTÓF, szamosújvári plébános és Szolnok kerületi esperes. Nyomatott a mechitaristák nyomdája betűivel, Bécsben, 1859.”**

A borító belső oldalán található ex-libris szerint gróf Mikó Imre kollégiumi főgondnok adományaként került az enyedi könyvtárba 1863-ban. Azon borító külső oldalán pedig szerző kézíratos dedikációja: „N. M. Gróf Mikó Imre úr Ó Excelenciájának.”

Ugyanakkor az első nyomtatott oldalon található szöveg szerint, szerző Szamosújvár szabad királyi város tekintetes tanácsának és összes örmény ajkú polgárságának ajánlja tisztelettel a szóban forgó kiadványt. A következő lap tanúsága szerint Jakabb polgármester 1517/1858 sz. alatt alábbi kéréssel fordul Fő Tisztelendő Esperes Plébános Lukácsi Kristófhhoz: „Nemzetünk Védszentjének, világosító szent Gergelynek f. 1858-ik évi emlékünnepe a helybeli örmény szertartású anyaegyházban főtisztelendő Úr által mondott egyházi szent beszéd, e városnak, hitéhez és ősi szertartásához vallásos kegyelettel ragaszkodó örmény ajkú összes polgársága keblében sokkal kedvesebb s állandóbb érzelmeket gerjesztett, sem hogy azt a pusztában

kiáltozónak hangjaként, a Szentegyház falai között nyom nélkül elenyészni engedhetnének; s azért a tanács s választott közönség, mint az összes polgárság képviselője, kedves kötelességének tartotta, ezen az örmény nemzet múltját felderítő történelmi adatokat tartalmazó, s valamint nemzetségünk, úgy rítusunknak is múltja s jövője tekintetében oly igen érdekes egyházi beszédnek saját pénztára költségén ki nyomtatását elhatározni.

Mivégre szíves bizalommal felkéretik főtisztelendő Úr, hogy a közóhajtást méltányolva, az érdekelt igen becses tartalmú beszédet kinyomatás, s így a távolabb lakó örmény atyafiakkal is közölhetés, és mentől terjedtebb köztudomásra juttathatás végett át engedni s illetőleg mielőbb e tanácshoz juttatni szíveskedjék.

Sz. kir. Szamos-Ujvár városa tanácsa és esküdt közönsége.

Július 15-én 1858.

A polgármester Jakabb.”

Szerző tekintélyes előadását a Teremtés könyve 8. fejezetének 4. versével vezeti be: „És megállapodék a Noé bárkája a hetedik hónapban a huszonhetedik napon, Örményország hegyein.” Majd beszéde bevezető részében eképp indokolja meg előadásának tartalmát, fontosságát és időszerűségét:

„Mai napon, melyen városunk védszentjének, Örményország és nemzet Apostolának, Szent Gergelynek, kit az összes katolika egyház „világosító” melléknévvel tisztel, évfordulati ünnepét üljük, nem tehetek jobbat, nem hasznosabbat, nem a nagy szentnek tiszteletére méltóbbat s

célszerűbbet, mint ha nemzetünk és nemzeti egyházunk eredetét és nevezetesebb viszontagságait, alkalmas elmélgedések kíséretében, rövid vázolatban előadom; illendő dolognak tartom ugyanis, hogy egy külön ajkú és külön egyházi intézményekkel bíró egyházi község, nemzete és egyháza múlt életének némi történelmi ismeretével bírjon; mert nem szeretjük, nem becsüljük azt, mit nem ismerünk; ismernünk kell nemzetünket, nemzeti egyházunkat, annak intézményeit, szer-tartásait, hogy szeressük, becsüljük és tiszteletben tartsuk. Aztán ki az közületek, legyen az ezen egyházi községnek tagja vagy nem, ki látván azt, hogy mi a velünk együtt lakó, és minket minden oldalról környező népektől, nemcsak egy különböző ajkú népfelkezetet képezünk, hanem Isteni tiszteletünket is az övékétől különböző nyelven és különböző szertartás szerint végezzük, - tudni ne óhajtáná: hol és mikor vette légyen ezen nemzet, ezen egyház eredetét? Honnan és mikor származtunk légyen e tájékokra? Minő okok bírhatták őseinket eredeti hazájok oda hagyására, és illy messzi földön, idegen ajkú népek közt új lakhelyek keresésére? Várakozástokat sokáig függőbe nem tartom, kimondom mindjárt kezdetben, miszerint mi „menekültek” vagyunk, és pedig nem politikai hanem vallási menekültek, mint beszédem folytán bővebben ki fog világítani, melynek első részében nemzetünk és egyházunk nevezetesebb történelmi emlékeit kezdettől a legújabb időkig; a másodikban pedig azon tanulságokat fogom előadni, melyeket a történelmi emlékekből vonhatunk, és azon kötelességeket, melyek azokból mireánk, kik az örmény nemzetnek és egyháznak sorsosai és a történelmi emlékeknek hagyományosai s örökösei vagyunk, hárulának.”

Ilyen bevezető után következik beszédének tulajdonképpeni magvas, tartalmas része, melyben amott az elején kifejti, hogy a nagy Örményország, Elő-Ázsiának egyik nagy kiterjedésű és termékeny tartománya, a Tigris és Eufrátesz folyók áltatta igen gazdag és áldott területet foglalta magába, s annak Ararát nevű igen magas hegyén kötött ki az özönvíz el múltával Noé bárkája is. Az ősrégi örmény krónikák tanúsága szerint a Babel torony építésekor keletkezett nyelvezavar után, Haik, az örmények ősapja, családjával és nagyszámú híveivel együtt Sennaar mezejéről az Ararát földjére távozott s ott ő, valamint nemzedékei szinte két ezer évig uralkodtak s ez idő alatt állandóan fenn tudták tartani önazonosságukat, s függetlenségüket a szomszédságukban levő hatalmas babiloniakkal, assziriussokkal, medusokkal, perzsákkal szemben, mialatt Tyrus városával s a föníciaiakkal állottak nagyszabású kereskedelmi kapcsolatban. Az akkoriban épített városok és várak romjai, valamint a szerteágazó csatornahálózat is korabeli fejlettségüket igazolta. A továbbiak során a hatalmas római birodalommal is hol békés, hol háborús viszonyban éltek.

Vallási tekintetben, Krisztus születése előtt több istent imádtak s a szomszéd népektől vették át amazokat, un. a chaldeusoktól a nap, hold és csillagoknak, a perzsáktól a tűznek, víznek, a görögöktől Jupiternek, Apollónak, Diánának, Herkulesnek s a többi isteneknek a tiszteletét. Az örményeknek a keresztény hitre való általános áttérése a IV. században, pontosabban 305-ben történt meg, világosító Szent Gergely lévén ennek megvalósítója. A szamosújvári templomban látható oltárkép – melyre

előadó is hivatkozott – pontosan azt a jelenetet ábrázolja, amikor Sz. Gergely az Eufrat vízében megkereszteli magát a királyt, királynét, a hadsereget, valamint a temérdek – források szerint kb. egymillió négyszázezer embert. A megtérés után Sz. Gergelynek s magának a királynak az volt első gondja, hogy a római Pápa s Constantín császár előtt tiszteletüket leróják, mi végett fényes kísérettel mentek Romába. Onnan hozta Sz. Gergely I. Sylvester Pápától azon szokásokat és szertartásokat, melyekben az örmény vallás minden keleti eredetisége mellett annyira hasonlít a nyugati római latin egyházhoz. S megmaradt a továbbiakban e egyházi szövetség évszázadokon át, utolsó megerősítésére 1439-ben, IV. Eugén Pápa idejében került sor. S következett egy minden tekintetben áldásos, alkotó, termékeny korszak, melynek eredményeként szebbnél szebb templomok épültek, a szegények, árvák, tehetetlenek, betegek ápolására országszerte kórházak, árvaházak, ispotályok, férfi és női szerzetesrendek, kolostorok létesültek. S az örmény irodalom is virágzásnak indult. Már a IV. s a következő századokban is írók éltek s alkottak Örményországban, akkor, amikor ilyesmiről még Európában szó sem lehetett. S történtek mindezek akkor, amikor mindezen fejlődéssel párhuzamban az örmény nemzet a legborzasztóbb háborúknak is részese kellett, hogy legyen az ellene törő pogány mohamedán s Ázsiából reájuk zúduló egyéb hordákkal szemben. Ezek közül talán a perzsák követték el a legtöbb kegyetlenséget az örmény keresztényekkel szemben.

„E végre – hangzik az előadás – számtalan tűzímádó papokat, úgynevezett Mágusokat hoztak az országba, kik az

Úr oltárait lerombolták, és a perzsa örök tűz tiszteletére országszerte oltárokat emeltek és a föld népét a tűz imáadására kényszerítették, az ellenszegülőket leölték vagy rabszíjra fűzve fogságba hurcolták.” A negyven évig tartó legvérengzőbb háború alatt az örmények köréből akkoriban kikerült vitéz hősök sokaságából Vártán hadvezér neve került említésre, aki nyolcvan éves korában csupán árulás következtében esett el 1036 küzdőtársával egyetemben.

A következő súlyos csapásokat pedig a tatárok XIII. századi garázdálkodásai követték el az örményeken. Ennek ellenére, a továbbiak során a kereszties háborúkban részvevőknek voltak képesek hathatós segítséget nyújtani, fegyverben, élelemben, hadi eszközökben és nem utolsósorban, harcosokban. E háborúk kimenetele után, az örmények ismételen magukra maradván, bosszúként az arab, perzsa, török és tatár népek rohanták le országukat, minek során „a lakosok kor és nembeli különbség nélkül kardra hányattak, vérpatakok, lángba borult és hamuvá lett városok és helységek jelölték az utat melyen a barbárok haladtak.”

A túlélő örmények hazájukat odahagyva, részint a bizánci birodalomban, részint az olasz tengerparti városokban: Vencében, Génában, Livornóban, Pisában, Anconában, Nápolyban és Romában, részint a Duna melléki városokban, mások pedig az orosz tartományokban, majd a tatároktól háborgatva, Krimeában telepedtek le. Innen 178 év múlva, 1457-ben, ismét a tatárok miatt, Lengyelországba menekültek, onnan pedig Moldvába, Bukovinába és Havasalföldre költöztek. A Moldvába telepedettek, a helybeliekhez hasonlóan, a görögkeleti

vallásra álltak át s csak később, Erdélybe való áttelepedésük után, tértek vissza a katolikus vallásra. S pontosan ez a vallási kényszer volt az, ami 1672-ben arra készítette a moldvai örményeket, hogy Erdélybe telepedjenek át I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem engedelmével, aki őket örömmel fogadta, azok egy részének saját ősi jószágát, Ebeshalvát engedte át s valamennyiüket különféle szabadalmakkal és kiváltságokkal ajándékozta meg. A továbbiakban Nagy Leopold osztrák császár az osztrák birodalom iránt tanúsított hűségükért s Verzeresko Oxendius püspökük hasonló jellegű megnyilvánulásaiért külön város építését engedélyezte számukra, mely esemény éppenséggel Szamosújváron valósult meg. S hasonlóképpen támogatásáról biztosította a római pápa is az erdélyi örményeket, kiknek élére a római tanulmányait befejező Verzereskot szentelte püspökké, aki a kijelölt helyre építé fel saját házát s példáját követve tódultak e helyre, a mai Szamosújvárra az örmény hívek Görgényből, Peteléről, Besztercéről, Károlyfehérvárról s más erdélyi tájakról. A püspök halála után háza helyén kápolnát emeltek, majd annak helyére ama impozáns templomot, melyben Lukácsi szóban forgó nagyszabású beszéde is elhangzott 1858-ban. „Miután pedig Verzeresko püspök meghalt, és a nemzetnek megszűntek lenni ajka és rítusa szerénti egyházi előljárói, megszűnt az egyetértés és összetartás a nemzetben, megszűnt az egység és egyformaság az egyházi életben, az isteni szolgálatban. Azon idő óta beállott egyházi állapotaink hasonlítaniak egy szétvert nyájnak állapotához, az édes apjoktól elmaradt árva gyermekek sorsához”. – állapítja meg keserű szájjal a szónok.

Mellőzvéen ezen jelenségek további részletezését, szónok inkább a történeti visszatekintőből eredő tanulságokat próbálja ecsetelni s amazokat állítani a t. hallgatóság elé. Néhány jellegzetes gondolat hiteles idézése többet mond mindenfajta elmélkedés helyett. Más szóval, e vonatkozásban nagyenyedi tanár és krónikás P. Szathmáry Károly ideillő szavait idézném – aki különben Lukácsi Kristóf kortársa volt (1831–1891 között élt) s aki így vallott: „Inkább akarok a más szavaival igaz lenni, mint a magaméival tévedni. Inkább jót ismételni, mintsem eredeti lenni a gyengeségekben!” Nos, jómagam is mindezt szem előtt tartva idézem Lukácsi szavait eképpen: „Igenis szeretett Híveim! Vértanuknak és hitvallóknak vagytok ti ivadéki; mert nem nagyot mondok, ha azt állítom, hogy nincs köztetek család, mely, ha leszármazási fáját fel tudná vinni a múlt századokba, tagjai közt vértanukat és hitvallókat ne számlálna. Ezt azonban nem azért mondom, hogy elbázzátok magatokat, hanem hogy őseitek példáját szem előtt tartva, legyetek ti is a hitben állhatatosak, semminemű földi érdek, világi szerencse vagy emberi tekintet meg ne ingasson, meg ne tántorítson a hitben; hanem azért, hogy legyetek méltó fiai és leányai, méltó unokái őseiteknek, hogy valamint hitöknek vagytok örökösei, úgy legyetek örökösei az ő erényeiknek, keresztyeni jámborságuknak, hogy éljen bennetek is a hit, és tetteikben nyilvánuljon, valamint élt ő bennük és nyilvánult kegyes jámbor életben és tetteikben.” Majd a továbbiakban: „Apáink, kik midőn Erdélybe jöttek, lakhelyek nélkül szűkölködtek, egyetértés, hazafiúi szeretet, egyesített erő és áldozat által, nemcsak

helyet tudtak egy külön nemzeti város építésére nyerni, hanem a nyert, azelőtt pusztá helyen csinos várost tudtak építeni. Apáinknak vallásos buzgalma Isten dicsőségére ezen nagy és felséges szentegyházat alapjából föl tudta építeni, mi a fenn levő várost és templomot fenntartani és mindkettőt amint őseinktől vettük utódainknak által adni, egyházunk időnként fölmerülő szükségzeit fedezni nem tudnánk? – Hajdan magán, Istenfélő férfiak és családok saját költségükön templomot építeni, kórházat állítani és alapítani tudtak; mi városunk szegényeiről, betegeiről és árváiról, kik véreink és atyánkfiai, gondoskodni ne tudnánk?”

Majd pedig befejezésül többek között ezeket mondotta emlékezésében

Lukácsi Kristóf: „Alkotója pedig és megmentője nemzetünk mindkét nembeli életének világosító Sz. Gergely; ha Ő nem lesz, ha Isten végzetlen irgalmában Őt nemzetünknek nem adja, rég eltűntünk volna mi is a népek sorából, és az egykor szomszéd népek sorsára jutottunk volna. Az Ő szelleme lelkesítette őseinket vallási harcaikban, vigasztalta szenvedéseikben. Az Ő lelke lebeg és őröködik mind máig nemzetünkön, egyházunkon, egyházi szertartásainkon és intézményeinken, melyeknek szerzője, és melyekbe Istentől ihletett lelkét öntötte. Tiszteljük szeretett Híveim! Nemzetünk ezen nagy Apostolát, legnagyobb jótevőjét, kinek Isten után nemzeti megmaradásunkat, vallásunkat s egyházi intézményeinket köszönhetjük.”

Fővárosi Örmény Klub

2010. június 17. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

– Az erdélyi örmények vallási társulatainak
alapítása

Előadó: **Kovács Bálint**,
a Lipcsei Egyetem, a Kelet-Közép-Európa
Intézet (Lipcse) tudományos munkatársa

– *Örmény nyomon Gyergyószentmiklós*
filmbemutató

Rendezte: Tokodi Gábor István
szakmai irányító: Kovács Bálint

Rendezi: *Ferencvárosi Örmény Önkormányzat*

Támogató: *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület*

Erdélyi örmény nemesi családok címerei kiállítás Marosvásárhelyen

Novák József munkái vették birtokukba a marosvásárhelyi Bocskai terem falait, megtöltve élettél a teret. Megalkotójuk gyermekkori vonzódásának – a lovagkor iránti érdeklődésének sugallatára kezdett a pajzsok, címerek tanulmányozása, megrajzolása-festéséhez. Mára már mintegy 400 alkotással büszkélkedik. Munkáival nemcsak Erdélyben, határon túl is találkozhatunk és nem csupán kiállítóterekben.

Az örmény családok címereinek bemutatása hézagpótló jellegű, hiszen Erdélyben első alkalommal nyílt erre lehetőség – tudjuk meg *Puskás Attila* bevezető ismertetőjéből.

Hogyan jutottak elődeink a címerhasználat birtokába? A kereskedőként számon tartott örmények az uralkodó Habsburg háznak nyújtott előnyös pénzhitelekkel, Bánát benépesítése idején a földterületek birtoklásával egy időben Mária Teréziától nyert nemesi címmel és többen közvetlen az uralkodótól vásárolt előjogokkal szereztek címerlevelet és címerhasználati jogot. Előbb 57 örmény nemesi családot számláltak Erdélyben.

Örményország 1990 előtti, Örmény Köztársaság mostani címere mellett Erdély címere, a mechtarista rend és a MÖMKE címer mellett betűrendben felsorakozó családi címerek látványa lenyűgöző.

A tájékoztatót hihetetlen érdeklődéssel hallgató közönség zsúfoltságig betöltötte a termet. Meghívott előadó *László Zsuzsa* színművésznő tolmácsolásában elhangzó, fordulatos örmény anekdoták és *Lőrinczi György* gitármuzsikája után, az elmaradhatatlan Agape mellett véget nem érő baráti beszélgetéssel zárult a rendezvény.

Az egyesület gördülékeny működését biztosító székhelyhiány ellenére a tagság tájékoztatása-hírközlés, adminisztrációs munkák, „könyvesasztal kínálat” állandó működtetése, szervezési tennivalók megbeszélése mind-mind nagy odafigyelést igénylő munka, amit a tagok önként vállalt feladatként elismerést érdemlően végeznek.

A kiállítás vándorkiállítás jelleggel lett létrehozva, és reméljük, hogy Erdélyszerte megismerhetik az érdeklődők.

Szász Ávéd Rózsa

Lőrinczi György gitározik

Meghívó, nemcsak II. kerületi lakosok számára!

A Budapest Főváros II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat szeretettel hívja az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek olvasóit

2010. június 12-én, szombat déli 12 órára

a Millenáris Parkba, Budapest, II. ker., a Mummut II. mögött.

(Megközelíthető a Széna tértől)

a II. Kerület Napja keretében idén is megrendezésre kerülő

Ízek utcája

nemzetiségi gasztronómiai kóstolóra, és az azt követő közösségi találkozóra.

Kérjük, hozza magával a Választási Irodától kapott értesítést és kérelmet (űrlapot), amelyen az örmény választói névjegyzékbe történő felvételét kérheti az őszi Örmény kisebbségi önkormányzati választásokra.

Keresse az örmény sátrat!

Mindenkit szeretettel várunk!

dr. Issekutz Sarolta elnök

Hayk Grigoryan kiállítása az Újbuda Galériában

Hayk Grigoryan jereváni örmény grafikusművész nagyszerű kiállítását nyitotta meg a XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat 2010. május 4-én az Újbuda Galériában. A grafikákat *Ürmös Péter* grafikus, művészeti író méltatta. Az esten közreműködött *Avedikián Viktória* énekművész.

Killyéni András

Pusztainé Wellmann Katalin emlékére

Április végén kísértük utolsó útjára Kolozsvár egyik legnevesebb sportolóját, Wellmann Katót, aki Sárga Kristóf kolozsvári örmény kereskedő unokája volt. A kolozsvári Szabadságban megjelent *Killyéni András* írásával búcsúzzunk mi is tőle, és azt is számon tartjuk, hogy a szintén örménymagyar Voith József is volt korcsolya bajnok. *B. Kovács Júlia* „Az 1872-es alapításától a második világháború végéig a Kolozsvári Korcsolyázó Egylet (KKE) meghatározta városunk korcsolya-életét. Bajnokai – Somodi András és testvére, István, Voith József, a Marczinkievits fiúk, Beke Lajos, Horosz Béla, Bojáki Anna – országos bajnoki címek sorát nyerték a századfordulótól az 1930-as évekig. Kiváló sportolók körébe csöppent a korcsolyáért rajongó gyermek az 1930-as évek derekán, hamarosan pedig országos szinten ismert sportolóvá érett, a KKE utolsó bajnokától búcsúzzunk. Wellmann Katalin 1927. szeptember 18-án született Kolozsváron, tanulmányait a helyi Református Leánygimnáziumba végezte 1938 és 1946 között. Már hétévesen a Kolozsvári Korcsolyázó Egylet, 1942–1944 között pedig a magyar ifjúsági műkorcsolya válogatott tagja, első sikereire Beke Lajos segítette. A KKE 1944-es megszűntetése után a kolozsvári Haladás korcsolyázójaként négy egyéni országos bajnokságot (1949, 1952, 1953, 1954), illetve két páros bajnoki címet szerzett – Balázs Istvánnal (a képen is ők láthatóak) 1958 és 1959-ben. Wellmann teniszezőként is szép eredményeket ért el. A második világháború

idején a Kolozsvári Egyetemi Atlétikai Clubban (KEAC), a háború után pedig a Dermata, Haladás, illetve az Egyetem színeiben versenyzett férjével és edzőjével, Pusztai Bélával (1949-ben házassodtak). Vegyes párosban négyszer hódították el az Erdély Kupát (1947, 1948, 1949, 1951), az 1950-es évek elején az ország akkori vezetője, Petru Groza, rendszeresen Kolozsvárra járt teniszezni a Pusztai-családdal és baráti körükkel. 1968-tól nemzetközi műkorcsolya-pontozóként, 1982-től pedig a nemzetközi korcsolya-szövetség versenybírójaként működött, bíraskodott az 1990-es szentpétervári Eb-n, a halifaxi (kanadai) vb-n, a budapesti ifi vb-n, 1991-ben pedig a müncheni vb-n. 15 országos pontozói tanfolyamot vezetett.

Isten nyugtasson, Kató néni!”

Felhívás

2010. augusztus 27-én du. kb. 17–18 órakor Brassóban erdélyi örmény találkozózt szervez az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület felkérésére és megbízásából *Budai Merza Pál*. Az erdélyi barangoló csoport szeretettel várja a barcasági és háromszéki örményeket egy kis kulturális csemegére, közös beszélgetésre és falatozásra. A programot a pontos időponttal és helyszínnel a helyi tévében és újságban is meghirdetjük.

Ismerjük meg gyökereinket, távoli rokonainkat. Mi szeretettel várunk mindenkit.

dr. Issekutz Sarolta elnök
Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(16. rész)

Időközben Európa egét mind sötétebb felhők borították. Európa nyugati részén politikai és társadalmi megmozdulások jelennek meg és egyre erősödnek. Ez különösen jellemző a soknemzetiségű osztrák-magyar monarchia területére. Az osztrák hatalom az egységesítés után 1806-ban megkezdte a magyarok elnémetesítését, aminél még erősebb volt a szlovákokkal szemben eljárásuk. A leigázott népek körében egyre nőtt a nemzeti hovatartozás eszménye. Ausztriában a leginkább leigázottak a szlovénok voltak, akik az osztrák uralom alatt elvesztették identitásukat, ráadásul hiányzott körükből az értelmiségi réteg. Ilyen körülmények közepette kezdődött meg a szlovén ébredés, amelyre rámutattak a magyarok és németek is, s amelyet az európai civilizáció veszélyének neveztek.

Kiss Ernő, mint magasrangú tiszt, ezekről a fejleményekről értesült. Mint katoná azonban nem avatkozott a politikai életbe, hű katonája maradt a bécsi udvarnak. Sok elfoglaltsága miatt nagyon kevés ideje volt a „kimenőkre”, melyet pedig annyira szeretett és vágyott is rá, de ez egyre ritkábbak lettek az amúgyis kegyetlen életfeltételek között. Erről leginkább az a levél árulkodik, amelyet a messi Javorovórol írt Rozália leányának: „Itt úgy vagyok, mint egy száműzött. Sem nekem, sem lovaimnak nincsen kimenője, mert be vagyunk havazva. Csak most értettem meg a különbséget az isteni Bánát és az itteni helyzet között. Nem értem meg egy napot sem itt, ebben az átkozott környe-

zetben, hogy ne fújt volna erősen a szél, és ne esett volna az eső. Olyan hideg van, hogy állandóan tüzelni kell.” Második levelében azt írta, hogy nagyon lefoglalja a zászlóaljjal való feladatai, foglalkozása, vannak olyan napok, hogy azt sem tudja, hol áll a feje. Egyben értesíti lányát, hogy a hadgyakorlat után Kolozsvár és Temesvár érintésével Elemérre indul, ahol 12 napot fog eltölteni.

Az 1839-es év folyamán az eleméri birtokon egyre több gondot fordítottak a selyemhernyó tenyésztésére és az állatállomány növelésére, illetve a birka-tenyésztésre. A német lakosság korszerű módon megkezdte a selyemgubók feldolgozását. Másrészt az európai nagyobb kereslet végett a gyapjú feldolgozása is korszerűsödött, ami nagyon kedvelt árucikk volt Bécsben és Budapesten is. Wanbach üzleti útjai és szerződés kötése hatására megkezdődhetett a selyemszál és gyapjú nagyobb mennyiségű kivitele.

Az eleméri birtok gazdasági erősödése csak egyik oka volt a Kiss lányok egyre nagyobb népszerűségének.

A lányokból csinos menyecskék formálódtak, megjelenésükkel nagy hatással voltak környezetükre. Torontál megyében egy bál sem múlt el jelenlétük nélkül, s minden szem rájuk figyelt. Kortársaik angyaloknak tekintették őket vitathatatlan szépségük és szívélyességük miatt.

1839-ben Csekonics báró kastélyában rendezett bálon az ikrek annyira elbűvölték a házigazdát, hogy a bál befe-

jeztével kézen fogta a két leányt, és a terem közepén a vendégek előtt megköszönte nekik, hogy szépségükkel és fiatalságukkal ünnepélyesebbé tették az estélyt.

A sport történelemmel foglalkozó kutatók számára értékes adat lehet, hogy a Kiss lányok voltak a Bánságban az első elismert krikett játékosok. Az első krikett pálya a kastély udvarán épült 1839-ben, ahol Rozália és Augustza, a környék vendégei, sőt az egész Torontál vármegyéből versenyezhettek.

1840 májusában az eleméri birtokot Lázár Zsigmond, az écskai kastély tulajdonosa látogatta meg. Vele érkezett felesége, Edelszbacher Viktória is. A látogatás célja a gazdaság fellendítésének megtárgyalása volt. A Wanbachhal való hivatalos megbeszélések után a vendégek egy Tisza parti kiránduláson vettek részt, ahol egy különleges sátorban halból készült finom ebéd várta őket. Écskára való visszatérésük során a vendégeket szerb és német népviseletbe öltözött lovasok kísérték.

Június közepén Elemérrre érkezett egy korszerű mezőgazdasági gépekkel megpakott küldemény. A gépeket Wanbach szerezte be németországi látogatása alkalmával, amelyek a legkorszerűbb gépek sorába tartoztak.

Érdemes megemlíteni a vadászok védőszentjének, Szent Hubert napjának megünneplését is. Az ünnepség november 30-án zajlott, és az ekkor rendezett vadászat alkalmával 16 rókát lőttek ki a házigazda és vendégei. A vadászat hőse a Kromwel nevű kutya volt, amely ráta-lált a rókalyukra és a rókákat a tisztásra terelte.

1841. február 15-én Beodrán Karácsonyi László, Torontál vármegye alispánja, nagy bált rendezett a torontáli és a környező megyékből meghívott vendégek részére. A bálon részt vett több mint 200 előkelő vendég családtagjaival együtt. A legszívesebben látott vendégek ez alkalommal is az ikerlányok voltak az eleméri kastélyból.

A szóbeszéd szerint a bált azért rendezték, hogy a két leány közelebről megismerkedjen Dániel Jánossal, a Torontál megyében ismert és elismert ügyvéddel, valamint Bobor Györggyel. Hogy mennyire igaz ez az adat, nem tudni, de később kiderült, hogy Bobor és Rozália, valamint Dániel és Augustza ismeretsége előbb barátsággá, később pedig szerelemmé fejlődött.

A fiatal Bobor és Dániel az eleméri kastélyt sűrűn látogatták, ahol Rozáliával és Augustzával töltötték idejüket, lovagoltak, beszélgettek, kriketteztek. Az események felgyorsultak és Augustza apjának, Ernőnek irt levelében apja áldását kérte, hogy házasságot köthessen Dániellel. Határozott volt ez a döntése és arra kérte apját, hogy adjon engedélyt a frigyhez. Ernő válaszlevelében arra kérte Augustzát, hogy felelősen és ésszel döntsön, és ne a szívével gondolkodjon. A levél végén Ernő arra kérte lányát, hogy feltétlenül beszéljen Máriával, akinek sokkal több tapasztalata van, hallgassa meg tanácsát.

Hogy Augustza elfogadta-e a szülői tanácsot, nem tudni. Úgy tűnik, hogy a levélben írottakat úgy fogadta, mint a szülői áldást a házasságkötéshez.

Az egész 1841-es esztendő az esküvő előkészítésének jegyében telt el. A menyasszony felkészítésében

Pejacsevity Mária és Wágner Szara szorgoskodott, időnként a vőlegény anyja is jelen volt Eleméren, aki Kiss Ernővel is levelezett az ügyben. Jelentős feladat hárult Wanbachra is az előkészületekben.

1841. november végén a Kiss és a Dániel család tagjainak találkozására került sor a kastélyban. A Dániel család részéről a családtagokon kívül részt vett Karácsonyi alispán is, a Kiss családból pedig Pejacsevity Mária és Bogdanovics Ferenc kapitány, valamint a Kiss család további rokonai. A találkozón megbeszélték az esküvő minden részletét.

Sajnos a találkozót egy kellemetlen esemény árnyékolta be. Ugyanis az esti órákban Wanbachot a Becskerek felé vezető úton megtámadták a tarasi rablók. Mivel pénzt nem találtak nála, elverték a kocsist és a lovakat elvezették. A rendőrség másnap elfogta a rablókat és börtönbe zárta.

Az 1842-es új év sok gond okozott a bányászok számára. Az időjárás akadályozta a határban a munkálatok elvégzését, ami sok fejfájást okozott Ernőnek is.

1842. július 31-e gyorsan közeledett, ugyanis ekkora tűzték ki Augusztá és Dániel János esküvőjét. Pontosan 10 órákor Karácsonyi János eleméri pap előtt állt az ifjú pár. A tanúk Karácsonyi László és Bogdanovics Ferenc voltak. Az esküvői szertartás a kastély kápolnájában zajlott, ahol jelen voltak a családtagok, a rokonság és az ismerősök is.

Az esküvő után a nagyteremben díszebédet szolgáltak fel a vendégeknek, akik egész Magyarország területéről érkeztek. Az ebéd kezdete előtt Pejacsevity Mária átadta az ifjú párnak azt a drága ajándékot, melyet Ernő küldött a házasságkötés alkalmából. Ugyanis szolgálati

elfoglaltsága miatt az apa nem tudott jelen lenni az esküvőn. A vigasságot csak fokozta az a bejelentés, hogy a személyzet háromhavi bért kap ajándékba ez alkalomból és az ünnep három napig tart. Abban a levélben, melyet Kiss Ernő Augusztá esküvője után írt Rozáliának, a boldog apa ezt írta: „Az esküvő napján itten nagy egyházi ceremóniát rendeztem. A misén részt vettem, tíz forintot raktam a perselybe. Ezek mellett meghívtam tisztjeimet ebédre, ahol sok üveg pezsgőt ittunk meg az új pár egészségére. Este vendégeimmel a közelben levő „Sakló” bányába mentünk, ahol sokat táncoltam, tisztjeimet pedig puncsossal kínáltam.”

Az esküvő után a fiatalok a kastélyban telepedtek le, majd egy hét múlva Abáziába (Opátiába) utaztak nászútra. A következő 1843-as évben két fontos esemény zajlott a kastélyban. Május 24-én megtartották Kiss Rozália és Bobor György esküvője. A házasságkötés ugyancsak a kastély kápolnájában történt, amelyet Karácsonyi János szentelt meg. A tanúk écskai Jedrigoni Alajos és Bogdanovics Ferenc voltak. Mint Augusztina esküvőjén, itt is számos családtag és rokon vett részt. Szolgálati kötelezettségei miatt Kiss Ernő ez alkalommal sem tudott jelen lenni.

Az esküvő a püspök jóváhagyásával történt meg, ugyanis Rozália katolikus, Bobor pedig evangélikus volt. Ugyanúgy, mint a Dániel házaspár, a Bobor házaspár is a kastélyban telepedett le. A kastély déli oldala Dánielké, az északi pedig a Bobor családé lett. A Bobor házaspár nászútja során az európai fővárosokat látogatta végig.

Folytatjuk

Kónya-Hamar Sándor

Száz éve született Demeter Béla

A gazdaságpolitikus szakíró, falukutató, szerkesztő és jelentéstevő megbízott (2. rész)

Demeter Béla 1910. január 6-án született Közép-Erdélyben, a mai Beszterce-Naszód megyében, Somkeréken, birtokos-értelmiségi katolikus családban, a család negyedik fiúgyermekéént. (Hetven voltak testvérek, öt fiú és két leány). Székelyudvarhelyen és Désen diákoskodott, majd 1928–1931 között Bukarestben az Államtudományi és Közigazgatási Főiskola politikai-adminisztratív karának hallgatója volt. Itt képezték a köz- és magántisztviselői kart, de ő közgazdasági és szociológiai kurzusokat is látogatott. Így Bukarestben nemcsak a regáti román társadalommal és bizantinus politikai élettel ismerkedhetett meg behatóan, hanem az azt kutató román tudományos világ művelőivel is. Például Dimitrie Gustival, az akkor már európai jelentőségű szociológussal, akinek munkásságát erdélyi magyar lapokban népszerűsítette. Tanulmányai és közvetlen kapcsolatai révén alaposan és szakszerűen tanulmányozhatta Romániának, mint utódállamnak friss társadalmi-gazdasági viszonyait, s így már főiskolás korában, 1930-ban János bátyjával közösen megírták *Románia gazdasági válsága* című könyvüket. A kibontakozó nemzetközi gazdasági válság kellős közepén, s az abban vergődő fiatal állam társadalmi-gazdasági életéről megfogalmazott, máig érvényes észrevételeik nemcsak döbbenetes ráérzésről, de

kutatói tehetségről tanúskodnak, és ígéretes társadalomtudósokat ígérnek kisebbségi sorsba szakadt közösségünknek (...). Demeter Bélát nemcsak a közgazdaság kérdései vonzották, hanem ezekhez

kapcsolódva az Erdélyben meginduló falukutatás is. A falukutatás kapcsán sokat és méltán emlegetett Venczel József számára ő teremtette meg azt az alapot, amelyet a Dimitrie Gusti vezette szociológiai intézetben folyó munka ismerete és elsajátítása tett lehetővé, s amelyen később a fiatalabb pályatárs a falu társadalmának kutatását készítesítette és elmélyítette. De az ő nevéhez fűződik az Erdélyi Fialatok főiskolás mozgalom faluszemináriumának megszervezése, aminek első két évben ő volt az elnöke. S bármennyire méltatlanul szorul háttérbe ez alkalommal is az ő szerepe, az mégiscsak igaz, hogy ugyancsak Demeter Béla adta közre 1931-ben azt a kérdőívet, amelynek címe *Hogyan tanulmányozzam a falu életét?*, ami abban az időben a falukutatás fontos módszertani kézikönyvének bizonyult. Ennek a 400 (és nem 110, mint ahogy egyes tanulmányokban szerepel) kérdésből álló útmutatónak előszavában így figyelmezteti a falukutató munkára vállalkozó fiatalokat: „A magyarság különösképpen kivette részét a történelem leckéjéből. E generáció szemei előtt írták alá a trianoni békeszerződést és mi vagyunk azok, akik fajunk pusztulásá-

nak indítóokait legelőször felismertük. Nem akarjuk minden hibáért és bűnért a múltat kárhozatni, de azért elemi kötelességünk, hogy a múlt eseményeiből levonjuk a tanulságokat. (...) Erdélyben sajátságos helyzettel találjuk magunkat szembe. A falusi parasztság nyomorát még fokozta kisebbségi helyzetünk is. Pedig itt kétszerezett feladat hárul a magyar parasztra. Kizárólag a falu által bukik el, vagy él továbbra is az erdélyi magyarság. Közöttük még van szolidaritás, kultúrájukhoz való ragaszkodás és a végletekig való szívós kitartás. (...) Ezért akarjuk mi a

*...Erős igazsággal az erőszak ellen:
így élj, s nem kell félned, veled már az Isten.*

Kelnek a zsarnokok, tűnnek a zsarnokok.

Te maradsz, te várhatsz, nagy a te zálogod.

*Zsibbad a szabadság, de titkon bizserog,
és jön az igazság, közelebb, közelebb....*

(Babits Mihály: Áldás a magyarra)

szociológia útján elsősorban a falusi nép helyzetét tanulmányozni. Megismerjük a nép életmódját minden vonatkozásban s ezzel kapcsolatban adatokat gyűjtünk össze, amelyekből levonjuk a tanulságokat. (...) Menjünk ki a faluba és ott a szociográfiai kérdőív útmutatása mellett lássunk munkához, megismerve a nép életmódját és egzisztenciális betegségeit. (...) Ha bármilyen vonatkozásban kezünkbe vesszük a falu életének irányítását, csakis akkor tudunk építőmunkát végezni, hogy ha munkaterünket ismerjük. Minden egyes felkeresett faluról két tanulmányt készítsünk. Az egyikben röviden válaszoljunk minden egyes kérdésre. A másik tanulmány pedig ugyancsak a feltett kérdések alapján részletesen foglalkozzék az illető falu egy-egy kérdésével, főleg szociális helyzetével és problémáival. Különös gondot

kell fordítanunk a gazdasági kérdésekre. (...) Falvaink nyomorúsága olyan előrehaladott stádiumba jutott, hogy az ifjúságnak feltétlenül tennie kell valamit,.. válaszolunk azokra a kérdésekre, hogy mik a közvetlen teendők a gazdasági, kulturális-népművészeti-, néprajzi-, népköltési- és egészségügyi téren. (...) Ezt az előírást azért kell minden körülmények között respektálnunk, hogy a falumunka egységes legyen.”(4–5.old.)

Az útmutató kérdései huszonkét fejezetre tagozódnak, amelyek a következők: I. Történelmi, földrajzi és gazdasági földrajzi kérdések (19. kérdés); II. A falu lakossága (14. kérdés); III. Birtokmegosztás (13. kérdés); IV. Mezőgazdaság (30. kérdés); V. Ipar és kereskedelem (19. kérdés); VI. A gazdasági élet következményei (32. kérdés); VII. Közösségi érzék (10. kérdés); VIII. Műveltség, szokások (29. kérdés); IX. Világnézeti, vallási és erkölcsi kérdések (28. kérdés); X. Népművészet és az ezzel szoros összefüggésben lévő néprajzi kérdések (76 kérdés); XI. Háziipar (20. kérdés); XII. Népegészségügyi kérdések (110.). Komoly és rendszeres munka a 400-as kérdéscsomag összeállítása, amely szintén komoly és rendszeres munkára biztat és sarkall, s ezzel megteremtette a gyakorlati falukutatást.

Szabadság, 2010. január 06.

(Szerk. megj.: Az I. rész a füzetek áprilisi száma 35–37. oldalán olvasható.)

Folytatjuk

Kiss Ferenc (Dés)

Korai adatközlők és adatok az örmények hazai jelenlétéről

(1. rész)

Az örmények tömeges megjelenése és letelepedése Erdélyben 1672-ben, I. Apaffy Mihály fejedelem engedélyével és az általa kijelölt helységeken nem kerülhetett el a kortársak és az őket követő nemzedékek figyelmét, akik közül többen is feljegyzéseikben és tudósításaikban hírül adták az országos jelentőségű eseményt és kifejtették ezzel kapcsolatos

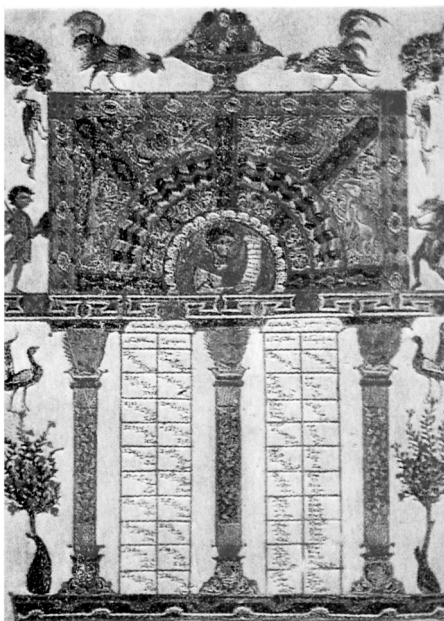
Apaffy Mihály erdélyi fejedelem

véleményüket.

Az örmények egy részének hazai beköltözése és folyamatos ittléte azonban sokkal régebb keletű az előbbieken megjelölt dátumnál, hiszen a magyarság körében kifejtett tevékenységük és szerepük már az Árpád-korból ismeretes. (Szongott Kristóf: *Örmény elemek Árpád táborában*. Armenia 10. évf. 1896. 8. sz. 247–250.; *Patrubány*

Lukács: Örmény eredetű főurak az Árpádok idején. Armenia, 12. évf. 1899. 10. sz. 310–311.)

Az örmények egy részének hazai letelepedésére és életére vonatkozó dokumentumok kivétel nélkül arra mutatnak, hogy ittlétük semmiképpen sem jelentett valamiféle etnikai elszigeteltséget, magába zárkózást, magyarokkal szembeni konfrontációt, hanem annál inkább aktív részvételt és felelősségteljes munkavállalást az ország gazdasági, társadalmi és művelődési életében. A szíves fogadtatás, amelyben általában részesültek, minden bizonnyal ismeretes volt a XVII. sz. folyamán a Moldva felől több hullámban is érkező örmények előtt, akik letelepedési kérelmükkel bizalommal fordultak a fejedelmi udvarhoz. De az eset fordítva is fennállott, hiszen a korabeli állami hatóságok előtt ismeretes volt az örmények minden szempontból hasznos volta, és az országgal szem-

Örmény egyházi jellegű kézirat a XIII. századból

ben tanúsított kivételes lojalitása. Letelepülésük alkalmával és a továbbiakban az örmények értékes genetikai anyagot, tudást, pénzt, jó erkölcsöket és izomerőt állítottak új hazájuk mindennapjainak életébe, amelyek végül is az ország előrehaladásának fontos tényezőivé váltak. Az örmények hazai megjelenéséről, ittlétéről és a helyi valóságokba való beilleszkedéséről több, történelmi szempontból jelentős forrás tesz tagadhatatlan tanúbizonyságot. A régi magyar szerzők közül *Kézai Simon* volt az, aki krónikájában kifejezetten állítja azt, hogy az örmények már az Árpád-házi királyok alatt gyökeret eresztettek a hazai élet mindennapjaiban: „Praterea intraverunt Hungariam tam tempore Ducis Geizae et Sancti Stephani, quem diebus regum aliorum Poloni, Graeci, Hispani, Hismailitae, Bessi, Armeni etc.” (A múltban bejöttek Magyarországra, Géza fejedelem és Szent István király korában, mint pedig más királyok idején lengyelek, görögök, spanyolok, izmaeliták, besenyők, örmények és mások.)

(In *Lukácsy Kristóf: A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei* Kolozsvár, 1870. 246.)

Kézai Simon kijelentését a későbbi krónikás, *Thuróczy János* is alátámasztja, amikor azt mondja, hogy „...beköltöztek Magyarországra mind Géza fejedelem és Szent István idejében csehek, lengyelek, görögök, türingiaiak, messeniek, Rajna mellékiek, kunok és olaszok, olyanok, akiknek nemzetsége nem ismeretes, de hosszú ideig az országban élve, külön-

böző házassági kapcsolatok révén a magyarokkal egybeolvadva nemességet és szállásbirtokot nyertek.” (*Thuróczy János: A magyarok krónikája*, Budapest, 1980. 89.)

De az örmények korai hazai ittlétéről tanúskodnak a magyar királyok által kibocsátott korabeli oklevelek is. Ezek közé tartozik IV. Béla király 1249-ben kibocsátott privilégiuma, melyben megújítja az esztergomi örmények kiváltságlevelét, hivatkozva a korábbtól nyert hasonló kiváltságaira az örményeknek, melyekkel köztudomás szerint bírtak, de amelyek Esztergom városának a tatárok által történt feldúlása alkalmával elpusztultak. (Uo. 246.) Egy másik, Kun László király által 1281-ben kibocsátott oklevélben az uralkodó az Ágostonrendi szerzeteseknek ajándékozta az esztergomi örmények telkét, vagy annak azon részét, mely a káptalan birtokának szomszédságában feküdt. (Uo.)

Benkő József

Kun László király adománya semmiképpen sem jelenthette azt, hogy az örmények Esztergom városából kivesztek, vagy eltávoztak volna és telkük üresen maradt, mert a nagy erdélyi polihisztor, *Benkő József* „*Milkovia*” című munkájában az 1447. évre vonatkozóan említést tesz az esztergomi zöld mezőről nevezett Szent György egyháza társas káptalanának örmény prépostjáról (Thomas Armenus), akit Dénes, Esztergom bíboros érseke a nagyszebeni és brassói egyházak látogatására Erdélybe küldött. (Uo. 247.) A szövegből kitetszik, hogy az örmények a XV. században jelen voltak Esz-

tergom városában és soraikból magas egyházi tisztségeket betöltő személyek kerültek ki.

Az esztergomi örmény kolónia keletkezésére és életben tartására vonatkozóan tudnunk kell, hogy a pápák évtizedeken át tartó biztatására II. Endre magyar király 1217-ben az osztrák herceg társaságában szentföldi kereszties hadjáratban vett részt. Útjában hazafelé Kilikiai–Armeniába érve Endre király találkozott II. Levon örmény királlyal és fia, Endre számára eljegyezte a király második feleségétől, a ciprusi király, Szibilla nevű lányától született kislányát, Izabellát (Zabelt). Endre hazatérésekor

Örmény miniatűr (XV. század)

Levon király kamarását, Jocelint küldte vele Magyarországra tekintélyes kísérettel. Az örmény kolónia meg is telepedett Magyarországon és Esztergom körzetében birtokot kapott, amelyet Villa Armenorum-nak neveztek. Feltehetőleg egy orvos csoport is részt vehetett a kíséretben: ennek emlékét őrzi a kereszties hadjáratokban terjedni kezdő járványok néhány örmény elnevezése, mely a magyarban is meghonosodott: pizsok (leprafolt), kosz, csécs, keh (gennyes toroktályog). (*Hajk és Béla harca. A régi örmény irodalom kincsestára I. Vá-*

logatta, szerkesztette, a történeti és irodalmi bevezetőt írta *Dr. Schütz Ödön*, Bibliotheca Caucasia, Budapest, 1995. 164–165.)

I. Levon király Endrével való találkozása után nemsokára elhalálozott (1219), s így Endre királyfi nem került el Armeniába, hogy Kis-Armenia trónját elfoglalja. (Uo. 166.)

Az örmények korai erdélyi ittlétét bizonyítja az a tény, hogy 1395-ben a bécsi egyetem hallgatóinak sorában találjuk *Johannes Armenus Septemcastrist*, aki 1397. december 21-én baccalaureus vizsgát tett, majd 1398. január 4-én felmentést kért az előírt ruházat viselése alól. 1401. január 2-án licentius artius vizsgára jelentkezett, jöllehet hiányságai voltak. 1401. április 14-én kérte, hogy engedélyezzék magisteri előadásainak megkezdését. Ekkor Armeni de Cibino (=Szebeni) néven szerepelt. 1409. május 14-én engedélyt kért és kapott az eltávozásra. (*Tonk Sándor: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban.* Bukarest, 1979. 400.)

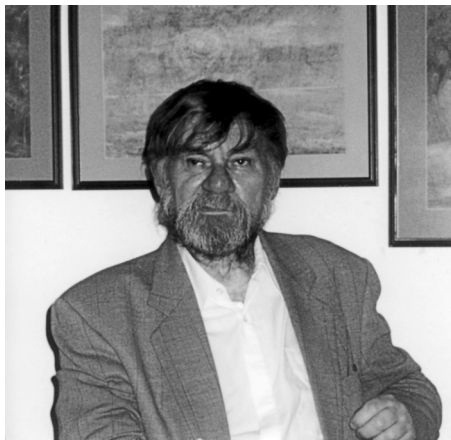
Az örmények korai erdélyi ittlétének bizonyítéka az is, hogy az országgrész déli, Olt folyó melléki Talmács vidékét a XV. században „Terra Armenorum”-nak nevezték. Ennek volt a püspöke a XV. században Martinus de Talmachy és itt állott fenn az örmények Szent Miklósról elnevezett kolostora. A Talmács vidéki örmények Havasalföld felől érkezhettek, ahol több települést és egyházi intézményt, templomot és kolostort alapítottak. (*Szongott Kristóf: Örmény emlékek Romániában.* Armenia III. évf. 1889. 2. sz. 44–49.; *Patrubby Lukács: Az ardsesi örmények eredete.* Armenia 13. évf. 1899. 8. sz. 283.)

Folytatjuk

Nagy Botond

Az anyanyelv utazó kalandora

73 éves lenne Lászlóffy Aladár

A költő, akit a magyarság és a magyar-örménység is egyik legnagyobb alkotójának tart. A költő, aki egy éve távozott közülünk, és aki annak idején valóban új hangot jelentett az erdélyi magyar irodalomban. A költő, akire a Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület szép lélekszámú közönség látogatta irodalmi esttel emlékezett múlt kedd délután a Deus Providebit Házban. A költő, Lászlóffy Aladár, aki idén lett volna hetvenhárom éves.

Puskás Attila, az egyesület elnöke köszöntötte a résztvevőket, majd *Nagy Attila*, az egyesület alelnökének előadását *Kilyén Ilka* színművész nő szavalata vezette fel.

Az erdélyi magyar irodalom egyik legkomplexebb költőjére emlékezünk, de ünnepeljük inkább születési évfordulóját, mint halálát, hiszen május 18-án született – kezdte értekezését a költőtárs, Nagy Attila. Lászlóffy 1937-ben született

Tordán, a kolozsvári Református Kollégiumban, majd a bölcsészkaron tanult. De államvizsgázni, a „hülyejanosok” miatt csak 1971-ben engedik. Dolgozni kezd, közben minden műfajban ír, műveire rögtön rá lehet ismerni. A magyar irodalom egyik legműveltebb költője, hatalmas tudásanyaggal rendelkezett a biológiától az irodalmon keresztül a zenéig. Sok tanítványa volt, segítette a fiatal költőket, ha kellett, hosszasan veszekedett a szerkesztőkkel érdekükben – körét úgy is emlegették, mint Ali baba és a negyven költő. '56-ban Budapesten érte meg, hogy neki, aki sehova sem illeszkedik, befelé kell fordulnia. A világ mozzanatait leképezni a közösségre. Első kötete '62-ben jelent meg: az avantgárd eszköztárát használja ugyan, de az Ént jeleníti meg, mutatja be vele. „Legnagyobb kalandként utazom a nyelvet” – mondta. A magyar irodalom legtakarékosabb költője, verseiből még a vesszőt is sajnálta kivágni. Romániában 1985-ig publikál, utána elhallgattatják. Magyarországra költözik és

'93-ban már a Kriterionnál jelenik meg soron következő kötete, a Keleti reneszánsz, amely Kelet-Európa újjáéledéséről szól – egy agyimosott világot tár elénk, a m e l y b e n

Kilyén Ilka

válságba került az ember. Ebből azonban nem lát kiutat, erre utal a kötetzáró, nagyszerű vers, a Homo letargicus. Amikor berobbant az irodalomba, tele voltak vele az újságok. És mennyire idegesítették művei az akkori társadalmat, az apámék generációját... legalább annyira, mint a Beatles. Aztán észreveszik, hogy mennyire modern – és elismerik, '85-ben viszont elhallgattatja a hatalom. Utána kristályosodik ki műves, magyaros verselése. Kultúreurópában hisz és eltérően más költőktől, akik a kilencvenes évektől verseikben szerepet játszanak, ő tudatosan építi bele műveibe a neveket, amelyeket használ, hogy az embert okítsa, művelje. Hisz az alkotás erejében,

képei csodálatosak, meghökkentőek, döbbenetesek. Nagy tisztelettel viseltette az asszonyok iránt és újra beemelte a költészetbe a szinte elfelejtett metaforát, szinesztéziát – azokban az időkben, amelyekben a magyar költészetben szinte kizárólag a trágárság és a pornó uralkodott. A legnagyobb gond viszont az, hogy mindezek ellenére máig eléggé ismeretlen maradt. Mert ma az a divat, hogy csak egyesekről írnak. Róluk viszont rengeteget. És ezért más, igen értékes alkotókról elfeledkezünk – hallottuk Nagy Attila vers- és életműelemzésben gazdag, vetített képes előadásában, amelyet Kilyén Ilka szavalata zárt.

(*Népiúság, 2010. május 11.*)

Felhívás az örmény közösséghez tartozók részére!

Május 31-ig minden magyar állampolgár értesítést kapott az állandó lakhelye szerinti helyi választási irodától, amelyben értesítik, hogy az őszi önkormányzati választásokkal egy időben kisebbségi választásokra is sor fog kerülni.

Az értesítéssel együtt kiküldött űrlap felhasználásával lehet bejelenteni igényünket a kerületi jegyzőhöz, hogy felvegyék az örmény kisebbségi választói jegyzékbe. Ennek határideje július 15. napja. Csak az tud ősszel választani örmény kisebbségi képviselőjelöltünkre, aki regisztráltatta magát és csak azt lehet megválasztani, aki szintén regisztráltatta magát állandó lakhelyén.

Kérjük segítse, hogy az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület képviselő jelöltjeiből alakulhassanak meg minél nagyobb számban örmény önkormányzatok. Kérjük, jöjön el június 12-én 12 órára közösségi találkozónkra, a Millenáris

parkba! (Meghívó a 19. oldalon.) Hozza magával a kitöltött űrlapját, vagy juttassa el hozzánk, és mi beadjuk az önkormányzatokba. Ne feledje, hogy egyesületünk és képviselői 4 cikluson keresztül már bizonyították, hogy az örmény kultúra és történelem megismertetése, a gyökerek ápolása a céljuk, ennek érdekében használták fel és fogják felhasználni a jövőben is a köz javára a mindannyiunk pénzéből juttatott állami és önkormányzati támogatást.

Elérhetőségünk: 1015 Budapest, Donáti u. 7/a., telefon: 1-201-1011, fax: 1-201-2401, postacím: 1251 Bp. Pf. 70., email: magyar.ormeny@t-online.hu. Honlapunk: www.magyarormeny.hu. Várjuk jelentkezését!

dr. Issekutz Sarolta
elnök

Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(7. rész)

24. Csíki Marcell, örmény szertartású. Ebesfalván született. Kolozsváron (1761) a SJGA-n és Rómában a Collegium Germanicum et Hungaricum növendékeként (?) tanult. Szolgálati helyei: 1773-tól Erzsébetvárosban káplán és apostoli főjegyző. 1789-től tiszteletbeli kanonok, alesperes. Meghalt 1801. február 16-án.

Csíki Lukács

Csíky v. Csíki János, Erzsébetvárosban született 1843. július 1-én. A gimnáziumot Erzsébetvárosban és Székelyudvarhelyen, a teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelése: 1868. ápr. 10. Szolgált Szászrégenben, mint káplán. 1870-től Maroshévízen, 1879-től Apanagyfaluban lekipásztor. 1885-től Zalatnán plébános, 1893-tól főesperes. Meghalt 1908. okt. 22-én.

Itt jegyzem meg, hogy Ferenczi Sándor könyvében szerepel Csokány Adeodát is, aki viszont születési és pappá szentelési azonos dátuma okán nyilvánvalóan nem más, mint Csákány Adeodátusz.

25. Danczkay-Pattantyús Ábrahám Miklós, Szamosújváron született 1907. aug. 27-én. A gimnáziumot Szamosújváron és Kolozsváron, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá Gyulafehérváron szentelték 1929. szept. 29-én. Szolgált 1929-ben Csíksomlyón, 1930-tól Kolozsváron, mint káplán,

1939-től Maroshévízen plébános. 1946-tól Kolozsvár-Irisztelepen helyi lelkész. 1947–1949 és 1959–1964 között börtönbe vetik. 1964-től Baróton plébános. 1970-től pápai prelátus. 1979-ben nyugdíjazták. Ordinarius substitutus?

1947–1964 között négyszer tartóztatták le, háromszor bebörtönözték, és összesen 7 év

4 hónapot töltött rabságban. Baróton halt meg, 1996. ápr. 24-én.

26. Dániel Imre, örmény szertartású. Erzsébetvárosban született 1785. szept. 20-án. Erzsébetvárosban szolgált 1809-től káplánként, amikor plébános, Kabdebó János alesperesi kinevezést kapott. 1823-tól Szépvízen volt plébános, ott is halt meg 1843. dec. 29-én.

Szongottnál is találkozunk ennek a Dániel Imrének a nevével, akiről fennmaradt a városi levéltárban, hogy „Keresztes Gergely és Dániel Imre végzett teológusok útlevelet kérnek a várostól, hogy Lembergbe mehessenek – szentelődni.” (Váe. Lev. 1808–1011)

27. Daniel Imre ugyancsak Erzsébetvárosban született, 1754. május 16-án. Kolozsváron (1768, 1769) a SJGA-n, és Bécsben (1771, 1776–1779), a Pázmáneum növendékeként tanult. 1779-től Gyulafehérváron egyházmegyei könyvtárosként kollégiumi igazgatóként (papneveldei ig.?) szolgált. Batthyányi püspök alatt Rómában a hazai

okmányokat másolta. Miután hazajött, Gyulafehérváron újból kollégiumi igazgató. Meghalt 1804. márc. 1-én.

28. Daniel (Avediknél: Dániel) **Jenő** is Erzsébetvárosban született, Felsőgárdon szentelték pappá 1806. szept. 21-én. 1806–1827 között Ebesefalván (Erzsébetvárosban) volt hitoktató plébános, 1809-től kerületi jegyző.

Úgy érzem, itt ki kell egészítenem mondanómat Avedik Lukács könyvéből.

Ugyanis Daniel Jenő az ebesfalvi magyar templomban szolgált, de ezt a templomot is az örmény családok segítségével állították helyre.

Szendrey János a kincstárhoz tartozó Apaffi javak tejhatalmú felügyelője a történelmi emlékek iránti tiszteletből a korábban reformátussá lett templomot 1727-ben katonai erővel visszavette a katolikusok részére.

Szendrey a pusztulásnak indult templom helyreállításán sokat fáradozott az erdélyi havasok közül visszatért örményekkel együtt. (...) A boldogságos szűz és páduai Antal oltárait Korbuly Kristóf, a templom összes szerelvényeit különböző időkben adományozták: Török, Lukács, Kopacz, Lengyel, Dániel, Agopsa vagy Kis, Lázár, Gáspár, Csiki, Pap, Hankó, Kosotán, Fark, Iszáj és Korbuly családok. A kis toronyban levő kis harang Daniel Jenő lelkész alatt készült 1824-ben.

Dániel Jenő 1824-ben betegsége miatt állásáról lemondott. 1825-ben nyugdíjazták. Meghalt 1829. aug. 14-én.

29. Daniel Lukács is minden bizonnyal örmény gyökerű. Kolozsváron (1776) az egyetemen és Gyulafehérváron (1782, 1783) tanult. Pappá szentelték 1786-ban. Szolgált 1787-től Magyarláposon, 1792-től Katonán plébánosként, majd 1817-től alesperesként. Szamosújváron halt meg 1830. dec.16-án.

30. Dániel Mihály, örmény szertartású 1734–1766 között Erzsébetvárosban plébános. Közben 1740-ben az erdélyi római katolikus püspök kinevezi az örmények főesperesévé. 1747-ben tiszteletbeli kanonok lesz. Ő vezette be a Julián- helyett a Gergely-naptárt. Meghalt 1766. június 30-án, 66 éves korában.

31. Daniel Miklós (armenus), Szamosújváron született. Kolozsváron (1730–1732) a SJGA-n és Nagyszombatban (1736) tanult. A forrás alapján csak annyit tudunk róla, hogy pap lett. Meghalt 1742. jan. 20-án.

32. Daniel Tódor szintén Szamosújváron született. Kolozsváron (1745–1748) a SJGA-n tanult. 1782-ben Szamosújváron nyugdíjazták. Meghalt 1788. dec. 1-én.

Szongott könyve arról is tudósít, hogy Dániel Tódor (Der-Tódericz Dánielján) Jézustársaságbeli pap Ungvárról 1768. dec. 18-án örmény levelet írt Jakabffy Kristóf főbírónak Szamosújvárra. Ebben azt mondja: „Meghalt bátyám, de maradtak árvák és az ángyom, azért kész vagyok – ha szükségük van reám – rendemből kibocsátva nekik szolgálatot tenni.”

Folytatjuk

Gróf Széchényi István halálának 150. évfordulójára emlékezve

„Istenem, adj nekem türelmet, hogy elviseljem, amit nem tudok megváltoztatni, bátorságot, hogy megváltoztassam, amit tudok és bölcsességet, hogy a kettőt meg tudjam különböztetni.”

gróf Széchényi István

Újra Hollóssy Kornélia

A magyar operajátzás csak egy évtizeddel fiatalabb a magyar színháznál. A XIX. század első évtizedeiben Déryné Széppataki Róza volt operajátzásunk úttörője, majd őt követte Schodel Jánosné Klein Rozália, kinek működése idején tűnt fel az őt is túlszárnyaló énekművészet legkiválóbbja, Hollóssy Kornélia, akit kora a magyar csalogány becéző névvel tisztelt meg. Hollóssy Kornéliának elévülhetetlen érdemei vannak a magyar opera fejlesztésében és népszerűsítésében. Erkel Ferenc egyik legkedvesebb énekesnője volt, s amilyen megtisztelő volt a művésznő számára nemzeti operánk, a Bánk bán bemutatóján Melinda szerepe, éppúgy az opera országos elismertségében nagy része van a nagyon kedvelt énekművésznőnek, aki részint Pesten, részint vidéki turnéi vagy hangversenyei alkalmából az operát vagy annak egyes részleteit mindig műsorára tűzte. Hollóssy Kornélia (1827–1890) fiatalon, 19 éves korában kezdte énekesnői pályáját és fiatalon, 35 éves korában vonult vissza, művészete és dicsősége teljében. Hollóssy Kornélia ősei szamosújvári örmények voltak. Eredeti nevük Korbuly, s a családnak egyik sarja, Korbuly Bogdán 1871–1874-ig a kolozsvári Nemzeti Színház intendánsa volt, dúsgazdag ember, négy éven át a sajátjából fedezte a színház tetemes deficitjét. Hollóssy Kornélia apját is Korbuly Bogdánnak hívták, ő 1779-ben született Szamosújvárt. Fiatalon, 20 éves korában feleségül vette a mindössze 14 éves Csasz Mária Magdolnát, az örmény származású Csasz Salamon lányát és a későbbi nagy hírt

pesti orvosprofesszor, Csasz Márton testvérhúgát. 22 évig tartó házasságukból 11 gyermek született, 5 fiú és 6 lány. Kornélia Júlianna Klára szüleinek legfiatalabb gyermeke volt, 1827. április 13-án született, a Temes megyei Gertenyesen, apja birtokán. Születése édesanyja életébe került. A

sok gyermekkel özvegyen maradt apa hamarosan újból megnősült, feleségül vette az ugyancsak örmény Lászlóffy Rebekát. 1832-ben Korbuly Bogdán gertenyesi előnévvel magyar nemességet kapott I. Ferentől, amely kiterjedt fiú- és leányági törvényes leszármazottaira is. A család ugyanakkor nevét Hollóssyra változtatta. Gondtalan, boldog családi életet éltek Gertenyesen. A későn született Kornélia is felcseperedett, s apja Temesvárra adta 11 éves leányát, hogy ott járjon iskolába, s beíratta az apácák zárdaiskolájába. Bár a tanulás minden ágában kitűnő volt, az ének- és zongoraórákat különösen kedvelte. Ének- és zongorára a bécsi operaház kiérdemesült tenoristája, az öregedő Zimmermann oktatta a növendékeket. A jó hangú kis Hollóssy lány hamarosan annyira magára vonta az énekmester figyelmét, hogy külön kezdett foglalkozni vele, s a kislány kiváló tehetségére felhívta az apa figyelmét is. Ajánlotta, hogy taníttassák, képeztessék tovább a hangját, s adják művészpályára. Hollóssy Bogdán hallani sem akart arról, hogy a gazdag és nemes família leánya színésznő legyen, ez ellenkezett társadalmi rangjával és osztályának felfogásával is. A biztatás annál inkább hatott Kornéliára, aki kettőzött szorgalommal tanult és gyakorolt. 15 éves korára befejezte tanulmányait és ő maga is azzal a kéréssel

fordult apjához, hogy továbbképzése érdekében engedje külföldi tanulmányútra. Kornélia kérését a családtagok is támogatták, s útjának anyagi fedezetére kikérte anyai örökségét, illetve a hozományára szánt összeget, s ő minden további anyagi igényéről lemondott. Ez az elszántság végül is engedékenységre bírta az apát és teljesítette leánya kívánságát. Kornélia sógorának, Szabó Antalnak egy idős rokonát, Sóskuti Szabó Johannát vette maga mellé kísérőnek, s így indult el tanulmányútjára. Először Bécsbe ment, és Matteo Salvinál, az udvari opera későbbi igazgatójánál jelentkezett kiképzésre...1843 őszén kísérőjével együtt Bécsből Milánóba utazott Lampertihez. Két évig volt a mester növendéke, s tanulmányai befejeztével egy énekmesteri bizottság előtt vizsgázott - teljes sikerrel. Először Corfuban lépett fel nyilvánosan; Verdi Ernani c. operájának Elvira szerepét énekelte. Kéthónapi corfui szereplés után Torinóba hívták. Itt figyelt föl rá Henriette Carl asszony, a híres német származású énekesnő, aki éppen egy staggione társulatot szervezett, bukaresti vendégtételekre. Tervének Hollósy Kornéliát is megnyerte, őt három hónapra szerződtette.1846. június 4-én, magyar színpadon először Temesvárott lépett föl először, a Gyárvárosi kisdudórájára, Bellini: Alvajáró c. operájában, a játékos célra való tekintettel felemelt helyárak mellett. Néhány nap múlva Bellini Normájában, majd a Lindában énekel, minden alkalommal telt ház előtt és hatalmas sikerrel. Az első előadás felvonáskezeiben a hozzá írt üdvözlő vers lapjait osztogatták a közönség között. A három előadás tiszta jövedelmének legnagyobb részét mind Kornélia, mind pedig a vendég olasz énekesek játékos célra engedték át. Hollósy Kornélia első hazai sikeréről még

a Pesti Divatlap is lelkes hangú cikkben számolt be, de édesapjának aggályait ez sem oszlatta el. Egy sor elriasztó példát hozott fel lánya előtt a színpadon működő nők erkölcsére vonatkozóan, ami – sajnos – igaz is volt. Nemesi osztályának felfogása is korlátokat vont Kornélia művészpályája köré: egy nemes kisasszony nem énekelhet pénzért, nem mutogathatja magát. Kornéliában azonban élt a művészi becsvágy és elhivatottság, s minden érvelés és lebeszélés ellenére is kitartott amellett, hogy az énekesnői pályán marad. Nem sokára össze is csomagolt és felutazott Pestre, rokonai meglátogatására. De erősen vonzotta a pesti színházi élet megismerése is. Már a bukaresti vendégszereplés alkalmából írta az Életképek: „Vajon nem lehetne-e a kisasszonyt (t.i. Hollósy Kornéliát) Nemzeti Színházunk számára is megnyerni? Nem vagyunk ám fiatal énekesnők bővében, s aztán a kisasszony úgyszólván miénk, nyelvmestert sem kell neki tartani, hogy egy pár áriát magyarul énekelhessen. Csak eleve nebb életet az operába, mely már pangani kezd az örökös egyformaságban.” Hamarosan létrejött a megegyezés, hogy Hollósy néhány operában vendégszerepelhessen. Erős küzdelem és némi huzavona után 1846. augusztus 24-én szerződtették Hollósy Kornéliát. ... szerződtetésével tényleg lüktetőbb élet kezdődött a Nemzeti Színházban.1848-ban...amidőn országos gyűjtés indult meg a honvédség felszerelésére és az önálló Nemzeti Bank megalapítására, nemcsak évi fizetésének 3 százalékát ajánlotta fel, miként a színház minden tagja, hanem még külön adománnyal is gyarapította a gyűjtés összegét. Néhány nap múlva egy nőküldöttség tagjaként Kossuth Lajos előtt jelent meg. Kossuth július 11-én mondta el megaján-

lasi beszédét, amelyben 200 000 főnyi hadsereg és ennek felállításához 42 millió forintnyi hitel megszavazását kérte a képviselőháztól. Az egyhangú megadjuk felkiáltásra tette aztán Kossuth az azóta történelmi szállóigévé lett kijelentését: „Leborulok a nemzet nagysága előtt.” Másnap 18 magyar asszony, főként képviselők feleségei keresték meg Kossuthot szállásán és hatalmas rózsacsokrot nyújtottak át neki, szalagján a következő felírással:

„Te leborultál a nemzet nagysága előtt – mi előtted borulunk le, lángszavú Kossuth Lajos.”

Kossuth meghatott szavakkal köszönte meg a figyelmességet, és a küldöttség minden hölgytagját homlokon csókolta. A Nemzeti Színház képviselőjében Lendvayné és Hollósy Kornélia voltak a küldöttség tagjai. Hollósy Kornéliának két nyomós oka is volt, hogy búcsút vegyen a Nemzeti Színházról. Az egyik férjhezmenési szándéka, a másik a szabadságharcban részt vett József bátyjának elítéltetése. Hollósy József hivatásos katonatisztként a hannoveri tüzekeknél szolgált, de a szabadságharc alatt ezredével együtt átállt a honvédséghez, s itt küzdött a magyar szabadságért. A világosi fegyverletétel után ő is az aradi várbörtönbe került, s a haditörvényszék golyó általi halálra ítélte, de ugyanakkor az ítéletet büntetésre enyhítette. Az enyhítésben közrejátszott, hogy szinte egész Európa felzúdult a Haynau által rendezett vérfürdő ellen s talán az is, hogy Haynau többször látogatta a Nemzeti Színház operaelőadásait, amelyekben Hollósy Kornélia szerepelt, s tudomására hozták a művész és a fogoly rokoni kapcsolatát. S talán itt kell keresnünk Hollósy Kornélia távozásának valódi és legfőbb okát:

a kegyelemért lojalitásának tanujelét kell adnia. S ehhez járult a Lonovics családdal már fennálló rokonsága, valamint az ifjú Lonovics Józseffel tervezett házassága, ami szintén nem maradhatott titok. 1851. szeptember 17-én lépett a művész újra a pesti közönség elé Donizetti Lindájában. A zsúfolásig megtelt színház közönsége roppant lelkesedéssel fogadta az énekesnőt. Marad vagy távozik Hollósy a színházról? Ez volt a lapok témája, a közönség kérdéseinek visszhangjaként ezekben a napokban. A találgatásoknak a színház igazgatóságától származó közlemény vetett véget: „A Nemzeti Színház igazgatósága örömmel jelenti, miszerint Hollósy Kornélia kisasszonyt, első szerződése kiteltével sikerült még két hónapra vendégül megnyernie és pedig az eddiginél kedvezőbb feltételek mellett. Pesten január 14-én, 1852 Szigligeti titkár.” Lonovics József és Hollósy Kornélia 1852. április 21-én kötötték házasságot az aradi minoriták templomában, ahol Fábry Ignác kassai püspök eskette őket. ...1855 március végén érkeztek Pestre és lakásukat az Egyetem téri Wenckheim-házban rendezték be, s fellépése előtt is adott néhány házi hangversenyt, s a meghívottak meggyőződhetek arról, hogy hangja nemhogy veszített volna szépségéből, sőt még terjedelem és csengés tekintetében is sokat nyert. A Lonovics-Hollósy pár körül nagy baráti kör fejlődött ki. A szalon vendégei közé tartozott Irinyi József, Vas Gereben, Szigligeti Ede, Laborfalvi Róza, a nagy drámai színész nő férjével, Jókai Mórral és Hollósy Kornélia vendége volt pesti tartózkodásai alatt Liszt Ferenc is. A Nemzeti Színház 1862. július 29-re tűzte ki Hollósy Kornélia búcsúfellépését a Bánk Bán Melinda szerepében. A nehéz búcsú után augusztus 1-én dombegyházi

birtokára utazott, az egész év fáradsalmait és a pálya izgalmait kipihenni.

A dombegyházi birtokot Lonovics József vásárolta a Marczibányi családtól, s eredetileg 600 hold termőföldből, a kényelmes, tágas kúriából és az azt körülvevő parkból állott. Az évek folyamán a jó gazda ezer holdra gyarapította a birtokot, amely főként szántóból és legelőből állott, teljesen alföldi jellegű, s ennek megfelelően a gazdálkodás is ilyen jellegű volt. A Lonovics-Hollósy házaspár egyetlen fiát, Gyulát pesti intézményben neveltette, hogy tanulmányait elsőrangú tanároktól kapja...

Hollósy Kornélia, aki évtizedeken át Pest, Bécs, Varsó legfényesebb köreiben élt, ahol pompa és ragyogás vette körül, itt hamar megszokta a csendes, vidéki életet. A színpad egykori királynője szívesen és szeretettel foglalkozott a gyerekekkel, kicsikkel és serdültebbekkel egyaránt; színjátszó csoportot szervezett, magyar nótákra tanította a gyerekeket, szinte nevelte őket, s ha betegség támadta meg valamelyiket, házipatikájából gyógyította a rászorulókat. A Lonovics-kúriában a szeretet, jóság, megértés uralkodott, ezt érezték meg a vendégek éppúgy, mint a birtok alkalmazottai. Hollósy Kornélia önmagának tett fogadalmat, hogy befejezte pályáját, sem a színpadra, sem a hangversenydobogóra többé nem tér vissza. Kívételt csak egyetlen esetben tett, amikor a Pest-budai Hangászegylet – amelynek alapítótagja volt – fennállásának negyedszázados ünnepét tartotta; 1865. augusztus 15. és 20. között, nagy ünnepséget rendez-

tek, amelyre Liszt Ferencet is meghívták, s ekkor és itt mutatták be legelőször Szent Erzsébet című oratóriumát. Ezen a kimagasló zenei ünnepen való közreműködését Hollósy Kornélia sem tagadhatta meg.

Az Európában elterjedt influenza járvány 1889 késő őszen Csanád megyébe is betört és elérte a Lonovics kúriát. Először maga a család fő betegedett meg, majd az

alig hat éves unoka, Kornélia kapta meg a fertőző betegséget, s míg nagyanyja önfeláldozóan ápolta, maga is megbetegedett és ágynak esett. A leggondosabb ápolás és a leglekiismeretesebb orvosi kezelés elle-

Szász Károly: Hollósy Kornéliának

*Ha hull a lomb s bús őszi hervadás van,
Elszáll a pártos fecske hűtlenül.*

*A csalogány a méla hervadásban
Dalolva híven, kis fészkében ül.*

S bár fájó szívűből, fentebb csattog a dal

Mint a tavasz vidám öröm-szakán

Úgy szívhez szól, úgy békít, úgy vigasztal...

Dalolj nekünk, oh édes csalogány!

nére a betegség annyira elhatalmasodott, hogy Hollósy Kornélia 1890. február 10-én, hétfőn este 6 órakor meghalt. A váratlan haláleset gyászba borította a szerető családot, s túl rajtuk az egész országot, amely a magyar csalogányt a feledhetetlen művésznőt gyászolta az elhunytban. Hollósy Kornéliát, Lonovics József főispán feleségét február 12-én délután 2 órakor helyezték örök nyugalomra a dombegyházi családi sírboltban. Hollósy Kornélia e földön 63 évet élt, de emléke él, amíg magyar dal hangzik a magyar nép ajkán.

Hollósy Kornélia több művészt is megihletett. Többek között Barabás Miklós örököltette meg kórajzon, Tompa Mihály, Szász Károly írt hozzá verset, Egressy Béni, Erkel Ferenc ajánlott neki dalt.

Az önkényesen kiragadott részletek Diósszilágyi Sámuel: Hollósy Kornélia élete és művészete című könyvéből valók. (Makói Múzeum Füzetek: 41 Makó 1984)

Gurzó K. Enikő

Karátsonyiak a Bánságban

A nagy alvók

(2. rész)

A Karátsonyiak

A főúri körökben még mindig nem beszélnek egyébről, mint a tündérfényű Karátsonyi bálról. Igazi clou-ja (sz. m.: fénypontja, érdekessége) volt ez az idei farsangnak és történelmi momentummá vált azáltal, hogy a király is megtisztelte jelenlétével egyik hűséges alattvalójának a mulatságát.

Érdekes lesz ebből az alkalomból fel- említeni, hogy a Karátsonyi család nem Szerbiából származott át hozzánk, de Erdélyből, ide eddig az első ősök Bukovinából jöttek.

Bukovinában, Badozsányban (sz. m.: valószínűleg Botosaniban) lakott Karátsonyi Gratiánus Gáspár, aki 1620 körül virágzott, de családfája már 1452-ben is tekintélyes famíliának mondja a Karátsonyiakat.

Fia, Kristóf, már zászlósnak mondatik s unokája, ugyancsak Kristóf, karátsonyfalvi előnévvel, 1695-ben hiteles kancelláriai okmányok tanúsága szerint Erdélyből, még pedig Szamosújvárról jött a Bánátba. Itt donatióba kapta Beodrát, ahonnan a mai grófi család is írja előnevét.

Kristóf fia, Deodát már növelte a családi vagyont, ennek a fia, Lázár, pedig Beodrához a Temes megyei Zsámot is kapta donatióba.

Lázár valósággal nábobi vagyon ura volt. Zsámi kastélyában egy imazsámoly alatt titkos ajtó vezetett a pincébe, amely tele volt arannyal, gyémánttal, drágakincsekkel. Nejét annyira féltette a ná-

bob, hogy Beodrán lakat alatt tartotta s néhány meghitt cselédet kivéve, emberi halandót nem bocsátott közelébe.

Karátsonyi Lázárnak csak egy álma volt, családja nagysága és egy szerelme, amely a földé, a nemes magyar humuszé volt.

Egyedül azt óhajtotta, hogy a verseci hegyektől birtokáig terjedő rengeteg ősz pusztát uradalmához csatolja, ebből a célból, társzerekre rakatva egyszer minden kincsét, be is ment Nagybecskerekre megállapítani és kifizetni a vételárat, de ott hirtelen meghalt, s a szájhagyomány szerint a rengeteg kincs is vele pusztult. Karátsonyi Lázár óriás vagyonából közcélokra is sokat áldozott, száz katonát állított a nemesi fölkelés alkalmából, a hadsereg rendelkezésére bocsátotta méneseit, gulyáit, magtárait és a Ferenc császár által kezdeményezett Ludovika akadémiára nagy összeget adományozott.

Már Lázárt ekkor megkínálták a grófi méltósággal, de a nábob szerényen kitért a fejedelmi elismerés elől, sőt végrendeletileg meghagyta, hogy családjának az a tagja, aki a nemesinél nagyobb címet fogad el, zárassék ki az örökségből.

Ez az óhajtása azonban nem teljesedett, mert unokája, Guido, később mégis grófságra emeltetett és e miatt, Karátsonyi Lázár végrendeletének értelmében, sok baja is volt az oldalági rokonsággal. Guido apja, Lajos, 1848-ban Torontál megyében főispánságot viselt, anyja pedig az ősrégi, grófi és hercegi ágra szakadt, Stahremberg családból származott.

Guido a negyvenes évek derekán egyike volt a jeunesse d'orée (sz. m.: az aranyifjak) legkiválóbb tagjainak. Nagyon szép, daliás férfi, szívesen látott vendége az akkori Pest főúri szalonjainak. Tagja volt a híres „Csinoskaifjak” társaságának, akik akkor a főváros társas életének hangadói voltak.

Számtalan hódoló közül ő nyerte meg a szívét és kezét a dúsgazdag örökösnek, Marczibányi Máriának, Marczibányi Antal és neje, Kállay Mária leányának. Marczibányi Antal egyetlen fia, ifjúkora legszebb virágában elhalt s benne kivesszett a férfiág, majd Karátsonyi Guidoné és Migazzi Vilmosnéban egészen kihalt a nemzeti kultúrán körül oly hervadhatatlan érdemeket szerzett puhói (sz. m.: Szlovákiában, a trencsényi területen található) és csókai (sz. m.: Csóka község ma a Szerbiához csatolt Észak-Bánságban, a Tisza bal partján fekszik) Marczibányi család. Karátsonyi Guidoné mintegy 200 000 forintot adott közcélokra; ő alapította az Akadémia Karátsonyidíját is – s érdemeiért 1859-ben kapta az osztrák birodalmi grófságot, melyet később Magyarországra is kiterjesztettek. Gróf Karátsonyi Jenő másodszülött fia Guidónak, és tulajdonképpen majoresco az elsőszülött Aladár lett volna.

Érdekes ennek is a története. A fiatal gróf Karátsonyi Nagyváradon jogászodott és ott megismerkedett a szép és rendkívül szellemes Elek Margittal. Aladár gróf annyira beleszeretett a bájos lánykába, hogy kijelentette, vagy ez, vagy senki sem lesz a felesége.

Minden embernek van valami marotte-ja, így a különben rendkívül jószívű, engedékeny Karátsonyi Guidónak az volt a bogara, hogy elsőszülött fia zászlós úr leányát vezesse oltárhoz. Noha a pazonyi (sz. m.:

Pazony nagyközség Szabolcs vármegyében) Elekek híres régi családja minden öspróbát fényesen kiáll, és a mezőpeterdi (sz. m.: község Hajdú-Bihar megyében) Gázsy család is, amelyből Elek Margit anyai ágon egyike volt az ország ma már kihalt legelső gentry-családjainak. Karátsonyi Guido csak úgy egyezett bele fia házasságába, ha ez Jenő öccse javára lemond az elsőszülöttségi jogáról.

Aladár ezt meg is tette, többre becsülve szép menyasszonya két ragyogó szemét minden gyémántnál, a családi boldogság igaz melegét minden hiúságos, elmúló fény és csillogásnál.

Így lett Jenő gróf a Karátsonyi majorátus ura és zászlós úr leányának, Andrássy Karolina grófnőnek a férje.

A grófi pár, mint most is megmutatta, mindent elkövet, hogy a nagy vagyon és nagy névvel járó kötelezettségeknek eleget tegyen.

Azonkívül kitűnő gazda is Karátsonyi Jenő, buzgalommal, igazi passzióval vezeti óriási uradalmain a munkát és nyáron a kelő hajnal akárhányszor egyik vagy másik tanyán, majorban találja.

Karátsonyi Jenő nyaranta többnyire bánlakai birtokán tartózkodik, ahol a kastélyt még Karátsonyi Lázár építette. Régi, ódon formájú épület ez, olyan vastag falakkal, akár egy feudális várkastély. Elmúlt viharos időkben nagy szükség is volt erre, mert még az építető idejében, mikor a szerbek egyszer fellázadtak, a leghevesebb ostromnak egy hétig álltak ellent ezek a falak.

A kastélyt pompás park övezi, nagy lawntennis ponnalddal, amelyben a gróf Karátsonyi Guidóra vonatkozó emléktárgyakat is őrzik.

Érdekesek a kastélyban a régi, földalatti börtönök, emlékeztetve elmúlt sötét

időkre; a modern ízlést pedig ékesen hirdetik a remek ebédlő, pompás szalonok és termék hosszú sorozata.

A gróf neje, született Andrássy Karolina grófnő, örökölte apja talpraesett, igazi magyaros észjárását, kissé heves temperamentummal egybekötött áldott szívűségét és a vagyonszerzési hajlamot is.

Mióta asszony, saját pénzen megvette a Bánlakkal szomszédos biószegi pusztát (sz. m.: ma háromszáz fős vajdasági falu) s azt remekül instruáltatta. Házassága első évében majdnem életét vesztette a fiatal, boldog pár, még pedig Olaszországban. 1887 tavaszán Mentenában voltak éppen Karátsonyi Jenőék, mikor a nagy földrengés volt. A borzasztó katasztrófa éjjel jött s a vendéglő, alig hogy kimenekültek a lakók, óriási robajjal dőlt össze. Lehetőleg pongyolában, temérdek drága ékszert, közte több becses családi darabot is hátrahagyva, Karátsonyiék az egész éjjelt egy bérkocsiban töltötték, s reggel a gróf néhány száz frankot adott a kocsisnak, aki őket a várostól kissé távol, biztos helyre vitte.

Karátsonyi grófné ezután hosszabb ideig betegeskedett, de ekkor is megmutatta, milyen kitűnő honleány, mert külföldi gyógyhelyek mellőzésével, Vihnyén (sz. m.: Vihnyefürdő, németül Eisenbach a mai Szlovákia területén található, Selmebányától 12 kilométerre) töltötte a nyarat, ahol teljesen magához is tért.

Ő is, mint gróf Andrássy Manó minden leánya, kitűnő háziasszony nevelést kapott, Bánlakon maga vezeti a háztartást, utánanéz a cselédségnek s a legkisebb hanyagságot sem hagyja szó nélkül.

Egy alkalommal vendéget várt Karolin grófnő. Mégpedig Gömörből, ahol gyermekkorát, leányságát töltötte, amelyre mindig szívesen emlékezik.

Az Andrássy család régi kedves orvosa, Maurer Artúr volt az, aki intimusa, meghitt embere volt a néhai Manó grófnak s a lányok a papánál való apró-cseprő kívánságaik támogatása végett gyakran fordultak hozzá.

Karátsonyi grófné, aki tudta, milyen rendet látott mindig a doktorka Betléren (sz. m.: Betlér, szlovákul Betliar, németül Betler, község a rozsnyói völgykatlanban) mielőtt megérkezett volna, sorra nézegette a szobákat. Egyszerre csak észreveszi, hogy egyik konzol ugyancsak poros ám.

Odahívta az inast, aztán ujjával néhány betűt írva a porba, így szól: – Ej, ej, ez ugyan csinos munka, ugyan szépet gondolna a doktor úr az én háztartásomról, ha ezt így találta volna.

Ugyancsak ez a nagytudományú, különösen történelmi jártasságú orvos, minden Andrássy leánynak adott férjhezmenetele alkalmával egy-egy ládát. Igazi tulipántos, eredeti magyar motívumokkal rajzolt és faragott ládákat. Egy ízben Murányon (sz. m.: község az egykori Gömör vármegyében, ma Szlovákiához tartozik) járva, egy ottani parasztnál talált egy ládát, mely mellékelt hiteles okmányok szerint még Széchy Máriaé (sz. m.: a murányi Vénuszé, Wesselényi. Ferenc feleségé) volt valamikor.

A doktor megszerezte ezt a ládát, renováltatta és mikor Andrássy Karolin férjhez ment, ennek a kedvenc kis grófnőjének ajándékozta a történelmi nevezetességű darabot, mely most ott van a többi családi ritkaságok gyűjteményében.

A családfakutatás útvesztői

Amint az a fenti szövegből is kiderült, a Karátsonyiak hétköznapijait temérdek kaland színezte, tette elviselhetővé. Ta-

lán ez az oka annak, hogy a grófi család fordulatossá történelmének sokak érdeklődését felkeltette, a leszármazottakét főként. Az egymástól független kutatások, amelyek valószínűleg nem mindig zajlottak szakszerűen, számos homályos részletet tisztáztak és rengeteg adatot a felszínre hoztak, ám az egymástól bizonyos vonatkozásban eltérő eredmények, következtetések miatt egyben meg is nehezítették a továbblépést. Bevallom, egy adott pillanatban annyira belebonyolódtam a szövevényes genealógiák szintézisébe, hogy csak hosszas ügyetlenkedés, tanakodás, gondolkodás után sikerült kijutnom az útvesztőkből, sorrendbe tennem, használható csoportokba rendeznem az összetevőket.

Az okfejtések mérlegelésekor találtam rá a családfa megalkotására vállalkozók egyikének azon elméletére, miszerint a főurak neve a latin Gratianus keresztnévből származik, mert e szó magyarul

Karátson jelent. Amikor a tézis szerzője ezt így leírta, abból indult ki, hogy a família általunk ismert első őse Gratianus volt, aki a családi hagyomány szerint Franciaországban született, majd 1591-ben a bukovinai Badocsányban, azaz Botosaniban telepedett le, utódai innen kerültek Erdélybe, ahol a Karátson nevet vették fel, megtartván azonban az új mellett a régi vezetéknevüket is. Ugyanazon kutató szerint a grófok birtokában levő ereklyékre alapozva állítható, hogy a család már a beköltözés előtt is nemes volt, címerlevelét valószínűleg az egyik erdélyi fejedelemtől nyerte. A Karátsonyiak rangját, státuszát mind Erdély elöljárói, mind Magyarország királyai, uralkodói többször megerősítették, így Mária Terézia, aki Kristóf és fiverei részére új nemeslevelet is kiállított.

(Megjelent: *Művelődés* 5-6, 2009. május-június)

Folytatjuk

Bálintné Kovács Júlia

Apróságok, töredékek

„Julika, örülök, hogy jelentkeztl! Honnan tudod, hogy örmény származású vagyok és a Haragák rokonaim? Édesapám 100 %-os örmény volt és Szélszegen, a Szilágyságban született (Nevelits István 1913–1959). A nagyanyám: Haraga Rozália (1894–1960). Ők hárman voltak testvérek: Mária, Rozália és Kristóf. A Haraga nevet tehát Kristóf gyerekei vitték tovább. Csak Jenőről tudok, aki Mérán élt a családjával.

Nemrég jelentkezett Nevelits Eszter, aki itt él 30 éve Németországban, és szintén a Szilágyságból származik. Írhatsz

az e-mail címemre is: adrienne.garda@web.de”

***

„Júlia, hát nem örmény, hanem francia származású a család. Élt Moldvában és Erdélyben is, de ettől még nem onnan származik. Sokan tévesen örmény leszármazottnak vélik a karácsonyiakat (Karatsonyi), pedig francia származásúak, 1500–1600 között teleptültek be Franciaországból. Gondolom, a sok keveredés abból adódik, hogy sok örmény és izraelita vette fel a Karácsony nevet „i” nélkül.

Üdvözlettel Karátsonyi Guido”

A Karátsonyi család

Feketéné Ziegler Ágota: Volt egyszer egy kastély 2006 (részlet)

Pilisszentiván történetében a földbirtokosok közül a Karátsonyi család volt a legjelentősebb. Közel száz évig voltak a falu földesurai. 1851-ben Karátsonyi Guido feleségül vette puchói és csókai Marczibányi Máriát a híres és gazdag Marczibányi család utolsó tagját. Így került az uradalom (Vörösvár, Szentiván, Solymár) a Karátsonyiak kezébe. A család örmény eredetű, első ismert őse Gratianus volt, ki a családi hagyomány szerint Franciaországból származott és Moldáviában telepedett le. Innen a család Erdélybe került, itt vette fel a Karátsony nevet.

„A család neve úgy látszik a Gratianus kereszt-névből (magyarul Karátson) származott. S bár erre nézve adatot nem nyertünk, úgy látszik, legutóbb Erdélyben Szamosújvárról vevé származását.” A család már az ideköltözése előtt is nemes volt és címerlevelét valószínűleg az egyik erdélyi fejedelemtől nyerte. Az erdélyi fejedelmek és magyar királyok a család nemességét többször megerősítették. Így Mária Terézia királynő is, ki Kristóf és fiverei részére új nemeslevelet állított ki. Kristóf első fia Deodat (Bogdán) 1781-ben 103 000 forintért megvette a kincstártól Beodrát, melyre királyi adományt is nyert, és a Karátsonyfalvi előnevet a Beodraival cserélte föl. A grófi ágnak Lázár volt az őse. Lázár (sz. 1759.) Torontál vármegye alispánja, és később országgyűlési követe. 1805-ben megvette gróf Draskovits Ferencztől Bánlakot, Dolacot, Offszeniczát, Szókát és Partost. Fia Lajos (sz. 1793.), Starhemberg Mária Lujza birodalmi grófnőt vette el felesé-

gül. Az ő házasságukból született Guido (sz. 1817, †1885), aki 1842-ben Temes vármegye főszolgabírója, 1848-ban honvédőrnagy, a pesti nemzetőrök parancsnoka. A szabadságharc leverése után menekülnie kellett, birtokait elkobozták. Később kegyelmet nyert, 1867-ben már a csákovai kerület országgyűlési képviselője, Különböző kitüntető rangot: kapott: császári és királyi kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, az I. osztályú vaskoronarend vitéze stb., 1858-ban birodalmi grófi rangot nyert, 1874-ben megkapta a magyar grófi címet is. A Karátsonyi és a Marczibányi család is híres volt arról, hogy vagyonukból különféle alapítványokkal támogatták Magyarország kulturális életét. Gróf Karátsonyi Guido egyik legismertebb alapítványa: 1858-ban 10 000 forintot adott a Magyar Tudományos Akadémiának, hogy a kamataiból két évente díjazzák a legjobb színdarab szerzőjét. Ezt a díjat elnyerte többek között Csiky Gergely, Szigligeti Ede, és ezzel díjazták Arany János Aristophanész vígjátékainak lefordítását 1871-ben. Jótékony célokra is nagy összegeket adományozott. „A Fenséges Koronaherczeg születése örvendetes eseményének alkalmából Karátsonyi Guido földbirtokos 100 000 Ft-nyi összeget, ebből 20 000 Ft-ot a szerb vajdaság s a temesi bánóság számára ajánlott fel jótékony célokra, s annak hova fordítását Albrecht Főherceg magyarországi Főkormányzó Ur Ó császári Fenségének magas belátására bízta. Ugyanazon örömdus alkalomból, s annak marandónó emlékére, a debreczeni községi bizottmány, az evangelicus-helvét hitvallású egyháztanácsal együtt, 100 segélyre szorult személy számára egy 160 000 Ft-nyi tőkével ellátott szegényápoló-intézetet

alapított. – Ezen nemes szívű s hazafias érzületet tanúsító örvendetes jótékonyági tettek a legmelegebb köszönet kifejezése mellett juttatnak köztudomásra.”

Karátsonyi Guido (1817–1885) és Marcibányi Mária (1831–1876) házasságából kilenc gyermek született. Hat lány és három fiú:

1. Adrienne (1853–1878. Seregélyes); férje gr. Zichy Sándor (1843–1881)
  2. Melánia (1855) cs.k. csillag. hölgy; férje gr. Zichy Géza (1849) cs. k. kam.
  3. Guidobaldina (1858–1876)
  4. Aladár (1859), országgyűlési képviselő; neje Elek Margit (1863). Birtoka: Beodra (Torontál m.) és Varjas (Arad m.). Lakás: Beodra.
  5. Jenő (1861–1933); neje gr. Andrassy Karolina (1867) csillagk. Hölgy. Birtokai: Varjas (Arad m.), Bánlak (Torontál m.), hitbizományi birtoka Bánlakon van. Lakás: Budapest.
  6. Camillo (1863–1908). Birtokai: Kamenicza (Horvátországban), Vörösvár, Szent-Iván, Solymár (Pest m.) és Varjas (Arad m.). Lakás: Budapest.
  7. Irma (1865); férje br. Piret de Bihain Lajos (1862) cs. k. kam. és a 13. sz. huszárezred tartalékos hadnagya.
  8. Ilma (1867); férjre gróf Keglevich Gyula (1855). A házaspár Imre nevű fiát adoptálta gr. Karátsonyi Jenő és Andrassy Karolina.
  9. Ilona (1871); férje gr. Zichy Károly (1864)
- (Címlap: Szentiván birtokosai földesurak – Vasárnapi Újság 1858. augusztus 29. – Bálintné Kovács Júlia találta a világhálón, és kiegészítette)*

* * *

A magyar rádiózás 1925. december elsejei hivatalos adásnapját hosszú, nehéz munka előzte meg. Tekintsük át röviden

ezt a történetet is. A műsornak egy központból való adása az előfizetők számára: magyar gondolat, Puskás Tivadaré.

Puskás Tivadar

1844. szeptember 17-én született Pesten, erdélyi örmény gyökerű nemesi családban. Tivadar és Ferenc nevű öccse Bécsben, a híres Theresianumban tanultak. Tivadar,

a feltűnően tehetséges diák, a művelt, elegáns megjelenésű, jó modorú magyar fiatalember, a társaság kedvence volt. Kiválóan sportolt és zongorázott. Ő azonban beleszeretett a fizikába, a technikába, és a jogi akadémiáról átiratkozott a bécsi műegyetemre. A szülők halála után Ferenc a császári hadseregbe lépett, Tivadar pedig Angliában vállalt munkát. Hogy megfelelő angoltudással utazzon oda, félig leborotválta a haját, és amíg az ki nem nőtt, addig nem ment ki a lakásból, hanem csak az angol nyelv tanulásával foglalkozott. Meg is tanult remekül angolul. Ez a kis példa is jellemzi Tivadar nagy akaraterejét. Angol munkaadói Erdélybe küldték, hogy az ott folyó vasútépítésben segítsen. Több éves munkával jelentős tőkét gyűjtött és önálló vállalkozásba is kezdhetett.

1873-ban Bécs világiállításra készült. Tivadar jó érzékkel ismerte fel az idegenforgalomban rejlő lehetőségeket és utazási irodát szervezett. Ám maga is kíváncsisággal és hozzáértéssel figyelte a bemutatott technikai újjdonságokat. Akkoriban az újságok tele voltak az amerikai korlátlan lehetőségekről szóló hírekkel. 1874-ben az Egyesült Államokba, a

feltalálók és a találmányok országába hajózott, mert fellobbant benne a műszaki kérdések iránti szenvedély.

Alexander Graham Bell 1876-ban mutatata be az új találmányt, a telefont.

Tivadar találkozott Thomas Alva Edison-nal (1847–1931), aki a 19. századi technikai forradalom jelképe volt. Edison sok más találmánya mellett foglalkozott a fonográf, a távírógép, majd a telefon fejlesztésével is.

Puskás Tivadar Edison laboratóriumában kezdett hozzá a telefonközpont tervének műszaki kidolgozásához, de mielőtt elvére szabadalmat váltott volna ki, 1877-ben Edison megbízottjaként Európába utazott. Edison azonban írásban is megerősítette: „Puskás Tivadar volt a világon az első ember, aki a telefonközpont gondolatát felvetette.”

A párizsi telefonközpont létrehozásában azonban meghatározó szerepe volt. Majd, Ferenc öccsét kérte meg, hogy Budapesten is szervezze meg a telefonközpontot, ezt 1881-re sikerült megvalósítani. Puskás Ferenc önpusztító megszállottsággal dolgozott, a heroikus munka felőrölte erejét és 1884-ben meghalt.

Tivadar ezután maga vette át a budapesti telefonvállalatot. Bár a magyar viszonyokat illetően nem voltak illúziói, mégis hazajött, hogy tudását, tapasztalatát, nemzetközi tekintélyét, vállalkozói kedvét itthon hasznosítsa, hogy szakterületén hazája haladását szolgálja. Budapest ekkor a leggyorsabb ütemben fejlődő európai főváros volt. Ezt bizonyítja pl. az új Sugár út (ma Andrásy út), a már befejezés előtt álló gyönyörű Operaház, a francia Eiffel-cég által felépített Nyugati pályaudvar. A Dunaparton pedig már ásták az új Parlament alapjait.

Puskás Tivadar 1890-ben kezdett hozzá a telefonvonalakon keresztül történő rendszeres mősorkészítés műszaki megoldásának kidolgozásához.

1893. február 15-én szólalt meg először az általa létesített Telefonhírmondó, a Magyar u. 6. számú házban. Az előfizetőknek akkor még telefonközponton keresztül kellett kérni a kapcsolást, önálló hálózata csak később alakult ki. A Telefonhírmondó először csak híreket, elsősorban tőzsdei jelentéseket továbbított. A zenei átvitelt később Szveticz Emil mérnök fejlesztette ki.

Puskás Tivadar már évek óta nem volt egészséges. Az utóbbi két év megfeszített munkája és izgalmai nagyon kimerítették. Először 1893. március elején lett rosszul. De néhány nap múlva még felkelt a betegágyból, hogy rész vegyen a Telefonhírmondó sikere alkalmából tiszteletére rendezett baráti vacsorán. Március 16-án azonban a szívroham végzett vele. Nem volt még 49 éves.

A Telefonhírmondó 1893. március 16-án a gyász hírrel kezdte az adást:

„Puskás Tivadar, a Telefonhírmondó megteremtője, ma reggel fél kilenckor meghalt Hungária szállóbeli lakásán.” A halála után megjelent egyik méltatásból idézünk:

„Puskás Tivadar hazánkfia volt, testtül-lelkestül magyar ember, s annak dacára, hogy a legnevezetesebb emberek egyike, kik e században éltek, neve legkevésbé ismeretes, s ha igazán tudni akarjuk ténykedését, kénytelenek vagyunk az angol, francia és amerikai lapokat átolvasni, hogy őt némileg is megismerhessük. Tevékenységével a világot hódította meg részünkre. Jellege, becsülete fényesebb volt a gyémántnál.”

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2010. évi programja

Barangolás őseink földjén

Erdélyjárás felsőfokon Kárpát-kanyar, Kászon, Erdélyi Hortobágy, Székelyvasság, Nyárádmente, Hegyköz és Aradhegyalja vidékein

ÚTVONAL: Budapest–Ártánd–Nagyvárad–Bihar–Hegyközszentimre–Kalotaszentkirály–Gyalutól–Tordáig autópályán–Marosvásárhely–Mikháza–Szovátá–Székelyudvarhely–Székelyvasság–Nyerges tető–Kászonok–Kézdiszentlélek–Kézdivásárhely–Zabola–Csomakörös–Zágon–Bácsfalu–Szinaja–Brassó–Fogarás–Lesses–Szentágota–Nagyszeben–Szászsebes–Piski–Csernakeresztúr–Déva–Marosillye–Ópálos–Arad–Nagylak–Szeged–Budapest

Időtartam: 8 nap (augusztus 23–30.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2300 km

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd) és piknik

Szükséges felszerelés: nyári túraruházat, sportcipő, elemlámpa, fürdőruha

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi kalauzolja a társasutazás kezdetétől annak végéig.

FŐBB ESEMÉNYEK:

Találkozó a barcasági és háromszéki magyarörményekkel Brassóban

Koszorúzás a Szabadság szobornál Aradon és a Nyerges tetőn

Négykarélyos „örmény stílusú” kápolna Perkőn, a legkeletibb magyar búcsújáróhelyen

Szent Imre halálának feltételezett helyén leszünk Hegyközszentimrén

Feljutunk az erdélyi „mini Dolomitok” csúcsára a Czukás hegységben

Bihari dukátus földvára Bihar község határában

Árpád-kori gyepűvár Tartódon

Bethlen Gábor felújított szülőháza Marosillyén
Városnézés Brassóban (Fekete templom, Cérna utca stb.)

Nagyszeben – Európa kulturális fővárosa 2007-ben

Szász erődtemplomok Lessesen és Szentágotán

Peles kastély – a román király nyári rezidenciája

Mikes Kelemen múzeum Zágonban

Pozsony Ferenc csángó magánmúzeuma Zabolán

Körösi Csoma Sándor „nagy útjáról” emlékezünk Csomakörösön

Czetz János tábormok életútja és a győztes csata története Piskin

Uz Bence legendárium Székelyvasságon

A bukovinai székelyek küzdelmes sors története

Böjte Csaba szeretetotthona a ferences kolostorban Déván

Ismerkedés a szénégetés fortélyaiival Tartód vára alatt

Fürdés a Medve tóban Szovátán

Szíveslátás érmelléki borokkal Hegyközszentimrén

Pityókagulyás a Küküllő forrásvidékén

Miccses piknik a Bratocsa hágón

Vendégmarasztalás szilvóriummal és finom hazaival Székelyvasságon

Aradhegyaljai borok kóstolója Balla Géza pincészetében, Ópáloson

Zenés est Tifán Csaba portáján a székelyvassági Édenkertben

Zenés búcsúvacsora Csernakeresztúron

Fereteges bukovinai néptáncbemutató Csernakeresztúron

Nyárádmenti népdalbemutató Mikházán a Tündérgert Alapítvány gondozásában

Kiss Stúdió színház előadása az 1989-es erdélyi forradalomról, Nagyváradon

Kristófi János Zsigmond orgonajátéka a székesegyházban Nagyváradon Kalotaszentkirályon, Székelyvárságon, Bácsfaluban és Csernakeresztúron személyes tapasztalatokon keresztül megismerjük az erdélyi emberek szeretetét és őszinte barátságát.

RÉSZLETES PROGRAM:

1. nap: *Indulás:* reggel 6 órakor Batthyány tér felső rakpartról

Határátkelő: Ártánd

Láttnivalók: Bihar(földvár), Hegyközszentimre (Szent Imre emlékhelyek, szíveslátás érmelléki és hegyközi borokkal), Nagyvárad (Kiss Stúdió előadása „A falak ledőlnek” címmel, orgonaudíció új reper-toárral a székesegyházban)

Szállás és ellátás: az 1. napon Kalotaszentkirályon, kalotaszegi családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatlalt)

2. nap: *Láttnivalók:* Mikháza (Tündérkeres nyárádmonti gyerekek népdalelőadása), Szováta (fürdés a sósvízű Medve tóban), szíveslátás nuskummal és kiskürtössel Székelyvárságon

Szállás és ellátás: a 2. és 3. napon baráti családoknál Székelyvárságon az egyetlen magashegyi székely tanyaközségben (2 ágyas szobák fürdőszoba használatlalt)

3. nap: *Láttnivalók:* Panorámatúra Székelyvárságon Uz Bence néhai házához a Bagzoston, a küküllőmenti szénégetőkhöz, Tartód várához és pityókagulyás a vízparton, zenés búcsúest székelyvársági barátainkkal Tifának almáskertjében

4. nap: *Láttnivalók:* Nyerges tető (koszorúzás az 1849-es honvédek emlékművé-nél), Kászoni medence, Perkó tető (egy-órás séta a négykaréjos kápolnához, körpanoráma a felsőháromszéki szentföldre), Zabola (Csángó múzeum), Csomakőrös (Körösi Csoma Sándor szobra szülőfal-vában), Zágon (Mikes kúria, Mikes Kele-men és Kiss Manyi emlékekkel)

Szállás és ellátás: a 4., 5. és 6. napon Bácsfaluban, barcasági csángó családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatlalt)

5. nap: *Láttnivalók:* Szinaja (Peles kastélyromán királyi nyári rezidenciája bajoros stílusban), Brassó (kiegészítő városnézés, találkozó a barcasági és háromszéki magyar-örményekkel)

6. nap: *Láttnivalók:* Bratocsa hágó, Csukás hegység (5 órás panorámatúra, látványos növényvilág, micces piknik), Bácsfalu (barcasági csángó népviselet és néptáncbe-mutató kölepcsős szíveslátással)

7. nap: *Láttnivalók:* Fogaras, Lesses (szász erődtemplom), Szentágota (szász erőd-templom, meglepetéssel), Nagyszeben, Piski (az 1848-49-es szabadságharc győz-tes csatájának helyszíne), Csernakeresztúr (mise, közös vacsora bukovinai néptánc-előadással)

Szállás és ellátás: a 7. napon Cserma-keresztúron, Bukovinából visszatelepült székely családoknál (2 ágyas szobák für-dőszoba használatlalt)

8. nap: *Láttnivalók:* Déva (Böjte Csaba testvér szeretetthona), Marosillye (Beth-len Gábor szülőháza), Ópálos (kóstoló Aradhegyalja híres boraiból a kadarkától a kádariisszimáig), Arad (koszorúzás a Sza-badság szobornál)

Határátkelő: Nagylak

Érkezés: Budapest 20 óra körül

Részvételi díj: 72 000 Ft/fő (ifjúsági ked-vezmény 18 év alatt 7000 Ft)

A részvételi díj tartalmazza a vezetés, szállás, félpanziós ellátás, piknikek, borkósto-ló, belépők, művészi produkciók árát, **ki-véve a buszköltséget** (+20 000 Ft). Az utat a buszköltség befizetésével lehet lefoglalni az EÖGYKE-nél.

A bejárt emlékhelyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal, versekkel és a népköltészet remekeivel idézzük fel.

Ifj. Gabányi János:

Balázs-Bécsi Attila „A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája” című könyvének névmutatója

(6. rész)

A név után levő szám a monográfiában megjelölt oldalszámot jelöli, független attól, hogy szövegben vagy képaláírásként jelenik meg az illető családnév síremléke a kötetben.

266. Bátor Merode Jolantha 65	289. Novák Antal 77	314. Nyegrutz Szidónia 69
267. Merza Emánuel 69	290. Novák Ferenc 84	315. Nyegrutz Tibor 77
268. Merza Emánuelné sz. Nyegrutz Szidonia 69	291. Novák Ferencné 84	316. Nyegrutz Todor 77
269. Meskó Aladár 82	292. Novák Gerő 77	317. Onucsán Rozália 62
270. Meskó Aladárné sz. Áján Anna 82	293. Novák Izsák 61	318. Osztián Anna 79
271. Meskó Izsák 28	294. Novák László 84	319. Osztián Ilona 71
272. Miller Lujza 38	295. Novák Margit 35	320. Osztián Mária 79
273. Miller Mária 38	296. Novák Márton 35	321. Osztián Róza 54
274. Moldován Anna 76	297. Nuridsán Miklós 33	322. Osztián Rózsika 79
275. Moldován János 47	298. Nuridsány Antal 72	323. Pakulár Véri 48
276. Moldován Simon 47	299. Nuridsány Antalné sz. Zakariás Roza 72	324. ifj. Páll Jakab 72
277. Dr. Molnár Antal 81	300. Nuridsány József 72	325. Páll Kati 72
278. Molnár Áskuz 34	301. Nuridsány Mária 72	326. Páll Kristóf 32
279. Molnár Mária 83	302. Nyegrucz István 47	327. Páll Mária 32
280. Özv. Molnár Miklósné 83	303. Nyegrucz Jakabné sz. Korbuly Margit 47	328. Páll Terka 32
281. Montessori, Giovanni Battista 64	304. Nyegruch Joachim 47	329. Papp Emília 70
282. Mundruj Mária 39	305. Nyegrucz Kristóf 54	330. Papp Irma 82
283. Murádin Domokos 62	306. Nyegrucz Kristófné sz. Verzár Katalin 54	331. Papp Katalin 75
284. Murádin Jenci 82	307. Nyegrucz Lukács 50	332. Papp Mária 76
285. Murádin Miklós 82	308. Nyegrutz Anna 77	333. Papp Norszesz 53
286. Murádin Vetti 62	309. Nyegrutz Dániel 77	334. Papp Rozália 75
287. Nagy János 53	310. Nyegrutz Jakab 77	335. Papp Zachar 47
288. Nagy Jánosné sz. Szongott Anna 53	311. Nyegrutz Jakabné sz. Aján Mária 77	336. Papp Zacharné sz. Deák Helén 75
	312. Nyegrutz Juliána 59	
	313. Nyegrutz Mariska 77	

(Megjelent Magyarörmény
Kulturális Lapok
VI. évf. I. sz. 2004. 03.)

Folytatjuk

Örmény-magyar gyermekrovat

(40. rész)

Kedves örmény származású magyar gyerekek!

2010-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, ajándékot nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán: dr. Pus-
kás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” ÖRMÉNY GYERMEKROVAT NYERTESE 2010-BEN!

Az Örmény Királyság vége (Kr. u. 1375)

Az utolsó örmény királyt, aki egyben Kilikia királya is volt, Lusszinián Levon-
nak hívták és francia nemesi származású
volt. Miután egy ideig hűségesen ellen-
állt a nagyszámú egyiptomi Mameluk
sereg ellen, fogságba esett és Kairóba
hurcolták. Innen csak a keresztény kirá-
lyok segítségével menekülhetett meg és
Hispániába került, majd Franciaország-
ba vándorolt. Itt is van eltemetve a pári-
zsi Saint-Denis templomban. A Kilikiai
Királyság vége az örmények független-
ségének végét jelentette. Ez az okos és

hősies nép ellenséges népekkel találta
szemben magát: tatárokkal, arabokkal,
törökökkal, szeldzsukokkal. Passzív el-
lenállásával évszázadokon keresztül si-
került megőriznie irodalmát, és remény-
kedett, hogy egyszer majd jobb napokat
ér meg. Mivel nem volt saját országa,
hős fia idegen zászlók alatt hajtottak
végre dicső tetteket, és más népek erejét
és dicsőségét szolgálták.

**Mikor és hol temették el az utolsó ör-
mény királyt?**

Rozsos Tamás László

„Előkerült” Lukács Béla mellszobra II.

Tekintettel arra, hogy az EÖGY füzetek áprilisi számá-
nak 27-28-ik oldalán olvasható cikkemhez kapcsolódó-
an nem sikerült a szoborról készített képeket elküldeni,
ezért ezt most pótolom. Az itt látható mellszobor Gárdos
Aladár szobrászművész egy igen szép alkotása.

Szeretném még egyszer megköszönni Perjésy Laurá-
nak és férjének Péter Tibornak, hogy a szobrot olyan
készségesen bocsátották rendelkezésemre.

A szobor további sorsáról – esetleges bronzból történő
kiöntésének a lehetőségéről/esélyéről – a továbbiakban
beszámolok az olvasóknak.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),

Budapest Főváros II. kerületi és a Ferencvárosi Örmény Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Koloszvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIV. évfolyam 161–162. szám
2010. július–augusztus

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtatn és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

---

Elmélkedés az örmény liturgiáról

Az örmény liturgiában, miként a görögben is, sok szó esik a békéről. Itt elsősorban Isten békéjére gondolunk:

Pap: „**Békesség mindnyájaktoknak!**”

Kórus: „**És a Te lelkednek!**”

Diakónus: „**Boruljunk le Isten előtt!**”

Kórus: „**Előtted Urunk!**”*

Ez többszörösen hangzik el a liturgiában, minden más szertartásban is benne van. Ez a párbeszédés rész fejezi ki igazán az örmény szertartások lelkületét, főként a diakónusi felszólítással. (A görög és a latin szertartásban inkább főhajtásra szólítanak fel!)

Következik ez után a pap békekérő imája:

„**A Te békéd által, Krisztus, Megváltónk, amely felülmúl minden értelmet és szót, erősíts meg miket és őrizz meg félelem nélkül minden rossztól...**”

Dr. Sasvári László

*Szent Liturgia... 21. o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Nem örmény származásúak, mégis kutatják az örmény kultúrát

Egy borús júniusi délutánon a Fővárosi Örmény Klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* köszöntötte a Magyarok Háza első emeleti Bartók teremben összegyűlt hallgatóságot, majd *Szenttamássy Katalin*, a műsort szervező Ferencvárosi Örmény Önkormányzat elnökhelyettese lépett a mikrofon elé, és ismertette a programot.

A műsor első részében *Kovács Bálint*nak, a Lipcsei Egyetem, a Kelet-Közép-Európa Intézet (Lipcse) tudományos munkatársának vetített képes előadása egyháztörténeti tematikát érintett. Az erdélyi örmények vallási társulatainak alapítása című előadásában összefoglalta, hogy milyen körülmények között alapítottak az erdélyi örmények vallási társulatokat. (Az előadás szerkesztett változatát a 4-9. oldalon közreadjuk.)

A műsor második részében a szép számú közönség megnézte az *Örmény nyomon Gyergyószentmiklós* című dokumentumfilmet. A filmet rendezte *Tokodi Gábor István*, szakmai irányítója pedig *Kovács Bálint*. A dokumentumfilm alapötlete végig követhető a filmben, a gyergyószentmiklósiak az örmény katolikus identitásukat a vallás-

Szenttamássy Katalin

ban gyakorolják, de magyarörménynek vallják magukat. A filmben elváltak a tartalom és a formai világ, stílusjegyek keverednek, amellyel – a rendező szerint – a film a fiatal generációt is képes megszólítani. (A film készítésének előtörténetéről és a film sorsáról a rendező a 9-10. oldalon számol be.)

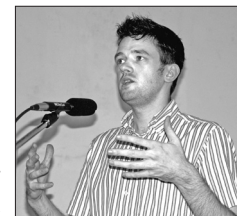
A film alkotói büszkék arra, hogy két nemzetközi filmfesztiválon, amelyre százhatvan filmet neveztek Európa minden tájáról, a film bejutott

A Fővárosi Örmény Klub júniusi közönsége

a harminc legjobb versenyfilm közé. Tokodi Gábor István kiemelte, hogy a filmről Lovas Tibor, a Zalaegerszegi Televízió igazgatója, illetve Petrovszky Zoltán, a Magyar Televízió akkori munkatársa is elismerően szólt.

Dr. Issekutz Sarolta csak a filmvetítés végén árulta el, hogy a klubdélután fiatal vendégei nem örmény származásúak. Példaként állította őket az örmény gyökerű fiataloknak, hogy nem örményként, ilyen mélységben kutatják az örmény múltat, az örmény kultúrát, és a filmen keresztül is megismertetik mindenkivel. A klub háziasszonya elmondta azt is, hogy a Fővárosi Örmény Klub a magyarországi magyarörmények identitás őrzéséhez tizenöt éve úgy járul hozzá, hogy mindig hoz-

Kovács Bálint

Tokodi Gábor István

egy-egy nagyszerű alkotást, egy-egy nagyon jó előadót. Ezért az örmény gyökerűek, a közösséghez tartozók jó lenne, ha kötelességüknek éreznék, hogy kinyilvánítsák, mi tetszett, esetleg nem tetszett a műsorokban, és azt is, mire, kire kíváncsiak. Kérte a klubtagokat, írják meg észrevételeiket, szóljanak hozzá, ha tetszett, ha valamit kifogásolnak, és az írásoknak helyt adunk a füzetekben is.

Végül *Szenttamássy Katalin* megköszönte a megjelenteknek a részvételt, *Kovács Bálint*nak a színvonalas előadást, *Tokodi Gábor Istvánnak* „a remek, érdekes, pergő, lebilincselő dokumentumfilmet, amely alatt mindannyian fiatalokká váltunk”. A klubdélután agapéval zárult.

Fővárosi Örmény Klub

2010. július 15. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1-3., I. emeleti Bartók terem

Műsor:

„Képes, kép-telen zenés meglepetések”

Örmény fotók, kisfilm bemutatása

Kabdebó János

munkáiból /alkotásaiból zenei kísérettel

Rendező: Budapest Főváros XIII. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

Kovács Bálint

Az erdélyi örmények vallásos társulatainak alapítása

A laikus vallásos társulatok a világi hívők önszerveződésének fontos formái, a vallási társadalomszervezeti kereteit jelentik. Emellett szociális, társadalmi feladatokat is elvállalnak: részt vesznek a szegénygondozásban, árvák felkarolásában. A sokféle feladatkör hangsúlya koronként, területenként, és mint látni fogjuk akár etnikumonként eltolódhat valamilyen irányba. Az egyház, mint a vallásos élet hivatalos szerve ezeknek a társaságoknak az önszerveződését támogatja, ezen keresztül ugyanis az egyházpolitikai érdekek is könnyebben érvényesíthetők a társadalomban, hisz a társulatok jámbor eszméin keresztül sokszor a püspökök vagy zsinatok szándékait lehet keresztül vinni.

A vallásos társulatok Barna Gábor megfogalmazása szerint a csoportszerveződés ismérveit hordozzák sajátos céljuk, sajátos érdekük van, hierarchizált szervezet, szimbolikus nyelv, szimbolikus viselkedésformák jellemzik. A tagoknak valami közös dolga van, amelyeket a laikus társulat mintegy egyesít, illetve a közösség tagjait valamilyen jellemző módon megkülönbözteti más közösség tagjaitól. Ugyanakkor a laikus vallási csoportot érdemes az alapján is megvizsgálni, hogy a nemek, eltérő életkori csoportok, társadalmi rétegek vagy foglalkozások alapján különülnek-e el tagjai?

Arra is keressük a választ, hogy a plébániai vallási társulatokra mik voltak a jellemzők? Megfigyelhetőek-e az erdélyi örmények vallásos társulatainak alapításakor azok a jegyek, amelyek általánosságban véve jellemzők a laikus

vallásos társulatokra? Megfigyelhetőek-e sajátos, örmény vonások?

Történeti háttér

Örmények a Kárpát-medencében már a középkor óta ismertek, tömeges betelepülésükre a 17. század második felében került sor, amikor az akkori Moldva területéről a hagyomány szerint 3000 család, a történeti források szerint azonban néhány százfőnyi család betelepült Erdélybe, amelyhez 1672-ben Apafi Mihály fejedelemtől letelepítést és különböző privilégiumokat kaptak. Örmény apostoli hitet valló népcsoportként vándoroltak be, azonban hamarosan a betelepedés után, az 1780-as évek végén Oxendio Virziresco címzetes örmény katolikus püspök vezetésével uniót kötöttek a katolikus egyházzal. Innentől fogva *örmény rítusú római katolikus az egyházuk* pontos megnevezése. A 18. század folyamán 4 örmény rítusú egyházközség, ezáltal 4 örmény kolónia köztudott Erdélyben: Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyószentmiklós és Csíkszépvíz. Oxendio 1715. március 10-én Bécsben meghalt, az örmények élve a jus electionis-sal - vagyis, hogy saját maguk választhatják vallási vezetőiket -, Görgényszentimrén összegyűltek, azonban nem tudtak megegyezni az új püspök személyében, így a döntést a római Sacra Congregatio de Propaganda Fide bíborosaira bízták, akik pedig évtizedekig nem döntöttek, így az erdélyi örmény katolikusok végérvényesen a gyulafehérvári latin szertartású katolikus püspök joghatósága alá kerültek. 1715-öt követően Rómából, Velencéből és Galíciából misszionáriusok

érkeztek Erdélybe, akik változó sikerrel tevékenykedtek itt. Ebben a történeti összefüggésbe helyezhető el a plébániai kongregációk megalapítása is.

A társulatok alapítása, alapszabályok

A levéltári források alapján az erdélyi örmények köréből 22 társulatalapítást gyűjtöttem össze.

Ha alaposan megnézzük az *Stefano Stefanowicz Roska (1670–1739)* ábrát, láthatjuk, hogy a társu-

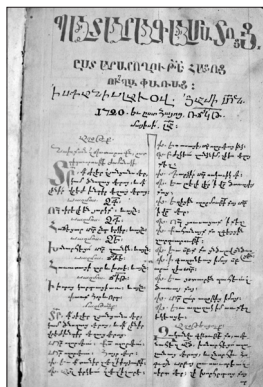
latok zömét 1729-ben alapították, ezek közül néhánynak maradt fel mindössze az alapító szabályzata.

Miért pont 1729-ben? Stefano Stefanowicz Roska Stanislawow-ból, vagyis a galíciai örmények egyik kolóniájából ekkor járt Erdélyben, mint apostoli misszionárius. Erdélyi útjának több maradandó eredménye is volt, például a vallásos társulatok alapítása.

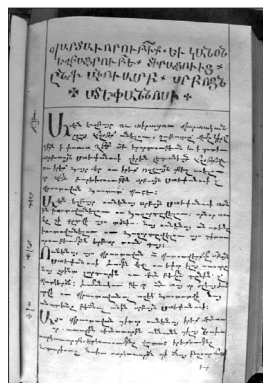
	Társulat neve	Alapítás éve
	Szamosújvár	
(1.)	Congr. Sanctiss. Trinitatis	1729
(2.)	Congr. Nominis Jesu	1729
(3.)	Congr. Sanctiss. Rosarii	1751
(4.)	Congr. B. Maria V. in Caelos assumpta	1729
(5.)	Congr. Joachim et Anna	1729
(6.)	Congr. Gregorii Illuminatoris	1729
	Erzsébetváros	
(1.)	Congr. Sanctiss. Trinitatis	1729
(2.)	Congr. Pass. Christi	
(3.)	Congr. Sanctiss. Rosarii	
(4.)	Congr. S. Stephani Protomartyris	1738
(5.)	Congr. S. Gregorii Illuminatoris	1729
(6.)	Congr. S. Anna et Joachim	1729
(7.)	Congr. S. Michaeli Archangeli	1729
(8.)	Congr. Beate Maria V. in Caelos Assumpta	1729
	Gyergyószentmiklós	
(1.)	Congr. Sanctiss. Trinitatis	1729
(2.)	Congr. B. Maria V. in Caelos Assumpta	1744
(3.)	Congr. S. Stephani Protomartyris	1727
(4.)	Congr. Passionis D. N. Jesu Christi	1727
	Szépvíz	
(1.)	Confraternitas SS. Trinitatis	1730
(2.)	Confraternitas Passionis Domini	1746
(3.)	Ker. Szent Jánosról elnevezett társulat	1830-as évek
(4.)	Oltárgyelet	1896

Roska 1670-ben Kamjaniec'-Podil's'kyj városában született, örmény gregoriánus pap fiaként. Az ifjú azonban katolizál – az erdélyi örmény katolikus püspöknél: Oxendio Virziresconál, majd Roska Kamjaniec'-Podil's'kyj-ban illetve Lembergben járt iskolába, később Rómában a Collegio Urbano-ban folytatott tanulmányokat. 1701-ben teológiai doktorátust szerzett, majd kinevezték apostoli misszionáriusnak Lengyelországba. 1729-ben Erdélybe érkezett, mint apostoli vizitátor, akinek az erdélyi örmény egyházközségek gondozása, szervezése volt a feladata. Roska az örmény nyelv és kultúra ismerője volt, örmény nyelvtant, örmény szótárt szerkesztett. Élete végén kezdte megírni egyháztörténetét, azonban ez csak több mint 200 évvel később lett kiadva a bécsi mechitaristáknál. Ebben bemutatta a közép-európai örmény diaszpórákat is. 1704 és 1739 között gazdag levelezést folytatott a bécsi nunciussal a római Propaganda Fide bíborosaival.

Roska erdélyi útjára magával hozott kéziratok örmény rituálét, kéziratok örmény misekönyvet Galíciából. Ezek részben ma az erdélyi levéltárakban és plébániai könyvtárakban találhatóak, részben a Vatikáni Könyvtárban. Az egyik misekönyv, amely ma

Kéziratok Pataragam-toyc' – vagyis örmény misekönyv Erdélyből. Készült Stanislawowban 1720-ban

„[...] Kanōn etbay-rowt'e [...] Srboyn Step'annosi.”:
A Szent István első vértanúról elnevezett társulat alapítóirata, szabályzata Gyergyószentmiklósról (1729).
Alapította: Stefano Stefanowicz Roska

Csíkszépvízen található meg, Stanislawowban készült, az 1720-as évek elején.

Utazása alatt Roska plébánia társaságokat, ahogy később a forrásokban megjelennek kongregációkat alapított, vagyis örményül jehbajrutjun-okat. Az örmény jehbajrutjun gyakorlatilag a magyar testvérelet, vagy a német brüderschaft szónak felel meg, a jehhpajer, testvér szó alapján. Ezek a Roska által alapított társaságok a 18. század végén, 19. század elején is még mint jövedelemmel rendelkező társaságok jelennek meg az egyes canonica visitációkban. A kongregációk elnevezései pedig nagyban hasonlítanak a 17–18. században, Lembergben és Konstantinápolyban működő kongregációk elnevezésére.

Kérdéses ezen a ponton megvizsgálni, hogy ezek a plébániai kongregációk és Roska milyen relációban kapcsolódnak egymáshoz? Mondható-e az, hogy a stanislawowi Stefano Stefanowicz Roska volt az, aki legitimé tette a csoportot, azáltal, hogy megalapította azt? Vagy sokkal inkább a helyi papok tekinthetők annak, akik a legitimitást jelentik, mivel az egyes csoportok az ő felügyeletükre voltak bízva? Esetünkben Roska annak ellenére, hogy mindössze apostoli vizitátor volt, gyakorlatilag az egyházkor-

	Világosító Szt. Gergely Társulat, Szamosújvár	Szentháromság Társulat, Gyergyószentmiklós
Tagok életkora/neme	Nős férfiak „Szamosújvár város gazdái”	Örmény legények. Nősülés esetén a tagságuk megszűnik.
Hierarchizált szervezet megnyilvánulása	Elöljárók: 6 fő, az első az igazgató, a többi: provisor, akiket Világosító Szent Gergely napja előtt 3 nappal választanak	3 előjáró : az első igazgató, a második az aligazgató, a harmadik a rendező. Egy évre választják őket. A számadás a plébános előtt történik minden év végén. Ekkor kerül sor az új előjárók választására is. 6 fundátor: halálukig fundátorok maradnak, a plébános erősíti meg őket. A fundátorok feladata a gyűléseken megjelenni és felügyelni a fegyelemre.
Tagok anyagi hozzájárulása	Belépéskor a tag annyit fizet, amennyit akar; utána évente annyit fizet, amennyit a belépéskor megígért.	Belépéskor 3 / 2 / 1 magyar forintot fizet az új tag, attól függően, hogy melyik osztályba tartozik. Az évi tagdíj mértéke attól függ, hogy ki mennyire tehető.
Vagyon	A társulat ládája zárral és lakattal volt ellátva, amely az igazgatónál van. A zár kulcsát az első provisor, a lakat kulcsát a második provisor őrízte.	A társulat ládája két kulccsal rendelkezett, az egyiket az igazgatónál a másikat az aligazgatónál őrizték. Az egylet pénzét csak az illető tagoknak adták ki 6% kamatra, kezesség mellett, vagy kétannyit érő biztosítékra. Idegenek csak akkor részesülhettek az egylet pénzéből, ha fölösleg maradt.
Szimbolikus viselkedés formák	Amikor kinyitják a ládát, hajadonfóvel felállva mindenki elmond egy Üdvözlégyet, bezáráskor pedig egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet az elhalt fivérek és nővérek lelki üdvéért.	A rendező feladata, hogy temetésen és körmeneteken a tagokkal együtt megjelenjen és egymás mellett kettesével kísérvék a menetet. Karácsonykor és húsvétkor elmennek a házakhoz a tagok és köszöntik az ünnepet.
Tagok hitbéli feladata	A tagok megünneplik Világosító Szent Gergely ünnepét, ezen a napon minden testvér gyónik, áldozik. Naponként 5 Miatyánkot, 5 Üdvözlégy Máriát kell egy tagnak imádkoznia.	A tagok Szentháromság napján kötelesek gyónni és áldozni. Az élő és megholt tagokért évenként szentmiséket szolgáltat.

Tagok büntetése		Ha a tag a tartozását, évi tagdíját nem fizeti be, vagy engedetlen, akkor egy font viaszgyertya beadására büntetődik. Egyfajta jelzaloghitel: Ha a tag év végéig nem fizeti meg háromszori felszólításra sem a kamatot, akkor elérverezik a tag tulajdon biztosítékát.
Tagok erkölcsi feladata	A ládából semmilyen városi feladatra nem szabad költeni, csak az irgalmaság cselekedeteire. Pl.: Minden szegény örmény férfinak és minden nyomorult özvegy örmény asszonynak – mert ezek szégyenlenek alamizsnát kérni - a provisorok húsvétkor és karácsonykor ajándékot osztanak.	A szegénységben meghalt tagokat saját költségén eltemeti a társulat. (Itt a tagság így életbiztosításhoz hasonlítható.)

mányzati hatalmat képviselte az erdélyi örmény egyházközségekben. Ugyanakkor az alapító okiratokban Roska felügyelő jogkört nem követelt magának.

A fent felsorolt több mint 20 erdélyi örmény kongregációnak eddig mindössze 6 esetben maradt fent az alapító irata. Ezek zömmel örmény nyelvűek, egy esetben találtam meg a magyar nyelvű – feltételezhetően örmény eredetiből később magyarra lefordított – alapító levelet, a gyergyószentmiklósi Szentháromságról elnevezett legényegylet esetében. Grigor Govrikean örményül, Szongott Kristóf ma-

A gyergyószentmiklósi Szent István első vértanúról elnevezett társulat alapító irata és szabályzata (Külső fedőlap)

gyarra fordítva publikált társulati alapító iratokat.

Emellett a kongregációk történetére vonatkozó források még a Canonica Vizitációk, amelyek főleg püspöki, részben főesperesi vizitációk voltak. Ezek a 18. században szinte valamennyi kongregáció vonatkozásában tartalmaznak adatokat, külön kiemelve azt, hogy a kongregációnak mennyi és mekkora volt a jövedelme.

Kiemelnék két alapító iratot, néhány szempont alapján érdemes őket összevetni.

Ami világos és konklúzióként levonható, hogy az erdélyi örmények egyházára a galíciai örmény

katolikus egyház nem elsősorban hierarchikusan, de sokkal inkább a népi vallásosság szintjén volt hatással a 18. század 20-as 30-as éveiben. Ez gyakorlatilag egy interregionális kulturális kapcsolatot jelentett, és ha az úgynevezett networking („Netzwerktheorien” magyarul a hálózatelmélet) fogalmát használjuk, azt mondhatjuk, hogy Stefano Stefanovicz Roska weak-tie-ként kötötte össze a két régió örmény diaszpóráját. A vallásos társulatok alapításakor a Kárpát-medencei hagyományokhoz részben illeszkedő kongregációk jöttek létre, ugyanakkor az örmény jellemzők is sajátos módon kidomborodtak: Világosító Szent Ger-

gely tisztelete a megalapított társulatokban, illetve, hogy a társulatok vagyona olyan vagyonnak számított, amelyből kölcsönözni lehetett, segítve ezáltal az örmény kereskedők mindennapi életét. Egy kérdés tisztázása pedig különösen is fontos lesz a továbbiakban: Roska a stanislawowi szabályzatot importálta Erdélybe? Ott már meglévő vallási társulatok szabályait egész egyszerűen magával hozta, vagy az erdélyi örmények számára teljesen újat alkotott? Bízom benne, hogy sikerül hasonlóan működő galíciai társulatokat találni a közeljövőben és ekkor a párhuzamokra vagy az esetleges különbségekre is rá lehet világítani a későbbiekben.

Örmény nyomon Gyergyószentmiklós

Néhány gondolat a 2008-as datálású filmről

2007 őszén az egyik országos TV felkérésére láttunk neki egy tizenkét részből álló sorozat kidolgozásának, mely arra hivatott, hogy az örmény diaszpóra Kárpát-medencei történetét mutassa be. Kovács Bálint, a lipcsei egyetem tudományos munkatársa (a film szakmai felelőse) és a film szerkesztője, Huszár Diána a tizenkét színpatszövegből a gyergyószentmiklósi epizódot választotta ki elsőként. Kidolgozott forgatókönyv nyomán, komoly dokumentumfilmes technikával és felkészült stábbal 2007 decemberében vágunk neki a forgatásnak. Már a mű képi világának megálmodásakor tudtam, hogy bár a tartalma klasszikus dokumentumfilmes, ám a látványa nem ezt a műfajt fogja szolgálni, hanem egy olyan világot jelenít meg, ami képes lesz kiszolgálni a fiatalabb, a dokumentumfilmtől elszokott generációt is!

Ahogy látványos zenés „pihenőket” láthatunk, úgy divatos képhasználattal, és zenével játszva folyamatosan sodródik a történet a végkifejletig... amelyben a gyergyószentmiklósi örmények maguk mesélik el történelmüket, identitásukat... meghagyva ezáltal a hiteles történelmi tudat prezentálását a közösség tagjainak.

2008 márciusára, mire elkészült a film, már nem állt az ígért televíziós ajánlat, nem tartottak igényt a sorozatra. Más választásunk nem maradt, magyarországi és nemzetközi filmszemlékre küldtük el az alkotást, hogy a nyilvánosság számára szinte ismeretlen örmény közösség évszázados kultúráját széles közönségnek megmutassuk.

Elsőként – óriási örömeinkre – a IV. „Vas-Film”-en elnyerte a legjobb dokumentumfilm díjat, majd egy ennél is

nagyobb öröm is érte a stábot, mikor a Csíkszeredában rendezett V. Film.dok nemzetközi filmfesztiválon a körülbelül százhatvan alkotásból bejutott a versenyfilm kategóriába. Ezt követte IV. Göcsej filmszemlén egy második helyezés, és legvégül a szintén nemzetközi filmfesztiválon, a VI. MADE-n ismét egy versenyfilmek közé sorolás.

A film tartalma és minősége tehát beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Az elkészült egy epizód után azonban a további tizenegy is a megvalósításra vár. A lelkesedés és tudás továbbra is megvan, már csak a körülményeknek

kell szerencsésen alakulniuk, a televíziós bemutatás jó lenne, ha nem csak remény lehetne, hanem a forgatás megkezdése előtt egy biztos ígért egy televíziós csatornától; valamint a részben már rendelkezésre álló összeg kibővítése a forgatás kivitelezéséhez, amelyet a filmvásárlónak köszönnék meg a támogatóknak.

A film egy részlete megtekinthető a www.nezzeslass.eu honlapon. Hamarosan a film teljes terjedelmében is látható lesz!

Tokodi Gábor István
rendező

Világosító Szent Gergely tiszteletére

tartott ünnepi megemlékezést a Zuglói-, XIII.-, XV., és XVII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat május 28-án a Zuglói Kisebbségek Házában. A műsorban fellépett *Puskás Eszter* énekművész, *Juhász Endre* (duduk), *Gyulai Csaba* (örmény dob), *Lusine Hakobyan* (ének) és a *Rákoshelyi Rezedák kórus*. Csíkszereda és Gyergyószentmiklós küldöttei is részt vettek a megemlékezésen. *Buslig Gyula* örmény katolikus egyháztanácsos beszámolt a nagyszámú hallgatóságnak a gyergyószentmiklói örmény közösség 2009–2010. évi tevékenységéről. Az est örmény falatokkal és beszélgetésekkel zárult. **M**

„2009-ben a gyergyószentmiklói örmény egyházközségben változás állt be. Rövid betegség után eltávozott közülünk az egyháztanács elnöke, Lázár Alfréd, a mi Frédi bácsink. Plébános váltás is történt, Baróti László plébánost áthelyezte a püspök Gyergyóditróba, helyette pedig az addig Gyergyókilyénfalván szolgálatot teljesítő Szilágyi Lőrincz plébánost nevezte ki hozzánk. Korához képest nagyon aktív

Buslig Gyula

plébánosunk van, beférkőzött a hívek szívébe, maga köré gyűjtötte a fiatalságot is. Ezt bizonyítja az is, hogy május 9-én tíz elsőszülött gyermek állt az oltár előtt, a templom pedig zsúfolásig megtelt.

Tavaly új egyháztanácsot választottunk, élére dr. Magyarai Sáska Zsoltot választotta a 15 tagból álló egyháztanács, aki egyetemi tanár a Csiky-kertben lévő Kolozsvári Bábes-Bolyai Egyetem földrajz szakán. Az

Csíkszereda és Gyergyószentmiklós küldöttei is részt vettek a zuglói megemlékezésen

egyháztanácsosok minden egyes tagja különböző feladatot kapott különböző hatáskörökben: templomfelelős, építkezés, anyagi javak kezelése, mezők-erdők kezelése, egyházi teendők, stb.

Az egyháztanácsosok megalapították a Gyergyószentmiklói Örmény Katolikus Egyesületet is. Erre azért volt szükség, hogy pályázatokat tudjunk benyújtani, hagyományainkat ápolni, a turizmust egyházi szinten fejleszteni, ezáltal megismertetni a hozzánk látogatókkal örökségünket.

Az Oltáregylet is nagyon sokat tesz, hogy a templomunk minél szebb legyen. Lázár Mária az Oltáregylet elnöknője lelkesen dolgozik azért, hogy megőrizzük hagyományainkat. Sikeresen megszervezi minden év végén, karácsonykor az „Angyaljárást”, amikor az örmény gyermekekhez érkezik az angyal és ajándékokat hoz nekik. A gyermekek ilyenkor versmondással, énekekkel hálálják meg az „angyalnak” az ajándékokat.

Az énekkar Fehér Antal vezetésével szebbé teszi minden vasárnapi szentmisénket. A hagyományos egyházi ünnepélyes miséinkre külön készülnek szebbnél

szébb énekekkel. Részt vesznek különböző kórustalálkozókon, ahol nagy elismerést szereznek magyar és örmény énekekkel.

Szilágyi Lőrincz plébánosunk igyekszik, hogy az örmény katolikus hagyományainkat megtartsuk. Házszenelést alkalmával sikerült megismernie az egyházközségünk tagjait. A húsvéti ételszenelést is nagy odaadással végezte.

A www.gyergyoiormenyek.ro weboldalunkon vagyunk elérhetőek, amelyen keresztül próbálunk hallatni magunkról. Tájékoztatók, fényképek, programjaink olvashatók itt, és már biztosan sokan felfedezték rajta az örmény katolikus temetőben lévő sírokat, őseinket, természetesen csak ahol a sírokon felirat is található.

A www.oxendius.ro weboldalon meg lehet találni az erdélyi, magyarul beszélő örmény közösséget összefogó egyesület tevékenységét. Az egyesület több projekttel is foglalkozik:

Puskás Eszter énekművész, Juhász Endre (duduk), Gyulai Csaba (örmény dob)

1. *Közösségi Ház*

A templommal szemben lévő harangozó ház kibővítése, egy multifunkcionális épület kialakítása lenne, amelyben helyet kapna egy múzeum, egy turisztikai iroda is. Ezen Közösségi házhoz szeretnénk segítséget kérni különböző eszközökre: riasztó berendezés, számítógép, projektor, stb.

2. *Muzeális értékek restaurálása*

Miseruhák, zászlók, vörösköponyegek (új köponyegek kb. 3.000 euro), templomkerítés és temetőkerítés felújítása.

3. *A papilak udvarában lévő épület felújítása***Világosító Szent Gergely búcsú Szamosújváron (június 19.)**

A papok és az énekkar bevonulása a Nagytemplomba

A budapestiek keveredtek a helybéliekkel

... és az Orlay utcában (június 20.)

Ákos atya, háttérben a Voszkederán kórus

A szentmise résztvevői Budapesten

Tetőcsere, ajtó- és ablakcsere.

4. *Keresztút a Szent Anna kápolnához*

Az útvonal és stációk kiépítése kőből és vasbetonból.

Segítséget kérünk mindazoktól, akiknek lehetősége van célirányosan csoportokat küldeni Gyergyószentmiklóásra, hogy Egyesületünk szakemberei bemutathassák a templomunkat és kérésre, megrendelésre örmény ételeket tudjunk ajánlani elérhető áron.

Köszönöm, hogy meghallgattak.”

Buslig Gyula

Poósz Lóránd (Nagyvárad)**Egy örménydiaszpóra-konferencia margójára**

A tavalyi év augusztusában az a megtiszteltetés ért, hogy elfogadták jelentkezésemet a 2010 februárjára kitűzött, a Bostoni Egyetem által szervezett nemzetközi konferenciára és szakmai műhelyre, melynek témája a világ örmény diaszpóráinak helyzete, múltja, jelene és jövője volt. A következőkben megpróbálok betekintést nyújtani a konferencia és szakmai műhely lefolyásába, munkájába és eredményeibe.

Mint csakhamar nyilvánvalóvá vált, e nagyszabású eseménynek nem véletlenül adott otthont a patinás massachusettsi nagyváros: Los Angeles és térsége (elsősorban Glendale városa) mellett Boston és vonzáskörzete ad otthont az Egyesült Államok egyik legnépesebb örmény diaszpórájának. Boston belvárosától északnyugatra fekvő Watertown városának, a maga közel nyolcezer lelket számláló örmény közösségének is. Ennek megfelelően az intézményes háttér, amit egy hasonló esemény megszervezése igényel, szintén adott volt: a konferenciát hivatalosan a Bostoni Egyetem 2005-ben alapított, az adományozó Charles K. és Elisabeth M. Kenosianról elnevezett Jelenkori Örmény Történelem és Irodalom Tanszéke valamint a Zoryan Intézet nemzetközi diaszpóra kutatással foglalkozó osztálya támogatta, amelynek képviselőjében George N. Shirinian igazgató vett részt a konferencia munkájában. Ezen felül a szervezésben és lebonyolításban jelentős segítséget nyújtott az Örmény Tanulmányok és Kutatások Nemzeti Társasága (National Association for Armenian Studies and

Research, NAASR) is, melynek székhelye szintén Massachusetts államban található, és amelyet Marc Mamigonian elnök képviselt a konferencián.

A megnyitóra és egyben a szakmai műhelyre az egyetem *The Castle* nevű szép, viktoriánus épületében került sor az első, pénteki napon. Itt a konferencia fő szervezője, dr. Simon Payaslian, a Bostoni Egyetem Történelem Tanszékének professzora köszöntötte az érkező előadókat és érdeklődőket. A szakmai műhely előadásai három témakör köré csoportosultak: *diaszpórabeli identitások és közösségépítés, diaszpóra és kulturális fejlődés* valamint *transznacionalizmus, nacionalizmus és konfliktus*. E keretek között fiatal kutatók, doktoranduszok számolhattak be kutatásaik eredményeiről, a felmerülő kérdésekről és a további irányvonalakról, és ekkor kaptam magam is lehetőséget, hogy bemutassam előadásomat az erdélyi örményekről és az örmény népiartás kárpát-medencei visszhangjáról.

Előadásom az *Adatok az erdélyi örmény közösség népiartásra adott reakciójához* címet viselte, és részben a diaszpóra-, részben a népiartás-kutatás mezejére helyezhető, amennyiben megpróbáltam bemutatni egyfelől az erdélyi örmény közösséget annak minden diaszpórikus jellemzőjével, az egyéb örmény diaszpórákhoz viszonyított hasonlóságaival és eltéréseivel, másfelől bemutatni a korabeli közösség viszonyulását a nemzetet ért katasztrófához, továbbá rávilágítani azokra a tényezőkre, amelyek értesültségük forrásait és mértékét befolyásolták.

Az előadás szerkezetileg három részből állt. Mivel a befogadó ország, közösség szerepe a diaszpórák esetében számos szempontból meghatározó, az első részt a 17-18. század Erdélyének rövid politikai, gazdasági, társadalmi, etnikai és felekezeti bemutatása képezte, különös hangsúllyal Erdélynek a nyugati civilizációhoz való tartozásán és a Nyugat- és Közép-Európával ápolat gazdasági és kulturális kapcsolatok hagyományán. Ez utóbbi a későbbiek során az örmény közösségek fejlődésének is irányul szolgált.

A második rész az erdélyi örmények történetének kivonatát tartalmazta letelepülésüktől kezdődően. Szó esett gazdasági és társadalmi integrációjukról, az erdélyi társadalomban betöltött szerepükről (egyebek mellett a városiasodás előmozdítása terén), a külfölddel, elsősorban a nyugat-európai örményekkel ápolat kapcsolataikra (melyet ékesen alátámasztanak a szamosújvári és erzsébetvárosi könyvállomány egyes darabjai). Ugyanakkor a hangsúly a 19. század második felének tudományos és kulturális fellendülésére esett, melynek során kirajzolódott az erdélyi örmények asszimilálódásának specifikumai is: egyfelől ősi hagyományaik részleges, nyelvük teljes elvesztése, másfelől egy új, jellegzetes magyarörmény identitás kialakulása, amely úgy a magyarokat, mint az örményeket gazdagította.

Az utolsó egységet az örmény népiertásnak a korabeli erdélyi magyar és magyarörmény köztudatban, közvéleményben való megjelenése képezte, összehasonlítva egyfelől az abdul-hamidi mézszárlások visszhangjával (mind az erdélyi magyar sajtóban, mind az Armenia folyóiratban), másfelől a nyugati, elsősorban amerikai sajtó és közvélemény reakciójával,

magatartásával. Ez magában foglalta a források ismertetését ugyanúgy, mint a közvélemény tájékoztatását befolyásoló, általában gátló tényezők kihatásának vizsgálatát (elsősorban a háborús kontextusét), valamint azon csatornákat, melyek révén az információk mégis eljutottak az erdélyi örményekhez, mint ezt a szamosújvári székesegyházban talált nagy mennyiségű vonatkozó könyv, röpírat és dokumentum igazolja.

A hallgatóság zöme számára, mint ez a későbbi beszélgetésekből kiderült, nehézséget okozott annak megértése, hogy miért esik szó lépten-nyomon Magyarországról, magyar nyelvről, „örménymagyarokról” annak ellenére, hogy Erdély (ma) nem tartozik Magyarországhoz. Ugyanilyen nehézségekbe ütközött a „kettős kisebbség” fogalmának tisztázása is. Ezekről eltekintve azonban – hála Kovács Bálint korábbi Los Angeles-i előadásának is, melyre Bostonban többen emlékeztek – az erdélyi örmény közösség létét és történetét nem borította teljes homály, a diaszpóra kutatással foglalkozó szakemberek közül nem egynek meglepően világos képe volt a kárpát-medencei örményeket illetően.

Már a szakmai műhely során körvonalazódott a konferencia valóban átfogó és nemzetközi jellege, hiszen már itt betekintést nyerhettünk a diaszpóra kutatás elméleti és gyakorlati vonatkozásaiba ugyanúgy, mint az argentinai, quebeci, grúzai vagy éppen iraki örmény diaszpórák életébe, fejlődésükbe, sikereikbe és a különböző örmény diaszpórákat érintő belső és külső problémákba. Jellegző módon már a szakmai műhelyt is nagy érdeklődés övezte, és már itt kapcsolatba kerülhettünk számos, a további két nap eseményeiben jelentős szerepet

vállaló személyiséggel, mint Richard G. Hovannisian, a Kaliforniai Egyetem (UCLA) professzora, a népiertás-kutatás elismert szaktekintélye, Elisabeth Morgenthau, Henry Morgenthau nagykövet unokahúga (immár maga is időse hölgy, aki nagybátyja munkássága nyomán szintén az örmény nép aktív támogatója), vagy maga Elisabeth M. Kenosian asszony, a tanszék egyik létrehozója. Ők mindvégig lelkes érdeklődésben és bátorításban részesítették az előadókat. A szakmai műhelyt szolid fogadás zárta, ahol a résztvevők közelebről is megismerkedhettek egymással.

A szombaton és vasárnap, az egyetem Menedzsment Karának előadótermében lezajlott konferencia során közel harminc előadást hallgathattunk, tekinthetünk meg. Az előadók többsége egyesült államokbeli vagy nyugat-európai egyetemek örmény származású professzorai és doktoranduszai közül került ki, de volt többen emlékeztek – az erdélyi örmény közösség létét és történetét nem borította teljes homály, a diaszpóra kutatással foglalkozó szakemberek közül nem egynek meglepően világos képe volt a kárpát-medencei örményeket illetően.

Már a szakmai műhely során körvonalazódott a konferencia valóban átfogó és nemzetközi jellege, hiszen már itt betekintést nyerhettünk a diaszpóra kutatás elméleti és gyakorlati vonatkozásaiba ugyanúgy, mint az argentinai, quebeci, grúzai vagy éppen iraki örmény diaszpórák életébe, fejlődésükbe, sikereikbe és a különböző örmény diaszpórákat érintő belső és külső problémákba. Jellegző módon már a szakmai műhelyt is nagy érdeklődés övezte, és már itt kapcsolatba kerülhettünk számos, a további két nap eseményeiben jelentős szerepet

vállaló személyiséggel, mint Richard G. Hovannisian, a Kaliforniai Egyetem (UCLA) professzora, a népiertás-kutatás elismert szaktekintélye, Elisabeth Morgenthau, Henry Morgenthau nagykövet unokahúga (immár maga is időse hölgy, aki nagybátyja munkássága nyomán szintén az örmény nép aktív támogatója), vagy maga Elisabeth M. Kenosian asszony, a tanszék egyik létrehozója. Ők mindvégig lelkes érdeklődésben és bátorításban részesítették az előadókat. A szakmai műhelyt szolid fogadás zárta, ahol a résztvevők közelebről is megismerkedhettek egymással.

– mint Joyce Apsel a New York-i Egyetemről és Rubina Perroomian a UCLA-ról – kíséreltek meg válaszokat adni az örmény népiertás kapcsán újonnan felmerült kérdésekre, mint a népiertás oktatásának új forrásai és irányai, vagy a népiertás a harmadik generációs amerikai örmények tudatában és olvasatában. Az előadók részéről elhangzottak hosszú párbeszédet generáltak a témával kapcsolatban, amely rávilágított olyan, a programban eredetileg nem szereplő kérdésekre is, mint az örmény népiertás helye a népiertás-kutatásban és a népiertások megelőzésében. Összességében talán ez a szekció váltotta ki a leghatározottabb érdeklődést, de ami ennél is jellemzőbb: a további előadások során a népiertás, mint téma – érthető módon – rendre előkerült, és az örmény nép tragédiájának szelleme a legkülönbözőbb formákban mégis szervesen kapcsolódott a legtöbb előadáshoz.

A következő tömb a diaszpórához való tartozás mibenlétét és narratívizálását tárgyalta, szintén elméleti és gyakorlati szemszögből egyaránt, majd egy konkrét témakör következett: az örmény repatriálás, újrachonosítások 1946 és 1949 között, amikor a nyugaton élő örményeknek lehetőségük adódott visszatérni ősi hazájukba, ám a szovjet fennhatóság árnyéka, amely Örményországra vetült, sokkal összetettebbé tette a kérdést.

Az ezt követő szekció némileg eltért a konferenciákon általában megszokott formáktól, amennyiben a New York-i székhelyű *Desnelle Collective* előadói (modern és kortárs örmény művészekkel, építészetrel, dizájnnal és vizuális kultúrával foglalkozó művészek, tanulók) sajátos, újszerű megközelítést nyújtották az örmény diaszpórával kapcsolatos fogalmaknak. A hat előadás

különböző művészeti formákon (film, könyv, performansz és festészet) keresztül, ebből adódóan egymástól eltérő nyelven és megközelítésben mutatta be a diaszpórikus lét egy-egy aspektusát. David Kazanjian moderátor a következőképpen írta le a Desnelle szekcióját: „egy lélegzetnyi friss levegő, amelybe felemelkedhetek.”

Az utolsó három szekció – *Kultúra és gazdaság a diaszpórák közösségeiben, Transzdiszciplinaritás a diaszpóra kutatásban* valamint *Etnonacionalizmus és transznacionalizmus a diaszpórákban* – tartogatta a tematikailag és földrajzilag legnagyobb változatosságú előadásokat. Néhány az érintett témák közül, a teljesség igénye nélkül: a montreali örmény ékszerészeti helyzete; amerikai örmény katonák és franciaországi örmények kapcsolata a második világháború során; örmények és törökök konfliktusa Franciaországban; a németországi örmény diaszpóra fejlődése az utóbbi két évtizedben; az egyesült államokbeli örmények a statisztikák tükrében; a libanoni örmények politikai helyzete; a latin-amerikai örmény közösségek kialakulása.

A záróbeszédben dr. Payaslian megköszönte az előadók és a hallgatóság részvételét, hangsúlyozva a konferencia fontosságát és sikerét, továbbá felhívta a figyelmet a jövő feladataira. „Van néhány egyéb, kiemelkedően fontos és szükséges téma az örmény diaszpóra kutatáson belül, mint a közösségi vezetés tanulmányozása és az olyan fő intézmények szerepének, helyének, jelentőségének és hatásának vizsgálata, mint a politikai pártok, az egyház, a média vagy az iskolák” – hangsúlyozta Payaslian. A konferencia sikerét később megerősítette a Zoryan Intézet is, amely a következőképpen vontta meg mérlegét:

„A háromnapos konferencia egyedülálló volt, amennyiben az Örményországból, Kanadából, Angliából, Franciaországból, Németországból, Olaszországból, Libanonból, Romániából és az Egyesült Államokból érkezett résztvevők egyike sem tudott feleleveníteni hasonló méretű, változatosságú és tematikájú tudományos konferenciát.”

A részvételhez nyújtott anyagi és erkölcsi támogatásért köszönetemet fejezem ki a Fővárosi Örmény Önkormányzatnak, és egyúttal remélem, hogy előadásommal hozzájárulhattam az erdélyi és erdélyi származású örmények ügyének előmozdításához.

(Beszámoló a Bostoni Egyetem nemzetközi örménydiaszpóra-konferenciájáról, 2010. február 12–14.)

Olvasói levél

Tisztelt Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület!

Nagyon boldog vagyok, hogy idén ősszel megjelenhet végre a Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája című, hosszú évek óta várt javított és bővített kiadás. Tudom, hogy a pénztelenség miatt kellett várnunk rá eddig is. Éppen ezért határoztam úgy, hogy 100 ezer Ft adománnyal hozzájárulok a könyv kiadásához. Hátha ezzel én is megsegíthetem a biztos megjelenést.

*Tisztelettel:
Olaszné Zakariás Anna*

Tisztelt közösségi Tagunk!
Hálásan köszönjük nagylelkű adományát, amelyet a könyvben is meg fogunk jelentetni.

Dr. Issekutz Sarolta elnök

A féllábú „Hópárduc” tovább lép

Egy februári szép napon, amikor az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület meghívására a Fővárosi Örmény Klub vendége voltam, megpillantottam az első magyart, aki a Föld legmagasabb csúcsát is meghódította. „Hópárduc” kerekesszékekben ült, és ahogyan csak Krisztus prófétaik leszármazottai tudnak, úgy mesélt az összegyűlt tömegnek a hegymászás örömeiről. Képekben, filmen mutatta be a 2009-es Manaslu-expedíciót. Kíváncsi lévén arra is, hogy milyen kapcsolat fűzi az örményekhez, az előadását követően felkerestem Eröss Zsoltot a budakeszi rehabilitációs szanatóriumban.

– *A klub háziasszonyától, dr. Issekutz Saroltától hallottam, hogy nem először tartott előadást a Magyarok Házában az erdélyi gyökerű magyarörményeknek. Ugyancsak örmény származású?*

– Ahol az én őseim vannak, csíkvideki falvak. Dánfalván gyerekeskedtem, de gyergyóinak vallom magam, mert ott nőtem föl, ott jártam iskolába. A gyergyói örmény templomot mindenki ismeri. Tudtam, hogy az ősi Bazilidesz-dinasztia két velem egykorú fia és a jól síelő leánya örmény. Életem a hegyeken keresztül kapcsolódott az örményekéhez.

– *A havas, avagy a lombos, nyári hegyeken keresztül?*

Már gyermekkoromban benne voltam a gyergyói hegymászó klubban, Szarka Gyuri bácsival Fogaras-túrákat tettünk.

– *A hegymászást és a síelést párhuzamosan űzte?*

– A síeléshez nem kellett társaság, szervezethez, a terep adott volt. Minden gyerek síelt vagy szánkózott. A hegymászás nehezebb. Oda jó felszerelés kell, tapasztalat. Az már a felnőttek já-

téka, sportja. Tizenhárom évesen magukkal vittek a rutinos, nagy hegymászók.

– *Síelni?*

– Gyermekkoromban a legsúlyosabb gond az volt, hogy felszerelés legyen. Amikor kicsit jobb helyeken is síeltem, a gyergyói sípályákon, a Gyilkos-

tónál, és bekerültem a Gyergyói Vasas Hegymászó Klubba is, akkorra már jobban alakult a felszerelés.

– *Mi buzdította arra, hogy leküzdje a hegyeket, csúcsokat?*

– Minden sportot kipróbáltam gyerekként. Barlangásztam is. Minden gyerek futballozik, és is fociztam, de például a motorsport máig hidegen tud hagyni. Gyermekkoromban nagyon vonzott a Cousteau kapitány filmsorozat a román tévében. El tudtam magam képzelni a tengerben.

– *Magasság és mélység, avagy az ellentétek vonzották?*

– Számomra az a közös, hogy természet-közeli tevékenységek. A természeti sportok közül bármelyiket szívesen kipróbálnám, amelyiket nem ismerem. Még mindig ilyen a bűvárkodás. A ter-

mészeti sportok rokonok. A hegymászás is ebben a sorban van. Ahogy lehetőségem adódott rá, elkezdtem. Jó volt, nagyon tetszett.

– *A Kárpátok csúcsai ott várták, de a helymászáshoz sok minden kell, ahogy említette, többek között jó felszerelés. Honnan volt rá pénze?*

– Tizenhárom éves koromban a nyár úgy telt, hogy képzett mászókkal másztam a sziklákat. A következő nyár előtt be voltam sózva. Az egyik cimborám az iskolaszertárból ellopta a tűzoltó kötelet. Egy 22 méteres sodrott kötelet. Nagyon számítottak a méterek, mert a méretekkel lehetett kalkulálni a hegyen. A kötélhez volt két karabinerünk, szintén vas tűzoltó karabiner. A kettő súlya fél kilogramm volt. Szép lassan lett több karabinerünk. Egy-egy mászáshoz hús karabiner is kellett. Komoly súlya volt.

– *Aki vitte, erősödött...*

– Az erősödés még a jó része, de nagyon jelentős kockázata is volt, hogy ilyen felszereléssel kezdtünk el kalandozni. A hegymászók mondása szerint: az első néhány évet kell túlélni, amíg rutinossá válik az ember. Addig fokozottabb a veszély, főképp ilyen felszereléssel, illetve felszerelés hiánnyal, tapasztalat- és jó társaság hiányával nagyon jelentősek a kockázatok. Évek teltek el így, csak utána alakult a lehetőség.

– *Az erőlködések ellenére is élvezte a hegymászást?*

– Persze. Olyan élmény, olyan kaland volt, amely meghatározta a jövőmet.

– *Melyik hegy volt az első legmaradandóbb élmény?*

– Tizenhárom évesen, 1981-ben az első utam a Gyilkos-tónál volt, a Postafal. Egy rövidebb, de nem túl könnyű utacska. Tavaly nyáron is megmásztam, még

most sem éreztem könnyűnek. Utána hegyi-mentőkkel megmásztam az Oltárkőt is, az már egy ikonja volt a Békási-szorosnak. Otthon a nagymama hallhatta, amikor bejelentkeztem rádióan, hogy: „Itt vagyok az Oltárkő tetején!”

– *Mit szóltak a szülei? Nem féltették?*

– Anyám munkahelye a Gyilkos-tónál volt, neki az volt a természetes, hogy az emberek egy része azért megy oda, hogy sziklát mászon, hegyet. Rendeztek ott országos versenyeket is, és a hegymászásban nem talált semmi félelmetest, annak ellenére, hogy látott baleseteket is.

– *Nem tartották veszélyesnek azt, amit fiuk művelt?*

– Minden sportnak megvan a veszélye. A hegymászásnak kicsit több, de egyik sport sem arról szól, hogy vannak balesetek. Még a hegymászás sem annyira veszélyes, mint ahogy eltorzítják ma Magyarországon. Örülni kell, hogy az ember bírja saját kis ambícióit, energiáit, és ezeket fejleszti hegyi környezetben. Szép és jó.

– *Megvolt az első sikerélmény, tehát a család is örült. Ezután hogyan lett a hegyek szerelmese?*

– Rövid idő alatt viszonylag képzett hegymászó lett belőlem. Télen-nyáron másztunk a hegymászó klubbal. Húsz évesen így jutottam ki Magyarországra, és így kapcsolódtam be a magyar hegymászó életbe.

– *Sikerült szponzorokat szerezni a hegymászáshoz?*

– Nem úgy kellett összeszednem a hegymászáshoz a pénzt, hogy támogatókat keressék, ebben sohasem tudtam eredményes lenni. Munkával szereztem meg a szükséges pénzt. Ipari alpinista munkával, és abból mentem el az első nagyobb túráimra.

– *Hová, melyik havas hegy meghódítására indult először?*

– Az első utam a Kaukázusba vezetett, szerény anyagi körülmények között, kölcsöncuccokkal, kölcsön felszerelésekkel.

– *Mikor, hová jutott el?*

– A következő évben az ipari alpinista munkákból már saját tőkéből, sajátjaim voltak a legfontosabb felszerelésem. Vettem műanyag bakancsot is. Beindultak a sikeres expedíciók, számos hétezres csúcsot másztam meg: 1991-ben a Tiansant, 1992 kimaradt, 1993-ban a Pamírt.

– *Mikor kapta a „Hópárduc” nevet?*

– Ez egy szovjet hegymászó cím, amihez a volt Szovjetunió területén lévő hegyek legmagasabb csúcsait kellett megmászni. Őt ilyen hegycsúcs volt, kettő Tiansanban, három a Pamírban. Pamír az a hegység, ami átnyúlik Kínába is, a legmagasabb csúcsai ott vannak, de itt az orosz rész számított. Aki ezt az öt csúcsot megmászt, megkapta a „Hópárduc” címet. Mire megmásztam 1994-re, szétesett a Szovjetunió, így nem is foglalkoztunk a hivatalos részével. De nemzetközi szinten mindenki tudja, hogy aki „Hópárduc”, annak a szovjet magas hegyek megvannak. Ez már a Himalájának az előszobája.

– *A folytatás a Himalája volt?*

– Évente egy-egy expedíció mehet el. Lehetne sűrűbben is, de a pénz miatt nem sikerül több, jelentősebb expedíciót összehozni. 94-ben „Hópárduc” lettem, 95-ben Pakisztánba mentem, ahol a Himalája legvadabb hegyeivel találkoztam.

– *Milyen élményt jelentett az első találkozás a Himalájával? Ismerte-e, mesélt-e róla, vágyott-e oda?*

– Valójában a Himalájának a része a Pamír, földrajzi ételemben és kultúrában is,

úgyhogy végül is nem volt nagy különbség. Többnyire ott is muszlin városok, falvak vannak, a keleti világ, persze egy kicsit más, de valójában nem volt idegen. Később megismerkedtem az indiai kultúrával is, majd a nepálival is, és persze azokkal a hegyekkel is. A köszönés a fontos, a „Szálem alejku” és a verziói.

– *A hegyen lakók tisztelettel néztek, fogadták a csapatot, a kalandra indulókat? Kaland-e egyáltalán a hegymászás?*

– A világtúrák eleve szép és kalandos ezeken a helyeken. Ha a nehéz hegymászó felszerelést leraktuk, és anélkül járunk, ismerkedtünk a vidékkel, a hegyi emberekkel. Ez az igazi csavargás. Ez máig jó dolog, de én ennek a peremén vagyok, mert mindig hegymászó céllal érkezem, nem úgy, hogy csak csavargjak a világban.

– *A Himalája nyolc csúcsát megmásztá a tizennégy nyolcezres csúcsából. De összeszorult a szívem, amikor meghallottam, hogy 2010. január 2-án a Tátrában balesetet szenvedett, majd a jobb lábát térd alatt amputálni kellett. Az örmény klubban elmondta, hogy tavaszra tervezték a következő Himalája-expedíciót, Nepálba. Jelenleg a rehabilitációs intézet lakója...*

– A magyar hegymászás összesen tízet mászott meg, nekem még hat hátra van.

– *Nem mond le terveiről?*

– Tervezem persze, de hát így... – mutat a csonkolt lábára. – A Tátrában volt egy kisebb lavina-balesetünk, ami úgy kisebb, hogy egy kisebb lavina leszakított minket a hegyről. Elég súlyos sérüléseket tudtunk összeszedni, miközben lepottyantunk. Nekem mindkét lábam eltörött, a jobb lábam roncsolódott is. Eddig soha nem volt ilyen törésem. Persze tudtam, hogy elvész a tavaszi expe-

díció, de hogy a lábam is, erre nem gondoltam. De éreztem, rossz a vérkeringés benne, mert az érrendszerem is sérült. Amikor hazajutottam, még voltak variációk arra, hogy meg lehet-e menteni. De a főorvos kiállt amellett, hogy nem érdemes megmenteni. Az orvosi konzílium, a szakértők, érsebészek is megvizsgáltak, tanakodtak, mit lehet kezdeni ezzel a helyzettel, és ott, együtt döntöttük el, nem érdemes megmenteni.

– *Hogyan tudta ezt a döntést meghozni?*

– Mert ha úgy döntök, hogy mégis kell a lábam, – ami még megmenthető lett volna, de nem használható, – ha ragaszodom az összeroncsolt lábam felépüléséhez, megmaradásához, sok év kellett volna, hogy valamelyest bicegjek vele. A fájós, bicegős láb nagyon rossz irányba határozta volna meg az életemet. Ha meggyógyul. De a gyógyulás is akár évekre elhúzódott volna. A kockázata, a fertőzésveszélye megmarad, tehát nem érte volna meg, hogy abba az irányba döntsek. Egy orvosi konzílium ellenében kellett volna döntenem, hogy mégis inkább megtartom a lábam. De ők az én szempontjaimat vették figyelembe teljes mértékben. Nekem, aki hegymászó vagyok, ez az életem, az nem lesz jó, hogy egy fájós láb határozza meg az életemet, és nem mehetek sehová sem.

– *Túl van az amputáción, és viszonylag jó az egészségi állapota. Ez azt mutatja, hogy elég gyorsan vissza fog térni a régi életformájához?*

– A mai műlábak már ezen a szinten is olyan jók, hogy minden sportot lehet velük űzni, a hegymászt is. Van egy barátom, aki műlábbal mászik hegyet, így a döntés könnyebb volt számomra. Ismerem, jó életet tud élni fél lábbal, és jó hegymászó teljesítményei is vannak. Ha

teljesen ismeretlen, idegen ez a dolog, akkor biztos nehezebben tudok megvalni a lábamtól.

– *Hegymászás közben, a balesete előtt is volt halálos félelme?*

– Közel harminc éve mászom hegyet, ez az első súlyos balesetem, ami engem, az én fizikumomat érte. Ez benne van. Az ember örül, hogy túléli. Eddig nagyon kemény túlélés helyzeteim voltak, és örültem, hogy túléltem, és nem sérültem meg súlyosabban.

– *Nem fájzik néha a Pamírban lefagyott két lábujja?*

– Nem volt zavaró, el lennék én a hiányzó két lábujjal, bár mindig érzékeny volt. Az a szerencse, hogy az is a jobb lábamon volt, és nem a megmaradt lábam hiányos.

– *Sokan vannak, akik egészséges sportolóként kezdtek, és parasportolóként tudták folytatni. Gondolt már arra, hogy a mozgáskorlátozott, a parasportolók népes táborába tartozik?*

– A hegymászás számomra nem olyan tevékenység, ahol különböző kategóriákat kell megkülönböztetni. Nincs női és férfi verziója, legalábbis az expedíciós hegymászásnak. Így a teljesítményeknek sem. Valaki vagy teljesít egy útvonalat, vagy nem. Ettől kezdve mindegy, hogy nő, vagy féllábú. Ugyanazt kell teljesíteni az egészségeseknek és a más, hátrányokkal szenvedőknek is. Mint ahogy az általam ismert féllábú hegymászó is nagyon jó hegymászó, anélkül, hogy bármilyen jelzővel illetnék. Talán, mivel síelek egy ideje, esetleg a paraolimpián indulhatnék egy olyan ágba, ami hozzám közel esik.

– *Ha egy-egy társaságban hallom, hogy valaki meséli a sportolói élményeit, azt kérdelem magamban, milyeneket mesél-*

hetne, ha olyan hegyeket mászott volna, mint Ön?

– A versenysportok eltávolodtak az igazi céljuktól, az élet értelmes, egészséges életmódjától, inkább a show-val, az üzlettel fonódtak össze. Talán a parasportokban még nem olyan éles a helyzet.

– *Családja előttem távozott a szanatóriumból. Felesége is biztosan mindent megtesz azért, hogy boldogan élje tovább az életét. Gyermeke is hegymászó lesz?*

– Feleségem is hegymászó, így eléggé közösek a céljaink. Úgy ismerkedtünk meg, hogy hegymászó randit beszéltem meg vele. Nagyon erős és tehetséges volt, és így belerángattam az expedíciós hegymászásba. Nekem lett igazam, mert ő a legerősebb a magyar expedíciózásban, csak ezt kevesen tudják. Mindmáig. Két expedícióban volt velünk, a legerősebb volt a társaságunkban. Ráhatározódik egy tapasztalt hegymászára, abban bízik. Ez a tapasztalt hegymászó én vagyok. Ahhoz, hogy rutinos legyen, még kell néhány expedíció. Talán úgy nehezebb rutint szereznie, hogy másra hagyatkozna. A döntések súlyosak. Van egy gyerekünk, meg még kellene, hogy letudjuk a szaporulatot. Azután feleségem visszatér majd az expedíciózásba. Az utánpótlásnak egy ideig még a nagyszülőkkel kell lennie, de amennyiben lehetséges, bevonnánk őket is a hegymászásba.

– *A hegységcsúcsokon készült fotókon megörökítette a lobogó magyar zászlót, és a támogatók, szponzorok logóit is. El kell érni ahhoz valamit, hogy megtalálják, vagy a kapcsolat megmaradt a baleset után is? Támogatni fogják a féllábú „Hópárducot” is?*

– Bár negatív dolog történt velem, a marketingemnek jól tett, támogatottságom megnőtt. Fő támogatómmal 2003 óta jó a kapcsolat. Amióta létrejött a szerződés, azóta töretlen a kapcsolatunk, támogatásra méltónak ítélik tevékenységemet, támogatják az expedícióimat. Megerősítették támogatásukat a velem történtek után is, mellém álltak, és támogatnak, hogy felépüljek. Persze más támogatók is jelentkeztek, így a matracot, a műlábamat, a kerekesszéket is szponzoroktól kapom. Nélkülük nem juthatok el a Himalájáig akkora autóval, amibe beférek székestől, ami automata sebváltós, és bal lábbal is lehet a gázt nyomni...

– *Sokan vagyunk, akik nagy-nagy izgalmossal és örömmel várjuk, hogy Erőss Zsolt újra hegyet mászon. Úgy éreztük, régi barátunk ő, hiszen jól ismerjük az újságok, a tévé és a rádió sporthíreiből, hegymászó expedícióiról készült könyveiből. Azt hiszem, túlzás nélkül mondhatom, alig múlik el nap, hogy ne emlegetnénk: hát a mi „Hópárducunk” hogyan gyógyul? Nem maradhat el az utolsó kérdés: minek örül a legjobban?*

– A balesetem a médiát is megpezsdítette, és ha jönnek még hegymászó eredményeim, azok még érdekesebbek lesznek. Példát jelentek, nem úgy, mint eddig. Eddig is ráébredtem arra az iskolákban tartott előadásaimon, hogy példát mutatnak sok embernek, de most ez még fokozódik. Örülök, hogy példát jelentek akár azok felé, akik mozgássérültté váltak, de azok felé is, akik azt látják meg bennem, mit lehet még elérni, ha az ember ilyen súlyos helyzetből is tovább tud lépni.

– *Ehhez kívánok sok lelki erőt, és mielőbbi hegymászt!*

(Béres)

Nagy Botond

Örmény kaleidoszkóp

– e címet adta rendezvényének a Marosvásárhelyi Örmény–Magyar Kulturális Egyesület és az EMKE Maros megyei fiókszervezete. Az esemény idén a vásárhelyi napok része volt, és a számos, kétes értékű megnyilvánulás sorában vitathatatlanul magas művészi értéket képviselt. Vasárnap délután, a zárónapon gyülekezett igen szépszámú közönség a Bolyai téri unitárius templomban, majd öt óra-

Biluska Annamária
színművész

László Zsuzsa
színművész

Kilyén Ilka
előadóművész

kor kezdetét vette az összművészeti est, ami egyrészt örmény és erdélyi magyar-örmény tematikában fogantatott, másrészt dramaturgiájában egyaránt helyet kapott irodalom, meseirodalom és (nép)zene.

Dr. Puskás Attila, az egyesület elnöke fogadta a résztvevőket, majd Székely Imola ceremóniamester moderálásával elkezdődött a számos művész fellépésével gazdagított program, amelynek keretében – többek között – Biluska Annamária és László Zsuzsa olvasta fel Szemirám és Árá tragikus történetét,

A szamosújvári kórus örmény népviseletben

illetve a szamosújvári székesegyház kórusa adta elő a Kereskedők dalát, valamint a dalauzi nevű örmény édesség ihlette népdalt – természetesen örmény nyelven. Szó esett az örmény népmesék egzotikus világáról, az eddig megjelent örmény népmesekötetéről. A csalogány című mesét Biluska Annamária olvasta fel, majd három újabb népdalt követően a jelenkori örménység legnagyobb, számos művészt alkotásra ihlető tragédiáját, az 1915-ös örmény holokausztot feldolgozó Pacsirtavár című kötetből olvasott fel László Zsuzsa. Antonia Arslan műve mellett a világhírű Musza Dagh negyven napja című regény foglalkozik behatóan a témával, a modern kor első szisztematikus genocídiumával, amelynek során másfél millió örményt üldöztek el, illetve mészároltak le a korabeli Törökországban. Az érdekes és nívós összművészeti est végén Kilyén Ilka szavalta el Lászlóffy Aladár A forrás című misztikus versét, majd a Molnár Annamária vezette kórus az örmény Miatyánkot és himnuszt énekelte el.

(Megjelent a Népűjság,
2010. június 2. számában)

Fővárosi Örmény Klub

2010. augusztus 19. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor:

Dr. Garda Dezső (történész, egyetemi tanár):

Erkölcs és tisztesség a gyergyószentmiklósi örmény közösségben
– előadás

Könyvbemutató:

Dr. Garda Dezső: A törvénykező örmény közösség I–III.

A szerző a helyszínen dedikálja könyvét

Rendező: Fővárosi Örmény Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Barcsay Jenő mellszobra Szentendrén

Alkotója Szabó Tamás, a felállítás éve: 1996

Közterületen lévő mellszobor városképi jelentőségű.

Barcsay Jenő (1900–1988)

erősen kötődött Szentendréhez, a szentendrei festészet konstruktivista vonulatának meghatározó mestere volt. Több száz képet hagyott a városra, melyek a szentendrei Barcsay múzeum gyűjteményének alapjait képezik.

Szentendre, Barcsay tér

Élethű szobra a mester elmaradhatatlan sétatálcájának is „köztéri halhatatlanságot” biztosít.

2009 szeptemberében (17. oldal) hírt adtunk arról, hogy emléktábla került Barcsay Jenő szülőházára az erdélyi, mezősgéi Katonán.

Ezúttal arról számolunk be, hogy Szentendrén hogyan van jelen ma is a város egykori lakója, alkotója.

Néhány helyre még lehet jelentkezni

Barangolás őseink földjén

Erdélyjárás felsőfokon Kárpát-kanyar, Kászon, Erdélyi Hortobágy, Székelyvaróság, Nyáradmente, Hegyköz és Aradhegyalja vidékein – nyolc nap (augusztus 23–30.)

Részvételi díj: 72 000 Ft/fő (ifjúsági kedvezmény 18 év alatt 7000 Ft)

A részvételi díj tartalmazza a vezetést, szállást, félpanziós ellátást, piknikeket, borkóstolókat, belépőket, művészi produkciók árát, kivéve a **buszköltséget** (+ kb. 20 000 Ft). Az utat a részvételi díj befizetésével lehet lefoglalni az EÖGYKE-nél.

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(17–18. rész)

Az esküvőről való távolléte miatt Ernő ezeket írta vejenek, Bobor Györgynek: „Kedves vejem! Ha Rozália leányom boldoggá teszi szeretetével, és érzelmeivel boldogítja Önt, akkor az Isten teljesítette kérésemet. Csak ilyen körülmények közepette nevezhetem Önt gyermekemnek, meg akkor megbecsüli azt, amit a leányaimnak nyújtottam. Remélem, hogy Ön ugyanígy gondolja és odaadó magatartásával boldogítani fogja kedves gyermekemet. Az Isten áldja meg házasságukat és engedje meg, hogy boldog legyek életem végéig.”

A másik fontos esemény Augusztus és Dániel János első gyermekének megszületése volt. A boldog szülőknek fiúgyermek született 1843. május 3-án, aki az Ernő Móricz nevet kapta.

Az 1844-es évben két jelentős egyházi esemény történt. Az első május 16-án zajlott le, a Nepomuki Szent János búcsú. Az ünnep körmenettel kezdődött a kastély gyönyörű parkjában, folytatva útját a kastély keleti bejáratán át, majd az akácfaikkal szegélyezett hűvös sétányokon. A menet a kőhídon át folytatta útját a Johannes kápolnáig, ahol katolikus szentmisét celebráltak papok a hívek részére. A mise után a körmenet ugyanazon az úton tért vissza a faluba.

A másik esemény különösen figyelemre méltó volt. Sper Johantól eredt, aki Kiss Ernő személyes szolgája volt és befolyásos ember a kastélyban. Ez a legenda abból állt, hogy a főszakácsnét éjjelenként szellemek nyugtalanították. A pap, aki részt vett a történetek elbe-

szélésénél, azt tanácsolta az érintetteknek, hogy kérdezzék meg a szellemtől, hogy van-e valami kívánsága vagy óhaja. Ez így is történt. A felelet az volt, hogy a tulajdonostól eszközöljék ki, hogy építsen három templomot: Eleméren, Szentmihályon és Katalinfalván. Később ez a kívánság megvalósult, mindhárom templom megépült.

Még ebben az évben Kiss Ernő elhatározta, hogy Eleméren templomot épít és engedélyt adott a terv elkészítésére. Az volt a kikötése, hogy a templom a kastély mellett legyen.

A fontos események közé tartozik még Kiss Ernő testamentumának megírása, amelyben leányait, mint saját gyermekeit ismerte el, és örökségként hagyta rájuk az eleméri birtokot, valamint a fél ittabei birtokot.

1845 tavaszán megkezdődtek az eleméri templom alapjainak kiásása. A munkálatok felügyeletét Kiss Ernő Vanbachra bízta.

Ernő Elemérré látogatott, hogy megtekintse a templom építését, majd visszatért szolgálati helyére, de magával vitte aggodását is Pejacsevits Mária betegsége miatt. Aggodását levélben közli Rozáliával: „Sajnos Mária testvéremet rossz egészségi állapotban találtam, félek az elválástól, mert lehet, hogy ez volt az utolsó találkozásunk. Nem tudom leírni, hogy milyen nehéz ez számomra.”

Második levelében ezt írta: „Ha tartod magad tanácsaimhoz, különösen a szülés után (Rozáliának 1844-ben kislia-

született, akit Gézának kereszteltek), akkor biztos vagyok benne, hogy az Isten meghallgatta kéréseimet. A király fia 6 napig tartózkodott itt és arra kért meg, hogy rendezek egy bált a tiszteletére. Több mint 300 vendég volt meghívva, többek között 150 lengyel dáma is, akik nagyon kedvesek voltak, el voltak ragadtatva az apjától, a királytól. Nem tudok még lélegzethez sem jutni a sok meghívótól, amellyel ebédre-vacsorára vagyok hivatalos.”

Ernő aggodalmának alapja volt, ugyanis Pejacsevits Mária komoly beteg volt. Nem sokkal később férje karjai között érte a halál. Ernőt a halálhíre mélyen megrendítette. Lányainak írt levelében nagy bánatáról ír, egyedüli vigasza leányainak levelei, melyek egy kis derűt hoznak életébe.

1846-ban Karácsonyi János plébános nyugdíjba vonult és elhagyta Elemért. Helyét Halász Frigyes foglalta el, aki Vanbachhal együtt felügyelt a templom építésére. A munkálatok jó minőségben és gyorsan haladtak, amellyel egy időben készült a parókia is.

Az év folyamán Ernő több alkalommal Eleméren járt és megtekintette a templomépítés munkálatait.

Mindeközben, leányaival való levelezéseiből kiderült, hogy az Európa szerte észlelhető feszültség arra készítette Ernőt, hogy mind jobban törődjön katonáival, akik állandó készségi állapotban voltak. Másrészt viszont Ernőnek kevés gondja volt az eleméri birtok irányításával, mert arról a Bobor és Dániel család gondoskodott, és így nagyobb figyelmet és gondot fordíthatott katonai szolgálatára, melyet egyébként is annyira szeretett.

Időközben az eleméri templom építése a végéhez közeledett. Hátra volt

még a belső munkálatok, a toronybelső kialakítása öt harang részére, annak beszerelése, a templombelső festői munkálatai és a freskók megfestése. Egyik bécsi utazása során Ernő beszerezte az orgonát is, amelyet egy kiváló mester kíséretében Elemérré szállítottatott. Egyidejűleg Budapesten megrendelte a parókia bútorzatát és a többi templomi kellékeket is.

Az egész 1847-es év a templom munkálatainak befejezésével telt el. Végülis Szent Augustin napjára, 1847. október 24-ére elkészült a templom. Az új templomba Kiss Ernő családi kriptáját, ahol az ősei és szülői voltak eltemetve, is áthelyezték.

A templomot Szent Ernesztina tiszteletére szánták, akinek január 12-én volt a templomi búcsúünnep. Az első misét az új templomban Halász Frigyes tartotta meg. Az első elsőáldozók a Bobor és Dániel család tagjai közül kerültek ki. Később, 1867-ben a templombúcsút áthelyezték augusztus 28-ára, Szent Augustus napjára és ekkor lett a templom felszentelve.

Az 1848-as februári francia forradalom előidézője volt a többi európai országban is kitörő forradalmaknak. 1848-ban Ausztria még addig soha nem tapasztalt veszélybe került. A liberális felkelőkhöz csatlakoztak az elszegényedett néprétegek: a munkások és földművesek, továbbá a monarchián belül élő jogtiport kisebbségi nemzetek is. Követelték az őket megillető egyéni és közösségi jogaik biztosítását. Ez a forradalom a németországgal ellentétes volt, ahol egyesülésre került sor, ugyanazon célok eléréseért. Az általános német forradalmat követte az ausztriai, az olasz forradalom a lombardia-venécai ki-

ráltságban, Magyarországon, Lengyelországban, Csehországban és Horvátországban. Amikor 1848 márciusában Bécsben kitört a forradalom, Metternich Angliába menekült, I. Ferdinánd pedig kénytelen volt elfogadni a kongresszus javaslatait.

Időközben a harcok folytatódtak. A magyarok, akik szabadságukat védték, készen voltak segíteni az olasz felkelőknek Olaszországban. Másik oldalról, a csehek és horvátok nem tűrték a németeket és magyarokat, segítve az olasz kormányt.

A bécsi kongresszus törvényt fogadott el, hogy segíti a parasztok helyzetét, de a politikai kérdésekről, amelyek más nemzetiségek helyzetét is érintette Ausztriában, nem született döntés.

Az 1848-as forradalomban a magyarok is részt vettek, akik a Szent István korona jogának bevezetését kérték. A nemzeti mozgalmárokat a bátor és határozott Kossuth Lajos vezette.

Időközben az osztrák hatalom kihasználva a horvátok gyűlöletét a magyarokkal szemben, támogatták a nép nemzeti törekvéseit. Jellasics horvát bán jelentős segítséget nyújtott a bécsi hatalomnak a magyar forradalom leverésében, de rövidesen belátta tévedését, csalódott a bécsi hatalom őszinteségében.

Időközben a forradalom lángja terjedt és erősödött. A magyarok az önkéntesekből jó honvéd hadsereget alakítottak, amelyben sok lengyel emigráns tiszt is volt, akik részt vettek az 1830-as felkelésben. A szabadságharc katonai győzelmei eredményeként Magyarországon kikiáltották a köztársaságot, Kossuth pedig felhatalmazást kapott a harcok folytatására, egészen a győzelemig.

Widisch-Grätz, aki az ausztriai forradalmat elfojtotta, sikertelenül harcolt a magyarok ellen.

A márciusi forradalmi eseményekről, amelyek Bécsben és Pesten zajlottak, a megérkeztek a hírek Becskerekre és Elemérre is, és spontán forradalmi mozgalmakhoz vezettek. Már 1848. március 19-én Becskereken népgyűlést tartott a szerb nemzetiségű Hadzsity Lázár polgármester. Lelkesen éljeneztek a pesti híreket a forradalomról. A megyei közgyűlésben felolvasták azt a levelet, amelyben az állt, hogy a sajtó szabadságot kapott és megalakították a magyar nemzeti hadsereget.

Néhány nappal később elismerték a város azon jogát, hogy a magyar országgyűlésbe Hadzsity Lázár személyében képviselőt küldjön Becskerek városa.

A forradalmi események Kiss Ernőt és seregét Pécsújhelyen érték. A veszélyt a hazára nézve nehezen viselte, de értelmesen. A hadseregben sok vendég tartózkodott: Filkovity Bodi, körzeti főügyész, gróf Eszterházy Sándor, gróf D'Orsaj Olivér, gróf Voronyecki Miciszláv, valamint a Karácsonyi, Dániel, Verzár család egyes tagjai és még sokan mások. Ernő minden nap körül volt véve vendégekkel, barátjaival, látogatókkal, úgyhogy a garnizoni élet nagyon mozgalmas volt. Ernő egyre sűrűbben vágyott egy kis családi nyugalomra.

Abban az időben, amikor Európában tombolt a forradalom, Ernő magas rangú osztrák katonatiszt volt, de lelke mélyén magyar hazafi. Ilyen helyzetben sokszor lelki krízisben is érezte magát.

Szerencsére a kételyek szertefoszlottak 1848-ban, ugyanis Magyarországon független magyar minisztériumok létesültek és az elsődleges cél a hadsereg

helyzetének rendezése volt. Az osztrák császár és egyben Magyarország királya, május 7-én törvényt hozott, mely szerint a magyar hadsereg a magyar minisztérium fennhatósága alatt fog működni. Egyben az egész tiszti sereget rákényszerítette, hogy esküt tegyen az új magyar alkotmányra.

A rendelet alapján Ernő, akit előléptettek tábornoki rangba és így az első tábornok lett a magyar hadseregben, elrendelte Becskereknek (Zrenjanin), hogy tegye le az esküt a magyar alkotmányra.

Az ünnepi eskütételre 1848. augusztus 2-án került sor, mivel már 8-án át kellett vege a dél-bánáti hadsereg irányítását. Az ünnepség Becskerek főterén zajlott le. Az eskü szövegét Ernő a megyeház balkonján olvasta fel.

Meg kell említeni, hogy a főter 1848-ban másképpen nézett ki. A mai katolikus templom helyén egy kis templom volt, amely megmaradt az 1830-as tűzvész után. A főutca kezdetén, melyet Hunyadi utcának neveztek, kis piszkos barakkok álltak, amelyekben zsidó üzletek voltak. A városházából csak egy kis rész maradt meg. Most itt a Víztorony áll. A mai gimnázium és a gimnázium temploma helyén piszkos istállók álltak. A megyeháznak nem ilyen volt a kinézete, a „Pest” hotel felé pedig a becskerei vár maradványai nyúltak. Aradac (Aradac) felől jöve a városba érve egy széles tér volt, mivel még nem voltak iskolaépületek, helyükön gabonaraktárak voltak. Az utcasarokon a mai gimnázium felé, ahol most a „Vojvodina” hotel helyezkedik el, a „Magyar király” nevű étterem állt, a régi „Vojvodina” hotel helyén pedig a „Rózsa” kávéház. A mai múzeum helyén alacsony épületek álltak.

A forradalom kezdetén Becskereken nagyon érdekesen alakult a lakosság szolidaritása, függetlenül nemzeti hovatartozásuktól. Április 13-án minden templomban „összetartási” misét szolgáltak, de az összetartás és testvériség nem sokáig tartott. Kezdték a hírek szállingózni Karlovacról, ahol kitört a forradalom, majd Versecről (Vrsac) is, ahol nézeteltérések támadtak a lakosság körében, mivel a magyar kormány utasítást adott az anyakönyvek magyar nyelven történő vezetésére. Emiatt a szerbek elnyomottnak érezték magukat, és álláspontjuk szerint ez az eljárás a szerb nép megsemmisítéséhez vezet. Meg kell említeni a nemzetőrök bevezetését is, amely még nagyobb elégedetlenséget okozott. Ezt követték a márciusi törvények is, melyek szerint az adókat nem kell megfizetni, illetve csökkentenek ott a terheken, ahol földgazda nem szüntette be a termelést. Mindezek oda vezettek, hogy a déli határvidék darázsfészekre hasonlított.

Nagykikindán (Kikinda) a demagógok fellázították a népet, amely mind többet követelt. Sikerült felhergelniük a basahidiakat, mokriniakat, kishegyesieket (Mali-Idos), karlováciakat is, úgyhogy a városi tanács kérésére a huszárok egy részét készletlenség állapotba helyezték. Mindenhol szerb dalok hallatszódtak, szerb jelképek voltak láthatók és felkérték a szerb nemességet is, hogy csatlakozzanak a megmozduláshoz.

Időközben Karácsonyi Lászlót kinevezték főispánnak Torontál megyében. Az ünnepségen sokan vettek részt, beszédével pedig Trifunac János szerb nemzetiségű tűnt ki, aki addig ispán-helyettes volt, majd ezek után alispánnak nevezték ki.

Az ünnepség után Becskerek környékén észrevehető volt a forrongás, különösen a bácskai oldalon, Tittel környékén. Nyugtalanító hírek érkeztek Perlaszról (Perlez), Árkodról (Jarkovac), Tamáslakáról (Tomasevac), április 24-én pedig nyílt felkelésről érkezett hír Nagyikindáról (Kikinda). Az esemény kapcsán Karácsonyi László főispán értesítette a temesvári garnizon parancsnokát:

„Aracs (Vranjevo) határában az éj-jel felgyújtották az istállókat és a lázadás elterjedt a környező szerb lakta településekre és Becskerekre is. A nagyikindai népnek felfegyverzett emberek érkeztek segítségül, fiatalok, részegek, éles kaszákkal és villákkal.” Karácsonyi azt kérte, hogy a katonaság fojtassa el a lázadást.

A temesvári garnizon parancsnoka a katonaság élére Kiss Ernőt nevezte ki, akinek feladatául tűzte a lázadás leverését.

A Hannoveri huszárezred Becskerekre elindult Nagyikinda felé, ezzel egy időben a főtéren tömeg gyűlt össze követelve, hogy vegyék le a magyar zászlót. Már létrát is hoztak, de ekkor megjelent Hadzsity László becskerei főbíró, kijelentve, hogy a zászlót „csak testén keresztül” vehetik le. Beszédében megmagyarázta a népnek a helyzetet, mire a nép éljenezve vállára vette.

Közben a tömeg elindult a pravoszláv templom felé azzal a követeléssel, hogy adják át nekik az anyakönyveket. A követeléssel szembeszegült Hadzsity, de a másik oldalról megérkezett egy csoport Stacs Danilo vezetésével, és dühükben megsemmisítették a magyar nyelvű anyakönyveket. Ugyanezt tették a magyar könyvekkel a katolikus plébánián

is. A végén Hadzsitynak sikerült lenyugtatni a tömeget és hazaküldeni.

Időközben Kiss Ernő seregével április 29-én bevonult Nagyikindára, majd a felkelőkkel való tárgyalás után sikerült rendet teremtenie.

Értesítve a garnizon főparancsnokát a lázadás elfojtásáról Ernő tudatja vele, hogy helyreállt a rend Nagyikindán, de sajnos a környéken és Becskereken is további lázadások folynak s a szerb nép szörnyű dolgokat művel.

A nagyikindai és becskerei események rákényszerítették a magyar kormányt, hogy a kinevezett politikai biztos, a becskerei származású Csarnojevity Péter, rendkívüli állapotot és rögtönítélő hadbírótságot vezessen be Vajdaság területén. Csarnojevity üzenetet küldött a szerbeknek, melyben többek között arra kéri őket, hogy a földbirtokosok földjeit adják vissza, és aki ezzel szembeszegül, azt a rögtönítélő bíróság halállal bünteti.

Május végén és június elején a szerbek megerősítették állásaikat Perlaszon és Tamáslakán (Tomasevac), ami rákényszerítette a magyar kormányt, hogy Becskereken tiszta magyar gárdát alakítson ki. Magyar források szerint a szerb lázadók állandó veszélyt jelentettek Becskerek részére.

Egy időben a nagyikindaival lázadások jelentkeztek Óbecsén, Pecellón, Moholon (Mol), Szenttamáson (Srbo-bran), Versecen, Kölpényben (Kulpin), Padén (Padej), Tiszahegyesen (Igyos), Tiszatarróson (Taras), Melencén, Basahidon (Basajd) és Eleméren (Elemir) is.

Az ilyen nagy területre Ernő hadserege nem volt elegendő létszámú. Csarnojevity kérésére a magyar kormány Kiss Ernő parancsnoksága alá rendelte a

temesvári garnizon rendes katonaságát is, akik ezen a térségen tartózkodtak.

Nagyikinda után Kiss Ernő Óbecsére indult, majd ezt követte Bácsföldvár, ahol szerb felkelők voltak. Mindazok mellett, hogy sok helyen rendet teremtett a felkelők között, a karlováci Rajacsity püspök felhívására megkezdődött a szerbek még nagyobb toborozása, akik felfegyverkezve érkeztek Szerbia területéről is.

Május végén Becskerek teljes hadi állapotban volt. Az erős magyar haderő Kiss Ernő és Eder parancsnoksága alatt álltak. Écskára és Aradára egy századot vezényeltek, mivel ez volt Becskerek első védelmi frontja. Május 26-án elterjedt a hír, hogy a lázadók elindultak Becskerek felé. Kiss Ernő összehívta a hadi tanácsot és úgy döntött, hogy megtámadják a lázadókat.

A döntéssel kapcsolatban július 15-én összpontosították a hadsereget, 5 század 6 ágyúval, vagyis 1500 katonával indult a 22 ágyúval felszerelt és 8000 lázadót számláló sereg ellen. A terv teljes mértékben sikerült. A lázadókat nagy veszteség érte. Erről Kiss értesítette Vukojevity kormányát, jelezve, hogy a jövőben csak erős és jól felfegyverzett hadsereggel lehet a felkelőkkel szembeszállni.

Kiss feladata ebben az időszakban a hosszú frontvonal biztosítása volt, amely Versecen, Becskereken, Becsén és Nagyikindán haladt keresztül. Kénytelen volt hadseregét szétszítani, amely ezáltal veszített védekező erejéből. Erre fel a lázadók, kihasználva a helyzetet, gyülekezni kezdtek a Perlasz-Alibunár-Karlovac vonalon. A felkelők táborai Knityanin és Sztratimirovity parancsnoksága alatt álltak.

A rendezetlen viszonyok miatt Kiss, a magyar hadsereg parancsnoka rákény-

szült arra, hogy „várakozó” állásban helyezkedjen el Nagyikindán, majd később Becskerekre rendelték seregével.

Időközben Szremszki Karlovacnál, Hrabovszki, a pétervárad (Petrovaradin) főparancsnok legyőzte az újvidéki (Novi Sad) szerb lázadókat.

Ez idő alatt Bánátban három hetes nyugalom volt, amikor a felkelők sorokat rendeztek. A táborokban már 30 000 ember tartózkodott a szerbiai szerbekkel és az egykori osztrák tisztekkel megerősítve.

Ebben az időben a temesvári parancsnokság mostohán viszonyult a hadseregéhez, miközben a felkelők erősítették sorukat. Ez pedig a magyar védelemnek fokozott veszélyt jelentett. Ennek eredménye a szerbek egyre gyakoribb támadásai voltak a falvak és városok ellen, ahol mindent elpusztítottak, különösen Becskerek környékén és Bácskában.

A szigorú büntetések ellenére, mivel nem volt ki végrehajtsa azokat, a rablások és gyilkosságok csak szaporodtak. Így felgyújtották Szentmihály (Mihajlovo), Temesvajkó (Vlajkovác) és Temespaulis (Pavlis) helységeket is. Időközben Versecnél a felkelőket Blomber megállította és legyőzte.

Folytatjuk

Közlemény

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület hálásan megköszöni a Fővárosi Örmény Önkormányzatnak, hogy a több mint 20 éves, üzemképtelenné vált irodai fénymásológépe lecseréléséhez nagy összegű adománnyal hozzásegítette.

Dr. Issekutz Sarolta elnök

Dr. Száva Tibor Sándor (Bécs)

Tiltakozó nagygyűlés a Nagy-Trianon palota előtt

A Trianoni Békediktátum 90. évfordulójára tiltakozó gyűlést szervezett Párizsban a Magyarok Világszövetsége, amelyen több mint félezer résztvevő volt jelen, úgy a csonkaországból, mint az elcsatolt területekről. A rendezvény a Himnusz és Székely Himnusz elnevelésével kezdődött, majd a 8KOR Színház együttes előadói következtek versekkel és énekekkel. Az egybegyűlteket dr. Léh Tibor a MVSZ Kárpát-medencén Kívüli Régió alelnöke köszöntötte. Utána nyomban felolvasták dr. Bernard le Calloc'h professzor levelét: „Nem csak a magyaroknak fáj Trianon” címmel. Ezek után következtek a felszólalók: Rác Sándor, a MVSZ tiszteletbeli elnöke, az 1956-os Nagy-budapesti Központi Munkástanács elnöke: „A magyar nép nevében”, Byrd Doyne angol történész: „Trianon angol szemmel”, Henry Bogdan francia történész: „Trianon francia szemmel”, ezt követte a Nemzeti Motorosok üzenete, a társ-szervezetek és a világszerte emlékező magyar közösségek üzenete, és végül Patrubány Miklós, a Magyarok Világszövetségének elnöke zárta a rendezvényt, majd utána a Szózat következett. A programban fellépett Erdő Zoltán (Bp.) tárogatóművész és Hadady László (Párizs) oboaművész.

A világszerte emlékező magyar közösségek részéről felszólalt dr. Száva Tibor (Bécs), aki az alábbiakban foglalta össze az Erdélyre kiterjedő aktuális kérdéseket:

„A Romániához csatolt területeken élő magyar kisebbség jogait, mindenekelőtt az anyanyelv szabad használatát, az 1918. december 1-i gyulafehérvári határozatokba foglalt pontok és az 1919. december 9-i párizsi kisebbségi szerződés szavatolták, ezek voltak egyben az 1920. június 4-i trianoni békediktátum feltételei is. A gyulafehérvári egyesülési határozatok II. szakasza „az alkotmányozó gyűlés összeülé-

A zászlótól jobbra Dr. Száva Tibor Sándor

séig ideiglenes autonómiát tart fenn e területek lakosai számára”; a III. szakasz 1. pontja pedig a következő alapelveket proklamálja: „Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára. Mindenik népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden nép népességének számarányában nyer jogot”.

A párizsi kisebbségi szerződés 11. szakasza értelmében pedig „Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász közületekben, a román állam ellenőrzése mellett, vallási és tanulmányi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen”. Az átszervezés megoldását a Román Nemzeti Tanács által választott 15 tagú, ún. Kormányzó Tanácsra (Consiliul Dirigent) bízta, Maniu elnökletével és nagyszabású székhellyel.

Úgy a gyulafehérvári határozatokban, mint a kisebbségi szerződésekben foglalt pontok az alaptörvények jellegével bírtak, s bennük a román kormány nemzetközi kötelességet vállalt, ami jogilag annyit jelentett, hogy ezekkel szemben semmilyen más törvény, rendelet vagy intézkedés nem lehet hatályos. A román kormány azonban sohasem vette be az alkotmányos szö-

vegébe sem az egyiket, sem a másikat, illetve a gyulafehérvári határozatok pontjai közül csak az Erdéllyel való egyesülést kimondó I. szakaszt iktatta törvénybe 1920. január 1-én, a kisebbségi egyezményt pedig egyszerű törvénnyel hagyta jóvá 1920. szeptember 26-án. Ehelyett újabb és újabb törvényeket és rendeleteket bocsátott ki a román állam, melyek jellege és szándéka kimondottan kisebbségellenes volt, s melyek hatálytalanították az ezek védelmére vonatkozó alaptörvény jellegű határozatokat.

Mindjárt a kisebbségi periódus első évében, az 1921. július 23-i, Garoflid földművelésügyi miniszter törvénye alapján végrehajtott földbirtokreform szétrombolja az erdélyi magyarság népi struktúráját. A törvény elsősorban a magyar nagy- és középbirtokosokat, valamint a magyar közintézményeket sújtotta, – utóbbiakat az egyházi, iskolai és alapítványi birtokok kisajátításával. Jellemző a törvény diszkriminációs jellegére, hogy az Ókirályságban a javadalmazottakat sorolja fel, Erdélyben pedig azokat, akiknek a birtoka kisajátítás alá esett. A Romániához csatolt területeken a földreformtörvény összesen 3 182 498 kataszter hold földet sajátított ki, amely 85 százalékban magyar tulajdon volt, s amelyből a román részesedés 78,1 százalékos, míg a magyarságé csak 14,8 százalékos (Venczel József: Az erdélyi román földbirtokreform, 1942). A román kormány külföldi propaganda célra használta fel a földbirtokreformot, hangsúlyozván, hogy megszüntette a feudális birtokrendszert, s ehelyett demokratikus alapokon álló birtokviszonyokat teremtett.

Ezekre az önmarcangoló kérdésekre keresi a választ az erdélyi magyarság már 90 éve, de akik felmerték tenni ezeket a kérdéseket, azokra nyomban rásütötték a „revizionista” jelzőt. Ez a tiltakozás azért is helyénvaló, hogy világossá tegyék annak tarthatatlanságát, amely szerint a békediktátum szerződésében foglaltak jó részből semmit nem tartottak be. A követelések lényege a szerződésben leírt vállalások felülvizsgálata lenne annak fényében, hogy miként

tartották be a szerződő felek a fenti határozatokat. Ismert jogi fogalom, hogy minden szerződés csak addig érvényes, ameddig a felek betartják a benne foglalt kötelezettségeket.

A Magyarok Világszövetsége és az elcsatolt területeken élő közösségek, eltekintve minden revizionista törekvéstől, de a felelősségük teljes tudatában kívánják tartalmilag felülvizsgáltatni a Trianoni Szerződésben leírt vállalásokat és rávilágítani azokra a kisebbségellenes intézkedésekre, amelyek a Szerződés aláírása után léptek életbe, de amelyek szöges ellentétben vannak a Trianoni Szerződésben vállalt kötelezettségekkel. Itt volna az ideje annak, hogy az európai országok közös jogi bizottsága felülvizsgálja például egy ilyen kiugró szerződésszegést, ahol egy szerződő ország nemzetközi kötelességet vállal a nemzetiségi- és örendelkezési jogok betartására, de ezeket a későbbiekben (megszegve) már az első perctől nem tartja be. Ugyancsak a jogi kérdésekhez tartozó az a tény, hogy az elcsatolt területek akkor tulajdonképpen más országok birtokában kerültek. Így például Kárpátalja Csehszlovákiához (és nem Ukrajnához), a Felföld Csehszlovákiához (és nem Szlovákiához), a Délvidék a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz (és nem Szerbiához) kerültek. A Trianoni Szerződésben nem foglaltak bele semmilyen jogutódlási kitételeket, de ezen úgy átsiklottak, mintha az újonnan alakított országok ugyan olyan jogokat vindikálhatnak maguknak, mint az akkori aláírók. A szerződésben aláírt vállalások és kötelezettségek miatt őket soha senki nem vonta felelősségre, de ugyanakkor mindenkit revizionizmussal vádolnának meg, akik ezt szóba merésznék hozni. Akik még érezték bátorságot a kérdés jogos felvetésére, azok eljöttek az idén június 4-én Párizsba, és nem tántorította el őket még az a ránk telepedő évtizedes közöny se, amely szerint minden fölösleges, mert úgy se lehet már semmit tenni. Az ilyen tiltakozásokat nem fotelból kell nézni, igaz így könnyebb vámi a csodákat, majd csak mozdul egyszer valaki!”

Bálintné Kovács Júlia

Kitűzték a dátumot Bogdánffy Szilárd vértanú püspök boldoggá avatásáról

A *Füzetek* májusi számában, a 13. oldalon olvasható, én írtam, hogy Bogdánffy Szilárd „boldoggá avatása Erdélynek is, az örmény gyökerű magyaroknak is nagy szó!”. Most újrafogalmazom a mondatot: Bogdánffy Szilárd boldoggá avatása minden magyar – illetve magyar gyökerű ember számára éljen bárhol is, jelentős mérföldkő, általános öröme, büszkeségre okot adó ÜNNEP-NAP lesz!

Új híreim is vannak, és a *Füzetek* szerkesztői úgy érzik, méltó és igazságos az a döntésük, hogy igyekezzenek minél jobban megismertetni az olvasókkal e nem mindennapi „nemzettársunk” életét, munkásságát, szolgálatát. Ennek érdekében több szerző írását is közölni fogjuk, és természetesen lesznek átfedések, ismétlések is, olyan szövegrészek, amelyeket már korábban is olvashatott az ember.

Ez nem baj, hiszen tudjuk, hogy az ismétlés a tudás anyja, és ebesfalvi Bogdánffy Szilárd megérdemli, hogy végre minél többet tudjunk róla. Következzék a hír: kitűzték a dátumot Bogdánffy Szilárd vértanú püspök boldoggá avatásáról.

Miután március 27-én XVI. Benedek pápa jóváhagyta a titokban szentelt nagyváradi püspök, Bogdánffy Szilárd vértanúságát elismerő dekrétumot, folyó év május 4–6. között Böcskei László nagyváradi megyéspüspök Rómában tartózkodott, hogy a római hivataloknál megtegye a boldoggá avatási ünnepség

megszervezéséhez szükséges lépéseket.

A főpásztor személyesen köszönte meg XVI. Benedek pápának a boldoggá avatás jóváhagyását. A szentatya hangsúlyozta, hogy **Bogdánffy püspök személyében kiváló példaképet és közbenjárót kap nemcsak a nagyváradi egyházmegye, de a világegyház is.**

Az Angelo Amato érsekkel, a Szenté Avatási Kongregáció prefektusával folytatott tárgyalások eredményeként sikerült rögzíteni a boldoggá avatás helyét és idejét: **a rendkívüli ünnepségre a nagyváradi római katolikus székesegyházban kerül sor 2010. október 30-án.** Ez alkalommal Nagyváradra érkezik Angelo Amato érsek, a Szenté Avatási Kongregáció prefektusa, aki majd a pápai dekrétum felolvasására és bemutatására kap megbízást. A szentmise főcelebránsaként Erdő Péter bíboros-érseket kérte fel a nagyváradi római katolikus egyházmegye főpásztora.

A boldoggá avatás előkészítése, a központi és kerületi rendezvények programjának megbeszélése végett május 10-én, hétfőn Nagyváradon a püspöki palotában találkoznak a kerületi esperesek és a szervezőbizottság tagjaiként kijelölt személyek.

(*Megjelent a Vasárnap-ban, 2010. május 16-án*)

(Emlékeztetőül: Nagyváradon 1192. február 2-án volt hasonló horderejű egyházi esemény, amikor a városalapító László királyt avatták szentté.)

Fodor József

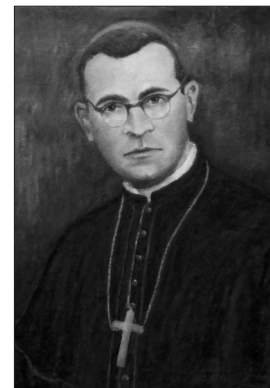
Isten szolgája Dr. Bogdánffy Szilárd rövid életrajza*

Isten szolgája *Dr. Bogdánffy Szilárd István* 1911. február 11-én született a Torontál megyei Feketetón, (akkor Jugoszlávia) Szerbiában. Édesapja egy jeles örmény nemesi család sarja volt, ebesfalvi Bogdánffy Ignác kántortanító, édesanyja pedig Welebny Aranka. A keresztség szentségében még az évben, március 6-án a csókai plébániatemplomban részesült.

Gyermekkorát 1925-ig Torontálkeresztesen töltötte, majd 1925-ben szülei Temesvárra költöztek a Romulus utca 43. szám alá. A Temesvári Piarista Főgimnáziumban végezte tanulmányait, és szintén Temesváron érettségizett 1929-ben. A teológiai doktorátusig, mindent beleértve, mindig csak színjeles osztályzattal abszolált.

Érettségi után úgy döntött, jelentkezni a nagyváradi Teológiai Főiskolára. 1929. szeptember 1-én kezdte meg teológiai tanulmányait a Borromeo Szent Károlyról nevezett Teológiai Akadémián, ám rövid idő elteltével Pacha Ágoston püspök, temesvári apostoli kormányzó felismerve igazi értékét a Budapesti Központi Papnevelő Intézetbe küldte.

*Bálintné Kovács Júlia vette át a világhálóról és szerkesztette egybe a 2009-ben minden bizonnyal Fodor József írta prédikációs vázlatot

Isten Szolgája
Dr. BOGDÁNFY SZILÁRD
vértanú, püspök
1911-1953

1929. szeptember 1–1934. június 30-a között itt adatott lehetősége felkészülni fő élethivatásának elsajátítására, a papságra.

Mit is jelentett számára ez a hivatás? Egy egészen sajátos érzést, elkötelezettséget, önátadást szolgálatra, a péteri „Uram, te mindent tudsz, azt is tudod, hogy szeretlek téged” igaz, tiszta szívű megismétlését. Ebben az önátadásban, bár akkor még nem tudta, benne volt az a 19 év múlva bekövetkező életáldozat is, amikor a

nagyenyedi börtöncellában elhagyottan, meggyötörtén megvált földi porhüvelyétől és a Teremtő Istenhez visszatért, mint olyan szolga, aki a „jó harcot megharcolta”, elnyerve az igazság koszorúját, a követendő példakép státuszát, a vértanúság pálmáját.

Hatalmas elszántsággal áldotta meg az Úr, hiszen még ezen élethivatás elsajátítása közben sem tétlenkedett, 1933-ban sikeres hittanári vizsgát tett, még hozzá jeles osztályzattal. Azután eljött 1934. február 5-e, a nagy pillanat életében, amikor is Nagyváradon diakónus-sá szentelte Fiedler István, Nagyvárad-Szatmár egyházmegyei püspök. Igen, az a Fiedler István püspök, aki később 1934. december 8-án felszentelte Katalin-telepi plébániatemplomunkat a Csodásérmű Boldogasszony tiszteletére.

A szentelés előtt a fiatal levitát a teológiai rektor szólította: „Lépjén elő, aki a szerpapságra kíván felszenteltetni!” És a szentelendők boldogan felelték: Adsum! – Jelen! A nagyváradi püspöki kápolnában ott állt Bogdánffy Szilárd az oltár előtt, három társával együtt Bélteki Ferencsel, Fedorek Imrével és Szörényi Mártonnal. A „Boruljunk térdre!” felszólításra ők négyen nemcsak egyszerűen térdre borultak, hanem teljesen „elertültek” az oltár előtt miközben fölöttük felzengett a Mindenszentek csodálatos litániája. Ekkor teljesen meghaltak a világnak és őszinte szívvel, fenntartások nélkül adták át magukat Jézus Krisztusnak, az őket szolgálatára meghívó Főpapnak. A szentelő püspök kéz föltétele által megkapták a szerpapi rendhez szükséges hatalmat, hogy ezentúl ők is „Krisztus követségében” járjanak és prédikálhassák Krisztus evangéliumának örömhírét, áldoztassanak és segídkezzenek a legszentebb áldozat bemutatásánál. Minden bizonnyal Isten Szolgája itt kérte az isteni Üdvözítőtől azt a hatalmas kegyet, miszerint „... fogadd el Uram élet áldozatomat és segíts kegyelmeddel, hogy egy életen át hűségesen szolgáljalak”, amit rövid élete során nemcsak megkapott, de alázatos cselekedeteivel kiválóan meg is szolgált.

A teljes beteljesedés, 1934. június 29-én volt. Ekkora készült el a Liziói Kis Szent Teréz tiszteletére épített váradoSSI plébániatemplom. Fiedler István püspök pedig azzal akarta emlékeztetesebbé tenni a templomszentelést, hogy azon a nyáron mind a diakónus, mind a papszenteléseket ott végezte. Így, bár kissé rendhagyó módon, a már diakónus Bogdánffy Szilárdot is itt, a frissen felszentelt plébániatemplom falai közt

szentelte pappá. Ez a beteljesedés, ami Harsányi Lajos papköltő „A levita énekel” című versében oly szépen meg van írva, akkor, abban a pillanatban valóssággá válni látszhatott:

*„Engem az Úr ragadott el magához,
Ő tette szent palástját vállaimra.
Azóta látok minden égi titkot,
Enyém az arany, tömjén és a mirha.”*

Az arany és a tömjén mellett valóban megkapta a keserű mirhának is olyan mennyiségét, amely a vértanúsághoz sajnos elégséges volt. De ekkor még csak az arany és tömjén látszott, mert az volt elérhető közelségben. Az egyházi rendnek ebben a második fokozatában két „főhatalmat” kapott: a Krisztus nagyapénteki keresztáldozatának vérontás nélküli megismétléséhez, a szentmise bemutatásához szükséges hatalmat, valamint a szentségek kiszolgáltatásához szükséges hatalmat, hogy a keresztség szentségében újjá szülje a keresztelendőket, hogy Isten gyermekei és a mennyország örökösei lehessenek, a bűnbánat szentségében visszaadja a bűnök szennyétől bepiszkított hófehér ruhát, hogy a szentáldozásban Krisztus valóságos szent testét és véréát adja mindazoknak, akik Krisztussal szorosabb egységben kívánnak élni, hogy a házasság szentségének a kiszolgáltatásakor ott álljon az életbe induló fiatalok mellett, és az Úr áldásával megerősítse őket, hogy a házasság szentségében a Mindenható Isten teremőti tevékenységének a folytatói legyenek, hogy a betegek kenetében az üdvösség olajával megvigasztalja mindazokat, akik testi betegséggel terheltlen élnek, avagy az örök élet kapujában állnak és bebocsá-

tást kérnek az élet és halál Urától, valamint szükség esetén akár a Szentlélek Úristen pünkösdi erősítő kegyelmét is közvetítse a bérmlás szentségében...

A nemzetek apostola Szent Pál a keresztény papság lényegéről, méltóságáról és hivatásáról röviden és tömören szólva azt az ércebe önthető mondatot írta le I. Kor. 4,1-ben: „Úgy tekintsen miniket az ember, mint Krisztus szolgáit és Isten titkainak sáfárait”. A pap Krisztus szolgája és eszköz az isteni Megváltó kezében, hogy folytassa Krisztus megváltó művét az idők végéig. Mi több, a pap joggal nevezhető „alter Christus”-nak, (második Krisztusnak), mert Krisztus személyét képviseli küldetése alapján: „Amint, engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket” (János 20,21). Pappá szentelése után az első ünnepélyes szentmiséjét Temesváron mutatta be 1934. július 1-én. Mottójául Szent Lukács evangéliumának első fejezetéből, a Szűzanya Magnificatjának első mondatát választotta: „Magasztalja az én lelkem az Urat”. Az első misés emlékképe pedig, amely örökre fennmaradt, nagyon is jellemző Bogdánffy Szilárd lelkületére: Assisi Szent Ferenc, a hozzá lehajló Krisztust átöleli. A kép hátoldalára pedig egykori tulajdonosa ezt írta: „Szeretet kereszt nélkül lehetetlen, kereszt szeretet nélkül elviselhetetlen!”

Miután levezette emlékezetes szentmiséjét, főpásztor Fiedler István püspök úr Szatmárnémetibe helyezte a Bölcséleti és Hittudományi Főiskolára, hogy ott tanárként oktassa a felnövekvő fiatal papi nemzedékeket. Kispapjainak igyekezett igazi atyja lenni. Gyakran idézte Boldog XI. Pius pápa „A katolikus papságról” kezdetű apostoli körlevelét, amelyben a pápa ezt írja: „Nagy

és fönséges a papi méltóság. Magasztos díszét nem mocskolhatja be egyes papok emberi gyarlóságából elkövetett siralmas eltévelyedése. Keveseknek bűne nem boríthatja homályba számtalan kitűnő papunk erénnyel, tudománnyal, vallásos buzgósággal, mi több, vértanúsággal szerzett dicsőségét.”

A tanításban mindig magasra állította a mércét, mert a papi méltóság – mondotta –, megköveteli azt a magas szellemiséget, lelki tisztaságot és erkölcsi szeplőteleniséget, amely a papi hivatás magasztosságának és szentségének megfelel. Ha tanítványai nem értették meg az előadásokon az elmondottakat, szobája ajtaja mindig nyitva állt és a legnagyobb szeretettel és türelemmel, akár egy órán át is képes volt magyarázni, míg a növendék meg nem értette az elmondottakat. 1935. szeptember 1-től Fiedler István püspök visszarendelte őt Nagyváradra és az akkor frissen Rómában doktorált Dr. Hosszú Lászlóval, aki a Szent László plébániára kapott kápláni kinevezést elhatározták, hogy a kisebbségi magyar ifjúság ügyéért megpróbálnak valamit tenni. Felkarolták a Cserkészetet, a Szívgyárdát, a Mária Kongregációt, valamint a Legényegylet munkájában is tevékenyen kivették részüket. Rövid idő adatott kettejük együttes munkájára, mégis ezen rövid idő alatt, sikerült több olyan fát ültetniük a katolikus szellemiségbe, amelyek évek múlva is hozták még termésüket. Ugyanebben az időszakban kezdődött hittanári korszaka is a nagyváradi állami fiúgimnáziumban, illetve a Szent Orsolya zárda tanítónőképzőjében.

Hogy milyen tanár is volt Bogdánffy Szilárd? Az egykori nagyváradi görög

katolikus püspök Hossu Vasile, aki azon szerencsések közé tartozott, hogy tanítványai közé tartozhatott, így mesélt erről: „Valósággal rajongtunk érte, boldogok voltunk, amikor valamelyik tanárunk hiányzott, és Bogdánffy jött be órát tartani. Mindig élmény volt őt hallgatni és nála felelni, mert lehetetlen volt, hogy valamit „ki ne húzzon” a diákból. Ilyenkor néhány jó jegyet kaptunk. Sokszor mentem hozzá, mert számtani ismereteim nem voltak elégségesek, buktam is egyszer. Őneki köszönhetem, hogy egyházunk 1948-as megszüntetése után, számtan tanárként kereshettem meg a mindennapi kenyeremet. Boldog vagyok és szerencsésnek érzem magam, hogy ismerhettem és növendéke lehettem.”... „Amikor bejött a Gojdu líceumba helyettesíteni valamelyik tanárunkat, csupán megkérdezte a diákoktól, hogy hol tartanak az anyaggal, és mintha csak akkor hagyta volna abba az előadást, zökkenőmentesen folytatta, úgy ahogy a tankönyvekben benne volt. Mindegy volt számára, hogy humán vagy reáltárgyról volt szó. Mindegyikben otthonosan mozgott.” Még néhány diákjának emlékében így él Bogdánffy Szilárd:

Gyenge Barna, nyugalmazott tanár: „Nem tett különbséget a különböző vallások között. Mindenkit egyformán szeretett, segített. Felnéztünk rá. Szerettük mindannyian kivétel nélkül. Szent volt.”

Kristófiné Hoványi Judit művésznő: „Az Orsolya Gimnáziumban mindnyájan szerettük. Olyan világosan tanított, igazságos, de ugyanakkor szeretetteljes volt. Szégyelltük volna, hogy ne tudjunk nála felelni. De ez nem félelem volt, hanem szeretet-megnyilvánulás.”

Dr. Béles Ilona gyermekorvos: „Fifinek becéztük. Rajongásig szeret-

tük és ő is szeretett minket. Soha senkit sem bántott meg, a legkisebb mértékben sem. A szegényeket különösképpen szeretete, segítette. Biztosan Szent volt.”

Dr. Esszényeiné dr. Széles Mária teológiai tanár, református lelkész: „Szilágyosmlyói református kislánként kerültem be a nagyváradai Szent Orsolya Rend gimnáziumába, katolikus osztálytársaim közé. De soha különbséget nem tett közöttünk azért, mert én református voltam. Ugyanaz az elvárás, követelmény, de talán több figyelem és szeretet volt, amit tőle kaptam.”

Mons. Dr. Dászkál István egykori ordináriusunk is növendéke volt, ő mondta róla: „Számomra példakép volt. Annál inkább, mert én ő utána mentem a Budapesti Központi Papnevelő Intézetbe. Igyekeztem megfelelni az általa felállított követelményeknek én is. A tanulásban sikerült, de a lelkiekben messze előttem járt. Nem szoktam nagy szavakat mondani, vagy másokat tömjenezni, de Ő szent volt. Naiv, gyermekded lelkülettel rendelkezett, bízott az emberekben. Ez sokszor kárára volt. De nem sajnálta sohasem, hogy másokhoz jó volt.”

Bogdánffy nem csupán hittanára volt az Orsolya Gimnáziumnak, de egyben lelki vezetője is. Megalapította a volt orsolyita növendékek számára a Szent Orsolya Harmad rendet, amely római jóváhagyást is kapott és mindmáig vannak tagjai Nagyváradon. Közben írt a Szív és az Apostol folyóiratokban, lelkes írásain keresztül terjesztve az evangélium magvát diákjai körében. Ezek az írások nagyobbrészt katekézisek és liturgikus írások voltak. Vasárnapi szentmiséit mindig diákjaiért és betegeiért ajánlotta fel. Diákjai mellett annyira

kitartott, hogy kész volt akár tanártársait is figyelmeztetni esetleges tévedéseikre, vagy nevelési módszereik tarthatatlanságára. Az egyik orsolyita tanárnő azzal dicsekedett, hogy ő nagyon szigorú és megköveteli növendékeitől a teljes és pontos tananyag elsajátítását. Ezzel magyarázta azt, hogy az egyik osztályban többeket is megbuktatott. Mikor ezt Bogdánffy meghallotta, így fogadta a dicsekvő tanárnőt: „Kedves Máter, tudja Ön, hogy mi ez? (a sok bukás) Az Ön tanári diplomája! Nem buktatni kell, hanem úgy tanítani és leadni az anyagot, hogy a diák értse is azt, amit tanul. Ez pedig a tanáron múlik, elsősorban.” Ő ilyen tanár és nevelő volt, mert élte azt, amit az angyali doktor, Aquinói Szent Tamás ír:

„A papi rend méltó gyakorlásához nem elégséges a közönséges jóság, hanem kiváló jóság kell hozzá – úgy, hogy az életszentség érdemében is kimagaslók legyenek, akik a papi rend fölvétele által a nép fölé kerülnek.” Azt is tudta, hogy semmi sem támogatja annyira célja elérésében, mint az, hogy az általa hirdetett törvényeket a saját életében valósítja meg. Nagy Szent Gergely pápa ezt így fogalmazta meg: „Az a szó könnyebben hatol be a hallgatók szívébe, amely mellett a tanító példája is tanúskodik, mert amit szóval tanít, azt szemlélteti is.” 1937-ben, hogy a román előírásoknak megfeleljen és továbbra is tanárként működhessen a balázsfalvi görög katolikus teológián licenciatust szerzett. Főtárgya a hittan volt, mellék-tárgya pedig a latin nyelv.

Egyre rosszabb idők következtek. A Trianon utáni magyar kisebbség helyzete szinte elviselhetetlenné vált Erdély szerte. A hírhedt Ghibu törvény elvette

iskoláink egy részét, vagy megvonta a nyilvánossági jogot tőlük, a nagyváradai Premontrei Főgimnáziumot bezárták, a rend javait államosították. A kisebbségi sanyarú sors, a mindennapi megaláztatás tette sarkalta az embereket. Bizakodtak a költővel, hogy

„Még jőni kell, még jőni fog
Egy jobb kor, mely után,
Buzgó imádság epedez
Százszáz ajakán.”

És megindult a szervezkedés. Civilek és egyháziak egyaránt. Nem a többségi román nemzet ellen, hanem a saját maguk jövőjének a biztosítására, hogy az alkalmas időben, az alkalmas helyekre megfelelő embereket állíthassanak, amikor a politika szekerének kereke úgy fordul, mert várható volt a trianoni határok változása. Ebbe belekeverték őt is, s bár neki semmi része sem volt ebben a szervezkedésben, neve mégis felkerült a listákra. És persze mindig volt besúgó, aki elárulja őket, így megtalálták a névsort és a fegyvereket. Ekkor, 1939 novemberében, állították félre Fiedler István püspököt, 29 papot és 10 civilt bezártak, majd még karácsony előtt áttették őket a magyar határon. Dr. Lestyán Andre akkori székesegyházi plébános ezt írta a História Domusban: „A titkos és tilos szervezkedés miatt Kolozsváron még mindig letartóztatásban lévő foglyokról ma (1939. december 21.) az a meglepő hír érkezett, hogy 29 papot és tíz világit áttettek a határon. A várad megye ezzel hét papját veszítette el, és pedig dr. Köpf Károly palotai plébánost, dr. Hosszú László kárásztelki adminisztrátort, Schönstein (Szörényi) Márton zsbói helyi káplánt, dr. Bogdánffy Szilárd Gojdu líceumi hittanárt.”

Bogdánffy ott sem töltötte semmittevéssel az idejét. 1940. január 1-től hitoktató lett a budapesti Ranolder Intézeti Tanítóképzőben és Leányiskolában (a Vincés Nővérek Intézete). Közben egyetemi tanulmányi szigorlatot is tett június 23-án filozófiából és dogmatikából. Nagy örömként érte az 1940-es bécsi döntés, Észak-Erdély visszacsatolása az anyaországhoz, mert ez azt jelentette, hogy jöhet újra haza Váradra száműzött társaival együtt.

Az új apostoli kormányzó, Márton Áron gyulafehérvári püspök 1940. szeptember 15-ével kinevezte teológiai tanárnak a Nagyvárad Papnevelő Intézetbe, ahol az erkölcs tantervet vette át és egy hónap múlva lelki vezetői kinevezést is kapott. Rendkívül nagy kitartással végezte mindkét munkáját, de mindemellett boldogan segédkezett mindenütt, ahová csak hívták. Dr. Schriffert Béla apostoli kormányzó helynök jól ismerte Szilárdot és tudta, hogy számára öröm a lelkipásztorkodás, de a betegek gondozása is, ezért 1940. október 15-től kinevezte a Nagyvárad Vármegyei Közkórház és Elmegyógyintézet lelkészének is. Mindezek közben 1943. június 26-án a budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Egyetem Hittudományi Karán doktori fokozatot szerzett. Doktori disszertációjának a címe: A szinoptikus apokalipszis. (Galambos Ferenc szatmári nagyprépost őrizte meg és adta át a nagyvárad püspökségnek.)

Hatalmas, erős fizikummal áldotta meg az ég, kisportolt alkattal, egy igazán nagy munkabíró képességgel rendelkező fiatal ember volt, pedig 1943-ban még alig töltötte be a 32. életét. Teológiai tanár, kórházi lelkész, ifjúsági nevelő és 1944. november 26-ától a

kormányzó püspök kinevezésével a Premontrai Főgimnázium tanára is. Közben embertelen idők következtek. Háború, bombázások, nyomor, éhínség, félelem, a zsidók deportálása a hitleri és nyilas rémuralom idején.

Már írtuk, hogy politikába sohasem ártotta magát. Ez egészen távol állt lelkületétől. Mégis itt kivételt találtunk. Mert a zsidóüldözés idején tanár társával együtt a Várad Papnevelő Intézetben több zsidót, vagy zsidó származású egyént bújtattak, egyeseket reverendába öltöztettek, kispapokként tartották őket nyilván, akik közül valóban lett katolikus pap is. Így minden dicsekvés nélkül elmondható, hogy itt Nagyváradon is megtett a katolikus egyház mindent, amit csak tehetett, hogy megmentse azokat, akiket üldöztek csupán nemzetiségük miatt. Lehet ma is látni az anyakönyvekben, hányan tértek át a katolikus vallásra ebben az időszakban.

A háború borzalmai után újraindult a teológiai, a középiskolai oktatás és ő rendületlenül állt a vártán és végezte mindazt, amivel főpásztorai megbízták. Diákjai leveleztek vele, értesítették hogy- és hullétükről, sorsukról. A kispapokat nyaranta felkereste személyesen, írásaival, leveleivel egyaránt. Egy egész köteg levelező lapot hozott el egy egykori növendéke, amelyek mind neki voltak címezve. 1944-ben a szatmári püspöki palotát bombatalát érte. A palota pincéjében kialakított óvóhelyen lévő központi papság mind meghalt. Ekkor már dr. Scheffler János, az egykori teológiai tanártárs volt a püspöke Szatmárnak és apostoli kormányzója Nagyváradnak. Felkérte Bogdánffy, hogy jöjjön Szatmárra, mert jól ismerte munkabírást, lelkiismeretességét, egyszerűségét.

Scheffler püspöknek egy olyan egyénre volt szüksége, aki mindenben hivatása magaslatán állt. Bogdánffyban mindazt megtalálva kinevezte a szatmári püspöki aulában titkár-igazgatónak és mind a két egyházmegye tanácsosának. Mindezek után 1947. december 6-án, még a szatmári kiszeminárium gondnokává is kinevezték. Itt lett tanítványa nyugalmazott püspökünk Tempfli József Öccellenciája. Ő mondta el, hogy a nincstelenség, éhínség évei voltak ezek a háború utáni esztendőik. Nem volt kenyér, cukor és semmiféle élelem. Reggelente hagyma teát kaptak a kishozmáriumban valami összeégett csirizes kenyérfélével. Az összeégett részt levágták, mert csikorgott a foguk alatt. Amikor ezt Bogdánffy meglátta, azt kérdezte: Ezt, ti Fiúk, nem eszitek meg? – összeszedte és a püspöki asztalnál ő maga megette. Scheffler püspök kérlelte, hogy egyen rendes kenyeret, mert a püspöki asztalon csak volt efféle, de ő udvariasan visszautasította azt mondván, neki ez is jó és ette tovább a szénné égett kenyér héját.

Ebben az időben már dühöngött javában a „proletáriátus”. A kommunista hatalom agitátorai mindenféle megjelentek. Mindenféle hazugságokat fogtak az egyházakra és papokra egyaránt. Ezzel elkezdődött a több mint 40 esztendeig tartó istentelen-ateista rémuralom regnálása. A papnevelő intézetek bezárása, a szerzetesrendek megszüntetése, az egyházi iskolák államosítása, az egyházi vagyon elkobzása, a nagyvárad püspöki palota erőszakos elfoglalása és több mint ezer görög menekült, fiatal gyerekkel való feltöltése, nem különben a püspökség állami megszüntetése, főesperességgé való degradálása, a papok bebörtönzése, illetve deportálása.

Bogdánffy 1949. február 14-én titokban szentelték püspökké a bukaresti nunciatura épületében Gerald Patrick Aloysius O'Hara nuncius érsek (Savannah, Amerikai Egyesült Államok) által. Amikor a nacionalista-kommunista rezsim megerősödése által a római katolikus egyházat beakarták olvasztani a nemzeti egyházba, ezáltal elszakítva Rómától és a pápától, Bogdánffy Szilárd bátran szembefordult és megtagadta azt. Ezért 1949. április 5-én, amikor Szatmárról Váradra utazott, Várad közelében letartóztatták. Kegyetlen bírái 12 év börtönnel sújtották vakmerőségét, Istenben való töretlen hitét, kitartását. 1949. szeptember 3-ig a nagyvárad Securitate fogságában volt, majd az ország több kegyetlen börtönét megjárva, 1951-ben a Jilava-i, majd a máramarosszigeti börtönökbe szállították. Itt, a máramarosszigeti börtönben ismert meg társa, Ioan Ploscaru görög-katolikus püspök, aki így vallott azokról az embertelen körülményekről könyvében, a „Lánc és Terror”-ban, amiben részük volt:

„Emlékszem, 1951. február 2-a volt. Több milicista lépett a cellánkba a börtönigazgató kíséretében. Suciú püspök úr az ágyon feküdt erőtlően, szinte már múmiává aszalódva.

– Kelj fel, de azonnal! – rikoltott rá egy milicista. – Mindenki arccal a falnak, azonnal vetközzön le!

A mi cellánk, amely egy raktárhelyiségből lett kialakítva, az egyik legnagyobb cella volt az összes közül. Hideg volt, mint egy jégverem, mert az a kevés fa, és amit adtak, képtelen volt egy csöppnyi meleget is szolgáltatni ebben a kietlen, magas teremben. Levetettük hát a ruháinkat, egy kupacba dobtuk,

miközben vacogtunk, remegtünk a hidegtől. Nehéz tél volt az ez évi.

– Egy fűszál se kerülje el a figyelmeztetést! – parancsolta a börtönigazgató, miközben a „fogd meg”-jei a legalapabb vizsgálatnak vetették alá az összes ruhaneműinket. Néhányan a matracokat kezdték rángatni, felforgatni, miközben mi továbbra is ott álltunk megdermedve, arccal a falnak. Suciú püspök már alig állt a lábán. Nem értettük mit keresnek oly sokáig, oly alaposan, főként mert minden ruhaneműt többször is végigkutatnak, áttapogattak, mígnem az egyik ruha sokadik vizsgálata közben, az egyik milicista megszólalt:

– Kíé ez a ruha? – Kezében egy törött, apró ceruzahegyet tartogatott.

– Az enyém. – Felelte csendesesen Bogdánffy.

– Azonnal mondd meg, hol a ceruza többi része? – Fenyegetőzött a milicista.

Meglepetésünkre Bogdánffy Szilárd nyugodtan odament a matracához, kótárszott egy kicsit és előhalászott egy 10 cm körüli apró kis ceruzacsonkot.

– Hol szerezted?

– Az udvaron találtam.

Ezzel a cellakutatás véget is ért. Majd egy órát tartott, mi pedig teljesen megfagytunk a hideg teremben ruhátlanul. Suciú püspök már csak segítséggel tudott visszamenni az ágyáig. A börtönparancsnok mindenki nevét megkérdezte, majd Bogdánffy és Bele felé mutatva mogorván megszólalt:

– Te és te mentek a sötétbe! A „sötét”, egy 2x2 méteres ablaktalan, fény nélküli szoba volt, középen egy lánccal a padozatán, amire olykor a foglyokat ki is kötötték. Csak fehérneműben, mezítláb zárták ide a rabokat a teljesen fűtetlen helyiségbe és olykor még egy-két ve-

der hideg vizet is bedobtak, hogy le se lehessen ülni. Az élelem adagot is felére csökkentették. Hideg, sötét, éhezés, egész nap ácsorgás, egyszóval tudtuk mi vár azokra, akiket sötét zárkára ítélték. Elszörnyedtünk a gondolatra, hogy Bogdánffy és Bele ilyen sorsnak lesznek kitéve.”

1953 április első napjaiban a Capul Midia (Fekete tengeri kikötő) börtönbe vitték, majd 1953. augusztus 16-án átszállították a nagyenyedi börtönbe, annak 120-as cellájába. A többszöri verés, a nélkülözés, a hideg miatt ekkor már súlyos beteg volt, komoly tüdőpanaszokkal. Szeptember utolsó napjaiban a betegszobába szállították teljesen legyengült állapotban, tüdőgyulladással, magas lázzal. Tanúk állítása szerint volt gyógyszer, de egy bizonyos Dr. Ranca nevezetű „börtön orvos” nem adott neki, mondván: nem kár érte, ha meghal, a nép gyilkosa. Október 2-án kegyetlen „hóhérainak” köszönhetően megvált földi porhüvelyétől és meggyötört, de hitében törhetetlen lelke a Teremtő Istenhez visszatért a nagyenyedi börtön betegszobájából, ha ugyan lehetett ezt betegszobának nevezni. Október 4-én este 7 órakor szállították el holttestét és temették el a „három jegenye” elnevezésű rabtemetőbe, amelynek helyén ma már gyár áll. Isten szolgája Dr. Scheffler János püspök ezt írta róla Körösbányán 1951. március 12-én: „Tegnap, neve napján kegyelettel gondoltam Milviusra. Az Isten fordítson mindent javára, hiszen ő valóban istenszerető férfiú. Bízom benne, hősként tér vissza szolgálatába”.

A Nagyváradi Káptalan 1993. október 8-án Tempfli József megyés püspök úrtól kérte, hogy indítsa be boldoggá avatását Isten szolgája Dr. Bogdánffy Szi-

lárdnak, amit a Püspök Úr Öexcellenciája meg is tett és 1400/1993. december 17-i levelével felterjesztette az ügyet a Szentté Avatási Kongregációhoz Rómába, ahonnan 1994. február 4-én keltezett 1948–1/94 számú leirattal jóváhagyó választ kapott.

Így a boldoggá avatás hivatalosan meg is indult azzal, hogy a Püspök Úr felkérte P. Szőke János szalézianus atyát, hogy legyen ennek az ügynek is a posztulátora Rómában, valamint Mons. Fodor József általános helynököt promotor iustitiaenek nevezte ki. Előzőleg Bálint Lajos gyulafehérvári érsek hozzájárulását adta ahhoz, hogy – mivel a gyulafehérvári egyházmegye területén temették el, ezért az egyházjog szerint ő is illetékes – a per reá eső részét is Várad folytathassa le. Ezután indult meg a tanúk kihallgatása és az adatok, tárgyak, levelek, íráskönyvek gyűjtése. 1995 májusában a Posztulátor Atya Vértanúink – Hitvallóink címen folyóiratot

indított, amelyben Mindszenty József hercegprímás, Márton Áron gyulafehérvári, Dr. Scheffler János szatmári és Dr. Bogdánffy Szilárd váradi püspök szentté avatásáról írt.

Bogdánffy Szilárd vitte a keresztjét, mert tudta, hogy a keresztet nem lehet letenni, csak vinni Krisztus után. Kérem, hogy minden szentmise végén imádkozzák az erre a szándékra 1994-ben jóváhagyott imádságot, amely így szól: „Urunk Jézus Krisztus, a Te példádát követte szolgád Szilárd püspök is, amikor másokat az igazságra tanított, alkalmas és alkalmatlan időben egyaránt. Ezért a vértanúság pálmája lett osztályrésze Isten országának ellenségei részéről. Kérünk Urunk, közbenjárására add meg, mindnyájunk számára azokat a kegyelmeket, amelyekért bizalommal esedezünk. Engedd, hogy mielőbb nemzetünk szentjei és boldogjai között tisztelhesük őt. A mi Urunk Jézus Krisztus által. Amen.”

Örmény sátor az Ízek utcájában

A Budapest Főváros II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat 2010. június 12-én a Millenáris Parkban rendezett örmény gasztronómiai kóstolója és közösségi találkozója igen nagy számú érdeklődőt vonzott

Kiss Ferenc (Dés)

Korai adatközlők és adatok az örmények hazai jelenlétéről

(2. rész)

Az örmények korai erdélyi megtelepedésének bizonyítékai azok a helységek, falvak, amelyek e népcsoport nevét évszázadok óta viselik.

Ezek között van *Marosörményes*, Ormenis, Örményes (Torda-Aranyos megye, napjainkban Fehér megye). Nevének változatai 1291-ben terra Eurmanus, 1538. poss. Ewrmenijas, 1550. Ewrmenyes, 1520. Eormenies, 1694. Eorményes, 1733. Örményes, 1850. Urmenyis, 1854. Örményes, Urmensis.

(*Coriolan Suciu: Dictionar istoric al localitatilor din Transilvania II. Bucuresti, 1968. 370.*)

Ormány, Orman, Armenen, (Szolnok-Doboka megye, napjainkban Kolozsvár), 1292-ben Ormany, 1312. poss. Vrman, 1333. villa Orman, 1385. Ormany, 1473. Ormand, 1551. Ormán, 1593. Ormany, 1733. Ormány, 1854. Ormány (Suciu. II. 19.)

Örményszékes: Armeni, Urmenen, Armenen (Szeben megye), 1319. villa Ermen, 1388. poss. Zekes, 1398. Bolgarzekes, 1408. Zeekes, 1519. Ermenzegey, 1733. Eorményszékes, 1750. Örményszék, 1760–1762. Örményszékes, 1850. Örmény Székes, Armény, 1854. Örményszékes,

Gyerekek örmény népviseletben

Urmenen, Armeni (Suciu, I. 342.)

Szászörményes, Ormenis, Urmenis, Irmesch (Kis-Küküllő megye, napjainkban Maros megye). 1319. villa Ermen, 1347. rector ecclesiae de Eurmenes, 1405. poss. Seu villa Ewrmenes, 1415. ewrmenyes, 1453. index de Orminis, 1492. poss. Ermenyes, 1587–1589. Eormjnyes, 1750–1762. Szászörményes, 1850. Örményis, 1854. Szász Örményes, Irmesch, Ormenis. (Suciu, II. 19.)

Mezőörményes: Urmenis, Ormenisul de Campie (Kolozs megye, napjainkban Beszterce-Naszód megye), 1319. poss. ermanus, 1329. Ewrmenes, 1332. sacerdos de Hermenus, Ormenus, 1369. Eurmenes, 1415. Kenezius et volahi de possessione Ewrmenes, 1455. Ewmnes, Ewrmenes, 1480. kenez juga de ewrwenes, 1506. Ewrwenyes, 1638. Eörménies, 1639. Eormenes, Eörményes, 1733. Örményes, 1760–1762. Mező örményes, 1850. Örményis, 1854. Örményes, Ormenis. (Suciu. II. 220.)

Örményes: Bükkörményes, Urmenis, Urminis, (Középszolnok megye, mai Szilágyszentmiklós) 1391. Ewrwynys, Örvényes, 1484. Erwenes, 1475. Hermenyes, 1543. Ewrmenyes, 1549. Eormenyeos,

1570. Eörményes, 1595. Eörményes, 1604. Ormenyes, 1760–1762. Örményes, 1850. Irminyis, 1854. Örményes, Ormenis. (Suciu. II. 220.)

Örményes: Armenis (Krassó-Szörény megye) 1428. Eörményes, 1430. Ermenis, 1447. ewrmenis, 1467. Ermenes, 1480. Armenyes, 1501. Jarmentes, 1531. utraque Erményes, Armenes, 1613. Alsó Eorményes, Felső Eorményes, Armenes, 1627. Eörményes, 1690–1700. Orminyis, 1769. Armönis, 1789. Armönisch, 1791. Armoenisch, 1829. Armenis, Armönisch, 1840. Armenisch. (Suciu. I. 342.)

Ürmös: Ormenis (Brassó megye), 1733. Örményes, 1750. Ormenyes, 1760–1762. Ürmös, 1850. Örményis, 1854. Ürmös, Ormenis. (Suciu. II. 19.)

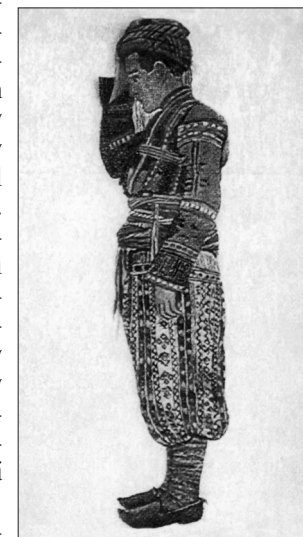
Az örmények erdélyi folytonossága mellett teszi le a voksot az is, hogy Lukácsi Kristóf 1867-ben örmény feliratú sírkövet talált Csíkszépvízen, mely 1573 évszámot hordott és az, hogy az 1600-dik október 25-én Lécfalván tartott országgyűlésen törvény hozatott, mely szerint a görög és örmény kereskedők az országból kitiltattak. (Lukácsi Kr. i. m. 248.) A későbbi évtizedekben, a székelyföldi városokban mind gyakrabban tűnnek fel a Moldova felől érkező örmény betelepülők, akik mintegy előhírnökei voltak a század második felében megindult népvándorlászerű beköltözésnek.

Az örmények 1672-ben és az utána következő

években bekövetkezett felelősségű erdélyi megjelenése és letelepedése többször is ellentétek kialakulásához vezetett, amelyek azonban sohasem idézték elő megtorló intézkedések foganatosítását. A korabeli erdélyi városi jegyzőkönyvek szövege bizonyítja, hogy az életrevaló, agilis örmények a kereskedelmi életben való részvétele a gazdasági versengés kiélezését hozta magával. Amint a szemfüles örmények a kereslet és kínálat szempontjából kedvező esemény neszt vették, azonnal a helyszínen teremtek, hogy a piaci valóságokban rejlő lehetőségeket a maguk előnyére fordítsák. Az adás-vétel és a kereskedelmi élet nagyfokú személyi és társadalmi mobilitást igényelt, ami rövid időn belül az örmények széleskörű földrajzi szórásához vezetett. Így alakultak meg Gyergyószentmiklósról, Besztercéről, Csíkszépvíztől, Peteléről, Bátorról és később Szamosújvárról és Erzsébetvárosból kiindulva Dés,

Bethlen, Magyarláp, Nagybánya, Visó, Tácsó, Máramarossziget, Szilágysomlyó, Torda, Szatmár, Bobchida, Kolozsvár, Marosvásárhely, Kézdivásárhely, Székelyudvarhely, Gyulafehérvár, Topánfalva, Abrudbánya kisebb örmény kolóniái, melyek az ottani lakosság mindennapjainak életébe újabb szintet és lendületet vittek.

Az örmények sikeres szereplése Erdély kereskedelmi életében a gazdasági versengés kiélezéséhez vezetett.

Ifjú örmény népviseletben

Folytatjuk

Kónya-Hamar Sándor

Száz éve született Demeter Béla*A gazdaságpolitikus szakíró, falukutató, szerkesztő és jelentéstevő megbízott (3. rész)*

1931 nyarán báró Bánffy Ferenc birtokán (Csomafája, Doboka, Kide, Kendilóna, Kolozsborsa) Mikó Imrével, Debreczeni Lászlóval és Venczel Józseffel együtt végez faluszociológiai adatgyűjtést és felméréseket. A feldolgozott adatokra, illetve Dimitrie Gusti bukaresti szociológiai intézetétől kapott anyagokra támaszkodva és hivatkozva írta meg *Az erdélyi falu és a szellemi áramlatok* című munkáját. Ebben már összekapcsolja a szociográfiát és a riportot a nagyobb hitelesség és hatékonyság jegyében. A mindössze 36 oldalas füzet öt kis fejezetre tagolódik, figyelemre méltó címek alatt: 1. A falu megközelítése; 2. A vallás; 3. A kapitalizmus; 4. Szociális irányzatok; 5. Útban a cél felé. Üzenet ez egy alakuló új értelmiségi osztálynak, de egyben felhívás is, amely a *Mi a teendő?* kérdésre válaszol. „A falukérdés ma – szól a felhívás – a világ érdeklődésének középpontjában áll. Minden ország ifjúsága foglalkozik vele, az erdélyi román és szász testvéreink éppúgy, mint a magyarországi és csehszlovákiai magyar testvéreink. Ebből a munkából nem maradhat ki az erdélyi magyar ifjúság sem. A romániai magyarság gazdasági alapja: a magyar falu. Amilyen az ő gazdasági helyzete, olyan az egész romániai magyarságé. A romániai magyarság társadalmi alapja: a magyar falu. Ő a legnagyobb tömege, ő lesz a gerince a magyar iparosságnak, munkásságnak és intelligenciának is.

De a magyar falu a romániai magyarságnak a kulturális alapja is. A magyar lélek legősbibb, legmélyebb megnyilvánulását ő őrizte meg és csakis ezekből az ősi megnyilvánulásokból tudjuk kialakítani azt a sajátos erdélyi magyar kultúrát, amely az új szín, új emberi érték az egész világ számára.”

Demeter Béla 1936-tól a Magyar Népközösség és az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület vezetőségének tagja, s ebben az időben szerkesztette ez utóbbi színvonalas szakmai folyóiratát, az *Erdélyi Gazdát*, amely a modern mezőgazdálkodás dolgaiban igyekezett eligazítani a hasznos tanácsokkal ellátni olvasóit. A mezőgazdasági szakoktatás szorgalmazójaként nem győzte eleget hangoztatni, hogy a mezőgazdasági tudományos kultúra, szakértelem és sajtó csak úgy válhat az erdélyi gazdaság utánpótlás nevelő intézményévé, ha az enyedi Bethlen-kollégium, a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskola s a Radnóti katolikus gazdasági iskola végzettjei is a mezőgazdasági továbbképzés olyan intézményeibe is eljuthatnak, mint a Festetics-féle Georgikon, vagy a mosonmagyaróvári főiskola, vagy éppen a Nyugat-Európai intézmények.

Különlegesen fontosak azok az írások, amelyekben következetesen bizonyítja, hogy az EMGE-nek meghatározó szerepe volt a demokrácia eszméjének meghonosításában. A szabad választás és önállóság gyakorlatának köszönhető

a testületiségnek az a gondolata, amelynek segítségével az EMGE éppen a két világháború közötti állapotot és körülményeket is túlélte, és intézményesített hálózatával jelen volt az erdélyi magyarság életében.

Közvetlenül a bécsi döntés után, még 1940-ben, Venczel Józseffel együtt megírják visszatekintő, számvető könyvüket az EMGE megpróbáltatásairól *Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkája a román impérium alatt* címmel. Demeter Béla a könyv első felének szerzője (3–16. old.). *Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyetel szerepköre, célkitűzései és lehetőségei* (alcímek: *A főhatalom változás hatása* (3–8. old.); *Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyetel szerepe a megváltozott körülmények között* (8–16. old.) címmel jegyzett tanulmány az „új metamorphosis lényegéről, a nemzetvédelem eszközeiről és irányairól, a százados múlt megidézéséről, új építésről a régi alapokon értekeznek” és eljut a végső számvetésig: az 1844-ben alakult Erdélyi Gazdasági Egyesület „egy évszázad annyi nemzedékének építő munkája most ért el a tetőrákashoz”. Teleki Domokosék kicsiny köre hatalmasan megnőtt. Mikó Imre szervezést sürgető szavai beteljesültek, az EMGE uralmába vette az erdélyi magyar mezőgazdaság terepeit s bátran elmondhatja, hogy ha formailag nem is, de lélekben, együvé tartozásban, munkában ma az egész magyar gazdaság utánpótlás gazdasági egyesülete.” (16. old.)

Az EMGE évi kiadványai sorában az Erdélyi Gazda (amely havonta jelent meg 32–64. oldalon) után az Erdélyi Gazda Naptára (szintén Demeter Béla szerkesztésében) következik, amelyről elmondható, hogy a legnagyobb oldal-

számú és legértelmesebb naptár, amely valaha magyar nyelven megjelent. A naptár a haladó gazda mindent tudó kézikönyve volt.

Az Erdélyi Gazda Naptára 1940-ben megjelent soros számában (56. old.) még részletesebben elemzi mindazt, amit a százéves EMGE jelentett az erdélyi gazdaságszociológiai történetében: „Az EMGE ama ritka intézmények közé tartozik, amelyek közel száz éves múltra tekintenek vissza. Ezt a kivételes kort annak köszönheti, hogy az EMGE-et fontos gazdasági és nemzeti érdekek hozták létre, és ezektől az érdekektől soha nem távolodott el. Éppen ezért, amikor az EMGE történetét akarjuk vázlatosan ismertetni, elsősorban azokat a viszonyokat kell feltárunk, amelyek megalakulása idején uralkodtak, és amelyek megalapozták a szolgálatot.” És végzi ezt a feltárást az *Erdélyi gazdasági helyzete a XIX. század elején, Az Erdélyi Gazdasági Egyesület kezdetei* (alcímek: *A megindulás, Az első gyakorlati programtervezet, Nehézségek 1848 után, Gr. Mikó Imre szerepe*) című részekben. Majd rátér az impériumváltás utáni helyzetre és feladatokra. *A hatalomváltás következményei* című részben újraközi *Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyetel munkája a Román Impérium alatt* (Bpest, 1940. Patria. 3–6.) közös könyvben megjelent *Az EGE szerepköre, célkitűzései és lehetőségei* című részt, ezzel az érvényes folytonosságot hangsúlyozva, de azt is, hogy az erdélyi magyar társadalom miként csonkította meg az 1919. február 8-i román földreform: „A földreform a magyar nemzeti vagyont érintette, és a főhatalom változás mellett nagy társadalmi problémákat vetett fel: 1. A magyar középosztálynak,

amely főleg az állami életben, közigazgatásban talált elhelyezést, kétségessé vált a megélhetése. 2. A volt nagybirtokos vezetőréteg lába alól kicsúszott a föld. 3. A falusi népfelleg azelőtt a városokban, hadseregben, mint altiszt és gyáripari üzemeknél helyezkedett el, ami az események után hosszú időre lehetetlenné vált. Társadalmunknak tehát jelentős hányada komoly megélhetési gondok elé nézett.”(59–64. old.)

Az új magyar szervezkedés irányai, Az EMGE megújulása részekben való fejtegetés után viszont, *a Vissza a faluba!* jelszavát már azzal a reménnyel erősíti, hogy *Nevelkedik a falu új értelmisége* (66-67 old.), s ezzel a megszervezhető jövő esélyét is megjeleníti.

Az EMGE centenáriumiát készíti elő *Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkája 1942–1943* című számvetés. Előszavában Demeter Béla joggal fogalmazza meg: „...ez az egyesület a magyar föld egyik legcsodálatosabb hajtása. Az a társadalom ugyanis, amelynek problémáit műveli, sohasem tekintette ezt az intézményt csupán annak, amivé alapszabályai jelezték, hanem mindig olyanak látta, amivé az erdélyi föld sorsa és annak küszködő magyar népe rendelte. De bárhogyan is változtak a feladatai, – hol gyomirtást végzett, hol a talajt készítette elő a termékeny eszmék számára, vagy átalakult a testvéri közösség mentsvárává, – alapcélkitűzése mindig ugyanaz maradt: a mezőgazdasági népnevelés. Ebben az egyetlen szóban minden benne van. A cél és annak eszköze is. A fejlődés, a jólét alapja a műveltség. Minden magyarnak, akit ezen a tájon a sors a földhöz kötött, tudnia kell, hogyan gazdálkodjék. Munkájának egyre jobb és különb minőségi eredményével

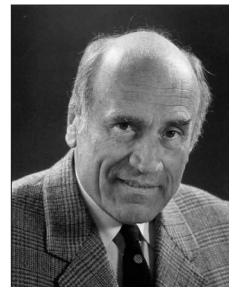
nemcsak az anyagi jólét területén halad, hiszen más az emberi értéke is, más a minősítése is a társadalomban és más a szerepe is a társadalom életében. A falu többé nem az elmaradottságot, hanem a szellemi és lelki tisztasága mellett a legteljesebb és komolyabb életformát is jelenti. Bizonyos, hogy ennek a feladatnak a megvalósulása nemcsak a ma kérdése, hanem a tegnapi éppen úgy, mint a holnapé, mert a műveltség évszázados elmaradottságát sohasem lehet egy-két évtized alatt behozni. Nem lehet különösen akkor, amikor az új építő eszmék, amelyeket be kell oltani a falu lelki életébe, magát a mindennapi kenyér kérdését érintik, tehát az emberi életnek éppen azt a pontját, amelyhez a legmerevebben és görcsösen ragaszkodik. Amit ma biztosnak hisz, azt csak akkor hajlandó megváltoztatni, ha teljes bizonyosságot szerzett a jobb eredményről... Mindez azonban nemcsak az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület gondja. Fel kell vonulnia a társadalom minden szervezett segítő erejének is. Elsősorban az államnak, a földművelésügyi kormányzatnak, hogy a gazdasági társadalom ügyeit igazgassa... De még sok más állami és szabad társadalmi szervezet is van, amely mind a falu kérdéseivel foglalkozik. És így minden olyan állami, vagy társadalmi szervezetnek és intézménynek, amely a falu sorskérdéseit intézi, a legjobb egyetértésben kell együttműködni, mert csak így kapja meg teljes hitelképességét a nép előtt, és tanításai csak így találhatnak biztos követőkre.” Az évjelentés bevezetője végül ezzel zárul: „A jelentés legyen bizonyosságtétele annak, hogy a közösség szelleme alkot Erdély földjén.”(6–12. old.)

Folytatjuk

Bánffy György kapta a Magyar Szabadságért-díjat

Az idén Bánffy György részesült a Magyar Szabadságért-díjban, amelyet a Kossuth-díjas színművész szombaton vett át Gödöllőn. Az elismerést minden esztendőben a Magyar Szabadság Napja előtt adják át. A díjat azok kaphatják, akik az elmúlt évtizedekben nagyban hozzájárultak Magyarország függetlenségéhez, önállóságához, a magyarság megmaradását szolgáló alkotások létrehozásához, tevékenységükkel a magyarság fennmaradását szolgálják – olvasható az MTI-hez eljuttatott közleményben.

Gémesi György, Gödöllő polgármestere, a díj alapítója köszöntőjében elmondta, a mostani díjátadás igazán különleges, hiszen 1991-ben ezen a napon hagyta el Magyarországot az utolsó szovjet katona, és a díjazott számára is kiemelt ünnep, ugyanis Bánffy György június 19-én ünnepli 83. születésnapját.

A színművészt Koltay Gábor, a Magyar Szabadság Napja Alapítvány kuratóriumának tagja méltatta. Röviden felelevenítette jelentősebb film és színpadi szerepeit, valamint azt a munkát, amelyet a magyar nyelv ápolásáért, megőrzéséért végzett.

„A hatvanöt év szolgálati idő alatt első volt mindig annak a tudatnak az erősítése, hogy itt a Kárpát-medencében csak akkor maradhatunk tovább életben, ha legfőbb identitás tudatunkat erősítve, a magyar nyelvvél kötözük magunkat a rőghöz, mint Odüsszeusz az árbochoz” – idézték a szervezők Bánffy Györgynek az ünnepségen mondott szavait.

A színművész röviden szólt azokról az évekről is, amikor MDF-es politikusként tevékenykedett. Mint kiemelte, parlamenti munkáját szolgálatnak tekintette, és első sorban édesapja iránti tiszteletből vállalta, aki Teleki Pál mellett tevékenykedett.

(MTI, 2010. június 19., 21:54)

Rozsos Tamás László

Magányos sírkövek II.

A Gajzágó család sírhelyei Túrkevéren

A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Túrkevéren (az úgynevezett vasút utcai temetőben) a Gajzágó család több ágának sírköve és kriptája – szerencsére még napjainkban is – áll. A címmel ellentétesen azért ezek nem olyan „magányosak”, mint ahogy azt a leírtak is bizonyítják.

A temetőben – hátul a kriptasoron – áll a Gajzágó-Huszka család kb. 4x5 méter alapterületű, portikuszos bejáratánál két oszloppal szépen díszített kriptája, körülötte kovácsoltvas kerítéssel és kb. 1–2 méteres gazzal, szinte kisebb erdővel.

Ennek ellenére, nagy örömeinkre látható volt, hogy a leszármazottak még napjaink-

A elhanyagolt kriptasor a temető végében, balra az első a Gajzágó-Huszka kriptá

ban is látogatják a kriptát (mint később kiderítettem, pld. a Kérészy család tagjai – ők Gajzágó leszármazottak), mert egy viszonylag új vasrács volt felszerelve a bejáratra.

Ez az épület a közelében található, valaha fényűzően megépített kriptákhoz képest szerencsére igen jó állapotban van. Valószínűleg a kriptát 1910-ben építették Gajzágó Jenőné Kuszka Ilona részére. Később több családtag is ide lett temetve.

Az alábbi neveket és adatokat jegyeztem fel: Gajzágó Jenő, G.J.-né Kuszka Ilona (1874–1909), Gajzágó Miklós (1900–1939).

Sajnos a temető végében találtam egy teljes emberi csontvázat, amelyet ki tudja melyik kriptából hoztak fel és borítottak ki az erdőnyi gazba.

A temető főút felé eső részében is található, egy alaprajzát nézve nyolcszögletű, kb. 8–9 méter magas kriptá, amit láthatóan szintén látogatnak még napjainkban is, mi-

G. Samyl kriptája, előtérben G. Lukáts sírköve (mellette a szerző), x-el jelölve a távolban a Gajzágó-Huszka kriptá

A Gajzágó-Huszka család kriptája (fotók: Orgován László)

vel belül friss virágot és mécseket találunk. Ez a tény azért említésre méltó, mert Túrkevéen nem él Gajzágó leszármazott.

Ebben a kriptában Gajzágó Samyl és neje, négy gyermekük és egy unokájuk lett eltemetve. Az itt felállított egyetlen nagy márványlapra az alábbi adatok vannak felvéve:

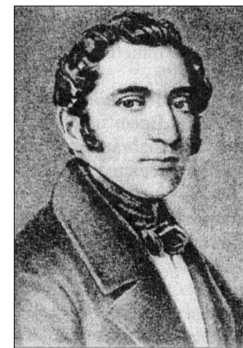
Gajzágó Samyl
szül. 1854. megh. 1906. máj. 26-án
Katicza dr. Szigeti Imréné
szül. 1879. megh. 1915. júli 15-én
Gajzágó Tivadarné sz: Soós Mária
sz. 1896. m.h. 1919
Gajzágó István
szül. 1882. márc. 3. megh. 1927. nov. 26.
dr. Gajzágó Salamon
szül. 1880. nov. 25. megh. 1936. jan. 28.
Sándor Zoltika
szül. 1897. élt 9 hónapot
özv. Gajzágó Samylné sz: Mihály Krisztina
sz. 1861. jan. 19. megh. 1936. szept. 1-én
Gajzágó Tivadar
sz. 1883. dec. 18. megh. 1940. márc. 13.

Ennek a kriptának a közelében található Gajzágó Lukáts sírköve. Megmentése érdekében a 22 600 Ft-os sírhelymegváltás díja megfizetésre került a leszármazók részéről, de erről és a többi sírról a következő számban fogok írni, mint ahogy egy tervezett rokonalálkozó gondolatáról is.

Bálintné Kovács Júlia

Csausz Mártonra emlékezünk

Kétszázhárom éve született, és százötven éve távozott az élők sorából **Csausz Márton** anatómus professzor, aki nemcsak orvosi munkássága révén, hanem mint ösztöndíj alapító és közcélú nemes adományozó is beírta nevét a magyar orvostársadalom történetébe.

Felsőbányán született 1797. augusztus 8-án, egyes adatok szerint 1796. augusztus 8-án.

Édesapja Csausz Kristóf örmény származású szegény kereskedő volt. Mind a mai napig Felsőbánya egyik nevezetessége a *Csausz-ház*. A gimnáziumot és a két bölcséleti évet Nagyváradon végezte. Orvosi tanulmányait 1815-ben a pesti egyetemen kezdte és 1820. május 6-án ott avatták orvosá.

Gyakorló orvosként működött Pesten, rövid idő alatt a legkeresettebb orvosok egyike lett. 1824. április 4-én az egyetemen orvosi jegyzőnek választották, és ez év végén az orvoskar társas tagjai közé is felvették. Mint helyettes bonctanár, oktató 1827-ben kezdte meg hivatását a pesti egyetemen.

Az 1831. évi kolerajárvány alatt ismét gyakorló orvosként szolgált, naponta 80-nál több beteget látogatott.

Csausz Márton 1834. október 29-én nevezték ki az elemi bonctan tanárának.

Nagy utazóként ismerték, az őszi szünidőt használta fel ismeretei ilyen irányú bővítésére, 1838-ban beutazta Németországot, később Belgiumban, Hollandiában, Franciaországban, Ang-

liában, Algírban, Spanyolországban, Portugáliában, Oroszországban, Svájcban és Olaszországban járt.

Jellemző volt rá a mély hivatástudat, és szakmája szeretete, intézete iránti elkötelezettsége. Abban az időben sem bővelkedett az egyetem anyagiakban, a bonctani intézet kiadásaira akkoriban évente központilag csak 30 forintot utalványoztak, ezért

hogy az oktatásban hiány ne legyen, a többi költséget – ami évente több száz forintra rúgott –, Csausz Márton a saját pénzből fedezte.

1848. május 1-jén Eötvös József báró, vallás- és közoktatási miniszter tanácsossá és az egyetem alelnökévé (dékán) nevezte ki.

A szabadságharcot követően a megtorlás idején, az igazoló eljárás során az I. osztályzatba sorolták (ez volt az enyhébb, a III. osztályzat volt az „erősen terhelt”). 1850-ben egy leiratban szerepel, hogy Csausz „a magyar lakosság bizalmát élvezve s emellett felvilágosításával és tanácsával az egyetem ügyének szolgálatokat tud tenni” – ha ti. Bécsbe küldik egy delegációval. Ennek megfelelően 1850. március 6–19. között Bécsben tárgyalt Thun oktatásügyi miniszterrel az egyetem reformjáról.

1855-ben a helytartósági közegészségi bizottság állandó tagja lett, különösen az egyetemi ügyek körül és ebben a tisztségben fejtett ki nagyon hasznos tevékenységet.

Betegeskedése miatt már 1856-ban kérte nyugdíjazását. Majd 1858 áprilisában hosszabb szabadságot kért és novemberben nyugdíjazásért folyamodott. Betegsége idején Arányi Lajos kórbonctan tanárt bízták meg helyettesítésével. 1859. március 27-én – mint egyetemi tanár – nyugalomba vonult és cs. és kir. tanácsosi címet kapott. 1860. szeptember 14-én, Pesten „végelgyengülésben” hunyt el. Lenhossék József az anatómia tanára (utóda) tartott fölötte emlékebeszédet a pesti egyetemen, 1864. november 2-án. Jelentős az az adomány, amit Csasz Márton az utókorra hagyott. Közel 100 000 forintos vagyónából 35 000 forintot hagyott közcélokra, többek között 1000 forintot a Magyar Tudományos Akadémiára. 12 000 forintos alapítványt tett, amely szegény sorsú magyar orvostanhallgatók felségítésére szolgált, származási és valláskülönbség nélkül. Kikötötte, hogy ennek 5 %-os kamataiból évente 4 orvostanhallgató és 2 sebészhallgató részesüljön támogatásban. Példaként említhetjük Genersich

Antal kolozsvári, majd budapesti kórboncnok professzort is, aki számára nagy anyagi segítséget jelentett, hogy medikus korában elnyerte a *Csasz Márton-ösztöndíjat*.

Csasz Márton könyvtárát az orvoskari tanártestületnek adományozta. Amikor az orvosi könyvkiadó társulat és tankönyvírás eszméje vetődött fel, 200 forint alapító összeget tett letétbe erre a célra.

Arcképét (litográfia) Barabás Miklós 1860-ban rajzolta meg. Bécsben Reiffenstein és Rösch kőre nyomtatták és tanítványai Pesten kiadták. Magyar-Kossa képgyűjteménye (Semmelweis Orvostudományi Egyetem, Központi Könyvtár, Levéltár) ezenkívül egy fényképét és egy festmény-repróját is őrzi.

IRODALOM: Dr. Honti József: Csasz Márton születésének bicentennáriuma (1797–1860) Budapest Orvosi Hetilap (1997) 30. 1913-1914.

Czirják Árpád nyugalmazott pápai prelátus írásával is Csasz Mártonra emlékezünk.

Tallózás az Erdélyi Magyar Breviáriumból...

Czirják Árpád

A kínai császár orvosa addig maradhatott életben, amíg uralkodója egészségnek örvendett

A templomok bejáratánál ácsorognak a koldusok, bénák, sánták, rokkanok, gyengeelméjűek. Közülük némelyik talán isteni segítséget is remél, de mindenik várja a templomba járó hívő könyörülő jóságát. Ezek a szerencsétlenek úgy tudják, és néha

tapasztalják, hogy a keresztények jó emberek.

A múltban a társadalom elesettei még s inkább a templomban látták az egyetlen menhelyet. Így jöttek létre a templom körül a kórházak, szegényházak, árvaházak, amelyeket a középkorban Isten szállói-

nak neveztek. Azóta a polgári társadalom vette át a középkor nemes hagyományát és megpróbál a bajbajutottakon segíteni. Mifelénk ez a szociális tevékenység alig működik, ami részben érthető is, hisz nemcsak a templom bejáratánál és az utcákon kéregetők koldusok, hanem az ország nagy része.

Amikor megrongálódik vagy veszélybe kerül egészségünk, mi is éppen úgy állunk az orvosi rendelő vagy kórház bejáratánál, mint a koldus a templomkapuban, azzal a különbséggel, hogy a földi javak helyett egészségünket szeretnénk visszaszerezni.

A beteg a kórházban személytelenné válik, páciens lesz belőle. Tájékozatlan saját állapotát illetően és várja a fejleményeket. Nem ismeri az analízisek eredményeit. A rossz eredményeket rendszerint a hozzátartozókkal közlik, és a megállapított diagnózis is többnyire a másik orvos számára írt szakzsargon. A hajdani orvos–beteg közötti párbeszédet manapság gyakran egy udvarias kitérő megjegyzés helyettesíti: Tessék nyugodt lenni, mi tudjuk, mi válik javára. A beteg az orvos előtt nem beszélheti ki magát már azért sem, mert sok esetben nem ismeri az orvos nyelvét. Inkább hallgat, mintsem esetlenül keresse a szavakat egy számára alig ismert nyelven.

A beteg szeretteitől is elszakad. Nem látogathatják igény szerint. A hozzátartozók akkor vannak távol, amikor jelenlétükre legnagyobb szükség lenne.

A kórházi magány mégis – minden keserősége ellenére – gyakran javunkra szolgál: szembesít önmagunkkal. Sartre szerint önmagunkat kell megtalálnunk, a másik ember a pokol. József Attilától viszont azt a figyelmeztetést kaptuk: „Csak másban moshatod meg arcodat.”

Ezekből a paradox felismerésekből következik az ember kettőssége: egyszerre magányos és közösségi lény, rejtőzködő, ugyanakkor önmagát kinyilatkoztató teremtmény.

Banhoeffer egyik írásában arról beszél, hogy csak a közösség tagja lehet egyedül, és csak aki egyedül van, élheti meg a közösséghez való tartozás adottságát. A kettő összetartozik. „Aki nem tud egyedül lenni, őrizkedjék a közösségtől, és aki nem tartozik a közösséghez, őrizkedjék az egyedüllétől.” Más szóval: magány nélkül az egyén tucateberré válik, a tömeg úgy felszívja, mint itatós a tintát, közösség nélkül viszont nincs magány, csak elszigeteltség, ami a lélek eltorzulásához, pusztulásához vezet. Meggondolkoztató, hogy sok barátság, házasság vajon nem éppen azért bomlik e fel, mert a felek nem számolnak a természetből fakadó, csak ideig-óráig elhanyagolható kettősséggel?

A magány nemcsak a betegágyon, hanem életünk folyamán számtalanszor lelkünkre nehezedő sűrű köd, mely elzárja előlünk a kilátást és kényszerít, hogy befelé, önmagunkba nézzünk. A magány segít, hogy önmagunkat merjük felvállalni, legyünk azzá, akik valójában vagyunk. Ráébredt az élet rövidségére és halandó mivoltunkra. Nagykorúvá, éretté tesz, hogy felmérjük küldetésünket és helyesen tudjunk dönteni.

Életünk sok rövidebb-hosszabb magánya a halálban teljesedik be, a halál a végső nagy magány, mindenki egyedül hal meg. Az élet folyamán kellene megbarátkozni a magánnyal és akkor nem jönnénk zavarba, mint a kínai császár és sokan mások a betegágyon. Akkor az életalkony sem sötét felhő, hanem a megtört fény színjátéka lenne.

Gurzó K. Enikő

Karátsonyiak a Bánságban

A nagy alvók (3. rész)

Ebben a történetben szerepel, hogy az 1652-ben született Kristóf Gáspár Kristóf nevű fia a Szolnok-Doboka vármegyéhez tartozó mikolai birtokra akarta per útján rátenni a kezét. A vizsgált sorokat citálva Kristóf első fia, Deodát (Bogdán) közel 103 ezer forintért vette meg 1781-ben a kincstártól Beodrát, amelyre királyi adományt is nyert, a Karátsonyfalvi előnevet pedig a Beodraival cserélte fel. Az író értelmezésében: „Adeodatus fiától, Kristóftól származik a ma is virágzó nemesi ág, míg a grófi ágnek Lázár volt az őse”. Arról az 1759-ben született Lázárról van itt szó, aki Torontál vármegyében alispánként is tevékenykedett, majd országgyűlési követként bizonyított, és hozzávetőleg 300 ezer forintot fordított jótékony célra. Érdemei elismerésül I. Ferenc császár grófi ranggal kívánta megjutalmazni, ám ő inkább donációba kérte a nagy- és kiszámi uradalmakat, amelyeket meg is kapott. Birtokát 1805-ben tovább gyarapította, hisz Draskovits Ferenc gróftól megvette Bánlakot, Dolácot, Offszenicát, Szókát és Partost, majd társadalmi pozícióját, elismertségét erősítette meg azzal, hogy leányát gróf Keglevich Sámuelhez adta férjhez, az 1793-ban született Lajos fiát pedig Starhemberg Mária Lujza birodalmi grófnővel eskette össze. Ennek a házasságnak a gyümölcse Guidó (1817–1885), aki 1842-ben Temes vármegye főszolgabírája lett, 1848-ban pedig honvédmagy, a pesti nemzetőrök parancsnoka. Ezért kellett elmenekülnie, s emiatt kobozták el földjeit.

A nagy alvó

Guidót, mint kultúrmeccénást érte a legtöbb bók, sőt némelyek őt tartják a 19. század egyik legnagyobb művészetpártolójának. Vörösvár egykori földesura alig múlt negyven éves, amikor jótékonykodását és hazafias áldozatvállalását azzal viszonozták, hogy ausztriai birodalmi grófságra emelték. Miután kegyelemben részesült, 1867-ben a csákovai kerület országgyűlési követének választották, míg 1874-ben a magyar grófi címet is megadták neki. Volt császári és királyi kamarás, belső titkos tanácsos, főrendiházi tag, a vaskorona-rend nagykeresztese, népszerűségét azonban nem tekintélyes vagyona és politikai szerepvállalása alapozta meg: nevét alapítványai tették országosan ismertté. Felajánlásai közül kiemelendő a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának 1858-ban adományozott 2 ezer forint, valamint a Magyar Tudományos Akadémiát Rudolf trónörökös születése alkalmából megtámogató alapítvány. Az MTA-nak juttatott 40 ezer forintból tízezret Guidó azonnal elkülönített, és úgy rendelkezett, hogy az összeg kamatai a legjobb színdarab szerzőjét illessék meg. A nyereményért – amely évente kétszáz arany volt – felváltva drámák és vígjátékok versenghettek. A honoráriumot a legjobbnak talált mű csak akkor kaphatta meg, „ha drámai, színi és nyelvi tekintetben is kitüntetésre méltónak találta a zsűri.” Nívós munkák híján a pénzt a soron következő díjhoz csatol-

ták. Azokban az esetekben, amikor a télt másodízben sem érdemelte ki senki, a négyszáz aranyat az akadémia rendelkezésére bocsátották.

Mecénási tevékenységének köszönhetően a magyar irodalom számos jeles alkotása született meg. Arany Jánosnak is a Karátsonyi-jutalmat ajánlotta fel az MTA azért, hogy lefordítsa Arisztophanész komédiáit. A remekművek tehát közvetlenül Guidónak tulajdoníthatóan jelentek meg 1880-ban.

A gróf egyébként tagja volt a Színészeti Tanoda létrehozásáért buzgólkodó választmánynak, amelynek munkájából Eötvös József is kivette a részét.

Százezer forint letétbe helyezésével Guidó egy szociális típusú, jótékonyági alapítványt is bejegyeztetett, 1881-ben pedig 20 ezer forinttal az erénydíjat hozta létre, amellyel franciaországi mintára vagyontalan, de jó erkölcsű leányok kiházasítását célozta meg.

Művészszeretete kapcsán kiemelendő, hogy az 1850-es évek második felében a budai Krisztinavárosban épített, romantikus külsejű reprezentatív palotájában értékes magánképtárat hozott létre, főként barokk festők műveiből. Az ingatlanban, amelyről akkoriban egyesek azt állították, Budapest legpompásabb épülete, színháztermet is kialakított, ebben a kor jeles színészeinek biztosított fellépési lehetőséget. E fővárosi házat 1938-ban bontották le, hogy Hitler jóindulatát megnyerendő, birodalmi német iskolát emeljenek a helyére. A tanoda persze sosem épült meg.

A lajstromba vett jótettek mellett Guidó a katolikus egyházat is bőkezűen támogatta, többek között Szegeden ő emeltette a Jézus Szíve plébánia-templomot.

A nagyúr 1885 szeptemberében hunyt el Buziásfürdőn. Halálakor Mikszáth Kálmán is megemlékezett róla: nekrológiájában egy, szóbeszédektől ugyan nem mentes, de rendkívül plasztikus, könnyed jellemábrázolást hagyatékzott az utókorra. A regényíró óriás alábbiakban közölt „derűs halotti beszéde”, remélem, üdítően hat majd az olvasókra.

Gróf Karátsonyi Guidó

Ne rántsák mosolyra a szájukat olvasóim – nem jön most ez a név, mint a legtöbbször, valami derült, mulatságos ötlet vagy eseményrel kapcsolatban – sőt ellenkezőleg, nagyon is szomorúval: Buziásról azt jelentik, hogy a gróf ott ma délelőtt meghalt.

Ha közéletünknek nem is egyik legnagyobb férfia hanyatlott vele sírba, hanem mindenesetre egy jó, derék ember halt meg benne, aki nagy vagyonnal lévén megáldva, abból sokat juttatott a szegényeknek és a közcélokra is.

Daliás magatartású, izmos, Herkules termetű férfiú volt, ki egész életében mindenkinek kellemes volt, rosszat soha nem tett, de jót nagyon gyakran. Feltűnő alakja s bizonyos eredetiség, mely lényét jellemző, nagyszabású adományai (ezek közt a legnagyobb a trónörökös születése alkalmával az Akadémiára

adott százezer forint) tették őt ismertessé a nyilvánosság előtt.

Már előbb is harmincezer forintot ajándékozott volt az Akadémiára, mely nevét népszerűvé tette. Az utóbbi adomány azonban, melyet a császári kormány rendelkezésére bocsátott, s az juttatta az Akadémiának, az akkori idők szelleméhez képest nem találkozott tetszéssel, sőt inkább ellenkezőleg. S azért csinálták rá akkoriban azt a sikerült élcet: „Karátsonyi Guidó jó üzletet csinált. Harmincezer forintot vette a népszerűségét és százezren adott túl rajta.”

Pedig ez a százezer forint jó kamatot hajtott azóta a nemzetnek: ez képezi az Akadémiánál a Karátsonyi-díj alapítóját.

Az irodalmat és a művészeteket különben is szerette, palotája éppúgy, mint a Liphay báróé, valóságos tárháza volt a képeknek és műtárgyaknak. A művészeket gyakran segítette tanulmányaik folytatásában. Nem volt az a jótékony cél, amelyhez hozzá ne járult volna kisebb-nagyobb adománnyal. Kivált jótékonyágáért emelte őfelsége a gazdag urat, ki apjától, Karátsonyi Lipót (sz. m.: Lázár) torontáli alispántól öröklött roppant vagyonát még neje, Marczibányi Mária vagyonával is gyarapította, 1858-ban grófi rangra.

De természetesen csak osztrák gróf lehetett akkor, s így ő is azok közé tartozik, akik kétszerre lettek meg mágnásokká; a király nemrég a magyar korona országaira is kiterjesztette grófságát, úgyhogy most már ő is tagja lett volna a főrendiháznak.

A katolikus egyház szintén egyik buzgó és támogató hívét vesztette benne, ki sokat tett, kivált a katolikus iskola-

ügyért, de templomokat és plébániákat is épített birtokain.

Sőt nemcsak itthon találhatni meg jótékonyágának nyomait, hanem messze Jeruzsálemben, hol egy katolikus imaházat alapított, s nagy adománnyal gazdagítá az ottani kórház tókéjét, midőn arra utazott.

Kitüntetések hozott haza ezért. IX. Pius pápa a Krisztusrenddel, a jeruzsálemi patriarcha pedig a Szent Sír-renddel nyilvánította elismerését a bőkezű főúr iránt.

Az alkotmányos éra óta gyakran látjuk őt részt venni a politikai mozgalmakban: nagy számat itt nem tett soha, de éppen szerénysége s visszahúzódása a szerepvivéstől tették őt szeretetreméltóvá. Mert a nagyúri képviselők a legtöbbször igen alkalmatlanok pártjuknak, midőn vagyoni állásuk és nem képzettségük arányában kívánnak osztozni a szerepekben, melyek a mai világban lassan-lassan munkával kezdenek már járni. Mint képviselő a szentgyörgyi választókerületet vizsgálta a szabadelvű párt soraiban, buzgón járt az ülésekre, s a delegációban legújabbban a tengerészet-i bizottság elnöke volt.

A kedélyesség rózsaszín zománcát a „solymári leányerénydíj” vonta az öreg grófra a közönség szemében.

Egy tetemes összeget tett le a gróf, – mint azt olvasóink tudják –, melynek kamataiból minden évben megtartatik a solymári rózsauddat: s azon kiosztatnak a legerényesebb sváb lányok közt a tekintélyes összegű erénydíjak.

De bármily operettszerű legyen is a gróf ezen alapítványa, annak is megvolt a maga szép indoka: egy régen elenyészett népszokást föleleveníteni.

Karátsonyi köztiszteletben élte le napjait; bár sokat humorizálták az élclapok,

soha komoly támadás nem érte. Mert sok mulatságos volt benne, de semmi gáncsolnivaló. A korona is újra, meg újra kitüntette: 1881-ben őfelsége valóságos belső titkos tanácsosnak nevezte ki.

A legutolsó évben visszavonult a politikától, fiának, a tehetséges gróf Karátsonyi Aladárnak engedve át a tért, s azontúl már hanyatló egészsége folytán is ritkán volt látható, csak a színház maradt meg állandó szenvedélyének.

Ott üldögélt esténként páholyában (mind a két színházban páholyt bérelt), egy darabig nézte az előadást, s aztán szép csendesen alákonyult a feje, elaludt.

Egész arca az álmoságot fejezte ki, szempillái örökké be voltak hunyva félig, s fejével, melyet gyéren lengett körül hosszúra hagyott haja, mihelyt leült, rögtön bóbiskolt.

Az volt a rendes neve: a „nagy alvó”.

Most már aztán kialudhatja magát unos-untig.

Pedig még nem volt nagyon öreg. Most töltötte be a 68-ik esztendőt.

Méltó, hogy sokáig kegyeletesen emlékezzünk meg róla mindnyájan, nemcsak a hozzátartozói.

Rózsá apó

És hogy Mikszáth búcsúztatójának fel-emelő derűjére ne hozzam rá a borút, visszatérek az 1881-ben alapított magyar erénydíjhoz, amely roppant gyorsan tette közkedvelté Guidót Vörösvárott. Az istenfélő rózsaleányok esküvője ugyanis nagy esemény volt, a kivételes alkalomra összesereglett világi és egyházi előkelőségek társaságában a gróf is mindig megjelent.

A mesébe illő hagyomány állítólag egy csalódott francia édesapa kétségbeesett felajánlásához fűződik. A Párizs melletti

Enghien kastélyának ura, La Coussaye márki az erény útjáról letért leánya hozományát ajánlotta fel 1860-ban az erkölcsös szüzek megjutalmazására. A tekintélyes összeg kamataiból évenként férjhez mehetett egy tisztességes hajadon.

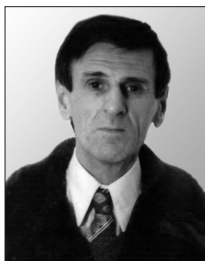
Karátsonyi gróf Rudolf trónörökös és Stefánia főhercegnő házasságkötésének évfordulóján magyarosította birtokain szokást. Kezdetben 600, később 1200 korona erénydíjat kaptak a solymári, pilisvörösvári és pilisszentiváni rózsaleányok: ennyi pénzből akkoriban házat építhettek, megalapozhatták jövőjüket az ifjak. A jutalomra méltó hajadon nevét a község előjárója terjesztette fel az uraság elé, ám előfordult, hogy sorolással döntötték el, kit illesse meg a díj. Fogarasy Attila szerint az idők folyamán harminchárom rózsaszál kelt imígyen el. Az első esküvőt Solymáron tartották 1882-ben, az utolsó frigy 1914 májusában kötött Pilisszentivánon.

Az arany szívű mágnás 1851-ben nősült meg: puchói és csókai Marczibányi Mária csillagkeresztes és palotahölgyet vette feleségül. A házaspárnak hat leánya (Adrienne, Melánia, Guidobaldina, Irma, Ilma és Ilona) és három fia (Aladár, aki 1883-ban Nagyváradon kelt egybe Elek Margittal, Jenő és Kamillo) született.

Halála után Jenő lépett a nyomdokai-ba, s vállalta magára a grófi feladatokat, így rózsaleányok későbbi esküvőjén ő ült a főhelyen. Ám hiába, mert a „nagy alvó” távoztával véget ért a Karátsonyiak fénykora. A következő három emberöltő alatt személyeskedésből fakadó gyarlóságok, történelmi igazságtalanságok és tragédiák következményeként a család mindenét elveszítette: vagyonát, társadalmi pozícióját, megbecsülését.

Folytatjuk

Szomorújelentés

Szomorú szívvel, de a feltámadás hitével tudatjuk mindazokkal, akik ismerték és szerették, hogy

baracházi Dr. Capdebo Gergely

(Csupi), életének 70. évében hosszú szenvedés után 2010. május 9-én elhunyt.

Engesztelő szentmise keretében búcsúztunk tőle Budapesten 2010. június 18-án 15,30 órakor a Rákóczi úti Szent Rókus Kápolnában (1085 Budapest Gyulai Pál u. 2.).

Másnap, 2010. június 19-én a balatonalmádi-vörösberényi katolikus templomban 10,30 órakor kezdődő gyászmisét követően helyeztük hamvait örök nyugalomra a vörösberényi temetőben.

Gyászolják: fia Zoltán, sógornője Magdolna, unokaöccse Ákos és családja, a baracházi Capdebo család további tagjai, a Békés, a Kiss, a Devich és Moldován családok, barátai, ügyvédtársai, munkatársai és lakótársai.

És gyászolja az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület is a magyarörmény közösség tagját, aki a korábbi ciklusban az egyesület képviselőjelöltje is volt.

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(8. rész)

33. Dávid László dr. Kézdivásárhelyen született 1907. augusztus 17-én. A gimnáziumot Kézdivásárhelyen, teológiai tanulmányait Rómában (1925–1932) a CGH (Collegium Germanicum et Hungaricum) növendékeként a PUG-on (Pontificia Universitas Gregoriana Roma. Dr. phil. és theol. Pappá szentelve Rómában, 1931. október 25-én. Szol-

gálati helyei: 1932: Besztercén, 1933: brassóban, 1934: Kolozsváron káplán, 1935: Kolozsváron hittanár, prefektus a Báthory-Apor Szemináriumban.

(A kolozsvári Báthory-Apor Szeminárium, más néven Szent József Fiúnevelde barokk műemlék épület az Egyetem (ma Universitáti) utcában. Hajdani lakói – minden sértő szándék

nélkül – Szent Jóska néven emlegetik. Az épület homlokzatán egy fülkében Szent József szobra található. A bejárati folyosó bal oldalán Bulbuk Emánuel örmény kereskedő (1821–1897) emléktáblája látható, aki alapítványt tett a fiúnevelésre.

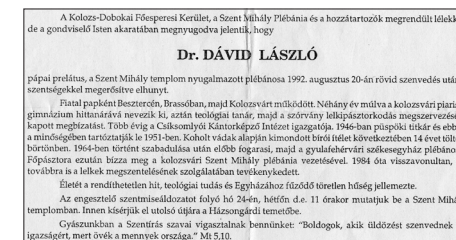
Teológiai tanár (1940). Csíksomlyón (1945) a tanítóképző igazgatója. 1946: Gyulafehérváron püspöki titkár. 1951–1964 között börtönbe zárják. 1966: Fogarason plébános, majd 1973-ban Gyulafehérvárra helyezik, ott plébános és főesperes, majd nagyprépost. 1977-től Kolozsvár – Szt. Mihály templomban plébános és kolozs-dobokai főesperes. Kolozsváron is hunyt el 1992. augusztus 20-án.

A Magyar Katolikus Lexikonból többet is megtudhatunk róla:

Dávid László (Kézdivásárhely, Háromszék vm., 1907. aug. 17.–1992): nagyprépost. –1913–25: Kézdivásárhelyen elemi iskolai, ill. gimnáziumi tanuló, 1925: Rómában a CGH növendéke, a Gregoriána egyetemen 1932: teológiai dr., közben 1931. X. 25.: pappá szentelték. – 1932: Besztercén, 1933: Brassóban, 1934: Kolozsvárt kp., 1935: uo. hittanár, 1936: főisk. lelkész. 1940: Kolozsvárt, ill. Gyulafehérvárt teológiai tanár. 1941–44: az egyházmegye szövegnyomozási irányítója, 1945: a csíksomlyói tanítóképző megbízott ig-ja, 1946. IX. 20.: Gyulafehérvárt püspöki titkár. – 1951. VII. 26.: ppi titkárként tartóztatták; 1952. X. 22.: 19 évre ítélték; Déván, 1952. III-tól Bukarestben, IV-től Zsilaván; XI-től Felsőbányán, 1954. IX.: Nagyváradon; 1956. XII-től Nagyenyeden; 1958: Pütestiben, 1960: Désen, 1962–64: Szamosújvárott raboskodott; 1964. VII. 30.: amnesztiával szabadult. – 1966: fogarasi, 1973: gyulafe-

hervári plnos, knk., nagyprép. 1977–84: a kolozsvári Szt. Mihály-tp. plébánosa. – 1934: Brassóban a Kolping egyesület igazgatója, a Kat. Nőszöv. egyházi tanácsadója. – Az Erdélyi Tudósító, Erdélyi Iskola, Vasárnap, Hitel, Jóbarát állandó cikkírója, az utóbbiban 1935: a Mária Kongregáció rovatot szerkeszti 1936 k. Az Apostol, Szatmárnémetiben 1936. I–XII.: a Szív c. hetilap társszerkesztője.

Gyászjelentését is közreadjuk.

34. Diarian Armenag Ferenc, örmény szertartású. Medgidián született, Konstanca (Constanta) megyében, 1913. április 1-én. A gimnáziumot Konstantinápolyban és Rómában (az Örmény Kollégium növendékeként), teológiai tanulmányait Rómában, a Pontificia Universitas Gregorianán végezte. Filozófiai és teológiai licenciátust szerez. Pappá szentelve 1935. Szolgált 1935: Szamosújváron, 1937: Bukarestben káplán. 1940-ben Konstancán, majd 1947: Bukarestben a francia templom lelképásztor.

1957–1964 között börtönben volt. 1965–1990: Erzsébetvároson lelképásztor. Erzsébetvároson érte a halál, 1990. március 27-én meggyilkolták. Ott is temették el. A római Örmény kollégium vértanú növendékei sorába iktatta.

Folytatjuk

Ötezer éves cipő egy örmény barlangból

Öt és félezer éves az a cipő, amelyet egy örményországi barlangban talált még 2008-ban egy egyetemista.

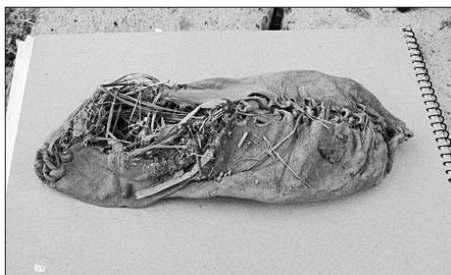
Korábban

Az amerikai és brit tudósok azóta fáradoztak a lábbeli korának minél pontosabb megállapításán kaliforniai és oxfordi laboratóriumokban. Munkájuk eredményét a múlt héten jelentették be a PLoS ONE nyílt internetes tudományos portálon.

A cipő bőrből készült és tökéletesen megőrződött. A lábbeli 400 évvel öregebb még a Stonehenge-nél is, korát 5637 és 5387 esztendő közöttinek mutatta ki a radiokarbonos korelemzés. A cipődoyent egyetlen darab marhabőrrel csinálták gazdája lábának alakjára formálva, fűzője is van, azt is megkímélte az idő.

A lábbeli 24 és fél centi hosszú, szélessége 7,6 és 10 centi közötti, ez 37-es méretnek felel meg. Jobbos. Azt nem tudni, hogy női vagy férfi. A méret mai szemmel női viselőre utal, de akkoriban a férfilábak is kisebbek voltak. Bár viseltes, de nem elnyűtt. Utóbbi azért lényeges, mert a barlangon belül egy veremben bukkant rá az örmény egyetemista lány, és felmerült a kutatókban, hogy esetleg szemetesgödörbe került a lábbeli. Csak hogy a verem a barlangon belül volt, a cipő pedig használható állapotban, így kizárt, hogy kidobta volna gazdája.

További érdekesség, hogy a cipőt belül fűvel tömték ki, aminek oka vagy célja talányos. Lehet, hogy bélésként szolgált, esetleg hőszigetelésként is a láb melegen tartására, de az is megeshet, hogy a cipő alakjának megőrzését szolgálta, amikor tartósan nem használták a lábbelit. A

cipőös hátulján kétszer négy fűzőlyuk van, elején 15 pár. Talpát nem erősítették meg, ott is csak egyrétegű a puha tehénbőr. Hogy sziklás, kőves terepen megnyire lehetett így tartós, nem tudni, de feltehetően nem életre szólóan.

A cipőlelőhely az örmény-török-iráni határ közelében van. A barlang állandó száraz hűvöse kedvez a történészeknek, mivel remekül megőrzött használati tárgyakat. Emellett juhok is segítettek a konzerválásban: ürülékükkel vastagon beborították a talajt, illetve a tárgyakat. A cipőn kívül a barlangban agyagedényeket is találtak, azokban pedig búzát, árpat sárgabarackot és más, ehető termékeket.

A cipő egyébként a barlangban a juhtrágyának köszönhetően puha maradt évezredek át, ám amióta levegő éri, elkezdett keményedni – mondta az AP amerikai hírügynökségnek Ron Pinhasi, az írországi Cork egyetem régésze, a nemzetközi tudóscsapat vezetője.

A világ legősibb ismert lábbelije egyébként egy szandál, mely 8 ezer éves lehet. Azt is barlangban találták, de Észak-Amerikában, a mai Missouri állam területén. Anyaga nem bőr, hanem inkább növényi rost.

(2010. június 14. 08:12 MTI)

„Megyei” tankönyv, mesekönyv gyűjtés kezdődik!

Felhívást kaptunk Nagy Árpádtól (ekoszizsak@gmail.com) az alábbi jótekonysági akcióra!

„Megyei” tankönyv, mesekönyv gyűjtés kezdődik!

Légy szíves, küldd el minél több olyan embernek, aki tudna, szeretne segíteni.

Tanév vége közeledik.

Akinek általános vagy középiskolába jár gyermeke, az elvégzett évfolyam könyveiből az irodalom, nyelvtan, angol nyelv tankönyveket, és ha van, mesekönyveket szeretnénk összegyűjteni.

A könyveket olyan megyék gyermekei kapnák, akik a legjobban rászorulnak. Tehát idén, Pozsony, Nyitra, Trencsén stb.

Ha annyi könyv gyűlne össze, további „megyékbe” is viszünk. Ezen kívül megkérjük, hogy aki leadja, írja bele (saját vagy szülei) email címét (a nevének kívül).

Aki megkapja, azt szintén megkérjük, hogy küldjön a könyvbe beirt email címre egy köszönőlevelet! Ezzel elősegítjük, hogy a Kárpát-medencei gyerekek elkezdjenek egymással levelezni.

Köszönettel: *Vida Erik*

Örmény-magyar gyermekrovat (41. rész)

Kedves örmény származású magyar gyerekek!

2010-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, ajándékot nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán: dr. Pus-kás Attila, str. Busuioacului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia
LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” ÖRMÉNY GYERMEKROVAT NYERTESE 2010-BEN!

IV. Hagop katolikosz (Kr. u. 1678)

Hosszú ideig az örményeknek nem volt sem országuk, sem királyuk. Néha sikerült lerázni a rabláncot és kivívni a szabadságot. A Karabah-övezetben éltek örmény csoportok, akik félig-meddig önállóságnak örvendtek a perzsák uralkodása alatt. Megunva azonban ezt a terhet, 1678-ban Ecsmiadzinba gyűltek össze IV. Hagop katolikosz körül, hogy előkészítsék Örményország felszabadítását. Azt tervezték, hogy egy okos ember, akit Ori Israelnek hívtak, menjen el Európába, mesélje el az örmény nép szomorú helyzetét a keresztény királyoknak, és kérje a segítségüket a pogányok ellen.

Ori Israel el is indult Franciaországba, Németországba, és eljutott Nagy Péter orosz cár udvarába is. A hatalmas cár eljött a Kur folyóig, ahol megszegyenyítve a törököket aláírt egy szerződést velük, átadva nekik a folyótól délre fekvő területeket, és megtartotta magának a déli részeket.

IV. Hagop katolikosz idős kora ellenére maga indult segítségért Európa keresztény királyaihoz, azonban útközben, Konstantinápolyban meghalt.

1. Melyik az egyetlen nép, aki segítette az örményeket a perzsák elleni harcban?

2. Mi a szerepe Hagop pátriárkának?

Felhívás az örmény közösséghez tartozók részére!

Május 31-ig minden magyar állampolgár értesítést kapott az állandó lakhelye szerinti helyi választási irodától, amelyben értesítették, hogy az őszi önkormányzati választásokkal egy időben kisebbségi választásokra is sor fog kerülni.

Az értesítéssel együtt kiküldött űrlap felhasználásával lehet bejelenteni igényünket a kerületi jegyzőhöz, hogy felvegyenek az örmény kisebbségi választói jegyzékbe. Ennek határideje július 15. napja. Csak az tud összel választani örmény kisebbségi képviselőjelöltünkre, aki regisztráltatta magát és csak azt lehet megválasztani, aki szintén regisztráltatta magát állandó lakhelyén.

Kérjük, segítse, hogy az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület képviselő jelöltjeiből alakulhassanak meg minél nagyobb számban örmény önkormányzatok!

Ne feledje, hogy egyesületünk és képviselői 4 cikluson keresztül már bizonyították, hogy az örmény kultúra és történelem megismertetése, a gyökerek ápolása a céljuk, ennek érdekében használták fel és fogják felhasználni a jövőben is a köz javára a mindannyiunk pénzéből juttatott állami és önkormányzati támogatást.

Kérjük, regisztráltassa magát!

Elérhetőségünk: 1015 Budapest Donáti u. 7/a., telefon: 1-201-1011, fax: 1-201-2401, postacím: 1251 Bp. Pf. 70., email: magyar.ormeny@t-online.hu. Honlapunk: www.magyarormeny.hu

dr. Issekutz Sarolta elnök

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),

és a Ferencvárosi Örmény Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIV. évfolyam 163. szám
2010. szeptember

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Elmélkedés az örmény liturgiáról

Az Úr imádsága (Mi Atyánk) vezeti be az áldozási részt, s ezt követően áldozást előkészítő imák vannak. Összehasonlítva különböző liturgia-, illetve miseformákat, úgy tűnik, hogy az örmény veszi körül legnagyobb tisztelettel az oltári szentséget. A pap először magasra emeli a szent ostyát, majd a kelyhet, s ezek után az ostyát a kehely felett tartva a nép felé fordulva énekli:
„Meváltónk, Jézus Krisztus szent, szent drága testét és vérért tiszta szívvel vegyük magunkhoz, aki leszállott a mennyből és közöttünk szétesztja magát...”*

Még további hosszú ima következik, s az eucharisziát borba mártott ostyával vesszük magunkhoz. Áldozás után áldás van a szentséggel, s hálaadó ének:

„Elteltünk jószággal, Urunk, magunkhoz véve testedet és véredet: dicsőség a magasságban Neked, aki táplálsz bennünket.”**

S aki a valóságban nem áldozott, az is megteheti gondoltban, lelkileg!

Dr. Sasvári László

*Szent Liturgia 48. o. **Szent Liturgia 55. o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Követendő civilizációs értékekről az erdélyi örmény közösség szolgálatában

Noha a rendkívüli meleg sokakat távol tartott a Fővárosi Örmény Klub júliusi rendezvényétől, különösen az idős klubtagokat, akik nem merték vállalni az utazást autóbusszon, villamoson, avagy gyalogosan a hőségben, mégis, az erdélyi örmény származású magyarok leszármazottjai közül sokan megjelentek a Magyarok Házában. Sőt, az ismerős arcok mellett olyanok is feltűntek, akikkel először találkozhattunk. A klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* köszöntötte a megjelenteket, majd a rendező, a XIII. kerület Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke, *Kabdebó János* ismertette a programot.

A „Képes, kép-telen zenés meglepetések” című műsor első részében örmény népi zenei blokkot hallhattunk örmény hangszereken. A három fiatal mindössze egy éve játszik együtt, *Csendes Csaba* dobon, *Juhász Endre* furulyán és más fúvós hangszereken, így a saját maga által készített gázcsovón, *Dudits Endre* dudukon.

Majd egy 2009-ben készített amatőr filmen *Babota Tibor* megyesi plébános mesélt az erdélyi örményekről, az erzsébetvárosi örmény közösségért sokat tevő Ávedik Lukács emlékére készült Örmény szív emlékérem előzményeiről.

A fiatal előadók ismét örmény zenével készítettek fel bennünket *Kabdebó János* vetített képeire, aki először erdélyi örmény pillanatokról és helyekről, Gyergyótól–Erzsébetvárosig, nyújtott át egy csokorra valót, majd az ör-

Kabdebó János

ményországi utazásán megörökített fotóiból mutatott be egy bővebb válogatást. Bár a gyönyörű felvételek szavak nélkül is sokat visszaadtak a templomokról, kolostorokról, épületekről, a templombelsőkről, a faragott kövekről, szobrokról, az elcsúszott emberi arcokról, hangulatokról, a közönség soraiból többen hiányolták a

Csendes Csaba dobon, Juhász Endre furulyán, Dudits Endre dudukon játszott

A Fővárosi Örmény Klub júliusi közönsége

kommentálást a bemutatott fotókhoz. Számos felismert kép megdobogtatta a jelenlévők szívét, és ezzel a rendező elérte célját.

A záró zenei blokkot is nagy tapssal jutalmazta a közönség, és a végén kiderült az is, hogy a fiatalok örmény barátai révén jutottak el az örmény zenéhez, noha genetikailag egyiküknek sincs örmény gyökere.

Az augusztusi klubdelutánt a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület rendezte. A klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* köszöntötte a megjelenteket és a messziről jött előadót, *Dr. Garda Dezső* egyetemi tanárt. A történész professzor a tizennyolcadik könyvét hozta el, hogy bemutassa a meleg ellenére is szép számmal megjelent hallgatóságnak. Az *Érkölc és tisztesség a gyergyószentmiklósi örmény közösségben* címmel megtartott előadása megszívlelendő a mai generációk számára. Az erdélyi örmény ősök életéről szólt, arról, hogy milyen erkölcsi normákat vallottak magukénak, hogyan nevelték gyermekeiket, a család, a közösség hogyan tartott össze.

Dr. Garda Dezső megpróbálta a három kötetes, *A törvénykező örmény közösség* című könyve tartalmát röviden ismertetni. (Az előadás szerkesztett változatát az 5–8. oldalon közöljük.) A könyvbemutató elején az előadó megemlékezett professzoráról, dr. Imre Istvánról, aki a székelység legkiválóbb kutatója volt, felfedezte a székely falutörvények reális értékét, és összehasonlította a franciaországi, angolai, németországi falutörvényekkel, rájött arra, hogy a székelyek Erdélyben igen gazdag civilizációt hoztak létre.

A történész professzor könyve az erdélyi örményekkel kapcsolatos, az erdélyi örmény közösség civilizációjának egyik legfontosabb mérföldköve. A gyergyószentmiklósi örmények életét, civilizációjának értékét rögzítő örmény jegyzőkönyvek 1796-tól németül, 1805-től 1844-ig magyarul egy olyan világot tártak fel, amely egy népcsoportnak nemcsak történetileg, jogilag, hanem erkölcsileg, pedagógiaiilag is napjaink generációi számára példát mutatnak. Büszkeséggel gondolhat mindenki arra, hogy az erdélyi

dr. Issekutz Sarolta és Dr. Garda Dezső

örmények hozták létre azt a civilizációt, ami párját ritkítja Európában.

Az előadó színes példákkal illusztrálta, hogy már többszáz évvel ezelőtt az örmény közösség vezető testülete igyekezett nemcsak a közigazgatási, jogi vagy kereskedelmi kérdésekkel foglalkozni, hanem a törvénykezés a családi élet mindennapjaiba is belelátott, és próbálta befolyásolni az örmény emberek magatartását. Megtudtuk, hogy professzora a kényszerítés ellenére jó véleményt írt *A törvénykező örmény közösség* könyvről, ennek ellenére a könyvet elégették.

Dr. Garda Dezső a törvénykező örmény közösségnek a jegyzőkönyveiben az örmény civilizációnak igen magas értékét vélte felfedezni. „*Szinte hihetetlen kulturális értéke is jelentkezik. A nyelvi tisztaság kitűnik a szövegben, ahogy a szép szabatos fogalmazást, a lényegre törést, az emberség fogalmát próbálták rögzíteni. Olyan civilizációs értékek, amelyeket napjainkban is követni kellene, de nem tudnák megfelelőképpen megvalósítani, csak akkor, ha ismerik őket. Úgy érzem, ezek a jegyzőkönyvek jelzik egy népcsoportnak az erejét a XIX. század elején. Ezt a népcsoportot nem nevezhetjük tiszta örménynek, mert már magyarosodtak.*

Erdélyi örmények, akik fokozatosan elveszítik anyanyelvüket, de örményeknek tartják magukat, örmény tudatuk van, örmény szellemi és anyagi értékekkel bírnak. Nagyon örvendek, hogy ezt az értérendet az Erdélyi Örmény Gyökerek, Issekutz Sarolta vezetésével ismét felkarol-

ta, ismét életre keltette. Ez a kötet hozzájárulás az erdélyi örmény gyökereink megismeréséhez. Az erdélyi örmény magyar civilizációnak a jobb megismeréséhez. Kérem, azzal tiszteljék meg őseiket, hogy olvassák is!” – Összegezte előadását dr. Garda Dezső.

Számos hozzászólás, és a kérdésekre érkezett válaszok tették még emlékezetesebbé az előadást.

A klub háziasszonya hozzáfűzte, sajnos a példaérték ma már kihalófélben van. Szerinte talán az erdélyi magyar-örmény gyökerekkel rendelkező közösségben még élnek azok a gyökerek, amire az őseik tanították a hallgatóságot, de vigyázni kell, hogy az eredeti értékeket megőrizzük.

A klubdelután ezúttal is az őszi programok ismertetésével folytatódott, majd az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület örmény képviselőjelöltjeit ismerhettük meg, akik a főváros kerületeiben indulnak az októberi kisebbségi önkormányzati választáson. *(Felhívás a 29. oldalon!)*

A műsor végén Dr. Garda Dezső dedikálta könyvét, és a szeretetvendégség sem maradt el.

A Fővárosi Örmény Klub augusztusi közönsége

Dr. Garda Dezső

Erkölc és tisztesség a gyergyószentmiklósi örmény közösségben

Mi tartotta fenn az örmény közösség által kialakított erkölcsi kódexet az évszázadok során? Hogyan fogalmazódott meg az örménységénél az életigazító normák rendszere? Milyen mértékben, feszültek szembe az emberek az erkölcsi elvekkel, a mindenkori bibliai parancsolatokkal?

A gyergyószentmiklósi örmény társadalom és az örmény közösség tagjainak erkölcsi tartásának jobb megismeréséhez ismernünk azt az értékrendet, melyet az örmény közösségek az évszázadok során kialakítottak. Ennek az értékrendnek a XIX. század eleji írott emlékeit főleg a Kereskedői Szék jegyzőkönyveiben lehet nyomon követni.

A Mercantile Fórum jegyzőkönyveiben rögzítették a méltatlan, a nemtelen, a rossz, közösségre káros, a büntetendő cselekedeteket. A jegyzőkönyvek azt is tükrözik, hogy az ítéletmondók, milyen érdekek védelmében büntettek az erkölcsi normák ellen vétőkkel szemben, mit láttak súlyosnak, mit nyilvánítottak bocsánatos bűnnek. A Kereskedői Szék döntéshozó tagjai az ítéletek meghozatalakor, figyelembe vették a panaszosok vagy éppen bántalmazottak alkati, viselkedésszerű sajátosságait.

A fórum döntéshozói a verekedések utáni határozatok meghozásánál legtöbbször a békés megoldást keresték. Ha a sértett felek a Fórum előtt megbékéltek, akkor a Kereskedői Szék az ellentét megoldottnak tekintette. Ilyen vitáról olvashatunk az 1813. január 13-i jegyzőkönyvben is. E szerint „Gyergyó Szent

Miklósi Csorsza Jakab panasolja, hogy Dobribány Lukáts, eö kegyelme minden igaz ok nélkül meg verte, és a Visum repertumot is bé adván kéri az illendő elégtételt ki szolgáltatni. Dobribány Lukáts magát azzal menti hogy Csorsza Jakab sok versen tolvajozta és csalónak nevezvén, sok protestátíója után is szidalmazván, ezen sértő szavaival provokálta hogy meg üsse, amindhogy egyszer meg is ütötte, és ezzel azért is nem hibázott hogy a panaszló Csorsza Jakab támadta meg szavaival.”

A bíró és a szenátorok meglepetéssel tapasztalták, hogy döntésük előtt a szemben álló felek időközben kibékültek. „A felek az alatt meg békélvén a Fórum ezen tárgyban továbbra belé sem avatkozott.” – olvashatjuk a Kereskedői Szék határozatában. Ez esetben tehát a fórum döntéshozóinak nem kellett felvállalniuk a békéltetés feladatát. A békéltetésre főleg akkor volt szükség, ha az egymással szembefeszülő személyek fontos tisztséget töltöttek be a Mercantile Fórum keretén belül. Ilyen volt többek között Cziffra Jakab és Czárán Antal közötti ellentét, amikor is a fórum kötelességének vélte a két fél kibékítését. A jegyzőkönyv szerint „Cziffra Jakab és Czárán Antal atyánkfiai egymás ellen való egyenletlenségekben nem tanál a Mercantile Fórum valóságos okot, mely hivatalok vagy becsületek ellen fel vétetnek és azért akármelyik ellen is büntetést mondhatna, hanem mind a Fórumnak tagjait inti ezen Marcantile Fórum hogy egymás ellen való szólalko-

zást kerüljék el, hogy az által hivatalokat ne kisebbsítsek, és a perlekedőket, s alattvalókat ne botránkoztatassák, mert valamint a tanácsbélieknek a köznép előtt személyje tiszteletben, hivatalja tartozik, úgy a tanács bélieknek is maguk viseletek által meg kelljenek érdemelni a tiszteletet, mindenik pedig maga alkalmaztatása szerint hivatalában mind addig megismertetik, mégis tartozik, míglen maguk viselete által megérdemli.” Hasonló esettel találkozunk 1842. február 10-én, amikor is Kiss Jakab örmény kereskedő Frunkutz Péter általi „megvertetéséért, s szidalmazásáért elégtételt kér.” Frunkutz Péter a következőképpen mutatta be az esetet: „amidőn egy a panaszosnak eladott szekér árát, s más tartozását megkérte volna, a panaszló által előbb szóval megdorgáltatott, azután lökdöstetett, annak utána a bé panaszoltatott is magát védelmezve öszve kaptak.” A fórum döntéshozóinak azonban sikerült a megbékélés irányába befolyásolnia a két felet még a határozat meghozatala előtt. A felek kibéküléséről a határozatban a következőket olvashatjuk: „Minek előtte ítélet alá bocsátatott volna mind a két felek önkéntesen megbékélvén oly formán, mi szerint Frunkutz Péter megismervén hibáját, ezen Mercantile Fórum színe előtt nyilvánosan Kiss Jakabot megkövette, mindazon által Kiss Jakab által eladott szekér dolgot Urmánzi János kötelezte magát a Frunkutz Péter Compániájával ki egyengetni.”

A fórumon nem mindig simították el a vitázó felek közötti ellentéteket. Halas Dávid és Urszuly István esetében a Kereskedői Szék már határozottan büntetett. Urszuly István örmény kereskedő azt panaszolta, „mai napon a midőn az utzán lefelé jött volna Halas Dávid

nagy káromkodások között reája támadván arczul csapta és veszedelmes élete ellen való fenyegetéseket tett, kéri az illő elégtételt ki szolgáltatni.” A határozatból alapos kivizsgálásra és megfontolt döntésre következtethetünk. „Mivel az ütés ki nem világosodott – olvashatjuk a határozatban – mindazonáltal maga sem tagadgya Halas Dávid, hogy hozzá csapott Urszuly Istvánhoz és karmolta is, sőt a Fórum előtt nem irtózott azt ígérni hogy meg veri, ha ellene áskálódik és ezzel az igazság ellen rugódozik, magának bírja akarván lenni. Most ugyan a meg érdemlett árestumot a Fórum megengedi azzal az ígérettel hogy ha még továbbra ilyen hibával fog vádoltatni, kétszeres büntetés alá fog vetetni, a Fórum taxáját 5 R forintot fizesse vissza Urszuly Istvánnak, és szidalmazásaiért kövesse meg.”

Az örménység számára a tettelegességet nemcsak a testi bántalmazás jelentette. Szerintük a megfontolatlan szónak, sértésnek, rágalmozásnak is befolyása lehetett az emberek közötti kapcsolatokra. A Mercantile Fórum jegyzőkönyveiben számos panasz esetében megtalálhatjuk a méltatlan, a nemtelen, közösségi kapcsolatokra káros, a büntetendő kijelentéseket. A jegyzőkönyvek viszont azt is tükrözik hogyan büntetik az erkölcsi normák ellen vétőket, mit lát súlyosnak az ítélelhozó és mit tekint bocsánatos bűnnek. A fórumhoz fordult többek között Polgár Jakab, aki azt panaszolta, hogy Kritsa Péter feleségét egy forzet keszkenő el orozásával vádolta. A panaszos azt kérte Kritsa Pétertől „hogy vagy állítását megbizonyítsa, vagy a panaszló feleségét a rossz hírből tisztítsa ki.”

Hasonló szigorral büntették az egyházi elöljárók rágalmozását is. Így az örmény

plébános, Jákobi István 1810. július 5-én azzal a panasszal fordult a Mercantile Fórumhoz, „hogy Tarisnyás János az örmény ecclesia curatorát betsülete ellen való túl motskos szókkal bestelenítette és azért illendő elégtételt kíván.” Mivel a rágalmozás nyilvánosan történt az örmény pap a következő személyeket adta fel tanúknak, állítása bizonyítására: „Dobribán Miklós, Csercsejés János, Azbé Thodor, Azbé Gergely, Gorové István, Dobribán István, Bokor Pálné, Isák Miklósné, Verterutz Chádárné, Vártus Mária, Sáska Antal, és Zakhariás Keresztes.” A tanúk kihallgatásáról, főleg pedig a kiszabott büntetésről a következőket olvashatjuk a fórum jegyzőkönyvében: „Az elő állított bizonyságok Tarisnyás Jánosnak több erköltstelen hibái között azt valják, hogy Tarisnyás Jánosnak szájából hallották légyen, hogy az fórum csak az kurváknak és latroknak térszen igazságot, és maga is gyermeket csinálván Várbet Jánoshoz fogja küldeni, mivel maga is Várbet János valóságos lator, és az örmény asszonyok latra, s több hasonló motskos szókkal mind az tisztelendő plébánust, mind Mercantile Fórumot illetvén valóságos botránkodást okozott, mind beszédével, mind cselekedeteivel, aki egy valóságos erköltstelen, hazug beszédű embernek bizonyítván, másoknak példájukra, hogy továbbra az erköltstelenségben ne gyakorolja magát, és betsületes életre térjen ez úttal jó 25 pálcza ütésekkel büntetettik, és 8^{ad} napig fogságban tartatván kenyéren és vízen böjtöljön, és ha botránkozató életében meg nem fog jobbulni az örmény lakosok közül ki fog vétetni.”

Az örmény közösség a **családot**, s ezen belül a férj és a feleség közötti kölcsönös tiszteletet tekintette a társadalmi és az er-

kölcsi élet alapjának. Talán példaértékű az a mód, ahogy a házastársak közötti, egymás iránti megbecsülésről fogalmaztak 1808. március 21-én „Zárug Márton és felesége Frunkutz Mária között való egyenetlenségben”. Ez alkalommal a fórum által „meghatározottat, hogy az asszony, amint egy betsületes asszonyhoz illendő, és az Isten is világi törvények megkívánják férjfit megbetsülye, magát igazán és tisztán viselye, hogy alkalmatosságot ne szolgáltatson maga zabolátlan életével a viszontagos életre, e mellett a férj is köteles lészen feleségít illendőül megbetsülni, és néki szemre hányásokat/ mely legnagyobb oka az rossz életnek/ nem tenni, és mindenik félnek eltiltatik az olyan házakhoz való járás, melyek okozzák addig való háborgós életeteket, és e mellett élyenek csendes életet.”

A Mercantile Fórum a **szülők tiszteletét** is megkövetelte és szigorúan büntette azokat a felnőtt személyeket, vagy serdülőkorú ifjakat, akik konfliktushelyzetbe kerültek apjukkal vagy anyjukkal. „Bogdány Jánosné Fitzus Therésia – olvashatjuk az 1819. július 26-i jegyzőkönyvben –, hogy a fia Bogdán Lázár által meg kurváztatott, s öléssel fenyegettetett, s meg is ölettetett volna, ha más szomszédok nem ellenzették volna, azért illő satisfactiót, és jövendőbeli bátorságot kér.” A Kereskedői Szék igen szigorúan büntette az anyját nem tisztelő ifjút. A határozat szerint: „A panaszoltatott fiú erköltstelensége, és a panasz valósága megvilágosodván, meghatározottat, hogy ezért erköltstelen fiú most szenvedgyen 25 pálcza ütésekkel, az el vett derekajt adgya vissza, az panaszló édes anyát kövesse meg, s a felesége is publice intetessék meg a maga leányi

kötelességére, s az anyósához való hívségre s tiszteletre, a panaszoltatott pedig akkor el fog botsáttatni, ha 48 óra alatt jó kezeset ad arról, hogy az édes anyát megbetsüli azon és ezen ítélő szék bíráin bosszút nem áll, hanem betsületesen viseli magát. Határozottat különben mind gyilkoló szándékú rossz fiú a Tekintetes Királyi Bíró úrnak által fog adattatni közkereset alá való vettetés végett.”

A Mercantile Fórum keretén belül igen nagyra becsülték a tisztességet és a becsületességet. Gyakran adtak ki valakinek a becsületességéről ú. n. „testimóniumot” mely gyakran felért a dicséző oklevéllel is. Ilyenszerű dicséző elismerést kért Ursuly Lukátsné is fia magaviseletéről. A jegyzőkönyvben ezzel kapcsolatban a következőket olvashatjuk: „Ol-

vastatik Ursuly Lukátsné könyörgő levele melyben fiának Ursuly Kristófnak élete folytatásáról, s magaviseletéről kér testimoniumot adatni.” Kérésére a Fórum tagjai szinte egyhangúan fogalmazták meg a következő választ: „Amint közönségesen tudva vagyok betsületes élete, s viselete fojtatásáról hogy soha is eddig elő rossz társaságban nem elegyedett adassék testimonium.”

A fenti esetekből kitűnik, hogy a Mercantile Fórum nemcsak szerveztségével tűnt ki, hanem azzal is, hogy tagjaitól megkövetelte az erkölcsös viselkedést és a tisztességet. A kereskedőktől és kézművesektől egy olyan értékrendet követelt, amelyben fő helyre került a közösség érdeke és az egymásért való felelősség tudata.

Fővárosi Örmény Klub

2010. szeptember 16. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor:

Mozgóképregény

– a Korbuly család XX. százada – filmvetítés (75 ’)

(Rendezte: Péterffy András, operatőr: Kurucz Sándor, szerkesztette: Korbuly Judit, gyártó: Dunatáj Alapítvány)

Beszélgető partnereink:

Korbuly Andrea – Korbuly János unokája, Korbuly Ádám – Korbuly János dédunokája, valamint Péterffy András rendező

A beszélgetést vezeti:
dr. Issekutz Sarolta

Rendezői: Fővárosi Örmény Önkormányzat
és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Április 24 – avagy mit üzen a genocídium?

A magyar állam a huszadik század kezdete óta mindig is kesztyűs kézzel bánt a török érzékenységgel. Például 1936-ban, amikor Budavár török alóli felszabadításának 250-ik évfordulójára emlékműveket állítottak a Várba. A Bécsi kapunál két egymással szemben álló emlékművet fedeztetünk fel. Baloldalt egy hatalmas méretű emléktábla hirdeti:

„In memoriam heroum christianorum, pro urbe Buda mortuorum”, míg jobboldalt, a keresztet emelő angyal talapzatán hasonlóképpen azt olvashatjuk, hogy Buda a szolgaságból a szabadságra támadt fel. Seholy szó arról, hogy itt törökök voltak 1686-ban, nem pedig portugálok, vagy bantu négek.

(A méltányosság úgy diktálja, hogy hozzátegyük: ugyanekkor építenek síremléket a Sziavus aga rondellán Ali Abdurrahman utolsó budai pasának, ráírván: méltó ellenfél volt... és ez nagyon helyes. De csak ebből a szimbolikus síremlékből tudjuk, hogy az ellenfél a törökök voltak.)

Miért is várjuk ezután, hogy a magyar állam ma elismerje az 1915-ös népirtást?

Mi van a háttérben? Miféle török érzékenységet kell így körülpátolgatni (s kellett korábban, 1936-ban is)?

Az egyik oka nyilván némi eredendő Habsburg-ellenesség volt, amely máig hat és valamiképpen a török-pártiság oldalára állította az országot (vagy annak egy részét). A másik ok azonban valamiképpen politikai, momentán aktuálpolitikai – de így lehetett ez korábban is. Törökország valamiért fontosabb nekünk, sem hogy a magyar állam kiállna másfél millió örmény meggyilkolása emlékéért. Hogy mik ennek az okai, csak sejtethetem, de nem vizsgálhatom.

(Mert azt ugyebár, hogy Rákóczi befogadásáért, majd a 48-as szabadságharc számos alakjának törökországi befogadásért Magyarország cserébe ennyire hálás legyen, azt senki sem gondolhatja komolyan.)

Nézzük Örményországot. A mai Örményországot szinte körülöleli Azerbajdzsán; északon határos Grúziával, nyugaton-délnyugaton Törökországgal s csupán egy kis, délkeleti szakaszon Iránnal – amely szintén nem megnyugtató ország. Hogy mindebből miféle következtetéseket lehet levonni? Azt mindenképpen, hogy Örményországot többé-kevésbé ellenséges népek, országok veszik körül. Ellenségesek a szó alapvető értelmében: szerintük örményeknek valójában nem kellene létezniük.

Ezzel szemben Magyarországot nem veszik körül alapvetően ellenséges népek, országok: egyik szomszédunk sem áhítzik arra, hogy eltöröljön minket a föld színéről. Ez így van akkor is, ha sokan csak a szerb, román vagy szlovák nacionalisták szavait hallgatják és hallják meg.

A genocídiumot mi, örmények és mi, örmény származásúak sokszor emlegetjük. Együtt élünk az emlékével. De most beszéljünk azokról a dolgokról, amelyek azóta, esetleg éppen mostanában történnek. Azokról a dolgokról, amelyek szinte szó szerint körülvesznek bennünket, és nemcsak április 24-én.

Legalább néhány szó erejéig azonban fel kell idéznünk, mi is történt 1915. április 24-én. Fel kell idéznünk, mert magyar honfitársaink közül sokan nem tudják. Nem, hogy dátumszerűen nem tudják, hanem magát a tényt sem nagyon ismerik. Nos, 1915. április 24-én éjjel Konstantinápolyban körülbelül 250 örmény értelmiségit letartóztattak s még aznap éjjel ki is vé-

gezték őket. Ezt a napot tartjuk a hivatalosan meginduló örménygyilkolás emléknapjának, amely az elkövetkezendő másfél-két év során körülbelül másfél millió örmény pusztulását sodorta magával. (Ez volt Hitlerék előképe 1939 decemberétől, a Varsóban végrehajtott, úgynevezett „A-B action” során: kiirtani az ellenség értelmiségét a fővárosban.)

Népiertás volt ez – mondjuk mi. Mi, örmények, és mi, örménymagyarok, valamint még sokan a világban, összesen huszonkét ország.

Szó sincs népiertásról – mondják a törökök. Csupán néhány hazaárulót és kémet végeztek ki, akik akadályozták a török hadsereg háborús tevékenységét, például a Dardanellákat meg akarták nyitni az ellenség – ez esetben az angol, orosz és francia – csapatok előtt. Ezzel kapcsolatosan pedig óhatatlanul sor került az örmény népesség kitelepítésére, elsősorban a szíriai sivatagban fekvő Deir ez-Zor (mai nevén Dayr az-Zawr) városába. Az, hogy a mai Szíriában fekvő városhoz vezető sok száz kilométeres, sivatagi úton a mindennemű ellátmány nélkül hajtott menetek elpusztultak, részletkérdés. A sok egyéb iszonyat ugyancsak részletkérdés.

Arról már ne is beszéljünk, hogy igen sok helyen – a mai Törökországon belül is, az örmény otthonokban – rémületes mészárlásokra került sor. Sok-sokezer örmény viszont elmenekült, Európa felé. Ma az örmény szórványvilág tekintélyes részét az 1915-ös menekültek alkotják. Csatlakoztak a korábbi örményülözések leszármazottaihoz, akik közül sokan már a nyelvet sem tudják, de él bennük az örménység tudata. Miről van szó?

Idézzük fel II. János Pál levelét, amelyet még örményországi látogatása előtt, 2001. február 2-án írt:

„Az örmény közösség keresztségével, ami a polgári és a katonai vezetők megtérésével kezdődött, a nép új identitása született, mely az örménységnek elválaszthatatlan sajátossága lett. Attól kezdve lehetetlen volt örménységről beszélni anélkül, hogy annak ne lett volna lényeges része a Krisztusba vetett hit. Sőt, maga az örmény kultúra rendkívül erős indítást kapott az evangélium hirdetésétől: az örménység egészen sajátos karaktert adott az evangelizálásnak, s ugyanakkor az evangélium hirdetése nagyon erős indítást adott a nemzeti kultúrának.” Tovább: „A Szent Szahak katolikussal együttműködő Meszrop Mastoc műve, az új ábécé lehetővé tette az örményeknek, hogy a szírek és a görögök kultúrájának, teológiájának és lelkiiségének legjobb elemeit fogadják be...”

Ez az értékteremtés, ez a lelkiület számos, környező népek nem tetszett. A terjeszkedés, a másvallásúak elnyomása, kiirtása kísérte az örmény népet igen sok évszázadon át. Ahogyan ismét csak II. János Pál idézett levelében írja:

„...sokszor történtek hasonló dolgok, egészen a 19. és 20. század fordulójának örményirtásáig, melynek csúcspontja 1915-ben volt, amikor az örmény nép soha nem látott erőszak áldozata lett. Ennek fájdalmas következményei mind a mai napig láthatók az örmény szórványokban, ahova sokaknak menekülniük kellett. Emlékeztük nem halványodhat el.”

„Emlékeztük nem halványodhat el.” – Nos, a magyar tudatban, köztudatban elhalványodott. Sőt, jószerivel föl sem sejtett. Alig tud róla valaki valamit, s amit tud, az is alapvetően egy regényből, tehát egy irodalmi fikcióból táplálkozik: „Igen, valamikor én is olvastam *A Musza Dagh* negyven napját...”

1915-ben például éppen a törököknek, pontosabban az Ifjútörökök mozgalmának, az itihadoknak sikerült megszerezniük a kurd népesség támogatását, amely sajátos katolikusságban él; de melléjük állt a mohamedán vallású azeri népesség, bizonyos mértékig pedig a grúz (amúgy ortodox keresztény) népesség is. Magyarán: felekezetre való tekintet nélkül szinte mindenki.

Alapvetően szó sincs tehát vallási indítékról – vallási köntösbe bújtatott indulatokról annál inkább. Még pontosabban: a másság elviselhetlenségéről van szó, arról, hogy az emberek – különösen, ha szegények, ha nyomorognak – igen könnyen ugranak egy bizonyos jelszóra: „amazok a hibásak”!

Igen, az örmények „hibásak” voltak, mert igyekeztek rendet tartani a házuk táján. Az örmények hibásak voltak azért is, mert jó gazdaként, jó kereskedőként, jó tudósként némi tekintélyre, esetleg vagyonra tettek szert, ugyanakkor tartották vallásukat. Ráadásul már a korábbi évszázadokban elvitték kultúrájukat messzi földre – akár menekülteként is –, például Velenecébe a mechitaristák, például ide, a Kárpát-medencébe később „egyesült keresztény” bevándorlók. Ahogy II. János Pál írta: „az evangélium hirdetése nagyon erős indítást adott a nemzeti kultúrának”.

Ismétlem: népek estek egy népek, emberek egy másik féle embernek.

Fölmerül azonban ezzel kapcsolatban egy kérdés: ki emlékezik?

A kérdést ezúttal az egész világ viszonylatában teszem föl. Tehát: elég-e a genocídium egyik rész-eseményét feldolgozó Franz Werfel-regény? Elég-e Atom Egoyan filmje? Antonia Arslan könyve? Röviden: elég-e, ha mi örmények és mi, örmény származásúak emlékezünk? Meg

még néhány, tisztességesen gondolkodó ember? Van-e perspektívája, kifutása a mi emlékezésünknek? Vagy megmarad családi keretek között? Megmarad a gyermekek, unokák körében? Persze, elsősorban ott kell megmaradnia, és elsősorban mi magunk vagyunk felelősek azért, hogy leszármazottaink soha ne feledjék 1915. április 24-ét, valamint az előtte és utána történeteket. (És persze ugyanúgy, ahogy korábbi, vagy későbbi népiertásokat sem feledhetünk! Sem olyanokat, amelyek velünk estek meg, sem olyanokat, amelyek másokkal.) Hiszen minden népiertás egy tőről fakad: ez a Káin lendülete Ábel ellen, akinek az áldozatát – úgymond – az Úr szívesebben fogadta.

De ha az áldozat önmagunkért való – ha tehát csupán szűk, egyéni érdek miatt hozzuk –, akkor biztos, hogy az Úr szívesen fogadja? Vajon, az a török fiú, aki Hrant Dinket, a féltörök-félményi újságíró 2007-ben meggyilkolta, áldozatot hozott? Hiszen Ogiun Samas bőrtönt kockáztatott a gyilkossággal, azaz – úgymond – „áldozatot hozott”. (Én viszont tudom, hogy az áldozathozatal másról szól. Az áldozat semmiképpen nem mások elpusztítása, akár a saját pusztulásunk árán is... az áldozathozatal valami más.)

Mindent meg kell tennünk nekünk, örmény identitásúaknak azért, hogy valamilyen módon – bizonyára lassan – a világ megismerje az örmény nép szenvedéseit.

Kérdés, hogy mit tegyünk? Beszéljünk róla? Igen, beszéljünk a magunk genocídiumáról és a másokról. Írjunk róla? Igen. Csináljunk róla filmet? Igen. Zenéljünk, készítsünk szobrokat, vagy mit tudom én, mit... igen!

Különös dolog, hogy például Izrael népe – amely rákényszerül, hogy az ellenséges arab-mohamedán tömegektől körülveve le-

hetőleg jó kapcsolatokat ápoljon Törökországgal – saját jóérzése ellenére inkább nem beszél az örmény genocídiumról. Nem akarja sérteni a törökséget. (Részben ugyanúgy, akár Magyarország.) Még különösebb azonban az, hogy míg a holokauszt egyes számú előidézője és végrehajtója, a németiség leszámolt a múltjával és őszinte kapcsolatokat tud ápolni a zsidósággal, addig a törökség mindegyre egyszerűen képtelen az örményekkel szemben. Mindeddig legalábbis.

Nekünk tehát beszélünk kell a genocídiumról.

Számomra erről szól április 24-e. Arról, hogy ez a nap akkor lesz igazán az emlékezés napja, amikor nemzetek, országok

meghajtják a fejüket. Elsősorban persze az én hazám, az én nemzetem hajt fejét – szeretném remélni.

Nem arra gondolok, hogy „mártír nemzetek világa”-vá váljunk –, de arra igen, hogy tiszteljük egymást, hogy vegyük tudomásul: neki is fáj valami. Félvállról vételel, gyűlölködés, vádaskodás, mondvacsinált képzetek... bármi efféle csak ront a viszonyainkon.

Úgy érzem, mindez ma ugyanolyan fontos, mint lett volna akkor, 1915. április 24-én, amikor népek estek egy népnek, emberek egy másik féle embernek. Politikusoktól felbőszítve. Fontos ez akkor is, ha bármennyire szegények, nyomorultak vagyunk.

dc

Magyarörmény voltam Bécsben

Bécs. Az egykori király és császárváros. Vonzereje ma is óriási. Hangulata „gemütlich.” Nézem a meghívót, az első független Örmény Köztársaság kikiáltásának 92. évfordulója alkalmából invitál Dr. Ashot Hovakimyan nagykövet úr.

Az európai örmények otthonába, a minket képviselő nagykövetségre. Bécsbe. Örömteli várakozással indulunk útnak. Bécsbe érve egy szálloda portáján kérek segítséget. Segítenek. Úgy ahogy ebben a városban szokásos.

A recepciós kinyomtatja az útvonalat a célig. Nézem és örömmel veszem tudomásul, hogy a schönbrunni kastély szomszédságában leszünk mi örmények.

Az örmény nagykövetség épülete is igazodik környezetéhez, stílusos, hívogató.

Kívülről. Belülről otthonérzetet sugall. Nagy családként örülünk egymásnak szerette Európából.

A nagykövet úr jóságos családfőként üd-

vözöl és feleleveníti budapesti látogatását. Nagyon jól érezte magát, szívesen jön máskor is. Természetesen invitálok.

A fogadás jó lehetőséget nyújt a barátságok megkötésére, felelevenítésére. Így tudunk hosszasan beszélgetni más küldöttségekkel is.

Meglepő volt számomra, hogy Európa nyugati diaszporáiból is eljöttek sokan.

Nagy a világ, ennyire szétszóródtunk.

Egy-egy ilyen találkozó újra közelebb hoz minket egymáshoz. Ez az örömteli érzés alakult ki bennem, amikor a búcsúra került sor.

Visszafelé természetesen a schönbrunni szépségeket is útba ejtettük, majd egy nagyon szép és tartalmas nap emlékével gazdagabban, örménységünkben megerősödve érkeztünk haza.

Wertán Kinga

Terézvárosi és Fővárosi
Örmény Kisebbségi Képviselő

Nagyboldogasszony napi búcsú augusztus 15-én Erzsébetvárosban

Zsúfolásig megtelt a nagy hőség ellenére az erzsébetvárosi nagytemplom. Dr. Jakubinyi György gyulafehérvári érsek, örmény apostoli kormányzó idén is megtisztelte a kis örmény katolikus közösséget részvételével. A szentmisét Szakács Endre szamosújvári plébános, vikárius celebrálta Babota Ferenc medgyesi és erzsébetvárosi plébánossal, szentbeszédet mondott Adorján Gábor szentágotai plébános. Az ünnepi szentmise fényét emelte a gyergyószentmiklósi vörösköpyegesek felvonulása és a szamosújvári, a gyergyói és medgyesi egyházi kórusok közreműködése. A 35 fok ellenére sokan vettek részt a körmeneten is, majd megközelítőleg félszázan a szeretetvendégségen Erdély különböző részeiből és Magyarországról. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke idén is részt vett a búcsún ugyanúgy, mint az elmúlt 15 év során.

M

Szentbeszédet mondott Adorján Gábor szentágotai plébános

A szentmisén zsúfolásig megtelt az erzsébetvárosi nagytemplom

Az erzsébetvárosi virtuális örmény múzeum tájékoztatójából: Az Erdélyi Örmények Múzeumi Gyűjteménye Erzsébetváros, Szeben megye

Az erzsébetvárosi (Szeben megye) Apafi kastély három termében és tágas előterében, a Romániai Múzeumok Országos Hálózatának és partnereinek segítségével megnyílt az Erdélyi Örmények Múzeumi Gyűjteménye. A gyűjtemény létrejöttének háttéréül az Erzsébetvárosi Örmény Közösség Újraélesztéséért program (A.R.C.A.) szolgált.

A gyűjtemény az Erdélybe települő örmények poggyászaiban szimbolikusan megjelenő emlékeket és emléktárgyakat mutatja be. A képek, eszmék, tárgyak és fotográfiák az erdélyi örmények történelméről, vallásáról és magánéletéről meséinek. Egy olyan közösségről, amely a romániai, történelmi örmény diaszpóra sajátos színterét képezi. Miért? Mert katolikus, magyar nyelvű, a Habsburg birodalom által hivatalosan is elismert közösségről van szó.

A kiállítás pillanatfelvétel érkezés és indulás között. A termekben bemutatott bőrdöngök az összecsomagolás / kicsomagolás szakaszait, a beköltözés és letelepedés, illetve szétszóródás és száműzés váltakozását jelenítik meg.

Magánélet

Az erzsébetvárosi örmények magánéletét bemutató terem poggyásza a Szentpétery, Dániel és Bakk-Calinescu családok emlékeit hordozza. A nemes Szentpétery család hat generációját átfogó fényképeket, a „Béla Albert” büfé (Dániel család) üdítőinek és édességeinek kavalkádját, az egykori örmények meséibe csomagolt tár-

Apafi kastély főbejárata

gyakat, könyveket és recepteket (Bakk-Calinescu család) láthatunk itt.

A tárgyi vagy multimediális gyűjtemény mindezeket az erzsébetvárosi, szamosújvári, gyergyószentmiklósi vagy szépvízi örmény otthonok részleteivel egészítik ki: védelmező szentképekkel díszített barokk homlokzatok, boltozott épületbelső, elegáns nők, férfiak, gyermekek arcképei, bútorok, személyes vagy dekoratív tárgyak, egy zongora...

Vallás

Az örmény közösség vallásának szentelt terem identitásuk és hagyományaik megmaradásának fő tényezőjét, az örmény katolikus egyházat mutatja be.

Az örmények hitüket művészi, kivételes szépségű miniatúrákban is megjelenítették. A gyűjtemény „poggyászaiban” több évszázados, igen kifinomult kalligráfiával és miniatúrákkal díszített kéziratok digitális másolatait találjuk, amelyek az örményeket önazonossá-

guk értékes megjelenítőiként kísérték Kilikiából, a Krím félszigetről vagy Ciprusról, Lengyelországon és Moldván át, Erdélybe vezető szakadatlan vándorlásuk során. Az erzsébetvárosi örmény közösség a XVIII. század közepén 34, arannyal befuttatott oldalakat tartalmazó kódexet (vallásos tárgyú kéziratot) küldött a Vatikánba. Minderről az itt található „csomagokat” felnyitva tudhatunk meg többet.

Apafi kastély belső udvarán kézműves vásár az erzsébetvárosi napok alkalmával

Történelem

Az erdélyi örmények történelmét bemutató terem egyben Erdély történelmének is teret ad. 1671-ben I. Apafi Mihály fejedelem, egybe az 1552-ben épült kas-

tély ura, engedélyt adott 3000, Moldvából menekült család letelepedésére. Az örmény családok szinte minden erdélyi településen poggyászt bontottak, és a közösség érdekébe kifejtett tevékenységük elismeréseként különleges, szabad királyi város rangot nyertek Szamosújvárnak (Örményváros, Armenopolis), és Erzsébetvárosnak (Elisabethopolis).

A gyűjteményben megtalálhatók I. Apafi Mihály fejedelem és Mária Terézia arcképei, néhány kiváltságlevél digitális másolata, és további a város udvaraiban szétzört történelmi emlékek is.

*

Erzsébetváros a Segesvár és Medgyes közötti úton található (E20) 20 km

Látogatási időszak:

Kedd–vasárnap 10.00–15.00 (Hétfő zárva)

Kapcsolat: Angela Ivan

Tel: 0757030171

További információ:

www.muzeularca.ro

Felhívás!

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület felkéri főleg az Erzsébetvárosból elszármazott családokat, hogy családi dokumentumtárakból, fényképeikből, a város, a család múltját megelevenítő dokumentumok digitalizált változatát, azok leírásával együtt, az egyesület részére megküldeni szíveskedjenek. Az így összegyűjtött dokumentumokat továbbítjuk a digitális múzeum számára, hogy bővítsük annak anyagát az örmény gyökerű magyarok múltjának minél szélesebb megismerése céljából.

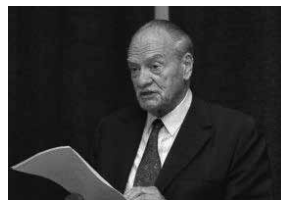
A szerk.

Viziné Debreczy Ildikó

Egy magyarbarát francia diplomata

Dr. Száva Tibor Sándornak, az Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek július–augusztusi számában megjelent írásából értesültem, hogy a Trianoni békediktátum 90. évfordulója alkalmából, Párizsban a tiltakozó nagygyűlésen felolvasták Dr.

Bernard Le Calloc 'H

Bernard le Calloc 'H párizsi professzor „Nemcsak a magyaroknak fáj Trianon” címmel írt levelét.

Úgy hiszem sok olvasó elgondolkodik azon, hogy mindezeket egy francia nemzetiségű ember írta. Tudni kell azonban azt, hogy a professzor úr nemcsak szavakkal fejezi ki érzéseit ezzel a történelmi igazságtalansággal szemben, hanem egész eddigi életével és munkásságával igazolja a magyarság iránti rokonszenvét.

Már évek óta levelezem Vele, és most már személyesen is megismerhettem a tudós professzort, aki 2010. július 3-án, Marosvásárhelyen átvehette a Székely Nemzeti Tanács által adományozott Gábor Áron díjat.

Eddigi ismereteim és az ott elhangzott laudáció által megértettem azt a gondolatát, hogy nemcsak a magyaroknak, hanem sok jóérzésű és igazságszerető franciának is fáj, ami Trianonban történt. Talán éppen ezért foglalkozott a professzor úr oly sokat a magyarság, a székelység kimagasló egyéniségei munkásságának kutatásával.

A körülmények úgy hozták, hogy több évig Gödöllőn a premontrei gimnáziumban tanított francia nyelvet, majd a budapesti francia követségen teljesített szolgálatot. Végül tanácsos volt a francia parlament felsőházában.

Magyarországi tartózkodása alatt tökéletesen elsajátította a magyar nyelvet – felesége szónoki magyar lány volt – és kint tartóan kutatta történelmünket, hagyományainkat, nagyjaink életét és munkásságát.

Történelem-íróként számos cik-

A Trianoni kastély

ket, tanulmányt közölt, több mint 300 foglalkozik Kőrösi Csoma Sándorral.

Legutóbbi könyvei: *Új adatok Kőrösi Csoma Sándorról*, Akadémiai Kiadó, 1998. *Kőrösi Csoma Sándor útnaplója*, Püski Kiadó, Budapest, 2000. *Le Dictionnaire Tibétien D'Alexandre Csoma De Kőrös*, Editions Accordia, Budapest, 2000. *Magyar sorsok Párizsban*, Váci Városvédők Egyesülete, 2007. *Kőrösi Csoma Sándor élet-*

útja korabeli grafikákon és mai fényképeke, Váci Városvédők Egyesülete, 2009. *Correspondance avec Pierre Marzell au suet d'Alexandre Csoma De Kőrös De 1990 a 2007*, Gluphe Editions, Paris, 2009.

Legújabb könyve: *Dr. Gróf Klebelsberg Kunó finnugor politikája*, Gróf Klebelsberg Kunó alapítvány, 2010.

Dr. Bernard le Calloc 'H számos cikket, tanulmányt írt a magyar történelem „fehér foltjairól”. Ugyanakkor számos olyan írást tett közzé a francia és a nemzetközi sajtóban, amelyben szót emelt az elszakított területeken élő magyarság védelmében. 2006-ban két könyvet adott ki a székelyekről és a csángókról a francia közönség számára. Munkássága irodalmi, történelmi, nyelvészeti, földrajzi és néprajzi ismeretekkel gazdagít. Számunkra különösen fontos, hogy a magyar mellett a francia történelemírás eddig nem, vagy alig használt forrása- it és eredményeit használja fel, a történelmi tények pontos és valószerű megvilágítására.

A professzor úr munkásságát Magyarországon és Erdélyben is nagyon nagyra értékelik. A Magyar Köztársaság Érdemkeresztjét, valamint a Kovásznai Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület kitüntetését mondhatja magáénak, valamint a Gábor Áron-Díjat.

Engem, mint Kőrösi Csoma Sándor többgenerációs oldalági leszármazottját Édesapám családja révén, valósággal csodálattal tölt el a professzor úr elszántsága a magyar történelmi múlt és a kimagasló erdélyi személyiségek életének és munkásságának kutatásában elért értékes eredményeiért.

Kolozsvár, 2010. július 21.

Viziné Debreczy Ildikó

végzettsége szerint pedagógus, pszichológus és speciális irányultságú pszichopedagógus, már 37 éves gyógypedagógusi múltra nézhet vissza.

Örmény gyökereiről a Füzetek X. évfolyamában, a 121. számban (2007. március) írt nekünk, a Székelyörmény családi gyökerek nyomában című írásában. Írása olvasható még a 2008-as évfolyam novemberi számában is, Emlékek nyomában címmel. A kolozsvári Hallássérültek Magyar Nyelvű Intézetét 1984 – 1997 között igazgatta, 1994-ben az ő közreműködésével jött létre Kolozsváron a Providentia-Gondviselés-Fürsorge Egyesület, melynek elnöki tisztjét is betölti, 1996 óta. Sok szakmai publikáció szerzője, s gyakran megfordul előadóként konferenciákon és egyéb fórumokon. Több díj, elismerő oklevél nyertese, s előadó a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem speciális pszichopedagógiai szakán. Tagja az Erdélyi Pszichológiai Szemle szerkesztőbizottságának.

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(19. rész)

1848 augusztusában Becskereket teljesen körülfogták a szerb felkelők: délen, Perlasz környékén, a tomaseváci tábor, az alibunári tábor; nyugaton, a Tiszánál sok felkelő volt, akik összekötésben álltak a szenttamási táborral. Mindezek a táborok jól fel voltak fegyverezve osztrák fegyverekkel. A perlaszi táborban 8000 felkelőt helyeztek el. Parancsnokuk Drakulity Pavle császári tiszt volt, aki előzőleg a határőrségnél szolgált tiszti rangban.

Az előállt helyzet rákényszerítette a magyar kormányt, hogy gyorsan és energikusan intézkedjen.

1848. szeptember 1. éjjelén Becskerekről elindult a honvédsereg Kiss Ernő vezényletével. A sereg egy része átkelt a Begán, a mai muzslyai híd helyén, délre vonult, a sűrű nádas védelme alatt haladt a lázadók felé. A sereg másik része Écskán keresztül, az idvori úton érkezett Csenta közelébe.

Az ütközet a hajnali órákban kezdődött és 8 óra körül a lázadók leverésével végződött, de Drakulitynak sikerült elmenekülnie.

Ennek az ütközetnek nagy híre ment egészen a császárig eljutott, aki Kiss Ernőt a győzelméért magasabb tiszti rangba léptette.

A perlaszi tábor szétverése lehetővé tette a magyarok bevonulását Dél-Bánátba. Ernő nem használta ki győzelmét újabb hódításokra, közben viszont Beckserekre, valószínűleg azért, mert Becskereket továbbra is fenyegették a felkelők és a lázongó parasztok,

meg azért is, mert a temesvári parancsnokság ellenszegült a magyarok átkelésének a határon, amely elosztotta a meggyét és a katonai határt.

A tábor szétverése után, Sztratimirovity Bácskából (ahol az ütközet alatt tartózkodott) áttért Bánátba azzal a céllal, hogy megtámadja Becskereket Aradac és Elemér felől. Szeptember 12-én egy kisebb csoport felkelővel Tarasnál átkelt a Tiszán, remélve, hogy szerbeket toboroz a támadásra, de ezt a lakosság elutasította, azzal az indokkal, hogy sok a munkájuk a földeken.

Tekintettel arra, hogy Eleméren nagyobb garnizon létezett, Sztratimirovity nem merete megtámadni Becskereket. Váratlan esemény történt. A hír hallatára, hogy Aradac felől újabb felkelők érkeznek, Esterházy gróf hadseregével harc nélkül kivonult Elemérről és a kastélyból. Ez a döntése érthetetlen volt, mivel Kiss Ernőnek személyes jó barátja volt. Döntésének okát a mai napig sem tudják megfejtetni.

Sztratimirovity bevonult Elemérré, azonban a kastélyt nem bántotta. Az Aradac felől érkező szerb felkelők csoportját ezt megelőzően szétverte a magyar honvédség. Ezek után a kastélyt nagy kár érte, a padlókat felszaggatták, az ajtókat betörték, sok ruha és ágynemű eltűnt, a szekrényeket feltörték és a drága kínai porcelán és ebédlőszervizt ellopták. Tény, hogy ezt nem a felkelők tették, de a bűnösökre a mai napig nem derült fény.

Kiss Ernő 1848. szeptember 14-én értesítette a temesvári parancsnokságot, hogy

a szerbek betörték eleméri kastélyába. A kár 100 000 forint volt.

Esterházy cselekedetének megítélése a katonai bíróság feladata volt. Ernő azonban Esterházy viselkedésével nem sokat foglalkozott. Ennek oka a barátságuk volt. Kritikai észrevételét megtette feléje, és Esterházy a továbbiakban kikerült Kiss parancsnoksága alól. Mindezek után előléptették, majd elhagyta a magyar hadsereget. Átállt az osztrákokhoz, és harcolt a magyar honvédelem katonái ellen.

Ebből az időszakból a Bobor és Dániel családról nincsenek feljegyzések. Az feltehetőleg, hogy átköltöztek Becskerekre.

Időközben a lázadók csapatait parancsnokaik Taras és Csurug felé vezényelték, ahol sikeresen harcoltak. Az egyre szaporodó felkelések arra kényszerítették Ernőt, hogy megsemmisítő csapást mérjen rájuk. Így történt ez július 23-án is Uzdinnál és Pancsovánál, augusztus 3-án Neuzinnál, augusztus 5-én Száracsánál és Eszterházánál, augusztus 19-én újra Tarasnál és augusztus 28-án újra Écskánál. A katonai bíróság állandóan ülésezni kényszerült és sok halálbüntetést osztott ki, amit végre is hajtottak, de ez sem állította meg a felkelőket.

E történetek során a magyar kormány még mindig békés úton akarta megállítani a lázadást, de eredménytelenül. A bécsi udvarban minden magyar minisztert forradalmárnak tartottak, kivéve Mészáros hadügyminisztert, akinek megkegyelmezték. A bécsi udvar még mindig nem volt tisztában azzal, hogy mi történik a délvívidéken. Ferdinánd király ugyan Kiss Ernőt tábornoknak léptette elő 1848 szeptemberében, de Ernő már előtte esküt tett a magyar kormánynak és így első tábornoka lett az 1848-as forradalomnak.

Ernő hivatalos távollétében a felkelők nem nyugodtak, lázadást szerveztek: Ürményházán, Szent Jánoson, Száracsán, Zsigmondfalván, Újbecsén, Ilándsán, Basahidon, Melencén és Kikindán.

November végén Ernő visszatért és átvette a parancsnokságot Vettertől. Egy időben a lázadók összegyűltek a tomaseváci táborban, amelyet Kiss és Damjanich csapatai megsemmisítettek. December 15-én az éjjeli ütközetben Jarkovácánál Knityanint menekülésre kényszerítették, a falut felgyújtották, a lakosság java részét kivégezték, mint felkelőket.

Karakterisztikus eset történt Kumándnál. Elemér felgyújtása után Kiss elindult Kumánd felé, de a kumándi küldöttség a határban megállította és arra kérte, hogy Kumándot ne bántsa. Ernő eleget tett kérésüknek.

Hogy a felkelőket szétverje, Ernő elindult Pancsevó felé, de ez a hadjárat kudarcba fulladt. Ugyanis najdorfi győzelme után Pancsovánál rákényszerült a visszavonulásra. Ez a sikertelenség tisztjeinél elégedetlenséget okozott.

A pancsovai hadjárata után véget ért Kiss Ernő sikeres hadjáratai. Vizsgálat indult Kiss ellen, de Damjanich ezt diplomatikusan lezárta és ezzel a történetek így el lettek felejtve.

Kiss Ernő katonai vezetői szerepe véget ért. Ezt a tényt Vukovics oldaláról Ernő lojálisan elfogadta, de ez nem térítette el hazafiasságától. A honvéd kormány előléptette és fővezérnek nevezte ki, mely feladatát 1849. február 1-én kezdte meg.

Kiss Ernő eddigi parancsnoki teendőit Damjanich vette át, Kiss pedig Budapestre utazott és jelentkezett Kossuth Lajosnál, a honvédelem kormányzati vezetőjénél. Ettől a naptól kezdve Kiss hűen és kitartóan Kossuth mellett volt, akitől felada-

tokat kapott a kormányban. A kormány javaslatára másodfokú érdemrenddel jutalmazták.

Ezekben a napokban, 1849. március 15-e után, az addigi hadügyminiszter, Mézáros Lázár lemondott, a felkínált tárcát Görgei Artúr nem fogadta el, és így ebben a legkritikusabb időben a feladatokat Kiss vállalta el. Ezzel ő lett a hadsereg főparancsnoka.

De a kegyetlen kibontakozás már egészen közel volt.

A temesvári ütközet elvesztése után 1849. augusztus 11-én az Arad mellett Világoson közleményt tettek közzé, amelyben az állt, hogy Kossuth lemondott és az egész hatalmat Görgei Artúr vette át, aki összehívta a katonai tanácsot, amelyen az a döntés született, hogy a honvédség leteszi a fegyvert Rüdiger orosz lovassági tábornok előtt. Ugyanezen a napon a magyar hadsereg letette a fegyvert, a tisztek és Kiss Ernő jelenlétében.

Ezt az eseményt követően Kiss a többi tiszttel együtt részt vett a Rüdiger-nél rendezett ebéden, és az ebéd után, kísérettel Nagyváradra vitték Ernőt, innen Sarkadra, majd Gyulára és végül Aradra, a börtönbe.

A börtönrend szigorú volt. A rabok nem beszélgethettek családtagjaikkal, de a levelezést az aradi börtön parancsnok engedélyezhette. Egyedül Kiss Ernőnek volt megengedve, hogy használja saját evőeszközét, és hogy minden nap levelet írjon.

A börtönben való tartózkodása alatt szelleme nem csökkent, hitt a kiszabadulásban, buzdította társait, hogy ez csak megfélemlítés, és hogy hamarosan szabadlábra helyezik őket. Reménykedett sógora közbejárásában és hitt Haynaunak is, aki nagyon jó ismerőse volt.

A börtönből 1849. szeptember 26-án levelében ezeket írja leányának: „Ne ál-

modjatok többet arról, hogy még egyszer látni fogtok és beszélgettek velem. Életünk napról-napra rosszabbodik, egy percre sem kapunk friss levegőt, még a folyosóra sem mehetünk ki. Megbetegedett a májam a friss levegő hiánya miatt és most már hajlandó vagyok belenyugodni a megbecsztelenített életembe. Ha hoztál valamit, írd, de arra kérlek drága Rózsám, hogy csak szépről írd, de ha másról van szó, ne írd, mert idegeim nagyon megfeszültek és még nehezebb lenne. Én a rossz hírek nélkül sem eszem, sem alszom. Tehát, kímélj meg, ne írd semmiről sem, ami nem bátorító. Ha tudod, szerezd be a szeptember 21-ei, 22-ei és 23-ai újságokat. A boron és kenyéren kívül semmi sem hiányzik. A kosaradat küldöm vissza. Ha tudsz, beszélj a vizsgálóbíróval. Sokszor csókol apád, Ernő, ki holtáig szeretni fog. Tehát eljöhetsz, a parancsnok engedélyt adott rá. Itt küldöm az engedélyt.”

Ez volt utolsó előtti levele a börtönből, az utolsóban pedig ezt írja: „Az Istennel való megbékélés asszonyokhoz méltó. Ezért arra kérlek, ha egy kicsit is szeretsz, vigyázz az egészségedre, magadra és családodra, ki annyira szeret. Ernő”

E levél után Ernőt vasba verték, majd október 5-én 9 órakor neki és a többi rabnak felolvasták a halálbüntetésről szóló ítéletet. Ezek után visszavezették őket céljukba. Az őrséget megerősítették és napi parancsban kiadták kivégzésük végrehajtását. Megtiltottak minden találkozást, kivéve a papot. Mindannyian láncra verve voltak és eluralkodott rajtuk a közömböség. Egyedül Ernőn nem látszott csüggedés, ki még mindig bízott abban, hogy ez csak megfélemlítés. De este már látszott rajta, hogy megbékült sorsával.

Megvirradt és a cellák előtt megjelentek a hóhérok. Kivezték őket és újból felol-

vasták a halálbüntetést. Megkötözték őket öt lépés távolságra egymástól, majd elhangzott a parancs. Minden rab előtt 3 katonát állt.

Újra elhangzott a parancs, kardvillanás majd sortűz.

*

Egy idő után, egy bizonyos összeg kifizetéséért Kiss Ernő holttestét a legnagyobb titokban exhumálták, majd Katrinára szállították, ahol a családi sírboltban temették el testvére és nagybátyja mellé.

Teljes huszonhárom év után, 1872-ben földi maradványait Katrináról Elemérré szállították és katonai tiszteletadás mellett a családi kriptában helyezték örök nyugalomra az eleméri Szent Augusta templomban.

A háború viharának elcsendesülése után, 1849-ben a kormány a felkelőket számszámolta, de a következményeket megérezte Dániel Augusta is.

A háború idején Augusta kitűnt, mint jó ápolónő, aki az eleméri kastélyban gyógyította a sebesülteket. A háború végén, 1849-ben Temesváron letartóztatták és börtönbe zárták. Az állandó kihallgatásokon arra kényszerítették, hogy árulja el hol van Szent István koronája. Minden kérdésre és fenyegetésre nemmel felelt.

Két hónapot töltött a börtönben, majd házi őrizetben tartották az eleméri kastélyban, ahol két évet töltött teljesen elszigetelve.

Az aradi kivégzés után Kiss Ernő birtokait elkobozta a pénzügyminisztérium, majd az igazságügyi minisztérium rendelkezésére 1849-ben átadásra kerültek Ludovikusz Pirat de Bihainnak, Bánát kormányzójának, aki Csekonits gróf leányát vette feleségül. (Ludovikusz 1862-

ben Budapesten egy balesetben vesztette életét, az eleméri katolikus temetőben temették el. A II. világháború után a sír feltörték és kirabolták.)

1867-ben a magyar kormány rehabilitálta Kiss Ernőt, és vagyonát visszaszámaztatta örökösökének. Csak az eleméri birtok 12 000 hold földet tett ki, amelynek értéke 5 millió forint volt.

A birtok átvételével, a Bobor és Dániel család életében új korszak kezdődött, amely eltartott 1914-ig, az I. világháború kezdetéig. Ebben az időszakban a kastélynak jelentős szerepe volt a közéletben. Mindez a Bobor és Dániel családnak volt köszönhető. Továbbra is az eleméri kastély volt Torontál megyének az a helye, ahol találkozott a környék előkelősége. Érdemes megemlíteni, hogy a kastélyban tartózkodott Kubelik Jan híres hegedűművész 1900-ban, vagy Erchercog József 1902-ben.

Nem kell elfelejteni azt a tényt sem, hogy egy időben az eleméri kastély a festőművészek központja volt Torontál megyében. A festőművészek elnöke Andrássy Teodor volt, aki 1905-ben bekövetkező haláláig a kastélyban lakott és festett.

A XIX. század végén nagyon híres volt Eleméren a szőnyegszövő műhely, amelyet Lang Nina és Kovalszki Sarolta vezetett, később pedig Gijom Margit. Az itt készült szőnyegek ismertek voltak úgy a hazai, mint a külföldi piacon is.

A kastélybeli élet továbbra is gazdag és változatos volt. A híres bállok idecsalogatták Torontál megye előkelőségeit. Ide tartoztak az „Erdei bállok” is, melyeket a kastély parkjában tartottak.

Különösen a zenei élet volt közkedvelt. A számtalan hangversenyen a becskerei „Kaszinó” fellépő művészei mellett részt

vett Bobor Rozália és Dániel Augusztá is, a bálók bevételét pedig jótékonyági célokra fordították.

A késő őszi és téli találkozókon általában Lauka Gusztáv és Balázs Frigyes műveit olvasták. (Balázs Frigyes író eleméri születésű volt és itt is halt meg. 1879-ben Becskerek polgármestere volt és a „Torontál” újság megalapítója. Fia Balázs Iván híres teniszező volt, aki részt vett a Davis-kupa versenyen is. Ebben az időben Elemér ismert tenisz központ volt.) A művészesteken bemutatták Andrásy Teodor grófot, Gojgnárt és Psa-t is, aki novelláit olvasta fel.

Folytatódott a nemes lovak tenyésztése és a löversenyek megrendezése is, melyeknek kezdeményezői és szervezői a Bobor és Dániel családok voltak.

A tenisz mellett a Bobor és Dániel család tagjai elismert vívók és evezősök is voltak.

A társadalmi életben Bobor György és Dániel János mellett részt vettek családtagjaik is, Bobor Géza, Dániel Ernő és Dániel László is, akik ismert földbirtokosok és közéleti emberek voltak, felelős állami posztokon. Így Dániel Ernő báró hosszú ideig pénzügyminiszter volt, aki e minőségében finanszírozta a Becskerek-Kikinda vasútvonal kiépítését. Bobor Géza pedig egyik alapítója volt a becskerei cukorgyárnak, valamint a „Kaszinó” étterem igazgatóbizottság tagja is volt. Mindkettőjüknek köszönhető a Torontál megyei vízlecsapoló rendszer kiépítése.

Az 1900-as év szomorú eseménnyel kezdődött az eleméri kastély számára. Januárban és márciusban hirtelen meghalt Dániel Augusztá és Bobor Rozália, Kiss Ernő utolsó és legközelebbi leszármazottjai.

A gyászos temetés Eleméren zajlott a legközelebbi családtagok, rokonság

és jó barátok részvételével, akik egész Becskerekről és környékéről érkeztek.

Földi maradványaik az eleméri kastély nagytermében voltak felravatalozva, a búcsúztatót Szabó Ferenc és Gál Imre mondták el. Bobor Rozália a katolikus templom kriptájában, Dániel Augusztá a rózsahalmi dombon, a katolikus temetőben nyugszik.

Kiss Ernő testamentuma szerint a Kiss lányok halála után a birtokkal a családjaik rendelkeztek és irányították azt az I. világháború befejezéséig. Ugyanis ekkor lépett életbe az agrárreform a Jugoszláv Királyságban. A kastély utolsó lakója Farkas Géza volt, aki növekvő adóssága miatt a kastélyt 1936-ban átadta a Mayer Banknak, majd sor került a kastély lebontására.

A kastély utolsó lakói közé tartoztak az orosz menekültek is, akik lakhatási jogot kaptak Sándor királytól. Többek között ezek a személyek szerepeltek közöttük: Romanyenko Iván generális feleségével, Máriával, született Drentely; Szergejevity Vojejkov Petar feleségével, Ivanovna Natáliával és gyermekeivel, Péterrel és Marinával; Nikolajevna Zubova Jeliszaveta, született Bobriszkaja grófnő fiával, Nikolával (később férjhez ment Bobor Pivkóhoz); Ivanovics Hodolovski Dmitrij feleségével, Nikolajevna Verával; Baratova hercegnő leányával; Kamponai gárdista tiszt; Arsenyev, M. J. Ljermontov rokona, feleségével, Alekszandrovna Nadezsdával és két leányával; Rudnyev gárdista tiszt feleségével; Szergejova-Voronovics Arsenyer anyósa; Szergejevics Hitrovo Alekszandar gárdatiszt; Szergejevics Ber Alekszej; Szergejevna Mengden Mária bárónő leányával, Marinával.

Folytatjuk

Bura László (Szatmárnémeti)

Bogdánffy Szilárd vértanúsága

Élete: szilárd hitre, töretlen hűségre épülő szeretetszolgálat

XVI. Benedek pápa 2010. március 27-én jóváhagyta a titokban szentelt szatmárnagyvárad püspök, az 1953-ban a nagyenyedi börtönben meghalt Dr. Bogdánffy Szilárd¹ Krisztus vértanúságát elismerő dekrétumot.

Tempfli József nagyvárad megyéspüspök 1993-ban kérte a Szenté Avatási Kongregációtól a boldoggá avatási eljárás elindítását. Az 1994. februárban közölt jóváhagyás után az ügy posztulátorául fel-

Dr. Bogdánffy Szilárd (1911-1953)

kért P. Szőke János szalézi atya és a kinevezett egyházmegyei bíróság (vezetője Fodor József általános helynök, tagjai a kinevezett szakértők)² összegyűjtötték az életére és munkásságára vonatkozó adatokat, munkáit, kéziratait, valamint a közvetve vagy közvetlenül rá vonatkozó dokumentumokat, kihallgatták az életével, tevékenységével, bebörtönzésével kapcsolatosan adatokat szolgáltatni tudó kortársait, a még élő tanúkat.

A kutatás szabályai szerint készült egyházmegyei vizsgálatot (a tanúvallomásokot, a kritikai életrajzot, korrajzot, a történész és teológiai szakértői véleményét) a Szenté Avatási

¹Életéről: Mons. Fodor József 2004: A jóság elitje a XX. században. Dr. Bogdánffy Szilárd élete. Nagyvárad, Mons. Fodor József 2009.: Isten Szolgája Dr. Bogdánffy Szilárd vértanú, püspök (prédikációs vázlatok), Nagyvárad.

² Vö.: Fodor 2009: 30–32.

Kongregáció hitelesnek ismerte el. A kongregáció Teológiai Bizottsága megvizsgálta, elemezte, s megállapította, hogy Isten Szolgája valóban vértanúságot szenvedett, mert Krisztus ügyéért szenvedett és halt meg a börtönben, embertelen körülmények között. Ügyét a kongregáció Bíborosi Kollégiuma 2010. január 12-én meghozott végső döntését követően terjesztették a Szentatyá elé.

Bogdánffy Szilárd³ csak egy a kommunizmus idején a börtönben halálra kínzottak közül. Személyéről, személyiségéről azonban azért kell többet tudnia az egykori szülőföldjén és működése egykori tájain ma élő utódoknak, mert életútja, életmódja a ma élőknek is konkrét cselekvésekre ösztönző tanulságokkal szolgál(hat).

Halálát követően a szentek közösségének hitében, az örök élet reményében élők (tanúvallomásokból, közlésekből tudjuk) többen kérték közbenjáró imáját, olvashattunk az imameg-

³ A tudományos fokozatot jelentő doktori címet nem használta, ezt hívságosnak tartotta. Hatalmas tárgyi tudásával sohasem kérkedett, vitákhoz csak akkor szólt hozzá, ha véleményét konkrétan kérték. Észrevételei megfogalmazásában mindig szerény volt Ezt egykori rabtársai is egyöntetűen tanúsították; ők egy szerűen Szilárdnak kellett szólítaniuk.

hallgatásainak tulajdonított gyógyulásokról⁴.

A Szentatya döntése, Isten Szolgája vértanúságának elismerése, a hivatalos dekrétum kihirdetése után immár egyháziilag is engedélyezett, hogy a ma (és az ezután élők) gondjaikban – bajaikban – törekvéseikben közbenjárásért az ol-tárra emelt vértanúhoz (is) forduljanak.

Bogdánffy Szilárd életpályájának konkrét adatai, a működése – tevékenysége területeinek ismerete, a jellemvonásairól, törekvéseiről tudósító tanúságok, tanúvallomások – mind olyan támpontok, amelyekről elgondolkodva személységét ma is magunkhoz közel állónak ismerhetjük fel, következképp megérezhetjük, miért tekinthetjük sorunkat szíven viselő barátunknak.

Ehhez szolgál támpontul életútjának tömör bemutatása és személyisége történeti értékelése, amelyet tevékenysége főbb mozzanatainak (némelykor a kor konkrét történéseivel összefüggő) áttekintésére, élete fontosabb eseményeire (esetenként kortársak megítélésére) alapozunk.

Bogdánffy Szilárd Ignác 1911. február 21-én született Feketető községben, Torontál megyében (mai neve: Crna Bara, Szerbia), édesapja (örmény családból származó) kántortanító.

Iskolai tanulmányait minden szinten jó eredménnyel végezte. Az elemi osztályokat Torontálkeresztesen (Temes megye), a gimnáziumot Temesváron (három osztályt románul a Diaconovici Loga Gimnáziumban. (Ekkor bentlakó a tanítói konviktusban.). Szülei Temesvárra költözése után (1925) a Kegyes Tanító rendi szerzetesek gimnáziumában tanul. Érettségi után felvételét

⁴ Vö.: Fodor 2004: 80.

kéri a nagyváradi latin nyelvű egyházmegye szemináriumába, illetőleg Teológiai Főiskolájára. Románul és németül tud, nyáron tovább képezi magát a görög nyelvben, gyakorolja a főiskolán hasznosítható gyorsírást. Fiedler István püspök a budapesti Központi Papnevelő Intézetbe küldi (1929–1934). Ő szenteli pappá 1934. június 29-én.

A teológiai tanulmányok végzése mellett hittantanári szakvizsgát is tett (Budapest 1933-ban, Nagyváradon 1935-ben, ugyanekkor elvégezte a Kolozsvári Egyetem Pedagógiai Szemináriumát is). A romániai oktatási rendszer a középiskolai tanároktól egyetemi szintű képesítést követelt, ezért a Balázsfalvi Román Görög Katolikus Teológiai Főiskolán (katolikus hittan főszak – latin nyelv mellékszak) licenciátusi vizsgát tesz (1937-ben). Később, 1941-ben (a megváltozott állami viszonyok miatt) licenciátusi vizsgát tesz a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán is, s ugyanott 1943-ban megszerzi a hittudomány doktora tudományos minősítést.

Indokolt tehát, hogy szakmai képzettsége folytán az egyházmegye főhatósága a középiskolai (magyar és román nyelvű) hitoktatás feladatával bízta meg (tanított a Nagyváradi Állami Fiúgimnáziumban, a Szent Orsolya Római Katolikus Tanítónőképzőben, az Emil Gojdu Líceumban (románul) és a Premontrei Fiúgimnáziumban). Tanári pályája kezdetén (1934–1935) helyettes tanárként lélektant és kozmogóniát tanított a szatmárnémeti Hittudományi Főiskolán, 1943 ősztől viszont a szatmári-nagyváradi Római Katolikus Hittudományi Főiskola véglegesített tanára. Aszketikát, szertartást és missziológiát tanít.

Tanítványai – mind a gimnáziumban, mind a teológiai főiskolán – sokoldalú tudása („élő lexikonnak” mondták), közvetlensége, türelme miatt szerették. A tanítás során nemcsak a tananyagot magyarázta meg, hanem diákjait a helyes érvelésre, logikus következtetések levonására is megtanította. Számonkésréskor mindig úgy kérdezett, hogy a tanuló felelni tudjon a feltett kérdésre.

Szellemi képességeit valamennyi visszaemlékező rendkívülinek mondta. Ez kitűnt a nyelvek ismeretében (latin és franciát is tanított, román tagozaton helyettesített), félelmetes volt matematika tudásában is. Tanítványa volt a Gojdu Líceumban Vasile Hossu (egykori nagyváradi görög katolikus püspök), aki rá emlékezve elmondta, hogy „Mindig élmény volt őt hallgatni és nála felelni, mert lehetetlen volt, hogy valamit „ki ne húzzon” a diákból.”⁵

Élete minden időszakában az ember-társak cselekedetekben megnyilvánuló szeretete jellemezte. Igényes nevelő volt, de gondjaikban mindig tanítványai mellé állt. Senkit mások előtt meg nem szégyenített, senkivel nem kivételezett. Nem tett különbséget a különböző vallású tanulók között, ugyanazt várta el tőlük is, érezték: szereti őket⁶. Kapcsolatot tartott sok, az iskolából kikerült diákkal, teológiai tanárként pedig nyári szünetekben a hallgatókkal. Nagyon fontosnak tartotta a hivatásgondozást, ennek kapcsán a szeminaristák lelki közösségének kialakítását. A teológusok lelki életének, tudatos életrendjének ösztönzésére kezdeményezi az Unió Apostolica közösséget.

⁵ Vö.: Fodor 2009: 14.

⁶ Vö.: Dr. Eszenyiné dr. Széles Mária ref. teológiai tanár, lelkipásztor vallomása. Idézi: Fodor 2004:80.

A keresztény családokat kívánta megerősíteni, ezért megalapította a Medici Szent Angéla orsolyita harmad rendet.

A szenvedő embertársak iránti szeretetét ismerve bízták meg előjárói a nagyváradi közkórház és az elmekórház lelkészi ellátásával is. Végtelen türelemmel és alázattal tudott bánni a beteg (sokszor igen problematikus lelkületű) embertársakkal.

Nem politikai indítékok, hanem az embertársak szeretete készítette a származásuk, vallásuk miatt üldözöttek mentésére. Kimentette a magyar hatóságok által 1944-ben a lágerbe vitt zsidó származású kispapokat⁷, s a hatóságok előtt más zsidó származású személyeket is elbújtatott⁸.

A nyilasok szemében „persona non grata” volt, megérezte, hogy fenyegetett állapotú, ezért befeküdt a Szent József kórházba, másnap pedig, a fasiszta hatalomátvétel napján egy időre eltűnt a nyilvánosság elől.

Embertársai iránti szeretetének a börtön embertelen körülményei közt is sokféle tanújelét adta. Naponta kereste a szeretetszolgálat lehetőségeit. Elrejtett kenyérdarabokat adott a legyengülteknek⁹, a szenvedélyes dohányosoknak egy-egy cigarettát szerzett¹⁰, legyengült

⁷ Engel Károly, Frank Miklós, Semptei Róbert, Vermes Géza, Villányi András. (Az adatokat Engel (Köllő) Károly közölte.

⁸ Az éjszakai házkutatásokat sikerült megúszniuk.

⁹ Megtörtént, hogy cellájuk átkutatásakor megtalálták nála összegyűjtött kenyérdarabokat, ezért a börtön parancsnoka összepofozta.

¹⁰ A kihallgatások során – feltehetően a vallomástételre ösztönzése céljából – olykor cigarettával kínálták a vallatott foglyot. Ilyen alkalommal juthatott egy-egy cigarettához.

rabtárs helyett cipelte a börtön raktárából kihordott 25 kg-os a nehéz zsákot, védelmébe vette a zsákok hordása közben összerogyott társát¹¹.

Bogdánffy Szilárd életútján jelentős változást jelentett Dr. Scheffler János megyéspüspök intézkedése: kinevezte a szatmári püspöki irodába titkári beosztásba, ugyanakkor mindkét egyházmegye tanácsosává¹². (A püspöknek jó munkabírású, hivatása magaslatán álló munkatársra volt szüksége, ugyanis 1944-ben a bombatámadáskor a püspöki palota pincéjében meghalt szinte az egész központi papság.)

Feladatköre nagyon sokszínű: a püspököt ő kíséri el bérma útjaira, megszervezi az esperesi tanácskozásokat, felügyeli a katolikus iskolákat, a papi pályára készülő tanulók számára létesített kisszeminarium gondnoka. Bukarestben ő intézi az egyházmegye ügyeit.

Bogdánffy Szilárd számított arra, hogy a kommunista állam tervszerű egyházellenes támadásokra készül, erre utaltak 1948 tavaszán a rendőrség intézkedései, amelyek az egyházmegye levelezését, a nunciaturával való kapcsolatát vizsgálták. Tanúja a nyílt támadás megindításának, a nemzeti egyház létesítése szándékának, ugyanis ezeket éppen

¹¹ Büntetésül a börtönőrök elverték, 72 ütést mértek a talpára.

¹² A püspök saját kézzel írott kinevezésében közli: „A gondjaimra bízott két egyházmegye kormányzásában szükségét érzem olyan munkatársnak, aki a váradi egyházmegyéét alaposan ismeri, és mint Alma Materét szereti... (A befejező mondat)... eddigi érdemeinek némi elismerése képen mind a két egyházmegye püspöki tanácsosává kinevezem.” 1947. április 16.

Szatmárnémetiben jelenti be az egyik miniszter¹³.

Az ismert korabeli események: az iskolák, az egyházi javak államosítása; a görög katolikus egyház feloszlata, beolvasztása az ortodoxiába, az egyházmegye esperesi kerületté való lefokozása, egyetlen (a gyulafehérvári) egyházmegyébe való beolvasztása kapcsán a Szentszék előre látta, hogy milyen sors várható a romániai katolikus egyházra. Várható volt, hogy a római katolikus püspökök is a sorra letartóztatott keleti szertartású püspökök sorsára jutnak. Hogy a megyéspüspököktől megfosztott egyházban, a későbbiekben is szentelhessek papokat, a Szentszék utasítására az apostoli nuncius az 1948 decembere–1949 áprilisa közti időszakban több titkos püspököt szentelt. A szatmári-nagyváradai egyházmegye számára Patricius O'Hara érsek Dr. Bogdánffy Szilárdot (38 éves!) szentelte fel 1949. február 14-én¹⁴. Püspökké szenteléséről Bogdánffy Szilárd soha nem beszélt, gyónási titokként őrizte¹⁵.

¹³ Takács Lajos dr. nemzetiségi miniszter 1948. július 18-án Szatmárnémetiben elmondott beszédében közölte: a püspökök aknamunkát folytatnak, külföldi imperialisták céljainak szolgálatában állnak. Elfogyott a türelmi idő, ezért az első lépés, hogy felmondja a konkordátumot a római egyházzal. Lehetőséget adnak, hogy (a katolikus egyház) nemzeti egyházzá alakuljon. (A teljes szöveg: In: Szabad Élet, napilap, IV. évf. 162. sz.)

¹⁴ A püspökké szenteléséről az egyházmegyeben csak Dr. Scheffler János megyéspüspök tudott. személyét is bizonyosan ő javasolta O'Hara nuncius Szatmárnémetiben történt látogatásakor.

¹⁵ Az 1990-es években püspökké szentelésének tanúi közül még élt a vele egyszerre püspök-

Tényéről vádlott társai az ellene indított politikai per tárgyalása folyamán értesülhettek, mások a többi titokban szentelt püspök pere kapcsán.

Dr. Scheffler János püspök tudott püspökké szenteléséről, s utódjának is őt tekintette¹⁶.

„Téged, Szilárd testvérem, a vértanúságra szentellek!”¹⁷ – O'Hara érsek szavai voltak ezek, amelyekkel az elfogadott egyházi rend várható kötelezettségeire és várható következményeire is figyelmeztette.

Az egyház felfogása szerint ő igazoltan Krisztus ügyéért szenvedett, s formálisan ugyan nem ontotta véré, de a börtön körülményei, az elszenvetett kínzások materiálisan vértanúság, ugyanis ezek okozták a halálát.

Letartóztatása és bebörtönzése tulajdonképpen a romániai római katolikus egyház Rómától való elszakítása és a nemzeti egyház megalakítása céljából készített forgatókönyv része volt. A bizonyult terv egyik lehetséges változatában valószínűleg ő (is) szerepelt a hatalom által kiválasztott egyik lehetséges vezetőként, akár püspökként. (Az ké szentelt Ploscaru Ioan lugosi görög katolikus püspök és a nunciaturán szolgálatot teljesítő szerzetesnők főnöknője, Laslău Clara.

¹⁶ Belczay János nyugdíjas kanonok vallomásaiban említi, hogy 1949 tavaszán, amikor egyszer Dr. Scheffler János püspök őt hívatta, közölte vele, hogy ha őt bebörtönöznék, bármilyen egyházi ügyet Dr. Bogdánffy Szilárddal meg lehet beszélni. (Ennek értelmét ő, Beliczay János, akkor fogta fel, amikor Bogdánffy halála után értesült arról, hogy felszentelt püspök volt.)

¹⁷ O'Hara nuncius szavait a szentelésen jelen volt apáca idézi vallomásaiban. – Vö.: Fodor 2004: 60.

állam, amint kiderült, ismerte a titokban felszentelt püspökök kilétét, ügynökei ugyanis a nuncius távozása után betörték a nunciaturára és megszerezték a neveket.) A koncepciós perben elhangzó vádak a szokásosak voltak: hazaárulás, kémkedés. A nagyváradai katonai bíróság 1953 januárjában ilyen címen ítélte 12 évi kényszermunkára. A fellebbviteli tárgyaláson már nem lehetett jelen, ugyanis 1953. október 2-án meghalt a nagyenyedi börtönben.

Az egyháziakat a katonai törvényszéki tárgyaláson képviselő ügyvéd¹⁸ elmondta, hogy a pert azért készítették, mert nem írta alá az okmányt, amelyben kimondták volna a romániai katolikus egyház elszakadását Rómától.

Bogdánffy Szilárdnak a letartóztatásától a katonai törvényszéki tárgyalásig eltelt négy esztendő során nagyon sokat kellett szenvednie. Rabtársai közléséből ismert, hogy milyen eszközökkel kínozták. Nyilván a fentebb említett cél érdekében elektromos sokk alkalmazásával vallatták, csigára húzták, s közben kérdezték: akarja-e még a kapcsolatot a pápával?¹⁹ A szadista börtönőrök sokszor megverték, a talpát addig ütötték, míg a seprűnyél el nem tört, büntető cellába zárták. Dolgoztatták a máramarosszigeti ólombányában, 1952-ben követ fejtett a Fekete-tenger melletti (kivégzőtábornak szánt) Capul Midián, a Duna-csatorna építésénél.

A katonai bírósági tárgyaláskor az a ruha volt rajta, amelyet elfogatásakor viselt. A Jilava földalatti börtönében, az ólombányában, a Fekete-tenger melletti kőfejtéskor, a Duna-csatorna építé-

¹⁸ Dr. Molnos Ernő.

¹⁹ Egykori fogolytársai tanúskodása.

sénél télen és nyáron viselt ruha ekkor már cafatokban lógott rajta. Az egykor erős fizikumú, nagy teherbírási fiatal ember szervezetét a bebörtönzés mindennél embertelen körülményei tönkretették. A kór megtámadta a tüdejét. Amikor 1953. augusztus 16-án átszállították a nagyenyedi börtönbe, súlyos mellkasi fájdalmai voltak. Szeptember végén teljesen leromlott állapotban, magas lázzal a börtön betegszobájába vitték. A börtön orvosa szándékosan nem kezelte, megtagadta tőle a szükséges gyógyszert²⁰.

1953. október 1-jén, csütörtökön meghalt. A börtön asztalos műhelyében dolgozó rabok bükkfából készített koporsóba helyezték²¹. A „Három jegenye” elnevezésű rabtemetőbe temették. Sírját a temetőben dolgoztatott rabok megjegyezték, később többen titokban felkeresték²². Exhumálását, földi maradványainak hazahozatalát a nagyvárad ordinárius és a nagyvárad plébános elhárította²³. A területet a szomszédos gyár terjeszkedése folytán felszántották, így sírja többé nem létezik.

²⁰ A börtönorvos, Dr. Rauca, kijelentette: Nem kár érte, ha meghal, mert ő nem gyilkos, aki egy embert megöl, ő a nép gyilkosai közé tartozik.

²¹ A koporsóra papírból kivágott keresztet erősítettek, majd a kazánból összekapart kormot oldottak fel enyves vízben, s ezzel bekenték a koporsót. Megszáradtakor levették a papírt, ott maradt a kereszt fehér alakja.

²² A papok közül: Bálint Lajos (később érsek), Matos Ferenc, Demkó Pál, Bodnár János, Dascal István.

²³ Azzal hátrították el, hogy a nagyvárad székesegyház kriptája vizes. Nem fogadták el Dr. Czumbel Lajos szatmári ordinárius ajánlatát sem: helyezték el a szatmári Székesegyház kriptájába, ahonnan megfelelő időben átszállíthatják Nagyváradra.

Bogdánffy Szilárd meggyőződésért, hitéért megalkuvás nélkül, öntudatosan vállalta a szenvedéseket, és sohasem adta fel a reményt, hogy kiszabadul. Minden megpróbáltatást panasz nélkül viselt el a börtönben.

Fogoly társaiban is – szenvedései minden helyszínén – ébren tartotta a szabaddalás reményét, erősítette hitüket. Szeretetszolgálat volt az is, ahogy – alázatosan, sohasem hivalkodva – legyengült fogolytársakat segített, esetenként megvédett.

Az embertársait mindenkor szolgáló akaró Bogdánffy Szilárd emléke maradványként élt egykori tanítványaiiban, munkatársaiban, sok-sok rabtársában. Ezért tanúskodtak személyéről, a vele történekről. Mindenkor segítő készségében bízza katolikusok és reformátusok kérték segítségét, jelen életük gondjainak, problémáinak megoldásáért közbenjáró imáját. Hitük szerint eredményesen.

Martonyi az elnökségről

Bonyhád. A nyelvi és kulturális sokszínűség, a helyi közösségek identitásának tisztelete az európai örökség lényege, az igazi kérdés az, hogy Magyarország EU-elnöksége idején be tudja-e vinni ezt az érzékeny témát „az integráció vérkeringésébe” – mondta Martonyi János külügyminiszter tegnap Bonyhádon a Fidesz külügyi kabinetjének kétnapos tanácskozásán. A soros magyar EU-elnökség lehetőségét ad arra is – mondta Martonyi János –, hogy Magyarország felhívja a figyelmet a különbségre a bevándorlók és az őshonos kisebbségek között. (MTI)

(Megjelent:
Magyar Nemzet 2010. július 16.)

Felhívás a Budapest I., II., III., VI., VIII., IX., XI., XII., XIII., XIV., XV., és XVI. kerületi örmény közösségek részére!

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület az október 3-án sorra kerülő örmény kisebbségi választásokon Budapest fenti 12 kerületében indított képviselő jelöltek. Más kerületekben, városokban olyan kicsi számban jelezték vissza olvasóink, hogy regisztráltatták magukat, hogy feleslegesnek tartottuk a jelölést a biztos vereség esélyében. E helyeken is megköszönjük Olvasóinknak, hogy regisztráltatták magukat szerte az országban, mert ezzel is hozzájárultak az örmény kisebbség számosságának való megmutatásához. Sajnos azonban nem vállalták elegendő kisebbségi gyökereiket.

Felkérjük a fenti kerületekben lakó, az örmény választási névjegyzékbe felvétel nyert közösségi tagjainkat, hogy a kapott zöld színű értesítőszelvényen feltüntetett szavazókört is keressék fel (a települési önkormányzati szavazások mellett) október 3-án 6–19 óra közötti időben. A kisebbségi választások ugyanis más helyen történnek, kerületenként egy-egy szavazókörben.

Kérjük választóinkat, hogy a választási szavazólapon feltüntetett jelöltek közül válogassák ki az EÖGYKE négy jelöltjét és **mind a négy** EÖGYKE jelölt neve mellett látható körbe tegyenek keresztet. *Ne feledjék el, csak EÖGYKE jelöltekre, mind a négy jelöltre, és nem több mint négy jelöltre adják le szavazatukat.*

Képviselőjelöltjeink:

- I. ker.:** Böjtös Jenőné, Sasvári-Merza Krisztina, Szűcs Enikő Mária és Várady Mária.
II. ker.: Bacso Zoltán, Flórián Antal, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Antal Dirán.
III. ker.: Ajvazov Jurij, Ajvazov Borbála, Balla Melinda Anna és Zakariás Péter.
VI. ker.: Dávid Tamás, Raskóné Betegh Tünde, Wertán Kinga és Wertán Zsoltné.
VIII. ker.: Bacso Márton, Dukay Barbara, Lós Péterné és Zakariás Enikő.
IX. ker.: Balogh Réka, dr. Borszékai Béla, Király György és Szenttamassy Katalin.
XI. ker.: dr. Forgács Barna, Harmath Kálmán, Kátainé Szilvay Ingrid és Kírkósa Péter.
XII. ker.: Borosnyay Klára Mária, Ispánkiné Somlyai Katalin Borbála, dr. Kelemené Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit és Ligeti Edina.
XIII. ker.: Füleki Balázs, Kabdebó János, Király Zoltán és dr. Kiss Margit Katalin.
XIV. ker.: Heim Pál László, Szonogó Gábor Gyula, Zárug Béla József és Zárugné Tancsin Katalin.
XV. ker.: Áts József, Csernus Gábor, Lovas Katalin és Nuridsány Zoltánné.
XVI. ker.: Baráth Emőke, Szatmári Emese Judit, dr. Szuper Géza és Vikol Kálmán.

Köszönjük, hogy szavazatával segít folytatni kulturális misszióinkat.

dr. Issekutz Sarolta elnök
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Köllő Katalin

Bálint Tibor Emlékharangot avattak

Emlék a jövőnek– ezzel a címmel hirdette meg a Bálint Tibor Baráti Társaság (BTBT) a tegnapi délutáni eseményét, amely egyben az I. Kolozsvári Magyar Napok nyitórendezvénye is volt. A 2002-ben elhunyt neves író, műfordító így vallott a szülőföldről az *Egyszer én is harangoztam* című írásában: „A szülőföld az a város, ahol egyszer én is harangoztam a Szent Mihály-templom tornyában, csimspaszkodva a súlyos kötéltelbe, miközben a diadaltól kiáltozni, a félelemtől pedig jajgatni szerettem volna (...); a harangozó azonban némán és szigorúan állt mellettem, mintha biztatna: húzzad csak, fiam, húzzad, a te városodnak harangozol estére és úgy illenék, hogy minden itt lakó egyszer harangozzon ebben a toronyban! Ez az írás szülte az emlékharang ötletét, ezáltal is megörökítve a *Zokogó majom* szerzőjének az emlékét. Az emlékharang az író Kőrösi Csoma Sándor/Dornei utcai otthonának udvarán áll, amely egyben a baráti társaság székhelye is. A tegnapi avatáson elsőnek Kötő József színháztörténész, RMDSZ-es képviselő köszöntötte az egybegyűlteket, aki Bálint Tibor egyik írásának címére építette beszédének mondanivalóját. – Ha ezt a címet, *Zarándoklás a panaszfalhoz* megidézzük, akkor talán erre a gondolatra ráépíthetjük azt az üzenetet, amit ezek a falak sugároznak nekünk. Ha kibontjuk ennek a profétikus címnek az üzenetét, akkor a következő fogalmakat kell aláhúznunk:

zarándoklás és panaszfal. Oda szoktunk zarándokolni, ahol profétikus üzenetek fogalmazódnak meg sorsunkról. Én úgy gondolom, hogy ebben a házban, e falak között valóban ilyen profétikus jövőbelátások fogalmazódtak meg – fejtette ki Kötő. Kiemelte: ha végiggondoljuk a Bálint Tibori életművet, akkor elsősorban azt kell kiemelnünk, hogy írásművészetében és életfilozófiájában egyedi volt. Az ő pályáját sajátos hang fémlelte. Ha ezt az életfilozófiáját egy mondatban kellene megfogalmaznom, azt mondanám, hogy a földön botorkáló emberekből, ha szenteket nem is, de sánta angyalokat tudott varázsolni. Profetikussága tehát ebben rejlett – magyarázta.

Az avatáson részt vett Szilágyi Mátyás, Magyarország kolozsvári főkonzulja is, aki történelmi eseménynek nevezte a hagyományteremtő ünnepségsorozatot. – Méltó kezdőpontja ennek az ünnepnek az erdélyi magyar irodalom nagyságának, Bálint Tibor emlékharangjának az avatása. Nem gyászharang, nem elszomorító esemény, hanem jövőbemutató jelkép – hangsúlyozta Szilágyi Mátyás. Hozzáfűzte: „a kolozsvári magyar kultúrát ünnepeljük ma, ez a kis harang ezt a nemes eseményt szenteli meg”. A rendezvény következő mozzanatákként az író özvegye, Bálintné Kovács Júlia ünnepélyesen meghúzta az emlékharangot, majd Török Katalin színművész, a Kolozsvári Állami Magyar Színház örökös tagja elmondta Bálint

Tibor *Egyszer én is harangoztam* című írását.

Ezt követően *Ima olvasásért, ima a műveltség városáért* címmel Egyed Emese költő, egyetemi tanár, a Bálint Tibor Baráti Társaság elnöke tartott ünnepi megemlékező beszédet. Egyed Emese irodalmi szempontból elemezte Bálint Tibor munkásságát, befejező soraiban felhívta a figyelmet: „Bálint Tibor megfigyel, értelmez, mint valami hallhatatlan lelkiismeret, a világméretű bizonytalanságban. Ilyen lélekharang szólal most meg az emlékére, és szóljon sokaknak sokáig”.

Az eseményen Demeter József református lelkipásztor igei bevezetőt tar-

tott, az áldást Jakab Gábor plébános végezte.

Az avatás végén az író özvegye, Bálintné Kovács Júlia köszönetet mondott mindazoknak, akik segítettek az emlékharang elkészítésében, illetve az esemény megszervezésében, különösképpen megköszönte László Csaba és Janka Vencel segítségét, mint mondta, az ő hozzáállásuk nélkül nem valósulhatott volna meg a terv.

Az esemény befejezésekként Réman Zsófia fuvolaművész játékában gyönyörködtek a jelenlévők.

(*Szabadság* – 2010. augusztus 19.)

Bálintné Kovács Júlia két segítőtársával, László Csabával (balról) és Janka Vencellel a rendezvény végén az író emlékére még egyszer meghúzta a harangot – Fotó: ROHONYI D. IVÁN

Tálos Géza

Helyre tett helynevek és összefüggések

Egy kis helyesbítés a korai adatközlőkhöz, illetve az örmények hazai jelenlétéhez

E füzetke korábbi, jelesül a 160. és a 161–162. számaiban érdekes értekezés jelent meg az örménység korábbi hazai jelenlétéről Kiss Ferenc (Dés) tollából. Többek között ezt írja: „Az örmények korai erdélyi megtelepülésének bizonyítékai azok a helységek, amelyek e népcsoport nevét évszázadok óta viselik.” Majd következik számos erdélyi, Erdély közeli település felsorolása...

Nos, ezekkel, ezek nagy részével egy kis baj van. A helységek NEM az örmények nevét viselik, hanem egy régi magyar szót rejtve: az *örmények~örvények*, azaz **vízimalmok** emlékét.

A szócsaládot nem akarom teljességgel ismertetni, de az *öröl* '(forgatva) apróra zúz' és származékai, az *örjöng* '(forogva, keringve) dühöng, tombol' és a rokon jelentésű *örült* 'elmeháborodott, bolond' (vö. „bolond vagy, csak nem forogsz” kifejezéssel), mind egy ősi szótő, a forgás (és hozzá kapcsolódó egyéb jelenségek, szédülés?) világát idézi. Ezek közé illeszkedik a szintén közismert *örvény* (régén *örmény* alakban is) szavunk, amely ma főleg '(folyóban lévő) vízforgást', átvitt értelemben mindenféle 'megforgatottságot' jelent, de – és most ez a fontos – régén (R.) '(vízi)malmot'. Tehát a középkori településnevekben felbukkanó *örmény(es)~örvény(es)*, *örvénd~örménd* névalakok az ősi „technikai” vívmányokra, felszereltségre vonatkoznak, s nem egy nép, esetünkben az örménység otlakására.

A felsorolt nevek legtöbbje is, – a fel nem soroltakkal együtt, éspedig az ország nem erdélyi, nyugati felével együtt értve – 'malmot, malmos helyet' jelent(ett). Legrégibb (ismert) közülük a balaton-felvidéki Örvényes (1211: *Eurmenes*), amely ma(!) is fennálló és működő(képes) (és „folytonos”!) vízimalmáról híres a környéken is, de a néprajzosok és a turisták körében. Másik közismert az alföldi, Fegyvernek melletti Örményes, ahol szintén nem örmény telepeket kell keresnünk a környéken, hanem régi vízimalmot. De számos Örvénd, R. Örménd is; pl. a Fekete-Körös menti, a nagyváradi-kolozsvári útról visszaköszönő (ma románul) Urvind falucska is (amelyet már 1282-ben is említenek *Vluendkeres*, Örvénd-Körös néven). A többi ilyen pedig a cikkből idézett Marosörményes, Szászörményes, Mezőörményes, a szilágysági Bükkörményes, a krassó-szőrényi Örményes is, valamint a brassói Ürmös; ezek régi alakjait a cikk is hozza. Van még néhány kevésbé ismert, a történelemben el-tűnt előfordulás is, ezeket mellőzöm, mert nem ez hozzászólásom célja. Még egy középkori szótári bizonyíték a helyes értelmezésükre: 1470: „lapis molendinarius: *ermen kw*” (SermDom. 2:373; TESz 3:39): „örménykő”=malomkő.

A „nem helyes” értelmezésre pedig vegyük észre, hogy népnevekből(!) NINCSÉN –es képzővel készült településnév a magyar hagyományok közt: tehát nincs sehol *Tótos, *Németes, *Horvátos, *Oláhó, *Oroszos, *Kunos(?), stb. falu, tehát

nem „szabályszerű” az *Örményes (<örmény népnév) sem. A kételkedőknek: az egy-két erdélyi Magyaros~Magyarós az ottani tájnyelvi Mogyorós eltorzulása, miként a bánági Bolgáros is egy középkori *Bogárosé; s zárásul: a krassó-szőrényi Örményes román Armenis neve is csupán késői félreértés eredménye.

Maradhatunk abban: az örménység „folytonossága” nem az egyébként szét-szórt, s a földrajzi-mezőgazdasági környezetbe igazodó középkori vízimalmok helyén keresendő, hanem inkább a nagyobb vásáros városok környékén. Okleveles adatok vannak (nem idézem) a középkori Buda és Esztergom területéről, ahol „örmény negyed” is említenek a források. Ilyen lehet a hivatkozott cikk feljebb nem érintett egyik helyneve is, az Örményszékes (néha R. Bolgárszékes) is, ennek a birtoknak, falunak az eredeti neve Székes, amely olykor felveszi a – minden bizonynyal – az időszerű birtokosára utaló előnevet, nos ez LEHET egy pl. gyulafehérvári örmény kereskedő(?) tulajdonlására vonatkozó adat. (Máskor meg bolgáré? Vagy egy bulgáriai örményé?) Ez az egy adat tehát értelmezhető örmények középkori jelenlétére mutató bizonyítéknak (a többiekkel ellentétben).

Nem beszéltem még a cikk dobokai Ormán falunévéről. Ez hangtani okokból nem tartozik ide, hanem inkább a más magyarországi tájakon is felbukkanó ótörök *orman~urman* 'erdő' eredetű nevek közé.

Maga a magyar *örmény* 'Armenus' (1342: *ermen*, 1395: *ermeyn*) szó sem az *ö-*, (*eü*)- előzményű R. *örmény~örvény*, stb. szócsaláddal áll rokonságban, hanem az eredeti *a*-t, majd az átvétel-átadások során tapasztalható *e-*, (mély) *i*- hangokat tartalmazó alakokkal, vö. ukrán *virmen*, török *ermen*, és egyéb töröknyelvbéli hason-

lókkal, s a közvetítő nyelvek eme szóeleji hangsúlytalan, bizonytalan hangját hallotta később a magyar *ö*-nek. Nyelvészeink leginkább kun közvetítésűnek magyarázzák, s most semmi okunk, hogy ebben vitába szálljunk. A kora-magyar R. *örmény~örményes* és a mai *örmény* szavak (nevek) tehát látszólagos egybeesés, és NEM igazolják a cikk lelkes reményeit...

De! Mielőtt az olvasók meggyanúsítanának a hazai **örmények** múltjának „megrövidítési” szándékával, hadd hívjam fel az érdeklődők figyelmét egy sokkal izgalmasabb és sokkal régebbi összefüggésre, vagy összefüggési lehetőségre. Amely viszont az örmények, (vagy inkább pontosabban egy örmény néprész) sokkal korábbi, körülbelül a honfoglaláskori jelenlétére, de talán még annál is régebbire, éspedig az avarkori kapcsolataira mutathat. Magyar történelmi helynevek közt bukantam egy viszonylag kisszámú, de jellegzetes falunévtípusra: a nevek *-om*-ra végződnek, előtagjuk pedig „találgható”. Nekem az tűnt fel eme „előtagjukról, hogy népnévnek látszanak, részben magyarul (is), de sokkal inkább oszétul(!), azaz „jászul”, valamint eme népnevek mindegyikének van valami köze a Kaukázushoz (és a magyar honfoglalás előzményeihez): éspedig 5 helyen is Komárom (<kangar/kamar/kabar, olykor „kavar”; történelmi „törzsek”: kangar, kabar; de a **kabardok** ma is egy ottani élő nép), Bolgárom (<bolgár, ami szintén ismert nép, de vannak **balkárok** is uo.), Kozárom (<kazar, történelmi nép, de ők is arrafelé), van még 3-4 Bajom (<*baj?, ilyen népet nem ismerek, talán *Baján vezér népére” gondolhatunk, az **avarokra**???) Nos: van ilyen is Dagesztánban), és végül 3 db SZOMAJOM (<*szomaj; hát ez mi? Nos: **szomikh = örmény** – oszétul!). Hm. Azt

hiszem, nem véletlen. Kár, hogy nem tudunk (jól) oszétul, kabardul, balkáruul, aváruul, örményül és régi magyarul...

De aki egy picikét jártas ezekben a körokben, utánanézhette a Kaukázusban egy

kis „rokonlátogatásra”! Hátha a honfoglalás mai kicsit „operettes” lefolyása is „izgalmasabbá” tehető. Éshát akkor MIÓTA tartanak az örmény-magyar „folytonos” kapcsolatok???

Kiss Ferenc (Dés)

Korai adatközlők és adatok az örmények hazai jelenlétéről

(3. rész)

Ennek következtében és a folyamat megátolása érdekében több, különösen szász többségű erdélyi város igyekezett a kereskedelmi konkurenciától való félelmükben megakadályozni azt, hogy az örmények falaik között gyökeret verjenek. A korabeli városi jegyzőkönyvek feljegyzéseiben több helyen is találunk az örményekre tiltására hozott határozatokat. Így 1889. május 6-án a dési magisztrátus azt határozta, hogy mivel „az mostani fennforgó állapothoz képest városunkban sok advenák (=jövevények) telepednek meg, most is jöttek-jönnek, kinek hadnagy uram híre nélkül városunkban szállást adnak, hadnagy uram ő kelme az ilyeneket egy-egy forinttal büntesse meg, azután pedig ő kelmék szállást adni poena eodem (=büntetés terhe alatt) ne merészkedjenek.” (Lukinich Imre: *Dés város közléte a XVIII. század elején* Dés, 1908. 13.) Midón Görög Zachariás örmény kereskedő 1693. július 12-én letelepedési engedélyért folyamodik a dési magisztrátus csak olyan feltételek mellett hajlandó kérését teljesíteni, ha „Mindenben magát alkalmaztatván városunk tanaihoz, hadnagy uramtól dependál (=függ), nem egy, sem más szín alatt sectáját (vallását) nem kö-

veti, keresztelésre és egyéb alkalmaztságra rendeken való papot nem hoz sub poena fl. 12” /=12 ft. Büntetés terhe alatt. (U. o. 14.)

A szamosújvári örmények a dési városok állandó látogatói voltak, s jelenlétük úgy látszik sok panaszra adott okot, miért is 1729. április 22-én a magisztrátus megparancsolja, hogy „az örménység se bárányt, se egyebet, valami enni-való az székhúson és tésztaból álló enni-valón kívül, az 12 óráig, se azután kimeletelekig is ne vehessenek, ha pedig vesznek, vásárbírák atyánkfiái töllök elvegyék és hadnagy atyánkfiához ő kelméhez elvi-gyék. Ha pedig ő kelmék vigyázatlanságok miatt akármi enni-valót vennének az fenn megírt enni-való felett, az örménye, s el is vinnék, tehát ő kelek cum 6 fl. Büntessenek.” (U. o. 16.)

1759. március 16-án a dési magisztrátus ugyancsak a vásárookra bejövő örményekre nézve kimondja, hogy „az örményeknek lovaikat a piacra kötozni meg ne engedjék.” A városbíráknak meghagyják, hogy effélét ezután ne tőrjenek, s ha valamely örmény ellenszegülne a lovak köteleit, vagy kantárát és annak szarait elvagdadják, és lovaikat elcsapják, ha kell a had-

nagy fegyveres támogatásával is. (U. o.) Az utolsó, örményeket sújtó határozatot Dés város magisztrátusa 1813-ban hozta. (*George Manzat: Monografia orasului Dej Bistrita*, 1926.)

Bár a korabeli városi jegyzőkönyvek az örményeket érintő több megszorító intézkedést tartalmaznak, a beszterceihez hasonló kirívó eset, amely a lakosság egy részének kiűzésével járt, nem fordult elő.

A XVII. század második felében Erdélybe telepedő örmények kiléte, életmódja és sorsuk alakulása már a kezdetektől fogva felkeltette az értelmiségiek érdeklődését, akik kéziratban maradt, vagy nyomtatásban megjelent munkáikban több érdekes adatot adnak közre.

Az egyik korai szerző, aki az erdélyi örményekről és ezek eredetmitoszaról értekezik *Bzensky Rudolf* (1631–1715) jezsuita szerzetes volt. A cseh származású Bzensky 15 éves korában lépett a rendbe szülőhazájában, majd mind a rend tagja Erdélyben terjesztette a katolikus vallást. Missziós tevékenységéről és a katolikus egyház erdélyi helyzetéről, a mikolai csodatevő Szent Szűz ikonjáról és az erdélyi örményekről több munkájában is értekezik. Ezek között vannak az *Origines propagationes verae fidei in Transylvania* és a *Syllogimaea Transylvaniae Ecclesia, per historiophilum anagnoston* (1699) című, az erdélyi katolikus egyház helyzetéről készült művei is. Bzensky Rudolf jezsuita szerzetes szoros együttműködési kapcsolatban állott Oxediuss Verzereskul erdélyi örmény püspökkel. Örményekre vonatkozó adatainak jó része is ettől származik. Bzensky elmondja azt, hogy az örmény diaszpóra Moldvában 1450 körül telepedett le, ahol több várost is alapítottak. Az őket ért üldöztetések elől 1668-ban Erdély hegyei közé menekül-

tek, majd I. Apafi Mihály fejedelem engedélyével elsőbbsen Gyergyószentmiklóson és Csikszépvízen telepedtek meg. Említi az Erdélyben megalakult első örmény telepeket: Görgény, Petele, Bátos, Felfalu, Szentmiklós és Csikszépvíz helységeit. Elmondja, hogy az örmény püspök és az előjárók Besztercén telepedtek le, és hogy elfogadták a katolikus egyházzal való uniót, amelynek tényleges megvalósítására 1684 után került sor Oxendius püspök Erdélybe érkezésével.

Dacára annak, hogy Bzensky Rudolf atya munkái kéziratban maradtak és terjedtek, primér forrásokból merített adatai nagy hatással voltak az erdélyi történetírásra. Az utána következő szerzők Fasching Ferenc, Illés András, Timon Sámuel, Schmitth Miklós és Lukácsi Kristóf merítették belőle.

Az elsők között értekezik az erdélyi örményekről *Frank Bálint* (1643–1697), a szászok grófja is. Nevezetes alkotása a *Breviculus Originum Nationem Saxonicus Transylvaniae*, a szászok rövid történetéről írt munkája. (Szeben 1696) Frank Bálint elmondja az erdélyi örményekről, hogy ezek Moldvában éltek, ahol több várost is alapítottak. Itteni tartózkodásuk Duca vajda idején (1668–1672), ennek hatalmaskodásai és üldöztetései következtében tarthatatlanná vált. A vajda önkényeskedései ellen az örmények Hankó vezetésével fellázdáltak, majd ügyük veszteséssel Erdély hegyei közé menekültek. 1672-ben I. Apafi Mihály fejedelem engedélyével telepedtek le Erdélyben. Frank Bálint munkája, amely 1701-ben Danzigban is megjelent, széles körökben volt ismert. Maga a kor híres tudósa, Leibnitz is nagyra értékelte e munkát. Jelentősége abban áll, hogy az európai közvélemény elsőként ebből szerzett

ismereteket az erdélyi örmények kilétéről és életéről.

A XVIII. század végének ismert irodalmi alkotása *Szentpáli Ferenc* (1661–1713) költő *Speculum consvetudinis. Imago veritatis* (Az élet tükré. Az igazság képe) című, az erdélyi nemzetekről írt gúnyverse. (Komáromy Andor: *Régi gúnyversek I. Apafi udvara. Speculum consvetudinis. Imago veritatis*. In Történelmi Tár, 1888. 173–204.; *Szádeczky Lajos: Gúnyvers az erdélyi nemzetekről* (1674). Erdélyi Múzeum, 1903. 203–215.)

Íme, hogyan jellemzi Szentpáli Ferenc az erdélyi örményeket:

„Hogy Erdélyben vagytok, bizony igen bánom,

Országunk romlását miattatok, szánom

Ezüstét, aranyát pusztíjtátok, látom

Elmémben óhajtván ezt csak vetem s bánom

Egy jó pénz Erdélyben miattatok nem marad,

Arany, vagy tallér, kik kezetekben akad

Az erdélyiekre vissza nem szakad

Emiatt országunk pénze igen apad.”

A „híres versfaragó” Szentpáli Ferenc gúnyoros sorait azonban mások érzékenységre nézve nem tekinthetjük sértőeknek, hiszen ugyanilyen szarkasztikusan ír az országrész többi nemzetéről is. Jó szemmel veszi észre azt az igazságot, mely szerint a gazdasági életben a gyengébb pénznem kiszorítja a forgalomból az értékeesebbet, amelyet tartalékolnak. Innen ered az a szállóige jellegű mondás, mely szerint „a rossz pénz nem vesz el”. Az is köztudomású, hogy a pénz és ezzel párhuzamosan a gazdagság a kereskedőknél a legotthonosabb, s így nem csodálkozhatunk azon, hogy az Erdélyben prosperáló kereskedést folytató örmények voltak azok, akiknél a pénz felgyülemlett, akik az ér-

tékesebb pénznemet tartalékolták, úgy annyira, hogy szűkebb esztendőkből jutott belőle kölcsönök formájában az országrész főnemeseinek, a guberniumnak, a gyulafehérvári püspöknek és a későbbi években Mária Terézia királynőnek is.

Szentpáli Ferenc verses alkotásával kapcsolatosan nem fogadhatjuk el Szádeczky Lajos tanulmányának azon utalását, mely szerint a mű 1674-ben keletkezett volna. Ebben az évben a szerző még túl fiatal volt ahhoz, hogy a versfaragással foglalkozott volna, ugyanakkor az örmények 1672 évi erdélyi megjelenésének (letelepedésének) éve közel esett a mű keletkezésének idejével. Meglátásunk szerint Szentpáli verses alkotása a XVIII. század elején készült és kéziratokban terjedt.

A XVIII. században készült művek közül, amelyek az erdélyi örményekre vonatkozó adatokat adnak közre, jelentős volt *Illia András* jezsuita szerzetes a dáciai népek vallásainak eredetéről és történetéről készült *Ortus et progressus variaria Dacia gentium* (Kvár, 1764.) című munkája. Jórészt Bzensky adatait közvetíti és az erdélyi örmények vallásos életére és a római katolikus egyház kebelébe térésének jobb megismeréséhez nyújt segítséget. Illia adatait a későbbiekben Benkő József is felhasználta. Az irodalmi és történelmi alkotásokban bővelkedő XVIII. század szerzői közül említést érdemel *Szegedi Mihály* (1706–1752) jezsuita szerzetes, *Res gestae in Hungaria* (Kassa, 1740) című munkája, melyben a magyar krónikások munkáiban található örmény vonatkozású adatok jelentősek. Egy másik jezsuita szerzetes *Fasching Ferenc* (1786–1847) *Nova Dacia* (Kvár., 1743–1744) című leírásában az örmények az országrész újabb lakói között kerülnek bemutatásra.

Folytatjuk

Gurzó K. Enikő

Karátsonyiak a Bánságban

A nagy alvók (4., befejező rész)

Jenő, a bűnbak

A Bánsághoz bizonyos vonatkozásban Karátsonyi Jenőnek is köze volt, noha elődjétől eltérően az ő szerepvállalása kevésbé épült be a történelmi emlékezetbe. E tekintetben a közepes természetű, köpcös, pofaszakállas férfiú életútja s karaktere határozta meg a cselekmény alakulását.

A gróf 1861. augusztus 5-én született a Torontál vármegyei Beodrán, a család központi birtokán. Középiskolai tanulmányait Budapesten végezte, majd jogot hallgatott a belgiumi Lovainban. Hazatérve a magyaróvári gazdasági akadémián folytatta tanulmányait. 1869-ben kapcsolódott be az országgyűlés munkájába szabadalvú párti, programmal. 1890-ben császári és királyi kamarássá nevezték ki, 1896-ban pedig a zichyfalvi kerület alkotmánypárti képviselője lett. De volt társelnöke a Torontál vármegyei nemzeti munkapártnak, és elnöke a közművelődési egyesületnek. Andrassy Karolina grófnővel kötött házasságából egy fia született, László, aki felnőtt korában öngyilkos lett: elvesztése rettenetesen megrázta a korosodó gróft.

Jenő jellembeli hibáit értelmetlen elhallgatni, hisz fényűző életviteléről számos anekdota tudósítja az utókort. Ezek igazság magvát bizonyító erővel támasztja alá, hogy 1896-ban budai palotájában a királyt egész udvartartásával és a Budapesten időző főhercegekkel együtt látta vendégül, 1908 őszén pedig a spanyol koronás fő, XIII. Alfonz és neje volt a meghívottja. Az igazoló érvek száma vételénél érdekfeszí-

több viszont, hogy ellentmondásos személyisége tiszteletet és ellenszenvet egyaránt kiváltott ismerőseiből, alattvalóiból, ezért szerették is meg nem is.

Akárcsak apjának, Jenőnek is voltak jótékony célú, nemes cselekedetei. Alapító tagja volt az 1928-ban alakult Magyar Máltai Lovagrendnek, amelynek székházat épített Budán, finanszírozta a történelmi könyvek, monográfiák kiadását, és tovább ápolta a rózszaesküvők szép hagyományát. Utóbbi elértéktelenedését a korona inflációja idézte elő, s nem az ő szeleburdi viselkedése, amiként egyesek állítják. Ahhoz viszont nem fér kétség, hogy pazarlásával óriási, sőt, jöváthetetlen hibát követett el, hisz csúnyán eladósodott, zűrös anyagi ügyei pedig rendszeresen megtépták tekintélyét. Talpon maradásáért el kellett adogatnia birtokait.

A solymáriak végül annyira megharagudtak rá, hogy 1931-ben a Karátsonyi Jenő utcát József főhercegről nevezték el. Sértődöttségük azonban nem tartott sokáig: a gróf halála előtt egy hónappal a képviselő-testület díszpolgárrá választotta. Seres István helytörténeti író szerint a község vezetői azt remélve határozta így, hogy a végrendeletbe a település is belefoglaltott. Jenő elhunyt után azonban csak egy csillár maradt a közösségre, pontosabban a templomra.

Vörösvárott ennél pozitívabb volt a dzsentrí-gróf megítélése, holott Jenő nem törődött pilisi birtokaival, ottani kastélyát is elhanyagolta. Egy 1927-es képviselőtestületi ülésről készült jegyzőkönyv szerint

Karátsonyi gróf bérházának árnyékszékei évek óta nem voltak tisztítva, az udvaron állt a trágya s a szemét, az istállóból pedig a szennyvíz az utcára folyt ki.

Bánkon valószínűleg ennyire drasztikus kép sosem fogadta a látogatót, hisz a nagy utazó, aki Európa valamennyi államát és Afrika egy részét beutazta, a szóban forgó hitbizományi uradalmat mintagazdasággá fejlesztette. Igaz, mára ez a (birtok) modell már csak por és hamu. Tönkretették, szét-hordták.

A homokóra a feje tetejére állt Bánlakon nem értek meglepetések. Vagy mégis? Hisz a találtnál egy picivel több emlékre, ereklyére számítottam. Hogy manapság használatos kifejezéssel éljek: egy virtuális találkozást reméltem a kopaszodó, jó-ságos mosolyú bajszos arisztokratával, aki lovaglórúhában, magát pózba vágva a kastély terméskő-lépcsőjéről kedves-komikusan köszönti a betévedőt – amiként azt Szamosy Elek (1826–88), Guidó udvari festője is megfestette, csak más kontextusban. Látni akartam Jenő Egyiptomból hozott edényeit, bútorait, múmiáját, japán faliszőnyegeit, antik legyezőit, gazda családi képtárát, olasz medalionjait, mini-atúráit, fegyvergyűjteményét, ha nem is ott kint, a lecsapolt mocsarú bánsági világ végén, de legalább a dettai vagy a Temesvári Múzeumban. A palota parkjában azonban a keleti pavilonnak csupán a romjaira buk-kantam, tehát valamivel többre a semminél. Mintha a lerobbantság korunk kötelező maskarája lenne, egyéb nem került elő a törmelék alól.

1956-ot írtak már, amikor a Karátsonyi-vagyomból közgyűjteménybe került egy-két műtárgy, porcelán, szobor, nyolc festmény és egy kút. Igen, egy kút, ha hihe-tünk a feljegyzéseknek. Több, egymás-tól független hírforrás egybehangzó köz-

lése szerint a térplasztikák egy részével Dettán, a múzeum udvarán kellett volna szembesülnöm, csakhogy a régiségek jelenleg a hajdani tűzoltótoronyban várnak jobb sorsra, az ipartörténeti műemlék pedig egy betontenger közepén vénül. Az értékek zöme tehát eltűnt, elkallódott, esetleg el lett téve, rejtve, dugva, ami pedig máig látható, megközelíthető helyen gyönyörkötetni az érdeklődő szempárokat, annak elkülönítésén, kisajátításán már dolgoznak azok az ortodox főpapok, akiknek grófok emeltek templomot. Ha a főurak nem nyúltak volna mélyen bele a zsebük-be, talán még ma is a szabad ég alatt adnának hálát a jó Istennek a bánlakaiak, és nem csak ők.

A görögkeletiek sumákolásának azonban megvannak az előzményei. 1922-ben Radovan Lozovics pancsovai képviselő oly mértékben végezte gondnoki teendőit a Karátsonyiak bánsági birtokain, hogy az uradalomról szőrén-szálán eltűntek a mezőgazdasági gépek, nyoma veszett a bútorok javának és az állatállománynak. Aztán mint az úthenger, úgy mentek át Bánlakon a visszavonuló szerb katonák az első világháború végén. Az inatlanba betörő bakák szinte mindent tönkretettek, amit nem, azt magukkal vitték (a maradékot a helyiek lopták el). Később, az 1930-as években Erzsébet román királyné rendezte be magának az úri lakot, ő javíttatta fel az állagát.

A hitelezők kezére jutott mesés vagy on széthullását Keglevich-Karátsonyi Imre, Jenő fogadott fia amúgy sem tudta volna megakadályozni. Az örökös imádott kóborolni, bejárta egész Európát, négy nyelven beszélt, művelt, tájékozott ember hírében állott, de kenyérré lehetett kenni, olyan meleg szívé volt. A hagyatéknak azt a részét is képes lett volna szétosztani, elajándékozni, amit nem sikerült kicsalniuk, elvenniük tőle.

A kommunizmusban a diktatórikus rendszer törvényszerűségei érvényesültek: a kastély kegyetlen ura az állam lett, beteg öregek, értelmi fogyatékos árvák laktak benne egy ideig. Mivel ekkor valójában már nem volt gazdája, téglánként, poharanként hordták el a szemfülesek. És hordják a mai napig.

(Az említett szerzők, helytörténészek adatain kívül írásomba Fogarasy-Fetter Mihály, Karácsonyi Krisztián Norbert, Nagy Iván és ifj. Neubrandt Ferenc kutatási eredményeit is beépítettem, ezért köszö-

nettel tartozom mindannyiuknak. Köszönettel tartozom továbbá az ortodox egyháznak, a román királyi család egyik mellékági leszármazottjának és a hazai bulvársajtó néhány munkatársának, amiért közös erővel hívták fel a figyelmemet a téma aktualitására. Mindezek mellett, no meg a hírközlők utóbbi csoportjától eltekintve elsősorban a saját gyűjtésemmel s tapasztalataimra hagyatkoztam. Ezért hiszem, hogy nincsenek véletlen egybeesések.)

(Megjelent: *Művelődés* 5–6, 2009. május–június)

Olvasói levél

Mály József festőművész síremléke

Dr. Issekutz Sarolta elnök asszony, EÖGYKE

Kedves Sarolta!

Hát végre megjártam Zombort! Sajnos Mály K. és Heim P. nem tudott velem jönni. Testvéremmel kicsit tekeregtünk ugyan előtte, mert szinte egyáltalán nincsenek útjelzőtáblák, de végül befutottunk, és egyik segítők, Márta McDuff várt. Nagyon helyes, készséges, szeretetreméltó asszony. Először Mály József házához mentünk, sajnos az épületbe nem, csak az udvarba jutottunk be, mert a tulajdonos, egy 80 éves orvosnő, még nem érkezett meg nyári ott-tartózkodására, így emléktábla felhelyezéséről nem tudtunk vele beszélni. Ezután a temetőbe mentünk, ahol valóban ott áll Mály Józsefnek és családjának a sírja. Rezicska úr (a helybéli Magyar Polgári Kaszinó tagja) és Hordósi úr (az ajánlott sírköves) is befutottak, és közösen megvizitáltuk a síremléket. Maga a sír jó állapotban lévő beton keret és fedél, a sírkő pedig eléggé málékony mészkő. Úgy gondolom, hogy sem a hiányzó kővázát, sem a hiányzó keresztet nem kell pótolni: egyrészt ezzel a mészkőfajtával manapság nem dolgoznak, másrészt elütne az egésztől, harmadsorban maradjon meg a patinája, negyedsorban bizonyára tetemesen megemelné a költségeket. Nem beszélve arról, ha az egészet újonnan megépítenék. Sajnos ezt a mészkövet konzerválni semmivel nem tudják, legfeljebb kicserélni.

A kő tisztítására, és a szövegbetét újrafestésére 375 EUR ajánlatot kaptam. Lenne valaki, aki a gondozást elvállalná 70 EUR-ért, de valaki más olcsóbban is, ezt még nem tudom. Ezt én természetesen nem tudom kifizetni. **Nagyon nagy szükség lenne, hogy az EÖGYKE támogassa az ügyet.**

A neten korábban találtam Mály Lőrincné Schaffner Teréz zombori gyászjelentését (1905). Még nem kerestem a családfán, Heim P. bizonyára kapásból tudja, ki a Mály

Lőrincz. (Nagyszüleink korában úgy tartották, hogy Magyarországon minden Mály rokon. Ma viszont találtunk olyan Mályt, aki határozottan állította, hogy ő szerb eredetű.) Barangolva a temetőben nem találtam meg, pedig nagyon sok régi sír van. Gondoltuk naívan, hátha van valamilyen dokumentáció a temető irodájában. Nem volt, elküldtek a temető papjához. Innen továbbküldtek a belvárosi templomba. Sikertől a káplánt találni meg, mert ő magyar és készséges (a plébános, mint mondták horvát és nem kedveli a magyarokat), azt ígérte, hogy amit talál, elküldi e-mailon. 1895 előtti anyakönyvek a levéltárban vannak, oda már nem jutottunk el, pedig a szemközi épületben van. Elmentünk még a Szt. Istvánnak szentelt (karmelita) templomba, ahol több mint egy órát várt ránk egy hölgy, aki beengedett bennünket. Nagyon szép, tatarozták nem régen. A két torony között az oromzatot áll a helybéli magyarok büszkesége, Szt. István óriási szobra. Ehhez érdekes módon az elmúlt évtizedekben sem nyúltak, lehet, túl magasan van. A szentélyben még Szt. László és Imre szobrai állnak, Szt. Erzsébet és Margit társaságában. Megcsodáltuk az orgonát, amin Márta nagyapja haláláig orgonált. Kifelé jövet megakadt a tekintetem az egyik márvány szenteltvíz tartón, mert az oldalára elég nagy betűkkel neveket véstek: Schöffner Mária és Mállyné szül. Schöffner Irén. A másik oldali szenteltvíztartón is volt név. Nyilván ők adományozták. Erre visszaszaladtunk, és végigolvastuk az orgona felújítására adakozók névsorát is, de nem leltünk ismerőst. Az ajtóból visszatekintve rájöttem, hogy mi hiányzik. A magyar zászló, ami pl. Erdélyben minden templomban látható. A sírkőre sem merem a nemzeti színű pertlit felkötni, nehogy ez legyen okozója, a több mint százéves síremlék megrongálásának.

A tér tele volt rendőrautóval, mint kiderült ott van a 365 szobás megyeháza, ahol ma már más intézmények is működnek. Azt is megtudtuk, hogy szerb-horvát miniszteriális találkozó volt, de azért bemehettünk az épületbe, udvarba, csak nem volt szabad ácsorogni. A kapu alatti nagy térképet böngésztek, ahonnan továbbküldtek minket. Később láttuk a konvojt elvonulni.

Jártunk a múzeumban is. Az igazgató fogadott, majd rövid úton átadott egy kollégájának bennünket. Úgy tudtuk, hogy az ott őrzött két festmény közül az egyik az állandó kiállítás része, a másik raktározva van. Most ezt sem kellett előhozni, mert egy időszaki kiállításon látható. Igazán szép, két kisméretű tájkép. Nagyon örültem, hogy eredetiben megnézhettem őket. Kár, hogy olyan kevés kép lelhető fel tőle. A kísérről sajnos nem túl sokat tudott róluk mondani, mert a festéssel foglalkozó kolléga éppen nem volt bent. Így nem tudtam meg, hogy honnan származtak ezek a képek. Végül végig kísért bennünket az illető úr az egész, több témájú, helytörténeti kiállításon. Érdekes volt, természetesen rengeteg magyar vonatkozású dologgal. Háromnyelvű felirattal, természetesen magyarul nem.

Sűrűn emlegettem M. József örmény eredetét, nem sok visszhanggal. Amikor megkérdeztem, hogy mit lehet tudni az örmények betelepüléséről, azt mondta, hogy ez ott nem jellemző, örmény templom nincs és nem is volt. Újvidéken volt örmény templom, de már régen elpusztult, mondta Márta ismét, mert ő már korábban átküldött nekem egy képet róla. (...)

Szeretettel üdvözlő: Árváné Pataki Ilona

Névjegy

László Endre

(1901. május 30., Bánffyhunad – 1987. december 27., Budapest). Író, rendező. Örmény családban született, eredeti neve *Páskuj Endre*. Pesten érettségizett, majd Csók István tanítványaként a Képzőművészeti Főiskola festő tanszakján szerzett diplomát, noha saját bevallása szerint színtévesztő volt. Gyermekkorától muzsikált, a Képzőművészeti Főiskola után a Nemzeti Zenedében tanult. Évekig muzikarmester, majd rajztanár a kispesti taniskolában. 1934-től a Magyar Filmirodában rajzfilmeket, főleg reklámfilmeket készített. Dolgozott a kísérleti televízióban, majd 1941-től végleg kikötött a Rádiónál, előbb mint zenei munkatárs, majd mint rendező. Adaptációkat készített, gyermekműsorokat írt és rendezett. Számos hangjáték rendezője. Közismert, népszerű sorozatai: *Kíváncsiak Klubja*, *Csinn-Bumm Cirkusz*, *Csilicsala csodái*, *Mikrobi*, *Szírusz kapitány*. A *Szabó család* rendezője 1959-től haláláig. 85. születésnapján a Magyar Népköztársaság Csillagrendjével tüntették ki. A Szírusz-sorozat 1977-ben indult a Magyar Rádióban a *Szírusz kapitány színre lép* című öt részes történettel. A következő években mindig megismételték az előző

évi adást és egy új történetet is leadtak, 1989-ig összesen tizenháromat: *Szírusz kapitány színre lép*, 1977, *Szírusz kapitány haragszik*, 1978, *Szírusz kapitány és a Csillaglány*, 1979, *Szírusz kapitány fogságba esik*, 1980, *Szírusz kapitány veszélyben*, 1981, *Szírusz és Corinta*, 1982, *Szírusz és az ősember*, 1983, *Szírusz és a Rettenetes Vendég*, 1984, *Szírusz és a Holdon nyíló Bársonyrózsza*, 1985, *Szírusz és az emberke*, 1986, *Szírusz és a 12 nevelőnő*, 1987, *Szírusz és az ibibik*, 1988 (László Endre halála után kiegészítette Eröss Ágota), *Szírusz és a robot*, 1989 (László Endre vázslatai alapján írta Eröss Ágota). A rádiósorozat alapján készült ifjúsági regények első kötete csak az író 80 éves korában jelent meg (*Jóholdat, Szírusz kapitány!*). A történetek a 2480-as években játszódnak a Holdon. Főszereplői 14–15 éves kamaszok. A sorozat a 10–15 éves korosztályt célozza meg, szellemesen keveredik benne az ismeretterjesztő szándék a kalanddal és a tudományos-fantasztikus elemekkel. Az ismereteknek és kalandoknak ez az aránya a hat megjelent könyvre is jellemző, szórakoztató olvasmányt jelentenek a kiskamasz közönség számára.

A zeneagapé tervezett őszi programja

szeptember 25., szombat: Fogolykiváltó Boldogasszony misén kórusének **október (a pontos dátumot a füzetek következő számában közöljük):**

Fogolyán Kristóf fuvolaművész játszik

november 28., vasárnap: *Puskás Eszter* énekes + kísérete lép fel

december 26., vasárnap: Karácsonyi CD bemutató *Szongoth Gábor D.J.*

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(9. rész)

35. Dombi János örmény szertartású. Erzsébetvároson született, ott volt káplán 1779-ben illetve 1782-ben is. Meghalt 1813. október 14-én.

36. Dragomán Antal örmény szertartású. Szamosújváron született, 1845. április 23-án. Tanulmányait Szamosújváron és Bécsben végezte. Pappá szentelték 1866. december 24-én. Mechitarista. Szolgált 1880: Szamosújváron káplánként. *Szongott azt is közli, hogy a szamosújvári állami gimnáziumban az örmény nyelv tanáraként is szolgált.* Meghalt 1924. március 22-én.

37. Dragomán Kristóf nevével *Szongott Kristófnál találkozunk, és pedig az 1783-as bejegyzés alkalmával, így Dragomán Simon fia Kristóf.* Meghalt 1790. április 14-én.

38. Duha Kristóf örmény szertartású. Szamosújváron született, és ott is szolgált 1773-tól káplán majd kerületi jegyző 1782-ig. 1788: misszionárius Karasbasárban (Krim félsziget), 1812-ben halt meg.

Szongottnál: „1782-ben Krimiába (Kharassu-Bázár) rendeltetett. Elment: ott is halt el.” Szongott Kristóf közli azt a levelezést is, amit a város folytatott Duha Kristóf érdekében, hogy itt maradhasson. Az első levelet 1782 áprilisában írták, illetve küldték az erdélyi püspökhöz.

39. Duha Ödön Szamosújváron született 1857. február 23-án. A gimnáziumot szülővárosában és Kolozsváron, filozófiai és teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. 1880-ban szentelték pappá. Gyergyószentmiklóson káplán és hittanár volt. 1884: Désaknán adminisztrátor. Meghalt 1887-ben.

Folytatjuk

Meghívó

A Budapest Főv. II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat szeretettel hívja Önt, családját, barátait és ismerőseit

Mészáros Ábel és Szabó Ádám

Kőország

Az 1700 éves örmény keresztény egyház építészeti emlékei

c. vándor fotókiállítás megnyitására
2010. szeptember 1-én 18 órára

Helyszín: Budapest II., Marczibányi Téri Művelődési Központ M Galéria (Budapest II. Marczibányi tér 5.)

A kiállítást megnyitja
dr. Issekutz Sarolta elnök

Közreműködik:
Flórián Antal színművész
és Puskás Eszter énekművész

A kiállítás szeptember 12. napjáig tekinthető meg, hétköznap 9–19 óráig, hétvégén 9–14 óráig

Kónya-Hamar Sándor

Száz éve született Demeter Béla

A gazdaságpolitikus szakíró, falukutató, szerkesztő és jelentéstevő megbízott (4., befejező rész)

Az 1940 utáni, második redivivusát élő, de csak Észak-Erdély területén újra beledőlő EMGE tevékenységét olyan alcímek alatt mutatja be, mint *1. EMGE-tanfolyamok* (gépezelői tanfolyamok, talajerőfenntartás, okszerű vetésforgók, védekezés stb.); *2. A mezőgazdaság közvetlen irányítása* (növény- és gyümölcs-termesztés, állattenyésztés és egészségügy, birtokpolitika, közellátás, árpolitika és értékesítés stb. 80–87.old.); *3. Az EMGE érdekképviselési szerepe* (kamarai megbízatás, kamarai vagyonkezelés, paritásos bizottságok, adóügyi tanácsadás, terményértékesítési tájékoztató, a termelési jutalmak kiosztása stb. (195–199 old.).

A történelem viszont közbeszólt, s a szakértelmet felváltó politizálási szándék Demeter Bélát is, bár rövid időre, a cselekvés más mezejére szólítja.

Ám 1944. december 1–1945. január 2. között újra az EMGE szolgálatában találjuk. Különleges és fontos megbízatást kap az EMGE észak-erdélyi vezetőségétől. Erről Demeter Béla azt írja: „A háborús események és a közlekedési nehézségek miatt az EMGE-központ és a külső hálózat között – mint ismeretes – megszakadt az összeköttetés. Éppen ezért – a gazdakörök és a megyei kirendeltségek munkájának újra-felvétele és folytatása érdekében – megbízatást kaptam az EMGE-direktóriumtól, hogy látogassam meg Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód (vármegyék), és a Székelyföld útba eső falvait és a megyei kirendeltségeket. Ennek rendjén pedig állapít-

sam meg a mezőgazdaság jelenlegi helyzetét, különös tekintettel a legsürgősebb tennivalókra.”

A Demeter-jelentés egy másolatát az Erdélyből 1946-ban Magyarországra áttelepített kommunista politikus, Simó Gyula hagyatékában találta meg Vincze Gábor szegedi történész, és az *EGE-EMGERMGE, 1844–1994, 150 éves története* (2004.) című kiadványban közli először (105–141 old.). Ugyancsak ő jegyzi e kordokumentum margójára, hogy: „Demeter Béla jelentése a XX. századi Erdély történetének egy rövid időszakába nyújt betekintést. Ez a dokumentum nem csupán azért lehet érdekes a mai olvasó számára, mert – az idősebb nemzedéket leszámítva – egy teljesen ismeretlen periódus válhat ismertté a jelentés elolvasása után, hanem azért is, mert – ellentétben azokkal a Romániában vagy Magyarországon megjelent visszaemlékezésekkel, amelyek érintőlegesen kitérnek Észak-Erdélynek erre a négy hónapjára is – Demeter jelentése nem a politikum szférájával foglalkozik, hanem – az EMGE vidéki kirendeltségeinek helyzete mellett – az „észak-erdélyi köztársaság” egy részén uralkodó „közállapotokat” mutatja be.” Ez a Demeter Bélára bízott feladat tömör és pontos megfogalmazása, amihez nem csatlakozhatunk mást, mint a jelentés összegező megállapításait, vagy talán elegendő, ha csak a legszükségesebb tennivalókat megfogalmazó záradékot: „A helyszíni tapasztalatok alapján Észak-Erdély teljes gazdasági össze-

omlását csak úgy kerülhetjük el, ha az illetékes tényezők azonnal cselekednek: mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi munkaerő, közlekedésügyi, pénzügyi és biztonsági tanács megalakítása. Minden egyes kérdésnek hozzáértő szakember legyen a vezetője, akik a politikai szempontok alapján dolgoznak. Ezeknek a hivatása a tavaszi mezőgazdasági munkálatok megszervezése, az észak-erdélyi iparvállalatok megtekintése, üzembe helyezése, nyersanyagról történő gondoskodás, a közrend teljes helyreállítása, az árucserre-forgalom megszervezése stb. Ha egy ilyen szerv létrehozása bármilyen akadályba ütközne, akkor egy termelésügyi kormánybiztos kinevezése szükséges, és a többi reszortok, mint ennek olyan osztályai működnek. Éppen így múlhatatlan két gazdasági összekötő kinevezése, az egyik az Alföld, a másik Románia irányában. Ne felejtjük el, hogy a tavaszi mezőgazdasági munkálatok megszervezésére alig két hónap áll rendelkezésünkre, és ha idejében nem történik intézkedés, úgy a gazdasági helyzet véglegesen lejtőre jut.”

1945 augusztusában már mint a budapesti Békeelőkészítő Osztály szakreferense dolgozik. Többszöri erdélyi beutazása és felmérése, tapasztalatok összegezése után készíti el azt az összefoglaló tanulmányt az erdélyi magyar kisebbség gazdasági és oktatási intézményrendszeréről, amelyben utoljára az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület helyzetéről is ír. „Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület – az EMGE – az első világháború előtt a nagybirtokosok érdekképviselője volt. A kisebbségi élet nyomasztó szükségai azt parancsolták, hogy az egyesület az egész, az erdélyi magyarság 80%-át tevő gazdaközönseget magában foglalja. 1936 óta új kerekben, teljes közösségi szellemben vette

föl a szervezés, oktatás és irányítás munkáját. A bekövetkező változások rendjén az Egylet 1940-ben két részre szakadt. A dél-erdélyi EMGE Nagenyed központtal a legsúlyosabb elnyomatást élte át, négy éven át közgyűlés tartását sem engedélyezték a román hatóságok, vezetőit pedig állandóan üldözték. Észak-Erdélyben a magyar uralom nagy fejlődést indított meg. Mind az ismeretterjesztő, mind a termelő és értékesítő szervezetek s ezek berendezései új munkaterületeket nyitottak meg a tanulni vágyó magyar gazdaközönség előtt. A háború utolsó, majd befejező fordulatai megakasztották a megindult fejlődést, Erdély sorsának eldőlése viszont összekapcsolta a két részre szakadt egyesületet. Megtépázott állapotában az erdélyi magyarság politikai szervezete, a Magyar Népi Szövetség vette szárnyai alá az EMGE-t.(...) Az egyesület vezetősége tisztán látja, hogy a lét vagy nemlét kérdése előtt áll, mert anyagi eszközei hiányzanak, hogy az Egyletet munkára lendítse. Folyóiratát, az *Erdélyi Gazdát*, nem tudja megjelentetni.”

E sötét valóságnak tudatában, mégis a feladatok fényében próbálja megfogalmazni mindazt, amit a tudás és felelősség birtokában nem hallgathat el. Azt, hogy az erdélyi magyar gazdátársadalom szempontjából milyen létfontosságú feladatok elvégzése hárul az EMGE-re a XX. század közepén. Ha hagyták volna élni az EMGE-t. S ha hagyták volna élni Demeter Bélát is.

Rehabilitációs szándékunknak nyilván része Demeter Bélának, az elfelejtett kisebbségi politikusnak és a béketárgyalások megbízott szakreferensének tevékenységét és hátrahagyott, ismert vagy még lapangó írásos hagyatékát is részletesen feltárni, megismertetni és méltó helyére

tenni. De nyilván ez már egy más tanulmány részét képezné. Vállalva a tévedés kockázatát is, valakiknek lelkiismereti feladatuk kellett volna hogy legyen eddig is a hiátus kitöltése. De íme, megteheti ezt az utókor is, akit kíváncsivá tett ennek a jövőjéhez szükséges életműnek és hagyatékának a teljes ismerete. Talán!

De addig is érvényes az eleven lelkiismeretbe és tudatba vágó kérdés: ki és mikor fogja rehabilitálni Demeter Bélát?! Hiszem, hogy mi már elkezdjük annak folyamatát, amelyet kitartóan folyamatosan kell tenni. Hiszen 1993-ban, Magyarország első demokratikusan megválasztott

miniszterelnöke, Antall József már megelőzött mindenkit, elsőnek vállalva hivatalos tisztségében mindazt, amit elsősorban az erdélyieknek kellett volna vállalni: egy erdélyi magyar áldozat (vértanú?) rehabilitációját. 1993-ban Budapest egyik utcáját nevezték volna el róla, ha nem szől közbe a súlyos, halálos betegség. Hogy az egykori lakóházának falán, a budapesti Kecske-tető utcában emléktábla emlékeztessen Demeter Béla életére és hagyatékára, azt az 1994-es parlamenti választások eredménye hiúsította meg mindmáig szégyenletesen, de nem végérvényesen. (*Szabadság*, 2010. január 06.)

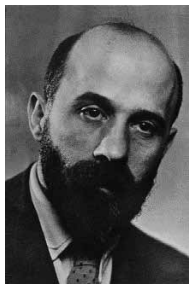
Az erzsébetvárosi Nagyboldogasszony napi búcsú körmenete –feketében Marika néni, a templom őrzője (háttérben az Apafi kastély) – beszámoló a 13. oldalon

Barcsay Jenő

Emlékeim a Kabdebó családról*

(1. rész)

Bécsben vett, hamar elromlott magnós rádiómon hallgattuk korábbi sorozatom beszélgetésének adását, amely a híres Barcsay-mozaikok keletkezéstörténetét beszélt el (utóbb megjelent A műhely titkai című interjú-kötetben). Elégedett volt. Ez nagy szó, mert mindig aggályosan javított korábbi szövegein. Én nem vagyok író, nagyon kell vigyáznom minden mondatomra, ne-

Barcsay Jenő

hogy szégyenkezni kelljen az írók előtt – szokta mondogatni. (Amikor a hallgatott emlékezését könyvbe emeltük, kétszer is átírta, legutoljára a korrektúrát, annyira, hogy újra kellett szedni a szöveget; a szerkesztő, Sík Csaba barátom a mester iránti tiszteletből természetesen beleegyezett a módosítások pénzigényes megvalósításába. Emlékszem, ezt az utolsó átdolgozást az Andrássy út egyik padján ülve, szinte mindegyik szót külön mérlegelve végezte, amikor elkészültünk megkönnyebbülten felsóhajtott: na, ezzel is végeztünk, hál'Istennek nem hagyok magam után félig kész munkát, remélem, nem kell szégyenkezni majd miattam.) De akkor elégedett volt. Látva ölemben a kis masinát, hirtelen ötlettel kijelentette: megígértem, hogy elmondok emlékeimet apádekről, kapcsolod be, essünk túl rajta. Nem mertem mondani, hogy nagyon rossz felvételre képes már csak ez a „ricsajláda” (ahogy otthon elégedetlenül

*(Megjelent Kabdebó Lóránt: A műhely titkai c. interjúkötetben)

becéztük), örültem, hogy elkezdte (hiszen máig sajnálom, hogy még ilyen rossz gép volt a közelünkben, amikor Tóth Imre-Amerigo Tot és Hubay Miklós jelenlétében, szentendrei házában ifjúsága meghatározó élményét, a Párizsból érkezése utáni első firenzei napját csodálatos helyszínrajzzal elmesélte). Örööm az alig hallható szalagot valamint feleségem barátnőjének, Baranczó Ka-

talinnak a gépiratát, amelyet magam szavanként javítottam, hogy azután ő maga is – szokásos aggályosságával, ceruzával – átírja végül. Romániából volt menekülésének okát és történetét elmondta ugyan, de akkor mégis áthúzta, élete végén is félt az eseménynek az emlékeitől, – hiszen ezekben az években is haza járt oda, rokonai éltek ott. Ma már az akkori félreértés senkinek sem árthat. Különb is, a valódi tettes nevét ki sem ejtette – akkor sem, azóta sem – a száján.

Nagy szeretettel gondolok mindig vissza Édesanyám bátyjának családjára. Az anyámat imádtam. Nem szeretem az ilyen fellengős kifejezéseket, hogy imádtam, és az ehhez hasonlókat, de én az anyámat nagyon szerettem. Hogyne szerettem volna a bátyjának a családját is. Miklós bácsi 15 évvel idősebb volt az én anyámnál. Tulajdonképpen mondhatnám azt is, hogy a nevelője is volt egészen fiatal korában, hiszen Miklós bácsinál dolgozott, mint segédjegyző az én apám, Barcsay Boldizsár, aki ott ismerkedett meg Kabdebó Irénnel. No, de nem itt

szeretném elkezdni, hanem valahogy bizonyos ritmusba szeretném hozni a fiatalkori emlékeimet a későbbiekkel.

Katona községben lakott a családnk. Mindig boldogok voltunk, amikor a szülein elhatározták, hogy megyünk Miklós bácsiékhoz, meglátogatjuk a Kabdebó családot Vasasszentivánon. Miklós bácsiék és az unokatestvéreimet, Erzsit, Jancsit –, aki a te édesapád volt –, Miklóskát –, aki a legfiatalabb volt és orvostanhallgatónak készült, sajnos korai halála megakadályozta, hogy életcélját elérhesse –, és Gerőt –, aki mindegyiknél idősebb volt, tulajdonképpen mostoha testvérük volt, mert Miklós bácsinak az első felesége, Gerő édesanyja meghalt, úgy emlékszem Bozsoki lány volt, és Szentiván közelében, Göc községben laktak. Gerő nem tartozott egészen a Kabdebó családhoz, hanem csak félig, mert két családnak a gyereke volt, így őt ritkábban láthattuk, de olyankor nagyon örvendtünk az ő jelenlétének. Kedves, jó ember benyomását tette, nagyon jóképű férfi volt, azt hiszem, jogász volt, jogi egyetemet végzett.

Na, most megint visszakanyarodok a gyermekkoromba. Amikor szüleim elhatározták, hogy megyünk Szentivánra, az nekünk ünnepet jelentett. Nagyon szeretjük azt az utat, amelyet meg kellett tennünk az apám kétlovas kocsiján. Ezzel tettük meg a 25 kilométert. Amint kiértünk Katona községből, a Mezőség leg-sárosabb, legelhagyatottabb falujából, amely nekem így is nagyon kedves, a gyerekkori emlékeimmel együtt, három kilométert kellett megtennünk. Ha sár volt, akkor nehezen tudtunk onnan kijutni, csak ökrös szekér volt képes arra, hogy a három kilométert megtegye, és kijussunk az országútra. Hát amikor először fölcillant a Katona község határá-

ban levő Katonai-tó – mert így nevezték, azt hiszem, most is így nevezik –, akkor különös érzés fogott el, mert életemben először akkor láttam meg nagyobb vizet, úgy képzeltem, hogy a tenger is valahogy így kell, hogy kinézzen, a víznek a csillogása különös hangulatot ébresztett, legalábbis bennem, de azt hiszem, többes számban is mondhatom – bennünk, értve testvéreimet –, utána a Gyekei-tó, aztán a Cegei-tó, ezek mind egymás után következtek, minthogyha nem is a földön jártunk volna, hanem majdnem úgy éreztem magam, mint amikor először repülőgépen tettem meg az utat Budapeستől Párizsig. Olyan furcsa érzés fogott el, szinte mondhatnám – akkor még nem ismertem ezt a ma nagyon divatos szót – olyan „szurrealista” tájak vonultak el előttünk. Ugyanez volt az érzésem most öreg koromban, amikor Némából Vasszentivánon keresztül tettük meg az utat Katona községbe. Ugyanez volt az érzésem, mint fiatal koromban, amikor először tettük meg azt a bizonyos 25 kilométert.

Ha összehasonlítom a két falu, tehát Katona és Vasasszentiván életét –, akkor a kettő között nagyon nagy volt a különbség. Az egyik sáros, unalmas, nagy, elterpeszkedett román falu; a másik pedig nem volt annyira nyílt, nem dombokkal körülvett falunak képzelheted, mert ott hegyek voltak. Hát, Istenem, nekünk hegyeknek tetszett, mert a Mezőséget a dombok uralják; dombok alatt értek én lankás, kopár és füves dombokat, amelyek – idősebb koromban határoztam meg ezt a dombokról alkotott benyomásomat – olyanok voltak, mint egy szép női fekvő forma, akt. El kell képzelni nagy formákat, ahol még bokrokat is alig lehetett látni, itt-ott egy-egy kisebb akácost, és csak fű, fű és fű. Fűvel beborított formák, felüle-

tek. Hát ezek mind legelők voltak. Nagyon sok volt ott a juh, tehát a tenyészállat. Vasasszentivánra visszaemlékezem, ott inkább nagyobb dombok vannak, de erdővel borított, fával borított dombok, hegyek, és itt volt egy nagy patak, a Füzési-patak, amely a Mezőségből vezet le a vizet a Szamosba, és ott fürödtek a Kabdebó gyerekek, egy alkalommal én is velük lubickoltam. Nekem az a patak nagyon tűnt akkor, dehát hasig érő víz lehetett benne. Az is jó volt, jól esett, jókat lubickoltunk benne. Előttem van a Kabdebó fiúknak az alakja: Jancsi az izmos alakjával, Miklós, azt hiszem akkor már nem volt közöttük, és a Temesváry fiúkra is emlékszem, azok is velünk együtt voltak, együtt fürödtünk.

Még az első fogadtatásra is emlékszem. Mindig nagyon kedvesen fogadtak. Mindig. Úgy éreztem, hogy az a szeretet, ami a Kabdebó családból felénk áradt, az őszinte volt. Nagyon szerettük Miklós bácsit, Róza nénit (ő volt a keresztyám), Jancsit, Miklósát (ő sokkal élénkebb volt, mint a bátyja) és Erzsit (ő egy kicsit fellengős volt, és csupa tűz, csupa energia és élénkség). Miklós bácsi nyugodt, komoly ember volt, középtermetű, kövérkés egy kicsit, jól táplált, úgy érzem, hogy koponyájának a formáját én örököltem. Mert olyan koponyám van nekem, mint amilyen a Miklós bácsié és az édesanyámé volt – az édesanyám koponyája is hasonlított nagyon a Miklós bácsiéhoz –, én úgy neveztem, hogy „örmény” koponya. Róza néni pedig mindig sietett. Sietve járt, a spájz kulcsa lógott mindig az oldalán, két-három kulcsra emlékezem. És fütyült. Nem azért, hogy talán jókedve volt, hanem az volt az ő szokása, az ő manírja. Nekünk nem is volt furcsa, mert Róza nénihez hozzátartozott az ő karak-

teres tipegő járása, – mert kicsit tipegett is, jobbra-balra billegette magát. Valószínű, hogy a sok állás következtében bokasüllyedése lehetett, de akkoriban ugyebár a falusi asszonyoknak nem jutott idejük arra, hogy ilyen kis dolgokkal foglalkozzanak, mert azt hiszem, hogy akkor talpbetétet – olyat, amelyet ma képesek létrehozni – nem is tudtak volna csinálni. Valószínű, fájt a lába, azért kacsázott egy kicsit. Nagyon jó asszony volt. Most is szeretettel tudok rá visszaemlékezni.

De hát szomorú dolgokra is vissza kell, hogy emlékezzem. Egy ilyen látogatás alkalmával kivitték a verandára, hogy Miklósát láthassam. Ő akkor már, azt hiszem egy éve – vagy két éve is – kínlódott az ő tbc-jével, és kint feküdt. Amikor onnan hazafelé indultunk, meghallottam, ahogy a szüleim mondják, rövid ideje van hátra. Engem nagyon meghatott az arckifejezése. Le volt fogyva, úgy nézett ki, mint egy Krisztus, kis szakálla volt, nem borotválkozott, talán nem is lett volna annyi ereje, hogy megborotválkozhasson. Teljesen le volt gyöngyülve szegényke, nem szólt egy szót sem, csak szomorúan nézett ránk. Úgy látszik, érezte, hogy ott a vég. Ugyanilyen sorsa volt az én öcsémnek is, aki szintén orvosi pályára készült. Az ő sorsa is így fejeződött be, mint a Miklósaké.

Nagyon jól éltek. Azok az ebédok!, – vacsorák!, – azokat nem tudom elfelejteni, még most is visszaemlékezem a Róza mama főztjeire. Jóízűen készítette el az ételeket. Hát persze nekünk, gyerekeknek farkas-étvágyunk volt, és Róza néni erre el volt készülve, és busásan belakhattunk. Ebéd után Jancsival és Miklósával és a Temesváry fiúkkal voltunk, – akiket alig ismertem, nem tudom, hogy azok milyen rokonok voltak, milyen kapcsola-

tunk is volt. Azt hiszem, az édesapádnak unokatestvérei voltak, sőt nekem is unokatestvéreim, mert ott kint lakott náluk az édesanyám és Miklós bácsi anyjának a testvére. Ott lakott Temesváryéknál, akkor még élt. Hosszabb életet érhetett meg, mint testvére – az anyám és Miklós bácsi anyja –, aki korán meghalt, nagy a gyanúm, hogy a rák vihette el. Nagyanyámat Vertán Teklának hívták, és a testvére még élt, amikor eljártogattunk a Kabdebó családdhoz, de én csak egyszer láthattam őt. Úgy emlékszem, hogy egy nagyon szép, üvegezett verandás házban laktak. Fekete ruhába volt öltözve, mint az öregasszonyok általában. Ő is úgy járt, illetve nem is nagyon járt, mert akkor is ült. Az arcára nem emlékezem. Kisfiú voltam, és ennek a jelentőségét, hogy az anyám édesanyjának a testvérét láthatom, akkor anyyira nem tudtam fölfogni, hogy jól megnézhettem volna. Ha jól megnéztem volna, előttem lenne az arca még most is, mert jó vizuális memóriám van általában, és volt akkor is.

(Más Temesváryak is éltek Szamosújváron, erről csak azt tudom, valószínűleg unokatestvérek voltak. A szamosújvári postamesternek a fia, Temesváry János volt a Waldbauer-Kerpely kvartettnek az egyik tagja, és a Zeneművészeti Főiskolán – ha jól emlékszem – tanár is volt. És volt egy Temesváry nevű tanár is, aki megírta az örmény családok történetét, bajszos ember volt, engem nem tanított. Úgy emlékszem, hogy latintanár lehetett. Az örmény templom háta mögött egy szép barokk házban lakott, onnan gyalog tette meg az utat a gimnáziumig.

Bottal járt, mint általában az idősebb emberek. És folyton így énekelt: csindarattabumm, csindaratta-bumm! Folyton ezt

mondta. A gyerekek éppen ezért nem is vették komolyan, és néha ugratták. Nem tudott a gyerekekkel bánni. Egy kicsit – hogy mondjam csak –, egy kerékkel, ahogy mondani szokták – több vagy kevesebb –, inkább több volt neki. Egy kicsit olyan „bolond” örmény volt.)

Miklós bácsi józan gondolkodású ember volt, akinek a realitásokról iránt is érzéke volt. Tudta, hogy meddig lehet menni, és hogyan kell élni. Az én apámnak nem volt olyan egészséges, reális gondolkodása, mint Miklós bácsinak. Az én apám is mindig vágyott arra, hogy gazdálkodással foglalkozzék. Miklós bácsinál anyagi gondokról nemigen volt szó. Jól szituált család volt, úgy is éltek. Tudott az emberekkel bánni, nagyon jóban volt a feletteseivel is, még a főszolgabíróval is, mondhatnám úgy is, hogy barátja volt. Megtörtént, hogy egy-két hetet – különösen nyáron – családostól is ott töltöttek Kabdebóéknál. Nagyon mély barátság alakulhatott ki a két ember között, és ez nagyon fontos volt akkor.

Apám, amikor megtudta, hogy jön a főszolgabíró, Veszprémy Antal Nagysármásról Katona községbe, akkor apám már napokkal előtte nem aludt, nem pihent, nem érezte jól magát, ilyenkor ideges volt és nehezen elviselhető lett. Nemrég Erzsike húgomtól hallottam, hogy apám többször panaszkodott akkoriban, hogy mindig kikap a főszolgabírójától, miért beszél a román emberekkel románul, – magyarul beszéljen! Apám hiába mondta a főszolgabírójának azt, hogy „hát, Istenem, nem tudnak magyarul beszélni, kénytelen vagyok.” „Erőltesse, tanuljanak meg magyarul beszélni! Tanulják meg a magyar beszédet!” – mondta.

Folytatjuk

Dr. Izsák Sámuel – Sztranyiczki Mihály

A szamosújvári Szentháromság gyógyszerár

(1. rész)*

Az Erdélybe jött és új hazára talált örmények a Kis-Szamos mentén az 1700-as évek elején jelentős települést, Szamosújvár városát alapították és építették fel. A XVIII. század vége felé Szamosújvár (Gherla, Armenierstadt, Armenopolis) lendületesen fejlődött, s ez a folyamat a XIX. században is folytatódott. Az államhatalom biztosította kiváltságoknak köszönhetően a város lakossága csakhamar virágzó jólétet teremtett. A szamosújvári örmény kisipari és kézműves termékek rövid időn belül megjelentek mind a belföldi, mind a külföldi piacokon, vásárokon és üzletekben. A szamosújvári örmény kereskedők egyre inkább versenyképesek lettek a dési, kolozsvári, nagyváradí, nagybányai, marosvásárhelyi és tordai kereskedők konkurenciájával szemben. Kereskedelmi kapcsolatokat tartottak fenn Béccsel, Pesttel, az ausztriai és csehországi ipari központokkal, amelyeket vágómarhákkal és húskészítményekkel láttak el.

Még egy évszázad sem telt el a város alapítása óta és Szamosújvár kezdte igazán város képét felölteni: rendezett utcákkal, fontos középületekkel, jótékonyági intézményekkel, elegáns, kényelmes, tágas házakkal, köztük nem egy fényűző homlokzattal. Az impozáns barokk stílusú örmény katolikus templomot egyaránt ismerték nemcsak Erdélyben, hanem messze túl a határokon, a kelet- és nyugat-európai örmény központokban is.

A Karácsonyi Intézet (Institutum

* (A szerkesztett változatot közöljük. A teljes tanulmány a www.magyarormeny.hu honlapon olvasható!)

Karácsonyanum, vagy Xenodochium Karácsonyanum), amelyet Karácsonyi Immanuel 1800-ban alapított, és melynek fenntartására végrendeletében 20 ezer forintot hagyományozott, egyike volt a szamosújvári kórházmenhelyszerről létesítményeknek, amelyeket emberbaráti céllal a XIX. század elején adtak át rendeltetésének.

Az évtizedek folyamán a város minden szinten sokat fejlődött, s míg a XVIII. század elején kiváltságos mezőváros, 1786-ban már a sz. kir. városok rangjára emelkedett. Kialakultak urbanizációs hagyományai gazdasági, társadalmi, művelődési és közszolgálati téren.

Bár gyógyszerár alapítására még várni kellett, Szamosújvár lakossága nem maradt orvosok nélkül. 1775-ben, amikor Kolozsváron létrejött az Orvosi-Sebészi Intézet, városi orvosnak nevezték ki Szamosújvárra Klein Antalt, majd ezt a feladatot 1801-ben Bod Elek vette át. Később a város polgárainak egészsége fölött Fülöp Mihály doktor őrködött, akit 1825-ben dr. Gajzágó Lukács követett. 1807-ben telepedett le a városban, pesti orvosi oklevéllel, Verzár János doktor (1778–1846), majd 1836-ban Nánási Miklós, akit 1834-ben – ugyancsak Pesten – avatták orvossá. A XIX. század egyik leghíresebb örmény származású orvosa Ábrahám Adeodát (1815–1871) volt, aki a kolozsvári Orvosi-Sebészeti Intézetben a sebésztanári tanszéket foglalta el. Erdélyben ő alkalmazta elsőként az éteres altatást, s ennek bevezetését lelkesen támogatta. Szamosújváron kezdte meg fényesen ívelő pályáját vá-

rosi és magánorvosként a tudós Nyulas Ferenc (1788–1808), Erdély későbbi országos főorvosa, protomedicusa. Ő dolgozta ki az 1807-ben megjelent *Instrukтив pro Apothecariis* című, egész Erdélyben érvényes, hivatalos gyógyszerészeti utasítást. Olyan városi orvosok, mint Mály István (1830–1908) és Gopcsa Ferenc (1865–1907) felejtethetlenné maradtak kortársaik emlékezetében.

Noha a XVIII. században Szamosújvár polgársága számíthatott jeles orvosainak segítségére, enyhébb megbetegedésekben azok alkalmi gyógyszereire is, ez távolról sem pótolhatta egy szakszerűen berendezett gyógyszerár működését. Az 1770-ben megjelent *Normativum Generale in Re Sanitatis* kiadvány az egészségügyi felvilágosítást, az egészségügy modernizálását és szabályozását szolgálta az osztrák birodalom egész területén, és külön fejezetben foglalkozott a gyógyszerészek, gyógyszerárak problémájával is. A birodalom és az egyes országrészek főhatóságai, Erdélyben a Főkormányzóság, a Gubernium a városi tanácsokhoz intézett átiratokban kezdetben szorgalmazta, utóbb pedig megkövetelte a gyógyszerár alapítást ott, ahol hiányzott az.

Megfelelően képzett gyógyszerészek és a szükséges anyagiak hiánya miatt több városi település patika nélkül maradt. Mivel hogy az érintett városok tanácsa el akarta kerülni az újabb pénzügyi terheket, illetve a közigazgatást bonyolító problémákat, a felsőbb hatóságok határozottabban léptek fel az urbanizálódási folyamatot is megújító gyógyszerár alapítások érdekében. Így 1786. január 27-én a Gubernium latin nyelvű átiratot intézett Szamosújvár városi tanácsához gyógyszerár alapítása ügyében:

„35.786. a királyi kormányzóság tudomására jutott, hogy azon város kebelében

nincs gyógyszerár, felhívtnak ennélfogva Uraságtok, hogy tudassák a királyi kormányzóségekkel, szükségesnek tartják-e annak felállítását, és ha annak szüksége csakugyan fennforogna, gyógyszerészről kellően gondoskodjanak és a kormányzóségeknek illetékesen jelentést tegyenek.

Az Erdélyi királyi kormányzóségtől. Szeben, 1786. január 27.]”¹

Amint a későbbi adatokból kitűnik, a szamosújvári tanács foglalkozott a gyógyszerár kérdésével és megpróbált eleget tenni a hatósági sürgetésnek, valamint a lakosság nélkülözhetetlen, közvetlen gyógyszeres ellátásának. Mégis, mintegy két évig, a város még mindig gyógyszerár nélkül maradt. A lakosság kénytelen volt – szükség esetén – a legközelebbi városokba, Désre vagy Kolozsvárra utaznia, rendszerint jelentős idővesztéssel, onnan hozatni a szükséges orvosságokat.

Gyógyszerár alapító patikus ugyan nem jelentkezett, de 1788-ban váratlan, ígéretes helyzet alakult ki, bár nem gyógyszerész kezdeményezésére. A szamosújvári városi tanács 1788. március 27-i ülésén megint napirendre tűzte az égetően sürgős gyógyszerár létrehozásának kérdését. Karácsonyi Gratián, a dúsgazdag esküdt orátor, városi tanács tag megoldást ajánlott, ami lényegében véve abból állt, hogy hajlandónak mutatkozott nagy összeggel, 100 arannyal segíteni az örmény katolikus plébánia építésének a befejezését, azzal a kikötéssel, ha csak neki és utódainak kizárólagos gyógyszerár alapítási jogot adnak, másnak nem. Gratián ajánlatát a városi tanács egyhangúlag elfogadta és a döntést hivatalosan jegyzőkönyve vették.

Folytatjuk

¹ Orient Gyula: *Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet története*. Kolozsvár, 1926. 192.

Kovács Mária

Délnémet barangolások

(1. rész)

A 2010. július 14–21. közötti, Passau és Strassburg közé tervezett délnémet barangolások nagyon szép emlékeket hagytak minden útítársban.

A Marosvásárhelyről indult csapat, amelyhez Kolozsváron, Nagyváradon és Budapest közelében is csatlakoztunk néhányan, az út végére igencsak összekovácsolódtunk. Természetesen ezt elsősorban „vezérünknek”, dr. Puskás Attilának köszönhetjük. Két munkatársát, a sofőröket, Szilágyi Bélát és Balázs Gyulát sem hagyhatom hála nélkül, hiszen a hosszú út bejárása elsősorban az ő munkájukon múlt.

Még magyar földön bemutatkozott minden útítárs. Később tudtuk csak meg, hogy két házaspár ünnepelte azt a házassági évfordulóját, ahányas széken ültek, és egy születésnapos hölgyet – aki ugyancsak a megfelelő számú ülőhelyen ült – is köszönthettünk. Útítársaink között volt a marosvásárhelyi színtársulat ifjú titánja, Bartha L. Zsolt, aki az egyik este rövid verses előadással köszöntött mindnyájunkat, majd a Marosvásárhelyi Örmény–Magyar Kulturális Egyesület által adományozott finom vörös bor biztosította a jó hangulatot.

Néhány örmény családot is üdvözölhettünk: útítársunk voltak a Jakabffyak, Merzák Szentpéteryek, Zakariások, Fejérek és Mányák leszármazottai, akiknek érdeklődéssel hallgattuk családtörténetük titkait. Csapatuk nem örmény származású tagjai is elmesélték, hogyan kerültek kapcsolatba az örményekkel.

A kirándulás örmény jellegét fokoz-

ta, hogy Attila kiosztotta nekünk a Miatyánk örmény szövegét, amit többször gyakoroltunk közösen. A számunkra szinte kimondhatatlan szöveg az utazás végére egyre könnyebbé vált.

1. nap

Meg sem álltunk Linzig, ahová az eredeti tervben nem szerepelt városnézés, de a történelmi belváros ókori romját, mellette álló templomát itt is meglátogattuk. A *Stadtpfarrkirche* arról is nevezetes, hogy a Stephansdomban nyugvó III. Frigyes császár szíve itt maradt, kifejezve azt, hogy ő mindig szerette a várost. Itt talált menedéket a mi Mátyás királyunk elől is. Az *Alter Dom*, Linz leg-

A linzi reneszánsz városháza

nagyobb barokk temploma a 20. század elejéig püspöki székesegyházként működött. Erre a funkcióra emlékeztetnek gazdag díszítettsége és faragott stalleim. Híres orgonistájuk volt a romantika zeneszerzője, Anton Bruckner. Innen a *Landshaus* reneszánsz épületéhez vitt utunk. Pincemagasságában legutóbbi restaurálásakor az ókori építmény nyomai bukkantak elő, és ezek járóúvegen keresztül vagy korlát mögül az utca embere számára is láthatóak. Az ezután megtekintett *Neuer Dom* 1909-ben vette át az *Alter Dom* funkcióját, de az építkezés teljesen csak 15 évvel később fejeződött be. Végül, ahogy indultunk, a formáját kb. 1200 óta megőrző *Hauptplatzon* (Fő tér) át jutottunk vissza autóbuszunkhoz. A város főtere, központja a Duna mellett helyezkedik el. A közepén álló Szentháromság-szobor a barokk művészet alkotása.

2. nap

A három különböző színű folyó (*Duna, Inn, Ilz*) találkozópontra a gyönyörű fekvésű Passau jellegzetes bája. Megilletődve álltunk az óváros kétnyelvű táblájával jelzett templomában *boldog Gizella királyné* sírjánál. Az első magyar király felesége emlékének a Miatyánk

Gizella királyné sírjánál Passauban

Európa legrégebbi Duna-hídja Regensburgban

eliminálásával és a magyar Himnusz eléneklésével adóztunk. A város másik magyarországi kapcsolata a 20. században a passau Perner öntödének köszönhető. A budapesti Szent István Bazilika több harangja: a Szent István-nagyharang 1990 óta szól a déli toronyban, a Szent Henrik, a Boldog Gizella, a Szent Imre és az Árpád-házi Szent Erzsébet nevét viselő harangok pedig 1993 óta szólnak a déli toronyban.

Regensburg volt a következő állomásunk. A városról azonnal két dolog jut eszembe: „a Duna Regensburgtól hajózható” – hallottam gyerekkoromban a Petőfi rádió vízállásjelentésében (ma már ugyanez Ulmtól érvényes), és XVI. Benedek pápa itt született, érsek volt a Szent Péter Katedrálisban, és a város egyetemén egykor teológiát oktatott. A kőkorban is lakott város ősi hagyományaira utal a 11. sz. első felében épült, ma is használatos *Kőhíd*, a legrégebbi Duna-híd. A város lakója volt *Kepler*, akiről utcát neveztek el, és hajdani lakóházában múzeumot nyitottak. A híres csillagász-fizikus mindig „Az ember tragédiája” kapcsán jutott eszembe, de ezután napi „viseletem”, a szemüvegem

is föl fogja idézni, mert saját távollátása optikai kutatásokra és felfedezésekre ösztönözte. Óvárosi sétánk folyamán Goethe lakóháza előtt is elmentünk.

München városába az egykori olimpiai város mellett vitt az utunk. Nagy élmény volt a színesre világítható stadion látványa.

3. nap

Müncheni ébredésünk után a *Nymphenburg kastélyba* igyekeztünk,

A *Nymphenburg Münchenben*

a bajor hercegek nyári rezidenciájába.

Az 1600-as évektől épült hatalmas kastélyban látható az a szoba, ahol II. Lajos született (az ő személyéről később még szó lesz). A monumentalitást már az is kifejezi, hogy a belépőjegy a kastély főépülete mellett még 5 gyűjtemény vagy épületrész szerepel. A szökőkutakkal díszített óriási parkot több óra alatt lehet

A kirándulócsapat

Hattyúetetés Münchenben

csak bejárni. Belvárosi sétát délután tettünk. A 19. században Európa egyik kulturális centruma, festőiskolája vonzotta a kortárs művészeket: *Hollósy Simon*, örmény festőművész lakóhelyét tábla jelöli, akárcsak *Munkácsy Mihályét*. Az *Új Városháza* rokon épülete Bécs vagy Brüsszel városházája. Németország legnagyobb csarnoktemploma, a 15. sz. végén épült *Frauenkirche* lenyűgöző monumentalitásával örök emléket hagyott bennünk.

Folytatjuk

Örmény-magyar gyermekrovat (42. rész)

Kedves örmény származású magyar gyerekek!

2010-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, ajándékot nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán: dr. Pus-kás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia
LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” ÖRMÉNY GYERMEKROVAT NYERTESE 2010-BEN!

Dávid Peg, a grúz generális (Kr. u. 1726)

Az örmények csalódtak Nagy Péter orosz cárban, és ezért a grúz generálshoz, Tavit /Dávid/ Peghez fordultak a törökök elleni háborúban. A generális Zanghezurba érkezett, ahol felépítette Halidzor kis erődítményét. Mindössze 400 harcosa volt, mégis sikerült az ellenségtől megtisztítania Karabah vidékét. Sáhunián István és Ávédik pap segítették az örmények részéről.

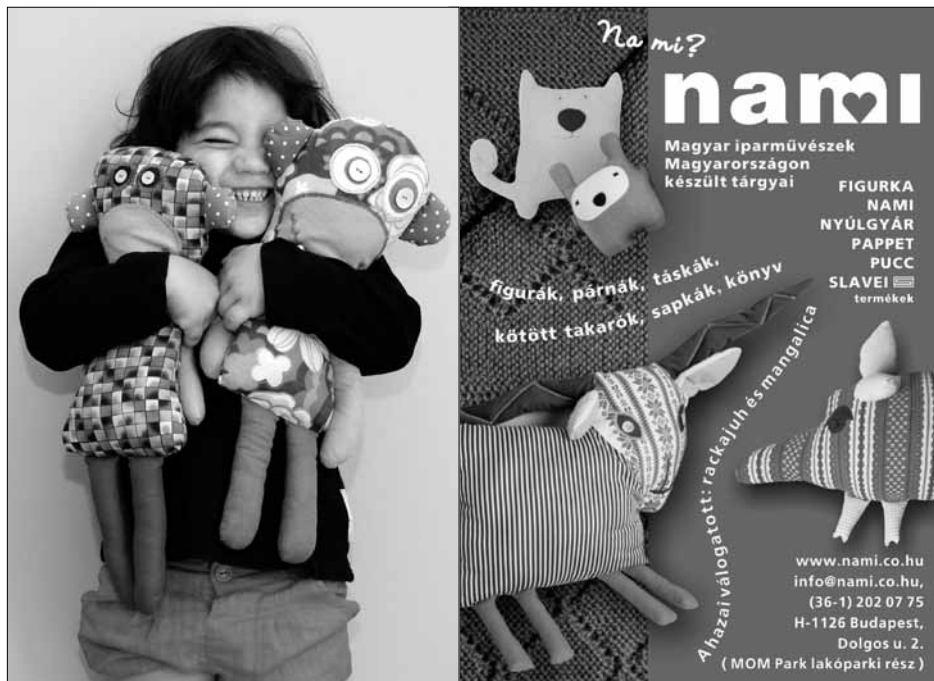
Dávid Peg két alkalommal is győzött a 70 000 fős török csapat felett. Több mint 1000 zászlót zsákmányolt az ellenségtől, és 1726-ban az kaukázusi hegyeken túlra kergette az ellenséget. Mindenki elcsodál-

kozott a generális hőstettein és bátorságát nyert tetteiből. Mindenhol tudomást szereztek győzelmeiről, és az örmények reménykedni kezdtek abban, hogy végre sikerül kivívni általa Örményország függetlenségét. A perzsa sah is úgy tekintett Dávid Pegre, mint Örményország egyetlen fejedelmére. Sajnos a vitéz megbetegedett és hamar meghalt, és az örmények, akik képtelenek voltak egymás között kiegyezni, abban, hogy ki legyen a vezetőjük.

Mit történhetett volna az örmény néppel, ha Dávid Peg nem hal meg ilyen korán?

Az erzsébetvárosi búcsú vendégserege a körmenet utáni szeretetvendégségen – beszámoló a 13. oldalon

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület **székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Koloszvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIV. évfolyam 164. szám
2010. október

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

---

Elmélkedés az örmény liturgiáról

„Uram, ki megáldod azokat, kik áldanak Téged, szenteld meg azokat, kik Benned bíznak! Üdvözítsd népedet és áldd meg örökségedet, szenteld meg azokat, kik szeretettel üdvözölték házad ékességét! Dicsőíts meg minket isteni hatalmaddal, s ne hagyj el, kik Benned remélünk! Add békeségedet az egész világnak, egyházadnak ... ifjagnak, s az egész népnek!...”*

A liturgia befejező imái közül való, zsoltárokhoz illő gondolatokat foglal magába. A bécsi mechitarista könyvtárban van egy kötet, amelyben ez szerepel különböző nyelveken. Valakinek annyira megtetszett, hogy összegyűjtötte a szövegeket. (A görög liturgia végén is elmondja a pap!) Itt egybefüggő szöveget választottunk, mert van olyan is, hogy mondatonként a hívek válasza: Ámen! Lélekben mi is mondhatunk sokszor Áment!

Dr. Sasvári László

* Alexa Ferenc: Örmény szentmise. Kolozsvár 1919. 67. o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Örmény gyökereket és a magyarságukat őrzők a szeptemberi, 175. klubdélutánon is

Tizenötödik éve, 1996. március 17-től kínálja kulturális programjait az örmény gyökerű közösség számára a Fővárosi Örmény Klub. Rendszeresen, minden hónap harmadik csütörtökén „hívottan és hívatlanul mindenkit szeretettel vár” a klub háziasszonya: *dr. Issekutz Sarolta*, délután öt órától a Magyarok Háza első emeleti Bartók termébe. Sohasem maradt el klubdélután, esőben, hóesésben, kánikulában alkalmanként átlag százhuszan jelennek meg, összesen ez év szeptemberéig a 175 klubdélutánon több mint húszezren.

„Az Aniból származó örményeknek nagyon fontos a múltat megismerni és megismertetni, ezért fontosak az irodalmi alkotások, szerzői estek, a kiállítások, a kulturális műsorok. A sok menekülés alatt megtartottuk származástudatunkat, kultúránkat, hagyományainkat, ezt igyekszünk feltárni, újratámasztani. Ez a feladata az örmény kisebbségi önkormányzatoknak. Köszönjük, hogy támogattak bennünket jelenlétükkel, szavazataikkal, hogy ismét folytatni tudjuk ezt a kulturális missziót.” – Köszöntötte *dr. Issekutz Sarolta* a szeptemberi klubközönségét.

A műsor előtt a szeptember elsején Korfun elhunyt Bánffy György színművészre, az erdélyi örmény közösség tagjára emlékezett *dr. Issekutz Sarolta*. Az asztalon meggyújtott gyertya fényénél a klub

A Korbuly rokonság a klub szeptemberi közönsége között

közönség egyperces néma felállással adózott a művész emlékének, majd azal a filmbejátszással is emlékeztünk életére, amely akkor készült, amikor 2007-ben a II. kerület díszpolgárává választotta Bánffy Györgyöt. (Szomorújelentés az 50. oldalon.)

A szeptemberi műsor a *Mozgóképregeny – a Korbuly család XX. százada* című film volt, a Dunatáj Alapítvány alkotása, rendezte Péterffy András, a film operatőre Kurucz Sándor, szerkesztetője

Balról Korbuly Andrea, Korbuly Ádám és felesége

Korbuly Judit. Kiderült, hogy archív fotókból, nyolcvan tekericsnyi régi filmfelvételtől, hangfelvételekből, beszélgetésekből, dokumentumokból, köziratokból, levelekből, a nagymama naplójából is lehet jó filmet készíteni. A film bemutatott egy családot, egy korszakot, ahol sport, művelődés, tudomány, családszeretet, szórakozás és munka is szerepelt.

A filmvetítést követően a klub háziasszonya beszélgetett *Korbuly And-*

reával, Korbuly János unokájával, és a családot összetartó *Korbuly Ádámmal*, Korbuly János dédunokájával. Számos érdekességet is megtudtunk a Korbulyokról, az örmény nemesi család egyik ágáról, vagyis a négykerék-meghajtású, orr nehéz Dutra-tractor megálmodásáért Kossuth-díjat kapott Korbuly Jánosról és családjáról. A filmvetítés arra is jó volt, hogy összehozta a Magyarországon élő Korbulyokat, megkeres-

te és megerősítette a szálakat. A hallgatóság soraiban sokan ültek, akik barátjuknak, szomszédjuknak, munkatársuknak ismerték valamelyik Korbulyt a rokonságból. A film kapcsán záporoztak a kérdések, és az ötletek, (pl., hogy a filmet mutassák be Erdélyben is).

A klubdélután információk és programok ismertetésével folytatódott, majd a finom pogácsák falatozása közben, baráti beszélgetésekkel zárult.

Fővárosi Örmény Klub

2010. október 21. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor:

Októberi hőseink

Zenés, irodalmi összeállítás

vetített képekkel

Rendező: Budapest Főváros XII. kerületi Örmény

Kisebbségi Önkormányzat

és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Támogató: Fővárosi Örmény Önkormányzat és a

Budapest Főváros XI. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Zarándoklat

2010. augusztus 31-e és szeptember 3-a között a Nagyváradai Római Katolikus Egyházmegye egykori főpásztorának, a 2010. október 30-án boldoggá avatandó Bogdánffy Szilárd vértanú püspök fiatal éveinek legfontosabb színhelyeit látogatta végig kispapjai és papjai kíséretében Böcskei László megyéspüspök. A négy napos program célja egyrészt az volt, hogy a résztvevők mélyebb betekintést nyerjenek a szentéletű püspök életébe, másrészt, hogy az egyházmegyek közötti kapcsolatokat szorosabbra fűzzék.

Kedden a zarándoklat első állomásaként a főpásztor s a kispapok a temesvári piarista templomban mutattak be szentmisét, ahol Bogdánffy Szilárd 1925–1929 között, mint az akkori Piarista Főgimnázium (mai Gerhardinum) diákja gyakran imádkozott. Szerdán délelőtt a Miasszonyunkról nevezett iskolánővérek templomát mutatta be a zarándokoknak Szilvágyi Zsolt temesvár–józsefvárosi plébános, ahol

A nagyenyedi börtönben meghalt mártírok emlékműve a helyi katolikus plébánia kertjében

A mártírok között szerepel dr. Bogdánffy Szilárd püspök neve is

első szentmiséjét tartotta az 1934. június 29-én a Nagyvárad–Őssi Kis Szent Teréz Plébániatemplomban pappá szentelt Bogdánffy Szilárd. Martin Roos temesvári megyéspüspök vezetésével a nagyváradai csoport felkereste a szentéletű püspök szüleinek sírját, hogy közösen imádkozzanak az elhunytak lelki üdvéért és a keresztény szülőkért, családokért. A temesvári program utolsó állomásaként meglátogatták a város első hospice központját, a 2006-ban alapított Isteni Irgalmasság Háza, melyet a ferences nővérek működtetnek s ahol 2008. január 29-én elhunyt Kräuter Sebestyén temesvári püspök.

Délután a szerbiai Nagyikindán Szemerédi Pál plébános fogadta a zarándokokat, bemutatta az 1811-ben felszentelt Assisi Szent Ferenc plébániatemplomot, majd elvezette őket Feketetóra, a szentéletű püspök szülőfalujába. A környékbeli papokkal és hívekkel közösen Böcskei László megyéspüspök szentmisét mutatott be a feketetói templomban, amelynek szomszédságában Bogdánffy Szilárd gyermekeveit töltötte. A főpásztor homíliájában két igen fontos érték-

re hívta fel a jelenlévők figyelmét: a hűségre és az áldozatvállalásra. Mindkető meghatározta a szentéletű püspök életét s jellemeznie kell a 21. század keresztényének életét is. Feketetőről Csókára vezette át a zarándokokat Mellár József plébános, ahol bemutatta a Szentháromság plébániatemplomot, a későbbi főpásztor keresztelésének helyszínét.

Estére érkeztek meg a zarándokok Nagybecskerekre, a püspöki székhelyre, ahol a szállás elfoglalása után Gyuris László székesegyházi plébánossal, Tietze Jenő protonotáriussal, Halmai János segédlelkésszel és Csipák Csaba székelykevei plébánossal egy közös vacsorán vettek részt, ahol a vendégek megismerkedtek a helyi konyha és a helyi egyház specifikumaival.

Csütörtökön a székesegyház meglátogatása után a zarándokok Versecre indultak, az út szerbiai részének utolsó állomására, ahol a város fölé emelkedő 1729-ben épült Szent Kereszt Kápolnát

keresték fel, majd Erős Mihály plébános bemutatta a Szent Gellért tiszteletére felszentelt neogót plébániatemplomot.

A hazafelé vezető úton a Duna romániai partján letelepedett cseh közösségeket is felkereste a nagyváradai csoport: az éjszakát az elszigetelt Eibenthalon töltötték, ahol megtapasztalhatták a helyiek egyszerű életkörülményeit és vendégszeretét. Pénteken ellátogattak a Duna partján fekvő Orsovára, ahol a szabadságharc végén 1849-ben elásták a Szent Koronát és 1853-ig itt őrizték. Temesvárra érkezve a zarándokok örömmel és lelkiekben gazdagodva újságolták, hogy a szentéletű püspök, Bogdánffy Szilárd személye valóban összeköti az egyházmegyéket.

(Megjelent a Nagyváradai Római Katolikus Egyházmegye honlapján;

A képeket Csávosy György enyedi olvasónk küldte)

Budai Merza Pál

Örmények Brassóban

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület hagyományőrző csoportja Brassóba is ellátogat. Találkozunk augusztus 27-én 17 órakor a bolonyai római katolikus templom Szent Imre Házában. Minden érdeklődőt szívesen látunk! Jelentkezés és bővebb információ a 0268/527 144-es telefonszámon.

(Megjelent: Brassói Lapok 33. és 34. szám)

Örmény sokadalom Brassóban

Mióta visszaemlékszem, ennyi örmény sosem gyűlt össze a Cenk alatti város-

ban. Az Erdélyi Örmény Gyökerek országjáró barangolói ez alkalommal Brassó környékét is bejárták. Múlt pénteken autóbusznyi embert fogadtunk a bolonyai római katolikus templom Szent Imre Házában.

Egy rövid városnézés után (Szarka Gyuri bácsi szakszerű, tapasztalt vezetésével) érkeztek a templomudvarba a barangolók. A brassóiakból összeverődött kis társaság házi süteményekkel, dalauzival (örmény édesség) és köményes pálinkával fogadta az érkezőket. Mindenkinek volt helye a terített aszta-

Balról: Szente László tanácsos, Budai Merza Pálné, Budai Merza Pál, dr. Issekutz Sarolta, Kalamár György színművész

Dajbukát, Dávid, Czetz, Merza, Mánya, Kapdebó, Kirkósa, Száva, Urmánczy, Verzár, Vákár, Zakariás és sok más családneveket emlegették. Elhangzott, hogy a történelmi viharokat átvészeltük. Felbecsülhetetlen kulturális értékekkel rendelkezünk, amelyeket azonban kikezdett a szellemi enyészet. Érdeemes megszívlelni egyik híres költőnk üzenetét: „Emlékek nélkül népeknek híre csak árnyék...” (Vörösmarty Mihály)

lok mellett, és megindult a bemutatkozó beszélgetés.

Dr. Issekutz Sarolta elnök a szétszóródott örmények összefogásáról szölt. Bemutatta az általa szerkesztett kiadványokat és könyveket. Az ünnepi asztalokat oregami és fonalgrafikák díszítették, Budai Zsuzsa kézügyességét dicsérve. Egy örmény vándor-képkiallítás anyagát hozta el Kalamár György, a nyilvánosságnak városunkban az ősz folyamán lesz bemutatva. Szente László városi tanácsos ígérte, hogy a következő örmény összejövetelek helyiségjainak a megoldásában közreműködik.

Sokan hozzászöltak: az Avéd, A találkozó résztvevői

Hogyan tovább? Ez már csak tőlünk függ!

(Megjelent: Brassói Lapok 2010. szept. 2.)

Nemzetiségi fesztivál Józsefvárosban

A fővárosban élők közül augusztus 20-án többen kilátogattak az Orczy kertbe, hogy megismerjék a Magyarországon élő nemzeti kisebbségek kultúráját. A színpadon felváltva léptek fel a német, ruszin, erdélyi (magyar kisebbség), lengyel, görög, cigány, bolgár és örmény kisebbség zenészei, táncosai. A nemzetiségek sátraikban ízelítőt adtak sajátos kultúrájukból is. Az örmény sátorban bemutatták a gazdag örmény kultúrát, Dukay Barbara lószőrbe mutatót tartott, és örmény recept alapján készült édes és sós süteményeket is lehetett kóstolni. Jövőre ismét megrendezik a józsefvárosi nemzetiségi napot.

Az örmény sátor

Közlemény

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (1015 Budapest, Donáti u. 7/A, adószáma: 18085590-1-41, elnök: dr. Issekutz Sarolta) 2009. évben a személyi jövedelemadó 1 %-ából az APEH-től 357 979 Ft-ot kapott a felajánlóknak köszönhetően, amelyet ezúton is hálásan megköszönünk.

A 357 979 Ft-ból

a tárgyévben működésre fordítható összeg	107 394 Ft
a tárgyévben működésre felhasznált összeg	107 394 Ft
a tárgyévben cél szerinti tevékenységre felhasznált összeg	250 585 Ft
Működési költségként postaköltségre felhasználva	62 856 Ft
telefonköltségre felhasználva	46 883 Ft
Működési költségre felhasználva összesen:	109 739 Ft
Cél szerinti tevékenységre felhasználva a tárgyévben:	
Örmény-Magyar ABC könyv – DVD kiadvány kiadására	91 168 Ft
II. Örmény Kultúra Hete kötet kiadására	48 000 Ft
Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2009 évkönyv I. kiadására	36 000 Ft
Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2009 júl-aug. kiadására	75 000 Ft
Örmény katolikus misekönyv vásárlására	3 200 Ft
Cél szerinti tevékenységre felhasználva összesen:	253 368 Ft

Budapest, 2010. szeptember 22.

Dr. Issekutz Sarolta elnök
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Cs. Erdős Tibor

Darkó László (1924–1970) örmény (Amberboj) gyökerű festőművészre emlékeztek Kolozsváron

Az esős, hideg időjárás ellenére zsúfolásig megteltek a Művészeti Múzeumnak helyt adó Bánffy-palota emeleti termei csütörtökön délután: halálának 40. évfordulóján kiállítás-megnyitónál és könyvbemutatóval tisztelegtek a kolozsváriak Darkó László tordai születésű festőművész emléke előtt.

Darkó László 1942-ben doktorál Felvinczi Takács Zoltánnál a Kolozsvári Egyetem Művészettörténeti szakán. Tanárával később baráti kapcsolatot alakít ki. A kolozsvári „Szent Mihály” templom szentélyének újjáépítéskor felfedezi és gondos előkészítés után festői vénával restaurálja a feltárt középkori freskókat.

Darkó László – Önarckép

A megalakult Művészeti Főiskola és a Román Képzőművészeti Szövetség rendszeres kiállításainak légkörében festői adottsága egyre inkább életformává érlelődik. Amikor Kovács Zoltán, a Magyar Művészeti Intézet rektora a művészettörténeti katedrára hívja meg Darkót, már életre szólóan elkötelezte magát a festészet mellett. Rendszeresen részt vesz az állami kiállításokon, majd tagja lesz a Román Képzőművészeti Szövetségnek.

Cs. Erdős Tibor rajza Darkó Lászlóról

Nagy fordulatot eredményez Darkó művészi fejlődésében Dániában élő bátyjának meglátogatása. A többhónapos kinn tartózkodás, a dániai elmélyült alkotási időszak tehetségének teljes kibontakozását eredményezi. Évek telnek a lázas munka állapotában, fel szabadultan. A most megnyíló kiállításán szerepel egy félalakos önarcképe is. A képen megdöbbenő keménységgel, kihívó, egyes tartással, szuggesztíven néz szembe önmagával és tekintetéből olvastat velünk is, számonkérően. Mintha egy mély kútba tekintene, amelynek mélyére már Kháron ladikjának árnyéka vetül.

Miután hazatér Dániából több alkalommal is beszél a halálról, mintegy keresve is azt. Megnyugtató, hogy műveivel nemcsak bennünket gazdagít, hanem az utónak jövőket is. A művészet a történelem állandója. (Megjelent: Szabadság 2010. szeptember 4.)

Ferencz Zsolt

Darkó László, aki érdekes és színes jelensége volt Kolozsvár társadalmi életének

– A jelenlévők közül csak kevesen találkoztak személyesen Darkó Lászlóval, aki negyven évvel ezelőtt, 46 éves korában hunyt el. Visszahúzódó természete ellenére is érdekes és színes jelensége volt Kolozsvár társadalmi életének az '50-es és '60-as években. Ha barátai és ismerősei éppen olyan hangulatban találták, hihetetlen expresszivitással tudott beszélni a világon mindenről, a festészetéről, a művészetekről, a színházról egyaránt, a politikától azonban igyekezett távol tartani magát – magyarázta bevezetőjében Murádin Jenő művészettörténész, egyetemi tanár. Utalt többek között Darkó életpályájára, „egyszerű mélyes birodalmára”, a Szentegyház utca sarkán, széles falépcsőkön megközelíthető padlószobára, ugyanakkor tanítómestereiről is szót ejtett, akiktől Darkó László a technikai megoldásokat, a kompozíció szerkesztésének mintáját el.

– Egyrészt különösen lelkesedett a festészet iránt, mérsélt tudta, hogy mennyire fontos elmélyülni a régi korok művészetében, és az akkoriban olyannyira elhanyagolt műemlék-restaurálás ügyét is felkarolta – hangsúlyozta a művészettörténész, majd köszönetet mondott mindazoknak, akik hozzájárultak a mostani kiállítás megszervezéséhez: Kovács Árpád csikszeredai művészettörténésznek, aki több hónapos munkájával a családtörténeti feltárástól a műelemzésekig sok mindennel hozzájárult az életmű megismertetéséhez, és Szöcs Margitnak, a hagyaték gondozójának, aki „kitartó makacssággal szorgalmazta a könyv és a kiállítás elkészültét”.

Elsőként Călin Stegereaan múzeumigazgató köszöntötte az egybegyűlteket

Fotó: Rohonyi D. Iván

A folytatásban Viorica Guy Marica művészettörténész, nyugalmazott egyetemi tanár Darkó Lászlóval kapcsolatos emlékeit osztotta meg a jelenlévőkkel, majd Kovács Árpád szót néhány szót.

– Tavaly nyáron egy nagyszabású projektbe kezdtünk, amelynek elsődleges célja az volt, hogy Darkó László alkotásait megmutassuk a nagyközönségnek. Nagy öröm számunkra, hogy erre sor kerülhetett, és emlékkiállításal tiszteleghetünk az emléke előtt. Illesse köszönet ezért Szép Gyulát, aki a hagyaték feldolgozásában és a Darkó Lászlóról szóló kötet megjelenítésében nyújtott segítséget, Murádin Jenőt, aki szakmailag támogatott, Viorica Guy Maricát, amiért megosztotta velünk a művészettel kapcsolatos emlékeit, valamint az emlékfilm elkészítőit, Bardocz Sándort, Benczédi Józsefet, és persze mindenkit, aki megtisztelte jelenlétével a mostani rendezvényt – mondta Kovács Árpád.

A kiállítás-megnyitón közreműködött Márkos Albert és Ortenszky Gyula. (Megjelent: Szabadság, 2010. szept. 4.)

Szabadhal

Másnap hajnalban hallal telt fel a behavazott Várarok, erre ébredtünk, a zajra, amivel a rakományt sebtében lerakták, a gyülekező emberek izgatott zsongására, gyerekek füttyögetésére, ahogy társait szóltították utcára. Azokban az időkben egy rakomány hal érkezése a szárazföld legbelsejében, a város közepén, ahol nincsenek üzletek, nagyobb zajjal járt akár, mint a napok óta tartó főtéri lövöldözés, amit még csak meg sem nézhettem közléről: hiába szöktem meg otthonról, apám útközben utolért, adok én neked forradalmat, ordította magából kikelve, és igazságos pofonokkal hazaterelt – csak akkor mértem fel a veszélyt, riadt tekintete tükrében, akkor egyszer feketének láttam a szemét, pedig az apámnak zöld szeme van; meg a pofonok súlyától, amik nem feltétlenül csak nekem szóltak, de mindenképpen engem védtek.

Haldokló halak a havon, pár nappal karácsony előtt, tele van velük a védősánc, ezüstös csillogás a kopott téglafal tövében, a Szabók bátyája alatt – ennyit lehetett látni szemből, az ablakunkból. Messziről csodának tűnt mindez: valóban történhetett valami, amit a tévében láttunk előző nap délután, aztán újra és újra minden nap-szakban, nem megjátszás, nem félrevezetés, ahogy a félelem hitette velünk eleinte. Azokban a napokban a családkunk lakásba zárkózva, a kiszámíthatatlanul meg-megszakított tévéadáson csüngve próbálta megfejteni a politikai történéseket: az ott látottakból, a távolról jövő és gyorsan változó, kaoti-

kus információhalmazból, és a nem túl távol eldördült lövések gyakoriságából összerakni egy hihető realitás-verziót. Kivégezték őket, most már tényleg vége. Nagypapám előző nap még csóválta a fejét, meggondolatlan dolgot műveltek, fiaim, nem lesz ennek jó vége, mondta, amikor az udvaron lakó gyerekekkel összegyűjtöttük az összes tankönyvünket, és spontán egyetértésben, ifjonti dühvel téptük ki belőlük az első oldalakat a rettegett arcképével, apró darabokra szaggatva, mintegy ünnepi konfettiként szórtuk le az erkélyről a járókelőkre, amikor már volt kire, amikor a puskaropogás is szünetelt egy ideje. Nagypapám előző nap sötétedéskor még lement az utcára, amikor senki sem látta, összeseperte a fényképek cafatait, mind az utolsó darabkáig, gondosan eltakarított utánunk, ő tudta, nem maradhat corpus delicti, a szabályokat nem lehet áthágni büntetlenül – pontosan ismerte minden efféle kihágás következményeit, a megtorlási eljárások mikéntjét, lépésről lépésre, hiszen fénykorában, évtizedekkel azelőtt rendőrezredes volt –, ezért a papír fecniket elégette a hátsó udvarban.

Azonban másnap, azon a bizonyos reggelen már ő is azt mondta, amikor kinézett a Vár tövében be-bevillanó ezüstös csodára, olybá tetszik, felszabadult az Úristen, és megsokasította a halakat a negyed román kenyér mellé – ennyi volt a napi fejadagunk, három szelet és egy kenyérsarok jegyre, jól megérdemelten, mert olykor 3–4 órát is sorban álltunk érte. És nagypapám attól a naptól kezdve

újra elkezdett templomba járni, mint fiatalokorában, zsoltárokat énekelni otthon, a kerti munkák közben is, nem törődve, hogy kihallatszik az utcára, később presbiter lett a Vártemplomban, ő, kinek családjában sosem lehetett nyugodt a karácsony, amíg a hatalomnak dolgozott, és az anyám is úgy nőtt fel, hogy kedvenc karácsonyfadíszzeit a ruhái között dugdosta, mert a karácsonyfát, ha volt is olykor, a kamrába kellett menekíteni időről időre, valahányszor csak kopogott valaki az ajtón, hiszen még az is besúghatott, akit a legjobb barátodnak tudtál.

Megyünk a Várba, mondta nagymamám azon a reggelen, és gyorsan összszeverbuválta az unokákat az udvarról, ahogy minden nagyobb beszerzéskor szokta, úgy hírlik, mindenkinek jár egy egész hal, fizetni sem kell értük, mert külföldi halak ezek, szabadhalak, karácsonyra küldték Magyarhonból, magyaroknak és románoknak egyaránt. Azokban az időkben nagymamám volt a fejadagbeszerzések irányítója, minden olyan ételmezei műveletet ő vezényelt le, amely nem követelt szövevényes cselt, fondorlatot, inkább csak türelmet meg a jókedv mindenáron való megőrzését. A beszerzéseknek pontosan időzített módja volt, és nagymamám mindig tudta, mit hol osztanak, mihez hogyan, ki által lehet hozzájutni, és főleg mikor, mert ezek a műveletek nem csupán kitarást igényeltek, hanem egyszersmind bonyolult logisztikájuk is volt – számolni kellett azzal, az unokák közül ki délelőttös, és ki megy délután iskolába, ki van túl a házi feladatokon, kit lehet a kenyérsorba beállítani a Saturnba, kit tud majd elvinni magával a Furnicához, ahol marhahúst osz-

tanak déltől, s kinek lesz még ereje elmenni vele késő délután sorban állni az Olimpban zöldpaprikáért, legalább három órányit. Ezekkel az adottságokkal jobb helyen, egy államgépezetben talán ételmezei miniszter is lehetett volna, nála ezt a tehetséget azonban nem a becsvágy, hanem a szükség meg a jegyrendszer hívta elő – és annyira jól intézte a beszerzés-beosztás kettős műveletét, hogy például a hetvenes évekből származó gyufa- és papírszalvéta-tartalékai mindmáig kitartanak. Élmény volt vele sorban állni, cseppet sem unatkoztunk, mert mesélt közben a családkunk történetéről, úkapákról és úkanyákról, akikről addig nem sokat hallottunk, olykor tündérmeséket is mondott, mint ahogyan a nagymamák elalvás előtt szoktak mesélni az unokáiknak a jóléti társadalmakban – és együtt azon is nagyokat tudtunk kacagni, ha a paprika vagy az olaj vagy bármi, amiért már több órája ácsingóztunk a tűző napon, előtünk kettővel elfogyott.

Az élelemszerzésben persze a család minden tagja részt vett, hiszen olyan időkben éltünk, amikor minden szembejövőnek előbb a szatyrát lested, próbáltad kitalálni, honnan jöhet, mit visz a pungában, csak azután néztél fel rá, hát ha ismerős, és köszönni illene. A nagyszüleim nyári birtokán intéztük a beszerzések nagy részét, hatalmas kert volt ott, gyümölcsösökkel, ameddig a szem ellát, egészen ki a búzamezőkig, s közel voltak az erdők, a hegyi patakok, a nagypapám halászott, apróvadra vadászott, olykor minket is elvitt magával fácskát nézni – csapdával fácskákat ejtettünk, ezeket nevelgettük egész nyáron át, aztán búcsút kellett venni tőlük, mert inséges időkben éltünk, így mondták ne-

künk, gyerekeknek, és nem feltétlenül avattak be abba, miből készült később a húsleves. Nyár végén, közvetlenül aratás után együtt jártuk végig a búzaföldeket, olykor jó zsáknyi elhullott búzalkalászt is tallóztunk, mindezt titokban, mert a búza, még ha el is hullt a kalász aratás közben, a kollektív volt, összezedni azt, lopásnak minősült – titokban öröltük meg otthon, mert a nagyapám mindenre be volt rendezkedve, pincétől padlásig, kicsi kézimalma és borpincéje és kolbászfüstölője és szappanfőző-manufaktúrája is volt, de még pálinkafőző műhelye is a fürdőszobában, fürdőszobaszekrénynek álcázva, amit ha kinyitottál, egész alkimistaműhely tárult fel előtted, réztartályokkal, mindenféle kacskaringós csövekkel meg lepárlókkal. Nagymamám minden nyáron taligakeréknyi kenyereket sütött a titokban begyűjtött kalászból, dűcös-dagadó, vert-héjú kenyereket káposztalevélen, már a pusztalátványuk is boldogabbá tett gyermeket és felnőttet egyaránt, amikor nagy örömmel szétosztogatta őket a családban. Akkor egy kevés ideig nem kellett kenyérért állni, és az összes megmaradt kenyérjegyet odaadtuk Józsiakéknak, a szomszéd fiú családjának, mert ők ötven voltak testvérek, azt mondtuk, nálunk nem fogy el a kenyér a melegben, és minek elpazarolni akkor a jegyet – hazudni kellett olykor, ha segíteni akartál, akkor is, mert sosem lehetett tudni, honnan érhet támadás, és jó pár felhasználatlanul maradt kenyérjegy igazán szemet szúrt akkoriban.

Azt ettünk tehát, amit szerezni lehetett: rókagombát és erdei csiperkét, őzlábat és keserűgombát, lilapereszkét és illatos vargányát kilószám, de mogyorót, szedret, áfonyát, szamóca- és mál-

nalekvárt, fácánlevest és őzgerincet, medve szalámit és vaddisznópörköltet, és mindezek kombinációit – kicsit úgy éltünk, mint a gyűjtögető-zsákmányoló törzsek, de mindenképpen valami Európától erősen távoli társadalmi rendszer gazdálkodási mintái szerint. Az élelem körüli terminológia is eszerint alakult, ezt tükrözte a beszerzéssel kapcsolatos szóhasználat: akkoriban a mindennapi eledelhez való hozzájutást mindenkori vagy valamiféle adományként élte meg, az élelmet nem vásároltuk, nem, ezt sosem mondta senki, hiszen a vásárlásban benne van a választás szabadsága, az ételt osztották, kapni lehetett; vagy pedig orzásként, az élelmet szerezni kellett – és ebben a megszerzésben benne foglaltatott a les, a vadászat minden kalandja, akárcsak a vadásztársadalmak népeinél, mennyivel komplexebb művelet volt ez a pusztalátvány, mennyivel több agymunkát és fondorlatot igényelt! Minden beszerzési művelet az életosztón bizonyítéka volt egyszerre, egészséges agresszió a túlélés érdekében – talán ezért is volt a Robinson-játék a kedvencem gyerekként, én magam találtam ki, jóval azelőtt, hogy Defoe művét olvashattam volna, apám mesélt róla egyik este, négy-öt éves lehettem talán, megtett nekem az a kalandos, embert próbáló helyzet, és később elkezdtem én is ezt játszani és játszani a környék összes gyerekével: hajótöröttek vagyunk, a víz kisodort minket egy lakatlan szigetre, nincsen semmink, így kell megélnünk és felépítenünk újra az életünket; így túlélő-gyakorlatoztunk talán egy évtizedig is abban a szerencsésen Barbie-tlan korban, amelyben a gyerekek a saját kreativitásukra voltak utal-

va a játék terén. Azonban a gyűjtögetés mellett dúlt a cserekereskedelem is, a fizetőeszközök non plus ultrája a kávé és az aranszűrős Kent volt, de megtette a BT vagy a DS is, az azóta már réggen letűnt balkáni cigarettamárkák, néhanem egy rúd tyúk szalámi vagy pár kiló cukor.

Voltak napok, sok is, amikor szünetelt a gyűjtögető életmód kínálta fényűzés, hiszen a legalapvetőbb élelmiszereket nem lehetett könnyen beszerezni, olykor csak paradicsomos halkonzerv meg kukoricapehely meg májkonzerv meg savanyú uborka volt a boltban, és rengeteg patkány, olykor esténként a kirakatüvegen keresztül bámultuk őket megrökönyödve, ahogy eljátszanak ott, ahol mi másnap majd kenyeret veszünk, ha szerencsénk van, s nem fogy el előttünk kettővel. Az ilyen napokon szívesen megettük a szalonnakaparásos kenyeret is, mustárral, én még a szomszédék zsíros-cukros kenyerét is megkóstoltam; és az ilyen napokon családunk nőtagjai valami titkos gasztronómiai tudással grízből és házilag eltett paradicsomléből ikrasalátát varázsoltak az asztalra, az amúgy ehetetlen olajoshal-konzervből habos-könyved halkrémet, kukoricadarából pedig édes málésüteményt, vagy akkori kedvencemet, bundában kisütött tejbegríz-szeleteket – kóstolókat hordtunk egymásnak, az étkezés ismét ünnep volt valamennyi ideig.

Apámnak volt akkoriban egy elegáns, fehér cipője, még egy olyan évben hozta Csehszlovákiából, amikor kiutazhatlak oda anyámmal kirándulni, jó ideig minden második évben lehetett kimenni az országból, szigorúan csak kommunista országokba, oda, ahova indokolt volt, nagy utánajárással lehetett

útlevelet csináltatni, aztán ezt is megszigorították – és az a cipő, véletlenül jöttünk rá, valóságos beszerző dzsinné vált, nyíltak a pult alatti fiókok tőle, még csokoládé is került olykor, nem csupán kínai, de az NDK-ból való, meg kubai banán, még ha zölden is. Apám sokáig azt hitte, ez az előzékenység a férfinak szól – anyám pedig egyenesen meg volt győződve róla, ezt látványosan ki is nyilatkoztatta olykor egy-egy féltékenységi jelenet keretében. Egyszer aztán feketén-fehéren kiderült, apámat összekeverik az azonos családnévű nőgyógyással, talán a fehér cipője miatt hiszik, hogy ő a doktor, a hír gyorsan elfut – egy nap az elárúsítónő a zöldségestől, amit felénk aprozárnak hívtak, és ahol aznap csak feketeretket lehetett kapni, se szó, se beszéd feltakarta neki a szoknyáját a pult mögött, amikor senki sem volt a közelben, hogy megmutasson valami viselkedését az altestén; és az apám elsápadva érkezett haza, de végül mégis tovább hordta azt a cipőt, s hagyta elnézően, hogy olykor doktor úrnak szólítsák. Azokban az időkben senki sem talált etikai kifogásolnivalót ebben – utólag, felnőtt fejjel értettem meg, mire volt jó ez a nyájaszkodás, miért kellett egy nőgyógyászt jó előre lekenyerezni, cinkosságot építtetni vele szükség esetére: sosem lehetett tudni, mi éri az embert, fogamzástól nem volt, vagy börtönnel büntették, akárcsak az abortuszt, ha fény derült rá. És utólag megismertem a '68-as abortusztörvény után születetteket mardosó kételyt is, a megrázkódtatást, amely egy egész generációt érintett: vajon akarták-e, várták-e világra jöttünket, vagy decretelnek születünk, törvényecskének, mert így diktálta a rendszer.

Kora reggel volt még, amikor kiértünk a bástyához nagymamámmal és az unokatestvérekkel, de már vagy százötven ember is sürgölődött ott, ez a zsongás mégis más volt, mint mikor általában osztottak valamit, az emberek valamiféle megnyugvással álltak egymás mögött, izgatottságuk mintha inkább a csodának szólt volna, az élménynek, amivel éppen szembesültek: senki nem vágott a másik elé a sorban, nem tört ki verekedés, nem álltak a sor elejére sem párttitkárok, sem tisztok, senki sem különféle valós vagy mondvacsinált előjogokkal, kölcsönvett kisedekkel a karjukban, vagy orvosi igazolásokat lobogtatva – mintha biztosra vennék, jut mindenkinek, mert ez szabadhal, nem csupán élelem, de szabadulásunk jelképe is.

A látvány közletről még lenyűgözőbb volt, egy védősáncnyi, ezüstös koreográfiával, hangtalanul döglődő, felnőtt alkarnyi magyar hekk – ez a hal neve, mondták, sosem hallottam még effélétről, nagymámám sem ismerte, de mások sem, ahogy ott a sorban kihallottam, eszünkbe nem jutott megkérdőjelezni, hogy magyar lenne. Előzőleg csak hal fasírtot láttam illetően felhalmozva, de az kevésbé volt monumentális, s azok a fasírtok román halakból voltak sültve, rendes Fekete-tengeriekből: kötelező volt megvásárolni őket a sör mellé a Vikkendén, ezért is utálta mindenki – ahányan sört vettek, muszájból melléje két hal fasírtot is valahányszor, s már hajították is a hátuk mögé, pedig jó íze volt annak, egyszer megkóstoltam, titokban, mint valami tiltott gyümölcsöt, de nem ettem meg egészen, mert az ellenállás éveiben ez nem lett volna illendő. Majdnem minden nyári napon pira-

misnyi büzőlgött belőlük a kioszk körül, a rendszer mégis kitartott a marketing mellett, ha már kihalászták azokat a halakat, el kellett adni őket valahogy – és egyúttal józanságot is próbáltak erőltetni a népekre, ha megennék mégis, mert az aranykorszak fiai nem dülöngélnek. Gurultak szereteszéjjel a húslabdák, aztán időről időre jött egy ember piszkosfehér köpenyben, s hólapáttal beleterelte a hal fasírtokat egy nagy papírdobozba, talán a kóbor kutyáknak adhatták, mert emberfia azt meg nem ette.

A halért alig félórát kellett sorban állnunk, mindenki kapott egyet, amikor rám került volna a sor, elkezdtem félni nagyon, hogy az a hal netán a kezem között fog kimúlni, s én azt nem venném a lelkemre; végül, ahogy ott tébláboltam, a húgom rám szólt, most már szedjem össze magam, mert az egész család engem vár, és a két ujjamra akasztott egy hekket a kopolyújánál fogva – akkor már muszáj volt fogni, úgy mentünk haza a zsákmánnyal, én részben diadalmasan, részben viszolyogva, két kézzel messzire eltartva magam előtt a még vergődő halat. Egy délelőtt sem kellett hozzá, mind eltűntek a halak az árokból, csupán a piszkos-véres nyomok maradtak meg utánuk a havon, meg a halbúz valamennyi ideig, mi, gyerekek, még ki-kijártunk megnézni, fogy-e, s jut-e mindenkinek, de amíg anyám lepikkelte a miénket, már a szag is elillant – eszünkbe nem jutott volna még egyszer beállni a sorba, hogy többet halmozzunk, ebből mindenkinek kell jutnia, most az egész város magyar hekkkel karácsonyozik, együtt örülünk, hogy vége a nehéz időknek, mostantól kezdve, lám, minden másképp lesz. Anyám

még fel sem trancsírozhatta jóformán a nekünk jutott halakat, egy másik negyedben lakó nagybátyám cseppet sem be hozzánk hazafelé menet, épp csak beszólt sietve, mert a főtéren halat osztanak, azt mondják, magyar hekk, ő ugyan sosem hallott még ilyen halról, milyen neve van ennek, mintha csuklanál – de nem drága, s hamar megy a sor, ő alig húsz perc alatt megúsza, menénk le mi is szerezni, mert jól fog az jönni karácsonyra.

A szemfülesebbek kétszer, háromszor is kiállták a sort a Vároroknál, talán családotól, s egymással versengve, már ott árulták a halakat a főtéren, ahol

még aligha száradhatott fel a vér, ahol néhány nappal azelőtt, mikor a katonaság még nem állt át, a tüntető tömeget lőtték, emberek haltak ott, azzal a hittel, hogy a szabadságért áldozzák életüket; és a főtéri halasok olcsón adták ugyan az árújukat, de mégiscsak pénzért – akkor már biztosan tudtuk, attól a reggeltől valami visszafordíthatatlanul megváltozott, elkezdődött a kapitalizmus.

(Megjelent: *Látó* 2009/12. szám, *Szépirodalmi Figyelő* 2010/1-es szám, illetve *Az év novellái 2010 – Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2010*)

Emléktábla avatás

Szeptember 16-án került sor Agárdy Gábor (Szeged 1922 – Budapest 2006. január 18.) lakhelyén, Budapest VI. Király u. 82. szám alatt az emléktábla leleplezésére. A művész bronz domborművével díszített impozáns fekete márványtáblát az özvegy és a Terézvárosi Önkormányzat állíttatta, emléket állítva a halhatatlan színésznek, ikonfestőnek. Az önkormányzati avatóbeszéd után Avedikián Viktória örmény népdalcsokrot nyújtott át a közel 60 főnyi egybegyűltnek, majd Avar István színész egy Petőfi verssel emlékezett az eltávozott pályatársra. Az utolsó percekben megelevenedett Agárdy Gábor vidám, hamiskás alakja, amikor felhangzott a Ding-dong... kezdetű dal valamelyik operettből. S az egybegyűlt sokaság mosolyogva és ringatózva emlékezett a felejthetetlen művész kedves, vidám alakjára. M

Kampányzáró a II. kerületben

Dr. Issekutz Sarolta megnyitja a Kőrország című vándorkiállítását

Dr. Issekutz Sarolta, a Budapest Főváros II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke kampányzáró rendezvényként szeptember elsején nyitotta meg *Mészáros Ábel* és *Szabó Adám Kőrország* című vándor-fotókiállítását a Budapest II. Marcibányi Téri Művelődési Központ M Galériájában. A megnyitó fényét emelte *Puskás Eszter* énekművész és *Flórián Antal* színművész közreműködése. Az 1700 éves örmény

A „Kőrország”

keresztény egyház építészeti emlékeit bemutató képekről *Mészáros Ábel*rel beszélgetett az elnökasszony.

A főváros különböző részeiből sokan érkeztek a vándorkiállítás megnyitójára. A képeket dicsérő szavak mellett a vendéglátásról is gondoskodó kerület jóvoltából, ínycsiklandó örmény ételkülönlegességek elfogyasztása közben baráti beszélgetések is összekapcsolták az örmény közösségben élőket.

Dr. Issekutz Sarolta beszélget Mészáros Ábelrel, háttérben Puskás Eszter és Flórián Antal

Az agapé

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(20., befejező rész)

Dániel család

Mint már említettük, a leányikrek férjhez mentek. Augusztá nemes Dániel Jánoshoz, Rozália pedig nemes Bobor Györgyöz.

A Dániel családban 1843-ban megszületett fiuk, Ernő, aki egyetemi tanulmányai befejeztével 1865-ben jogi oklevelet szerzett, ismert jogász lett, az Országgyűlés tagja volt, amíg 1896-ban ki nem nevezték kereskedelem és iparügyi miniszternek. 1896-ban bárói címet kapott.

Dániel báró elköltözött Elemérről Nagygájon (Veliki Gaj) levő földbirtokára és részben Budapestre. 1923-ban bekövetkezett halála után eleméri tulajdonának 2000 lánca földjét egyik fiának, Dániel Tibor bárónak haszonbérbe adták tíz évre, konzorcium alapján. Dániel Tibor az I. világháború idején „obergespán” főispán volt Pancsován és Becskereken. A háború után, 1919-ben családjával Budapestre költözött. A tíz év leteltével – 1933-ban –, Dániel Tibor báró beköltözött az eleméri kastély felébe és elvette báró Neumann Dániel – ismert aradi gyáros – leányát, Margitot.

Bobor család

A Bobor családnak két gyermeke volt: Mária és Júliusz. A kastély felében éltek. Mária lányuk férjhez ment H. Farkashoz, s a kastély tulajdonosa lett. Fiuknak, Júliusznak a park egy részén építettek házat. Később Elemér német lakta részén, ahol sok hely volt, Júliusz nagy házat épített magának, körülötte nagy parkkal. A házat az agrárreform és az I. világhá-

ború után elvették, a melléképületeket pedig eladták. A parkban lévő házat és a megmaradt 250 lánca földet gyermekei: Eszter és Pivko kapták meg. Eszter leányával a parkban levő házban lakott, Pivko megnősült és egy orosz származású leányt vett el. A II. világháború végéig a 250 lánca földet művelték Aradac határában. Eszter később leányához Újvidékre költözött.

Farkas család

A Farkas család fia, dr. Farkas Géza az I. világháború után, mint professzor Budapesten dolgozott. A háború után visszatért Elemérré és egy francia származású nővel házasodott össze. A házasság csak egy évig tartott. A tulajdonát képező 1000 hold földjét Szentmihályon bérbé adta Nikolics Bátónak, egy becskerekai földbirtokosnak. Budapestről való visszatérése után a szerződést átalakították, és Nikolics kötelezte magát, hogy Farkas Gézá életé végéig eltartja. Nikolics nem tartotta be a szerződésben foglalt kötelezettségeit, így dr. Farkas Géza kénytelen volt visszatérni Budapestre, ahol a II. világháború után nagy nyomorban élt és halt meg. Nikolics Bátót 1944-ben kivégezték.

Balázs család

A Balázs családnak egy fia volt, aki feleségül vette egy ismert budapesti ember leányát. A család a Nagy utcán lakott, egy 2400 négyszögöl (176 m x 176 m) nagyságú telken, amelyen a ház mellett gyönyörű park, istállók és melléképületek

voltak. Nemes lovakat és vadászkutyákat tenyésztettek, amelyekkel sok vadászatot rendeztek.

A fiatal Balázs család életvitele a XX. század kezdetén nem volt összhangban a birtok jövedelmével és lehetőségeivel.

Az idős Balázs úr lelki beteg lett, nem-sokára meg is halt.

Az I. világháború után a nemesi házat a parkkal és a melléképületekkel három részre osztották és eladták. A sarki házat egy szerb vette meg, a telek jobb oldala Ridiger József lett, a középső részét pedig a „Bauernhilfe” nevű földműves szervezet vette meg.

Így ért véget a Balázs család két generációjának sorsa 1867 és 1910 között.

Papp család

Az öreg Papp család örmény eredetű (Papp Simon és házastársa, Simay Anna). Négy gyermekük volt: Géza, Ernő, Ilona (Lili) és Dezső.

Papp Ernő sikeres mezőgazdasági birtokot vezetett.

Dr. Papp Géza 1864-ben született Nagybecskerekben. Ügyvéd, majd 1892 és 1906, 1910 és 1913 között népképviselő volt Szentgyörgyön. 1913-ban kinevezték a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége vezérigazgatójává. (Szerk. megjegyzés) Országgyűlési képviselő, az Országos Vitézi Szék és a magyar felsőház tagja). Képességeinek és a bankban való rangot kapott (Bécs, 1912. december 26.).

Elemér németek és szerbek lakta részén két földműves szövetkezet volt.

Az első szövetkezet 1888-ban kezdte a csatornák kiásását a Tisza mellett 23 km hosszúságban. A csatorna Elemértől Aradácig nyúlt. Ezen a kanálison csapolták le a talajvizet 1148 hold földről.

A másik szövetkezetet 1897-ben alapították. Működési körébe tartozott egy 13 km hosszú csatorna kiásása, amelyen keresztül az úgynevezett „Bara”-ból engedték le a vizet a Tiszába, megszüntetve a talajvizeket a termőföldeken.

A csatornák kiásásával a legtöbb elismerést Dániel Ernő és Papp Géza érdemelte ki.

Az I. világháború után a Papp család egész vagyona az agrárreform alá került, azaz elvesztették azt, a családtagok pedig Budapestre költöztek.

*

Kétszázhusz év telt el a híres nemes Kiss család Eleméren történt letelepedése óta. Sok személy az akkori időkből feledésbe merült. Az idő eltörölte a régi Elemér nyomait és így Bánátnak egy jelentős történelmi hagyatékát is.

A két világháború anyagi és érzelmi pusztaságot hagyott az emberek lelkében, és megszakadt minden kapcsolat a valósággal. Minden előlőről kezdődött, a hagyományok folytatása nélkül. A gyűlölet viharában elveszték e korszak értékes művelődéstörténeti nyomait, hagyatékait. A történelem hullámai könyörtelenül elmostak mindent, ami a régi időkre emlékeztethet.

Az idő esztelen viharában eltűnt az eleméri kastély is, a parkkal és Nepomuki Szent János kápolnával együtt. A nemesek sírhelyeit kirabolták, megsemmisítették.

Ma, mikor visszatérünk gyökereinkhez, eredetünkhöz, vissza kell tekintelnünk arra az időre, amikor elődeink éltek, dolgoztak, szerettek, háborúztak és meg-

haltak. Elemér vendéglátója volt Európa legtekintélyesebb embereinek, és mindig Európa része volt. Ez a hely ma is Európához tartozik.

*

Borisz Pavlov (1923–2002)

Nagybecskerek (Zrenjaninban) született egy orosz emigráns családban.

Az általános iskolát orosz nyelven a szülővárosában fejezte be, a kereskedelmi akadémiát pedig Belgrádban. Munkaéveinek legnagyobb részét, mint művelődési és testnevelési tanácsadó töltötte be a nagybecskereki községben és járásban. Ez a tanácsadói munka korlátozta különböző irányú tehetségét és intellektuális kíváncsiságát.

III. Urmánczy Nándor Emléknep

Szeptember 12-én zajlott le Maroshévízen a *III. Dr. Urmánczy Nándor Emléknep*, amely mára a hévízi szórványban élő magyarság egyik legismertebb, legfontosabb napjává nőtte ki magát. Az ünnepi emléknep 8,30-kor kezdődött ünnepi szentmisével, ezt követően egy ünnepi műsort láthattak a jelenlevők, melyen *Deme Erika*, *Orbán Zsolt* és *Balla Péter* hazafias énekei és versei hangzottak el.

A nap következő momentumai az Urmánczy Nándor sírjának a megkoszorúzása volt. Ez alkalommal koszorút helyeztek el a Hargita Megyei Tanács, Székely Nemzeti Tanács, Gyergyószéki Székely Tanács, Borsos Miklós Egyesület, Csomafalvi Települési Tanács, maroshévízi Települési Tanács, maroshévízi RMDSz, maroshévízi MPP

Legsikeresebben, mint női szertornász tanár és edző működött. Erről tanúskodnak publikációi is: „A zrenjanini szertorna tizenkét évtizede, 1867–1987.”, valamint „A szépség világában”, továbbá számos eredeti szakmunkája és fordításai orosz nyelvből a szertornász sport témakörében.

Ismert volt elhivatottsága a kulturális-történelmi értékek iránt, amit írásai is bizonyítanak ismert és jelentős emberekről és történetekről, Zrenjanin és környéke múltjából. Ezek közé tartozik: „Az eleméri nemesség történelme”, melyet Csolity Dragolyub és Markov Zoran segítségével írt meg, „Orosz kolónia Nagybecskereken” és „Eleméri nemesség”, mely már a szerző halála után jelent meg.

és a Dr. Urmánczy Nándor Egyesület küldöttjei.

A magyar és székely himnuszok után a jelenlevők az Urmánczy kastélyban egy konferencián vettek részt. Itt többek közt beszédet mondtak: *Dr. Gortvay István* (Budapest), *Dr. Kincses Előd* (Marosvásárhely), *Pál Árpád* országgyűlési képviselő, *Bodor Attila* a maroshévízi RMDSz részéről, *Petres Sándor* a Hargita Megyei Tanács alelnöke, *Iszák Balázs* az SZNT elnöke, *Andrássy Árpád* (Marosvásárhely), *Márton Zoltán* (Szováta), *Farkas Aladár* (Borszék), *Borsos Géza* (Csomafalva) és mások.

A konferencia után a jelenlevők egy része a helyi Urmánczy fürdőnél folytatták az ünnepi emléknepet.

Czirják Károly

Kabdebó Lóránt

Emlékeim a Kabdebó családról*

(A Barcsay Jenő-interjú folytatása, 2., befejező rész.)

Nagyon sok függött azoktól az emberektől, akik magasabb poszton voltak – mondjuk szolgabíró, főszolgabíró, alispán, főispán –, ettől függött a megyének az élete. Ezekről az emberektől függött egy körjegyzőnek is az élete. Az én apámnak az élete ezért volt nehezebb. Katona község másik megyében volt, Kolozs megyében. Katona községben lakott gróf *Logodhetty Alfréd* családja, nagyon becsületes arisztokraták voltak. És hát persze, mindig olyan kívánságaikkal jöttek elő, különösen a gróf – az apámhoz –, amit ő nem tudott teljesíteni, mert nem szívesen teljesített olyat, ami nem egészen legális, amit csak protekcióval lehetett elérni. Tehát a gróf az én apámon keresztül bizonyos dolgokat szeretett volna elérni – gondolok bizonyos gazdasággal összefüggő kérdésekre –, tehát valószínű, ilyen természetű kívánságai lehettek, és az én apám nemigen teljesíthette. Éppen ezért nem volt jóban a gróffal sem. És az édesapámnak így nehezebb volt az élete mindenféle szempontból. Nem is volt olyan kereseti lehetősége egy jegyzőnek ott, mint Szolnok-Doboka megyében. Később Jancsi – ha jól emlékszem, éppen az anyám elbeszéléseiből tudtam meg –, kifejezte a rosszallását, hogy az apám egyáltalán nem gondolt arra, hogy az életünket – így az enyémet is – könnyebbé tegye. Jancsi nem tudta azt, hogy más volt a mi családunknak az

Barcsay Jenő dolgozószobájában

élete, mint a Kabdebó családé. Nagyon nehéz volt.

Vasasszentivánon ismerkedtek meg a szüleim egymással. Erről csak nagyon keveset tudok, mert fiatal koromban – 19 évesen – kerültem el hazulról, és anyám akkor nemigen beszélt ezekről a dolgokról, csak később, amikor Budapestről néha meglátogattam édesanyámékat, akik akkor már Néma községben laktak, és érdeklődtem a múltjuk felől. És akkor, ilyen alkalmakkor édesanyám röviden mesélt egyet-mást. Tulajdonképpen édesapám mint segédjegyző került *Kabdebó Miklós* körjegyző irodájába. Akkor édesanyám még fiatal leány volt.

* (Megjelent Kabdebó Lóránt: A műhely titkai c. interjúkötetben)

Miklós bácsiéknál élt, mert szülei korán meghaltak. Árva lány volt. Miklós bácsi gondoskodott órára is. Az én anyám nevelte a Miklós bácsi fiát, Gerőt, aki ekkor kisfiúcska volt. Ott ismerkedett meg későbbi férjével – apámmal –, *Barcsay Boldizsárral*, aki már akkor is mindig szomorkás ember volt. Édesanyámnak volt egy szerelme, azt hiszem, hogy a Bozsoki családnak egyik ifjú tagja, ha jól emlékszem, szépen hegedült. Bizonyos romantikus érzések kapcsolhatták össze a két fiatalat. De az korán meghalt, hogy miben, nem tudom. És így kerülhetett az édesapám és az édesanyám szorosabb kapcsolatba.

Mi négyen voltunk testvérek. A legidősebb volt Barcsay Mária – Mariska, így neveztük otthon –, a nővérem, aki nemrég, hosszas szenvedés után halt meg. Azután következtem én, utánam pedig Dezső öcsém, ő 1903-ban született, az orvosi egyetemet végigcsinálta, és szegény 27 éves korában, hosszas szenvedés után halt meg. A legfiatalabb pedig Erzsike húgom, akit mindenki szeretett és szeret most is. Neki volt a legnehezebb élete. Mindenkiért mindent megtett, mindenkin segített és mindenkit szeretett. Az anyánkért mindent megtett, annyira, hogy sokszor az volt az érzésem, hogy előbb hagyja el ezt a golyóbist, vagyis előbb kerül a föld alá, mint az édesanyánk. Ilyen önfeláldozó volt Erzsike.

Visszatérve a Kabdebó családhoz, a sors úgy hozta, hogy II. gimnazista koromban a szamosújvári gimnáziumba kerülhettem, és ott együtt laktunk unokatestvéreimmel, *Kabdebó Jánossal* és *Kabdebó Miklóssal* az úgynevezett jó, öreg Pepi néninél. Laktak ott román fiúk is, mert hiszen Szamosújvár és környé-

ke nagyon elrománosodott területe Erdélynek. Pepi néninél lakott egy *Malaiu Antal* nevezetű román fiú, ő azt hiszem, Jancsinak az osztálytársa volt, aztán *Muresan Guszti*, nagyon kedves román pap fia, és mások is. Hogy milyen rendes ember volt ez a Muresan Gusztáv, később hallottam, amikor Pepi néni nagyon megöregedett és magára maradt, családja nem volt, akkor a Muresan Guszti családja magához vette Pepi nénit, és ott is halt meg náluk.

Pepi néninek én csak a nevére emlékszem: *Wagner Josefa*, német nő volt. De a családját nem ismerhettem, mert én korán elkerültem Szamosújvárról, mivel később iskolát változtattam, és az enyedi református kollégiumba kerültem. Pepi néni a Pál Bogdán-féle házban lakott.

Pál Bogdán szamosújvári gimnáziumi tanár volt. Felesége testvére volt Róza néninek. A *Kovrig családból* származtak mind a hárman, Róza néni, a Pál Bogdán felesége, Netti néni és Mariska. A Róza néni családjáról én nagyon keveset tudok. Az apjukat már nem ismertem, Kovrig doktornak hívták, a keresztnévre nem is emlékszem. Ő volt a te nagyanyádnak az édesapja. Úgy emlékszem, hogy az a ház, ahol Pál Bogdánék, tehát Netti néniék laktak, az is a Kovrig doktornak volt a háza. Annyit tudok Kovrigról, az orvosról, hogy Rózsa Sándornak a fejét ő amputálta halála után. Rózsa Sándornak a fejét ugyanis – ahogy én tudom – felküldték Pestre, vagy Bécsbe, mert kíváncsiak voltak arra, hogy egy ilyen embernek, mint Rózsa Sándor, vajon milyen lehet a koponyája.

Netti néninek mi volt a rendes neve? Nem is tudom. Netti, – én mindig így hallottam. És volt a Mariska. Mariska néni idegbeteg volt, őt kevésbé ismer-

tük. Egy örmény ember volt a férje, ha megölnél, akkor sem jut az eszembe a neve, pedig nagyon közismert örmény név. Nagyon rossz házasság volt. Mariska nem volt normális. Félig-meddig egzaltált volt – ez a legjobb kifejezés –, és elkésztette annak az embernek az életét, akitől két gyereke született, egy fia és egy lánya. Mind a kettő örökölte az édesanyjának az idegbetegségét – gondolom, hogy ez a betegség skizofréniának nevezhető –, mind a kettő öngyilkos lett, az egyik az emeletről ugrott le, a fiú, és a leány önkézével vetett véget az életének.

A Pál Bogdán házának az udvarán volt egy kis mellék-házacska, annak volt egy előszobája, és egy szobája. A nagyszobában laktak az idősebbek, a Kabdebó fiúk, meg Muresan, meg Malaiu, és az elsőben pedig a fiatalok, mi voltunk a társaság Benjaminjai: az ócsém meg én, és a fiatal Muresan fiú, akinek a keresztnevére nem emlékszem.

Pepi néni nagyon jóízűen főzött, kapunk uzsonnát is. Az idősebb lakók, Jancsiék, Malaiuék meg Muresának előttünk nagy tekintélyű kollegák voltak, nem is mertünk nagyon hozzájuk közeledni, csak ha ők leereszkedtek, hozzánk szóltak. Miklóskával természetesebb volt a kapcsolatunk, ő fiatalabb is volt. Jancsi idősebb volt, és úgy emlékszem, hogy ő visszahúzódo természetű volt. Ő csendesebb volt. Miklós meg élénk, mindig heccelte az édesapát, és édesapád erős, zömök fiú volt, a jó szíve meggátolta abban, hogy Miklóskával gorombán elbánjon. Birkóztak. Édesapád mindig leteperte Miklóskát.

A Kabdebó családnak minden egyes tagja – gondolok itt az unokatestvéreimre elsősorban – nagy tekintély volt előtt-

tem, fölnéztem rájuk. Bizonyos kisebbségi érzés élt bennem mindig, amikor különösen Jancsira gondoltam (Gerőre nem, mert ő sokkal idősebb volt nálam és a kapcsolat nem volt olyan közvetlen, mint Jancsival meg Miklóssal). Tehát bizonyos kisebbségi érzésem volt. Miklóskát, azt hiszem, hogy élénkebb eszű lehetett. Én közepes tanuló voltam. Nem buktam meg soha. Kielégítő bizonyítványaim voltak. Csak azzal foglalkoztam behatóbban, ami élvezetet nyújtott nekem – a rajz, az ének, meg a torna. (A nagyon reális tárgyakat, mint például a matematikát – nem matematika volt, hanem akkor még számtan – utáltam. Ma sem tudok számolni.) Az én testvéreim, Mariska nővérem és Dezső kitűnő tanulók voltak, de a legeszesebb Erzsike volt.

1919-ben menekülnöm kellett otthonról. Erről nem szívesen beszélek, csak annyit mondhatok, hogy másokért, mások miatt sokat kellett szenvednem, olyan dolgokkal vádoltak, amiket nem én követtem el. Változások voltak, és akkor bizonyos szerencsétlenségek történtek, és a katolikus templom porig égett, nem minden ok nélkül, mert műnációt találtak ott. Engem vettek elő – mert én szoktam a templomba be-bejárni harmóniumozni –, hogy én követtem el olyasvalamit, amiből ez a szerencsétlen tűz keletkezett, aminek martaléka lett a katolikus templom. Kínoztak, ütöttek, vertek is. Én csak az igazat mondhattam, azt, hogy én nem tudom, hogy ki volt, én nem voltam, és hát kitarotтам emellett, – nem kellett kitarotтам, mert mást nem is mondhattam. (Csak később, a véletlen folytán Párizsban, a Café Dome-ban tudtam meg, ki volt az igazi tettes.) És a végén elengedtek az-

zal a rövid mondattal, hogy soha többé Erdély területére a lábam ne tegyem be. És azt mondtam, hogy nem fogom soha többé ide betenni a lábam. Három évig kibírtam. De három év után a születimet meglátogattam. Ez alatt a három év alatt a szüleim nem tudtak rólam, hogy élek-e, vagy már régen elmentem más-hová, a föld alá. Boldog voltam, hogy végre hazakerülhettem, de olyan ideg-beteg voltam utána, még hét évre rá, itt Pesten néha riadtan ébredtem fel, hogy vernek, ütnek, pofoznak.

Kiszabadulásomkor Vasasszentivánon keresztül érkeztem Szamosújvárra, onnan Kolozsváron keresztül jöttem Budapestre. Vasasszentivánt aludtam, utolsó éjszakámat ott töltöttem. Sose felejttem el, amikor a verandán üldögéltünk Róza nénivel, – édesapád nem volt ott, mert Pesten volt, mint műegytemi hallgató, Miklóskát már nem élt. Erzsike nem tudom, hogy hol lehetett, arra már nem emlékszem, és Miklós bácsira emlékszem még, ő csöndesen ült, és olyan furcsa volt, nem szólt egy szót sem, pedig én meséltem arról, hogy min mentem keresztül, de nem szólt egy szót sem. Nekem nagy a gyanúm most, hogy neki nagyfokú agyérelmeszesedése lehetett már akkor, mert jó pár évre rá meg is halt. Ha jól emlékszem, 76 éves lehetett, amikor meghalt.

Persze, hogy Erzsike nem volt ott. Reggel utaztam Szamosújvárra, onnan vonattal Kolozsvárra. Dél előtt Kolozsvár főterén sétálgattam, ott töltöttem el az időt, és Kabdebó Erzsike unokatestvéremmel, Mariska néni lányával egy cukrászdának a teraszán ült, és ott, mint fiatal lányok, jókedvűen mosolyogtak. Üdvözöltem őket, de már nem ültem le hozzájuk, mert nagyon kevés pénzem volt,

és tudtam, hogy nehéz hónapok, évek előtt állok. Hiszen nekem Pestre kell utaznom, hogy elkezdhessem a pesti életet. Akkor láttam Erzsike utoljára. Tehát amikor a verandán Miklós bácsival és Róza nénivel együtt üldögéltünk, akkor Erzsike ezért nem volt ott. Többé soha nem láttam, mert nagyon ritkán mentem haza – akkor már Némába – a szüleimhez. Az udvarból se tettem ki a lábam, mert bennem élt az a rettenet, amely uralta az egész valómat.

Jancsiról nagy szeretettel beszélek most újra, mert amikor megtudta, hogy én Pesten nyomorgok – mert ugye én hazulról sose kértem a szüleimtől egy vasat sem, nem is kaptam, nem is küldhettek, nagyon nehéz életük volt –, amikor megtudta, ő már mint mérnök működött Gyöngyösön, és engem pénzzel, anyagiakkal akart segíteni. Fölajánlotta segítségét. Írt is nekem, és én – nem tudom miért, önérzetes voltam vagy mi, hát – nem fogadtam el a segítségét. Nem azért nem fogadtam el, mert bántott volna az, hogy az unokabátyám segít, és őtöle bizonyos összegeket elfogadnék, nem azért, – nem tudom, szebbnek tartottam azt, hogy saját erőmből küzdjem föl magam.

Talán ennyi. Segítségedre akarok lenni, amennyiben neked olyan igényed van, hogy a Kabdebó családdal kapcsolatban bizonyos dolgokat tudjál. Amire vissza tudtam emlékezni, elmondtam neked, abból a célból, hogy ennek a felhasználásával alakíts ki egy olyan képet, amit saját magad felhasználasz – mert sose lehet tudni, az életedben még erre lehet szükséged –, esetleg az életrajzodat akarnád megírni, emlékeidet, és akkor legyenek támpontjaid arra vonatkozólag, hogy ez minél pontosabb lehessen.

Az örmény nemzet ünnepén

Az Országos Örmény Önkormányzat 2010. szeptember 18-án, szombaton az A38 hajón ünnepelte az Örmény Köztársaság kiáltásának 19. évfordulóját. A megemlékezésen *Szárkiszján Ádám*, az Országos Örmény Önkormányzat elnöke köszöntötte a meghívottakat, ünnepi beszédet *Ashot Hovakimijan*, az Örmény Köztársaság rendkívüli és meghatalmazott nagykövete mondott.

Az ünnepi alkalmat

Az első sorban balról, X-el jelölve Ashot Hovakimijan az Örmény Köztársaság rendkívüli és meghatalmazott nagykövete

A jazz-zenekar

vészek szenzációs jazz hangversenye tette emlékezetessé, közreműködött a *Malkhas Jazz Band*, a világhírű *Levon Malkhasyan* és *Karen Mamikonyan* zongorán, *Nicoghos Vardanyan* nagybőgőn, *Perch Nahapetyan* dobos, *Aram Gevorgyan* (*Aramo*), aki énekelt és ütőhangszereken is játszott.

B. A.

V. I. Pásztori Tibor Endre (ny. református esperes, Zabola, Erdély)

Ódium

Line Abrahamian „*Utam a gyűlölettől a reményig*” írását így kezdi:

Tavaly áprilisban, amikor meghallottam, hogy Törökország gazdasági szankcióval fenyegeti Kanadát, és visszahívta nagykövetét, mert *Stephen Harper* miniszterelnök nyilvánosan elismerte az örmény népiirtás tényét, ismét felszínre került a törökökkel szemben érzett minden haragom.

Legfontosabb mindig az, ami hiányzik. Ha a belső őszinte érték még mindig nem mérték, ha hazád nem otthonod, de fizettek – vértükkel – fizettek! a honfiúságért az örmény tábornokok. Ha az örményben látom a magyar holnapom, akkor elevebb lesz a fájdalom, – ha hagyom! „A hitvallóknak hálával, a vértanúknak kegyelettel” – tartozunk üzeni *Franz Werfel* is az 1933-ban megjelent, mélységes humanizmussal áthatott, *A Musza Dagh negyven napja* című regényével.

Utóvédharc tisztességének egyike I. Árdászcsezs Örményország legkiválóbb királya, aki bölcsen kormányozta az országot. Gondoskodott arról, hogy ne idegen gazdagodjon meg a haza természeti kincseiből és a föld gazdag terményeiből. *Khorenei Mózes* történész azt írja, hogy uralkodása idején egy talpalatnyi megművelt terület sem maradt az ország területén és abban az időben az örmény parasztok gazdagok voltak és boldogan éltek. A király alacsony adókat vetett ki, s népét védelmezte erős hadseregével az idegenektől. Sokszor felment Arakádz hegyére és onnan szemlélte a gazdag mezőket, a szépen fejlődő örmény falvakat és városokat. Árdászcsezs uralkodása alatt a karthágói Hannibál, aki Rómát csaknem

uralma alá vetette, Örményországban kapott menedéket, és lett a király tanácsadója. Hannibál irányítása alatt a király felépítette az ország csodálatos fővárosát, amelyet később Árdászcsezsnek neveztek el.

Csakhogy *Franz Werfel* (1890–1945) az osztrák „örök hontalan”, aki 65 éve halt meg, az örmény nép tragikus sorsának ábrázolásával egy másik hegyre viszi el az olvasót. Ez a regény történelmi magva. Lássuk a könyvborító szövegét: Az első világháború idején az oszmán-török birodalom nacionalista vezetői pusztulásra ítélték a keresztény örmény népet: deportálás ürügyén egy nem létező rendeltetési helyre, a sivatagba, a semmibe űzték ki őket otthonukból. Hét kisázsiai falu ötezer főnyi népe a halálba vezető nehéz vándorút helyett a Ciprussal szemközt tengerparton emelkedő Musza Daghra, „Mózes hegyére” menekült, és többször visszaverve a kiképzett török katonaság ostromát. Ott élt a szívükben a hon szeretete, az elüldözötték tántoríthatatlan hűsége a szülőföldhöz. Ott éret be a hegyen a nemzet élni akarása, és az összefogás megtartó ereje. Ter Hajgazun megragadta az oltárasztalon álló ezüstfeszületet, és lement Gabriel Bagradjannal vezette az esküt: „Esküszöm Istenre, Atyára, Fiúra és Szentlélekre, hogy az utolsó csepp véremig védelmezem a nép táborát, hogy vakon engedelmeskedem a parancsnoknak és minden utasításának, hogy elismerem a választott vezetők tanácsának hatalmát, és önző szándékból soha nem hagyom el a hegyet. Isten engem úgy segítjen!” Az örmény völgy ősi munkadala visszhangzott:

„Elmúlnak a bánat napjai egyszer,
Mint téli napok, úgy jönnek és mennek.
A fájdalma soká nem időznek,
Mint bolti vevők, úgy jönnek és mennek.”

Negyven napig tartotta magát az ötezer számúzótt, – míg egy francia hadihajó fel nem vette s ki nem szabadította őket.

Céltudatos helytállás, a gyűlöletes nacionalista népiertással való rendületlen szembeszegülés hőskölteménye ez a könyv, mely mesterien oldja meg az ábrázolást anélkül, hogy egy pillanatra is ellenszenvet ébresztene a törökök iránt. Ellenkezőleg. Hangsúlyozza, milyen kevesen állnak a könyörtelen vezetők mögött, hogy éppen a mohamedán vallás képviselői irányítják a mentőakciókat, s török parasztok segítik a pusztulásra ítélt szerencsétleneket.

Feketéné Ziegler Ágota

Volt egyszer egy kastély 2006 (részlet)

Pilisszentiván történetében a földbirtokosok közül a *Karátsonyi család* volt a legjelentősebb. Közel száz évig voltak a falu földesurai.

1851-ben Karátsonyi Guido feleségül vette puchói és csókai Marczibányi Máriát a híres és gazdag Marczibányi család utolsó tagját. Így került az uradalom (Vörösvár, Szentiván, Solymár) a Karátsonyiak kezébe. A család örmény eredetű, első ismert őse Gratianus volt, ki a családi hagyomány szerint Franciaországból származott és Moldáviában telepedett le. Innen a család Erdélybe került, itt vette fel a Karátsony nevet.

„A család neve úgy látszik a Gratianus keresztnévből (magyarul Karátson) szár-

Illyés Gyulára bíznom, hogy idézze a magyar negyven prédikátort, míg a 13 aradi vértanú közül két tábornok szóljon magyarul.

Lázár Vilmos: *Ki tehet arról, hogy ilyen a magyar sorsa? Krisztus keresztye tövében érett apostollá az apostolok lelke és a bitófák tövében kell forradalmárrá érni a magyar lelkeknek.* (Dr. Kegyes Csaba)

Kiss Ernő: *Istenem, az újkor ifjúsága egész ember lesz-e? Árpádok dicső szentjei virrasszatok a magyar ifjúság felett, hogy Krisztusé legyen a szívük és a hazáé az életük.*

A törökökre és örményekre közismerten nem lehet ráfogni a kölcsönös történelmi szimpátiát – mondja Sylvester Lajos, de az időálló és nem ritka téma aktuálissá teszi, hogy volt és van örmény-kérdés IS!

Az ódiumentől az ódáig még van...

mazott. S bár erre nézve adatot nem nyertünk, úgy látszik, legutóbb Erdélyben Szamosújvárról vevé származását.”

A család már az ideköltözése előtt is nemes volt és címerlevelét valószínűleg az egyik erdélyi fejedelemtől nyerte. Az erdélyi fejedelmek és magyar királyok a család nemességét többször megerősítették. Így Mária Terézia királynő is, ki Krisztof és fivére részére új nemeslevelet állított ki. Kristóf első fia Deodat (Bogdán) 1781-ben 103 000 forintért megvette a kincstártól Beodrát, melyre királyi adományt is nyert, és a Karátsonyfalvi előnevet a Beodraival cserélte föl. A grófi ágának Lázár volt az őse. Lázár (sz. 1759.) Torontál vármegye alispánja és később

országgyűlési követe. 1805-ben megvette gróf Draskovits Ferencztől Bánlakot, Dolaczt, Offszeniczt, Szókát és Partost. Fia Lajos (sz. 1793.) Starhemberg Mária Lujza birodalmi grófnőt vette el feleségül. Az ő házasságukból született Guido (sz. 1817, †1885.), aki 1842-ben Temes vármegye főszolgabírája, 1848-ban honvéd-örnag, a pesti nemzetőrök parancsnoka. A szabadságharc leverése után menekülnie kellett, birtokait elkobozták.

Később kegyelmet nyert, 1867-ben már a csákovai kerület országgyűlési képviselője. Különböző kitüntető rangot kapott: császári és királyi kamarás, valószínűleg belső titkos tanácsos, az I. osztályú vaskoronarend vitéze stb., 1858-ban birodalmi grófi rangot nyert, 1874-ben megkapta a magyar grófi címet is. A Karátsonyi és a Marczibányi család is híres volt arról, hogy vagyontól különböző alapítványokkal támogatták Magyarország kulturális életét. Gróf Karátsonyi Guido egyik legismertebb alapítványa: 1858-ban 10 000 forintot adott a Magyar Tudományos Akadémiának, hogy a kamataiból kétévente díjazza a legjobb színdarab szerzőjét. Ezt a díjat elnyerte többek között Csiky Gergely, Szigligeti Ede, és ezzel díjazták Arany János Arisztophanész vígjátékainak lefordítását 1871-ben. Jótékony célokra is nagy összegeket adományozott.

„A Fenséges Korona herczeg születése öröndetes eseményének alkalmából Karácsonyi Guido földbirtokos 100 ezer Ft-nyi összeget, ebből 20 ezer Ft-ot a szerb vajdaság s a temesi bánóság számára ajánlott fel jótékony célokra, s annak hovaforrását Albrecht Főherczeg magyarországi Főkormányzó Ur Ő császári Fenségének magas belátására bízta. Ugyanazon öröndus alkalomból, s an-

nak maradandó emlékére, a debreczeni községi bizottmány, az evangelicus-helvét hitvallású egyháztanácsccsal együtt, 100 segélyre szorult személy számára egy 160 000 Ft-nyi tőkével ellátott szegényápoló-intézetet alapított. – Ezen nemes szívv s hazafias érületet tanúsító öröndetes jótékonyasági tettek a legmelegebb köszönet kifejezése mellett juttatnak köztudomásra.”

Karátsonyi Guido (1817–1885) és Marczibányi Mária (1831–1876) házasságából kilenc gyerek született. Hat lány és három fiú:

1. Adrienne (1853–1878. Seregélyes) férje gr. Zichy Sándor (1843–1881)
2. Melánia (1855) cs. k. csillag. hölgy; férje gr. Zichy Géza (1849) cs. k. kam.
3. Guidobaldina (1858–1876)
4. Aladár (1859), országgyűlési képviselő; neje Elek Margit (1863) Birtoka: Beodra (Torontál m.) és Varjas (Arad m.). Lakás: Beodra.
5. Jenő (1861–1933); neje gr. Andrassy Karolina (1867) csillagk. hölgy, Birtokai: Varjas (Arad m.), Bánlak (Torontál m.), hitbizományi birtoka Bánlakon van. Lakás: Budapest.
6. Camillo (1863–1908) Birtokai: Kamenicza (Horvátországban), Vörösvár, Szentiván, Solymár (Pest m.) és Varjas (Arad m.). Lakás: Budapest.
7. Irma (1865) férje br. Piret de Bihain Lajos (1862) cs. k. kam. és a 13. sz. huszárezred tartalékos hadnagya.
8. Ilma (1867) férjre gróf Keglevich Gyula (1855) A házaspár Imre nevű fiát adoptálta gr. Karátsonyi Jenő és Andrassy Karolina.
9. Ilona (1871) férje gr. Zichy Károly (1864)

(Vasárnapi Újság 1858. augusztus 29.)

Kiss Ferenc (Dés)

Korai adatközlők és adatok az örmények hazai jelenlétéről

(4., befejező rész)

Erdély múltjának és viszonyainak bemutatásában nagy hatásúaknak bizonyultak a nagy polihisztor, *Benkő József* (1740–1814) középpajtai pap munkái. A *Transsylvania sive Magnus Principatus Transsylvaniae I–II.* (Bécs, 1777–1778) című monográfiájában előadja a moldvai örmények Erdélybe költözésének történetét, a római katolikus egyház kebelébe térésüknek részleteit, bemutatja az erdélyi örmények azon kiváltságleveleit, amelyeket a két Apafitól és a Habsburg királyoktól nyertek.

Benkő József másik kiváló alkotása a *Transsylvania Specialis* című, Erdély bemutatását tartalmazó monográfiája, amely a legújabb időig csak kéziratban volt ismeretes. Nyomatásban 1999-ben jelent meg Szabó György kiváló fordításában és bevezető tanulmányával. Benkő leírja, hogy „Szamosújvár, másnéven Örményváros (latinul Armenopolis, németül Armenerstadt) szabad és kiváltságos mezőváros, mely mozgalmas kereskedelméről híres, legnagyobb részben örmény település... Ami az örmény polgárokat illeti, ezek Moldvából jöve Erdélyben elszórtan élnek, főleg Besztercén, hol Oxendius is kijelölte a székhelyét. Később azonban ide (és Erzsébetvárosra) oly sokan bevándoroltak, hogy miután a helységet a lakosok számával, az épületek nagyságával, sőt szentegyházzal is fellendítették, azzal a házzal, amelynek alapkövét Oxendius rakta le, őfelsége VI. Károly a legkegyelmesebben úgy döntött, fel kell ruházni a szabad és kiváltságos mezőváros (nem pedig város, mint némelyek vélik) tisztességével, és 1726. október 16-ai oklevelével elrendelte, hogy Örményvárosnak (latinul Armenopolis) nevezzék.”

Ez a mezőváros kitűnik kereskedelmével, s hetipiacait hétfőn tartja, az évi vásárokat pedig február 5-én, július 25-én és november 4-én. (Benkő József: *Transsylvania Specialis I.* Bukarest–Kolozsvár 1999. 428.)

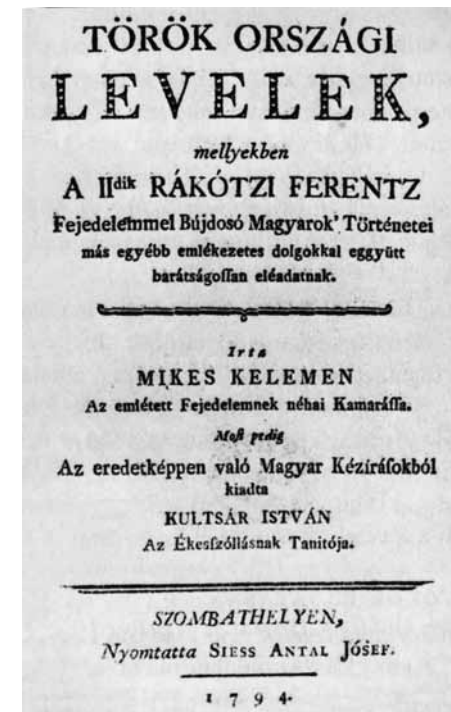
Benkő József egy harmadik művében a *Milkovia* (I–II., Bécs, 1781) is megemlékezik az örményekről, akiket Erdélyben megtűrt nemzetként mutatja be.

A korszak másik nagy polihisztor, *Pray György* (1728–1801) a *Dissertationis historico-criticae in Annales Veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum* című, Bécsben, 1774-ben megjelent munkájában az örményeket Moldvából érkezett népcsoportként mutatja be.

Az örményekről magyar nyelven készült leírások közül *Decsy Sámuel* (1742–1816) volt az első, aki *Osmanographia azaz a török társadalom természeti, egyházi, polgári és hadi állapotának leírása* (I–III., Bécs 1788–1789) című történelmi műve a török birodalomban élő örményekkel foglalkozik. Munkájának jelentősége abban áll, hogy a magyar nyelvű olvasóközönség számára az oszmán birodalomban élő népek viszonyairól nyújt hiteles képet.

Az előbbieken említett Decsy művel szinte egy időben jelent meg 1794-ben Szombathelyen Kultsár István gondozásában *Mikes Kelemen* (1690–1761) *Törökországi levelek* című, a magyar irodalomban klasszikussá nemesedett alkotása. Mikes több helyt és alkalommal említi leveleiben az örményeket, akik közül többet is rodostói otthonában és más helységeken személyesen is volt alkalma megismerni. Adatokat találunk Mikes leveleiben a törökországi örmények hétköznapi és ünnepi szokásait illetően, amelyek annyira értékesek, hogy egyes magyar szerzők Mikeset az első magyar armenológusnak tartják.

Esztogár László: *Az első magyar armenista.* Armenia, 2. évf. 1888. 11. sz. 336–338., *Harmath Lujza*: *Mikes és*

az örmény házasság keleten. Armenia, 4. évf. 1890. 4. sz. 109–111.)

Az erdélyi örményekre vonatkozó adatokat tartalmaz még *P. Honorati Novotny* (1739–1802) jezsuita szerzetes *Sciographia seu Compendaria Hungariae* (Bécs, 1798.) című, magyar történelmi eseményeket taglaló kiegészítő munkája.

A XIX. század első évtizedeire esik *Kazinczy Ferenc* (1759–1831) *Erdélyi levelek* (Pest, 1816) című szépirodalmi alkotása. Kazinczy megemlíti munkájában az örmények magyarokhoz való ragaszkodását, elismeréssel szól hazafiságukról, röviden elmondja Erdélybe telepedésüknek történetét is. Az örmények nagy metropoliszában, erdélyi uta-

zása során nem járt, Erzsébetvárosról elmondja, hogy „miután Segesvárt és egy alkalmatlan hegyet magunk mögött hagyánk, elterült előttünk a szép sík, melyen Ebesfalva más néven Erzsébetfalva, vagy Szent-Erzsébet a maga kéttornyú nagy templomával s cserépfedeles házaival kevélyen fekszik. A hely nagy s lát-szik mindenben, hogy örmény lakói pénzesek. A magyar a maga zselléreinek engedé a kereskedést, mely inkább gazdagít, mint a természet. Megnyitattánk a templomot s ebben sok aranyozást, márványozást láttunk, de a nagy szépségűnek hirtelt festésnek felül sok jót mondhatnom lehetetlen... A nép gyarapszik, mert kereskedést úz s érdemi szerencsét, mert a nemzet nyelvét, öltözetét, szokásait szereti s magát magyarföldön idegennek nem nézi, idegennek nem nézeti.

Erdélybe érkeztek előtt Eutzehesnek tanítását követték. De Oxendius Verzereski társok, ki Rómában tizennégy évig mulattott, áthozá a római anyaszentegyház kebelébe, s annak ők most oly buzgó gyermekei, hogy buzgóbb senki nem lehet már. Miséjük örmény nyelven olvastatik, mint az egyesült oroszoknál és oláhoknál orosz és oláh nyelven. (Kazinczy Ferenc: *Erdélyi levelek* (Kvár., 1944. 129.)

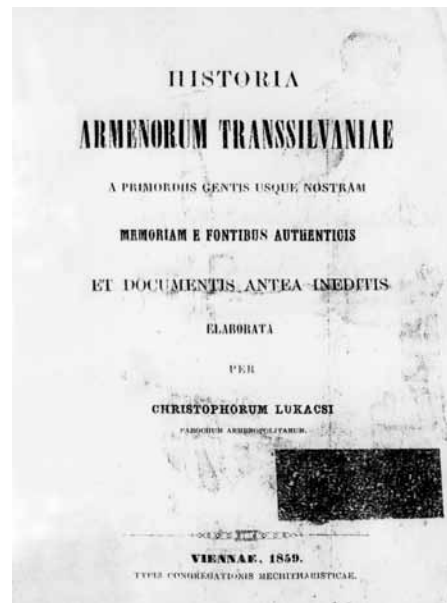
Az erdélyi örmények életére és szokásaira utaló értékes adatokat ad elő az Erdélybe telepedett francia író, *Degerando Ágost* a *La Transilvaniae et ses habitants* Párizsban, 1845-ben megjelent munkájában. Degerando összehasonlítja az erdélyi örményeket az országban lakó többi népekkel, s kiemeli jó tulajdonságukat, erényeiket, ismerteti életmódjukat és mindvégig rokonszenvesen ír róluk. Leírásában vázolja az örmények hossz-vas vándorlásának viszontagságos eseményeit, Erdélybe menekülésüknek kö-

rülményeit, a római katolikus egyházba való áttérésüket és egyházi viszonyukat. Közelebbről is bemutatja az erzsébetvárosi és szamosújvári örmény kolóniák életét, kiemeli azt, hogy „meg kell adni az örményeknek, hogy Erdélyben jó polgárokként viselkednek. Ők megértették, hogy mily nagy szükség van az országban lakó népek egyezségére, és nem táplálnak előítéleteket, amelyek ezt az egyezséget lehetetlenné teszik... Szamosújvár örmény követői, kik először jelentek meg Erdély diétáján, hangosan jelentették ki, hogy ragaszkodnak a közös hazához és biztosították a gyűlést honfitársaik érzelméről, amelyek oda irányulnak, hogy a magyarokkal jó egyetértésben éljenek. Beszédüket nagy tapsal fogadták.

Az örmények, bár megtartották anyanyelvüket, mindnyájan tökéletesen bírják a magyar nyelvet és minden ellenkezés nélkül, szívesen is beszélik a magyart.” (In *Bányai Elemér: Adatok a szamosújvári és hazai örmények történetéhez*. Armenia, 19. évf. 1905. 2. sz. 53–54.)

Degerando arra is rámutat. Hogy az örmények „tevékenyek és az üzletekben becsületesek. Sokkal lehet találkozni az olyan utakon, amelyek egyik vásárról a másikra visznek; bécsi szöveteket hoznak magukkal. Meg lehet ismerni arcukról, mely megőrizte keleti jellegét. Néhány év óta a fiatal örmények már orvostudományt, vagy jogot tanulnak, remélhetőleg az új foglalkozásban is hasznosá fogják tenni magukat.” (U. o.)

A keleti örmények történelmére, különösen a parthusházi királyok korát idéző adatokat találunk *Jerney János* (1800–1855) *Keleti utazás a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett* (Pest, 1851) cí-

men megjelent útleírása.

A XIX. század első felével abba a korba lépünk, amikor a hazai örmények a hírlapok és a különböző sajtótermékek hasábjain is hallatnak magukról. Az örmény történelem és művelődési alkotások magyarokat érintő adatai keltették fel *Horvát István* (1784–1846) történész figyelmét, aki *Az örmény történelmi irodalom* címen megjelent vizsgálódásában (Tudományos Gyűjtemény, 19. évf.

1839. XII. f.) patetikus hangnemben teszi fel a kérdést: „Vajon ki lészen a hazába költözött örmények közül az, aki jobb megértés végett leírja az örmények történetét?” De az örmények historiájával és életmódjuk bemutatásával más korabeli írásokban is találkozunk, mint *Ponori Thewrewk József* (1793–1870): *Utazás Örményországban* (Századunk 1845), *Dózsa Dániel* (1821–1889): *Levél az örményekhez* (Ellenőr, 1848. szept. 15.) és a névtelen szerző *Erdély és a magyarországi örmények* (Európa, 1850. 48., 51., 54. sz.) című kisebb-nagyobb publikációikban.

A Horvát István által felvetett javaslatra, az örmények története megírására a szamosújvárosi plébános, *Lukácsi Kristóf* válaszolt méltó módon azzal, hogy több esztendőn át végzett kutatásai alapján egybefogta és kiadta a *Historia armenorum Transsilvaniae* (Bécs, 1859) című munkáját, amelyben örmény és hazai történelmi forrásokat értékesítve hitelesen és tacitusi tömörséggel adta közre a hazai örmény múlt jelentős eseményeit.

Lukácsi Kristóf tudományos munkásságával megindul, kibontakozik, és fokozatosan elterebélyesedik a magyarhoni armenizmus, amelynek több kései, jeles képviselője napjainkban is kitartóan munkálkodik.

Zeneagapé az örmény katolikus templomban (Budapest XI., Orlay u. 6.)

Október 24-én, vasárnap a 16,30 órakor kezdődő szentmise után

Fogolyán Kristóf fuvolaművész *J. S. Bach a-moll szóló szonátáját* adja elő

November 28., vasárnap *Puskás Eszter* énekes és kísérete lép fel

December 26., vasárnap Karácsonyi CD bemutató *Szongoth Gábor D. J.*

Mindenkit szeretettel várunk!

Szongoth

Nagy Botond

Zseni, két korszak között

Csiky Gergely és a XIX. század

Hagyományaihoz híven ismét nívós és érdekes estet szervezett a Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület. Múlt szerdán délután megtelt a Bernády Ház földszinti terme, ahol *dr. Kovács Levente* egyetemi tanár, színházi szakember tartott – szokásához híven – pergő, érdekfeszítő, bárki számára érthető, különböző témák és korok között ide-oda cikázó, minőségi előadást *A XIX. század második felének magyar drámairódalma*. Csiky Gergely címmel. Csiky Gergely magyar-örmény származású író, drámaíró életét és munkásságát a kor magyar színházi és drámairódmalmi viszonyai közé illesztve, azokat is érintve tárgyalta az előadó, a közönséget az egyesület elnöke, *dr. Puskás Attila* üdvözölte. Előljáró beszédként elmondta: a Csiky családnak Vásárhelyen is vannak leszármazottai, holott nagy többségük ma Gyergyóban él. Az ottani Csiky-keret ők alapították.

– Az örmény kulturális egyesület meghívására vagyok itt, így felül kellett vizsgálnom az örménységhez való viszonyomat – kezdte előadását *dr. Kovács Levente*. – Néhány kiváló irodalmi emlék és pár ismeretség jellemzi ezt a viszonyt. Az örménység ellen számos rémtettet követtek el, nem egy békében élő népről van szó. Tragikus sorsunk eleve összeköt minket. Az örmények és magyarok között évszázadokon átívelő kapcsolatok kötettek, ez ragadott meg és keltette föl

Dr. Kovács Levente
egyetemi tanár

az örménység iránti szimpátiámat. Előadásomban három „koordinátával” fogok foglalkozni: a XIX. századdal, Csiky Gergellyel és a magyar drámával.

A XIX. század az emberiség egyik legizgalmasabb százada, körülbelül a francia forradalomtól az első világháborúig tart. A hatalmas változások és az állandóság közötti paradox viszony jellemzi – míg Franciaországban egymást váltják a hatalmak és államformák, addig Ferenc József és Viktória királynő, úgy tűnik, az örökkévalóságig a trónon marad. A háború ebben a korszakban globalizálódik, Dél-Amerikában és Afrikában több millió ember pusztul el. Magyarországon kialakul a magyar polgári lét és irodalom, ami európai arculatot ad Erdélynek is. Olyat, amit máig nem lehet eltörölni. Ide illeszkedik a magyar dráma és a magyar színház. Bornemissza Péter a XVIII. század végén, gyertya mellett körmölve, az Electrával próbálja bizonyítani, hogy lehet magyar drámát írni.

Ez időben Londonban több színház verseng a nézők kegyeiért. Ez a korabeli, hatalmas lemaradottság máig befolyásolja a magyar színházi gondolkodásmódot és színjátást, aminek áthidalására számos kísérlet született. Például megeremteni azt a magyar nyelvet, amelyen beszélni és írni lehet a barokkos dagályosság és a latinizmus nélkül. Köteles Sámuel egyik tanulmányában meghatározza azokat a célokat, amelyek a ma-

gyar színházi törekvések előtt állanak: a színháznak fel kell vállalnia dolgokat – például a nemzeti nyelv ápolását. A vándorszínészet korában a legjobb színészek az országot járják és terjesztik a magyar nyelvet, ez a színháznak évszázados beidegződésévé válik. A XIX. század a magyar nyelv színház által történt ápolásának évszázada. Persze, ez alapvetően a költészet százada, a dráma ekkor még sokkal ellentmondásosabb: ez az „egyszerhasználatos” magyar drámák korszaka. Rengeteg értéktelen darab született, amelyek közül kiragog néhány csúcst: a Bánk bán, Az ember tragédiája, a Csongor és Tünde. Ehhez kell viszonyítanunk Csiky Gergely munkásságát. A magyar dráma a század végére már majdnem célba ér, és megszűl Molnár Ferencet, aki világmárka. Ebben Csiky Gergelynek áthidaló szerepe van. Ami akkori hungaricum, az a magyar népszínmű. Ez hamis álomvilágot teremt, de hihetetlen vonzerővel bír, és ezzel még Bartók és Kodály is igen nehezen tud megküzdeni.

Ilyen körülmények között jelentkezik Csiky Gergely. Érdekesség, hogy sehol sem említik örmény származását, noha édesanyját Verzárnak hívták. Polgári családból származott, édesapja honvédorvos volt. Nyolc éves korában zsenyéket, tizenöt évesen verseket ír, majd teológiát végpez és pap lesz. 1842-ben született és 1891-ben halt meg. Ezalatt

Dr. Nagy Attila
alelnök és Dr. Kovács
Levente

több mint negyven darabot írt és több mint negyvenet fordított, dramaturgiai tankönyvek szerzője, a Kisfaludy Társaság ügyvezetője, a Nemzeti Színház dramaturgja. Több nagy regény írója, drámái közül 18-19 még mindig játszható. Azokhoz a szerzőkhöz sorolható, akik ha kevesebbet és elmélyültebben írtak volna, jobban tették volna. Pedig zseni volt, néhány drámája ma is színpadképes. A katolikus egy-

ház viszont nem nézte jó szemmel világi hangvétellű darabjait. Ezért 1880-ban kiszállt, evangélikussá vált és elvett egy özvegyet. Kiválóan zongorázott, énekelt, beszélt angolul, németül, franciául. A kávéházi élet egyik igen ismert szereplője, a Kis Pipa állandó vendége. Erről ötfelvonásos tragédiát írt A liba tragédiája címmel (amelynek rövid sorait, nem kis derültséget kelteve, felolvasta az előadó – a szerk.). A játékoság és a humor beragyogja egész munkásságát.

Egyik legjobb és legsikeresebb darabja Az ingenyelők, amelyet 1953-ban a Székely Színházban is bemutattak és a vásárhelyi színház nagy előadásai közé tartozik. Parádés szereposztásban: Kőszegi Margit, Erdős Irma, Kovács György, Szabó Ernő, Csorba András, Varga József, Lohinszky Loránd, Borovszky Oszkár. Az egész, nagy gárda, Delly Ferencet kivéve, mert ő rendezte az előadást. 1953-ban mutatták be, a búcsúelőadásra '54-ben kerül sor. Jellemző, hogy ez

A MÖMKE est résztvevői

idő alatt 33-szor játszották Marosvásárhelyen, összesen több mint 19 000 nézőnek, és hétszer vidéken, több mint hatezer embernek. Ez összesen huszonöt ezres nézői lélekszámot jelent... Ekkora változások történtek a színházkultúrában. Csiky Gergely főművéről volt szó, amelynek tematikai behatároltsága jellemző többi, ma is ismert drámájára is. Ezek közül a vásárhelyi színház 1961-ben a Buborékok, '82-ben a Cifra nyomorúság című darabokat vitte színre, a Kaviár című drámáját idén játsszák Veszprémben. A műveknek egy nagy, közös témájuk van: ez pedig az urizálás és az erre való hajlam. Lecsúszott, nemesi származású emberek igyekeznek többet mutatni annál, amit megengedhetnek maguknak. Felfelé törekvő polgárok próbálnak arisztokratának látszani. Csiky Gergely egytémájú szerző, de témáját különböző kontextusokban jeleníti meg. Iróniája a lecsúszófélben lévő '48-as romantikával is szembenéz: '48-ból már nem lehet táplálkozni, megtörtént a kiegyezés, mégis vannak, akik er-

ről ábrándoznak. Ez az alapállás, amelyből Csiky Gergely szemléli a társadalmat, amelyben él. Sajnos, a hajánál fogva ő is előrángatja a hepiendet a jól megcsinált darabok működése szerint. Nyelvezete gördülékeny és mondható, fordulatos párbeszédre jellemzők.

Élete végén, 1891-ben írja A nagymama című, nagyon kedves vígjátékát, amely a magyar színház királynőjének örök jutalomjátékává vált. Hihetetlenül jól tudott színészekre darabot írni, a színészek imádták karaktereit. A magyar színháztörténet nagyjainak életpályája szinte mind tartalmaz Csiky Gergely-darabokat. Erősen mutat Mikszáth és Molnár Ferenc felé is, a magyar színház kikerülhetetlen, máig játszható szerzője – mondta szabadon előadott értekezésében dr. Kovács Levente, akinek az egyesület alelnöke, dr. Nagy Attila köszönte meg a filológusi alaposágú előadást és adta át a hagyomány szerint az egyesület logóját, könyveit.

(Megjelent: *Népújáság*, 2010. szept. 18.)

Bodolai Gyöngyi

Élő örökség

Az örmény származású Izmael család több mint száz leszármazottja találkozott szombaton a Bod Péter Diakóniai és Tanulmányi Központban, ahol a két évszázada, 1810-ben Radnóton született Izmael Kajetán Károlyra emlékeztek. Arra az ősiükre, akire a családfát visszavezetik, s akinek sírját a marosvásárhelyi katolikus temetőben a találkozó alkalmával meg is koszorúzták.

A jó hangulatú, jól szervezett összejövetelen idősek és fiatalok ismerkedtek a

385 tagot számláló és a világban szétszóródott magyar-örmény család történetével, s *Tamási Zsolt* egyháztörténész előadása révén az erdélyi örmények múltjával is. A név eredetét *Marosváry István* magyarázta, aki szerint Izmael kikötő nevéből származik, ahol az Apafi Mihály fejedelem engedélyével Erdélyben letelepedő örmények először értek partot. A bőr- és textilkereskedéssel foglalkozó elődök városokat, virágzó településeket hoztak létre, s a sokgyermekes családok-

ból a kereskedőséget folytató leszármazottak mellett kiváló értelmiségiek kerültek ki, akik cselekvően részt vettek az erdélyi magyar művelődési élet alakításában. Volt köztük ügyvéd, orvos, tanár, gyógyszerész és sorolhatnánk tovább a mesterségeket, hisz a sokgyermekes örmény családokban a legkisebb gyermekeket kötelező módon taníttatták.

– *Három évvel ezelőtt Budapesten tartottuk az első találkozót. Mivel a kétszáz éve született Izmael Kajetán Károly, akinek a szamosújvári Papp Máriaival kötött házasságából hét gyermeke született, Marosvásárhelyen élt és itt temették el, úgy döntöttünk, hogy a második találkozásunk helyszíne Erdély lesz* – mondta a Pomázon élő *Érdi Péter* matematika-fizika szakos tanár, aki kétévi munkával készítette el a családfát.

Még nem teljes, van mit kutatni, de ez a találkozó lehetőséget nyújt az adatok bővítésére és kiegészítésére. A gyökereket, a hagyományt, a múlt ápolását meg kell szeretetni a fiatalokkal is – tette hozzá.

A terebélyes családfa rajzát a terem mind a négy sarkában kifüggesztették, s az érkezők érdeklődéssel böngészték a kívülálló számára bonyolult ágrajzot, ami később vetítővászonra került, sok szép régi fényképpel együtt. Miközben a család mindenik ága beszámolt a saját történetéről, a képeket nézve érdekes volt felfedezni a dédanyák, ükapák jellegzetes vonásait a fiatalok arcán is.

Izmael Ferenc és Bocsánczy Anna húsz unokájából (hét gyerekek született nekik is) a legkisebb vagyok – mutatkozott be a Svájból érkezett hetvenéves *Szent-Ivány (Pálosy) Éva*, aki felidézte, hogy a gazdag kereskedőcsalád főtéri textilüzletében a legszebb szöveteket és

selymeket árulták hajdanán. Mivel lakóházuk a város szívében volt, a Poklos-patakig húzódó telket *Bernády György* polgármester a Városháza építésére szemelte ki. Édesanyám, *Izmael Kornélia*, aki dr. *Pálosy János* ügyvédhez ment feleségül, gyakran mesélte, hogy kisgyermekként kihallgatták, amikor a polgármester azt mondta a kíséretében levő tisztviselőnek: bármennyit kérnek érte, meg kell adjuk. A gyerekek megmondták a szülőknek, akik valóban szép összeget kaptak, amiből a Kossuth utcában építettek újabb házat. A régi családi házról készült kép pedig a Városháza lépcsőházi üvegablakán látható ma is. Édesanyám testvére *Mael Ferenc* néven Kolozsváron volt író-költő, az új név úgy született, hogy a főtéri üzlet cégtábláját eltakaró fák miatt az Izmaelből csak a mael látszott – emlékezett *Szent-Ivány Éva*.

A terebélyes család ágai közül (Auffenberg, Schronk, Pálosy, Dudutz, Szabó-Györke, Marosváry, Ajtay, Szentpétery...) az egyik legnépesebb a Harmathoké. A 91 éves *Harmath Ferenc*, akinek Izmael lány volt az édesanyja, a nagy család legidősebb tagja. Az összetartó erő – árulja el a nagy titkot – mindannyiuk életét meghatározta. Havonta egyszer Izmael nagytata házában gyűltünk össze, s mi unokatestvérek, húsz gyerek, a szobákban, az udvaron játszódtunk. Az igazság kimondása, a szép beszéd, a tisztelettel viselkedés, s az egymás iránti szeretet képezte azt az útravalót, amit a nagy családtól kaptunk.

Dr. Puskás Károlyné dr. Ajtay Ildikó orvos és *dr. Ajtay Mária* egyetemi tanár a hét Kajetán fiú közül az Izmael Márton 2. leszármazottai. Édesapjuk, a zalatnai származású, félig örmény *dr. Ajtay Mihály* gyógyszerész, *Izmael Adrienn* vet-

te feleségül. Mivel a gyermekeik nem tudtak eljönni a találkozóra, ők vannak a legkevesebben, de az örmény eredet és a magyar öntudat annál erősebb bennük – teszi hozzá Ajtay Mária.

Dr. Dudutz Gyöngyi egyetemi tanár és az ismert népdalénekes és zenetanár, *Aszalós Enikő* ugyanazt a régi családi képet őrzi, amelyen hajdanán özv. *Dudutz Jánosné Izmael Annát* hat fiával és egyetlen lányával örökítették meg, s mindketten a testvérek leszármazottai.

Pontosság, lekiismeretesség, felelősségtudat, a hagyományokhoz való hű-

ség, a szeretet és az összetartozás – sorolja *Dudutz Gyöngyi* a nagyszülőkől, szülőkől kapott családi örökséget, amit *Szent-Ivány Éva* az erős hittel, a határozottsággal és az adott szó tiszteletével egészíti ki, a történész pedig a család kapcsán a vendégszeretetet, a takarékoságot és a szorgalmat említi. Olyan élő örökség ez, amit érdemes őrízni és továbbadni a mindennapok és a következő *Izmael*-találkozók során.

(Megjelent a marosvásárhelyi *Népújságban* 2010 július 19-én)

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(10. rész)

40. Edelbej János, örmény szertartású. Pappá szentelve 1708. Szolgálati helye 1709–1731: Erzsébetvárosban plébános. Avedik Lukács közli, hogy őt illetve „elődjét is Verzar Auxentius (sic!) szentelte pappá, általa lettek Ebesfalvára ki nevezve, mindkettő nős pap volt, innen van az örményeknél gyakran előforduló „Pap” család. Edelbej alatt épült 1723-ban az első plébániai templom, vagyis a jelenlegi ó-templom. Csodálatos türelemmel volt megáldva, a lelkesi hivatalt 23 évig viselte. 1731. márcz. 9-én jobblétre szenderült”

41. Eötvös János, örmény szertartású. Erzsébetvárosban született. Szolgált: 1782–1794 között Erzsébetvárosban káplán, 1794–1810: Gyergyószentmiklóson plébános. Ott is halt meg, 1810. december 22-én. Ávedik Ötvösnek írja a nevét.

42. Eránosz István Pesten tanult, de Kolozsváron szentelték pappá, 1792. január 6-án. Szolgált: 1798–1816 között Ditróban, 1816–1821 között Csíkdelnén volt plébános. *1821–1824 között viszszerkerült Ditróba. Forrás: Csibi Sándor: A ditrói egyházközség története* (bakkalaureátusi dolgozat, SIS, Gyulafehérvár 2004, 48. oldal). Meghalt 1824. május 6-án.

43. Eránosz Jeremiás, Gyergyószentmiklóson született, 1809. március 22-én. A gimnáziumot Székelyudvarhelyen, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelve 1832. augusztus 24-én. Szolgált: Szilágysomlyón, majd 1832: Nagyszebenben tanár. 1833: Balánbányán, 1839: Csíkszentdomokoson, 1842: Ditróban, ahol kerületi jegyző is. Itt szolgált 1854-

ig. 1854: ismét Csíkszentdomokoson plébános és esperes. 1857: Csíkrákoson plébános és esperes, 1865: tiszteletbeli kanonok. Meghalt 1881. szept. 26. *Marton József dr. így emlékezik róla, az örménygyökerű római katolikus papokról szóló előadásában: A gyergyószentmiklósi Eránosz Jeremiás* Csíkrákoson lelkipásztorkodott 1857-től 1881-ig. Munkájának elismeréséért főpásztorától kanonoki és aranykeresztes kintintetésben részesült.

Esztergály Gergely

44. Esztergály Gergely, Szamosújváron született 1864. aug. 21-én. A gimnáziumot Szamosújváron és Kolozsváron, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelve 1887. aug. 28. Szolgált Szamosújváron, mint káplán, majd 1889–1908 között, mint gimnáziumi tanár. Meghalt 1915. nov. 10.

Fáraó Simon

45. Fáraó Simon, örmény szertartású. Szamosújváron született, 1838. szeptember 11-én. A gimnáziumot Szamosújváron, Kolozsváron, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron, Bécsben a mechitaristáknál végezte. Pappá szentelték 1864. aug. 21-én. Szolgált Szamosújváron, mint káplán,

majd Szépvízen örmény szertartású plébános, egészen 1915-ben történt nyugdíjazásáig. Meghalt Kolozsváron, 1917. okt. 6-án.

A Magyar Katolikus Lexikonból idézek a továbbiakban, ahol részletesebben is olvashatunk Fáraó Simonról, aki esperes, armenológus. – A gimnáziumot Kolozsvárt, a teológiát Gyulafehérvárt végezte, 1864: Bécsben a mechitarista érsek pappá szentelte., utána Szamosújvárt kp., 1868: tanító is az örmény elemi iskolában. 1872: a szépvízi örmény plébánia adminisztrátora. 1891: új parókiát, 1893: kántor- és harangozókat építtetett és kibővítette az iskolát. 1900: Szépvízen plébános és egyben alesperes, ez évben helyreállította az örmény templomot. 1905: esperes. 1915: betegsége miatt nyugdíjazták. 1917: a szamosújvári aggok házána 5000 Koronát hagyományozott. Az Armeniában 19 cikke jelent meg. Kéziratban maradt: A csíkszépvízi örmény családok genealogiája; Magyar-örmény szótár. – Főbb munkái: A szépvízi örmény telep. (Armenia, 1888:1–2. sz.) – Az emberi nem bölcsője. (Uo., 1889: 8., 9. sz.) – Az örmény nyelv ősisége. (Uo., 1890: 2. sz.) K.D.

46. Fark Márton, örmény szertartású. Szolgált 1782: Erzsébetvárosban káplán. Meghalt 1804. jan. 28-án.

47. Fark Márton, Székelyudvarhelyen született 1814. jún. 5-én. A gimnáziumot Székelyudvarhelyen és Gyulafehérváron, a filozófiát Kolozsváron, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelve 1837. aug. 7-én. Szolgált: Felszentelése után Kézdiszentkereszten káplán, egy év után Szentivánlaborfalván lelkipásztor. 1842: Székelyvéckén, 1853: Csíkszentléleken,

1861: Oroszhegyen, 1863: ismét Csíkszentléleken, 1869: Felvincen, 1871–1886: Farkaslakán lelkipásztor, majd nyugdíjas Erzsébetvárosban. Meghalt Erzsébetvárosban 1889. nov. 5-én.

48. Fejér Emmánuel (Manó), Csíkszépvízen született, 1848. febr. 17-én. A gimnáziumot Csíksomlyón, filozófiai és teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelve 1872. ápr. 8-án. Szolgált Sepsiszentgyörgyön, 1873: Marosvásárhelyen, 1874: Kolozsváron káplán, 1881: Csicsókeresztúron, 1885: Szentkatolnán, 1886: Csíkszenttamáson lelkipásztor, 1888: Sepsiszentgyörgyön plébános, 1908: tb. kanonok. Meghalt Sepsiszentgyörgyön, 1910. okt. 17-én. (Az általa megnagyobbított Szt. József templomban helyezték nyugalomra, ahol sírját márványtábla őrzi.)

A továbbiakban tagtársunknak, olvasónknak, Ajtony Gábornak a leveléből idézek: „Ebben a könyvben (*Papi Név-tár*) szerepelnek a Fejérek címszó alatt: *Fejér Emmánuel és Fejér Gergely is. Ez utóbbi nevének elírására felhívnam szíves figyelmedet, mivel ő nem „Gergely”, hanem Gerő volt. A fenti két személy anyai nagyapám testvérei voltak. Emánuelnek – Manó bácsinak Sepsiszentgyörgyön a róm. kat. templomban van emléktáblája, Gerő bácsinak pedig a csíkszépvízi gyermekotthon külső falán.*

Az emléktábla avatásról a Székelyhon.ro weblapon is olvashatunk: *Daczó Dénes* írásában:

Jubiláló örmény családok

2006. 08. 28., hétfő

Háromnapos jubileumi örmény napokat szervezett a Csík-körzeti Magyar–Örmény Szentháromság Alapítvány, a Budapesti XV. kerületi Zuglói Örmény Kisebbségi Önkormányzat és a Miskolci Örmény Kisebbségi

Önkormányzat. A rendezvény fénypontjaként a csíkszépvízi örmény katolikus templomban ünnepi szentmisén vettek részt az örmény családok. Jelen volt dr. Jakubinyi György gyulafehérvári római katolikus érsek, erdélyi örmény katolikus apostoli kormányzó. A szentmise végén Csíkszépvíz szülöttének, dr. Fejér Gerő kanonoknak állítottak emléktáblát az egykori örmény katolikus plébánia homlokzatán – a kanonok ebben az épületben töltötte utolsó éveit.

A csíkszépvízi ünnepség keretében tartották az örmény családok tizedik találkozóját is, amelyen közel kétszázan vettek részt. Ajtony Gábor, a Csíkkörzeti Magyar–Örmény Szentháromság Alapítvány elnöke lapunknak elmondta: ennek célja, hogy az Erdélyben szétszórta élő örmény családok legalább évente egyszer találkozzanak, ahol gondolatokat cserélhetnek, további ismeretséget köthetnek egymással, barátságok szövődhetnek. A találkozó állandó résztvevője a Zuglói Örmény Kisebbségi Önkormányzat. „Amikor megalakultak Budapesten a kisebbségi önkormányzatok, az volt az első teendőnk, hogy eljöttünk azokra a településekre, ahonnan a kerületünkben élő örmények származnak, és ekkor döntöttük el, hogy ilyen családi találkozókat szervezzünk. Nekünk nagyon fontos a család, mindennek az alapja. Sokan elmesélték, hogy itt találkoznak egy évben egyszer egymással, örömmel jönnek. Ez lelkesít minket, hogy minden évben megismételjük” – számolt be lapunknak Zárug Katalin, a kisebbségi önkormányzat tagja. Ajtony Gábortól ugyanakkor megtudtuk: a nagy örmény közösségek – ilyen volt Szépvíz, Erzsébetváros – nagyon elnéptelenedtek, ezért is fontos a kis közösség számára az állandó kapcsolattartás.

Folytatjuk

Örmény-magyar gyermekrovat (43. rész)

Kedves örmény származású magyar gyerekek!

2010-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, ajándékot nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet.

Leveleteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán: dr. Pus-kás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia
LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” ÖRMÉNY GYERMEKROVAT NYERTESE 2010-BEN!

Nerszesz Áskadárág

1826-ban a perzsa Fatali sah el akarta foglalni Örményországot és Grúziát. Fia, Ábász Mirza 1828-ban hadba is vonult a két ország ellen. I. Miklós orosz cár ekkor Mádátian örmény generálist azzal a feladattal bízta meg, hogy megszerveze az örmények ellenállását. Az örmény csapat sikeresen visszaverte a perzsa támadást. Később megérkezett Páskevics orosz generális a maga 10 000 harcosával, akikhez 10 000 örmény önkéntes is csatlakozott, akiket Nerszesz Áskadárág katolikosz is elkísért. I. Miklós cár megígérte, hogy támogatja a független Örményország létrehozását, amennyiben sikerül legyőzni a perzsa ellenséget.

A győzelem ellenére, ami az örményeknek volt köszönhető, a cár mégsem tartotta meg ígéretét: a független Örményország helyett létrehozott egy örmény autonóm tartományt Jereván központtal. A tartomány címerébe az Ararát hegy Maszisz csúcsát, Noé Bárkáját, Nagy Tigrán koronáját és Ecsmiadzin székesegyházának képét rajzoltatta.

Egy évvel később az örmények önkéntes hadserege segítette az orosz csapatokat az oszmánok elleni harcokban, remélve, hogy így sikerül kivívni az ország függetlenségét. Ebben az időben Nerszesz

Áskadárág volt a függetlenségért küzdő bátorító apostol, aki sajnos 1875-ben meghalt, mielőtt országa elérte célját, a függetlenséget. Az egyházfő a cár erre vonatkozó ígéretével a kezében halt meg, állítólag méreg végzett vele.

Melyik ország segítségével bíztak az örmények, hogy elérik a függetlenséget, és hogyan küzdöttek ezért a célért?

Július-augusztus válasz (Molnár Zsófia – Marosvásárhely): 1. Nagy Péter cár segítette az örményeket a perzsák elleni harcban. 2. Hagop patriárka vonta maga köre azokat, akik Örményországot felakarták szabadítani.

Felhívás!

Az EÖGYKE felkéri főleg az Erzsébetvárosból elszármazott családokat, hogy családi dokumentumtárukból, fényképeikből, a város, a család múltját megelevenítő dokumentumok digitalizált változatát, azok leírásával együtt, az egyesület részére megküldeni szíveskedjenek. Az így összegyűjtött dokumentumokat továbbítjuk a digitális múzeum számára. *A szerk.*

Dr. Izsák Sámuel – Sztranyiczki Mihály

A szamosújvári Szentháromság gyógyszerár

(2. rész)*

A megegyezés latin szövegét – a városi tanács kereskedelmi szellemében – Jakabfi Kristóf főbíró és Berki Emmánul közjegyző fogalmazta meg, amit Karácsonyi Gratián aláírásával hitelesített.

Ezt a latin nyelvű megállapodást magyarra is lefordították, annál is inkább, mert a városi tanács tagjai közül nem mindenki tudott latinul, szükséges volt közérthető nyelvű belső használatra és később a hivatalos magyar nyelvű közigazgatás számára is. A magyar fordítás pontokba rendszerezve a következő rendelkezéseket tartalmazta:

„Mi, a kereskedő, szabad királyi Szamosújvár választott tanácsosai és esküdtjei, ezennel tudtára adjuk mindazoknak, akiket illet, mivelhogy városunk erősen nagy hiányát érzi egy gyógyszerár létesítésének és megnyitásának, másfelől Karácsonyi Gratián úr, szamosújvári polgár és esküdt orator, aki hajlandó 100 aranyat fizetni plébániatemplomunk felépítéséhez, amennyiben kizárólag az ő és hozzátartozói létesíthetnek és nyithatnak gyógyszerárát Szamosújváron, s ugyanakkor sem egyénileg, sem társként senki másnak nem engedélyezik, hogy városunkban gyógyszerárát nyisson. Következésképpen, teljes egyetértésben a közösség érdekével, egyházunk plébániájának bőkezű adakozás iránti egyetértésé-

vel arra az elhatározásra jutottunk, hogy városunkban megalapító és megnyitható az említett gyógyszerár, s ennek megvalósításához csak Karácsonyi Gratián úrnak és leszármazottainak van joguk, az alábbi feltételekkel:

A fent nevezett úr a legmagasabb közhivatalok előírásai szerint foglalkozék megfelelően készített orvosságainak megszokott áron való eladásával;

Ha évek múltán Karácsonyi Gratián úr vagy örökösei a gyógyszerárát el akarnák adni, s amennyiben az elővásárlás joga a város közösségét illeti meg, s amennyiben városunknak nem lenne szándékában megvenni a gyógyszerárát, úgy azt városunk bármely polgára megvásárolhatja és működtetheti;

A jövőben az orvosok, valamint a sebészek sem vásárolhatnak máshol orvosságot, csakis ebben a gyógyszerárban, és ne jussanak nagyobb jövedelemhez a máshonnan beszerzett orvosságokkal.

Mindezekon kívül a Karácsonyi Gratián úrnak egyöntetű döntéssel hozott és a neki juttatott előnyök alapján állítottunk ki számára, a jogai jövőbeni biztosítására szolgáló jelen okirattal, melyet aláírásainkkal és hiteles pecsétünkkel kiemelten érvényesítettünk.

Kelt Szamosújvár szabad. Kir. kereskedő városban, 1788. március 26-án.”¹

A gyakorlatban mit is jelentett ez a maga nemében egyedi, szokatlan, vég-

¹ Magyar fordításának egyik változata Orientnél: i. m. 197–198.

eredményben üzleti megállapodás Szamosújvár városi tanácsa és a Karácsonyi család között? Kizárólagos gyógyszerár alapítási és birtoklási jogot biztosított egy gazdag városi polgárnak, aki nagylelkűen 100 aranyat adott kegyes célra, vagyis a plébániának, a Szentháromság-templom építésének befejezésére. A nagylelkű adakozás egy sokat ígérő, konkurencia nélküli jövődó gyógyszerár alapítási jogot biztosított Karácsonyinak, s egyben a megegyezés értelmében megtiltotta a város lakóinak, illetve orvosainak, hogy máshol vegyék meg betegeik számára az orvosságokat. Így a Karácsonyi-féle gyógyszerár abszolút kizárólagosságú patika lett és volt több mint egy évszázadon át! Ezen utóbbi döntés álszent határozattá vált azzal a tilalommal, hogy az orvosok a máshol előnyösebb áron beszerzett orvosságokkal nehegy meggazdagodjanak. Arról nincs tudomásunk, hogy ezeket a szerződésben pontosított tilalmakat milyen mértékben tartották be, illetve játszhatták ki. A lényeges az volt, hogy a létesítendő patika kizárólagosságot élvezzen és senki más ne kaphasson gyógyszerár alapítási jogot egy második patika megnyitásához! Ez a városi tanács és Karácsonyi Gratián között létrejött szerződés (vagy megegyezés) kétségtelenül sértette Szamosújvár lakosainak szabad vásárlási jogát, hogy máshonnan, akár Kolozsvárról, akár Désről vegyen orvosságokat, amelyeket orvosai írhattak elő számukra! Mindez jellemző, hogy egy ilyen szellemű megegyezés éppen a magát hangsúlyozottan kereskedő városnak tartott Szamosújváron történt, ahol alaposan ismerték a kereskedelmi élet szellemét, jogait, szabályait, kihágásait,

törvényeit, tilalmait és azok alkalmilag kijátszhatóságát is.

A szamosújvári Szentháromság gyógyszerár alapítási dátuma ismeretes: 1788. március 26. Megnyitásának, vagyis működésének pontos dátumát, ha nem is ismerjük, bizonyosnak látszik, hogy Karácsonyi Gratián késedelem nélkül sietett azt megnyitni. Bizonyosan tudjuk az 1788 júniusából származó *Prothocollum Ellaboratorum Apothecae Neoerectae Armenopolitanae Primából*, hogy alapító évétől számítva, három hónapra a patika már működött.

Mivel a tulajdonos, Karácsonyi Gratián nem volt gyógyszerész, arra kötelezték, hogy a gyógyszerárnak az érvényben levő törvényes előírásoknak megfelelően felkészült patikust alkalmazzon.

A patika megnyitásánál jelen volt a város főorvosa, Gergelyfi András, aki előírás szerint a továbbiakban is ellenőrizte működését. A későbbiekben a patika ellenőrzése során működésével nemcsak hogy nem volt megelégedve, hanem azt a lakosok számára egyenesen veszélyesnek tartotta, ami arra készítette, hogy már egy évvel a patika megnyitása után sürgősen a városi tanácshoz forduljon figyelmeztetésével:

Tekéntes Nemes Tanáts!

Bátorkodom alázatosan jelteni a Ttes Nemes Tanátsnak hogy már egynéhány hetektől fogva, tudniillik, miolta ezen Nes Szabad Királyi Városban lévő Sz. Háromság Patikájának volt Provisora elkergettetett, azon üdőtől fogva nem lévén törvényes annak folytatása, mostanában pediglen azon Ifiuis, kinek szorgalmatosságára a tsupa ki adást reá bízhattak, el betegesedvén, ha nem

* (A szerkesztett változatot közöljük. A teljes tanulmány a www.magyarormeny.hu honlapon olvasható!)

lehetetlenné, leg inkább felette veszedelmessé lőtt, ezen nevezett Patikának illy rendetlen további folytatása, mellynek okáért Méltóztassék a Ttes Nemes Tanács a Felsőgtől engedtetett hatalommal az említett Patikát bé zárattatni, míglén Törvényes administrátora nem érkezik.

Sig. Szamosujvar Die 3^{ia} May 797.

A Ttes Nemes Tanácsnak
alázatos Szolgája
Gergelyfi András mp.
M. Dr. es Physicus²

A városi orvos figyelmeztetése után a városi tanács késedelem nélkül intézkedett, hogy „Karácsonyi Gratián, a helyi gyógyszerész tulajdonosa gondoskodik megfelelő intézőről. Ellenkező esetben a városi tanács nem fog átallani a kapott meghatalmazás szellemében intézkedni.”³

A városi orvos, Gergelyfi doktor komoly figyelmeztetéséből kiderül, hogy a patika egy év alatti működése nem megbízhatóan képzett személy (provizor – gyógyszerészesség?) kezébe került, akit

² A Kolozsvári Állami Levéltár szamosújvári állagának 1797/90. sz. iratcsomója. Erre a helyzetre utal, ha röviden is, Szongott: „Dr. Gergelyfi András városi főorvos kéri a tanácsot, hogy – mivel a provizor a patikában beteg – zárassa be a gyógyszerterát. Erre »Gratianus Karácsony« azt írja 1797. június 8-án a városnak, hogy írt Pestre, Nagyváradra, ő maga pedig személyesen megy Szebenbe provisorért. Addig a két doktor szorosan fog vigyázni mindarra, valamik a patikából kiadatnak.” Városi Levéltár, 1797/98. sz. okirat. Lásd Szongott Kristóf: *i. m. II. köt.*, 1901. 212.

³ Városi tanácsülés, 1797. május 31. Városi levéltár, 1797/8. sz. okirat.

el kellett kergetni, viszont annak utódja megbetegedése folytán (a városi orvos nem közli diagnózisát) a patika további működését veszélyesnek tekintette.

A tulajdonos sietett azon mód megnyugtatni az előljárást: igyekszik minél hamarabb megoldani a kérdést, hogy megfelelő ideiglenes provizort alkalmazzon a patika élére.

Arról, hogy a patika működését a megbízható provizor érkezéig bezárták volna, nincsenek adataink. Ezzel szemben ismeretes Karácsonyi Gratián átírata, ami tükrözi a kialakult helyzetet. A hozzá intézett hivatalos felszólításra ismerjük az 1797. június 8-án kelt válaszát:

Sz. 334. Ezhibita 8 Junii 797

A' Tekintetes Nemes Magistratusnak ez Een velem közlött intimátiojára alázatosan jelentem, hogy valamint mindenkor iporkodtam a' Publicumnak hasznára, Patikámot a' maga épségében tartani, úgy ennekutánna se fogok semmi fogyatkozást abban meg szenvedni. Már régen küldöttem Pestre, N.váradra-is Provisor után, 's a mái napon magam-is indulok rész szerént egy alkalmatos Provisorinak kaphatása végett Szebenbe, és fogadom, hogy rövid idő alatt Provisort állitok patikámba. De hogy abban addig-is semmi hiba ne történyék, meg-kértem mind a' két Doctor Urat, kik-is fogadták, hogy most egyik, most a' másik Szoros vigyázzattal lesznek mindenekre, valamik a' Patikámból ki adattatnak. Dot. Szamosujvár 8 Juny 1797.

In Politicis
alázatos szolgája
Gratianus Karatsony⁴

Folytatjuk

⁴ A Kolozsvári Állami Levéltár szamosújvári állagának 1797/90. sz. iratcsomójában.

Raduly Klára

Nemzettudat erősítése Erdélyben (1.)

(Aki hűtlen hagyományaihoz, azt a globalizáció bedarálja)

Augusztus 30-án Aradon fejeztük be gazdag nyolc napos Erdély-járó programunkat. A délutáni nap langy melegében hallgattuk meg Damjanich imáját, koszorúztunk és elénekeltük nemzeti imánkat. Arad után hamarosan megnyitottak az ég felhői és eső-könnyekkel búcsúztatott Erdély és búcsút mondott a nyár is. De minket ez már nem bústított, hiszen utunk nyolc napjára „kirendelte a jó Isten” a jó időt.

1. nap: augusztus 23. Batthyány tér – Bihari földvár – Hegyközszentimre – Nagyvárad – Kalotaszentkirály

A Golyó tours hatalmas cirkálójával hajóztunk ki a Batthyány térről. Kényelmes busz, jó a hangosítás, működik a CD lejátszó, együtt a csapat, Gyuri bácsi az élen. Indulhatunk. Sarolta elnökasszony és férje Jenő főangyal (a találó elnevezés Gyuri bácsitól) jóvoltából „rogasztás” becenevre hallgató bemelegítő szíverősítő osztással készültünk a „nusikumra” és társaira. A bemutatkozások és az unokák számával való nemes vetélkedést követően Gyuri bácsi az utazás alap gondolatát fogalmazta meg: a hagyományt nem őrizni kell, hanem megélni, mert aki hűtlen hagyományaihoz, azt a globalizáció

bedarálja. Az útvonal megkívánta, hogy emlékezzünk Ady Endrére. Kivételes segítséget adott egy rendkívüli CD felvétellel, amit Mihóczy Zsike útitársunk készített és hozott magával. A közel 90 éves Dutka Ákos Adyra emlékező szavait hallhattuk egy 1969-es felvétellel.

Így érkezünk a **bihari földvárhoz**. Építőinek kiletét és építésének idejét homály fedi. A hasonló építményektől téglalap alaprajzával tér el. Hatalmas méretei nagy létszámú helyi lakosra engednek következtetni. A hagyomány szerint hajdan Ménmarót vára volt. Az államalapítást követően ispánsági várrá, tehát az István által kialakított vármegye rendszeren belül Bihar vármegye központjává lett.

Következő állomásunk **Hegyközszentimre** Szent István fiáról, Imre hercegről kapta a nevét, aki a mai település területén vesztette életét az akkoriban Igfon-erdőnek nevezett bihari tájon. Sebeibe 1031. szeptember 2-án halt bele. A Szent Imre-apátság, amely az Igfon-erdő melletti

A Szent Imre szobornál

völgyben épült a 11. század végén, ennek a szomorú eseménynek állított emléket.

Kucharszki Zoltán, Hegyközszentimre fiatal református lelkipásztora fogadott minket. Elmondta, hogy a zömmel reformátusok lakta településen nagy tiszteletnek örvendő Szent Imre, és elmesélte *Lezsák Sándorral* való megismerkedésük történetét, és amit ennek a 2001 óta tartó kapcsolatnak köszönhetnek, a templomkertben álló – 2005-ben megáldott, felszentelt – Szent Imre szobrot, a Szent Imre nevét viselő települések találkozó-ját, és a tervezett Szent Imre kápolnát.

Varga Vilmos és Kiss Török Ildikó színművész

2007-ben gyűltek össze első alkalommal a Szent Imre nevét viselő települések előljárói, összesen tizenegy helység képviseltette magát. Az elpusztult apátság helyén Vágner Péter építész tervei alapján Szent Imre kápolna felépítését tervezik. A kápolna emléket kíván állítani Szent Imre hercegnek és az Árpád-házi szenteknek. Tornya kilátó is lesz, ahonnan belátható a Berettyó völgye.

„Vigyék el az üzenetet, hogy egy maroknyi magyarság küzd és nem adja fel, építeni akar egy kápolnát Szent Imre tiszteletére, bármi nehézség is állja útját. Ha van magyar állampolgárságunk is, akkor nem üthetnek minket. Kettős állampolgárként könnyebben harco-

lunk.” zárta szavait Kucharszki Zoltán lelkész.

A szentimrei bor messze földön híres, a templom előtt ezzel a finom nedűvel és dióval, almával kínáltak a kedves helybéliek.

Mikor leomlanak a falak – 1989, valomás-játék Ady Endre, Dsida Jenő, Farkas Árpád, Fábíán Imre, Ferenczes István, Illyés Gyula, Radnóti Miklós, Reményik Sándor, Sütő András, Tőke Csaba művei, Mara Nicoara, Al Andritoiu szövegei, valamint korabeli újságcikkek és *Kiss Török Ildikó* és *Varga Vilmos* saját naplójegyzetei alapján. Nagyváradon a Kiss Stúdiótól különösen gazdag ajándékot kaptunk. A megélt történelem, a borzalmas diktatúra lelket nyomorító évei, és a változást hozó hihetetlen órák, események jelentek meg előttünk kiváló dramaturgiai szerkezetben.

Várad-szólós szépen felújított Szentháromság tiszteletére szentelt templomában *Kristófi János Zsigmond* DLA orgonaművész, tanszékvezető, egyetemi docens orgona játékaival zártuk a napot. A művész zenei tanulmányait Nagyváradon kezdte, 1996-ban szerzett orgonaművész-tanári oklevelet a Liszt Ferenc Zeneakadémián, 2007-ben a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Tanszékén doktorált. Számos külföldi meghívásnak tesz eleget. A templom orgonáját a Pécsi Angster művek építette.

A hangverseny méltó koronája volt a kulturális és lelki élményekben gazdag napnak.

Irány Kalotaszentkirály, jöhet a finom vacsora és a pihenés.

2. nap: augusztus 24. Úti cél a tavaly megszeretett Székelyvarság, előtte piszt-

Raduly Klára és férje, László, valamint Kovács István pisztrángra vár

ráng ebéd a Vándor fogadóban, egy kis fürdés Szovátán, megállás Farkaslakán, Székelyudvarhelyen.

A hosszú út, a buszozás szellemi táplálékul szolgál Gyuri bácsi jóvoltából.

Hallottunk *Gyarmathy Zsigmond*ról és feleségéről *Hory Etelkáról* „Kalotaszeg nagyszonyjáról”, aki az 1885-i évi országos kiállításon és 1886-ban a Millenium alkalmából bemutatott egy teljes kalotaszegi szobát. A kiállítás anyagát a ládák mélyén található több generációs varrottások adták. Készített és készített kalotaszegi varrottásokat, melyeket nemzetközi kiállításokon mutatott be (Brüsszel, Bécs, London) hírnevet szerezve ezáltal szülőföldjének. Munkássága háziipart teremtett, megélhetést biztosítva Kalotaszeg sok-sok aszszonyának és tevékenysége által ismét divatba jött a varrottas.

Hallottunk az erdélyi só medencéről, ami tektonikai mozgás következtében észak-déli irányú, elnyúlt gyűrődések mentén alakult ki, különösen az Erdélyi-medence nyugati és keleti részén.

A tordai sóréteg a gyűrődések nyugati részét képezi, amely az északi Máramarostól a déli Nagyszebenig húzódik. A Torda városának északkele-

ti részén képződött sóréteg 45 km²-en terül el, átlagos vastagsága 250 m, de a sóréteg központi részén vastagsága meghaladja az 1200 métert. A sót takaró talajréteg vastagsága 0,5 és 25 m között változik, a fedőréteg erodációja miatt a só több helyen a felszínre bukkant.

Hallottunk a gábor cigányokról, akik 1990-ben Marosvásárhelyen „ne féljétek magyarok, megvédenek a cigányok” felkiáltással álltak ki a magyar iskoláért tüntető magyarok mellett.

Buszoztunk a 82 km hosszú Nyárád völgyében. Nyárádmente az ország egyik legsűrűbben lakott része. Ebben a viszonylag rövid völgyben 66 település helyezkedik el. Ahol a Kis- és Nagy-Nyárád egyesül, ott terül el Nyárádszereda. Itt választották meg 1605-ben a székelyek Bocskay Istvánt fejedelmüké. Szobra a református templom előtt áll.

A kulináris élvezeteket ezen a napon (Gyuri bácsi állítása szerint) Módos Péter ötlete szolgáltatta: Vármezőn pisztrángot ebédeltünk. **Vármező** valamikor egy piciny falucska volt, de a környék adottsága folytán ma már híres nyaralóhellyé változott, és úgy mondják, hogy Vármezőre mindenkinek érdemes betérnie, aki szereti a pisztrángot. Most már

Pihenő a túra közben

mi is állíthatjuk, hogy igaz a mondás. A Vándor fogadóban kellemes körülmények között igen finom pizstrángot ebédtünk.

A nap hétágra sütött, így nagy élvezet volt megmerülni a Mogyorósi-tó vizében **Szovátán**. **Farkaslakán** tisztegtünk Tamási Áron sírjánál, és a 2010. június 4-én felállított Trianon emlékműnél. **Székelyudvarhelyi** rövid nézelődés után irány Székelyvarság, ahol vártak minket nusikummal, kis kürtőssel, finom vacsorával és nagy-nagy barátsággal.

3. nap: augusztus 25. Panorámatúra Székelyvarságon, *Uz Bence* néhai házához a Bagzoston, kükküllő-menti szénégetők, pityóka gulyás a Nagyküküllő forrásánál, zenés búcsúest.

A székelyvarsági táj zöld végtelenségét, sokféleségének pompázatát, megnyugtató szépségét elmondani nem lehet. Ezt látni kell, át kell élni.

Uz Bence néhai házában helyén álló kopjafa mellett hallgattuk az élő tanút, aki ismerte Uz Bence – nemcsak Nyíró József fantáziájában, hanem a való életben is – népmesei ihletésű, góbésan csavaros észjárású figuráját, szelídített medvéjével, rókáival, őzeivel. Találékony, derűs, furfangos – ám, ha a sors úgy hozta, együtt érző és áldozatosan segítő – ember volt. És találkoztunk két aranyos csöppséggel, akik egymás kezét fogva ballagtak a hatalmas zöld mezőben. A pityóka gulyás fölséges volt, jól belakmározunk, így lett a túrából „hízótúra”.

Búcsúest Székelyvarságon, a házigazdák és a művészek

És ahogyan Tifánék a Nagyküküllő forrásához az étket-italt odavarázsolták, az szíveslátás volt a javából.

Sokan gondoltuk, hogy nem fogunk grillezni faszénnel, amikor megláttuk és megismertük a szénégetők nehéz munkáját. A szénégetők keveset beszélnek, nyelik a füstöt hónapszámra, ruhájuk, bőrük egyaránt ragad a koromtól, csak szemük fehérje villog arcuk sötétjében. Lapos tisztást keresnek az erdőben, melyet tökéletes simára egyengetnek. A baksahely közepén fahasábokból üreget alakítanak ki, amit az előző égetésből maradt „selejt” faszénnel töltenek ki. A baksabéltől a baksza széléig körülbelül 15 cm széles rést, gyújtólikat hagynak, ezen keresztül történik a baksza meggyújtása karó végére kötött láng csóvával. Amikor 2-3 m átmérőjű kört kialakítottak, megkezdik a másik sor fahasáb rakását az előző tetejére. A baksát három rend, egymásra állított fahasábból rakják, végül 3-3,5 m magas, kupola forma farakás készül. Az összerakott baksát lehullott falevével, száraz avarral betakarják, majd legalább 10 cm vastagon beföldelik, de a tetején szellőzőnyílást hagynak, hogy könnyebben meggyulladjon. Miután a tűz a baksza tetejéig terjed, az ott lévő rést fadoronggal betö-

mik, majd földdel lefojtják, hogy a farakás lassabban égjen. A baksza csak felülről juthat némi oxigénhez, mert az alulról behatoló levegőtől a fa hamuvá égne.

10 km-es székelyvarsági panoráma túránk után jól esett a vacsora. A zenés búcsúest a vendéglátók gondoskodó szere-

tetéről árulkodott. Élvezettel hallgattuk *Bálint Tünde* szép énekét, *Tarnai Ernő* és *Sándor* hegedű és „mell-zongora” játékát. A máglya tüzeinek fényénél és melegénél vidáman népdalokkal, a himnusz eléneklésével zártuk a napot.

Folytatjuk

Kovács Mária

Délnémet barangolások

(2., befejező rész)

Augsburg Fuggerei

4. nap

Münchenből **Augsburg**ba vezetett az utunk. Az Augustus császár nevét őrző római alapítású város 5 római főút kereszteződésében alakult. Belvárosi sétánkon csodáltuk meg a legnagyobb európai városházát. A város jelképe a mellette álló *Perlach torony*. Luther és az evangélikus egyház szempontjából igen fontos a város: 1530-ban itt került sor az *Ágostai hitvallás* kihirdetésére (Augsburg = Ágosta), majd 1555-ben az *Augsburgi vallásbéke* megkötésére. Sajátos városrésze a belvárosnak a *Fuggerei*, a lakótelepek őse. Jakob Fugger alapította ezt a

világ első szociális intézményét a szegény napszámosok és kezük munkájával pénzt keresők és családjuk részére (*für Familien „armer Tagelöhner und Handwerker”*).

Utunk a Baden-Württemberg tartományba vezetett, az egyre keskenyedő Duna partján fekvő **Ulmba**. A Kölni Dóm után ez a legnagyobb németországi katedrális 161,5 m magas tornyával, 125 m hosszúságával, 49 m szélességével és 42 m magasságával. A 6000 m²-es katedrális 20 000 ember befogadására képes. A 14. századtól a 19. sz. végéig épült templom mellett nagyon jól megfér a városháza modern épülete. A régi városháza árkaDOS, reneszánsz épületéhez pedig jól illenek az óváros lakóházai, külső falaikon történelmi jelenetek ábrázolásával.

Az ulmi dóm

Ritka kirándulással fejeztük be a napot: átruccantunk Svájcba, hogy megnézzük Schaffhausen – Európában legnagyobb – Rajna-vízesését. Nehéz a látvány élményét szavakba foglalni, hiszen a természeti szépség és az elemi erő összefonódása a saját kicsinység tudatával együtt szinte letaglózza az embert.

5. nap

A hatalmas vízesés után érdekes elmentét volt reggeli látogatásunk a Duna forrásánál **Donaueschingenben** a Füssenfeld család rezidenciája mellett. Az általunk Európa egyik legjelentősebb folyamaként ismert nagy erejű folyó kör alakú medencében feltörő, bugyborékoló, átlátszó vize mintha nem is ugyanaz lenne, aminek vízállás-jelentéseit nemrég még szorongva vártuk. Az azonosságot a magyar nyelvű emléktáblák igazolták, köztük idézetet fedeztem föl József Attila „Dunánál” c. költeményéből.

Ma is lakott a *Hohenzollernek* 12. sz.-tól a 19. sz. közepéig épült családi *kastélya Bisingenben*. A hegyek között álló, meszeszerű kastélyba nem volt kis teljesítmény fölmenni a parkolóból, de megérte. Ahogy beléptünk, az első terem faldíszítését tanulmányozva, a bajor uralkodók családfáját ismerhetjük meg. Az áttekint-

A Duna forrásánál

A Hohenzoller-kastély

hetőség fokozására a protestáns (frank) és a katolikus (sváb) ág szétválását a festő kék és piros szín alkalmazásával jelezte ki. Mindegyik terem – hálószoba, dolgozószoba, nappali vagy ebédlő – a háttartalan gazdagság képe volt.

Az utazás legmesszebbi pontja, **Strassburg** várt minket még ezen a napon. Elzász fővárosának belvárosában sétáltunk, időnk nagy részét az 1190 és 1880 között épült gótikus katedrális megismerésével töltöttük. Külső jellegzetessége a homlokzat két tornya, amiből az egyik teljesen felépült a 15. század elején, a másik pedig csonka maradt és 14. századi lapos tetejénél nem épült tovább. Érdekes volt belül időzni, mert mellékoltár nagyságú csillagászati órája lenyűgöző látványt nyújtott. Helyszűke miatt csak azt sorolom, hogy a csodálatos szerkezet – aminek felújítása csak a 19. század közepén vált szükségessé, és azóta jól működik – mely funkciókat látja el: napi időmutatás, öröknaptár, külön szerkezetek az egyházi ünnepek mutatá-

sára, valamint a Nap- és a Hold-változásokra, csillagászati idő az állatégőv-jegyekkel, és gazdag díszítés, ami mind az időszámítással függ össze. (Ilyen pl. a hét napjai és az ókori istenek nevének kapcsolata.)

Egészen modern stílusú az *Európai Parlament* épülete, ami Strassburg kertvárosában várja a kontinens képviselőit.

6. nap

Svájc határát sűrűltük, amikor a különös szépségű Bodeni tóba benyúló **Konstanz** városát látogattuk meg. Neve a történelemből ismert, 1414-1418-ig itt ülésezett a Konstanzi zsinat, amit Luxemburgi Zsigmond és XXIII. János ellenpápa hívott össze azzal a céllal, hogy megszüntessék a nyugati egyházszakadást. Zsigmond király lakhelyét (*Zum Hohen Haufen*) láttuk. Ez a zsinat ítélte máglyahalálra Husz Jánost, és az ítéletet 1415-ben Konstanzban végre is hajtották. Érdekes megjegyezni, hogy híres szülőtte volt a városnak Ferdinand von Zeppelin, az utasszállító léghajó megalkotója és gyártója.

Meszeszerű kastélyt ismertünk meg, amikor a korábban már említett II. Lajos **Neuschwanstein-i** rezidenciájába látogattunk. A 15:15-re szóló belépőjegyünk a német precizitás szerint pontos belépést jelentett. Az „idegenvezető” igen sajátos volt: rádión magyar nyelvű (!) ismertést hallgathatott mindenki. Az óriási fényűzést tükröző kastély az építő tulajdonos egzaltáltságáról is képet adott. A falakra a német mondanakör jeleneteit festették, ugyanazokat, amelyek Wagner operáiban is szerepeltek. Emé látványok után nem lepett meg bennünket, amikor azt hallottuk, hogy II. Lajos rajongott Wagner operái, sőt, személye iránt is, valamint az sem, hogy élete homályos kö-

rülmények között ért véget. Egy magyar vonatkozást meg kell említenem: a trónterem központi illusztrációinak egyike a magyar Szent István király.

7. nap

Salzburg építészeti emlékei a hajdani sókereskedők (Salz = só) gazdagságát tükrözi, és látszik, hogy a város egyik világháborútól sem szenvedett. Belvárosi sétánk nagy élménye volt a *Getreidegasse* összes cégtáblája. Ebben az utcában áll *Wolfgang Amadeus Mozart szülőháza*, édesapja, Leopold Mozart, az érsek udvari karmestere itt bérelt lakást. Ma a várost díszítő szobrászati-építészeti-vízi emlékek egykor lóúszatókként funkcionáltak. Nagy élmény volt az 1614-ben épült hatalmas, barokk *székesegyház*. Benne járva nem kis büszkeséggel töltött el az a tudat, hogy kórusát a magyar Czifra János vezeti. Szinte egyházi városrész csatlakozik hozzá, ebből kiemelném a Szt. Péter apátság temetőjét, amit joggal emlegetnek a világ legszebb temetőjeként.

A salzburgi kalandozás után beültünk az autóbuszba, és szinte megállás nélkül utaztunk hazáig. Már ismerősként tekintettünk kifelé utaztunkban ugyanerről az útról látott Melki Apátságra, a később feltűnő bécsi tornyokra. Attila jóvoltából játékos fejtörőn adtunk számot a „Délnémet barangolások” során szerzett tudományunkról, majd megtapsoltuk a győztes erdélyi házaspárt. Ugyancsak tapsal és csekély ajándékkal köszöntük meg Attila körültekintő gondoskodását és tartalmas tájékoztatóit, valamint a sofőrök lelkiismeretes munkáját, továbbá mindannyiuk barátságát. Reméljük, lesz még utazás, ahol rájuk bízhatjuk magunkat!

Szomorújelentés

A gyászoló család mély fájdalommal tudatja, hogy

Bánffy György

a József Attila Színház Kossuth-díjas színművésze, Kiváló művész, Budapest Főváros II. kerület Önkormányzatának és a XIII. kerület Önkormányzatának, valamint Eger Megyei Jogú Város Önkormányzatának díszpolgára 2010. szeptember elsején, életének 84. esztendejében elhunyt.

Egész hívő élete példakép volt, hazája, a magyar nyelv és kultúra szolgálatára.

Köszönjük Istennek.

Búcsúztatására a római katolikus egyház szertartása szerint 2010. szeptember 22-én 14,30 órakor került sor a Farkasréti temető Makovecz termében. Lelki üdvéért a gyászmisért 2010. szeptember 24-én 17 órakor a Pasaréti templomban tartották.

Gyászolják: felesége, gyermekei, menyé, unokái.

És gyászolja az erdélyi örmény közösség is. Köszönjük, hogy hűséges volt gyökereihez, hozzánk. Emlékét kegyelettel megőrizzük!

EÖGYKE

Elhunyt Bánffy György, a 2. kerület díszpolgára

2010. szeptember 3.

Életének 84. évében elhunyt Bánffy György Kossuth- és Jászai Mari-díjas színész, kerületünk díszpolgára. A II. kerületi önkormányzat az elhunyt művészt saját halottjának tekinti.

*Bánffy György
1927–2010*

Szinte élete legutolsó pillanatáig a színpadon állt, a hivatását mindig végtelen alázattal szolgáló Bánffy György, aki néhány hónappal 83. születésnapja után hunyt el.

Az országSZerte ismert és szeretett művész

ezer szállal kötődött a II. kerülethez: a rangos Keleti Károly utcai Rákócziánumban érettségizett, és évtizedek óta városrészi lakója volt. 2007-ben, 80. születésnapjával egyidőben lett a II. kerület díszpolgára. Nagyon büszke volt erre kikitüntetésére, mert mint mondta saját szűkebb hazája ismerte el munkásságát és életművét. A magyar nyelv volt a mindene, nemcsak színészeket, de szinte az egész országot okította a szép kiejtésre. Senkiével össze nem téveszthető hangján népszerűsítette a magyar irodalom verseit, népmeséit.

Bánffy György 1927. június 19-én született Budapesten. 1941 és 1945 között a Keleti Károly utcai Rákócziánium diákja volt, itt állt először színpadra. 1945-ben málenkij robotra hurcolták. 1950-ben végezte el a Színművészeti Akadémiát, játszott a Nemzeti Színházban, később az Állami Bábszínházban és a Fővárosi Operettszínházban. 1956 októberében a forradalomban játszott szerepéért hároméves szilenciumra ítélték, nem léphetett magyar színpadra.

1960–1971-ig a Pécsi Nemzeti Színház tagjaként színészi pályájának meghatározó szerepeit játszotta el: Faust, III. Richárd, Cyrano, Lear, Othello. 1971-től a József Attila Színház tagja lett, de fellépett a Madách Színházban

is. A hatvanas évektől fontos magyar filmek – többek között a Sirokkó, a Tiltott terület, a Magasiskola, a Mephisto és a Redl ezredes – szereplője volt.

Az elmúlt harminc évben a magyar nyelv szépségét és fontosságát hirdette több mint kétezer előadást tartott szerte a Kárpát-medencében. Az Anyanyelv-ápolók Szövetségének elnöke. 1985-től 1994-ig két cikluson át a II. kerület országgyűlési képviselője volt.

Életművét számos díjjal jutalmazták: megkapta a Jászai Mari-díjat, a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét, a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét, Magyar Örökség-díjat, Kossuth-díjat. Bánffy György Érdemes és Kiváló Művész.

Kedves barangolótársunk

Marschall Béla

2010. augusztus 8-án, 84. életévében elhunyt.

Emlékét szeretettel őrizzük. Nyugodjon békében!

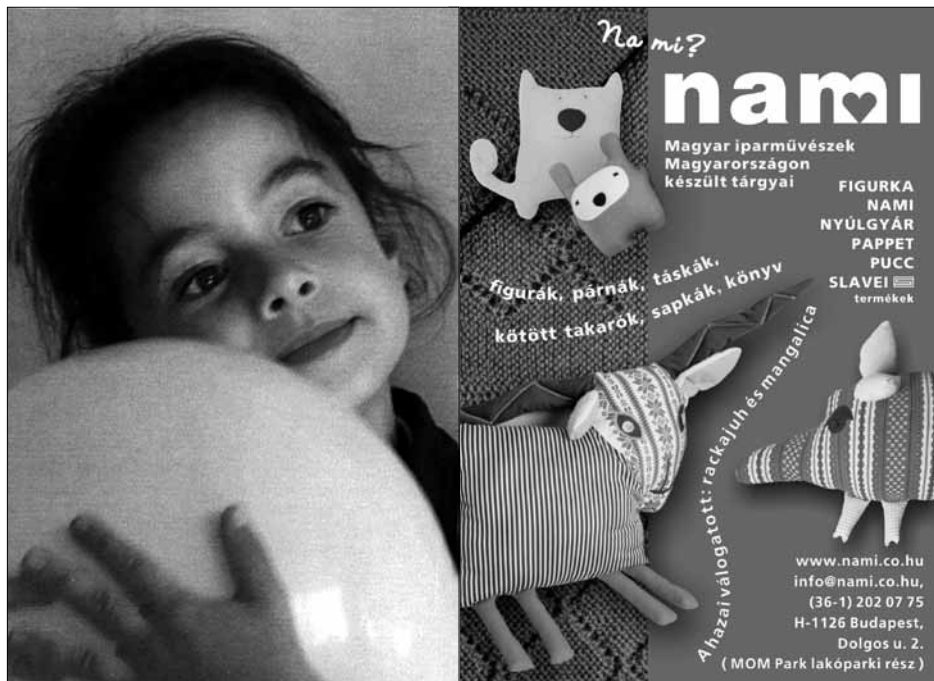
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Gróf Széchényi István halálának 150. évfordulójára emlékezve

gróf Széchényi István imája

*„Mindenható Isten, hallgasd meg mindennapi imádságomat. Töltsd el szívemet angyali tisztaságú szeretettel embertársaim iránt, hazám iránt és honfitársaim iránt! Világosíts meg egy kerub szellemével és gondolkodó erejével; engedd a jövőbe pillantanom; a jó magot a rossztól megkülönböztetnem. Sugald nekem, mit és hogyan kell kezdenem, hogy egykoron a tőkével, melyet reám bíztl, elszámolni tudjak. Gondolkodni és dolgozni akarok éjjel-nappal, éltem fogytáig. Gyarapítsd, ami jó – tipord el születésekor, ami netán rossz gyümölcsöt teremne. Segíts nekem, hogy a világon mindent lelkem igaz alázatával szemlélhessek és kezdhessenek – és engedd, hogy az angyal, ki engem megvilágosít, békességben és csendes boldogságban éljen!
Ez imádságom ne mondassék, hanem szüntelen cselekvés által küldessék az égbe.”*

1826. december 10.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület **székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

és a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIV. évfolyam 165. szám
2010. november

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívottan és hívatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

---

Elmélkedés az örmény liturgiáról

Sokszor csatlakozik a liturgiához a halottakról való megemlékezés! Had emeljük ki az alábbiakat ebből a szertartásból:

„És újból békességért könyörögjünk az Úrhoz. Az elhunytak lelkéért kérjük a Megváltó Krisztust, hogy sorolja őket az igazak közé, és üdvözítsen minket irgalmassága szerint. Mindenható Urunk, Istenünk, üdvözíts minket és irgalmazz!”*

Üdvös dolog a holtakért imádkozni, mert ők hálásak ezért, imáikkal segítenek bennünket odafentről. Az idézett könyörgés megemlékezik mind a holtakról, mind az élőkről. De az egymásrautaltságot jelzi az a szokás is, hogy a halotti megemlékezések végén valamilyen süteményt osztanak szét a jelenlévőknek. Ez jelzi, hogy mi, ha imádkozunk is elhunyt szeretteinkért, részünkre az élet megy tovább. Ez egyben a közösség erősítését is szimbolizálja.

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia 64. o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Októberi hőseinkre emlékeztünk

Az erdélyi örmény gyökerekkel rendelkező fővárosi közösség nem tudta megrendezni a szokásos október 6-i emlékestet a Városháza dísztermében, a választások közbeszóltak, ezért az októberi klubesten, a Magyarok Háza Bartók termében emlékezett az aradi vértanúkra, valamint 1956 hőseire. A klubest főrendezője a XII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat, társrendezője az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat volt. Az est megrendezését támogatta a Budapest Főváros XI. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat.

A Fővárosi Örmény Klub háziasszonya, dr. Issekutz Sarolta meggyűjtotta az emlékezés gyertyáját, majd köszöntő szavai után Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, a rendező kerület elnöke ismertette a programot.

Vörösváry Márton tízenhat éves, erdélyi örmény származású fiatalember, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem hallgatójának nagy tehetségről árulkodó hegedű muzsikája után Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit megemlékezett az 1848/49-es forradalom és szabadságharc hőseiről, *A lélek nem alszik* címmel. (Az előadás szerkesztett változatát a 4–6. oldalon közöljük.) Miközben hallgattuk az előadást, a forradalom és a szabadságharc eseményeit megörökítő litográfiákat, képeket láthattunk, amelyeket Balogh Jenő válogatott és vetített. Majd az újabb zeneszámok közben Facskó Marica felolvasta

A Fővárosi Örmény Klub októberi közönsége

Rákosi Viktor: „A gyerek”, és „A szenvedők” című írását. Az 1956-os októberi forradalomról „54 éve történt” címmel Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit mondta el gondolatait. (Lásd 6-7. oldal) Az ünnepi beszéd alatt Dr. Szentpétery Tibor erdélyi örmény származású fotóművész 1956. október 23-a és november 4-e között készült kortörténeti dokumentum képeit láttunk kivetítve. Ezután Facskó Marica felolvasta Zsitvay Tibor püspök, teológiai tanár „Csodákat

mazású fotóművész 1956. október 23-a és november 4-e között készült kortörténeti dokumentum képeit láttunk kivetítve. Ezután Facskó Marica felolvasta Zsitvay Tibor püspök, teológiai tanár „Csodákat

tett a magyar őserő” hősi énekét, amelyet a „legdrágább nép” szabadságharcáról írt. Újabb zeneszám zárta az októberi hősökre emlékező, kiválóan szerkesztett programot.

A két forradalom hőseit dr. Issekutz Sarolta az 1956-os forradalomba részt vett Pongázt testvérekkel kötötte össze. Gergelyről és Ódónról külön is megemlékezett. (Lásd 7. oldal) Valamennyi neves és névtelen, 48/49-es hősiükre és 56-os hőseinkre egyperces néma felállással emlékeztünk, meghajtottuk fejünket, tisztelegve előttük.

A műsor végén örmény gasztronómiai élvezeteknek adták át magukat a klubesten megjelentek.

dr. Issekutz Sarolta, Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Facskó Marica és Vörösváry Márton

Fővárosi Örmény Klub

2010. november 18. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor:

Köszöntőt mond:

Harmath Kálmán

Újbuda Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke

Kátai Mihály Munkácsi díjas festőművész

„Napkapu” c. könyvének bemutatója

Közreműködik **Szilvay Ingrid**

Bemutatkozik egy muzsikusként:

Kirkósa Péter hegedűművész és családja

Rendező: Budapest Főváros XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit

A lélek nem alszik ki...

Tisztelt Vendégeink, kedves Barátaink!

Minden évben október 6-án, az Aradon kivégzett 13 honvéd főtiszt, vértanú halálára emlékezik az ország.

Az aradi vértanúkról való megemlékezéshez kapcsolódva, a klubnapunk keretében szeretnénk röviden megemlékezni Czetz János honvéd tábornokról, akit szintén halálra ítélték, de szerencsés véletlen folytán elkerülte a kivégzést, majd kalandos úton külföldre emigrált.

A világsi fegyverletétel után a szabadságharcosok közül sokan elmenekültek az országból, és a nagyvilágban szét-szóródva különböző országokban próbáltak új életet kezdeni. Többben Amerikában telepedtek le.

Így például *Asbóth Sándor* honvéd ezredes, Kossuth szárnysegédje, aki Lincoln tábornokaként harcolt a déliek ellen. Florida visszafoglalása után az állam katonai parancsnoka volt. Később az Egyesült Államok első argentin követeaként Buenos-Airesben élt és itt is halt meg 1868-ban.

Prágay János honvéd alezredes Lopez tábornok oldalán vett részt Kubában a spanyol uralom elleni felkelésben. A vereség után önkézevel vetett véget életének 1851-ben.

Czetz János az egyetlen magyar, akitnek szobrot emeltek Dél-Amerikában. Bronzból készült mellszobra Buenos-Airesben, a Colegio Militar előtt emlékeztet arra, hogy az argentin katonai főiskola megalapítója és első igazgatója volt.

Czetz Jánosból, a *Klapka* által „híres számúzótnak” nevezett magyar tábornokból, argentin ezredes lett. Honnan van

ez a kettősség? A kérdésre a küzdelmekben gazdag életútja ad feleletet, amely klasszikus példája a külföldön élő magyarok tragédiájának, akik gyakran kétségbe, de végül mégis ráeszmélnek, hogy hiába minden: magyarok maradtak.

Nem kétséges, hogy Czetz a szabadságharc utáni emigráció egyik kimagasló egyénisége volt. Tünetesen gyors pályafutásával kitűnt még a honvédség fiatal vezérei közül is, akik a világ csodálatát vívták ki egy hősiessen védekező kis nép számára.

Igen: a legendás hírű *Bem apó* vezérkari főnöke, Nagyszeben és Piski hőse, aki a tábornoki rangot huszonhét éves korában nyerte el, nem volt hétköznapi egyéniség. Származását tekintve Czetz egy örmény eredetű erdélyi magyar család sarja. (A czetz örmény szó: macskát, cicát jelent.) A haza és a szabadság szeretete a magyarországi események és a bécsi forradalom hatására lobbant fel benne, hogy rövidesen a csatamezőkön, Bem tábornok mellett érleljék meg és kísérje végig hosszú és küzdelmes élete folyamán.

Emlékirataiban egész életpályáját feltárja, gyermekkorát, ifjúságát, szerepét a szabadságharcban, emigrációs éveit, sevillai házasságát Rosas diktátor unokahúgával, majd argentin pályafutását 1895-ig.

1895-ben Czetz nyugalomba vonultan él Buenos Airesben. Élete egyhangú, napjai egyformák. Mennyire magyar még a gidófalvi székely huszárok kapitányának a fia? Nehéz volna a kérdésre pontos választ adni, mert Buenos Aires-

ben akkor még igen kevés magyar élt, és Czetz szinte teljesen „argentínó”-vá vált. A spanyol nyelvet már tökéletesen bírta, beleélt magát az argentin nép lelkivilágába, idekötötte munkája és a családja. Barátaival csak spanyol nyelven beszélhetett, hosszú éveken át egyetlen magyar szó sem hagyhatta el az ajkát.

Érez még honvágyat? Valószínűleg nem. Már régen túl van a hazai emlékek tépő fájdalomain. A felidézett képek lassan elködösödnek, öregségét kezdi belepni a közöny szürke hamuja, amely alatt néha még fellobban a kialvó lélek parázsa... De mégsem. A lélek nem alszik ki. Felébred, magához tér, újra felábrándul egy nagy nemzeti mámor örömtüztétől.

Az 1896-ban lezajló millenáris ünnepek tűzijátékainak sziporkái átrepülnek az óceánon és fellobbantják az erdélyi hadjárat hőseinek már kialvó félben szunnyadó magyarságát. Külföldi képeslapok oldalain bámulja a Parlamentet, a Halászbástyát, Vajdahunyadot és Óbudavárát, megrendül a Feszty-körkép láttán, és könnyes a szeme, amikor *Rákosi Viktor*: „*Korhadat fakeresztek*” című könyvének szabadságharcos epizódjait olvassa.

Czetz János rájön arra, hogy ő magyar, hogy haza szeretne menni, hogy az ő helye otthon van. 1899 végén elhatározza, hogy fia és egyik leánya társaságában hazalátogat. Utazását a következő év nyárára tervezi. De a sors másként végez. Elveszti mindkét szeme világát, a sebészi beavatkozás nem jár eredménnyel. Az utazást több ízben el kell halasztani.

Utolsó születésnapján egy (akkor Buenos Airesben időző) magyar cigányzenekart is elvisznek hozzá. Czetz megremegett a boldogságtól: szebb és értékesebb

ajándékot senki sem adhatott volna neki. Mit érez, amikor félszáz év óta először magyar zenét hall? A zene, a szülőföld hangjának varázsa felidézti néhány órára az ifjúságot, a hontalanságot és a soha vissza nem térő múltat. Czetz sírni kezd, talán életében először. Lelke otthon van, az erdélyi havasok völgyében.

Néhány héttel később séta közben megfázik, belázasodik és ágyának esik. Kétoldali tüdőgyulladás. Szeptember 5-én jobblétre szenderül. Utolsó szava-it magyarul mondja, de ezt senki nem érti. Még az ágya mellett lévő gyermekei sem. 1904. szeptember 6-án temetik el teljes katonai pompával. Koporsójába – utolsó kívánságához híven – egy magyar földdel telt zacskót helyeztek el.

Hatvanöt évvel később, 1969-ben Czetz János magyar honvéd tábornok és argentin ezredes hamvait a Recoleta temető sírboltjából a Colegio Militar de la Nacion új kápolnájában helyezték örök nyugalomba. Emlékét két szabadságszerető ország: Magyarország és Argentína népe tiszteli.

Czetz Jánosra emlékezve ajánlom szíves figyelmükbe *Rákosi Viktor*: „*Korhadat fakeresztek*” című könyvét.

Rákosi Viktor író, hírlapíró, országgyűlési képviselő volt Rákosi Szidi színművész és Rákosi Jenő író öccse. A Székelyföldön töltött gyermekévek egész életre szóló élményekkel látták el, és meghatározták a későbbi években kialakult életszemléletét.

A „*Korhadat fakeresztek*” című könyvét 1899-ben, a magyar szabadságharc ötvenedik évfordulóján jelentette meg. Műve példás magyarságtudatról tanúskodik. A könyv előszavában így ír:

„Ott álltunk a tápió-bicskei csatáskon. Jobbra és balra, előttem és mögöt-

tem a névtelen halottak keresztjeinek száza, ezrei sorakoztak egymás mellé... a végtelenségbe láttam... És ekkor megértettem, hogy mit mondanak ezek a fakeresztek. Az ismeretlen hősök, a névtelen vértanúk, a kicsinyek, az elfeledettek emelik felém száraz csontkarjukat. Azok, akik ezrével hullottak el a mezőn, s jeltelen sírokban alusszák örök álmukat. Azok, akik kimentek harcolni a hír, a dicsőség legkisebb reménye nélkül, csak szenvedés, csak halál

54 éve történt...

54 évvel ezelőtt, 1956. október 23-án a magyar nemzet történelmének legdicsőbb napjára ébredt. Egy nép, egy forradalmi nép, megunva a rákényszerített rabszolgasorsot, lerázta magáról a bilincseit, és szembefordult vörös elnyomóival. 54 éve történt.

A nemzet ifjúsága – mint hajdanán 1848-ban –, vezére lett a kibontakozó forradalomnak, a nemzet akarátának zászlóvivőjévé vált: szabadságot akartak szabadon akartak élni a saját országukban. 54 éve történt.

Gerő Ernő csőcseléknek nevezi a nemzetet és elrendeli a sortüzeket, aminek következtében sok száz magyar veszti életét. Ennek ellenére rövid ideig úgy tűnik, hogy győzött a forradalom.

1956. november 4. A világ legerősebb szárazföldi hadserege hadüzenet nélkül, hatalmas erővel megtámadja Magyarországot. Országos ellenállásba ütközik, a nemzet fegyvert fog. Budapesten fegyveres egységek alakulnak a Nemzetőrség vezetésével. Súlyos harcok kezdődnek a város minden pontján. Bármilyen hősiességgel küzd is a nemzet, a harcot elveszíti. A szovjet tankokkal együtt visz-

várt rájuk, de a nemzet becsületét megmentették.

És akkor megfogadtam, hogy az utolsó nemzeti eposz kicsiny alakjainak egy szerény monumentumot fogok állítani. Így született meg ez a könyv. A szívemből jött. Fogadják a szívükbe.”

Remélem, hogy Önök is a szívükbe fogadják a következő két epizód fiatal kis hőseit és rajtuk keresztül a 48-as forradalom és szabadságharc neves és névtelen hőseit..

szaozonnak a hazaáruló tömeggyilkosok és megkezdik a tisztogatást. 54 éve történt.

A magyar nép erkölcsileg nagyot nőtt a világ szemében. Egy forradalmi nép felkelt elnyomói ellen, egy nemzet, amely világtörténelmet írt. Legyünk büszkéek erre a dicsőséges eseményre, arra a napra, amikor népünk arany betűkkel írta be nevét a történelembe az utókor számára: volt egyszer '56 Magyarország!

Zsitvay Tibor püspök, teológia tanár „Csodákat tett a magyar őserő” címmel hősi éneket írt a „legdrágább nép” szabadságharcáról 1956 decemberében. Ez következik most *Facskó Marica* előadásában. A vers aláfestéseként Önök vetített képeket fognak látni Budapestről, a forradalom napjaiban.

Dr. Szentpétery Tibor erdélyi örmény származású fotóművész gyűjteménye páratlan összeállítás. A főváros hétköznapjait ragadja meg egy világtörténeti pillanatban: kaotikus utcaképek tanokkal, fegyveres felkelők és kíváncsi járókelők, szétlőtt járművek és romos épületek, ahogy azt az utca embere lát-

hatta. A fényképeken megmentett pillanatok az utókor számára is érzékletesek teszik a forradalom hétköznapjait. A rommá lőtt város képei igazolják, hogy

Dr. Issekutz Sarolta

A Pongrátz testvérek

Októberi hőseink c. emlékműsorunkban két nagyszerű forradalmunkról emlékeztünk meg: 1848/49-ről és 1956-ról. Én most összekötöm az emlékezés két dátumát az erdélyi örmény '56-os Pongrátz testvérekre való emlékezéssel.

2000. október 19-én a Fővárosi Örmény Klub vendégeként látogatott el hozzánk *Pongrátz Gergely*, egy igazi, élő '56-os hősiünk, aki a következőket mondta: „Családi vonatkozásba, egyik dédnagyapámat, a szamosújvári *Novák Tivadar* főhadnagyot 1849. március 15-én Haynauék agyonlőtték.” Budán, a mai Vérmező sarkán, szemben a Karátsonyi palotával. Ő volt az első vértanúja a szabadságharcnak.

Pongrátz Gergely (Szamosújvár, 1932–Kiskunmajsa, 2005. május 20.)

A Pongrátz-Lengyel családból származott, 9-en voltak testvérek. Elbeszélése szerint Édesapja 14 éves korában adta kezébe *Petőfi Sándor*: „*Ha férfi vagy, légy férfi*” c. versét azzal, hogy minden sorát jegyezze meg és tartsa be egész életében – vallotta 2004. október 18-án, amikor egy busznyian látogatta meg az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület csoportja Kiskunmajsán *Bajuszt*, az általa alapított '56-os múzeumban, majd megtekintettük a *Csete György* építőművész által tervezett kis kápolnát.

Legyen elved, hited

S azt kimondd, ha véreddel fizeted

a „*pesti srácok*” heroikus erőfeszítésük ellenére, mennyire egyenlőtlen küzdelmet folytattak egy világbirodalom állig felfegyverkezett hadseregével.

Vesd meg, kik egy jobb falatért eladják magukat

Koldusbot és függetlenség, ez legyen jelszavad

Légy tölgyfa, amit a fergeteg ki képes dönteni

De méltóságod derekát meg nem görbítheti

Pongrátz Gergely a Corvin köz hős parancsnokaként írta be magát a magyar történelembe. A forradalom leverése után kénytelen volt külföldre menekülni. Emigrációban élt hosszú ideig, de szíve hazahozta és létrehozta – minden támogatás nélkül – az '56-os múzeumot Majsapusztán, valamint az '56-os kápolnát és az '56-os Ifjúsági Tábort.

Testvére, *Pongrátz Ödön* (Szamosújvár, 1922–Kiskunmajsa, 2009. dec. 16.) 87 éves korában hunyt el, ugyancsak a Corvin közű fegyveres ellenállás egyik szervezője volt, az '56-os Történelmi Alapítvány elnöke. Gergely halála után átvette a stafétabotot és irányította a múzeum és az '56-os Ifjúsági Tábor munkálatait, tartotta a kapcsolatot a fiatalsággal '56 szellemiségének továbbélése érdekében, egész haláláig.

Mindketten az Kiskunmajsai '56-os kápolnában nyugszanak.

Valamennyi neves és névtelen 48/49-es és '56-os hősiünk előtt tisztelegve mondjuk együtt: Nem felejtjük őket. Emlékük legyen áldott!

Örmény áldozat a magyar szabadságért

Interjú dr. Issekutz Saroltával, Kiss Ernő honvédtábornok, aradi vértanú leszármazottjával

Október 6-án két örmény származású, délvidéki gyökerekkel rendelkező aradi vértanú sírjánál, illetve emléktáblájánál is lerótta kegyeletét dr. Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületet elnöke. Ott volt Nagybecskerekben, ahol Lázár Vilmosra emlékezett a közép-bánati magyarság és Eleméren, ahol a Szent Ágoston templom

Katolikus emlékmise református lelkésszel

alagsorában nyugszik Kiss Ernő honvédtábornok, akinek az eleméri asszony kései leszármazottja. Az eleméri templom árnyékában beszélgettünk vele.

Az eleméri templom ünneplő közönsége

– Mi célból hozták létre az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületet?

– Az egyesület 1997-ben jött létre, azért, hogy az Erdélybe 350 évvel ezelőtt betelepült, mára már magyarörményekké vált örményeknek a civil szervezete legyen, és összefogja őket a Kárpát-medencében. Az egyesület Budapesten alakult meg, de ez nem azt jelenti, hogy a határon túl rekedt magyar örményeket nem fogja össze. Erdélyben kilenc civil szervezettel vagyunk napi kapcsolatban, akik a magyar örmények ügyével foglalkoznak, és hála Istennek, pár évvel ezelőtt megtaláltuk a kapcsolatot ide a Délvidékre is, és az-

óta rendszeresen járunk Aradra, onnan pedig ide Elemérre és Nagybecskerekre koszorúzni Kiss Ernő, Lázár Vilmos és természetesen valamennyi aradi vértanú emlékére.

– Az örmény közösség mekkora áldozatot hozott az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc sikerre vitele érdekében?

– Az erdélyi örmények számszerűleg viszonylag kevesen, mintegy 12 ezren voltak a XIX. században. Ennek ellenére, ez a kisebbség, amely egyszerre kettős (magyar és örmény) kisebbségnek számít, 1200 honvédet adott a magyar szabadságharcnak, ebből 70 főtisztet. El lehet képzelni, hogy mennyire túlréprezentált volt a közösség a honvédségen belül. Valamennyien a befogadó magyar hazáért áldozták életüket, hiszen a magyar kultúrán nőttek már fel, magyar anyanyelvűvé váltak, és a befogadó haza iránti tiszteletből, mint saját hazájukért, vérüket és életüket áldozták.

– Évek óta jelen van a bánási megemlékezéseken. Milyen érzés ide utazni Elemérre, a tábornok késői leszármazottjaként?

– Nagyon nagy élmény és sosem tudom a sírást visszafojtani, ugyanis ő példát adott az elkövetkezendő generációknak, az Issekutzoknak, a Kisseknek, a Dániel és a Zakariás családoknak, akik szintén Kiss Ernő családjához tartoznak, így az én családom is. Az erdélyi örmények valamennyi leszármazottja

ezt a hagyatékot őrzi, természetesen az érintett családok különösen. Könyvekkel, kiadványokkal rendszeresen megemlékezünk róluk. Példát nyújtottak mindannyiunk számára úgy, hogy ezzel a magyar haza boldogulását, a magyar kultúra megtartását, a magyar haza iránti szeretetet mutatták ki. Ezt próbálom én szolgálatkész, apró utódként megjeleníteni és átadni a gyerekeimnek, unokáimnak és az utókornak.

– Itt, Vajdaságban Kiss Ernőnek nem maradtak leszármazottjai? Mi nem tudunk róluk.

– De igen. Kiss Ernő ikerlányai egyikek a leszármazottai Újvidéken élnek. Oldalági rokon Nagybecskerekben a Dániel család, akik nekem is rokonok, és Philadelphiából most itt voltak Kiss Jánosék, akik szintén Kiss Ernő leszármazottjai. De több rokona él Magyarországon is.

Ternovác István

(Megjelent: Vajdaság Ma, 2010. okt. 25.)

Jobbról egyenruhában Kis János és felesége (Philadelphia) koszorúz, mögöttük dr. Issekutz Sarolta

Riti József Attila

Az egész család, az egész közösség fesztiválja

A barokk város folyamatosan leépülő épített kulturális öröksége és a fenn tartható városfejlesztés problémakörét hangsúlyozná a *Replay Armenopolis*, vagyis *Játsszuk újra Szamosújvárt* néven létrehozott új rendezvény. A *Téka Alapítvány* és az *51-es számú Czetz János cserkészcsapat* szervezte fesztiválon gyermekeknek és családoknak szánt versenyek, szakmai konferencia, báb-előadás, koncert, táncház, filmvetítés is volt, de a város jeles személyiségei-eseményei tiszteletére emléktáblákat avattak, továbbá elhelyezték az önálló magyar iskola alapkövét.

A rendezvénysorozat szerdán városismertető versennyel startolt, amelynek keretében a helyi iskolákban tanuló diákok bebizonyíthatták, mennyire ismerik városukat.

A vetélkedő fődjia egy nagyszebeni kirándulás volt. Ugyanazon a napon Petőfi Sándor emléktáblát avattak a 2. számú iskola egyik épületén, az egykori Fehér Ló szálló falán, amelyben a költő kétszer is megszállt. Csütörtökön a helyi *Örmény Kórus* előadása bővítette el a jelenlévőket, majd civil fórumot szerveztek a helyi közösség problémáiról a Civitas Alapítvány közreműködésével.

Pénteken érdekesebbnél érdekesebb programok követték egymást. A báb-előadás után a szülők és gyerekek a múzeum udvarán szervezett interaktív családos várostörténeti versenyen indultak „a város első polgára” címért. A múzeum nagytermében szervezett konferencián *Guttmann Szabolcs* mű-

építész (az Erdélyi Építészakadémia elnöke), *Pop Virgil* műépítész (az Erdélyi Regionális Műemlékvédelmi Tanács titkára), *Szabó Bálint* építőmérnök (a Transilvania Trust Alapítvány elnöke), *Szervátiusz László* műépítész, *Fekete Emőke*, a Kolozs Megyei Tanács alelnöke, *Drăgan Ovidiu* polgármester, *Török Bálint* alpolgármester és a helyi tanács képviselői az épített kulturális örökségről és a fenntartható városfejlesztésről tanácskoztak. A nap zárásaként a középiskolás diákok által készített filmeket mutatták be a volt helyi moziban, majd ugyanott fellépett *Szilágyi Toni és Valer* bandája, valamint a kolozsvári *Kalapos Jazz Band*. A jelenlévők megköszönhették az örmény hurutos levest.

Szombat reggel a kolozsvári *Ion Andreescu Képzőművészeti Akadémia* diákjainak munkáiból nyílt tárlatot látogathatták meg az érdeklődők. A kiállítás után sor került a szamosújvári *Kemény Zsigmond Oktatási Központ* alapkövetésére, ahol neves hazai és magyarországi személyiségek voltak jelen.

A délután folyamán az örmény-katolikus temetőben kialakított emlékhelyen felavatták *Oxendius Verzelescul* (az első erdélyi örmény katolikus püspök, 1700-ban alapította Szamosújvár városát) és *Szongott Kristóf* (tanár és író, megírta Szamosújvár monográfiáját) emléktábláit. A rendezvénysorozatot hajnalig tartó táncház zárta.

(Szabadság 2010. október 11.)

Juhos-Kiss János

Erdélyi panoráma

„Iskola a határon”: a mezősegi magyar szórványban

A szamosújvári Téka Művelődési és Oktatási Központban kilencvenhárom férőhelyes kollégium működik, ahol százharom gyerekek adnak szállást és a lelki táplálék mellett ételmezt a modern konyháról. Sok jó ember elfér egy helyen, jut eszembe a kis udvaron tartott tanévnyitók és zárók alkalmával összesereglett embereket és gyerekeiket látva a falitablókon. A bejáratnál keresztcsülői családja, a másik oldalon a kollégisták tanulmányi eredményeiket bemutató diagrammák (az anyaország is átvehetné az ötletet). Mindennek megvan a helye a kis építészeti csodában, sőt tisztaság van, sehol egy rongálás, cipőnyom a falon, a hálóba is benéztem! Virágok és számítógépek a folyosón, a terasz ablakában kaktuszgyűjtemény.

Megvan az új iskolaközpont látványterve és dokumentációja, szeptemberben kezdődnek a munkálatok, októberben lesz az alapkövetése, hisz hál’ Istennek és a magyar államnak köszönhetően most utalták át a második részletét a 40 millió forintnak.

A mezősegi szórványban kilencven esztendővel ezelőtt is sánylódott a magyarság, akár most is feltehetnénk a kérdést, miért? Nem volt nagy szellemi erő, nem voltak anyagiak, a nemzetiségi területek szállították a szabadelvű kormánypartok szavazatait. A nemzetiségi iskolákra kellett a pénz? Mondhatnánk, de ne mondjuk, legyünk büszkéek a sok megvalósult iskolaépítési erőfeszítéseknek, például, hogy a magyar állam az alsó osztályoktól megkezdve a felső tanító-

képző osztályokig kiépítette az iskolát Balázsfalván a helyi és környékbeli románoknak, aztán a görög-katolikus egyház fenntartásába adta át, 1907-ig az oktatás kizáróan románul folyt, csak azután (Lex-Apponyi) kellett heti két órában tanulni a magyart, az állam nyelvét. 2010-re Dél-Erdély a legnagyobb szórvány lett. Nem román, hanem magyar! Azóta Balázsfalva várossá fejlődött, van református temploma is, de nincs magyar iskolája, az elmúlt tíz évben a magyar reformátusok száma felére csökkent, kétszáz körülire apadt, a szülők még beszélnek a magyart, de a gyerekekkel és unokáikkal többnyire csak románul beszélnek. A magyar nyelv fakultatív oktatásnak felvetésére a válasz: „az minnek?”

Ezért kell magyar iskola a mezősegi szórványba, hogy a magyar lélek ne sorvadjon el, hisz már az erdélyi városokban is sánylódik a magyar lélek kilencven esztendő után. Ceusescu románosítása és az elmúlt húsz esztendő halvány sikerei után ki beszélhet a magyar lélek halhatatlanságáról? Főleg, ha nem tesz semmit. Ha beletörődött az ágyban párnák közt való lassú halálba.

A szórványban minden nap erőt kell venni és mély levegőt, mert semmiféle fogódzó nincs, de még egy bátorító szót sem sodor arra a nyugati szél: akkor emeljünk kalapot egy épülő magyar iskolaközpont előtt, mint meghalt őseink előtt, hogy nem marad por és hamu csupán... Mondják a levágott kéz, vagy láb helye sokáig sajog, fáj, a központi idegrendszer még érzékeli, még nyilvántartja.

Szamosújváron magyar iskolaközpont épül a réten, az ezernyolcszázad évek végén magyar líceum épült a volt marhavásár helyén, a magyar állam költségein épült és átadta az örmény-katolikus egyháznak, mint fenntartónak. Az örmény kereskedőkből, hamar örmény-magyar polgárok lettek, de az első világháború után kiürült a fele város (Petru Maior Líceum lett), a második világháború után a város lakosságának kétharmada vette nyakába a világot. A helyükbe zömmel románok költöztek, mert a környező falvakban, akkor is csak szörványmagyarság élt, kivéve egy pár magyar falut. A helyi örmény-katolikusok száma tíz évvel ezelőtt háromszáz körül lehetett, ma már meg sem merem kérdezni. Romániában a köztisztviselők bérért 25 százalékkal csökkentették. Ismerősöm eddig kapott 800 új lej, most már csak 600 lej a fizetése, ez forintba átszámolva 40 000 forint, ez nagyon kevés, hisz a kereskedelmi árak megegyeznek a magyarországiakkal. Az örmény-katolikus templom halványzöld színe, kivilágítása az elszármazottak lelkében tovább dereng, halványan pislákol, létezik, akár csak az ottmaradt gyönyörű ol-tárkép a katedrális zárt helységében: Rubens Krisztus levétele a keresztről festménye, amit még Mária Teréziától kaptak hálából a helyi örmény kereskedők, hogy a Habsburg Birodalom költségvetési hiányát egy nagyobb összeggel kiegészítették!

Hogyan tovább Románia? Az Adevarul román napilap hasábjain olvasom, hogy Románia egy előzmények nélküli kívándorlási hullámba került. Az elkeseredés olyan nagy, hogy a románok 85 százaléka határokon túl szeretne élni. A legvérmesebbek a Caras-Severin (Krassó-

Szörény) megyében megkérdezett románok, akik 100 százalékból elmennének, és csak 2,7 százaléka maradna az országban a megkérdezett aradiaknak, mert van családjuk, de ők sem hiszik, hogy dolgozik jó irányba fordulnak. Az utóbbi években, több mint 3 millió román hagyta el az országot. A Franciaországból frissen visszatoloncolt cigányok is azt mondták, hogy adandó alkalomkor újra visszamennek.

Jó példák is vannak! Az első öt napos *Magyar Napok* a kolozsvári főterén nagyszerűen sikerült. Igaz, a restaurálni elvitt Mátyás szobrát négy kapitányával együtt hiányoltam, de a Szent Mihály templomban nagy volt a harangzúgás, környékén a forogtat. Kós Károly emléktúrát és Györffy György emléknapot is rendeztek. A Bánffy-palotában három kiállítást néztünk meg. Először volt kiállítva a Kolozsvári Szépművészeti Múzeum anyagából egy felbecsülhetetlen értékű festményekből álló válogatás: Munkácsy Mihály Síró gyerekek, Székely Bertalan Napnyugta (Székely Bertalan a romantikus és történelmi festészet legnagyobb alakja éppen száz évvel ezelőtt, 1910. aug. 22-én hunyt el!), Lotz Károly Vihar a pusztában, Ferenczy Károly Csónakkal stb.

Óriási kivetítőn nézhette a közönség az *István a király* 1983-as filmváltozatát, az összesereglett magyarság családi-hangulatban énekelte együtt a jól ismert rockopera dalait, a vetítés végén pedig a *Himnusz*t énekeltek közösen, ami húsz éve először fordult elő a városban.

Kolozsvár életének legfontosabb időpontját sem felejtette el (én is megemlétem!), amikor is Károly Róbert királyunk 1316. augusztus 19-én városi rangra emelte. Hat esztendő múlva 700 éves évfordulóját ünnepelhetjük majd, most Ko-

lozsvár 20 százalékos magja jól szerepelt a szörványban (az egykori fejedelmi fővárosban). A kétszáz román rendőr és csendőr jól vigyázták „Európát”, ez sem egy utolsó szempont.

Balázs-Bécsi Attila 1964-ben született, bajuszos fiatalember, pont most érkezett Kolozsvárról, számtalanszor megette ezt az utat a megyéhez, hogy engedjék a második magyar kilencedik osztály indítását – akár az elmúlt években –, már beszélt az *Ana Ipatescu* iskola igazgatójával is, aki szívesen befogadná a magyar osztályt, ha a *Petru Maior* igazgatója nem tenné meg. Időt szakít rám. Beszélünk. Miután elvégezte a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem történelem-filozófia szakát (Ceausescu-korszakban a magyar értelmiséget román vidékekre szórták szét) a 80-as években, kidobták tanítani egy moldovai kis faluba. 20 éve annak, hogy a szamosújvári Petru Maior Líceumba került, történelmet és társadalomtudományokat tanított, akkor egy új tanár-nemzedék bontogatta szárnyait, például *Török Bálint*, aki jelenleg Szamosújvár alpolgármestere. Nagy segítséget kaptak *Páll Erzsébet* és *Fejér Dalma* tanárnőktől.

Elhívását részben otthonról hozta, de a legjobb leckét a csíkszeredai *Márton Áron Kollégium* nyújtotta számára, ahol a tanulók nem elégedtek meg az órán leadott tananyaggal, azon kívül is képezték magukat minden téren, ilyen volt például a Táncházmozgalmak, abban az időben a tiltott gyümölcsnek jobb volt az íze. Aztán Kolozsváron *Kallós Zoltán* egyetemista körével folyamatosan járták a falvakat népdal és táncfigurákat gyűjtöttek, lestek el. Kolozsváron is jó tanárai voltak, *Csetri Elek*, *Magyari András* és *Mircea Coca*, az utóbbi művészettörté-

netet tanított neki, ő mondta, hogy az erdélyi értelmiségnek három nyelven kell tudnia: románul, magyarul és németül.

A szász közösség már az I. világháború után felbomlott, addig volt jó, míg saját autonómiájuk saját vezetőségük volt, ma már a szászok szörvány a szörványban. Balázs-Bécsi Attila beszélt a kezdetekről: 1993-ban a *Téka Alapítvány* intézményesült (ő lett az igazgatója) civil szervezetként indult. 2000-ben csatlakoztak a *Kallós Alapítvány*hoz és a szamosújvári református egyház által indított szörványprogramhoz. 2006 decemberében meghívta a város magyar értelmiségét, RMDSZ, papok (hatvan személy), hogy indítsák be a „munkát”, mert csak egy összekovácsolt közösségnek van jelene és lehet „halhatatlan”. 2009-ig az új iskolaközpont tervével minden szinten lobbizott s próbált pénzt szerezni. Török Bálint kérte fel, hogy legyen megyei tanácsos, aki képviselje a Mezőséget, a városiak részéről ő kapta a legtöbb szavazatot. *László Attila* megyei RMDSZ elnök őt nevezte ki mezőségi alelnöknek. Hosszú küszködés után az iskolaépítést elkezdik most szeptemberben, miután a második részletet is átutalta az új magyar kormány. 40 millióval vághatnak bele! Reméli, hogy az októberi alapköveté-
li ünnepségen, talán *Hoffmann Rózsa* és *Szűcs Géza* államtitkárok is megtisztelik őket, mondanak pár jó szót. Ez a szörványstratégia, ez az intézmény 100–150 évre meghatározza magyarságunkat, azt akarja, hogy itt a Mezőségen is meginduljon az élet, akár a dél-erdélyi Déván megépült *Téglás Gábor Iskolaközpontban*, vagy mint a közép-erdélyi *Bethlen Gábor Iskolaközpontban* Nagyenyeden.

Figyeltem Attila arcát, rákérdeztem udvariasan, hogy izgul? „Inkább félek, de va-

lakinek ezt is el kell vállalnia, amit eddig elterveztem, minden sikerült. Semmilyen személyes ambícióim nincsenek, a volt tanítványokból munkatársak lettek, sokszor ők adnak lendületet nekem, ha ez a közösség nem alakul ki a kilencvenes években, akkor most sehol sem lennének! Ezek a fiatalok szakmailag is jól képzettek, rájuk lehet bízni mindent. (Ilyenek: *Timsa Ildikó, Márkosi Klára, Marha Tibor, Póka Enikő, Kulcsár Ildikó, Székely Melinda, Fodor Emőke, Egri Hajnal, Debreczeni Orsolya, Major Melinda, Fodor Zoltán, Budai Annamária, Riti Katica*; a sor hosszú, hisz csak a *Kaláka néptánc-együttesüknek* több mint kétszáz tagja volt és van.” (2010. augusztus 18-án, harminchatan mentek a budapesti Szent István napokra!)

Véleménye szerint a barokk épületek, a szobrok, a templomok mind-mind ledőlhetnek, de egy maga erejében bízó, összekovácsolt közösség életképes, szinte halhatatlan, még akkor is, ha nincs számbeli fölényben. Ezt megteremteni volt a céljuk a tanulás révén, a táncmozgá-

lomban elkezdett munkával és sikerekkel, a kollégiumi bentlakásokkal és étkezéssel, tájház alapításával, kulturális rendezvények szervezésével a szórványban.

Forrás: Szabadság napilap, 2010. augusztus 23., hétfő (1–4. oldalon); Krónika hetilap, 2010. augusztus 23. (3. és a 8. oldal); Adevarul (román napilap, luni, 23. august 2010. (33. oldal); Táj és forma a magyar festészetben, katalógus (Kolozsvári Szépművészeti Múzeum Kolozsvár aug.–szept. 2010.); Kolozsvári veduták, katalógus (Kolozsvári Szépművészeti Múzeum Kolozsvár aug.–szept. 2010.); Új magyar szó, országos közéleti napilap, 2010. augusztus 18., szerda; Csíki Hírlap 2010. augusztus 13–15. (Alapítva Csíkszeredán 1911-ben)

Elérhetőségük: Fundatia TÉKA Alapítvány Gherla-Szamosújvár 405300-jud. Cluj- Kolozs megye, RO E-mail: teka@teka.ro, becsiattila@teka.ro, Tel./Fax. +40 264 243 198

Weblap: www.teka.ro
(2010. augusztus 25.)

Felhívás téglajegyek vásárlására

2010. szeptember 1-én Szamosújváron elkezdődött a *Mezőségi Kemény Zsigmond Szórványoktatási Központ* felépítése és október 9-én megtörtént a hivatalos alapkövetétel.

A szamosújvári és a mezőségi magyar közösség anyanyelvi és nemzeti önazonosságának megőrzéséhez jelentősen hozzájárulhat egy igényes, reprezentatív oktatási intézmény.

Azzal a kéréssel fordulunk Önökhöz, hogy téglajegyek vásárlásával támogassák ennek az épületnek a felépítését.

Mit biztosítunk a téglajegyvet vásárló támogatóinknak?

- Az iskola honlapján és levelezőlistáján feltüntetjük támogatóink nevét és a felajánlott segítséget
- Az építkezésről folyamatosan írásos és fényképes dokumentációt készítünk, amelyet könyv formájában is megjelentetünk az iskola elkészülésekor és az iskola alapító okiratához csatoljuk a támogatók névsorát
- Az épületben emléktáblán örökítjük meg azok nevét, akik nélkül a beruházás nem jöhetett volna létre.

A téglajegyek címletei:

- Egyszerű téglajegy
10 RON, 1000 HUF, 5 EUR;

- Bronz téglajegy
50 RON, 5000 HUF, 15 EUR;
  - Ezüst téglajegy
100 RON, 10 000 HUF, 25 EUR;
  - Arany téglajegy
1000 RON, 100 000 HUF, 250 EUR;
  - Gyémánt téglajegy
10 000 RON, 1 MILLIÓ HUF, 2500 EUR.
- Számlavezető pénztintézet: Fundatia Culturala Téka BRD – GHERLA; 405300 Gherla, str. Clujului 7/A, Jud. Cluj Swift kód: BRDEROBU

Számlaszám:
RO90BRDE130SV07012171300– RON
RO13BRDE130SV06399801300– EUR
RO45BRDE130SV39908781300– HUF

Információ:
teka@teka.ro , www.teka.ro
tel. 0264243198; 0723575099,
0723575124

Mezőségi Keresztstülő Program
Téka Szórványkollégium – Szamosújvár
Téka honlapcsalád:
www.tovidek.ro; www.mezoseg.com.ro
www.szorvanykollegiumok.ro

Még egyszer a Józsefvárosi Nemzetiségi Napról

„Hát, az azért nem volt semmi”, ahogy végre ünnepelhettünk augusztus 20-án az Orczy Kertben mi, józsefvárosi örmények. A sokadik dátumot is elmosta az eső, elfújta a szél, de végre... végre sikerült!

Sokan voltunk: örmények, bolgárok, görögök, ruszinok, lengyelek, ukránok, szlovákok, németek, románok.

Sátrainkat felállították, berendezték. Berendezték a fantasztikus posztereinkkel – hála *Keve Máriának* – melyek jól szemléltetik, az őshazából, Aniból elindult és Erdélyben letelepedett népünk kultúráját. A kezdeteket, a templomainkat, hacsarkarjainkat, írásunkat, egész történelmünket. Közben a kézművesek is – *Borosnyay Klára, Bakó Mária*, akik zománcművészetet tanítottak a gyerekeknek és *Dukay Barbara*, aki lószőrből készített csodálatos ékszerket – elkezdtek szakmájuk bemutatását, tanítását. A látogatók egyre jöttek és jöttek, nem győztük kínálni őket *Keszi Harmath Enikő* finom, eredeti örmény receptek alapján készült főléseges

ennivalóival, sós és édes süteményeivel, amikhez finom, eredeti örmény gránátalmalevet adtunk.

Gyorsan elszaladt az idő, észre sem vettük a nagy sürgés-forgásban.

A műsor kora délután kezdődött: bolgárok, görögök, ruszinok, lengyelek, ukránok, szlovákok, németek, románok boldogan ropták népük táncát, énekeltek népdalaikat. *Puskás Eszter* gyönyörű hangja vonzotta a színpadhoz a látogatókat. Meghatódtak a szomorú örmény daloktól és vidámak – ha lehet, még vidámabbak – lettek a vidám daloktól.

Fiatallátogatóink, *Dr. Kocsis Máté* is meglátogatta rendezvényünket a képviselőtestület kíséretében. Azóta is emlegetik finom, örmény süteményeinket.

Megérte, ez biztos! Megérte a készülődést, a reményt, hogy jó idő lesz, a munkát, a fáradságot. Biztos itt leszünk jövőre is, ezt már akkor tudtuk, mikor lebontottuk sátrainkat és becsomagoltuk posztereinket.

Zakariás Enikő

Szász Ávéd Rózsa (Marosvásárhely)

Neves örmény személyiségek

Egy kiállítás margójára

Bágyadt napsütés – a kései ős ajándékpillanatai, amikor a hajnali dér már színezi-festi a lombját. Ez az október. Magvető havában járunk. Székelyudvarhelyen, a Palló Imre nevét viselő Művészeti Szakközépiskola pincegalériájában 2010. október 15-én „Örmény est”-re gyülekezik a nagyérdemű közönség. Bodorján János igazgató a rendezvény házigazdájaként üdvözlöi az érdeklődőket és ismerteti a *Neves örmény személyiségek* címet viselő rendezvény programját. Három része van a mai estének: egy előadás, egy könyvbemutató és egy vándorkiállítás székelyudvarhelyi megnyitója.

Gyertyánffy István élete és munkássága: Szabó Attila nyugalmazott tanár előadása.

Gyertyánffy István (1834–1930) a székelykeresztúri tanítóképző igazgatója 1870–73 között, Tibádon született, örmény családban, Gyertyánffy Antal és Kovács Cecília negyedik gyermekeként. Családnévük az örmény dserák, azaz gyertya szóból eredeztethető. Jóllehet orvos szeretett volna lenni, anyagi okok miatt előbb magántanár, majd pedagógiai pályára tér, német nyelvet-szépírást-éneket tanít.

Eötvös József, a Kiegyezést követő idők tanügyminisztere, felismerve a népoktatás fontosságát, állami iskolák létesítését, és a tanárok külhoni utóképzését szorgalmazza. Ennek köszönhető, hogy a fiatal Gyertyánffy István is egy évet Svájcban tanul, majd a Székelykeresztúron megalapított tanítóképzőben elindította a korszerű tanárképzést. Később Budapesten átvette a krisztinavárosi tanítóképző irányítását, ahol a „Pedagógium” (népfőiskola, tanító-, tanárképző és polgári iskola) igazgatójaként

Bodorján János, Novák József, Szász Ávéd Rózsa a székelyudvarhelyi pincegalériában

huszonkét éven át dolgozott, és a pedagógia módszertani kérdéseivel foglalkozott.

Személyében a korszerű népoktatás úttörőjét tisztelhetjük, akinek áldozatos munkáját az utókor nem feledte el, ma már utca viseli nevét és emléktábla áll az általa vezetett iskolák falán.

Szálasy Ferenc: Tőről metszett székely világ c. könyvének bemutatója

A szöveget lektoráló Lőrincz József szavaival élve, ez az írás „tényirodalom, amit egy érző szív, egy gondolkodó lélek fogalmazott meg a havasi em-

ber életéről. E sorok által a Hargita lábánál fekvő Síkaszó és környékének világa elevenedik meg, az olvasó érzékelheti azt a végtelen életáradást, ami a hargitai élővilágra jellemző, ahol ember, állat, növény egyenlő rangú és jogú félként él, küzd időtlenül.”

A szerző, mindenki őszinte Feri bácsija, atyai gesztussal ajándékozta könyvét, „szíve dédelgetett gyermekét” az érdeklődőknek.

Feri bácsi könyve azonban egy korábbi munkáját juttatja eszembe: a múlt év végén megjelent „Hadiárvából kulácfi-óka” c. kötetét. Ez „magyarabb”, ha tesszük „magyarörményebb”. Önéletrajzi visszaemlékezései a közelmúltba kalauzolják az olvasót, olyan ismerős időbe és térbe, amit erdélyiként, magyarként

és örménymagyarként magunk és hozzátartozóink is átéltek, újraélve saját sorstörténetünket. Ítélettől, ítélezéstől mentes adomázó kedv, és végtelen derű sugárzik e korrajz értékű könyvből. Szeretnénk kézbe venni, olvasni újabb és újabb – magyarörmény jellegű írásait, visszaemlékezéseit.

Novák József címerfestő: Erdélyi örmény nemesi családok címerei c. vándorkiállítás

A Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület /MÖMKE/ kezdeményezésére és a Communitas Alapítvány támogatásával indult újtárra ez a vándorkiállítás. Első alkalommal Marosvásárhelyen bemutatott anyag Szamosújvár–Csíkszépvíz–Gyergyószentmiklós útvonalon érkezett most már Székelyudvarhelyre is.

Összességében több ezren tekinthették meg, a nagyfokú érdeklődés és megérdemelt siker nem csak egyedülállóságának köszönhető, hanem az alapos dokumentáltságon nyugvó művészi munka elismerését is tükrözi. A lendületes egyéniségű alkotó a meglepetések embere, aki képes időről időre elkápráztatni a közönséget. A megnyitóra Marosvásárhelyről érkezett művész és *Szász Ávéd Rózsa* egyesületi titkár ismertette a nagyérdeművel az erdélyi örmény nemesség sajátosságait, a nemesi címerek és oklevelek sajátosságait.

Az örmény estek-rendezvények közkedveltsége úgy vélem abból is adódik, hogy művelői, jó magyarörményként egymástól tanulva éltetik a termékeny alkotómunkát. Székelyudvarhelyen is van igény az örmény gyökerek ápolására, és emiatt szükséges, hogy mindannyian, örmény származásúak, egymásra figyelve támogassuk egymás tevékenységét és rendezvényeit.

Erdélyi örmény nemesi címerek

Elda Grin

Kezek

Amikor friss menyecske lettem, anyósom nem győzött eleget csodálkozni meg szörnyülködni:

– Milyen kicsi, finom kezéd van! – Rádásul a kesztyűmet, amit leánykoromban szoktam volt viselni, körbehordozta az egész szomszédságban. – Nézzétek csak ezt a kesztyűt! Mintha egy babáé volna! Hogy fognak ezek a kezek dolgozni?

A szomszédasszonyok sóhajtozva-nevetgélve vizsgálgatták a kesztyűiket.

Mit aggódsz – csitígták anyósomat, – a te menyed ellenben egy igazi szépség!

Hah, szépség! Kit érdekel a szépsége? – vágott vissza gúnyosan anyósom. – Nekünk dolgos kezekre van szükségünk!

Hatalmas udvarban laktunk; az apró házak előtt lócák voltak kirakva, az asszonyok kora tavasztól késő ősziig ott főztek, mosták és ványolták a gyapjút, szőtték a takaróikat, foltoztak, kötögettek, és egyáltalán, ott csináltak mindent, mindenki szeme láttára. És valahogy mindig találtak valami ürügyet, hogy odajöhessenek a mi lócánkhoz, és megbámulhassák, ahogyan anyósom mellett dolgozom, vágom a krumplit, aprítom a zöldségeket.

Ó, Istenem – sóhajtozták, – micsoda gyönyörű kezek! Mintha nem is lennének igaziak! Kár lenne tönkretenni őket.

A munka nem tesz kárt soha semmiben – zsémbelt nekik anyósom.

Egyszer beállított egy kurd nő az udvarunkba, juhjoghurtot hozott. Nem volt szép nő: bozontos szemöldöke és durva, kirepedezett keze volt.

Vardukh – szólt Petrosz bácsi, az anyósom fivére, – bezzeg ha ő lenne a menyed, egy szempillantás alatt elvégezne minden munkát!

Anyósom csöndben maradt, nem helyeselt, de nem is ellenkezett.

Petrosz bácsi bizonyára tréfálkozott, én mégis képtelen voltam megállni sírás nélkül mindent, és hosszan zokogtam a fásszínben.

Eltelt egy év, és nekem gyermekem született. Egyszer az asztal körül ettünk éppen, anyósom egy adag fasírtot és stült padlizsánt rakott a tányéromra. Mind megettem, és szerettem volna még, de zavarban voltam. Végül csak megembereltem magam, s kinyújtottam a villámat az asztal közepén álló fasírtos tál felé.

Maralo! – kiáltott fel az anyósom.

Összezavarodva kaptam vissza a kezem. Mindenki döbbenet bámult, előbb rám, aztán anyósomra. Elvörösödtem.

Maralo, – ismételte meg anyósom nyugodtabban, de azért még mindig izgatottan. – A kezeid nagyobbak tűnnek.

Most mindenki a kezemet vizslatta.

Való igaz – mondta mintha vidáman az apósom, – sokkalta nagyobbak látszanak, ugye, Vardukh?

Anyósom felállt, a ruhásszekrényhez ment, és az én híres kesztyűimmal tért vissza.

Gyerünk, vedd fel – mondta.

A bal kezem úgy-ahogy belefért a kesztyűbe, de a jobb... a jobb kesztyű finom csipkéje megfeszült és elszakadt.

Erre a darab kenyérré esküszöm! – kiáltott fel anyósom diadalmasan. – Tényleg megnőttek!

Apósom boldogan lapogatta a hátamat.

Valóban, kopogd le fára! Igyunk valamit ennek örömére, Vardukh?

Aztán határozott léptekkel a pincébe ment, és felhozott egy palack vörös bort.

Az én menyemre, hogy végre emberi keze legyen! – szónokolta poharát emelve.

Koccintottunk, kiittuk a bort, és én annyira jól éreztem magam.

Telt-múlt az idő. Már régen nem abban az egykori udvarban lakunk, hanem egy új négyemeletes házban. Négy gyerekem van, meg jó néhány unokám. De a „babás” kesztyűmet, mely oly sok bánatot okozott anyósomnak, s mely jókedvre derítette a szomszédságot, ereklyeként őrzöm. A kezeim durvák lettek, az ízületek megduzzadtak, immár a manikűr és a krémek sem segítenek...

Munkáskezékké lettek – vetette a szememre egyszer idős anyám. – Legalább tegyél rájuk egy kis glicerint.

En azonban elégedett vagyok a kezeimmel, még ha olykor el is kell rejtenem őket mások szeme elől. Mihez is kezdenék nélkülük ebben a nagy családban?

Minden reggel papíron tervezem meg a kezek munkáját. Egyik munkát végzem a másik után. Mi mást tehetnék? Na és aztán? Valami egyebet?

Olykor, miközben a padlót súrolom, vagy a port törölgetem a bútorokról, megállok a megboldogult anyósom fényképe előtt, és megmutatom neki a kezeimet.

Nézd – mondom csöndesen, – látod, mi lett a kezeimből? Egy dolgos nő kezeivé váltak immár! De te, lévén annyira patriarchális gondolkodású, s a hagyományok által megbabonázott, hogy még ha jómódú voltál is, sosem tartottad érdemesnek jegygyűrűt húzni az ifjú menyed ujjára, még egy egészen egyszerűt sem... Talán most majd méltónak fogsz tartani erre?

Anyósom csöndben marad; a monológom hosszú percekig eltart. A kezemben portörölő, a tálalótól a lemezjátszó felé haladok, onnan a könyvespolcok felé, feledve a régi, oly jellegzetesen női sértést, és azt is, hogy a kis sérülések gyógyulásához hosszú idő kell, a nagy és mély sebekkel egyetemben...

Gyorsabban, gyorsabban – ösztökélem kezeimet, – még lelkesebben!

Aztán gratulálok magamnak: – Ez igen, ügyes!

Végül is valakinek meg kell dicséremie őket, nemde?

Kali Kinga fordítása

Elda Grin (Grigoryan) örmény író, pszichológus, jogi szakértő. 1928-ban született Tbiliszi (Grúzia). 1943-tól 1947-ig a jereváni Orosz Pedagógiai Intézet Idegennyelv Szakán folytatta tanulmányait; ma a pszichológia professzora a jereváni állami egyetemen. Nyolc novelláskötete jelent meg; örményül és oroszul ír. A *Kezek* című novelláját mindkét nyelven publikálta.

Néhány kötet című magyarra fordítva: *Éjszakai vázlat* (1973), *Az én kertem* (1983), *Pompásan akarunk élni* (2000), *Álmok tere* (2004).

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(11., ezúttal rendhagyó rész)

A 2001 szeptemberében Kolozsváron megtartott IV., Jubileumi konferenciánkat előadásával megtisztelte *dr. Marton József* is, aki abban az időben a Római Katolikus Teológia Fakultás professzora és dékánja volt.

Az ott elhangzott, valamint az *Örménymagyarok, akik hatottak, alkotnak, gyarapítottak, hogy a haza fényre derüljön, s kincses legyen Kolozsvár-Szamosújvár* (Budapest, 2002.) című kötetben is megjelent szövegből idézek:

„Latin egyházba született, de felmenő ágakon kimutatható örmény származású erdélyi magyarok, papok általában „büszkék” származásukra. Ez is a küzdelmekkel telített közös múltunkról árulkodik. Anélkül, hogy a régi nagyokat kisajátítanánk, vagy vitákba bocsátkoznánk egymással, mi magyarok büszkén valljuk magunkénak (hiszen ők is így gondolkodtak) a latin egyházban ke-

Fogarasy Mihály püspök élete és munkássága

1800. szeptember 17-én született Gyergyószentmiklóson. Szülei Fogarasy András, építész és édesanyja Ferenczi Cecília, háziasszony. Nagypapa Fogarasy György építész részt vett a gyergyószentmiklósi római katolikus templom építésében 1756 és 1771 között, emléktábla őrzi munkásságát a templomban. Elemi iskoláit a város Központi iskolájában kezdte, de hamar átkeült a marosvásárhelyi elemi iskolába.

resztelt, de örmény származású olyan főpapokat, mint a gyergyószentmiklósi Fogarasy Mihály (+1882) püspököt (...).”

Örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy erre a megjegyzésre alapozva ezen a helyen írassak az Erdélyi Főegyházmegye e kiváló püspökéről.

Ugyanakkor tisztelettel és hálával adózok azoknak a néhai városvezetőknek az emléke előtt, akiknek gondjuk volt rá, hogy Trianon után legalább a főváros – Budapest – utcaneveiben találkozhasson a magyar ember az elcsatolt területek helyneveivel, jelentős személyiségek nevével.

Jó lenne, ha a ma embere, aki a XVII. kerületben, a Gyergyószentmiklós utca környékén lakik a Fogarasy Mihály-téri játszótéren áthaladva többet tudna azokról az erdélyi településekről, emberekről amelyeknek, akiknek a nevével naponta találkozunk.

Középiskolai tanulmányait Csíksomlyón és Gyulafehérváron végezte.

1817-ben, papi hivatást érezve, felvételt kért az erdélyi püspöktől a gyulafehérvári teológia szemináriumába, kiváló előmenetele miatt püspöke 1820-ban a bécsi Pazmaneumba küldte.

1823. október 28-án Szepessy Ignác Erdély püspöke szentelte pappá. Papi pályájának első állomása Nagyszeben volt. Itt három évig működött segédle-

készként és gimnáziumi hit-tanárként.

Tanulmányainak folytatására Szepessy püspök 1826-ban Bécsbe küldte a Szent Ágostonról elnevezett felsőbb papnevelő intézetbe, (Augustineum), ahol teológiai doktorátust szerzett. Erdélybe visszatérve 1828 és 1832 között Gyulafehérváron a Papneveldeben teológiai tanár és tanulmányi felelős lett.

1833-ban püspöke ismét Bécsbe küldte. Itt két komoly feladat várta: a Szent Imréről elnevezett papképző intézet igazgatósága és a császári udvar káplánsága. „Beszédei magyaros németsege dacára” mindkét feladatának kiválóan megfelelt. Latin és német nyelvű munkái 1837-ben Az erdélyi püspökökről polgári tekintettel című könyvében jelentek meg és teológiai folyóiratokban.

1838-ban I. Ferenc király a Nagyváradon megüresedett irodalmi kanonoki székre nevezte ki. Ugyanakkor megbízást kapott a királyi jogakadémia igazgatóhelyettesi és a nagyváradi tankerületi iskolák főigazgatói tisztségének betöltésére.

A nagyváradi káptalan képviselőjeként részt vett az 1838/39-es, 1843/44-es és az 1848-as magyar országgyűléseken.

1848-ban megalapította a **Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulatot**, ez a társulat 1852-ben vette fel a **Szent István Társulat** nevet, amelynek első igazgatója volt.

1864-től haláláig az erdélyi egyházmege püspöke volt. Püspökségének időszakára esik az erdélyi Status újjászervezése (1866) és a Katolikus Bizottság (Commissio Catholica) működésének megszüntetése. Mint erdélyi püspök, legfőbb tevékenységet a hitélet emelésére,

az iskolaügy, legfőképp a katolikus népiskolák felvirágoztatására irányozta. 1866-ban a kolozsvári országgyűlésen az ott megjelent katolikusokkal újraindította az Erdélyi Római Katolikus Státus munkáját.

Nagyobb jótékonyosságai s alapítványaiából: a nagyváradi akadémiánál 1000 váltóforintnyi alapítványt tett a jobb tanulók számára; a Gyulafehérvárt megtelepített irgalmas nővérek számára 42 000 forinton zárdát, iskolahe-lyiségeket és templomot emelt; 27 ezer forinton leánynevelő intézetet építtetett, annak vezetését az irgalmas nővérekre bízván, 25 ezer forint tőkével és több ingatlannal javadalmazott. Születése helyén öt munkaképtelen szegény számára 3000 forint menedékházat emeltetett, a szegények ellátására 8400 forint alapítványt tett és az épület fentartására ingatlanokat adományozott. Gyulafehérvárt a «Pius Samaritanus»-nak 7400 forint vett és kibővített épülettel telket adományozott; ugyanott iskolateltet vásárolt s elemi iskolát építtetett 10 000 forint költségen; a papnevelő-épületet 11 000 forint értékben kibővítette s a Thomistica philosophia előadására 10 000 forint alapítvánnyal katedrát állított föl. Szintén Gyulafehérváron a felállítandó főiskolára (Lyceum academicum) 100 000 forint alapítványt tett; ő felsége ezüstmenyegzőjét a szegényebb tanítók jobb javadalmazására tett 30 000 forint alapítvánnyal örökítette meg.

Püspöki jelmondata: „Békesség nektek!”

A hitélet emelése mellett a szegények felkarolása is egyik fontos tevékenységi területe volt. Szülővárosában, szülő-

háza udvarán Szegényotthont építtetett beteg és idős emberek számára, ez ma is működik.

Jeles orgonaépítő segítségével 150 orgonát javíttatott, készíttetett egyházmegyéje templomai számára, Gyergyószentmiklósnak is ő adományozta a pneumatikus orgonát.

1880. május 1-jén súlyos betegségbe esett, szélütés érte.

1882. március. 23-án halt meg. A gyulafehérvári ferencesek templomában helyezték örök nyugalomra. Sírja a gyulafehérvári ferences templom kriptájában van.

Fontosabb munkái: *Az elme és Írás szava az Oltáriszentségről.* Kolozsvár 1829., *A hazafiúság képe.* Kolozsvár 1833., *Keresztény igazságok egyházi beszédekben.* Kolozsvár 1833., *A ke-*

A Lánynevelő Intézetet ma Fogarasy Mihály általános iskola

reszt ereje. Nagyvárad 1857., *Keresztény igazságok szent beszédekben I-II.* Nagyvárad 1861.

Kiss Ferenc (Dézs)

A tagadás tagadása

Az Erdélyi Örmény Gyökerek hasábjain megjelent Korai adatközlők és adatok az örmények hazai jelenlétéről (160,161–162. sz.) című írásunkat Táltos Géza részéről ért bírálatára, Helyre tett helynevek és összefüggések (63 sz.) az alábbiakban igyekeztünk álláspontunkat a kérdésben kifejteni.

Írásunk célkitűzése az örmények hazai, illetve erdélyi korai jelenlétének bizonyítása volt, amelyet erre vonatkozó adatokkal igyekeztünk alátámasztani. Ilyen irányban, a későbbi kutatások megkönnyítése végett bemutatottuk és Testantibus actis megje-

löltük az általunk is közelebről ismert erdélyi örmény helységneveket és ezek koronkénti változásait. „Nos ezekkel, ezek nagy részével egy kis baj van. A helységek NEM (sic!) az örmények nevét viselik, hanem egy régi magyar szót rejtve: az örmények-örvények, azaz vízimalmok emlékét.” Szerző a NEM és NINCSEN tagadószavakat az ölébe véve halad a továbbiakban az általa elképzelt úton.

Ennek során a magyarországi Eurmenes (Anno 1211) helységet a vízimalmáról híres Örvényes településsel azonosítja. Mi is természetesen találjuk azt, hogy a fonetikai ha-

sonlóságok nemegyszer a szavak értelmének megváltoztatásához vezethetnek. Így az örménykőből könnyen lehet malomkő, az örményből örmény stb. Erdélyi viszonylatban, több nép együttélésének klasszikus földjén ahhoz, hogy az egyes helységneveket helyesen értelmezhesük, ezeknek több nyelvben megjelenő formáját is figyelembe kell vennünk. A magyar mellett a helynevek latin, román és német (szász) változatait is ismernünk kell egy behatottabb vizsgálat során. Korántsem lehet elégséges egy településnév egy nyelven belüli eredetkutatása és etimológiai magyarázása. A vizsgálatok alkalmával derül ki, hogy mily gyakoriak az egybeesések, az analógiák és hasonlóságok, amelyek sok mindenképpen érvényesek, hogy nem mondjuk „örményesnek” hatnak. Ezért is találhatik fontosnak a helynevek magyar mellett a latin, a román és a német (szász) alakjainak bemutatása, ezekkel való egybevetése, illetve értelmezése. Ennek szükségességét hangsúlyozza az a tény, hogy egy-egy településnév sokszor a kölcsönzések és visszakölcsönzések formájában jelentkeznek.

Ilyen vonatkozásban olyan régi helyneveink, mint Ermanus, Ermen, Eurmenes, Eörmennyes stb. csakis örmény alapítású, jellegű településeket jelenthetnek, amelyek probante se ipsa bizonyítani, igazolni feleslegesnek láthatatik. Úgyszintén azon erdélyi helységnevek, amelyek a román és német nyelvben Armeni, Urmenen, Ormenis, Irmesch, Urmenis, Ormenisul de Campie, Hermanus, Urminis névalakban tűnnek fel, egyértelműen az ör-

ményekre utalnak, ezekkel állnak összefüggésben, tőlük veszik eredetüket és ez a magyarban sem lehet másként. És bizony népnevekből is vannak –es szóvégződéssel formálódott településnevek. Hogy ne menjünk távolabb a Déshez közeli Sajómagyaros, románul Siu Magherus, németül Ungres, Ungersdorf neve az egykori itt lakó és a falu feleszámú lakosát képező magyarok emlékét őrzi, úgy, ahogyan azt monográfiaíróink, Hodor Károly (a. 1839) és Kádár József (a.1903) is hangsúlyozzák. Ezért is maradt fenn a település, bár napjainkban nincsenek magyar lakói Sieu-Magherusnak, és nem lett belőle Sieu-Alunis, mint ahogyan az a szerző logikáját követve várható lett volna.

Szerző szerint a krassó-szőrényi Örményes, románul Arminis neve is csupán „késői félreértés eredménye”. Milyen késői félreértésről lehet szó, amikor a település neve már 1430-ban is Erminis alakjában mutatja fel önmagát.

A dobokai *Ormány* falu nevét illetően Lukácsi Kristóf véleménye, hogy ez örmény eredetre utal, amihez hozzátennénk azt, hogy ennek becsületes német neve mindig is az Armenen volt és maradt.

A helységek, illetve a településnevek más nyelvekben való jelentkezését figyelembe véve meg kell állapítanunk, hogy ezek román és német nyelven történő használata az örmények egykori ittlétére mutatnak, ezektől vették eredetüket és nevüket, s ez a magyarban sem lehet másként.

u. i.: A szóban forgó bírálat szépségtapasza lehetett volna némi szérség alkalmazása.

Dr. Izsák Sámuel – Sztranyiczki Mihály

A szamosújvári Szentháromság gyógyszer-tár

(3. rész)*

A Szentháromság gyógyszer-tár berendezésének részleteiről nincsenek értesüléseink. Annyi bizonyos, hogy a város központjában volt a Placsintár házban, a XVIII. századi polgári lakóház földszintjén, az igen szép barokk stílusú örmény katolikus Szentháromság-templom közvetlen közelében, s így magától adódott, hogy a patika elnevezése sem lehetett más és illendőbb.

Helyzetét ismerjük első főorvosa, dr. Gergelyfi András említett figyelmeztető átiratából, amit a városi tanácshoz intézett. Tudjuk, hogy Karácsonyi Gratián intézkedései milyen sikerekkel jártak. Feltételezhető, hogy a gyógyszer-tár megbízhatóbb, felkészültebb gondnoknak vagy gyógyszerészmesternek a kezébe került és működésével kapcsolatosan nem merültek fel újabb elmarasztaló észrevételek.

A gyógyszer-tár tulajdonos Karácsonyi Gratián halála új helyzetet teremtett. Özvegye, Lászlófi Katalin örökölte a reál jogú gyógyszer-tárat, gondját kellett viselnie, hogy kifogástalanul eleget tegyen az elvárásoknak, de a sok gondal-bajjal járó gyógyszer-tár fenntartása nehezebbre esett. Érthető, hogy felajánlotta a városnak a patika eladását, amit a városi tanács visszautasított.

A második, alapos gyógyszer-tári revízió jelentéséből, amit az országos főorvos, Nyulas Ferenc 1807-ben hajtott végre,

pontos képet nyerhetünk a patika XIX. század eleji állapotáról. A történelmi Erdély területén működő mind a 42 gyógyszertárról kitűnő, rendkívül értékes latin nyelvű jelentéseket küldött a Guberniumnak, amelynek teljes anyaga a budapesti Magyar Országos Levéltárban van.

Mivel a városi tanács nem vette meg a gyógyszer-tárat, azt Lászlófi Katalin eladta¹, ami történetének új korszakát nyitotta meg. Szongott Kristóf megjegyzi, hogy a patika a Karácsonyi család kezéből a Placsintár család „azon ágára szállott, melyből szeretett polgármesterünk is eredt. Egyetlen gyógyszer-tárunk tulajdonosa Placsintár Dávid.”²

Értesüléseink szerint a gyógyszer-tár első őstulajdonosa Karácsonyi Gratiánnak a leánya, Karácsonyi Veronika férjhez ment Placsintár Dávid gazdag kereskedőhöz és fiúk, Placsintár Gratián Bécsben 1819-ben nyerte el a gyógyszerészmesteri oklevelet,³ akinek a testvére, Placsintár Dániel is gyógyszerész volt.⁴ A Placsintár család gyógyszerészei közül a legismertebb Placsintár Dávid (1826–1901) lett, akinek a vezetése alatt a Szentháromság gyógyszer-tár, noha felvirágozott, a közérdeklődés szülte és indokolt elégedetlenségek forrásává vált.

Nyulas Ferenc gyógyszer-tári vizitációja, a szamosújvári Szentháromság

¹ Városi Levéltár, 1809/274. sz. okirat.

² Szongott Kristóf: *i. m.* II. köt., 1901, 213.

³ Lásd Péter H. Mária: *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai.* Kolozsvár, 1974. 146.

⁴ Péter H. Mária: *i. m.* 398.

gyógyszertárra vonatkozó észrevételeinek lelkiismeretes tárgyilagossága, szigorú ellenőrzése, kritikai észrevételei mellett a gyógyszer-tárat nemcsak működésre megfelelőnek tartotta, hanem elismerő szavakkal illette. Ha valamely orvosságot vagy alapanyagot elavultnak talált, szigorúan kidobatta. Megállapította, hogy a mérgek gondosan vannak elhelyezve, a mérlegek, súlyok pontosak, a gyógyszer-tár officinája, laboratóriuma, anyagkamrája, tárolója tiszta, megfelelő, célszerű. Megjegyzi, hogy a patikának nincsen élő herbáriuma, könyvtára, mindössze Jacquin, Hagent és a Gyógyszerkönyvet említi, a szerzők műveinek címét nem adja meg, ilyenformán csak következtethetünk arra, hogy a botanikus Jacqui Nicolaus Joseph *Icones plantarum*, ami 1791–1793 között három kötetben, 648 színes táblával, vagy a vegyész J. Fr. Jacquin *Lehrbuch der allgemeinen und medizinischen Chemie* (1793) és K. G. Hagen 1788-ban megjelent *Lehrbuch der Apothekerkunst* c. műve lehettek. Nyulas hiányolja, hogy a patikának nincsen meg a legújabb árszabályzata (taxisa), csupán az 1795-ben kiadott példánya, amit valószínűleg a gyógyszer-tár valamikori provizora az 1804-es árszabály szerint javított ki tollal. A gyógyszer-tár kötelező Ptotocolluma (Jegyzőkönyve) szintén hiányzott, ugyanis azt elhanyagolták, csak év végén zártak le. Nyulas megjegyzi, hogy várják az új árszabályzat megjelenését.

Nyulas megemlíti a gyógyszer-tár személyzetét is. Megállapítja, hogy a provizor (gondnok) Quittner Lajos, akit 1800-ban Pesten avattak gyógyszerészmesterré, és aki alig ért a kémiához és a növénytanhoz. Gyógyszerészségéd-

ként (sodalisként) dolgozik Karácsonyi Gratián, ami tévedés, elírás, Placsintár Gratiánról lehet szó.⁵ Tanoncként Győri Gratiánt említi, hozzátéve elmarasztalóan, hogy „akikre a gondnok nem ritkán egymagukra bízta a műhelyt”.

A hivatalos gyógyszerészeti esküt, a tulajdonosné nevében, a gondnok tette le 1807. július 8-án a hatóság képviselői előtt.

A vizitáció alkalmával Nyulas átadta a gondnoknak az általa kidolgozott és 1807-ben hivatalossá vált *Instructio pro Apothecarist*.

A magyar fordítás közelebb hozza az egykori tulajdonos, Karácsonyi Gratián halála után kialakult helyzetben működő patika állapotát, amikor azt özvegye, Lászlófi Katalin, inkább nem akarva, mint akarva kézbe vette. Íme, az előbbi latin nyelvű Nyulas Ferenc vizitációjáról készült jelentésének magyar változata:

„A tulajdonosné, özvegy Lászlófi Katalin, aki kedvetlenül tartja műhelyében az ez idő szerint szükséges költségek kezelése és beszerzés végett mint *gondnokot* az 1800-ban Pesten gyógyszer-mesterré avatott Quittner Ferencet. Nevezett eléggé gondoskodik a rendről és tisztaságról, de alig ért rendszeresen a vegyészethez és a növénytanhoz. Hiszen a tanonczeit ugyanabban a gyógyszer-tárban töltötte, olyan gondnokok keze alatt, akiktől csak a szokványos gyógyszerészmesterséget sajátíthatta el. Igaz, elment Pestre, hogy megtanulja a vegy- és a növénytant, de onnan két, ha jól emlékszem, őszi hónap múltán, amikor semmiféle előadást nem tartanak, visszatért mint gyógyszerészmesterre, és aki alig ért a kémiához és a növénytanhoz. Gyógyszerészségéd-

⁵ Péter H. Mária: *i. m.* 475. Placsintár Gratián 1819-ben Bécsben kapott oklevelet.

ter s egyúttal mindjárt mint gondnok is. *Segédként* dolgozik még ugyanebben a gyógyszerertárban Karátsoni Gratián; *tanoncként* Győri Gratián és egy *laboráns*, akikre a gondnok nem ritkán egymagukra bízta a műhelyt.

A tulajdonosnő nevében maga a gondnok tette le az *eskiüt* július 8-án előttem a hatóság által kiküldött megbízott kezébe. Ugyanezen hatóság közbejöttével adtam át az *utasítást* a gondnoknak.

Ezt a *vizsgálatot* július 7-én és 8-án végeztem Dániel István tanácsos úr, mint kiküldött megbízott jelenlétében.”⁶

Egy ideig a gyógyszerertárat apa és fia, Placsintár Gratián és Dávid vezették. Az egyre növekvő forgalom, a közbejött más elfoglaltságuk vagy esetleg betegségük miatt elkerülhetlenné vált gyógyszereség alkalmazása. Így került, nem tudjuk milyen körülmények között, a patikába Hrobony (vagy Hrobonyi) Pál diplomás gyógyszereség (sodalis) Iskolai tanulmányait a mezőberényesi evangélikus középiskolában fejezte be, amint azt a *Testimonium scolasticum* igazolja. Erdélyben próbált szerencsét, s a tasnádi Koritsányszky András gyógyszerertáros alkalmazta. Itt töltötte le az előírásos gyakorlati és elméleti éveket, és 1837. szeptember 1-én elnyerte az *Artis Pharmaceuticae Sodalis* gyógy-

⁶ Köszönettel tartozunk a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár levéltárosának, Domján Lajos úrnak, a hozzánk eljuttatott szamosújvári gyógyszerertárra vonatkozó Nyulas Ferencről származó jelentés fénymásolatáért és Vida Tivadar úrnak a dokumentum magyar fordításáért. Ugyancsak köszönhetünk fejezzük ki Trostkovszky Gabriellának az OMKL főosztályvezetőjének, aki szíves volt közölni velünk a Nyulas Ferenc dokumentumok levéltári nyilvántartási adatait.

szerészsegédi képesítést. Diplomáját főnöke, Koritsányszky András és dr. Boros József, Szolnok-Doboka vármegye physica állították ki, kettejük pecsétjével és aláírásával hitelesítve. A Szentháromság gyógyszerertár levéltárából tudjuk, hogy Placsintár Gratián 1842-ben két (március 13-i és április 5-i) levelében hívta meg Hrobonyit, illetve ajánlotta fel neki a gyógyszereségdi állást, biztosítva ellátását és mosási költségeit is. Orient szerint Hrobonyi 50 éven át dolgozott, helyesebben mondva vezette a gyógyszerertárt. Munkásságával, kifogástalan közéleti tevékenységével a patikát minden igénynek megfelelően vezette. Szamosújvár egyik legnépszerűbb személyei közé tarozott. Népszerűségét azal is növelte, hogy Placsintár Dáviddal és dr. Gajzágó Lukács orvossal a városi parkot mint közületi intézményt gondozták, bővítették és kellemes pihenőhellyé tették. 1877-ben Kőváry arcképet festett róla, fiatalabb kori fényképét közölte a Szongott szerkesztette Armenia magyar nyelvű örmény művelődési folyóirat.

Bizonyos, hogy a gyógyszerertárban dolgozott Placsintár Dávid is, akit 1872-ben Szamosújvár polgármesterévé választottak. A város polgármestere volt 1901-ben bekövetkezett haláláig. A gyógyszerertár vezetése jóformán a Hrobonyi kezébe került, aki mindkét Placsintár patikussal együtt dolgozott. Placsintár Dávid közéleti és üzleti elfoglaltsága miatt ritkán folytatott rendszeres gyógyszerészeti munkát, de amikor a Szentháromság gyógyszerertár kivételes, kizárólagos jogait kellett megvédeni, apa és fia, a két Placsintár gyógyszerész keményen fellépett előjogai érdekében.

Folytatjuk

Czetz János – a példakép

Csillaghegyen, a Czetz János utca 2. számú ház falán emléktábla hirdeti, hogy az 1848-49-es szabadságharcnak volt egy tábornoka, aki megmenekült, aki kicsúszott Haynau karmai közül.

A fiatal örmény származású honvédtiszt színjelessel tette le mindig minden vizsgáját. Páratlan teljesítmény ez a Bécsújhelyi Katonai Akadémia történetében. Nem véletlen, hogy az Argentin Katonai Akadémia megteremtése sikeres feladat volt számára. Olyannyira, hogy az argentin nép szobrot emelt tiszteletére.

Czetz János magyar-örmény hőstünkre emlékeztünk 2010. szeptember 30-án, Óbudán. *Balaton Lászlóné Zsóka*, az emlékmű lelkes és fáradhatatlan gondozója szomorúan említette meg, hogy a III. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat sajnos semmit sem tesz az emlékhely megőrzéséért. Idegenek százai keresik fel, a Czetz János Óvoda és a Hunyadi utcai óvoda apró ünneplői minden március 15-én zászlócskát, virágot hoznak a 48-as forradalom és szabadságharc ifjú tábornokának bronzdomborműve köré.

Nagy öröm számunkra, hogy a III. kerületi Örmény Önkormányzat képviselője, *Ajvazov Jurij* kezdeményezte – négy éves mandátumának lezárásaként – ezt a különlegesen szép ünnepi megemlékezést.

Csergőffy László színművész méltósággal és szenvedéllyel előadott Czetz-emlékezései tömören követték egy dicsőséges életút hiteles katonikus stációt. Bem apó „jobb-keze” ötven év távlatából is döbbenet emlékszik a Piski-csata pokoli szörnyűségeire. Fájdalommal gondol hazája elvesztésére, a szülőföld elhagyására.

Nelson Sahakjan a lírai tenorok közt is kiváló operaénekes. Szívhez-szóló Krunk-Darumadár előadása a mű és művész tökéletes harmóniájáról tesz tanúbizonyságot, nagy operaházak szelét hozta a Békásmegyeri Községi Ház Klubtermébe. Az est háziasszonya *Várady Mária* színésznő volt, aki az örmény irodalom vidám írásai-ból nyújtott ízelítőt.

Az Erdélyből indult Czetz János odafent-ről, a Dicsőséges Hadseregéből simogatóan nézett le ránk, amikor az est végzetével gyerekek és felnőttek együtt koszorúztunk. *Dr. Issekutz Sarolta* az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnökszónya és Ajvazov Jurij képviselő a Czetz János emléktáblánál helyezték el koszorúikat. A kicsik: Balla Csanád, Kálmán és Sarolt örmény és magyar zászlócskákat készítettek erre az alkalomra, és tűzték a jelképes sírkertbe. Égő mécsesével Kaposvári Vikica adott lángot minden tisztelgőnek ezen a meghitt, csendes megemlékezésen.

V. M.

Czetz János emléktáblájánál Dr. Issekutz Sarolta és Ajvazov Jurij koszorúz (jobbról)

Székely Imola

Bogdánffy Szilárd vértanú-püspökre emlékeztek Marosvásárhelyen

A Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület (MÖMKE) megemlékező estet tartott az örmény származású Bogdánffy Szilárd vértanú-püspökről, amelyre a marosvásárhelyi Keresztelő Szent János plébánián a Deus Providebit Tanulmányi Házban került sor. Az est fő előadója Ft. Oláh Dénes főesperes volt, aki mondanivalójában röviden bemutatta a vértanú-püspök életútját. „Egyetlen szóval össze lehet foglalni a Bogdánffy Szilárd vértanú-püspök életét vezető eszmét, életének célját: hűség Istenhez, Krisztushoz és Egyházához.” – idézte az előadó Bogdánffy Szilárd életrajzíróját, Fodor József nagyváradi vikáriust. Az előadás hiánypótló volt, hiszen Bogdánffy Szilárd élete és munkássága kevésbé ismert a vidéken.

Az est második felében a Bogdánffy család Tordán élő két tagja: Bogdánffy

Botond és Álmos családi dokumentumokon keresztül mutatta be a püspök életét. Elhozták és bemutatták a Bogdánffy család címerét, és egy levelet, amelyet Bogdánffy Botond testvérének, Máriának írt 1947-ben. Arra kéri Máriát, hogy vállalja el a bérmaanyaságot hűgának, Irmának a bérmaalkozása alkalmából. A tordai családtagok beszéltek a Bogdánffy család eredetéről, terjedelmes családfát hozva magukkal. Az eredetileg Gajzágó nevet viselő család a Bogdánffy nevet 1762-ben vette fel, amikor nemesi oklevelet kapnak. Szamosújvárról származtak el az egész Nagy-Magyarország területére. Ma már Szamosújváron nem élnek Bogdánffyak, de élnek Magyarország és Erdély több településén.

A megemlékezést szeretetvendégség zárta.

Vatikáni kitüntetés Roska Tamásnak

Juliusz Janusz apostoli nuncius nyújtotta át Roska Tamásnak a Nagy Szent Gergely Rend nagykeresztjének civil fokozatát, amelyet XVI. Benedek pápa adományozott az akadémikusnak 70. születésnapja alkalmából. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tartott ünnepségen Erdő Péter bíboros, prímás esztergom-budapesti érsek és Súlyom

László volt köztársasági elnök köszöntötték a Széchenyi- és Bolyai-díjas informatikaprofesszort. A tegnap átadott elismerés a Vatikán legmagasabb, nem egyházi személynek adható kitüntetése, amelyet 2004-ben Orbán Viktor miniszterelnök vehetett át.

(MTI)

(Megjelent: MN 2010. 09. 25.)

Kitüntetések

A Magyar Köztársaság elnöke – a miniszterelnök előterjesztésére – nemzeti ünnepünk, október 23-a, az 1956-os forradalom és szabadságharc 54. évfordulója alkalmából a

MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI ÉRDEMREND NAGYKERESZTJE (polgári tagozata) kitüntetést adományozta a Gyulafehérvári Székesegyház és más nagy értékű egyházi műemlékek restaurálásában, az erdélyi ma-

Jakubinyi György apostoli kormányzó 2008. augusztus 15-én Erzsébetvárosban

gyar és más nemzetiségű katolikusság, a magyar nemzeti közösség megtartásában, annak fáradhatatlan szolgálatában és erősítésében, a hitélet elmélyítésében szerzett kimagasló érdemeiért

JAKUBINYI GYÖRGY MIKLÓSNAK, a Római Katolikus Egyház, Gyulafehérvári Főegyházmegeye érsekének.

a MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI ÉRDEMREND KÖZÉPKERESZTJE A CSILLAGGAL (polgári tagozata) kitüntetést adományozta a neurális hálózatok, a nemli-

neáris rendszerek és hálózatok, a vizuális információfeldolgozás, valamint a celluláris szuperszámítógépek terén végzett nemzetközileg is elismert tudományos, kutatói munkássága, oktatói tevékenysége elismeréseként

Roska Tamás

ROSKA TAMÁSNAK, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjának, Széchenyi-díjas villamosmérnöknek, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai Kar prodékánjának, egyetemi tanárnak, a Magyar Tudományos Akadémia Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézete kutatóprofesszorának.

a MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI ÉRDEMREND KÖZÉPKERESZTJE (polgári tagozata) kitüntetést adományozta a Dévai Szent Ferenc Alapítvány létrehozásáért, a gyermekek és a fiatalok védelme érdekében végzett példaértékű keresztényi közösségszervező, nevelő, humanitárius tevékenysége elismeréseként

BŐJTE CSABA ferences rendi szerzetesnek, a Dévai Szent Ferenc Alapítvány alapítójának.

(Erdély ma – egy szebb holnapért, 2010. október 23. – részlet a cikkből)

Balogh Jenő

A 2010-es örmény kisebbségi választás eredményeinek értékelése az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szemüvegén át

Mindenek előtt gratulálok az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület választásokon elért eredményéhez és minden képviselőnek jó egészséget és sikeres, kitartó munkát kívánok a következő négy év munkájához.

2010-ben 7 örmény társadalmi szervezet indult a választásokon, 39 örmény kisebbségi önkormányzat alakult meg összesen 156 képviselővel.

A kisebbségi választások az új rendszerben, immár másodszer, a kisebbségi névjegyzékbe való vételkor dőlt el. A választások lényegében a folyamatos közösségépítő munka, illetve annak hiánya visszatükröződése.

A kisebbségi választásokon az EÖGYKE a kitűzött célját elérte. A cél a korábbi élettér biztosítása volt, amely a kulturális identitásörző munkához feltétlenül szükséges. Munkáját

Dr. Issekutz Sarolta, az EÖGYKE elnöke köszöntötte a megválasztott képviselőket

korábban sem szűkítette le térben, nem korlátozódott kerületekre, városokra, hazánkra. Nem titok, hogy olvasóink megtalálhatók a főváros, az ország, a Kárpát-medence, sőt az internetnek köszönhetően a világ minden pontján. Nem volt célunk országos, elsöprő győzelem, hatalomátvétel, ehhez nem vagyunk elég erősek, különös tekintettel arra, hogy erősségünk, amiért folyamatosan harcolunk, a magyar nyelvű örmény kisebbség politikai legalizálásának elismerése sajnos még folyamatban van. E korláttal most is találkozunk, igen nehéz volt a magyar anyanyelvű örmény gyökerű közösségi tagjainkat meggyőzni, hogy jelentkezzenek be választópolgárnak. Nagyon sokan nem merték vállalni azt a bélyeget, amit a média és a hivatalos politikum igen gyakran rásüt az örményekre, az etnobiznisz vádját. Igen szerény volt a bejelentkezők száma, talán még kevesebb is, mint 4 évvel ezelőtt.

Reméljük az elkövetkezendő 4 évben a helyzet tisztázódik, és kimondják, elismerik a csak magyarul beszélő történelmi örménység örmény kisebbséghez való tartozás jogát. A helyzet tisztázása mindenképpen fontos a hazai örmény közösségen belüli béke megteremtése érdekében is.

Jelen körülmények között tettük a magunk dolgát.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület a kivívott státusz megőrzése érdekében az eddig is hagyományos EÖGYKE kerületekben indított képviselőjelöltek. Büszkén mondhatjuk, hogy egyesületünk vezetése mindenkit arra biztatott, hogy jelentkezzenek be minden kerületben annak ellenére, hogy nem indított ott az egyesület képviselőjelöltek, hiszen a regisztráltak létszáma fontos az örménység valós létszámának bemutatásához.

Két olyan kerület van a fővárosban, ahol több ciklus óta „választási harc” volt: a harmadik és a tizenharmadik kerület. A III. kerületet elvesztettük, mint 4 évvel ezelőtt, míg a XIII. kerületet megnyertük ugyanúgy, mint a korábbi ciklusban. A többi kerületben nem számítottunk érdemi ellenfélre, mint ahogyan mi sem indítottunk azokban a kerületekben, ahol már több ciklusban más jelölőszervezetek önkormányzatai működnek. Sajnos néhány kerületben viszont ránk indítottak, de ezt a támadást mindenhol sikeresen visszahárítva megszereztük pontosan ugyanazt a 11 kerületet, amit korábban is vezettünk.

A konkurens jelölőszervezetek viszont a hatalomátvétel stratégiáját követték, ezért az intenzív terjeszkedést tűzték ki célul, 9 új vidéki városban, „szervezkedtek”, amelyből 8 helyen sikerült a több mint 30 szavazópolgárt regisztráltatni. E helyeken értelemszerűen megnyerték a választást.

Az új körzetekre vonatkozóan egyetlen helyről van konkrét információ, mégpedig szülőfalumról, Alsónémediről. E kis faluban a kisebbséget gyermekkorom óta néhány bolgárkertész család jelentette, amely

nem is volt kisebbség, mert organikus beilleszkedtek a falu életébe. Néhány éve a faluban házat vásárolt egy bevándorolt örmény férfi a családjával, majd pár év múlva odaköltözött egy másik, rokon örmény család. Ezen a bázison szerveztek néhány teljesen magyart, hogy jelentkezzenek be az örmény szavazólistára, ezzel támogatva az örményeket. Nem kell félni, mert még szavazni sem kell elmenni. Nem is mentek el, mert nem kellett, hiszen nem volt konkurencia, nem voltak örmények a faluban. Lényegében a választójogi törvény szerint egyetlen szavazó szavazata alapján is megválasztásra kerülhet a négy képviselő. Így történt, hogy örmény hagyomány és előélet nélküli faluban ma örmény kisebbségi önkormányzat alakulhatott.

A kellemetlen az egészben számomra az, hogy osztálytársaim, barátaim, rokonaim, szomszédaim, alszegtől a felszegig, akik büszkén nézték a televízióban a Családmese aktuális történetét az Issekutz családról és másnap sorban hívtak telefonon, milyen szép dolgot csinál az örmény gyökerű feleséged. Büszkéek voltak a falu egy gyerekére. Ezek az emberek most megkérdezik: Te Jenő, hát ezek vagytok ti? Hát mit csináltok ti?

Sajnos nem tudok oda menni a falu minden lakójához, – akik velem együtt ott álltak az apám, nagyapám, sírja mellett a temetéskor, majd megszorították a kezemet, – hogy Anti bátyám, ezek a szélhámosok nem mi vagyunk. Ezek éppen azok, akik ellen harcolunk az igazságunkért, ők azok, akik azt mondják ránk, hogy mi nem vagyunk örmények, mi csináljuk az etnobizniszt.

A 2010 évi örmény kisebbségi önkormányzati választás számszaki elemzése

Település	Kerület	választói jegyzék	Választáson megjelentek	Választói aktivitás %	Győztes szervezet
Budapest	I	45	27	60	EÖGYKE
	II	129	86	66	EÖGYKE
	III	157	117	74	ÖKBEE
	IV	43	8	18	MÖSE
	V	56	14	25	ARMÉNIA
	VI	54	34	62	EÖGYKE
	VII	68	16	23	ÖKBEE
	VIII	51	35	68	EÖGYKE
	IX	38	22	57	EÖGYKE
	X	51	23	45	ÖKBEE
	XI	84	61	72	EÖGYKE
	XII	49	41	83	EÖGYKE
	XIII	52	28	53	EÖGYKE
	XIV	97	69	71	EÖGYKE
	XV	57	29	50	EÖGYKE
	XVI	41	30	73	EÖGYKE
	XVII	86	17	19	ÖKBEE
	XVIII	58	31	53	ARMÉNIA
	XX	43	20	46	MÖSE
	XXI	50	33	66	MÖSE
Pécs		43	35	81	KILIKIA
Kalocsa		35	28	80	KILIKIA
Kecskemét		46	34	73	KILIKIA
Tiszaújváros		36	23	63	KILIKIA
Szeged		139	94	67	KILIKIA
Székesfehérvár		71	32	45	MÖSE
Győr		93	43	46	ARMÉNIA
Debrecen		64	46	71	ARMÉNIA
Dorog		42	23	54	MÖSE
Alsónémedi		36	10	27	MÖSE
Budaörs		44	33	76	MÖKE
Dunakeszi		30	8	26	ARMÉNIA
Tura		35	11	31	KILIKIA
Siófok		31	13	41	KILIKIA
Nyíregyháza		38	20	52	ARMÉNIA
Dombóvár		36	25	69	KILIKIA
Tamási		38	22	57	ÖKBEE
Pápa		43	21	48	MÖSE
Veszprém		36	16	44	MÖSE

Országos Szervezet	helyzet-elemzés	Képviselő	Szavazat	Szavazat/képv	Arány % képviselői
EÖGYKE		44	1752	39,81818182	28,205128
MÖSE		32	529	16,53125	20,512820
KILIKIA		32	863	26,96875	20,512820
ARMÉNIA		24	498	20,75	15,384615
ÖKBEE		20	629	31,45	12,820512
MÖKE		4	122	30,5	2,5641025
DmÖKE		0	155		
	Össz:	156	4548	29,15384615	100

Az egyes jelölőszervezetek teljes neve:
 EÖGYKE: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
 MÖSE: Magyarországi Örmény SPJURK Egyesület
 KILIKIA: KILIKIA Kulturális Egyesület
 ARMÉNIA: Arménia Népe Kulturális Egyesület
 ÖKBEE: Örmény Kultúra Barátainak Erzsébetvárosi Egyesülete
 MÖKE: Magyar-Örmény Kulturális Egyesület
 DmÖKE: Délmagyarországi Örmény Kulturális Egyesület

Néhány megjegyzés a statisztikai számok alapján.

A legaktívabbak a választók a XII. kerületben voltak, ahol a bejelentkezettek 83 százaléka elment szavazni, annak ellenére, hogy a kerületben nem volt ellenfél.

A legpasszívabbak a IV. kerületben voltak a választók, mert csak 18 % vett részt a szavazáson. Szám szerint legkevésbé a IV. kerületben és Dunakeszin vettek részt (8 fő) a választáson.

Az egy jelöltre leadott szavazatok számát tekintve a legtöbb szavazatot

Dr. Issekutz Sarolta (II. ker., 83 szavazat, EÖGYKE) kapta, míg legkeve-

sebbet – 3 szavazattal – Dr. Szenkovits Adeodát Tamás és Zseszerán Jánosné ARMÉNIA képviselőjelöltjei, amellyel mandátumhoz jutottak!

A 7 jelölő szervezetből 6 tudott képviselőket bejuttatni a 39 települési örmény kisebbségi önkormányzatokba. Érdemes áttekinteni a 6 szervezet elnökeinek társadalmi támogatottságát, a rájuk leadott szavazatok alapján:

dr. Issekutz Sarolta (volt és jelenlegi fővárosi elnök)	EÖGYKE	83
Avanesian Alexan Artin (volt országos elnök)	ARMÉNIA	13
Gogescu László Mihály	ÖKBEE	10
Szárkiszján Ádám Papikovics (jelenlegi országos elnök)	MÖSE	27
Fancsali János	MÖKE	33
dr. Serkisian Szerván Simon	KILIKIA	11

A jövő?

Az Országos és Fővárosi Örmény Önkormányzatok választásai várhatóan a jövő év elején történnek. Választani csak a most mandátumhoz jutott képviselők fognak. Egyenlőre azt lehet látni – nagy valószínűséggel –, hogy a Fővárosi Örmény Önkormányzati választásokra az EÖGYKE jó eséllyel készül, van esély arra, hogy megszerzi a több-

séget, a lehetséges 7 képviselőből 4-et. Ez azt jelentheti, hogy a kezdetekben kitűzött célt, a megmaradást és a jelenlegi színvonal tartását teljesíteni tudjuk.

Végezetül álljon itt újonnan megválasztott képviselőink névsora:

Név		Ker.
Böjtös	Jenőné	1
Sasvári-Merza	Krisztina	1
Szücs	Enikő	1
Várady	Mária	1
Bacsó	Zoltán Károly	2
Flórián	Antal	2
dr. Issekutz	Sarolta	2
Zakariás	Antal Dirán	2
Dávid	Tamás	6
Raskó	Lórántné Betegh Tünde	6
Wertán	Kinga	6
Wertán	Zsoltné	6
Bacsó	Márton Károly	8
Dukay	Barbara	8
Lós	Péterné	8
Zakariás	Enikő	8
Balogh	Réka	9
dr. Borszéki	Béla György	9
Király	György András	9
Szenttamássy	Katalin	9
dr. Forgács	Barnabás	11
Harmath	Kálmán	11
Kátainé Szilvay	Ingrid	11
Kirkósa	Péter	11
Borosnyay	Klára Mária	12
Ispánkiné	Somlyai Katalin	12

dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi -Ficzus	Margit	12
Ligeti	Edina	12
Füleki	Balázs	13
Kabdebó	János	13
Király	Zoltán	13
dr. Kiss	Margit	13
Heim	Pál László	14
Szongoth	Gábor	14
Zárug	Béla József	14
Zárugné Tancsin	Katalin	14
Áts	József	15
Csernus	Gábor	15
Lovas	Katalin	15
Nuridsány	Zoltánné	15
Baráth	Emőke	16
Szatmári	Emese Judit	16
dr. Szuper	Géza	16
Vikol	Kálmán	16

A megválasztott képviselők

Beszámoló Kovács Bálint doktori értekezésének nyilvános vitájáról

2010. szeptember 28-án, Piliscsabán, a *Pázmány Péter Katolikus Egyetemen* egy valóban nemzetközi jellegű, a hazai armenológiai kutatásokat remélhetően hosszabb távon meghatározó doktori értekezés nyilvános vitáján vehettünk részt. *Kovács Bálint* szerezte meg doktori (PhD) fokozatát a történettudomány területén az erdélyi örmények kultúr- és vallástörténetéről írt doktori értekezésével.

Kovács Bálintot jól ismerjük Egyesületünkben; a Fővárosi Örmény Klubban többször tartott előadást, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen eddig három armenológiai konferenciát rendezett, sorra jelennek meg különböző nyelveken a hazai és a közép-európai örmények történetét bemutató tanulmányai, jelenleg a *Lipcsei Egyetem Közép-Európa Intézetének* tudományos munkatársa. Az értekezés (amelynek tartalmi kivonatát beszámolóink után és a következő füzetben közöljük) német nyelven íródott, címe: „Az irodalom és a szentisztelet kulturális közvetítő szerepe az erdélyi örmények integrációja során (18. század).”

Az értekezés opponensei *Prof. Dr. Ashot Melkonyan* akadémikus, a jereváni Örmény Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének igazgatója és *Dr. Medgyesy S. Norbert* a Pázmány Péter Katolikus Egyetem adjunktusa voltak. A nyilvános vita bizottságában jelen volt még *Dr. habil. Armenuhi Drost-Abgarjan*, aki a németországi Hallében a Martin Luther Universitáten armenológus professzor (az egyedüli

Kovács Bálint (jobbról) és Guitman Barnabás

armenológus professzor egész Németországban (!), valamint *Dr. Pál Judit*, a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem docense, az elnök *Prof. Dr. Berényi István*, míg a titkár *Guitman Barnabás* voltak.

A több mint 220 oldalas dolgozat a kultúrtranszfer elméletére alapozva az erdélyi örmények irodalmát és szentiszteletét vizsgálta. Legjobban úgy tudnánk ismertetni a védés hangulatát, ha idéznénk az opponensi véleményekből.

„A Kelet- és Közép-Európa örmény kolóniák történetének vizsgálatához a magyar kutatók már jelentős mértékben hozzájárultak, elég ha csak az ismert armenológus, Schütz Ödön nevét említjük.... Kovács Bálint a disszertációjával a megnevezett munkát folytatva egy adatokban gazdag és tudományos értékű disszertációt írt. [...] Meg kell jegyeznünk, hogy a doktori mun-

ka szerzője, Kovács Bálint, új tudományos utakat járt be, nem mindössze egy szociál-, gazdaságtörténeti vagy politikátörténeti jellegű disszertációt írt, hanem komplex módon azt a problémakört próbálta megvilágítani, hogy az örmények a kelet- és közép-európai integráció során miképp tudták saját identitásukat alakítani, illetve megőrizni. [...] Teljes bizottsággal kijelenthetjük tehát, hogy a magyar-örmény kapcsolatok kutatásának történetében egy jelentős súlyú munka született, amely a „kitűnő” minősítéssel értékelhető. A munka teljesíti azokat a kritériumokat amelyek a „dr. phil. (PhD)” tudományos fokozat eléréséhez szükségesek és amelyekre a munka szerzője teljes mértékben érdemes.”

Prof. Dr. Ashot Melkonyan
akadémikus, intézetvezető,
Örmény Tudományos Akadémia Tört.
Tud. Intézet

„Elmondható, hogy Kovács Bálint dolgozata egy kiérlelt, sokéves szorgalmas kutatómunka méltó gyümölcse. A disszertáció interdiszciplináris jellegű, hiszen az örmény demográfia-történet mellett a liturgia- és irodalomtörténet, könyvészet, valamint a vallási néprajz területét is jelentős mértékben érinti, nem beszélve a szükséges és kellő mértékű teológiai fejtegetésekről. A tanulmány nagyon sok új eredménnyel szolgál nemcsak az erdélyi örmények művelődés- és vallástörténete kapcsán, hanem a mai Lengyelország, Besszarábia (Moldávia) és Ukrajna örmény közösségeinek története kapcsán is. [...] Ennek alapját az szolgáltatta, hogy Ko-

vács Bálint – egy doktorandusztól nem szokványos módon – az erdélyi örmény vonatkozású könyv- és levéltárak (pl. Gyulafehérvár, Kolozsvár, Erzsébetváros, Csíkszépvíz, Gyergyószentmiklós) mellett Róma és a Vatikán, továbbá Varso és Jereván forrásörző központjait is felkereste. [...] Kovács Bálint doktori értekezésének minden fejezete önálló kutatásokon alapul, amellyel jelentősen hozzájárul a 17–19. századi közép-európai örmény közösségek mindennapjairól és kulturális életéről alkotott képünkhöz.”

Dr. Medgyesy S. Norbert
egyetemi adjunktus
Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Történettudományi Intézet

A doktori értekezés vitája német és magyar nyelven folyt, jó hangulatban, amelyen a szűk családon kívül részt vett Szakács Endre szamosújvári örmény katolikus vikárius, Dr. Óze Sándor – Kovács Bálint témavezetője – tanárok, és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem diákjai.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületet képviselve örülünk, hogy jelen lehettünk ezen az eseményen, amely reményeink szerint mind a hazai, mind a nemzetközi armenológiára is hatással lesz. Ugyanakkor nagyon bízunk abban, hogy Kovács Bálint Németországból hazatérhet és munkáját Magyarországon folytathatja. Gratulálunk az értekezés szerzőjének ezért a munkáért, amely rólunk, magyar-örményekről is szól.

Dr. Issekutz Sarolta

Kovács Bálint

Az irodalom és vallás kulturális közvetítő szerepe az erdélyi örmények integrációja során a 18. században (doktori értekezés összefoglalója – 1. rész)

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba

I. A kutatás előzményei, problémafelvetés

A disszertáció arra a kérdésre kíván válaszolni, hogy az örmények Közép Európában, ezen belül Erdély 18. századi története során, miképp közvetítettek kulturális értékeiket integrációjuk során. Ezeket az értékeket hogyan jelenítették meg, hogyan vitték magukkal, hogyan építették be az új társadalomba? Ezt a célt szem előtt tartva két területet vizsgáltunk meg alaposan: az erdélyi örmények irodalomtörténetét és a szentsziszteleti hagyományukat.

A disszertáció időbeli súlypontja a 18. század, kisebb kitekintéssel a 17. század végi és a 19. századi állapotokra. Ez az időszak a Kárpát-medencében a „Diploma Leopoldinum” időszaka, amelyben a katolikus restauráció jelentős eszmetörténeti háttérrel jelentett. Így mind Erdélyben, mind Galíciában az örmény kolóniák a katolikus egyházzal történt uniót követően sajátos kulturális identitást alakítottak ki.

Érdekes azon a kérdésen elgondolkodni, hogy egy népcsoport, amely migrációra kényszerül, és egy befogadó országban illetve kultúrtérben integrálódik, kénytelen-e feladni identitásának elemeit, vagy ha nem is adja fel, milyen kompromisszumokat kell ehhez kötnie az integráció során? Kiváló példa ezeknek a kérdéseknek a megválaszoló-

sára az örmények története, az örményesség egyes csoportjai a kora középkortól Európa, Ázsia, Afrika különböző országaiban telepedtek le. Akár az ortodox, katolikus, vagy épp protestáns kelet-közép európai régiókat választották, mindig nagyon integrációképesek voltak. Kereskedőként, kézművesként a befogadó országok privilégiumokkal és sajátos jogkörökkel látták el őket. Olyan magatartásformákat, régiókat összekötő kommunikációs és integrációs kompetenciákat hoztak magukkal, amelyeket már az ókorban, a középkorban vagy épp a kora-újkorban egy multietnikus és multikonfessionális környezetben, Kis-Ázsia vagy épp a Kaukázus nagyvárosaiban már kipróbáltak.

Az erdélyi örmények történetének vizsgálata az identitást és a kulturális kölcsönhatásokat vizsgáló kérdésekre nagy lehetőséget kínál. A szakirodalom hiányos voltát a források gazdagsága ellenpontozza: Erdélyben gazdag örmény, főleg 18. századi anyagot tartalmazó könyvtárak (Gyergyószentmiklós, Erzsébetváros, Szamosújvár, Csíkszépvíz), valamint levéltárak (a fenti helyeken kívül Kolozsváron, Gyulafehérváron) jelentős művelődéstörténeti, politikátörténeti, társadalomtörténeti, egyháztörténeti forráscsoportokkal várják a kutatókat.

Folytatjuk

„Pacsirtavár”

Miután az EÖGY-füzetek számos részletet közölt Antonia Arslan „Pacsirtavár” című könyvéből, érdemes egy kissé vizsgatérnünk a témára a hasonló című film révén.

Mi az a Pacsirtavár?

Egy domb, amelyen egy boldog és bonyolult viszonyokkal teli örmény család lakik. Utána pedig egy sivatag, amelyben ennek a családnak életben maradt – majd részben ugyancsak elpusztuló – tagjai vánszorognak Aleppo, illetőleg török szándék szerint Deir-el-Zor, a homokdűnéken túl sejlő, szíriai, sivatagi település felé...

Antonia Arslan könyvét úgy olvastam el, hogy benne van a szerző dedikációja: „to Dávid Csaba, with Ormenian friendship – Antonia Arslan”. Amikor jó egy éve odaadtam akkor huszonnégy éves lányomnak, utána azt mondta, hogy érdeklődéssel, de sírva olvasta végig. Igen, borzasztó részletek vannak leírva benne, a vánszorgó – és kurd lovasok által támadott – menet, amely mindenkinek és mindennek ki volt téve.

Gyémántokat adtak egy kis segítségért, aranyat egy kis ivóvízért, önmagukat egy darab kenyérért. Aztán mentek tovább, reményt veszve. Ez volt 1915, a rémületes örmény genocídium.

A törökök ugyanis nem építettek haláltáborokat, mint Hitlerék, a törökök csak nekiindították a sok száz kilométeres sivatagi útnak az örmény meneteket. Közben legyilkolták az út szélén elmaradó öregeket; ha minden jól ment, megerőszkolták a fiatal nőket s némán túrték, szinte támogatón, hogy kurd, nomád csapatok elviyenek mindent, ami tetszik nekik, a lányokat is.

Ez a „Pacsirtavár”...

Nem, nem egyszerűen ez a „Pacsirtavár” – hanem egy szétszórtságában is összetartó, egymásról lehetőleg állandóan értesülő, vagy értesülni akaró örmény család története. Akik belepusztultak a menetbe, azokat halkán, csendben elsiratták, de máig él például a család leszármazottja, Antonia Arslan, aki – perzsa származású örmény nevével – de olaszul megírja, mint unoka, hogy miként mentek örmény szentmisére s ki volt ott. De megírja – akkor kisfiú apja – történetét is a sivatagi pokolban, megírja (déd)nagynénjét, aki tudatosan feláldozta magát a családjáért (azért az egy darab kenyérért), megírja mindazt, ami „azokkal” történt.

Kevés ennél megrázóbb könyvet olvastam, talán Anna Segherstől „A hetedik kereszt”-et, vagy Kertész Imrétől a „Sorstalanság”-ot. Mind a három könyv egy-egy rémületes vádirat.

*

Most lássuk a Taviani szerzőpáros filmjét, amely ugyancsak „Pacsirtavár” címen fut a világban, legutóbb nálunk, szeptember 18-án a Duna TV-ben. Úgy ültem a készülék elé, persze, hogy visszavartam azt az érzést, amit a könyv olvasása kellett bennem. Nem egészen helyénvaló a lendületem, de valamit várok. Nos, ez az, amit nem kaptam meg...

Jó regényt, jó könyvet filmre vinni mindig kockázatos, nehéz feladat: az illusztráció ugyanis semmi más, mint filmszalagra rögzített laposság. „Szép” – mondják talán sokan, de nem az, mert nincs benne az igazság. „Borzasztó” – mondják mások, mert valójában bele sem gondolnak. Így például a „Pacsirtavár”-ban Azniv története, az ő sorsa (vagy mondjuk így: az

ő küldetése) meglehetősen lapos szerelmi történeté válik a filmszalagon; ugyanúgy, ahogy eleve a Pacsirtavárban végbemenő iszonyatos mészárlás is csupán jelzésszerű képsorokká szelídül.

És itt egyáltalán nem a „szelíd képsorokkal” van bajom. Nehogy azt higgye a kedves olvasó, hogy vért, sok vért kívánok, dehogya! Inkább kevesebbet, hiszen a Taviani szerzőpáros éppen szociálisan érzékeny filmjeiről híres, de mintha ezt a filmjüket csak úgy, kötelességszerűen le tudták volna.

Tudom, hogy Azniv története a – mondhatjuk így – „legfilmesebb”, de kár volt melodramát csinálni belőle. A törökök 1915-ben valóban lövés helyett inkább lefejeztek... ez amúgy nem a vér látványának a kérdése, hanem erkölcsi kérdés: a lövés ugyanis bizonyos értelemben személytelen, hiszen igazándiból nincs közvetlen kapcsolat a lövő és a lelőtt között... a lefejezés viszont közvetlen, iszonyatos kapcsolat, amikor a kivégző érzi a hús és csont ellenállását. Szegény Aznivot pedig lefejezték...

De alapvetően nem ez a baj a filmmel, hogy melyik gyilkolási módot hogyan mutatja, hanem az, hogy édeskés menekült-történeté tette az egész regényt. (Kissé ugyanúgy, ahogy az egykori hollywoodi „Musza Dagh”-film – amelyért egyébként Isten áldja őket, s ahogyan Isten áldja az olasz Tavianiakat is a „Pacsirtavár”-ért.)

De: Antonia Arslan olasz-örmény író-nő könyve sok minden lehetne, csak nem édeskés. Minden sorában benne van az örmény sorsközösség, az örmény identitás-tudat fájdalma, az örmények folyamatos szenvedése. (Mindez akkor is benne érzik, ha valaki olyan olvassa, aki több száz éve már, de örményként viszonylag nyugodtan él új, választott hazájában, vagy éppen csak negyedrészt örmény származású, mint az én lányom.) Arslan regénye a maga szerteágazó aprólékosságával kemény, irgalmatlan történet. A két Taviani pedig mozijában lágy történeté tette, amelyben van ugyan számos kemény pillanat, de az egész inkább kívülről láttat egy végül is jól végződő mesét.

Az iszonyat átélése, amely oly keményen teszi a „Pacsirtavár” című Arslan-könyvet – és olvasandóvá mindenki számára – a filmből hiányzik.

Ez pedig baj, nagy baj. Májig emlékszem egy jó tizenöt-húsz éve látott filmre, amely ugyanerről a korról és ugyanerről a témáról szól, ha nem csal az emlékezetem, Kakojanisz rendezte: itt a török hadsereg a görög rabokat vonultatta innen oda, gyilkolta a férfiakat és erőszakolta a nőket. Ebből máig emlékszem még egyes képekre, jelenetekre is. A „Sorstalanság” filmváltozatára, annak szikár mivoltára ugyancsak – ezek jó filmek voltak.

Ugyanez a „Pacsirtavár”-ról, sajnos nem mondható el.

dcs

Zeneagapé az örmény katolikus templomban

(Budapest XI., Orlay u. 6.)

November 28., vasárnap Jengibarján Dávid (tangóharmonika) hangverseny
December 18., vasárnap Karácsonyi CD bemutató Szongoth Gábor D. J.
 Mindenkit szeretettel várunk!

Szongoth

Szeretettel köszöntjük a 80 éves Szervátiusz Tibor szobrászművészt, Botár Edit festő és iparművészt. Jó egészséget, hosszú termékeny életet kívánunk!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

A II. kerület díszpolgára Szervátiusz Tibor szobrászművész

A kerület polgárainak javaslatára az önkormányzat képviselő-testülete 2010-ben Szervátiusz Tibornak adományozta a II. kerület díszpolgára címet. Az idén nyolcvan éves művész 1983 óta él és alkot kerületünkben. Szülőföldjét – az erdélyi kincses Kolozsvárt – a folyamatos üldöztetések és zaklatások miatt 1977-ben kellett elhagynia. Szervátiusz Tibor első mestere édesapja, Szervátiusz Jenő volt, de mindig arra törekedett, hogy saját formavilágot, csak rá jellemző stílust alakítson ki:

„Vállalom népem hagyományait, sorát, történelmét, múltját, jelenét és jövőjét. Keleti szép örökségeinket Nyugatba ötvözve, a Nyugat figyelmét magunkra irányítva a szobrászat nyelvén akarok erről szólni” – vallja a művész a *Mindörökké Erdély* című interjúkötet előszavában.

Szervátiusz Tibor az Erdélyt az anyaországtól elszakító trianoni békeszerződés megkötése után tíz évvel, 1930-ban született Kolozsvárott. Művészetét mind a mai napig áthatja a soha fel nem dolgozott trauma, a kisebbségbe taszított lét fájdalma, és a kultúra nemzetmegtartó erejébe vetett hite.

Közel ötvenéves koráig próbált szülőföldjén, Erdélyben alkotni: ott végezte iskoláit, családot alapított, de a fennálló rendszerben kétszeresen is elnyomottnak érezte magát: nem volt híve a szocializmusnak, és magyar művészként alkotott a román fennhatóság alatt. A kisebbségi sorsot vállalva nehéz körülmények között

Szervátiusz Tibor átveszi a díjat dr. Láng Zsolt polgármestertől

véste, faragta, hegesztette szobrait. Művei nem egyik napról a másikra születtek. Kiemelkedő alkotásai közé tartozó *Tüzes trónon* című művét, amely Dózsa György tragédiájába sűríti népének szenvedéseit, 1968–72 között készítette. Híres *Ady* portréját tizenhárom évig faragja egy 1956-ban kapott andezit tömbből. „... harc a szobrászat, méghozzá nem is kis szellemi-fizikai harc és küzdelem. Temperamentumosan dolgoztam, az érzéseim sarkalltak, kényszerítettek, akkor kegyetlenül ütöttem, püföltem az anyagot, hogy minél előbb láthatóvá váljanak a gondolataim. Az élettelen, más szerkezetű anyagba vitalítást, történelmet, drámát, katarzist, mindent bele akartam sűríteni.” (in.: *Mindörökké Erdély*) „Megrendítő körülmények között hagyta el Erdélyt, távozása soha be nem hegedő sebet ejtett szívében” – írja

ról a *Lisztóczy László*. Nehezen talált otthonra a hetvenes évek végének Magyarországn; a fennálló rendszert itt sem valotta magáénak. Házat épít az akkori város szélén, a II. kerület határán, és a bürokráciával vívott hosszas csatája után javaslatára az ott kialakuló utcát az erdélyi Mária-kultusz központjáról, Csíksomlyóról nevezték el. De nem csak az utcanév-választással próbálta választott lakóhelyét otthonná tenni. Ereklýket, kedves tárgyakat, sokáig visszatartott szobrai hozta át szülőföldjéről. Az édesapja halálakor Gyimesből hozott fenyőfacsemeték mára szinte erdőt varázsolnak háza köré. Szervátiusz Tibor, betöltve nyolcvanadik életévét, ma is mindennap dolgozik.

1930. július 26-án született Kolozsvárott. Első mestere édesapja, Szervátiusz Jenő volt. 1949–1955-ig a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán végezte tanulmányait. 1952-ben Kalotaszegen egy nagypénteki istentisztelet döntő élményt adott alakuló művészetéhez: megfaragta első népi ihletettséggű, de modern portréját, a *Kalotaszegi madonnát*.

1957–77 között az erdélyi kisebbségi művészsors szűk korlátokat szabott számára. 1977-ben a folyamatos zaklatások és üldöztetés miatt áttelepült az anyaországba, szobrai az egyetlen *Börtön* kivételével a román hatóságok nem engedték áthozni.

Botár Edit festő és iparművész 80 éves

Botár Edit Marosvásárhelyen született 1930. január 12-én, középiskolai tanulmányait Kolozsváron fejezte be, majd 1950–56 között a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán tanult és szerzett diplomát 1956-ban.

1983 óta él a II. kerületi Csíksomlyó utcában, amelyet az ő kérésére neveztek el az erdélyi búcsújárhelyről.

Több magyarországi település számára készített köztéri szobrokat, 1983–2010 között kiállították műveit a Magyar Nemzeti Galériában, több budapesti galériában, Sopronban, Kecskeméten, Szekszárdon, Egerben, Szegeden, Székesfehérváron, Debrecenben, Helsinkiben, Berlinben, Bécsben, Rómában.

Alkotásai láthatók a Magyar Nemzeti Galériában, a Magyar Nemzeti Múzeumban, a kolozsvári Művészeti Múzeumban, a Petőfi Irodalmi Múzeumban, az Ady Emlékmúzeumban, a budapesti Millenniumi Udvarban, a kolozsvári Szervátiusz Múzeumban, a nagyváradi Ady Múzeumban, a gyulafehérvári Történelmi Múzeumban. Szobrai közül több is magángyűjteménybe került az Egyesült Államokban, Kanadában, Japánban, Ausztráliában és számos európai országban.

Díjak, kitüntetések

1987: Magyar Művészetért Díj, 1991: Stephanus Rex ezüstérem, 1992: Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje, 1997: Bethlen Gábor-díj, 2001: Kossuth-díj, 2001: Hűség-díj, 2001: Hazáért Érdemkereszt, 2003: A díjátadó ünnepség keretében alkalmi kiállításon Magyar Örökség Díj. (*Budai Polgár honlapról, 2010. jún. 13.*)

ját tervezte meg. S közben igen sokoldalú, eredeti, fantázia-felszabadító, konvenciókkal szembeszegülő, az idevágó hagyományok határait tágító kapcsolatba került a képzőművészetek lehetséges anyagaival, ún. homogén médiumaival.

Készített bábukat fából, vesszőből, szalmából, csuhéból, rafiából, textil- és selyemmaradékokból vagy éppen rongyokból. Felsorolhatatlan, hogy a bábszínház iparművészeként – és azon kívül is – hányfajta selymet, szövetet, vásznat festett, batikolt, applikált, hányfajta anyagból szőtt, font, varrt, kalapált, hajlított, kötözgetett maga álmodta tárgyakat, művészeti ágak és műfajok hátramezsgyéjén egyensúlyozva – a hasonlat Banner Zoltántól való –, mint a költéltáncos. Banner szerint Botár Edit annak a művésztipusnak a képviselője, amelynek talán Cézanne volt az első képviselője, aki szintén ipaművészből lett festővé: az ilyen művészek előbb megsimogatják, kitapogatják, gondosan tanulmányozzák, miből is van teremtve a földi valóság, hogy megismerve természetüket, szerkezetüket, alakítási lehetőségeiket és korlátaikat, teljesen hozzájuk idomulva, újraál-

Vastaps köszöntötte a 80 éves művészt

A művésznő a gratulációkat fogadja

modják és újjáteremtésük a világot.

A kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán avatott tanároktól (*Bene József* és *Kádár Tibor*) tanulta meg a vízfestő technikát, az akvarellfestészet titkait is, ezt az ősrégi, egyszerű és szűkebb hazájában oly divatos festői eljárást, amely talán a legadekvátabb módon tudja bemutatni a valaha Tündéerkertnek nevezett országgrész, Erdély gyönyörű tájait. Az erdélyi tájak – Reményik egyik verse szerint – az égi töké-

letesség mását, az Isten alkotta túlvilági szőnyeg visszaját tárják szemünk elé.

Botár Edit akvarellfestőként is elsősorban Kolozsvár szerelmese és krónikása.

Az újabb kiállítása *Tündérország: Erdély szerves folytatása és kiegészítése* a korábbiaknak. A 80 éves művésznővel 80. kiállításának megnyitóján találkozhattunk a Magyarok Házában október 16-án, a zsűfólasig megtelt kiállító teremben, akvarelljei és olajfestményei között. Isten éltesse még sokáig a művésznőt jó egészségben, hogy alkotásaival szépséget és megnyugvást sugározhasson szerzetét.

– M –

*

A kiállítás november 12-ig látogatható 14-től 18 óráig a Magyarok Házában.

Dr. Láng Zsolt polgármester, Budapest Főváros II. kerület

Tisztelt Gyászők!

Nehéz a szó elszoruló szívvel és torokkal. Nehéz búcsúzni a sokoldalú embertől és művésztől, aki termékeny életének megannyi területén mutatta fel az alkotó ember legszebb, legszentebb erényeit. És nehéz búcsúnom attól, aki tegnap még a

Utolsó szereplése közösségünkben 2010.03.31-én, a XII. ker.-i Jókai Klubban nevezett.

Bánffy György színművész volt, Thália papja a szó nemes értelmében. Elhivatottsággal, és kivételes tehetséggel. Nagyszínpadon, stúdiópódiumon, vagy a falu művelődési házában egyaránt fontosnak tartotta, hogy igény-nyel formált alakjaiban – mint mondta – megkeresse, felmutassa az emberi arcot. Apostola volt irodalmunknak, hirdetője a szépnek – itthon és külföldön egyaránt. Egy kanadai magyar est kritikusa írta: „... előadói gyakorlata varázserejű volt. Hangjáról pedig csak annyit, hogy

lehunyt pillákkal hallgatva – zenei élmény.”

A tökéletesre törekedett. Művészi hitvallása volt, hogy „... ami növésre termett, nőni sohase szűnhet.”

Bánffy György nyelvőr volt, a magyar szó szerelmese. Előadóestjeit Füst Milán intelmének első sorával hirdette: „Oh, jól vigyázz, mert anyád nyelvét bízták rád a századok...” És így a folytatásban:

Szent e nyelv! S több kincsed nincs neked! Oly csodás nyelv a magyar.

Révület fog el, ha rá gondolok is.

Ne hagyj hát, hogy elmerüljön, visszasüllyedjen a ködbe, melyből származott E nemes-szép alakzat... Halld meg szavam! Én profétáktól származom.”

Meghallotta a szót. És profétává vált maga is.

És nevelő is volt, küldetéses. Azt vallotta: „A közöny kialakításában vétkes a nevelés: nem alakítgatta fiatalságunkban évtizedek óta a nemes nemzeti hagyományainkra, történelmünk ismeretere és megbecsülésére épülő, igaz hazaszeretetet.” A színjátzó- és szavalókönyvekben, a tanynasi könyvtárban vagy a főiskolai, egyetemi katedrán egyképp’ küzdött a tudás, a műveltség becsületéért, a fásultság, az igénytelenség ellen. Élete miszisztója, krédója lett – szavait idézve – „... ébren tartani a vágyat, a vonzó kíváncsiságot anyanyelvünk, költészetünk, zenéink, magyarságunk egyetemese kincse, értékei iránt.”

A ravatal

Bánffy György politikus volt, a közjő harcosa. 1956 után leparancsolták a színpadról és időleges hallgatásra ítélték, és a megélhetésért méltatlan munkákra kényszerült. Endre testvére külföldön talált menedéket. De morális tartása, humánuma, empátiája – mint már korábban, az orosz fogolytáborban is – csak edződött e csapásoktól. Olyan

Tőkés László püspök köszönti a 80 éves Bánffy Györgyöt Nagyváradon 2007. június 22-én

élethelyzetekből is meríteni tudott, amelyekben más talán a hitét veszítette volna. Az ötvenes évekről nyilatkozta évtizedekkel később: „Engem egyetlen egyvalami ragadott magával akkor, és ragad magával most is: többet, jobbat, helyesebben cselekedni! Ezt az elvet sem akkor, sem azóta, a mai napig nem kérdőjelezheti meg senki, aki konstruktív szellemben akar egy ország közösségében élni...”

Életének egy szakaszában a színpad a „második vonalba” szorult. A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulójának forogtagában őt is elragadta a tettvágy, és – két cikluson át – az országgyűlésben képviselte választóit. Így nem pusztán tanúja, hanem – mint az egyik rendszerváltó párt frakcióvezetője – részese, alakítója lehetett a történelmi fordultnak. Munkáját megfontoltság és szociális érzékenység jellemezte. Nagyhatású felszólítása 1989 őszén a parlament feloszlására és az új választások kiírására örök-re helyet kapott az újkori história lapjain.

Elvhű ember volt. Eseményeiért életútjának minden szakaszában kiállt. Emelt fővel viselte a mellőzést is, amely – a hivatalos kultúrpolitika részéről – még a legutóbbi években sem került el.

Tisztelt gyászolók!

A pályán, amely több mint fél évszázadot ölelt fel, róla magáról is elmondható az, amit egy kritikus az általa megformált Széchenyiről írt: embersége az idők során „elmélyült, meggazdagodott és gazdagítani tudott”. Sokat adott az országnak, és sokat a szűkebb pátriának. Országgyűlési képviselő is a II.

kerület „színeiben” volt, de aztán is, haláláig érezhettük pártfogó figyelmét. Ő, a Kossuth díjas érdemes és kiváló művész, akinek munkásságát még számtalan magas díjjal és kintúntetéssel ismerték el, megkülönböztetett becsben tartotta a díszpolgári címet, amellyel szűkebb közössége tiszteltgette előtte. Talán azért, mert ez a cím is azok közé tartozott, amelyet – Jókai Anna találó megfogalmazásával – már „tisztá kezekből” vehetett át.

A legfontosabb értékek sorában, amelyek meghatározták életét, elsők között volt a család. Szülei példája végigkísérte a pályán; végtelen szeretettel és becsüléssel szólt arról az erkölcsi alapról, amelyet színésznő édesanyjától és jogtudós édesapjától kapott. Kiteljesedett életének aztán ötvenhat éven át megértő társa és támasza adatott felesége, Tilda asszony személyében, sok öröm sikeres gyermekeiben, Eszterben, Andrásban és a felnövekvő unokákban. Megnyugvása szereteteiben, budai otthonában és a természetben küzdő életének ösztönző forrása volt.

*

„Én testestől-lelkestől polgár voltam és színész. Ez a kettősség végigvonult egész életemben” – vallotta. Immár tel-

jes a leltár. A szerepek, a becsült emberi kapcsolatok hosszú sora nem gyarapodhat tovább. Életútjának megannyi állomása, sikere, hányattatása mára a színház- és politikatörténet adaléka lett. Legendává vált maga is.

Most megtért ahhoz, aki hitében elkísérte, akitől élete szikráját és tehetségét kapta. A számvetés, a beteljesülés bölcs fohászát, amit Márai Sándortól gyakran, mély azonosulással idézett, ím, a maga nevében mondhatja el:

„Utolsó leheletemmel is köszönöm a sorsnak, hogy ember voltam, és az értelem egy szikrája világított az én homályos lelkeemben is. Láttam a földet, az eget, az évszakokat. Megismertem a szerelmet, a valóság töredékeit, a vágyakat és a csalódásokat. A földön éltem, és lassan felderültem. Egy napon meghalok: s ez is milyen csodálatosan rendjén való és

egyszerű! Történhetett velem más, jobb, nagyszerűbb? Nem történhetett. Megéltam a legtöbbet és a legnagyobbat, az emberi sorsot...”

Gyuri bácsi, velünk maradsz, emlékeink világában élsz tovább. Azok közé tartoztál, akikre ez után is gondolni fogunk. Maradandó nyomot hagytál mindazokban, akiknek szerencsésük volt találkozni veled, vagy akár csak látni, hallani téged. Megkerülhetetlen leszel, valahányszor színházról, nemzeti érzésről, etikus politikázásról, vagy éppen a szép magyar beszédről esik szó.

Megrendült lélekkel, tisztelőid sokaságával osztozom a család nem múló gyászában. Gyuri bácsi, nyugodj békességben.

(Elhangzott 2010. szeptember 22-én, Bánffy György ravatalánál a Farkasréti temetőben)

Szomorújelentés

Szomorú szívvel tudatjuk mindazokkal, akik ismerték és szerették, hogy

HAJDÚ GYÖRGYNÉ, született baraczházi CAPDEBO ÉVA-MÁRIA

életének 58. évében 2010. szeptember 13-án, súlyos kórral való többéves hősies küzdelem után csendben elhunyt Kanadában.

Gyászolják: szerető férje, leányuk Zsófia és férje Vadim Mark Sherman, fiuk Szabolcs és felesége Erynn Shannon, unokáik Alexander és Julianna, a Capdebo, Békés, Kiss, Moldován, Bezuk, Hajdú és Tormási családok, a kiterjedt rokonság és baráti kör.

A gyászszertartás szentmise keretében lakóhelyén, Edmontonban volt, a hazai rokonság pedig engesztelő szentmise keretében emlékezett rá 2010. október 8-án Budapesten a Szent Rókus kápolnában.

A betegséggel történő hősies küzdelem éve alatt Éva-Mária tovább folytatta édesapja családkutató munkáját, és részt vett azon a találkozón is, melyen 2008 augusztusában az utódok hazalátogattak őseik egykori birtokára Baraczházára és misét hallgattak a Capdebo család által építtetett kápolnában, melynek kriptájában 44 ős alussza örök álmát.

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Száva Alex

Szentendrei örmények

A régi szentendrei családok leszármazottai közül sokan lehetnek, akiknek az ereiben örmény vér is folyik. Ez kiderül egy újabb, a szentendrei szerb családok eredetével kapcsolatos kutatásból, amelynek nagyon érdekes eredményei jelentek meg egy új „A szentendrei családok múltjából” („Iz prosloszti szentandrejszkih porodica”, Alekszandar Bacsko, Belgrád 2009) című könyvben.

Eszerint számos örmény volt azok között, akik 1690-ben nagy hullámban a balkáni-félszigetről észak felé menekültek, és végül Szentendrén (de más magyarországi helységeken is) új otthonot találtak.

Ugyanis a belgrádi keresztény lakoságnak nagy része (sőt talán a többsége) költözött át Magyarországra, elsősorban Szentendrére, ahol egy „új Belgrádot” akartak alapítani. A menekültek többsége szerb („rácz”) volt, de jöttek velük más Belgrádban lakó népcsoportok: görögök, bolgárok, római-katolikus dalmátok („latinok”) és örmények is. Tudjuk, hogy a 17. században jelentős örmény kolónia létezett Belgrádban, erről tanúskodnak a régi okmányok is, amelyek szerint „örmények a szerbekkel együtt a belgrádi külvárosban laktak”. Úgy tűnik, a belgrádi örményeknek nagyobb része közvetlenül Örményországból jött. A Szentendrére és Budára megérkező örmények a bejelentőlapon sokszor „Armenia-t” vagy „Persia-t” jelöltek meg szülőhelyként, mint pl. Martin Aramir Perszian, aki 1706-ban Budán telepedett le, és akinek a szülőhelyét „Erevan, Perszia, ”-val jegyezték be (Jereván-t akkor perzsa tartománynak tekintették). A régi (osztrák) for-

rások szerint a belgrádi örménység másik része „Moersien”-ből származott. Pontosan nem lehet tudni, hogy milyen helység rejlik e név mögött. Bacsko úgy véli, hogy a dél-törökországi „Mersin” tartományról lehet szó, amely nagyjából a hajdani Kis-Örményország (Kilikia) területével esik egybe. De ez nem valószínű, mert a 17. században se a mai „Mersin” nevű tartomány, se az azonos nevű fővárosa e név alatt nem volt ismert, (akkor még „Kilikia-nak”, illetve „Tarsus-nak” hívták). Inkább valószínűbbnek tartom, hogy „Moesien”-ről lehet szó, ami Thrakia (Bulgária) közismert régi neve volt.

Mindenesetre ebből láthatjuk, hogy mennyire mozgott az örmény nép, amelynek tagjai már akkor több ezer kilométerre éltek az anyaországtól és szülőhelyüktől, amikor az európai ember még a szülőhelye határát is alig lépte túl.

Vallási tekintetben roppant érdekes tény, hogy a Magyarországra érkező örmények többsége római katolikus volt. Belgrádban saját örmény papjuk volt, páter Jakob Cosavich, aki domonkosrendi volt, tehát nem is örmény szertartású, hanem „latin” pap. Nem tudni, hogy nemzetársai hol és milyen körülmények között váltak katolikussá. Szerbiában Róma enyhe nyomást gyakorolhatott az örményekre, hogy kényszerítse, vagy rábírja őket a katolizálásra. Tehát önkéntesen is történetet az átlépés. Nem kevés – Oszmán birodalomban élő – örmény igyekezett ilyen módon a „millet” képviselője alól kikerülni, és inkább Vatikán fennhatósága alatt élni, ami – még birodalmi állampolgár létére is – több függetlenséget

jelentett. A régi okiratokból kiderül, hogy bizonyos felekezeti „ingadozás” jellemezte a 17. századi belgrádi örménységet, és ez a tendencia még a 18. század első feléig folytatódott. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy az ottani nem katolikus örmények közt nemcsak örmény-gregoriánusokat (monofizitákat) találunk, de számos (görög-keleti) ortodoxot is.

Nem tudjuk hányan voltak azok az örmények, akik 1690-ben Szentendrén letelepedtek, de a számuk nem volt kevés a többi nemzetiségekhez és népcsoportokhoz képest. De míg más csoportok („belgrádiak”, „görögök”, „ciprovácok”, „pozsarevácok”, „dalmátok”, „opovácok”) mind külön szentendrei városrészekben („mahala”), a saját (máig is meglévő) templomaik körében laktak, a felekezeti tekintetben töredezett örménységnek nem volt se saját temploma se „mahalája”. Kétséges, hogy az örmények sokáig megőrizhették-e nemzeti identitásukat, és semmi sem utal arra, hogy hosszabb ideig fennmaradtak-e külön nemzetiségként. Nagyon valószínű, hogy a katolikus örmények rövid időn belül teljesen beolvadtak a többi katolikus (Szentendrén akkor még kizárólagos délszláv eredetű) népcsoportba, míg a görög-keletiek biztosan nyomtalanul elvesztek és felszívódtak a túlnyomó szerb lakosságban és kultúrában. A gregoriánusok sorsa ismeretlen, de lelkeszet híján kénytelenek voltak vagy a katolikus, vagy a görög-keleti vallást elfogadni. Az osztrák fennhatóság, amely támogatta a Róma által végrehajtott rekatolizációt, alig mutatott szimpátiát a nem egyesült keleti egyházak iránt. Egyedül a szerb ortodox egyház helyzete volt biztosítva egy külön privilégium révén. A 17/18. száza-

di Szentendrén gregoriánusnak maradni kizárt dolog volt. Aki nem akarta Róma fennhatóságát elfogadni, annak a szerb-ortodox egyház jelentett egyetlen alternatívát. Tudomásunk van „szerbesítési” példákra, pl. Isak Muratovic (Szahag Muratian) esetében, aki 1689-ben Belgrádban még „örmény”-ként volt bejegyezve, 1696-ban egy szentendrei okmányban „Perszian”-ként szerepel és végül 1697-ben már „Rácz”-nak vallja magát. Biztosan egy örményországi születésű, eredetileg gregoriánus vallású örményről van szó, aki egy ideig Belgrádban élt és az ottani szerbekkel együtt Szentendrére telepedett át, ahol „elszerbesedett”.

A Szagarovic család, a legrégebbi szentendrei szerb családok egyike, örmény származású. Szakarovic Jakab (Hagop Zakarian) szintén 1690-ben Belgrádból költözött át Szentendrére, ahol még 1697-ben örményként volt bejegyezve. A leszármazottai a szentendrei szerb közösségben jelentős szerepet játszottak és szerb nemzetiségűnek számítottak. A 19. század elején még felbukkan nevük az egyházi anyakönyvben, azután eltűnik. Sajnos csak az említett esetben lehet hosszabb időn keresztül követni így egy örmény család sorsát, mert a beköltözéskor „rendes” családnevek még ritkán voltak használatban, ami egy ilyen kutatást – különben másnemzetiségű régi családokkal kapcsolatban is – nagyon megnehezíti.

Az örmény-szerb összeolvadásnak egy későbbi példáját képviseli a csíkszépvízi Száva család szentendrei ága. Száva Antal az 1870-es években telepedett át Szentendrére, ahol 1880-ban megnősült. A neje Huzsvik Hrisztina volt, akinek családja a szentendrei szerbség politikai és lelki életében fon-

tos helyet töltött be. Az esküvő a szerb ortodox székesegyházban történt. Száva Antal tevékenyen részt vett a város társadalmi és politikai életében, szerbül beszélt, a szentendrei városi tanács tagja volt. A házasságból két gyermek született, Sándor és Ferenc, akik teljesen szerb környezetben nőttek fel, anyanyelvüként beszéltek szerbül, és szerbeknek számítottak anélkül, hogy örmény eredetüket vagy magyarságukat leta-

gadták volna. Száva Antal leszármazottai közül ma egyetlen egy sem él Szentendrén, de egyikük még mindig szoros kapcsolatot tart fenn a várossal.

A szentendrei szerbek között, (akikből alig ötven fő maradt), ma senki se emlékszik arra, hogy valaha számos örmény is letelepedett édes szülővárosukban, hozzájárulva annak felépítéséhez, és nem is sejtji, hogy talán az egyik őse maga örmény volt...

Török kutatók megtalálták Noé bárkáját

Minden valószínűség szerint előkerült Noé bárkája – állítja kínai és török kutatók egy csoportja. A bibliai történetnek létezhet tudományos alapja.

A bejelentés szerint az Ararát-hegyen, Kelet-Törökországban leltek rá négyezer méteres magasságban a fából készült szerkezet maradványára, amelynek szénvizsgálata azt bizonyította, hogy 4800 éves. Vagyis abból az időből származik, amikor a Biblia szerint a romlottak ítélt embereket isten özönvízzel büntette, de előtte még megparancsolta Noénak, hogy építsen egy hajót, amelyben kimenekítheti családját és az állatok minden fajának két tagját. A történet Mózes első könyvének (Genézis) 6-9. részeiben olvasható.

Joang Wing-csong hongkongi dokumentumfilm-rendező azt mondta az AFP-nek, hogy a megtalált szerkezetnek több, fargerendákból épített rekesze van, amelyek feltehetőleg az állatoknak szolgáltak menedékkül. Joang kizárta annak lehetőségét, hogy egy korai emberi település nyomára bukkantak volna, mivel állítása szerint 3500 méteres magaság fölött ilyen nem létezett akkortájt.

A csoport bejelentése szerint a helyi török hatóságok kérni fogják az ankarai kormányt: kérje fel az ENSZ-t, hogy nyilvánítsa a világörökség részének a területet, mert így védeltséget kaphat a régészeti ásatásoknak.

Egy tudományos elmélet szerint van alapja az özönvíz-legendának. A jégkorszak végével ugyanis a Földközi-tenger szintje emelkedni kezdett, végül áttörte a Boszporuszi sziklagátat, és elöntötte a Fekete-tenger medencéjét, ahol a tengerszintnél 130-200 méterrel alacsonyabban elterülő, jóval kisebb kiterjedésű édesvízi, vagy enyhén sós tó terült el.

Az elmélet szerint a bezúduló hatalmas mennyiségű víz több százszor nagyobb volt a Niagara-vízesésnél. Robaját húsz kilométernyire is hallani lehetett. Naponta negyven köbkilométer víz zúdult le itt, ami napi tizenöt centiméterrel emelte meg a Fekete-tenger szintjét. A teória szerint az itt élők elköltöztek és vitték magukkal a vízözön mondját, ami Noé történeteként került át a Közel-keleti civilizációk örökségébe.

(Forras: *afp.com*)

Életműdíjat kapott Jankovics Marcell a pozsonyi animációs biennálén

Életműdíjjal ismerte el Jankovics Marcell munkásságát a pozsonyi animációs biennálén, a seregszemlén Szoboszlai Eszter Szomszédolás című alkotása is elismerést kapott. A Magyar Filmunió keddi közlése szerint a hétvégén véget ért X. Pozsonyi Animációs Biennálén válogatást mutattak be Jankovics Marcell munkáiból és a Prix Klingsor elnevezésű életműdíjjal ismerték el a magyar alkotót. A nemzetközi zsűri a Kossuth-díjas művész mese-filmjeinek egyedi világát és képi megjelenítését emelte ki értékelésében. Az életműdíjat Jankovics Marcell személyesen vette át a szlovák fővárosban... (MTI. 2010. október 20.)

Esztergom, Esztergom, gyönyörű, csodaváros

Régi vágya teljesült a Józsefvárosi Örmény Önkormányzatnak, mikor sikerült meghívni az EÖGYKE tagjait. Sokan eljöttek, jól tették, nem bánták meg! Azt mondták!

Reggel indultunk a Nyugati pályaudvarról, és hogy ne unatkozzunk, elmajszoltuk *Keszi Harmath Enikő* újabb remek sós és édes süteményeit. Az út nem hosszú, de amikor beborult az ég, megkértük a kis angyalkákat, ugyan tologassák már el a felhőket, nehogy bőrig ázzunk! Olyan kedvesek voltak, megtették.

Kedves kis színes guruló-vonat várt minket az esztergomi állomáson, ezzel folytattuk utunkat, *Tóth Béla* idegenvezető kíséretében, aki végigvezetett minket Esztergomon. Az örmények Esztergomban a tatárjárás után telepedtek le, iskolát és templomot emeltek maguknak a város nem kis büszkeségére. Ma már csak pár pici ház áll az általuk épített házakból. A templom áll még, de sajnos már másoké.

A kisvonat vidáman gurult át velünk Párkányba az új hídon, onnan néztük a Bazilikát, mert a Duna baloldaláról még szebb látványt nyújt. Azután visszatért a kisvonat a Bazilika elé, és a gyönyörű

őszi napsütésben felsétáltunk a világ második legnagyobb kupoláját tartó templom falai közé. Megcsodáltuk a kézzel-lábbal furulyázó artistát, aki kedvünkért örmény dalt is játszott. Láttuk azt a gyönyörű, hatalmas koronázási szobrot, amelyet Melocco Miklós faragott márványba. Meglátogattuk a Kincstárat is, csodáltuk gazdagságát, gyűjteményét, Szt. Istvántól Mátyás királyig, a honfoglalástól a reneszánszon át a XX. századig. Voltunk áldott emlékü vértanúnk – hiszen az volt, élni talán nehezebb üldözöttként, mint meghalni –, Mindszenty Bíboros sírjánál.

Tóth Béla tanár úr lekísért minket a Padlizsán étterembe. Útközben találkoztunk Liszt Ferenc fantasztikus szobrával, amely azon a helyen áll, ahol egykor Liszt Ferenc is állt, amikor nem hívták meg a Bazilika avatására, a saját szerzeménye bemutatójára. Ezek után jól esett leülnünk az étteremben, ahol kicsit kipihentük magunkat, ettünk, ittunk és továbbmentünk. Tovább a hajóállomásra, ahonnan hajóval indultunk vissza Budapestre. A Dunáról is élveztük a gyönyörű kilátást, a Bazilika látványát.

Zakariás Enikő

Kali Kinga

Az örmény Velence

Gyerekkoromat végigkísérte a köztesség elbizonytalanító érzése: éreztem, más vagyok, mint a többi, nem olyan erdélyi magyar, mint körülöttem a többnyire székely családokból származó játszótársaim. Azonban csupán fiatal felnőttként körvonalazódott bennem, hogy ennek a köztességnek a neve az örménység – annak idején nem tudtam pontosan, mit jelent, csak azt, hogy nagymamám ágáról örmény vagyok: azonban e szó mögött nem volt kézzel fogható valóság. Családunkban akkoriban az örménységnek nemigen volt jellegzetesen tapasztalható tradíciója; legalábbis számukra, gyerekként, semmiképpen sem derült ki konkrét módon, mit jelent örménynek lenni – hiszen abban a korszakban a felnőttek is inkább a túléléssel voltak elfoglalva, mintsem a szofisztikált etnikai öndefinícióval. Ha nagyritkán örmény édességet készített nagymamám – ritkán, mivel azok az idők a falánkságnak sem kedveztek, – azt mi, gyerekek kérdezős és kommentár nélkül faltuk fel, mit sem törődve a finomság nevével.

Saját örménységem akkor kezdett formát ölteni, jelentéstartalmat nyerni, amikor, úgy tizenegy éves koromban talán, meglátogatott minket Marosvásárhelyen Fogolyán Miklós, nagymamám közeli unokatestvére, aki Pater Lucas néven szol-

A Lagúna (A szerző fotói)

gált a velencei Szent Lázár szigeten, a mechitarista kongregációban. Nagymamámval és hűgával közösen bővítették ki a családfát, igyekeztek felgöngyöltetni a családi krónikát, okulásul a későbbi nemzedékek számára. Ez a ta-

A szerző a Szent Lázár szigeti kolostor kerengőjében

lálkozás a furcsa szerzetessel (aki valamiképpen rokonom volt), úgy tűnik, kirajzolta további utamat: ekkortól kezdtem el érdeklődni az iránt a számomra még ma is, anynyi év kutatás után is rejtélyes világ iránt, amit az örménység jelent. Akkor még nem tudtam, hogy az a Pater Andreas is rokonunk, akit Kányádi Sándor bácsi későbbi ismeretségünkön gyakran fel-lemelegetett, mint az *Egri csillagok* örmény fordítóját és az ő kedves barátját.

Azonban akkortól Velence városa – ahova csak jóval később (és részben viszontagságosan) sikerült eljutnom – mint az örménység egyik fontos helyszíne volt jelen gondolataimban, nyilvánvalóan és megkérdőjelezhetlenül. Ezt a tényt csupán évek múltán tudatosítottam magamban, amikor a gyergyószentmiklósi örmények körében kutattam, s többek közt a dokumentumfilmem elő-

Baron Raffi egy velencei mór társaságában

munkálataiként interjúztam ottani magyar-örményekkel: az öreg Buslig János bácsival való beszélgetést végigkísérte az a kérdés, hogy vajon hogy is hívják azt a szép régi örmény várost? Mint egy vezérmotívum tért vissza a kérdés, periodikusan, és persze megválaszolhatatlanul, mivel egyetlen referenciánk sem lehetett helyénvaló, egyetlen válaszunk sem található – csupán utólag heurisztikus élményben részesítve engem: Velencéről volt szó. Idős interjúalanyom Velencét tudta be híresen szép örmény városnak.

Velence „örménysége” egyre inkább alakot ölt, tovább konkretizálódik, amióta eljárók nyaranta a velencei *Padus-Araxes örmény nyelviskolába* – azonban csupán manapság fogalmaztam meg magam számára, mintegy tézisként, a diaszpóra ilyen értelmű „térhódítását”. A diaszpóra a területen kívülség utópiája – egy nép, ha szétszórattatott, több „szülőföldet” is magáénak tudhat. Elegendő példaként a magyar-örménye-

ket említenünk: az ő esetükben a kollektív emlékezet Erdélyt tartja őshazának, Örményországot csupán referenciális őshazának. A genocídium után kényszerűen szétszóródott örménység esetében is ugyanaz a helyzet: igyekeznek megerősíteni az örmény jelenlétet, akár retroaktív módon is, azokon a helyszíneken, amelyeken egykoron erős volt az örmény diaszpóra, amelyek valamiképpen az örménység tényleges geográfiai helyszínei voltak, így létrehozva a transz-

nacionális, országhatárokon túlmutató örmény közösségek hálózatát.

Ezt a „térhódítást” és az örmény transznacionalitás erősítését szolgálja a Velencében nyaranta megszervezett Padus-Araxes intenzív örmény nyelv-kurzus is, amely idén immár a 25-ik évfordulójához érkezett. Már az iskola neve is egy geográfiai territóriumot jelöl ki, a Po (Padus a latin neve) és az Arax (latinul Araxes) folyók közötti földrajzi régiót, indikálván így a szétszóródott örménység gyűjtőterületét – részben legalábbis. A tanfolyam a Ca' Foscari egyetem égisze alatt nyújt lehetőséget az érdeklődőknek (18 évestől akár 70-80 évesig), hogy belekóstoljanak az örmény nyelvtanulás mellett az örmény kultúrába is. A Padus-Araxes kurzus alapítója és szellemi atyja *Hájr Levon*, azaz *Fr. Boghos Levon Zekiyán* mechitarista szerzetes, aki a Ca' Foscari egyetem Eurázsia Tanszékén belül mű-

ködő örmény nyelv és irodalom szak vezetője és történészprofesszora egyben. A nyári egyetem, amely évtizedek óta fontos találkozóhelye az örmény diaszpóra tagjainak, átfogó örménytörténelem-kurzussal rendelkezik, amelyet az amerikai-örmény *Ralph Setian* armenológus professzor tart (akit itt mindenki *Baron Raffiként* ismer); valamint izgalmas irodalmi és filmművészeti előadásokat is kínál, ez utóbbit többek közt *Artsvi Bakhchinyan* tolmácsolásában, aki a jereváni Arany Sárgabarack Nemzetközi Filmfesztivál¹ és a jereváni KIN Nemzetközi Női Filmfesztivál zsűrijének tagja – mindezt esti filmvetítésekkel egybekötve, modern örmény filmek szelekciójával alátámasztva.

Hájr Levon, a Padus-Araxes iskola igazgatója

Az idei ünnepi alkalomra a szokásosnál többen gyűltek össze az iskolapadokban, nagy lendülettel vetvén bele magukat a nyelvtanulásba – kurzus 2010-es kiadása legalább ötven-ötvenöt diákot számlált, mindenhol a világból, és érdekes módon most többnyire a diaszpóra ifjabb generációjából: például a kanadai Torontóból egy egész középis-

¹ Voszke Dziran

kolai osztály jött el, tanárai kíséretében. A jelenség a miatt is pozitív, mert az immár harmadik generációhoz tartozó örmény szülők feltehetőleg fontosnak látják, hogy gyerkeik magukévá tegyék – amennyire csak meg lehet ezt valósítani az emigrációban – dédszüleik, őseik, akár csupán nosztalgikus szülőföldjük kultúráját és nyelvét. Ami a társadalomtudomány teoretikusai számára pusztán utópia, az számukra, a diaszpóra tagjai számára maga a mindennapi élet, a jövő, tudatosan vállalt és fenntartott; az adott körülmények közt optimálisan továbbéltetett tradicionális értékekkel, amelyekért ők minden áldott nap megküzdnek valamiképpen. Ez nyilván azt is jelenti, hogy az iskola az örmény fiatalok ismerkedési helyszínéül is szolgál: nem ritkán adódott már házasság itteni találkozásból, úgy hírlík. Ugyanis a diaszpóra-örményekről elmondható, hogy párválasztásban ragaszkodnak az örmény „vérvonalhoz”, legalábbis nagy általánosságban, és elvi szinten mindenképp: valamiféle modern endogámia keretében választanak házastársat, sőt akár barátokat is, hallom ki mindenfelől, amíg ott vagyok. Transznacionális közösséget hoznak létre, mindenáron – és ez a közösség működőképes: híven bizonyítja ezt már a harmadik napon az spontán örmény népdalözön is, amelyet a torontói fiatalok indítványoznak a velencei éjben, a Vignole szigetéről a Fondamente Nuove felé tartó utolsó vaporetton dalra fakadva, az olasz utazóközönség nagy ámulatára.

Hájr Levon immár negyedszázada makacs kitartással szervezi meg évente az örmény nyelvtanfolyamot, minden anyagi nehézség ellenére is, mintegy új örmény „zarándokhelyet” alakítva ki

Az ünneplő örmény közösség a Moorat Raphael kollégium barokk dísztermében

Velencében, újra és újra biztosítva így az örmény transznacionális közösség (bizonyos értelmű és alkalmankénti) identitásreprodukcióját. Az örménység már meglévő velencei zarándokhelyein kívül, persze: mert Velence „örménységét” nem csupán a Kosztolányi Dezső által „örmény paradicsomnak” nevezett Szent Lázár sziget örmény kolostora jelenti, de a velencei Szent Kereszt² középkori örmény templom is, valamint az indiai örmény Moorat Raphael által alapított (és nevét viselő) örmény iskola és kollégium is – ahol többek közt az én mechtarista rokonaim is tanultak, később pedig előadókként tanítottak. De a figyelmes utazó ide számítja a torcellói venetó-bizánci templom apszisának rej-

² Szurp Khacs

tett örmény feliratait, valamint a Szent Márk bazilika oszlopainak izgalmas középkori örmény falfirkáit is, azokat a márványba vésett grafitiket, melyeket Baron Raffi mutat meg nekünk készségesen, és melyek tanúsága szerint bizonyos Krikor maga is itt járt valamikor a középkorban...

Az idei augusztus Velencében sosem tapasztaltan esős volt, viharok dúltak szinte naponta, a szeszélyes villámok, karikás esőzések, no, meg a jóval korábban érkező *aqua alta* meg-megkergették a turistákat – de mindez látszólag senkinek nem vette el a kedvét az ünnepléstől az örmények körében. A fesztív alkalom jó ürügyet szolgáltatott arra is, hogy a nyári egyetem megjelentethesse 2010-es *Annales II.* című kiadványát, amely a nemzetközi sajtóból tallózott, a Padus-Araxes intenzív örmény nyelvkurzusról (akár érintőlegesen) szóló, elegáns kivitelű cikk-gyűjtemény, s amelyben benne foglaltatik e sorok írójának egyik, az Er-

Örmény atya ünnepi beszéd közben

délyi Örmény Gyökerek Füzetek lapjain folytatásokban közölt írása is.³ A kötelező délelőtti kurzusok után délutánon-

³ Szőlőszentelés Szent Lázár szigetén – részletek egy velencei naplóból

ként örmény táncórákra is el lehetett járni, fakultatív módon, esténként pedig minden másnap kollokviumokat szerveztek, Hájir Levon moderálásával, főként az örmény identitás mai állásának témakörében. Arra a kérdésre kerestek választ a közönség körében, hogy kik vagyunk mi, diaszpóra-örmények, merre tartunk, és hogyan definiálhatjuk magunkat az örményországi területeken kívül.

Az ünneplés kézenfekvő módon az augusztus 15-iki Mária Mennybevételének ünnepén, és az ehhez az ünnephez az örmény apostoli egyházban kapcsolódó szőlőszentelési rítus, a *kharororhnek* körüli napokon csúcspodott: előző napon a Moorat Raphael örmény kollégium dísztermében hosszadalmas ünnepséget ült a világ minden tájékáról összesereglett örmény diaszpóra képviselője, előadásokkal és énekszóval. A jó hangulatért az örményországi *Mkrtich Mkrtchyan* bariton, valamint a Franciaországban élő *Rosine Tachdjian* szoprán énekesek feleltek, *Justine*

A velencei Ca' Foscari Egyetem Padus-Araxes nyári örmény intenzív nyelvkurzusáról az érdeklődők itt olvashatnak bővebben az interneten: www.padus-araxes.com

Fiatal mechtarista az „örmény paradicsomban”

A kolostor belső kertje angyalkával

Rapaccioli zongorakíséretében, örmény népdalokat, valamint Hacsaturján, Komitász szerzeményeit előadva – akárcsak másnap, a Szent Lázár szigeti örmény templom⁴ délutáni hangversenyén is, ahol azonban a diákok többek között rögtönzött kórusa is csatlakozott meglepetésszerűen az éneklőkhöz, és ahol inkább egyházi énekek, saragánok és az örmény liturgia részei voltak műsoron. Itt azonban csak az örmény ünneplés ért véget: de Velence városa még Mária Mennybemenetelét ünnepelte a következő napokban is, így a jelenlévő szerencsések aznap a torcellói templom évi Vivaldi-hangversenye és a Szent Márk bazilika Monteverdi Requiemje által kísért miséje közt választhattak, másnap, augusztus 16-án kötelező jelenlétiüket téve az évente megrendezett San Rocco⁵ emlékünnepe, amikor is Velence városának zenekara káprázatos ajánlékkoncertet adott az érdeklődőknek a Scuola San Rocco előtti téren, főleg felémlelően könnyed – immár jellemzően olasz barokk – zeneművekből.

⁴ Szurp Ghazar

⁵ Szent Rókus, Velence második védőszentje Szent Márk után (a pestisből kigyógyulók védőszentje is)

Raduly Klára

Nemzettudat erősítése Erdélyben (2.)

(Aki hűtlen hagyományaihoz, azt a globalizáció bedarálja)

4. nap: augusztus 26. Nyerges-tető, Csíksomlyó, Kézdivásárhely, Zabola, Perkő, Csomakőrös, Zágón, Bácsfalu.

*Áldással megyünk, megyünk innen el.
Néked énekeliünk boldog éneket.
Te vagy mindig velünk, ha útra kelünk
Őrizd életünk minden nap.*

*Minden nap dicsérik téged, jó Uram,
Néked énekeliünk, vígan boldogan.
Maradj mindig velünk, ha útra kelünk
Őrizd életünk minden nap.*

Ezzel az énekes imával engedtek utunkra a székelyvarságiak. Magyarorságból, emberségükből, hitükből, akaratukból tanulunk és erőt merítünk.

Átkelés a Hargitán, irány a Csíki medence.

A Hargita, ez a vulkáni hegyecsoport sokkal több, mint egy földrajzi objektum. A hegynek lelke van, üzen a magyaroknak bárhol is élnek.

A döntően andezitlávából és tufából építkező Hargita-hegyecsoportot a Tolvajos-tető osztja egy északi és déli részre Székelyudvarhely és Csíkszereda vonalában. Vulkanikus eredetű, a Keleti-Kárpátok része. Északi határa a Görgényi-havasok, délen a Baróti-hegyek és *Nyerges-tető*

az Uzsoka-patak, keleten a Csíki-medence, nyugaton a Nagy-Küküllő völgye keretezi, telve borvizes forrással, sok mofettával, lobogó forrással. Jelentős a vulkáni, posztvulkáni ásványkincs is: kén, kaolin, színesfémek ércei.

A Tolvajos-tető egy nyereg, 980 m magasságban. Itt vezet át a Székelyudvarhely-Csíkszereda közötti út. Itt verték meg a csíki katolikus székely fiatalok a reformációt erőszakosan terjesztő János Zsigmond ellenük küldött seregét. Az itteni győzelem emléke a csíksomlyói pünkösdi mise és búcsú. Tolvajos-tetőn három nagy kereszt áll 896, 1896 és 1567-es évszámokkal a honfoglalásra, Márton Áron születésére és a János Zsigmond seregén aratott győzelemre emlékeztetve.

A **Nyerges-tetőn** emlékeztünk és koszorúztunk. A kopár dombon szembeűnő 1848-49-es forradalom és szabadságharc egyik utolsó csatájára figyelmeztető emlékoszlop. *Tuzson János* őrnagy és csapata 1849. augusztus 1-én itt védte Alcsíkot a túlerőben levő osztrák és orosz katonákkal szemben. Elszánt hű csapatát csak árulás útján tudták legyőzni. A hősök temetője (a tömegsír) az emlékművel átellenben, tőle mintegy 100 méterre, egy tetőn látható szá-

Nyerges-tető

Nyerges-tető

mos kopjafával és kereszttel. Az egyiken egy idézet Deák Ferentstől „Az igaz ügyért küzdeni akkor is kötelesség, midőn már a sikerhez nincsen remény.”

Ajándékként betértünk a **csíksomlyói** kegytemplomba, a csíksomlyói Szűz-mária áldását kérni hazánkra, nemzetünkre, saját életünkre.

A reggeli kissé borús, szeles idő után csodálatos napsütésben érkeztünk Kézdiszentlélekre és indultunk a **Perkő-tetőre**, amely 130 m magas emelkedik Kézdiszentlélek fölé.

A kopár tetőről gyönyörű kilátás nyílik a környező településekre, a Háromszéki-medencére és az azt körülvevő hegységekre. A hagyomány szerint Kézdiszék népe peres ügyeiben a tetőn mondtak ítéletet, innen ered a Perkő vagy Perkő-tető elnevezés.

A IX. században Perkőn erős királyi vár állott, amelyet az 1241-ben beözönlő tatárok teljesen leromboltak. 1251-ben IV. Béla király a vár újjáépítését rendelte el, őrséggel és várnaggyal látta el. A XVI. században a török betörések idején a szultán csapatai rombolták le újra. Ennek helyén épült Perkőn a Szent Antal-kápolna, melyet Mikes Antal emeltetett, és amely elpusztult. A ma látható kápolnát a Kálnoky család épít-

tette 1736-ban Szent István király tiszteletére.

Minden év augusztus 20-án tartják a helyiek a Szent István-napi búcsút Perkőn. Ez a Csíksomlyói búcsú mellett a legnagyobb vallási ünnep a háromszéki, kászoni katolikusság életében.

Kézdivásárhelyi rövid ebéd és kávé vételezés után Zabola felé vettük utunkat. **Zabola** az Erdélyt Moldvától elválasztó Keleti-Kárpátok lábainál, az Ojtoziszoros szomszédságában fekszik. Az itteni tájhoz már 1974-től jelentős, csángó falvakból származó tárgyi gyűjtemény jött létre, ezért itt kezdeményezte a **Krizsa János Néprajzi Társaság** 2001-ben a **Csángó Múzeum** alapítását. A Múzeumban megismerhettük a helybéli lakáskultúra elemeit, székely és román népviseleteket, kerámiatárgyakat, valamint különböző, privát lakásokban megőrzött történelmi ábrázolásokat, egy gorzafalvi fazekas család műhelyét, lakószobáját, kerámiatermékeit, egy pusztainai öregasszony hálóját, valamint egy lézpedi ház tisztaszobáját. Megismerhettük a moldvai csángó-magyar emberek életútját, a születéstől a halálig terjedő szakrális életét, népi vallásosságát, magyar nyelvű nyomtatott, meg kézzel írott imádságos és énekes könyveit, ünnepi viseletét.

Perkő-tetőn a kápolnánál a barangolók

A múzeum látogatás hangulatára alapozva Gyuri bácsitól hallhattunk a csángókról, három fő csoportjukról: a moldvai, a gyimesi, és a barcasági csángókról. A moldvai csángók Moldva tartományban élnek, a magyarul még tudó moldvai csángók száma a legutóbbi felmérések szerint 30 ezer körülire tehető, ez a népcsoportnak csak mintegy egynegyede. A népcsoport magját feltehetően a honfoglaláskor határőröként kint hagyott magyarok alkották. A gyimesi csángók Moldva és Erdély határán, a Tatros folyó forrásvidékén élnek. Őseik a 17-18. században csíki székely és moldvai magyar falvakból vándoroltak ki. Fő foglalkozásuk a havasi állattenyésztés és a fakitermelés. A barcasági csángók a 11. századi besenyő határőrök maradványai, akik a Barcaság délkeleti szegletében Brassó közelében laknak. A Négyfaluban és a Háromfaluban lakó fő csoportjukat hétfalusinak nevezik. Az evangélikus felekezet követői, amelyet abban az időszakban vettek fel, amikor a brassói szászok jobbagyai voltak. Konyhaművészetükről híresek. Ottlétünk idején ízelítőt kaptunk belőle.

Csomakőrösön tisztelegtünk Kőrösi Csoma Sándor szobránál, **Zágonban** sajnos zárva volt már a Mikes – Szentkereszthy kúria, így csak a bejárat előtt állva Lévay József: Mikes című versének meghallgatásával tisztelegtünk Mikes Kelemen emléke előtt.

*Egyedül hallgatom tenger mormolását,
Tenger habja felett futó szép zúgását
Egyedül, egyedül.
A bujdosók közül
Nagy Törökországban!...
Hacsak itt nem lebeg sírjában nyugovó
Rákóczi nagy lelke, az eget csapkodó
Tenger haragjában!*

*Peregnek a fákról az őszi levelek,
Kit erre, kit arra kergetnek a szelek
S más vidékre száll a
Csevegő madárka
Nagy Törökországból...
Hát én merre menjek, hát én merre
szálljak,
Melyik szögletébe a széles világnak,
Idegen hazámból?!*

*Zágon felé mutat egy halovány csillag,
Hol a bércek fején hókorona csillog
S a bércek aljában
Tavaszi pompában
Virágok feselnek...
Erdély felé mutat, hol minden virágon
Tarka pillangóként első ifjúságom
Emléki röpöködnék.*

Peles kastély

5. nap: augusztus 27. Szinaja, Brassó, találkozó a barcasági és a háromszéki magyar örményekkel.

Napsütéses gyönyörű reggelre ébredtünk. Átléptük az ezeréves határt.

Szinaja jól ismert üdülőváros a Prahova völgyben, a Bucsecs-hegység keleti lábánál. I. Károly román királynak itt volt a nyári rezidenciája, a **Peles kastély**. A kastélyt 1873 és 1883 között építtette a román királyi család, I. Károly uralkodása alatt. A kastély neoreneszánsz stílusban épült német építészek tervei szerint. A Peles kastély az első kastély Európában, aminek a világítása elektromos árammal történt, amit a saját villamoserőműve szolgáltatott.

Brassó főterén a régi városháza

A kastélynak 160 szobája és több mint 30 fürdőszobája van. A 160 szoba Európa egyik értékes képtárának és egy 400 darabos XIV-XVII. századokból származó fegyvergyűjteménynek ad otthont. A faragások és ólomüvegek szépsége méltán váltja ki a látogatók ámulatát. Jelenleg a kastély 35 %-a látogatható.

Következő állomásunk **Brassó**, az erdélyi századok egykori nagy központja, régen Brassó vármegye, ma Brassó megye székhelye volt. A **Főtér** közepén áll a régi brassói városháza. A városháza gótikus eredetű, 1420-ban említik először, a 18. században barokkizálták.

A Fekete-templom 1383 és 1424 között épült, az egykori Magyarország legnagyobb temploma volt eredetileg Nagyboldogasszonynak szentelve. Fekete templom nevét az 1689. április

21-én a város legnagyobb részét elhamvasztó tűzvészről kapta, amelyben bekegyesült. 1542 októberében itt tartották az első német nyelvű evangélikus istentiszteletet Erdélyben. 1544-ben Luther személyes ajánlására *Johannes Honterust* választották lelkészévé. A Főtér és a Fekete templom szépségei után brassói kilátás a Feketebástyáról. Különleges élmény volt a görög katolikus templom és temető, majd a katolikus templom megtekintése.

A Bosnyák templom Szent Imréről elnevezett közösségi házában találkoztunk a barcasági és a háromszéki magyar-örményekkel. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és elnöke Dr. Issekutz Sarolta határon belül és kívül is missziót teljesít, inspirálja az embereket, hogy tartozzanak akár az örményekhez, akár más népcsoportokhoz, hogy keressék és szeressék gyökereiket.

Folytatjuk

A brassói örmény találkozó

Örmény-magyar gyermekrovat (44. rész)

Kedves örmény származású magyar gyerekek!

2010-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, ajándékot nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán:

dr. Puskás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia
LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” ÖRMÉNY GYERMEKROVAT NYERTESE 2010-BEN!

Az örmény pártok

1878-ban az oroszok győzedelmesen vonultak Konstantinápolyig, és San Stefano-ban békeszerződést írtak alá a törökökkel. Ennek a szerződésnek a 16. pontja kötelezte az oszmán kormányt, hogy egyforma megítélés alá vegye az örményeket a törökökkel, és igazságosan ítélkezzen ügyekben. Mindezt a Berlińi Kongresszuson is megismételték, az okmány 61. pontjában. De az oszmán kormány nem tartotta be a szerződést, és továbbra is elnyomás alatt tartotta az anatóliai örményeket. Látva ezt a helyzetet, az örmény fiatalok saját kezükbe vették ügyüket, és pártokat alapítottak.

Az első ilyen párt az Armengan párt volt, amit 1885-ben alapítottak. Ezt követte a Henciaghian párt 1887-ben, ami a Henciag napilapról kapta nevét. 1890-ben megalakult az örmény szövetség (Tasnágtutzian), amely több, különböző szervezetet egyesített. Alapítói Cristapor Mikaelian, Rosdom és Simon Zavarian voltak. 1908-ban az egyiptomi Alexandriában megalakult az Örmény Liberális Párt.

Nemsokára az Armenagan párt felbomlott és tagjai más pártokba vándoroltak. A Henciag és Tasnág a katonai

megoldás felé hajlottak az örmény kérdés ügyében, a Liberális Párt a diplomáciai megoldást akarta. Mindhárom párt tagjai között sok hős akadt, akik feláldozták magukat népünk történelmének nehéz perceiben.

Kérdés:

Miért kellett az anatóliai örményeknek pártokat létrehozni?

Zeneagapé

Fogolyán Kristóf fuvolaművész *Johann Sebastian Bach A-moll szólószonátáját* adta elő október 24-én vasárnap az Orlay utcai örmény katolikus templomban

MEGHÍVÓ

Az Országos Széchényi Könyvtár és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

tisztelettel
meghívja Önt, rokonait és ismerőseit

Gudenus János József
Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája

(javított, bővített kiadás, Budapest, 2010
Kiadó: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület)

könyvbemutatóra.

Időpont: 2010. november 11. csütörtök
du. 18 óra

Helyszín: Országos Széchényi Könyvtár,
Budavári Palota F épület,
6. emeleti Diszterem

A szerzővel beszélget:
dr. Issekutz Sarolta,
a kiadó elnöke

Közreműködik:
Vörösváry Márton
(hegedű)

A szerző a helyszínen
dedikálja könyvét.

A könyv megjelenését
támogatja:
A Magyarországi Nemzeti
és Etnikai Kisebbségekért
Közalapítvány, Fővárosi
Örmény Önkormányzat,
Budapest Főv. II., VIII., IX.,
XI., XII., XIII. kerületi Örmény
Kisebbségi Önkormányzat és
Olaszné Zakariás Anna

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

és a Budapest Főváros IX., XI., XII., XIII., XIV. és XV. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIV. évfolyam 166. szám
2010. december

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

Elmélkedés az örmény liturgiáról

Az erdélyi örmények körében él a karácsonyi házszentelés hagyománya.* Mély szimbolikus értelme van: illő, hogy a karácsonykor földre szálló Üdvözítő megszentelt hajlékot találjon mindenütt.

Egy saragán éneklése vezeti be a szertartást. Had idézzünk ebből: „**Fény a fényből, az Atyától született és a Szent Szűztől testestült meg... és a Szentlélek kinyilatkoztatott Téged galamb alakjában megjelenvén.**”**

Kezdő, s befejező szavak: az előbbi karácsonyra utal, de a befejezés már az Úrjelenésre mutat. Bevégeztük az óévet, jöhet az új! Így is értelmezhetjük. A házszentelés eredetileg a vízkereszthez, az Úrjelenés ünnepéhez kötődik. Miért tartják hát karácsonykor is? Azért került előbbre, hogy mindenütt lehetőleg elvégezhesék. Példa ez arra, hogy a hagyomány a lelki igényekhez alkalmazkodik, s összeköttetést teremt egyes időpontok között.

Dr. Sasvári László

* Leírása: Tarisnyás Györgyi: Az örmény karácsony. Bp. 1903. 49. o.

** Szent Liturgia 105. o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Családi kamarakonzert és könyvajánló

A Fővárosi Örmény Klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* miután megnyitotta a novemberi klubdélutánt, átadta a szót *Harmath Kálmánnak*, a rendező Újbuda Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnökének, aki köszöntötte a megjelenteket, bemutatta meghívott vendégeit, a XI. kerületi kiváló művész társaságot.

A műsort különleges koncert nyitotta meg, *Kirkósa Péter* hegedűművész, a Magyar Rádiózenekar tagja családjával jött el. Felesége, *Kirkósáné Magda Tünde* a zeneakadémián végzett ütőhangszeres művész, *Tünde* lánya cselista, a zeneakadémián az idén szerezte diplomáját, *Ágnes* harmadéves akadémista hegedű szakon, *Tamás Péter* a csellót választotta a zeneművészeti szakközépiskolában. Mindhárom gyermeke a Zuglói Filmharmónia tagjaként is sikeresen koncertezik. A családi kamarazenekartól először

A családi kamarazenekar

Vivaldi kéthege-dűs versenyművét hallottuk, majd egy *Rahmanyinov* románcot, végül meglepetésként három örmény dalt különleges hangszerelésben. A felcsendülő dallamokat nagy tapsal köszönte meg a hallgatóság.

A zenei programot kiegészítő könyvbemutató könyvei nem érkeztek meg, ugyanis véletlenül Erdélybe vitték más könyvekkel együtt *Kátai Mihály* Munkácsy-díjas festőművész *Napkapu* című könyvét is. (A karácsonyi klubdélutánon

viszont meg lehet majd vásárolni.) Ennek ellenére *Szilvay Ingrid* derűs hangulatban beszélgetett a könyvről a szerzővel. A nagy nyilvánosság előtti rendhagyó interjún a feleség cseppet sem látzott elfogultnak férje, *Kátai Mihály* irányába. Tizenöt éve interjúvolják egy-

mást, de a munkáját segítő, kiegészítő, kiteljesítő társ felfedezte nekünk is *Kátai Mihályt*. Akik ismerik, tudják, hogy polihisztor. Festő- és iparművész, ornamentika-kutató, de ugyanúgy foglalkozik vallástörténettel és művészeti pszichológiával, az etruszkok világát is kutatja. Az interjú során kiderült az is, hogy szerteágazó érdeklődésű és nyitott a világra. Az a művész, aki nem ismer stílus- és korszakváltásokat. Egyidejűleg alkot többféle műfajban: nappal fest, éj-

Szilvay Ingrid és Kátai Mihály

szaka tűzzománc remekműveket készít, hajnalban ír, olykor a nap 24 órája kevés ehhez. Témái is sokrétűek. A karácsonyra szánt könyvében egyébként a festményeit lehet látni. „Tátott szájjal” hallgattuk a művészházaspár érdekes, érdekesítő beszélgetését a könyvről, amelynek

központi témája a nő. Nem önmagában, nem, mint női szerepkör, hanem, mindig a férfi párjával együtt. Az interjú alatt a hallgatóság nem vette észre az idő múlását. Könyv nélkül is az egyedi, kalandozó, sajtós megnyilatkozás kultúrtörténeti ismereteinket is gyarapította.

A klub háziasszonya a klubest végén programokat ajánlott, de hozott könyveket is: *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* című könyvét, és *dr. Issekutz Sarolta: Erdélyi örmény könyvha, fűszerezve* könyvét.

A tartalmas klubdélutánon *Keszi-Harmath Enikő* által készített örmény sütemények, finomságok szereztek még további örömeket.

A tartalmas klubdélutánon *Keszi-Harmath Enikő* által készített örmény sütemények, finomságok szereztek még további örömeket.

A novemberi klubdélután közönsége

Örmény örökséget őriz tíz esztendő munkája

Fokozódó rokonszenvvel forgatom *Gudenus János József – Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* című könyvét. A szerzővel évtizedes baráti szálak kötnek össze, persze nagyon valószínű, hogy ez a személyes benyomás sokkal inkább abból támad, hogy e sorok írójának érdeklődési körében évek óta kiemelt helyet foglal el az örmény nép, és az erdélyi örmény gyökerekkel rendelkező közösség kulturális hagyományörzése. Ebben a misszióban mérföldkövet jelentett a tíz évvel ezelőtt megjelent vaskos kötet, amelynek javított, bővített kiadásának könyvbemutatóját 2010. november 11-én óriási érdeklődés kísérte az Országos Széchenyi Könyvtár Budavári Palota F épülete 6. emeleti Díszteremében. A közel ezer oldalas, vaskosra duzzadt művet az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület adta ki.

dr. Issekutz Sarolta, a kiadó és az egyesület elnöke köszöntötte a könyvbemutatóra érkezetteket, majd ismertette a programot. Vörösváry Márton zeneművészi pályafutásának bemutatása után az ifjú tehetség F. Chopin b-moll szonátáját adta elő zongorán. A szamosújvári gyökerekkel rendelkező tizenhat éves fiatalemberre méltán büszke az örmény közösség, még sokat fogunk hallani, olvasni róla.

A könyvbemutatón számos olyan arcot láttunk, akikkel még nem találkoztunk az örmény közösséget összetartó rendezvényeken, ezért az elnökkasszony tájékoztatást adott az örmény nép, az erdélyi örmények történetéről, kul-

dr. Issekutz Sarolta

Vörösváry Márton

túrjáról. Azokról az erdélyi örmény gyökerekkel rendelkező ősről szolt, akik különösen hozzájárultak a magyar történelemben és kultúrtörténetben a tudomány, a magyar irodalom, a magyar művészet és magyar gazdaság fellendítéséhez, akik sokak által ismertek, de kevésbé ismertek örmény gyökereikről.

Az előadás alatt az örmény eredetű magyar nemesi családok címereit láthattuk kivétel nélkül.

Majd ismét Vörösváry Márton kedveskedett a hallgatóságának, ezúttal hegedűn J. Sibelius d-moll hegedűversenyének I. tételét játszotta.

Az est fénypontján *Gudenus János József genealógus* bemutatta a könyvét. (Lásd 5–7.

oldal) A nemzetközileg ismert szerző előadásában kiemelte, hogy a könyv méltó emléket állít az örmény népnek, amelyet csaknem 350 évvel ezelőtt Apafi I. Mihály fejedelem befogadott Erdélybe. Közülük ötvenöten nyertek az erdélyi fejedelmektől és a magyar királyoktól nemesi címet. Megtudtuk azt is, hogy míg az első kiadás tíz hónap alatt készült el, a most bemutatott könyvre tíz esztendő munkája nyomja rá a bélyegét.

A könyvbemutatót követően számos kérdésre készséggel válaszolt a szerző és a kiadó.

Vörösváry Márton virtuóz hegedűjátéka – N. Paganini: Bevezetés és variációk egy témára – zárta a műsort.

Dr. Issekutz Sarolta köszönetet mondott azért, hogy sor kerülhetett a könyv

bemutatójára. Kijárt a köszönet a könyv támogatói: a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány, a Fővárosi Örmény Önkormányzat, Budapest Főváros II., VIII., IX., XI., XII., XIII., XV. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat és Olaszné Zakariás Anna részére is.

A Díszterem előtti folyosón szerzői dedikációkkal és állófogadással zárult a tartalmas és maradandó élményt nyújtó program.

Zárszóként csak annyit, hogy az örmény közösség tagjainak, barátainak a könyvet lapozgatva mindig lesz alkalmuk elcsodálkozni azon, hogy milyen hatalmas és szerteágazó az örmény örökség.

(Béres)

Gudenus János József

Az örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája javított, bővített kiadásának bemutatója

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, nehéz helyzetben van a szerző, amikor azt a feladatot kapja kiadójától, az Erdé-

lyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületétől, hogy szakmai szempontból értékelje saját munkáját, az *Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* javított, bővített kiadását.

Nehéz elfogulatlanok lenni, hiszen a háziasszony is saját főztjét dicséri. Mivel nem akarok ebbe a hiába beleesni, így az értékelést, a kritikát inkább az olvasóra és a szakmabeliekre bízom.

Vendégsereg a Budavári Palota Dísztermében

Engedjék meg, hogy kifejezzem azt az örömet, hogy sok viszontagság után végre elérkezett az a pillanat, amikor együtt ünnepelhetjük ennek könyvnek a megjelenését, amely méltó emléket kíván állítani annak a sokat szenvedett örmény népnek, akiket csaknem háromszázötven évvel ezelőtt Apafi I. Mihály erdélyi fejedelem befogadott és az Erdélyben való letelepedésüket engedélyezte.

Gudenus János József

Közülük ötvenöten nyertek az erdélyi fejedelmektől és a magyar királyoktól nemességet vagy főnemességet a *Balta* családtól a *Zakariásokig*. A korábbi kiadáshoz képest két új család került a kötetbe, a szabolcsi *Polyák* és az uzoni *Temesváry* család. A *Polyákok* örmény származását korábban nem is sejtettem, erre a *Szongott* Kristóf szerkesztette *Armenia* 1899. évi 6. száma hívta fel a figyelmemet. A könyv tárgyalja ezen családok rangemelési adatait, címerüknek leírását, amelyeknek színes ábráiban a könyv hátsó részében gyönyörködhetnek, többségük *Novák* József marosvásárhelyi festőművész alkotása. A többi címer egy része az eredeti diplomákról származik. (például: az apanagyfalusi *Gajzágó* és a nagysomkúti *Terdik* nemesi címer).

Valamennyi családnál a leszármazást általában a rangadományozottól tudjuk követni, legfeljebb két-három nemzedékkal korábbról. Természetes, hogy

a legáttekinthetőbb a táblázatos forma lenne, de ebben az esetben csak korlátozott információt tudnánk egy-egy személyről közölni. Éppen ezért a nemzetközi genealógiai gyakorlatban is elfogadott és gyakran alkalmazott ún. leszármazási jegyzékben követjük az egymást követő nemzedékeket és az abc betűivel jelöljük azokat. A könyv elején erre vonatkozóan található egy tájékoztató, nevezhetnénk

használati utasításnak is.

Elősegíti a könyvben való eligazodást, hogy minden oldalt élőfejjel látunk el.

Rendhagyó, hogy ha nem is teljes körűen, de leányágon is követjük a leszármazást, akik között érdekes személyeket fedezhetünk fel, úgy mint például *Ady* Endrét, *Bánffy* György színművészt, *Jankovich* Marcell író-filmrendezőt, *Korniss Péter* fotóművészt, *Schamschula* György közlekedési minisztert, *Schirilla* György hosszútávfutót vagy például *Tóth* Tihámér veszprémi megyéspüspököt, hogy csak néhányat említsek.

A Függelékben három családot ismeretünk, úgyszint a *Bogdanovits*, a *Cseuz* és a keszi *Harmath* családot. Mindegyiküknél található rövid magyarázatot arra vonatkozóan, hogy milyen okból nem kerültek a könyv első részében tárgyal egyértelműen örmény eredetű magyar nemesi családok sorába.

Ezt követően található a szoros abc-be sorolt, közel 5 és félezer nevet tartalmazó Névmutató, amely segítségével könnyen megtalálhatják a keresett családnévet.

Ez azt jelenti, hogy a beházasodások és a leányági leszármazások révén ennyi családot érint ez a könyv, tehát több mint ötezeret.

A feldolgozásnál elsősorban a könyvtári forrásokra hagyatkoztam. Értékes forrást jelentettek számomra itt e könyvtár V. szintjén, a *Plakát- és Kisnyomtatványtárban* található közel 600 ezer darabos szomorú- illetve gyászjelentés gyűjtemény, amelyben évtizedekig kutattam.

Hiteles forrás volt még az *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület* 1997-es megalakulása óta az általuk összegyűjtött dokumentumok, többek között anyakönyvi kivonatok, amelyekre a leszármazásoknál is hivatkozás történik.

Bármilyen furcsán is hangzik, az 1930-as évek zsidótörvényeinek köszönhetően az árja származást igazoló okmányok, elsősorban *Alexa Ferenc* szamosújvári plébános által az ottani örmény szertartású római katolikus plébánia anyakönyvéből kigyűjtött anyakönyvi kivonatok is jelentősen hozzájárulnak a könyv adatainak hitelességéhez.

Nem becsülhető le az egyes családok tagjainak közlései sem, akiknek neve az egyes közlemények után olvasható.

Itt szeretném megköszönni mindazoknak a szíves segítségét, akik a kért határidőig leadták adataikat és ezzel hozzájárultak a nehéz szerkesztői munka lebonyolításához és a könyv tartalmának teljesebbé tételéhez.

Hiba és hiány azonban így is maradt annak ellenére, hogy míg az első kiadás 10 hónap alatt készült el, a most bemutatott könyvre tíz esztendő munkája nyomja rá bélyegét. A hibák adódhatnak elírásból, elgépelésből, írásos anyag híján rossz emlékezésből. Egy ilyen csaknem ezeroldalas könyv esetében úgy vélem, ez nem főbenjáró vétek.

Reméljük, hogy ez a könyv hasznos lesz nemcsak a magyar-örmény közösségnek, hanem a magyar családtörténeti irodalomnak is.

A könyvbemutatót követően dedikációmmal szívesen állok rendelkezésükre!

Köszönöm szíves figyelmüket és megtisztelő részvételüket!

(Elhangzott: Országos Széchényi Könyvtár VI. emeleti Díszterem, 2010. november 11-én 18 órakor)

A szerző dedikál

Főhajtás a vértanú püspök előtt

Boldoggá avatták Nagyváradon a kommunisták által üldözött Bogdánffy Szilárdot

Nagyváradon boldoggá avatták az egyházmegye egykori, a kommunizmus idején vértanúhalált halt püspökét. Bogdánffy Szilárd pályáját és személyiségét Erdő Péter bíboros méltatta a szertartáson.

Hívek ezrei vettek részt a nagyvárad-i Szent László-bazilikában Bogdánffy Szilárd, a nagyvárad-i római katolikus egyházmegye egykori püspökének szombati boldoggá avatási szertartásán. Az esemény piros betűs ünnep a bihari egyházmegye hívei számára, a partiumi nagyvárosban ugyanis utoljára 1192-ben, a városalapító I. László király szentté avatásakor tartottak hasonló horderejű egyházi ceremóniát. Arról nem beszélve, hogy a Vajdaságban született, 1934-ben Nagyváradon pappá szentelt Bogdánffy Szilárd az első a romániai kommunista diktatúra vértanúi közül, a katolikus egyház boldoggá avat.

Erdő Péter bíboros, prímás, esztergom-budapesti érsek szentbeszédében

Erdő Péter bíboros

éppen ezért fogalmazott úgy, hogy a vértanúként elhunyt püspök boldoggá avatása megtöri az évtizedek hallgatásának csendjét, a liturgia fenségével és titokzatos erejével indítja el azok hosszú sorának nyilvános tiszteletét, akik vértanúként vagy hitvallóként szenvedés árán is helytálltak Krisztus és az egyház igazságáért. (Magyarországon egy éve emelték oltárra Meszlényi Zoltán vértanú püspököt, elsőként a korszak katolikus mártírjai közül). A szegények és bete-

A Bogdánffy család

A történelmi szertartás résztvevői a templomkertben

évben letartóztatta. Négy éven keresztül iszonyatos kínzásokon ment keresztül a romániai börtönökben, 1953 áprilisában koholt vádak alapján 12 évnyi kényszermunkára ítélték, majd október 2-án a nagyenyedi börtönben belehalt az elszenvedett kínzásokba.

*Rostás Szabolcs
(Kolozsvár)*

gek védelmében, gondozásában mindig élen járó Bogdánffyt 1949-ben titokban avatták püspökké Bukarestben, a kommunista hatalom pedig ugyanabban az

*(Magyar Nemzet 2010. november 2.)
Szerk. megj.: A boldoggá avatási szertartáson az EÖGYKE-t dr. Issekutz Sarolta képviselte.*

Feltárt múlt:

A „leleteket” bemutató kiállítást szentmisével nyitották meg

Stílusosan a halottak napján, november elsején nyílt meg a marosvásárhelyi, főtéri Keresztelő Szent János római katolikus plébániatemplom alatti kriptában az a kiállítás, amely pontot tett egy feltárási munka végére. A Bolyai Farkas Gimnázium egyik osztálya, a XI. C közössége idén májustól novemberig rendszeresen lejár a földalatti kriptába Puskás Attila latintanár kezdeményezésére. A pedagógus úgy gondolta, „fel kellene dobni” a latinórákat, ezért azt ajánlotta diákjainak, hogy osztálykirándulás keretében nézzék meg a földalatti kriptát, és térképezzék fel a sírfeliratokat.

„Lefordítottuk a latin sírfeliratokat, lefényképeztük a sírokat, és ebből keletkezett az itt látható fotókiállítás. Úttörő, izgalmas munka volt. Szerintünk hasznos is, mert ezek a feliratok régiek, rongálódnak, egyesek már nem olvashatók” – mesélte lapunknak a munkálatokban részt vevő Székely Róbert. Mint mondta, a kriptában készült fényképeket a Bolyai Napok keretében az iskolában is kiállítják majd. A tanintézetben egyébként már híre ment a diákok munkájának. „Egyesek igencsak csodálkoztak ezen, azt kérdezték: mivel foglalkoztok? Sí-

rokat raboltok ki?” – tette hozzá a kilencedikes diák.

Közéleti személyiségek, egyházi előjárók sírjai

A kiállítás megnyitóján Oláh Dénes főesperes-plébános hirdetett ígét. Pus-kás Attila ötletgazda, a Marosvásárhe-lyi Örmény Kulturális Egyesület veze-tője szerint a feltárás biztosan meghoz-ta a diákok kedvét ahhoz, hogy latinul tanuljanak, már nem tartják ezt haszon-talan tevékenységnek. Pál Orsolya ki-lencedikes tanuló arról is beszámolt a megnyitón, hogy utólag jöttek rá: nagy fába vágják a fejszéküket. „A feltárt sí-rok több mint 200 évesek, és szinte senki nem tud róluk semmit” – mon-dta lapunknak Orsolya. A kriptában hat-van sírhely létezik, de egyesek nyílásán semmiféle felirat nincs, így azt sem le-het tudni, hogy az idők során temetkez-tek-e ezekbe, vagy sem.

A diákok 35 latin és magyar sírfel-iratot fejtettek meg. A legrégebb fel-irat azt jelzi, hogy gróf Kálnoki Do-mokos volt az első ide temetett sze-mélyiség. Az egyházi személyiségek közül jelentősek voltak a Cserei test-vérek, akik a háromszéki Nagyajtáról származtak, és a meszesi Szent Mar-git-apátság apátjai voltak, egyikük főesperes, másikuk apát-plébános volt Marosvásárhelyen. Az említette-ken kívül itt nyugszik például Apostol György jezsuita szerzetes, aki a rend felbomlása után is a térségben maradt, Nyárádton és Székelybőben pasztorált. Mellette nyugszik Könczei Imre, aki a vásárhelyi katolikus gimnázium taná-ra volt, 1799-ben halt meg, 36 évesen a Marosba fulladt. Sírfelirata így szól: „Az élőket a halál énekli el.” A tanu-

lók egyébként egy belga és egy osztrák illetőségű személyre való utalást is találtak.

Örmény kereskedők is ide temetkeztek

Barabás Kisanna levéltáros a feltáró munka folyamán szakmai tanácsokkal látta el a diákokat. A kiállítás-megnyitón elmondta: a kriptá a plébánia legkorábbi épületrésze volt. A fülkék egymás fölött vannak, barokk stílus-ban alakították ki a bejáratukat, nyí-lásukat. A kriptában 1732-ben helyez-tek el először holttestet, míg a temp-lom alapkövét 1728-ban rakták le. Az első időszakból kevés sírfelirat ma-radt meg. A 18. század második fe-lében szünetelt a temetkezés, majd a század végén ismét kerültek ide holt-testek. A kriptát az 1840-es évek vé-gén zárták le.

A fülkék között igényességi sorrend alakult ki: egyeseket egyszerűen be-vakoltak, lefestettek, majd a vakolat-ba beírtak néhány adatot, viszont más fülkebejáratok sírkövet kaptak. Például vörös márványtábla zárja le azt a fülkét, amelyben az örmény szár-mazású Csíki Márton alussza örök ál-mát, aki annak idején Bécsig vezet-te a kereskedőkaravánokat. A Csíki-ak Vásárhely jelentős, gazdag család-ját képezték. Rajtuk kívül több más örmény család tagjai is itt alusszák örök álmukat. Annak a megállapítá-sa, hogy miért éppen az ide temetett személyek holtteste került a kriptába, a további feltárási munkálatok egyik témája lehet.

Máthé Éva

(*Krónika 2010. november 5.*)

Rozsos Tamás László

Az ompolygyepűi (preszákai) emlékmű felavatása II.

Ezzel a témával az EÖGY füzetek 2009. novemberi számának 56-57. oldalán kezdtem el foglalkozni, és az azóta felkutatott adatok azt mutatják, hogy az 1899. augusztus 11-i ünnepség nem csak az *erzsébetvárosi* Lukács család megemlékezése volt, hanem részben az erdélyi magyarörményeké is.

A 700 áldozat között ott találjuk a Lukács család hét tagját, azonban közel 500 áldozat neve ismeretlen maradt és kijelenthetem (sajnos), hogy már az is marad. Ennek az oka egyszerű: Zalatna magyar (és kisebb részben német) lakosságának kb. 80%-át ölték meg azon a hajnalon Ompolygyepűnél az oláhok, s később sem készült név szerinti kimutatás az áldozatokról. Az 50-ik évforduló közeledtével megjelent egy 200 nevet tartalmazó lista egy erdélyi lapban, amelynek eredete, illetve összeállítója általam nem ismert.

Ezt a listát tanulmányozva találtam még magyarörményt az áldozatok kö-zött (a vezetéknev és a foglalkozás is árulkodó): Belcsug Kristóf kereskedő. Nyilván még tucatnyian lehettek a meggyilkoltak között örmények.

A megemlékezésen az erdélyi ma-gyarörmények közül jelen voltak:

– özv. Ákontz Alajosné, Cserba (koráb-ban elírás, tévesen Sterba) Károly bank-hivatalnok és neje: Verzár Gizella, Csí-

ki Miklós tanár (Gyulafehérvár), Issekutz János (Gyulafehérvár), Issekutz Anna, Jakabfi Albert kereskedő és neje (Gyulafehérvár), Jakabfi Anna, Keresztes István főmérnök (Buda-pest), özv. Keresztesné (Szamosújvár), Kiss Jánosné, Lukács Béla

(kormánybiztos) és neje: Gajzágó Fa-time, valamint 3 gyermekük, Lukács Gusztáv, Lukács Gyula, özv. Lukács Jánosné (Zalatna), Lukács Mihály 1848-as nemzetőr (Zalatna), Mály Sándor min. tanácsos (Budapest), Slefkovics (Schlafkovits? Schlakovits?) István, özv. Szappanos Miklósné (Kolozs-vár), Tódorfi Domonkos tvszk.-i bíró, Tódorfi Kristófné sz: Gajzágó Rebe-ka (Szamosújvár), özv. Voith Kristófné, Zabulik Domokos kir.tvszk.-i bíró, Zabulik László polgármester és neje Tódorfi Lilla (Kolozsvár).

Érdekes az, hogy néhányan milyen nagy távolságról utaztak el a megemlé-kezésre.

Koszorúkat helyeztek el az emlékosz-lopnál (szalagok és feliratok):

- özv. Lukácsné és a Mály-család
- 1848-ban elhalt áldozatok emléké-nek özv. Szappanos Miklósné, Jakabfi Albertné
- Lukács László (akkor pénzügyimi-niszter) 1899. aug. 11. Az elhunytak emlékének.

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(12. rész)

Gajzágó Ferenc a papi névtárban nem szerepel, de Szongott említést tesz róla, „Rev. Dominus Franciskus Gajzágó.” (Vár. Lev. 1804–148. sz.)

49. Gajzágó Kristóf, örmény szertartású. Szamosújváron született 1767. dec. 17. (szept.?) Pappá szentelve 1802. jún. 5. Szolgált Kerelószentpálon a Haller grófnoknál, mint nevelő, majd Szamosújváron (1830) káplán, 1839: plébános, és esperes, 1847: iskolai felügyelő. Meghalt 1855. aug. 24.

(Az itt bemutatott esperes plébános nem azonos azzal a Gajzágó Kristóf tiszteletbeli plébánossal, akit Szongott sorol fel a város papjai között, és aki 1742-ben a városban pusztított pestis alkalmával tüntette ki magát, ezért kapta a címet. Meghalt 1775. május 1-jén.)

50. Gámentzi v. Gámenczi Miklós, Szamosújváron született (1801–2?). Szolgált 1827: Szerdahelyen plébános, 1832: Brassóban káplán, 1835: Radnán, 1836: Boicán plébános, 1837: Kolozsváron nyugdíjazásáig. Meghalt Kajántón, 1839. márc. 20. (37 éves korában)

51. Gáspár Imre, örmény szertartású. Szolgált 1773: Erzsébetvárosban káplán. Meghalt 1788.

52. Gáspár Kajtán, örmény szertartású. Szolgált az 1734–1766 közötti időszakban, mint káplán Erzsébetvárosban.

Gergely pap (Der Kirkor) 1771, és **Geron Mihály** nevét (Der-Minász Geroni 1775, aki azonos Antonás Mihállyal) csak Szongott említi a Szamosújváron valaha is szolgált papok között.

53. Gergelyfi Emmanuel, örmény szertartású, 1731 után rövid ideig Erzsébetvárosban volt plébános.

Vele befejeződött az ideiglenes lelkészek sora.

54. Gergelyfi Nándor (Ferdinánd), Zalatnán született 1901. április 8-án. A gimnáziumot Nagyszebenben és Pécsen, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelték Gyulafehérváron, 1923. aug. 12-én. Szolgált: 1923: Csíkszentgyörgyön, 1924: Marosvásárhelyen, 1927: Gyulafehérváron káplán, 1929: Zalatnán, 1941: Hátszegen, 1952: Egestőn, majd 1965: Szamosújváron örmény szertartású plébános. Meghalt Szamosújváron, 1977. aug. 11-én.

55. Govrik Gergely, örmény szertartású. Szolgált 1837–1896 között egy ideig Erzsébetvárosban, mint káplán.

Örvendek, hogy írhatok erről az elhivatott

lelkészről, emberről, aki annak a szerencsés körülménynek köszönheti bekerülését az Erdélyi Egyházmegye Papi névtárába, hogy Avedik Lukács az Erzsébetvárosról szóló monográfiájának **Lelkészek** című alfejezetét, amelyben 12 lelkészről ír bővebben, ezzel a mondatlalt zárja: *Popoitól kezdve, mint segédlelkészek működtek: Petrovits Antal, Csíki Imre, Rátz Mihály és Govrik Gergely.* Popoi 1837-ben lett Erzsébetvárosban plébános és kerületi esperes. Meg kell jegyeznem egyrészt azt, hogy nevével több helyen **Govrig** formában is találkozunk, másrészt, hogy azonos Ő azzal a mechitarista atyával, akiről Szongott is megemlékezik, és aki nagyon sokat fáradozott az erdélyi örménységért, hogy annak története, szellemi és kulturális értékeit megismerhesse nemcsak a magyar társadalom, hanem az őshaza, illetve a világban szétszóródott örmény diaszpóra is. **Ezért fordított megannyi Erdélybe írott munkát új-örmény nyelvre.**

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái című munkájában ezt olvashatjuk: **Govrik Gergely, mechitarista szerzetes, 1836. máj. 14. Szamosújvárt Erdélyben; Bécsben 1857. nov. 7. lépett a rendbe; 1861. máj. 9. misés pappá szenteltetett föl és néhány évig a rend könyvnyomdájának igazgatója volt, egyszermind a világtörténet és az örmények történetének tanára. 1872-ben Konstantinápolyba küldték, hol öt évig a rend tagjainak a német és örmény nyelvet, a világtörténelmet, az örmény nemzeti történetet és a földrajzot tanította; 1877-ben visszahívatott Bécsbe, hol mint lelki atya a rend növendékeinek a földrajzot, mennyiségtant és természettant adja elő. Három munkája je-**

lent meg új-örmény nyelven Bécsben, u. m. egy imakönyv 1867-ben, az általános földrajz matematikai s fizikai része 1871-ben és rövid világtörténet a nemzeti iskolák számára 1871-ben.

Az idézett mű nem sorolhatta fel Govrik Gergely későbbi munkáit, mert azokat a lexikon megjelenése után írta, ezért tartom szükségesnek, hogy a Magyar Katolikus Lexikont is megidézsem annál is inkább, mert a szócikket valószínűleg Kádár Dániel írta, és fontos, számomra eddig ismeretlen tényeket közöl. A születés idejét négy évvel későbbre teszi, de az is lehet, hogy ez sajtóhiba.

Govrik J. Gergely, OMEch (Születési helye: Szamosújvár, Belső-Szolnok vármegye, 1840. máj. 14. Meghalt: Bécs, 1931. jan. 20.); főpát, címzetes érsek. 1857: érettségizett Bécsben, 1857. XI. 7.: belépett a rendbe, 1861. V. 9.: pappá szentelték és az ottani örmény szemináriumban lett tanár. 1864: a rend nyomdájának vezetője. 1872: Isztambulban, 1877: Bécsben a rend gimnáziumi tanára. 1879: Szamosújvárt az örmény katolikus fiúárvaigazgatója, 1886: felügyelője, 1887: Szongott Kristóffal együtt alapította az *Armenia* folyóiratot. 1888: tanár Bécsben a rend szemináriumban, **1890: Erzsébetvárosban segédlelkész és hitoktató**, 1893: Bécsben tanár. 1909: a rend főpátjává választják. 1910. VI. 10.: címzetes érsekké szentelik. Földrajz és történelem tankönyveket írt az örmény gimnáziumok részére. – **Fm: Szongott Kristóf: Szamosújvár város monográfiája. 1893: Örményre ford. és jegyz. Wien, 1896. – Az erdélyi örmény Erzsébetváros. 1–3. köt. Uo., 1893–1904. (örményül). K. D.**

Folytatjuk

Dr. Izsák Sámuel – Sztranyiczki Mihály

A szamosújvári Szentháromság gyógyszer-tár

(4. rész)*

Gyógyszerészként – mint a patikus dinasztia folytatója – Placsintár Dávid (1826–1901) Szamosújvár emblemikus személyiségévé vált. Szongott, a város monográfusa, többször is foglalkozott Placsintár Dávid életrajzával, monografikus várostörténetében többször is közölte Placsintár Dávid fényképét.

Szongott Kristóf örmény várostörténész szerint Placsintár Dávid iskolai tanulmányait Besztercén, Gyulafehérváron és Kolozsváron végezte. Jogásznak készült, bölcsészeti és jogi tanulmányokat folytatott, és 1846-ban a kolozsvári királyi táblánál felesküdt tiszteletbeli írnoknak. A család más foglalkozást, más elhivatottságot várt az ifjútól, akit továbbképzésre Bécsbe küld, ahol 1851-ben gyógyszerészmesteri oklevelet szerez, azzal a feladattal, hogy folytassa apja hivatását és vegye át a már hírnévnek örvendő, egyetlen, konkurens nélküli szamosújvári gyógyszertárat. Apja halála után (1874?) ezt meg is teszi, és a tapasztalt, kiváló képesítésű Hrobonyival együtt felvirágoztatják a már amúgy is, az egész város körüli, illetve a falusi világban ismert és köztiszteltben álló patikát.

Placsintár Dáviddal foglalkozva, Szongott kitér a családi, rokonsági kapcsolataira is. Placsintár Dávid nagykereskedőnek a Karácsonyi Veronikával

kötött házasságából született Placsintár Gratián, akinek a Barta Katalinnal kötött házasságából született Placsintár Dávid 1826. szeptember 14-én. A már előbb említett Placsintár Gratián ugyancsak gyógyszerész volt, a Szentháromság reáljogi patika tulajdonosa és vezetője. Szongott szerint Placsintár Dávid, akinek egyébként közeli ismerőse volt, a gazdag szamosújvári polgárságot képviselte. A városban különben úgy beszéltek róla, mint a „gyógyszerész párt főnökéről”, és nem is ok nélkül, még abban az esetben is, ha Placsintárnak köszönhetően a város urbanizálódását és egyúttal személyes üzleti érdekeit sem hanyagolta el, különösen ami a gyógyszer-tárra nézve is nem kis mértékben hasznát hajtó volt. Polgármesterégenek ideje alatt, vagyis 1872-től 1901-ig töltötte be Szamosújvár legelső tisztii funkcióját, ekkor épült a városi főgimnázium modern épülete, gondja volt arra is, hogy a kórház befogadóképességét megduplázza, az akkori 6 ágyas kórházat 12 ágyas kórházzá bővítette, s mint a városi tanács elnöke, polgármestersége alatt vezették át a városban az országos műutat, ami Szamosújvárt bekapcsolta az országos úthálózatba, és elősegítette a szállítás megkönnyítésével a város kereskedelmi forgalmát.

Voltak viszont olyan kezdeményezései is, amelyekkel a város közvéleményének elégedetlenségét váltotta ki. Ezek közé tartozott a nem éppen rokonszenvnek örvendő kaszányaépítés, ami a város költségvetésének fölösleges 204 ezer

forintjába került, mely összeggel – legalábbis így fogalmaz Szongott – „számos társadalmi fontosságú intézményt lehetett volna felépíteni, illetve korszerűsíteni”. Valószínűleg, hogy Szongott azon városi rétegek elégedetlenségét fejezte ki, akik nem értettek egyet a kizárólagos jogú gyógyszertárral sem, és igényelték egy második patika megnyitását is.

Szongott a Placsintár Dávid halála után írt visszaemlékezésében megemlíti, hogy a patikus polgármestert támogatókat egyszerűen csak mint a „patika párt” képviselői jelzővel illették, nem kis gúnyal összefonódott elégedetlenséggel emlegették azt, hogy „roppant vagyonából” jótékony célokra, az örmény szegények javára – ami elvárható lett volna – jelentéktelen támogatást hagyott. 1901-ben bekövetkezett halála után a polgármestersége idején történtektől *A patika párt alkonya* (Szamosújvár, 1902) címmel pamflet jelent meg. Sajnos, hogy sok évi, mindenhol folytatott kutatásaink ellenére, ezt a véleményünk szerint érdekesnek ígérkező gúnyiratot nem sikerült megtalálnunk. A volt patikus polgármester életéről és tetteiről a várostörténész Szongott Kristóf többször is megemlékezett az általa szerkesztett *Armenia* folyóiratban (1897. évi XI. évf., 9. sz., 159–264.; *Armenia* 1901. évi XV. évf., 5. sz., 129–131.). Placsintár Dávidra vonatkozó fontos adatokat közölt Orient Gyula klasszikusnak tekinthető *Az erdélyi és a bánáti gyógyszerészet története* című, első magyar vonatkozású munkájában.

Ezt románul is ismertették és a könyvet 1927-ben románul is megjelentették.

Placsintár közéleti, intézményi, társadalmi érdemeiről, tevékenységéről

sok adatot közölt Orient Gyula egyik írásában.¹

Írása végén Orient megjegyzi, hogy a Placsintár Dávidra vonatkozó adatait a szamosújvári Szentháromság gyógyszer-tár tulajdonosától kapta.

A szamosújvári Szentháromság gyógyszer-tár XIX. századi története sem zajlott le simán és konfliktusmentesen, ahogy azt tulajdonosaik gondolták az örökösen hangoztatott 1788-ban nyert és a Karácsonyi–Placsintár családnak kizárólagossági jogot biztosító egyezmény alapján. A város közvéleményében új hangok jelentek meg, sőt még a városi tanács tagjai között is vitára került sor, amit egy második gyógyszertár megnyitásának joga és szükségessége váltotta ki. A kizárólagossági egyezmény jogfolytonossága, illetve egy második gyógyszertár alapításának joga került pro és kontra viták ismételt foglalkoztatták a szamosújvári közvéleményt, amikor egyre-másra jelentkeztek gyógyszerészek, akik kérvényeikkel ostromolták a városi tanácsot gyógyszertár megnyitásának engedélyezése érdekében.

A XIX. században az alábbi kérvényeket nyújtották be a tanácshoz gyógyszertár nyitása ügyében:

1818-ban Bogdánffy Gergely kérvényezte a Guberniumtól (helytartó tanácstól), hogy egy második gyógyszertárt nyithasson a városban. Kérését a tanács 1818. szeptember 15-i 1367. sz. válaszában visszautasította. Indoklásul azt hozta fel, hogy Bogdánffy nem rendelkezik gyógyszerész oklevéllel. Továbbá azzal, hogy Szamosújvár lakosságá-

¹ Orient Gyula: *Erdély gyógyszerészmesterei, szenátori, országgyűlési képviselői és természetbúvárai*. Kolozsvár, 1933. (Különlenyomat)

nak létszáma és anyagi helyzete a kérés teljesítését nem teszi indokolttá. A kérés elutasításának indoklásában a helytartó tanács nem említi az 1788-as kivételezettséget, mint a második gyógyszertár megnyitását akadályozó tényezőt.

1848-ban a szamosújvári városi tanács 1848. július 3-i ülésén a választott képviselőket arra utasították többek között, hogy kérvényezzék a második gyógyszertár megnyitására vonatkozó jóváhagyást.

1861-ben Császár István kérvényt nyújt be, hogy egy második gyógyszertárt nyithasson Szamosújváron. A kérést annak ellenére utasították el, hogy a város lakosságának tetemes része írásban megerősítette a kérvény indokoltságát és jogosságát.

1865-ben Bíró Móríc gyógyszerész nyújtott be kérést egy második gyógyszertár megnyitására vonatkozóan. Kérését a szamosújvári városi tanács 1865. november 15-i 795. sz. átiratával visszautasította, mire fel Bíró 1866. január 2-án fellebbezéssel fordult a királyi helytartótanácshoz. Ebben felsorolta mindazokat az érveket, amelyeknek az alapján a Placsintár család és az általa befolyásolt városi tanács megakadályozni igyekezett a gyógyszertár megnyitását.

Erre fel, Placsintár Gratián és fia beadvánnyal fordultak a városi tanácshoz, amelyben is hivatkoztak kivételes jogokra és kifejtették álláspontjukat: „ha a magas kormány egy új gyógyszertár állítását mégis elrendelni jónak látná – az is nekünk engedélyezettessék kötelességünké –, önként érthetődvén, hogy ebben esetben minden kárunkat, mely új patika felállítása által érhetne, a városi közönség mint szerződő és adományozó felen – leszünk kénytelenek követelni, és reméljük is, hogy több esetben elismert és 77 évi birtoklás által szen-

tesített jogainkban háborgatásunkért teljes kártérítést nyerhessünk. Melyek után teljes tisztelettel maradunk alázaszolgái

Placsintár Gratián és fia gyógyszerészek” (Városi Levéltár, 13 354. sz. irat)²

Bíró kérvénye a városi és megyei hatóságokat, illetve a központi helytartótanácsi szerveket arra készítette, hogy levelek, ügyiratok és rendeletek valóságos áradatát sorakoztassák fel, többek között a kérvény jogosságára vonatkozó indokok megcáfolására. Egy biztos: ezt a kérvényt is elutasították.

1868. október 7-én Moldován Lajos gyógyszerészmester, a Magyar Természettudományos Társulat tagja szintén kérvényt nyújtott be egy második gyógyszertár megnyitására vonatkozóan a szamosújvári városi tanácshoz. Egyrészt a korábbi kérvények visszautasítását képező indokok, másrészt a gazdag és befolyással rendelkező Placsintár családdal szoros kapcsolatot fenntartó városi tanács közötti viszony ismeretében a kérvényező a második helyi patika megnyitásának szükségét igénylő és megerősítő 10 (tíz) Szamosújvár környéki község polgármesterének (bírójának) nyilatkozatával is alátámasztotta. Mind a 10 polgármes-

² Megjegyzem, hogy a gyógyszertárral kapcsolatos városi tanácshoz intézett, beadványok, válaszok, tanácsi döntések adatait a Placsintár Dávid polgármesterré avatása (1872) után a Szentháromság gyógyszertárra vonatkozó levéltári anyagok tartalmazzák. Ez tette lehetővé e közlemény szerzője számára, hogy a gyógyszertár akkori tulajdonosa, Nits Gyula úrnak köszönhetően átnézhetjük a levéltár anyagát, valamint fényképeket is készíthessünk. Az egykori gyógyszertár levéltárának jelenlegi helye nem ismert.

ter kinyilvánította, hogy feltétlenül szükséges a második gyógyszertár megnyitása Szamosújváron. Ezt azzal indokolták, hogy a Szentháromság patika túlszűfolt, az igényeket korántsem tudja a kívánalmaknak megfelelően kielégíteni. Az érintett 10 község (Szék, Ördöngösfüzes, Ormány, Dengeleg, Füzesmikola, Vízszilvás, Kerlés, Vasasszentgotthárd, Girolt és Erdővásárhely) lakossága mintegy 9000 főre tehető. Ezen eredeti indoklás alapján Moldován gyógyszerész a második szamosújvári gyógyszertár létesítésére megadandó jog elutasításával szemben a lakosság kis létszámára felhozott alaptalan vádakot szándékozott eloszlatni. Ennek ellenére, ez a javaslat is az előzőek sorsára jutott.

1872-ben Beteg Bálint gyógyszerész nyújtott be kérvényt új gyógyszertár nyitása ügyében. Ezt a szamosújvári polgárok is támogatták, főképpen azok, akik elégedetlenkedtek a Placsintár család kiváltságával szemben. Beteg kérvénye és az előző kérvényező beadványai következtében a városi tanács kénytelen volt a kérdéssel a szamosújvári Egészségügyi Bizottság keretében létrehozott Orvosi Testülethez fordulni Beteg Bálint kérvényének megtárgyalására, illetve olyan kedvezőtlen véleményezés megfogalmazására, melynek alapján a városi tanács még határozottabban és megalapozottabban visszautasította a kérést. Az orvosi ülésen részt vett dr. Schnell Károly városi főorvos, dr. Gajzágó László, a Dohánygyár orvosa, dr. Zakariás József, a fogház orvosa és dr. Kovács János, a város sebészorvosa. Senki sem kételkedett abban, hogy az említett orvosok véleményezése a Placsintár család érdeke, kívánsága szerint lesz: Beteg Bálint kérésének elutasítása.

1878-ban két okleveles gyógyszerész, a dési Bányai Literáti Károly és a kolozsvári Varró Ferenc nyújtott be kérést a városi tanácshoz gyógyszertár nyitása érdekében. A város Egészségügyi Bizottsága 1878. augusztus 19-i ülésén kedvezőtlenül véleményezte kérvényüket. Döntésükről értesítették Szolnok-Doboka vármegye elöljáróságát is. Ez utóbbi szerv is elutasító választ adott a kérvényekre, a véleményezést megtárgyalták az Orvosi Bizottságban. És az újabb – természetesen negatív – válaszról 1878. július 14-i keltezéssel a városi tanácsot is értesítették.

1890-ben Voith József gyógyszerész engedélyt kért még egy gyógyszertár megnyitásához a városban, de eredmény nélkül.

1892-ben – mint a magyar Belügyminisztérium 1341/1892. számú átiratából kiderül – egy névtelenként megmaradt gyógyszerész is kérvényezi egy második gyógyszertár megnyitását. A Belügyminisztérium a szamosújvári orvosi tanács erre vonatkozó utasítását helyben hagyta. Erről a miniszteri döntésről értesítették a városi tanácsot, amely azt gyógyszerészi minőségben Placsintár Dávid tudomására hozta. Placsintár Dávidnak a szamosújvári gyógyszertárra vonatkozó levéltárában megvolt a patika monopóliumára vonatkozó valamennyi dokumentum és ügyirat másolata.

1895-ben Voith József gyógyszerész utólag megismételte kérvényét: engedélyezzék a második gyógyszertár megnyitását. Ezt is elutasították. A kedvezőtlen döntéssel szembeni óvásban Voith szóvá tette, hogy öt évvel korábban, vagyis 1890-ben már benyújtott ilyen vonatkozású kérvényt. Újbóli kérvényének sem volt foganatja.

Folytatjuk

Gazdag Ervin

Az écskai uradalom – a Lázár család története

Lázár Lukács megvásárolja az Écska birtokot

A több nemzetiségű és vallású Bánság megteremtésének kezdete
(1. rész)

A kamarai földterület eladása a bécsi és temesvári árverésen. Görögök, arománok, örmények és szerbek vásárolják meg a Temesi Bánság pusztáit.

A bánsági pusztaság kamarai földjeit 1781 nyarán adták el a bécsi és a temesvári árverésen. A vevők földesurakká váltak, a megvásárolt vagyont pedig uradalomnak hívták, melyeket az új tulajdonosok eladhatták, szétoszthatták, örökösikre hagyhatták, feldarabolhatták, de új földterületekkel is bővíthették. Az uradalmon mindent lehetett csinálni, amely hasznot hozott az új tulajdonos és az ország számára. Bármilyen nép, akármilyen nemzetiségű és vallású jobbágyok betelepülhettek a birtokra, fejlődhetett a mezőgazdaság, a kereskedelem, a textilipar, a mesterségek... Egy szóval minden.

Az árverésen licitálhattak meggazdagodott kereskedők, tisztek, hivatalnokok és nemesek: görögök, arománok (cincárok), örmények és szerbek is. Így Pavel Csarnojevics megvásárolta az Orosin birtokot – a mai Kisorosz; Sziszany – az óbecsei uradalmat; Karátsonyi – Staro és Novo Selot/ Ó- és Újfalut, Beodrát és Topolát; Jaksics – Beresztóc birtokot; Nákó Kristóf – Novi Komlos/ Új Komlós uradalmat; Kiss Izsák pedig az eleméri birtokot.

A falu körüli föld és Écska, mint birtok 1781. augusztus 1-jén a bécsi árverésen került Lázár Lukács marhakereskedőhöz. A majorság 30 000 égerfányi földet tartalmazott (17 265 ha, 1 égerfa = 57,55

ár, vagy 3 égerfa= 1,73 ha). Az Écska birtok kikiáltási ára 174 000 forint volt, de a jómódú kereskedő 217 000 forintot fizetett érte. A birtok Écska, Klek, Jankahid falvakat foglalta magában, és a birtok, valamint a pusztaság részeit is, név szerint Martinicát és Despotovacot. Az akkori nagybecskereki kerületben, Torontál megyében volt. A kifizetés a bécsi udvar pénztárában történt 1782. július 24-én. Az összeg egyharmadát készpénzben fizették ki, míg a fennmaradó tartozást az előírt tíz éven belül kellett törleszteni évi 4%-os kamattal. Lázár Lukács a birtok megvásárlásával nemesi címet is kapott „écskai” előnévvel és a birtokon található településeken élő lakosságot is megkapta.

A falvak őslakosainak életében egy új korszak kezdődött, Écska számára pedig egy újabb fejezet a történelmében. A feudalizmus megkezdődött a Temesi Bánságban, a pusztában, a birtokon, a parasztságban.

Régen, több mint két évszázaddal ezelőtt, az Écska birtok új tulajdonosa, Lázár Lukács (1727 Temesvár–1793 Écska) 1782 augusztus második felében első alkalommal érkezett a faluba, legidősebb fia, János és a Mechitarista Rend szerzetese kíséretében. A meggazdagodott kereskedő a birtok központjának Écskát nevezte ki, ahol a vásárláskor román és szerb la-

kosság élt körülbelül százhusz házban. A birtok a fő közlekedési utak mentén terült el a Temesi Bánság déli részén, a szárazföldi úton Nagybecskerek – Pancsova (Pančevo) és Nagybecskerek – Titel, vízi úton a Béga folyó mentén, amely a Tiszába, majd később a Dunába ömlik.

Az erdélyi (*szerk. megj.: erzsébetvárosi örmény*) származású gazdag kereskedő fia 1727-ben Temesváron született, vagy onnan abból szerezte, hogy marhával látta el a temesvári pasát. Belgrád elestével, a török hatalom alatt, 1739-ben a 12 éves Lukács szülei elvándoroltak Belgrádba költözik, majd Újvidékre. A szülei halála után átveszi a család kereskedelmi tevékenységének vezetését. Nagyon hamar felfedezte, hogy a marhatenyésztés nagyon kifizető a császárság déli területein és üzleti politikáját teljesen alárendelte a császári sereg minőségi hússal való ellátásának. Ezért haszonbérbe vette a végeláthatatlan gazdag mezők területét Dél-Magyarországon, és Kiss Izsák (*szerk. megj.: erzsébetvárosi örmény kereskedő*) üzleti partnerével együtt a Bellye állami birtokot is Baranyában. Az Écska birtok megvételével Lázár Lukács és Kiss Izsák szomszédok is lettek, ugyanis Kiss Izsák megvásárolta az eleméri birtokot.

Az üzleti tisztesség, pontosság eredményeként Lázár Lukács nagyon hamar hírnevet szerzett a császári katonai körökben, és mint korának kiváló marhatenyésztő és húsfeldolgozó szakembere megkapja a császári osztrák-magyar hadsereg ellátmányozásának tiszteletbeli alezredesi címét.

Lázár Lukács miután átnézte a birtoka teljes területét és felfedezte annak meglévő és további fejlődését elősegítő lehetőségeit, kijelölte új házának helyét. Azon a helyen, ahol a Béga folyó a nagy tóba torkollik, az innenső parton lévő évszázados

öreg écskai erdőben elkezdi az angol stílusú, impozáns homlokzatú földszintes ház építését. A főépület mellett, arccal a folyó felé fordulva, gazdasági melléképületeket is építtetett: cséplő csűröket, csűröket, istállókat és személyzeti házat.

Következő év november végére fejezték be az új házat, mely kész volt az új házigazda fogadására. Közvetlenül karácsony előtt, 1783-ban Écskára érkezik a földesúr felesége is, Szibilla Edelspaher Lázár (+1793, Écska) a család tanítójával, Kornblat Alfrédval és a négy fiával: Jánossal (1757 Újvidék–1809. június 17. Elemér), Ágostonnal (Augustin, 1768 Újvidék–1833. augusztus 7. Budapest), Mihállyal (Michael, 1772 Újvidék–1815. december 11. Lázárföld) és Józseffel (1775 Újvidék–1848 Temesvár).

A birtok gazdag, termékeny és műveletlen földterülete dolgos falusi kezeket igényelt. E célból a földjét új lakosokkal telepítette be, és ezen a módon alapozta meg a falu soknemzetiségű és többvallású összetételét, amelyet a mai napig megőrzött. 1785-ben a Rudna közeli Makedón faluból több új román családot költöztet be, majd két évvel később száztíz magyar családot is Szentesről, Csongrád megyéből. Két hullámban, 1788-ban és 1791-ben szlovákok költöznek a birtokra Párdányból, Gabriel Butler földesúr uradalmáról, majd 1793-ban bolgárok a vingi és felső-besenyőfalvai nagybirtokról. A lakosság betelepítése folytatódik a földesúr legidősebb fia, János vezetése alatt is. A 19. század elején, 1801-ben és 1802-ben érkeznek az első német betelepülők a faluba. A falu különböző nemzetiségek, vallások és kultúrák konglomerációja lett, nagy sebességgel terjeszkedett és fejlődött.

Ahogy betelepültek a különböző nemzetiségű családok, úgy költöztek el az ő-

lakos helyiek Écskából. A feudális viszonyok bevezetésével elégedetlen helyi szerbek már 1783-ban és 1784-ben elhagyják a falut. A földesúr jövetelével a falu lakosai többé nem „szabadok”. Nem használhatják ingyen a földet, nem vághatják ki az erdőt, nádat és cserjét, nem legeltethették a marháikat, nem vadászhatnak és horgászhatnak. A földesúr egy rendeletet adott ki, amelynek megfelelően a falu minden lakójának évente húsz napot kellett robotolnia a földjén és az éves hozamának tized részét le kellett adnia. Hogy az új jobbágyság helyzete még rosszabb legyen, a Bánság ez évi gabonatermését megtámadta egy végelláthatatlan sáskajárás. A feudális viszonyt a faluban és az egész birtokon bevezették. Ez az őslakosok méltatlankodását váltotta ki. A szerbek Cséntába költöznek, Dél-Bánság egy részét népesítették be, a katonai határ területén. A mai napig a helyiek között a falu egyik utcája az Écskai utca nevet viseli. A százhusz ház közül hirtelen a fele kiürült. A faluban egyszerűen csak a román lakosság maradt.

Ahogy jöttek, úgy kevesebb, mint egy évtizeden belül az écskai szlovákok is elhagyták a falut a jobb életfeltételek reményében. Így 1801-ben az Écskába nemrégiben betelepülő párdányi szlovákok a földesúrral folytatott sikertelen tárgyalások után összeköltözték a holmijukat és papjukkal, valamint tanítójukkal elköltöztek Antalfalvába (Kovačica) és Udvarba (Idvor). A faluban ismét üres házak állnak, de mindezek ellenére a falu mégis minden nap sikeresen fejlődik.

Az emberek jöttek és mentek, de a falu és a birtok egyre csak terjeszkedett és fejlődött. A falu lakossága már 1791-ben meghaladta az 1500 főt. Azt hogy akkoriban, mint falu, mennyire volt nagy, jól bizonyítja az a tény, hogy abban az időben

Nagybecskerekken 5500 lakos élt. A falu már akkor a nemzetiségek és a vallások egyvelege volt. Románok, szerbek – pravoszlávok/görögkeletiek; bolgárok, magyarok, németek – római katolikusok; szlovákok – reformátusok éltek a faluban. Mindannyian úgy éltek itt együtt, hogy a saját, valamint a birtok felvirágoztatása érdekében dolgoztak. A házak egyszerű tervek alapján épültek, a faluban pedig sorba rendezett utcák voltak. A házak szabályos sorokba voltak fűzve a háztelek szélességű oromzattal az utca felé fordítva, tömésfalból épültek, sárral fedték be, tetőzetét náddal borították. Mindegyikben volt egy elülső szoba, melynek oromzata az utca felé nézett két ablakkal, valamint konyha, hátsó helyiség, lépcső a padlásra és fészter. A tető egy része a ház teljes hosszában húzódó folyosót is lefedte (úgynevezett 'kok', vagy mai kifejezéssel 'gang', illetve tornác). Később felhagytak ezzel a terézianus stílusú házépítéssel, és áttértek a jozefiánus stílusra: kis szobával, konyhával, két helyiséggel és ugyanazon tető alatt lévő istállóval. Fa kerítés választotta el a kert elülső részét (körülbelül az istállótól vagy óltól, a háztelek teljes szélességében) a gazdasági udvartól (kerttel és konyhakerttel a tanyán belül). Az újonnan épített házak fala rakott falként épült, agyag és szalma keverékéből, a tető pedig nádból készült. A falak fehérre voltak lefestve, a padló pedig feloldott agyagból volt öntve, hogy megakadályozzák a por keletkezését. Az utcai szobát csak ünnepnapokon és fontos családi ünnepekkor használták. Egyébként az egész család a hátsó szobában tartózkodott, amelyből kis ajtó vezetett az istállóba és az ólba. A legidősebb fiúk gyakran az istállóban aludtak a lovaknál, vagy a gangon volt az ágyuk, a legidősebb lányok pedig a szarvasmarhák között.

A bútorok a következők voltak: egyszerű ágyak, asztal, ruhásláda és fa székek, amelyeket maguk készítettek és színesre festettek. A szalmazsák ágy, takaró, párna és pokróc fonott kenderből volt szöve. Kukoricaszár leveleivel töltött zsákon aludtak, a párnák pedig libatollal voltak megtöltve. A falusiak a nyári meleg napokon 5-6 hónapig meztelül jártak, az ünneplő ruhát pedig

csak misére, vagy családi ünnepre vették fel.

A jólét, a siker és a gazdagság mellett az életnek volt szomorú oldala is. Hosszú betegség után, hatvanhat éves korában meghalt Écska birtokalapítója, Lázár Lukács. Három hónappal később elhunyt felesége, Szibilla is. A végrendelet alapján a birtok új tulajdonosa az örökhagyó legidősebb fia, Lázár János lett. *Folytatjuk*

Felhívás téglajegyek vásárlására

2010. szeptember 1-én Szamosújváron elkezdődött a *Mezőségi Kemény Zsigmond Szórványoktatási Központ* felépítése és október 9-én megtörtént a hivatalos alapkövetel.

A szamosújvári és a mezőségi magyar közösség anyanyelvi és nemzeti önazonosságának megőrzéséhez jelentősen hozzájárulhat egy igényes, reprezentatív oktatási intézmény.

Azzal a kéréssel fordulunk Önökhöz, hogy téglajegyek vásárlásával támogassák ennek az épületnek a felépítését.

Mit biztosítunk a téglajegyvet vásárló támogatóinknak?

- Az iskola honlapján és levelezőlistáján feltüntetjük támogatóink nevét és a felajánlott segítséget
- Az építkezésről folyamatosan írásos és fényképes dokumentációt készítünk, amelyet könyv formájában is megjelentetünk az iskola elkészülésekor és az iskola alapító okiratához csatoljuk a támogatók névsorát
- Az épületben emléktáblán örökítjük meg azok nevét, akik nélkül a beruházás nem jöhetett volna létre.

A téglajegyek címei:

- Egyszerű téglajegy

10 RON, 1000 HUN., 5 EUR;

- Bronz téglajegy
50 RON, 5000 HUF, 15 EUR;
- Ezüst téglajegy
100 RON, 10 000 HUF, 25 EUR;
- Arany téglajegy
1000 RON, 100 000 HUF, 250 EUR;
- Gyémánt téglajegy
10 000 RON, 1 MILLIÓ HUF, 2500 EUR.

Számlavezető pénztintézet: Fundatia Culturala Téka BRD – GHERLA; 405300 Gherla, str. Clujului 7/A, Jud. Cluj Swift kód: BRDEROBU

Számlaszám:
RO90BRDE130SV07012171300-
RON
RO13BRDE130SV06399801300-
EUR
RO45BRDE130SV39908781300-
HUF
Információ: teka@teka.ro, www.teka.ro
tel. 0264243198; 0723575099,
0723575124

Mezőségi Kereszt Szülő Program
Téka Szórványkollégium –
Szamosújvár
Téka honlapcsoport:

www.tovidek.ro; www.mezoseg.com.ro
www.szorvanykollegiumok.ro

Kovács Bálint

Az irodalom és vallás kulturális közvetítő szerepe az erdélyi örmények integrációja során a 18. században

(doktori értekezés összefoglalója – 2., befejező rész)

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba

A disszertáció aktualitását a historiográfia alapozva az alábbi módon fogalmazhatjuk meg:

1.) A Kelet-Közép-Európai örményekről (erdélyi, galíciai örmények) kiváló monográfiák születtek, különösen az egyház és a társadalomtörténet oldaláról, azonban az irodalomtörténetről keveset írtak. A lengyelországi örmények irodalmáról rendelkezésre áll egy örmény nyelvű monográfia, amelyet dolgozatunkban is jól lehetett alkalmazni az irodalmi kapcsolatok és párhuzamok tekintetében.¹ A kárpát-medencei örmény irodalomról több tanulmány is született, azonban mindegyik súlypontja a 19–20. század, főleg az „Armenia“ folyóirat és az armenizmus ideológiája.² Az erdélyi örmények 18. századi irodalomtörténeti kérdéseinek elemző bemutatására a jelen dolgozatban történik az első próbálkozás.

2.) A kelet-közép-európai örmények tekintetében még semmilyen komparatiztikus munka nem született a szentisztelet tekintetében. (Sem a ga-

¹ Barsefjan, Bella: Lehahayowt'yan mšakowt'ayin kyank'ē ev grakanowt'yowim XIV-XIX darerowm. Jereván, 1992.

² Bagi- Gevorgjan Eva: Hay-Howngarakan grakan aňjowt'yownnerō ev „Armenia“ Amsagirō. Jereván, 1979; Szimonján, Anahit: A magyarországi örmény sajtó XIX-XX. századi története. Budapest, 1996.

líciai, sem az erdélyi örmények esetében). Ebben a tekintetben szintén az itteni munkánk az első próbálkozás a források összegyűjtésére és kritikai feldolgozására.

3.) Modern elméleteket – mint pl. a kultúrtranszfer elmélete – monográfia szintjén még egyáltalán nem alkalmaztak a közép-kelet európai örmények történetére, jóllehet a nemzetközi érdeklődés sokkal inkább ilyen irányú kutatásokat vár el ma már a kutatótól, mintsem a pozitívista jellegű aprólékos adatgyűjtést. Ebben a tekintetben szintén jelen disszertáció az első próbálkozás.

II. A követett módszertan

„a közeg“

A disszertáció fogalmi közegét áthatja a „diaszpóra“ (örményül: *Sp'yuř-k'*. *Sp'yuř-k'*) és a „kolónia“ (örményül:

gatt'avajr vagy. *gatt'ojax*) fogalmak használata, amelyeknek jelentős módszertani összefüggésük is van. Az örmény történettudományban az örmény népi történet megelődően a „kolónia“ fogalmának a használata volt elsősorban a használatos, ezt követően a diaszpóra fogalma került előtérbe. Emellett a transznacionális történetírás – az örményektől függetlenül – a diaszpóra fogalmát gyakran használja, ma már úgy beszélhetünk a diaszpórakutatásról mint önálló diszciplínáról. A diaszpóra az emberek olyan csoportját jelenti, akik hazájuktól elkülönülve élnek. Khacig Tölölyan definíciójának segítségével, a diaszpóra 7 ismertetőjegye alapján dolgozatunkban megvizsgáltuk, hogy az erdélyi örményekre alkalmazható-e a diaszpóra mint fogalom a 17-19. század során.

„a hatások“

Az irodalom és szentisztelet közvetítő szerepének vizsgálatánál az irodalom és egyháztörténet mellett a kultúrtudományok (Kulturwissenschaften) körében kialakított „kultúrtranszfer“ kutatásoknak jut a legkiemelkedőbb szerep. (A nyugati szakirodalomban használatos „Kulturtransfer“ vagy „cultural transfer“ terminusnak a magyar szakirodalomban önálló magyar nyelvű megfelelője még nincs, így itt a kultúrtranszfer megjelölést alkalmaztuk.) A kultúrtranszfer gyakorlatilag a párizsi Michael Espagne és Michael Werner kutatásai alapján a francia „histoire croisée“ iskola eredményeiből vezethető le, amelynek vizsgálódási pontja a transznacionális történelem. A kultúrtranszfer terminusz segítségével a több nemzet által használt kulturális

térről úgy értekeznek, hogy annak közös elemeit konfrontáció nélkül összehasonlítják. A kultúrtranszfer fontos eleme a kultúrák közötti interakció, amely egyfajta belső átalakulásban fejeződik ki. A kultúrtranszfer segítségével bilaterális irodalomtörténet is írható, mivel nem csak egy társadalmi szférára korlátozódik a kultúrtranszfer módszertana, hanem a dolgok, a személyek mozgásai, az anyagi kultúra vagy ugyanúgy a szimbólumok rendszerének a vizsgálata is beletartozik. A kultúrtranszfernek tulajdonképpen két alapvető dimenziója van:

a.) Az emberek mozgása, az anyagi javak, koncepciók, kulturális jelenszerek mozgásának vizsgálata egy térben; egymástól elkülöníthető kultúrák egymás közötti interakciójának vizsgálata.

b.) A kiinduló és recepcióskultúrák közötti kapcsolatnak a vizsgálata.

A disszertáció a kettő közül az első problémakör kérdéseit vizsgálja: a materiális értékek (könyvek, kéziratok, irodalomtörténeti adatok) és a népi vallásosság elemeit veszi vizsgálat alá, amelyek az emberek helyváltoztatásának következtében alakultak ki. Micheal Giesecke ennél tovább megy, különösen a könyvek és kéziratok – mint kulturális értékek – vizsgálatának tekintetében és a kommunikáció három fokát különbözteti meg: (1) a kapcsolatfelvétel és az információcsere, amelyik a (2) az interakcióban fejeződik ki. A (3.) fokon az együttműködés, a kooperáció valósul meg, amelyik a kulturális értékek változásához vezet.

Az örmények Kelet-Közép Európa-pába való integrálódásának vizsgálatánál a közös és normatív keresz-

tény kultúrát kell megjelölni, amely mind az örményeknél, mind a befogadó területek népeinél normatív jellegű volt. A kultúrtranszferrel összefüggően azonban fontosak a kulturális tér – kultúrrégió fogalmai, Erdély, Galícia, a Kárpát-medence vonatkozásában, amelyekkel együtt megjelenik a sajátos kulturális identitás. Az Erdélybe betelepülő örményeknek fel kellett-e adni a kulturális identitás elemeit, vagy megtarthatták azokat?

A kultúrtudományok modern értelmezésével párhuzamosan a vallástudományok modern értelemben vett használatára kerül sor a dolgozatban. Az utóbbi évtizedekben a vallástörténet új értelmet kapott, már nem a klasszikus értelemben vett egyházi hierarchia, az egyházi közösségek, a reformmozgalmak történetének vizsgálata áll a középpontban, sokkal inkább a szociális- és mentalitástörténeti kérdések megválaszolása, az ezekre való összpontosítás, amely során kidomborodik a vallásnak, mint az identitás támaszának a funkciója. Ez különösen érvényes az örmények kárpát-medencei történetére. Ebben a modellben helyeztük el a hagiográfiát, a szentiszteletet. A szentek alakjai, a róluik szóló legendák, ereklyéik tisztelete, az ennek következtében megjelenő társadalmi cselekvések mindig hordoztak ideológiai mondanivalót, amelyek a különböző kulturális térben másképp hatottak, alakultak.

A dolgozat az örmény nép, az örmény kultúra egy sajátos szegmensét veti vizsgálat alá, amely által így a keleti kereszténység tudománya, a „Christlicher Orient” – „Oriens Christianus” – „Christianskij Vostok” és az armenológia vagyis az örmény nép

kultúrájának tudományos értékű vizsgálata valósul meg. A két tudományág egymással társtudományi illetve segédtudományi viszonyban van.

III. Az új eredmények

A disszertáció szerkezetileg 3 részre oszlik. Az I. részben az általános historiográfiai, módszertani részek illetve a történeti környezet (egyházi uniók közép-Európában, örmény egyházi uniók, Erdély története a 18. században, illetve örmények a Kárpát-medencében) bemutatása szerepel. Új eredmények már ebben a fejezetben is kaptak helyet, az örmények Kárpát-medencei történetével kapcsolatban. A források feldolgozására a bemutatott módszertan segítségével a dolgozat II. és III. fejezete vállalkozott.

A disszertáció II. fejezetében az *irodalomtörténeti adatok* összevetése kapott helyett (Transfer in der Literatur). Az irodalomtörténeti problémák alapkérdése esetünkben az, hogy az örmények irodalma Erdélyben jól reprezentált volt-e? Amennyiben magukkal hozták irodalmi kreativitásukat és értékeiket, úgy azok milyen tartalmat hordoztak Erdélyben?

(a) Mindenekelőtt a közép-kelet európai örmény kéziratok tartalmi átalakulásának vizsgálata kapott helyet a katolikus unió előtt és után. A téma nagy, a vonatkozó kéziratok százai állnak a kutató rendelkezésre, amelyek közül kiemelve néhányat a Matenadaranból és Erdélyből megállapíthattuk a következőket:

A katolikus egyházzal kötött uniók előtt (ekkor Erdélyben nem voltak jelentős számban örmények, hanem őseik valahol Moldva, Galícia és a Krím

területén éltek apostoli örményekként) egyértelműen egy bilaterális kulturális transzfer valósult meg:

- az örmények magukkal hozták közép-kelet Európába kulturális értékeiket: a legmagasabb fokú középkori örmény irodalom és tudományosság kapott helyet a közép-kelet európai örmény scriptóriumokban.

Ehhez megvizsgáltuk az örmény tudományosság 3 szegmensét: a történetírást, a teológiát és az örmény jogi gondolkodást. Mindhárom tudományág a közép-kelet európai scriptóriumokban igen gazdag mértékben jelen volt.

- Az európai, nyugat európai filozófia, kultúra, teológiai gondolkodás megjelent az örmény közösségekben részben az antik szerzők recepciója révén, részben a katolikus művek, katolikus teológiával való vitatkozás révén.

Ennek bemutatásához főleg Arisztotelész műveinek a kelet-közép európai scriptóriumokban megvalósult örmény nyelvű recepciója szolgáltatott adatokkal.

A katolikus egyházzal történt uniót követően (az örmények Erdélyben gyakorlatilag rögtön a letelepedés után uniáltak) a művelődés szerkezete átalakult: a közép-kelet európai örmény kéziratokban többé már nem találunk – vagy csak igen elvétve – a középkori örmény tudományosságra, kultúrára utaló nyomokat, a katolikus teológiai gondolkodás egyöntetű megjelenése, a katolikus népi vallásosság irodalma illetve az egyházi liturgiához használatos szövegek kapnak mindössze helyet. Ennek illusztrálására a „*Makula nélkül való tükör*” Csíkszépvízen található örmény betűs átirata, illetve a Vatikáni Könyvtár (Bibliotheca Apostolica Vaticana)

erzsébetvárosi kézíratai szolgálták bizonyítékkul.

(b) Az irodalomtörténeti kérdések másikkal szemben az irodalmi szövegek, esetünkben a drámai irodalom vizsgálata. Az iskoladrámák 16. századtól a Kárpát-medencében különösen jelentősek voltak. Amennyiben az örmények irodalmi értékeiket a Kárpát-medencébe magukkal hozták, úgy feltételezhetően ez az iskoladráma tradícióban is helyet kellett, hogy kapjon. Ez meg is történt, örmény tematikájú iskoladrámákról (örményül: *dprat'atron*) a Kárpát-medence különböző pontjain van tudomásunk (*Tigranes Armenorum Rex* - Nyitra, 1726; *Joannes Armeniae Rex, deinde Asceta* – Buda, 1730; Beszterce, 1735; valamint *Leonis Armenias infelix vitae exitus* – Pest, 1788). A kérdéskör elemzéséhez párhuzamot vontunk a Galíciában szintén koraujkorban megvalósuló örmény nyelvű iskoladráma tradícióval.

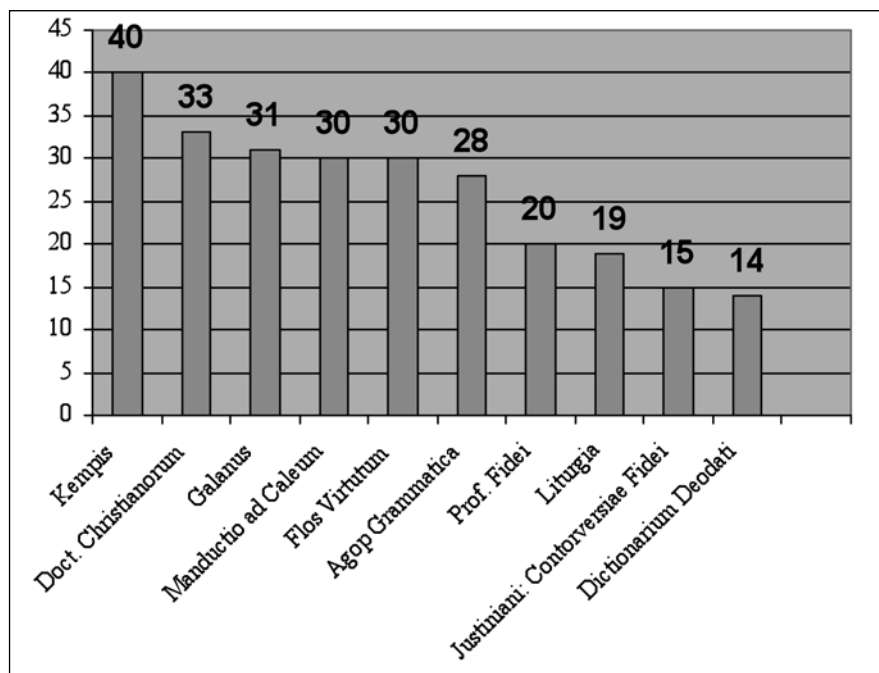
(c) Egészen sajátos kincse a kelet-közép európai művelődéstörténetnek az erdélyi örmény plébániai könyvtárak állománya. A disszertációban nem a teljes könyvtári állomány, hanem az örmény nyelvű régi nyomtatványok vizsgálata szerepel, amely a kultúrtranszfer módszertanában „az emberek mozgásában bekövetkező anyagi javaknak a mozgása”-ként jelenik meg. Levéltári források alapján az örmény könyvgyűjtemények első említéseit elemeztük, majd számba vettük a korabeli nyomdahelyeket: Amszterdam, Velence, Konstantinápoly, Róma – az itt működő örmény nyomdából kerültek elő legnagyobb számban 18. századi régi örmény nyomtatványok Erdélyben. Ehhez a példákat a szamosújvári örmény könyvtár állománya alapján soroltuk fel.

Ezt követően feltettük a kérdést, hogy az erdélyi örmény könyvkultúra mennyivel volt összhangban a korabeli örmény diaszpórák olvasáskultúrájával, voltak-e különbségek, vagy sokkal inkább hasonlóságok? A kérdés tisztázásához több mint 50 könyvkérvenyt elemeztünk a Sacra Congregatio de Protaganda Fide történeti levéltárából: Naxjewántól Szamosújvárig ör-

mény katolikus misszionáriusok küldték be kérvényeiket a Misszióskongregációnak, amelyben kifejezték igényeiket, hogy melyik nyomtatványból mennyi szükséges az egyes missziós állomásokon. Az elemzés alapján megállapítottuk, hogy melyik könyvek, művek szerzők voltak általában a legnépszerűbbek az örmény missziókban:

„TOP 10”

A legnépszerűbb örmény kötetek az európai és ázsiai missziós állomásokon a 17. század végén – 18. század elején

Ezt követően megvizsgáltuk azt, hogy ezek megtalálhatóak-e Erdélyben? Mivel mindegyik kötet, szerző az erdélyi örmények könyvhatakekban kimutatható, egyes esetekben több pél-

dányban, így megállapítottuk, hogy a Misszióskongregáció régi nyomtatványai alapján Erdélyben is azok az irodalmi értékek voltak fontosak az örményeknek mint amelyek népszerű-

ek, olvasottak voltak más örmény diaszpórákban.

A megállapítás után sorra vettük az egyes szerzőket és műveket: elemeztük létrejöttük, kiadásuk körülményeit és azt, hogy erdélyi hatásuk mennyiben jelentette az örmény irodalom recepcióját. Kultúrtörténeti érdekességként többek között a világ első nyomtatott Bibliájának erdélyi (szamosújvári és gyergyószentmiklósi) jelenlétét sikerült rekonstruálni. A kéziratos örmény szótárak erdélyi és galíciai előfordulásai az örmény lexikográfiai kelet-közép európai megjelenésének értékes bizonyítékai.

A Micheal Giesecke által megfogalmazott kultúrtranszfer három lépcsőfoka kimutatható a kárpát-medencei örmények irodalmtörténeti értékeinek vizsgálata alapján:

(1) a kapcsolatfelvétel és az információcseré, amelyik a az örmény könyvállományban a kéziratokban fejeződik ki: az örmény könyvállományt nem a Kárpát-medencében, nem közép-kelet Európában nyomtatták, azonban az örmény migrációval, az örmény kulturális kapcsolatok (Armenisches-Netzwerk; örmény-hálózat) segítségével eljutottak a Kárpát-medencébe.

(2) az interakció főleg az kéziratok tartalmi változásán keresztül elemezhető: a két kultúra egymásra hatott és együtt alakult.

(3.) az együttműködés, a kooperáció a könyvállomány vizsgálatánál mutatható ki, hisz az örmény nyelvű könyvállomány csak része a kárpát-medencei örmény művelődésnek: igen gazdag magyar, német, olasz, latin nyelvű irodalom gyűlt össze az örmény könyvtárakban. Ugyanez jellemző a Kárpát-medencei örmény tematikájú iskoladramákra is: az

örmény tematika megjelenik az egyházi iskoladramákban, ugyanakkor nem került még elő arra vonatkozó adat, hogy az örmény nyelvű iskoladramák az örmény kolóniák iskoláiban létrejöttek-e?

A disszertáció III. Fejezetében a népi vallásosság egyik szegmensének: a **szentiszteletnek** az elemző bemutatása kapott helyet.

Ennek során mindenekelőtt azt vizsgáltuk, hogy a közép-európai katolikus és örmény apostoli egyház szentiszteleti dogmák, szokások között vannak-e különbségek, ha igen, akkor hol találhatók. „Egy darab Örményország – Európa talaján” – fejtette ki.

Ennél azonban sokkal részletesebben és árnyaltabban lehetett kifejteni az erdélyi örmények szentiszteletét, ahol interakciók, kooperációk valósultak meg.

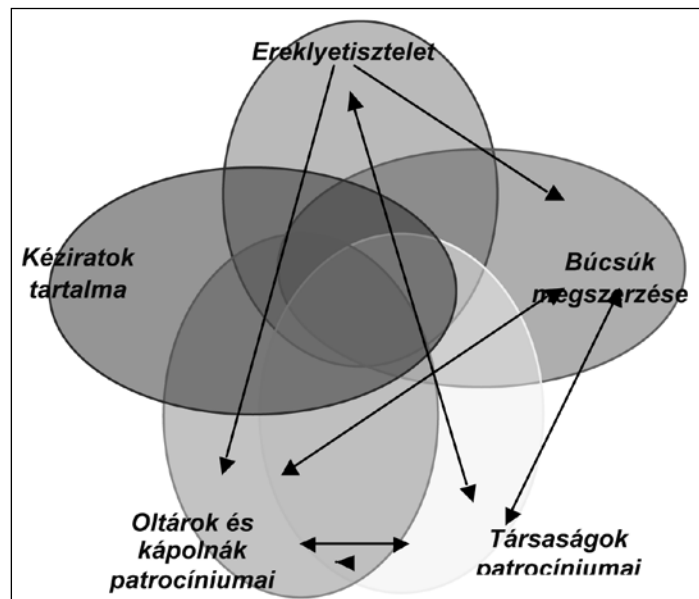
A forrásokat sorra véve az erdélyi örmény kolóniákban a szentisztelet négy rétegét különböztettük meg:

1. ereklyetisztelet
2. patrocíniumok
  - a) társaságok patrocíniumai
  - b) kápolna- és oltárpátrocíniumok
3. búcsúk megszerzése
4. örmény kéziratokból rekonstruálható szentiszteleti normák.

Grafikonon ábrázoltuk az egyes szentiszteleti rétegek egymáshoz való viszonyát. Egészen egyértelmű, hogy az egyes rétegek egymással szoros kapcsolatban álltak, számunkra az az érdekes, hogy az 5 réteg melyik szentek esetében fedi egymást, ugyanis azok a szentek voltak az erdélyi örmények közösségeiben általános módon tisztelve. Ezek a szentek: Szűz Mária, Világosító Szent Gergely, Szent István első vértanú, Szent Anna (Joachimmal és a Szent Családdal), Szent Kereszt. Emellett,

részben megfigyelhető Erdélyben az örmény apostoli egyházban nagy népszerűségnek örvendő Bertalan és Tádé apostolok valamint Szurb Gajane és Hripszime tisztelete.

A grafikon alapján a kultúrtranszfer a szenttisztelet esetében egyértelműen rekonstruálható és egy bilaterális transzferként jeleníthető meg:

- Az örmények magukkal hozták a Kárpát-medencébe saját szentkultuszukat. Világosító Szent Gergely, Szent Tádé, Bertalan Hripszime és Gajane egyértelműen ezt mutatják, tiszteletük az örmény tudattal hozható összefüggésbe.
- Ugyanakkor ezeket az örmény szenttiszteleti hagyományokat integrálták a katolikus modellbe: A szenttiszteleti rétegek a katolikus gyakorlat alapján kötőd-

tek egymáshoz. (Az örmény apostoli egyházban például búcsúkat nem lehet szerezni és az ereklyetisztelet sem kötődik a társaságok patrocíniumaihoz.)

Ezt követően az egyes szenteket külön külön vizsgáltuk meg, választ keresve arra, hogy alakjuk mennyiben jelentette az örmény hagyományok továbbélését Erdélyben, vagy sokkal inkább a katolikus hagyományok integrálódása követhető nyomon? A régió sajátosságát is jelentő „barokk szentek”, amelyek sokszor a Habsburg-udvarhoz való hűséget is jelentették gyakorlatilag alig mutathatóak ki az erdélyi örmények körében. Ezzel szemben az örményeket krisztianizáló Világosító Szent Gergely tisztelete mind az 5 rétegben, valamennyi örmény kolóniában kimutatható:

A dolgozatban ábrázolni próbáltuk, hogy az integráció során az erdélyi örmények milyen módon jelentették meg kulturális értékeiket. A migrációra kényszerült örmény népcsoport a befogadó országban, illetve kultúrtérben nem adta fel kulturális önazonosságát, azonban az egyházi uniót követően mind az irodalmi, mind a vallási értékek tekintetében kompromisszumokat kel-

lett kötnie, amely bizonyos esetekben a kulturális értékek elszegényedéséhez vezetett. Irodalmuk jól reprezentált volt, de ez egyértelműen csak az uniót megelőző időszakban ábrázolható. Az uni-

ót követően az irodalom és a szenttisztelet vizsgálatok az örmény kulturális értékek megőrzése csak a katolikus modell és a katolikus értékek integrálásával volt lehetséges.

Közlemény

Az Országos Választási Bizottság 662/2010. (XI. 15.) OVB határozatával kitzúzte a területi és országos kisebbségi önkormányzati képviselők általános választását **2011. január 9.** (vasárnap) napra.

A választáson választó és válaszható, aki működő települési kisebbségi önkormányzat tagja (elektor).

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület az OVB határozat szerint listaállításra jogosult szervezet úgy a fővárosi, mint az országos testület választására. A listát 2010. december 14. napjáig kell bejelentenie az Országos Választási Bizottságnál.

Az elektor csak azon a településen szavazhat, ahol a települési kisebbségi önkormányzat tagja.

A szavazás a helyi választási bizottság által kijelölt helyiségben történik, 6.00 órától 19.00 óráig.

Kérjük az EÖGYKE mind a 44 elektorát, hogy mind a területi, mind az országos kisebbségi önkormányzati választáson az *EÖGYKE listájára* adják le szavazataikat.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
dr. Issekutz Sarolta elnök

Részlet az Apostoli Kormányzó, a gyulafehérvári róm. kat. Érsek, Msgr. Jakubinyi György leveléből

„Dr. Issekutz Sarolta
EÖGYKE elnöke

Gyulafehérvár, 2010. november 2.

Tisztelt Elnök Asszony!

...Köszönöm az alaposan bővített és javított *Gudenus* genealógiát. Nagyszerű történelmi segédeszköz az örménymagyarok kutatásában. Köszönöm, hogy most már Ebesfalvy Bogdánffy Boldog Szilárd vértanú püspök is elfoglalta méltó helyét a könyvben. Örvendhetünk, hogy most már magyarörményeknek is van Védőszentje! Ugyanakkor nagy megtiszteltetés, hogy a tíz romániai egyházmegye által 1990-ben beindított 14 szentté avatási perből az első – a magyarörmény – elérte a boldoggá avatást. Máris indul a folytatása: a szentté avatási per, amelyhez most már imameghallgatás is kell. Ez abban áll, hogy a jó Isten meggyógyít egy beteget a Boldog vértanú közbenjárásra, és ezt a gyógyulást az orvostudomány nem tudja megmagyarázni, vagyis csoda.

ISTEN áldása kísérje Elnök Asszony életét, munkáját az EÖGYKE tagjaival!

Tisztelettel és szeretettel

Jakubinyi György érsek
örmény apostoli kormányzó”

Kányádi Sándor

Csendes pohárköszöntő újév reggelén

Nem kívánok senkinek se
különösebben nagy dolgot.
Mindenki, amennyire tud,
legyen boldog.

Érje el, ki mit szeretne,
s ha elérte, többre vágyjon,
s megint többre. Tiszta szívből
ezt kívánom.

Szaporodjon ez az ország
Emberségbe, hűtbe, kedvbe,
s ki honnan jött, soha soha
ne feledje.

Mert míg megtudod, ki vagy,
miért vagy,
vissza nem fognak a kátyúk...
A többit majd apródonként
megcsináljuk.

Végül pedig azt kívánom,
legyen béke.
Gyönyörködjünk még sokáig
a lehulló hópihébe!

1956

Fővárosi Örmény Klub

2010. december 16. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Csontváry terem

Szent Karácsony ünnepén

Ünnepi műsor:

I. rész

Vörösváry Márton: *Micimackó* kantáta (részletek)
Közreműködik: a Benkő István Református Általános Iskola és Gimnázium (Újpest) kicsinyek kórusa. Szólisták: *Talabér Anna*, *Valeyos Hanga*, *Szakács Lilla* és *Mátyás Dominika* ének, *Németh Kata* fuvola, *Géczy Katalin* gitár, *Vörösváry Márton* hegedű és *Vörösváry Ibolya* brácsa.

Karvezető: *Zakarné Szarka Zsuzsa*

dr. Issekutz Sarolta elnök köszöntője és beszámoló az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2010. évi működéséről

Szongott Kristóf díjátadás

Díjazott: *Dr. Puskás Attila*, a Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület elnöke

Közreműködik: *Flórián Antal* színművész, *Vörösváry Márton* (hegedű)

II. rész

A csillagének. Szent László-kori iskoladráma – *Dr. Kilián István* gyűjtése

Előadja: a *Szent Család Plébánia* gyermek színjátszó köre

Rendezte és betanította: *Dr. Kilián Istvánné*

Ének: *Egyháziné Marthy Katalin*

Jelmez: *Wertán Kinga*

Ajándékozás és szíveslátás

Könyvvásár

Rendező: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

Támogató: Budapest Főváros XI. és XII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat Mindenkit szeretettel várunk!

dr. Issekutz Sarolta elnök

Szórványmagyarság Napjának bevezetését kezdeményezik

Legyen a *Szórványmagyarság Napja* jövő évtől minden esztendő február hónapjának utolsó napja Magyarországon – ezt kezdeményezi 26, a külföldi magyarsággal foglalkozó magyarországi civil szervezet, amelyek képviselői pénteken Budapesten tartották a témában tanácskozást. *Csete Örs*, az Apáczai Közalapítvány igazgatója a tanácskozás után közölte: ez a nap a különféle kulturális események, tevékenységek, szakmai programok révén a nemzet figyelmét a világban szétszórtságban, szórványban élő magyarokra irányíthatja. Egyúttal azt is javasolják a magyar kormánynak, hogy a magyar uniós elnökség ideje alatt Magyarország kezdeményezze, hogy minden szökőévben – azaz négyévenként – legyen a szökőnap a *Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Napja* az Európai Unióban.

Ez a nap segíthet rávilágítani arra, hogy Európa egyik fontos és feladhatatlan adottsága az a multikulturalitás, amelyet a területén élő nemzetek, nemzetiségek és etnikai csoportok gazdagítanak. A szökőnap egyúttal azt is szimbolizálja, hogy ezek a közösségek jelentik azt a többletet, amely Európát a kulturális sokszínűség kontinensévé teszi – mutatott rá Csete Örs.

Kiemelte: Európa a kisebbségek kontinense. Kutatások adatai szerint Európában összesen hozzávetőleg 105 millió ember tartozik valamelyik nemzetiségi, etnikai kisebbségi csoportba, amely Európa 770 milliós lakosságának 14 százalékát jelenti, azaz minden hetedik európai valamilyen etnikai kisebbség tagja. A magyarság sem kivétel ez alól. Hozzátette: a világ összmagyarságának közel negyede él Ma-

gyarország politikai határain kívül, Dél-Amerikától Kalotaszegig. A határon túli magyarok hetven százaléka ráadásul nem többen, hanem más nemzetekkel keveredve, szétszórtságban, más szóval: szórványban él. Mint kifejtette: a szórványlét automatikus velejárói az elégtelen anyanyelvi infrastruktúra, a hiányos magyar intézményrendszer.

„Szórványban, ahol a magyarság kisebbségben él, nagyon sok ember billeg a magyarnak lenni és a nem magyarnak lenni lét között. Magyarországnak alapvető kötelessége segíteni, hogy ez a billegés a *magyarnak lenni* irányába mozduljon el, ugyanis rajtunk kívül egyetlen országnak sem áll érdekében elősegíteni a szórványmagyarság megmaradását” – fogalmazott Csete Örs, a tanácskozást életre hívó Apáczai Közalapítvány igazgatója.

A konferencián résztvevő 26, a külföldi magyarsággal foglalkozó magyarországi civil szervezet vezetője egyetértett abban, hogy nem szabad lemondani a világ összmagyarságának csaknem húsz százalékát kitevő szórványmagyarságról, ezért a civilek az eddigieknél hangsúlyosabban kívánják felhívni a magyar közvélemény figyelmét a kisebbségben élő külföldi magyarok ügyére. A tanácskozás résztvevői hasznosnak tartanak, ha egyúttal Európa figyelmébe is élénkebben irányulna az európai nemzeti és etnikai kisebbségekre. (MTI, 2010. november 12.)

(Szerkesztői megjegyzés: a 26 szervezet között részt vett a tanácskozáson az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület is, dr. Issekutz Sarolta elnök képviselével.)

Mégis van Örmény Színház!?

A VIII. ARCUSFEST Nemzetiségi Színházi Találkozó idén Szarvason lelt otthonra

Thália papjai-papnői találkoztak a közönséggel és egymással *Gergely László* rendező áldozatos és remek szervező munkájának köszönhetően. *Frigyesi András* Arcusfest programigazgató Raymond Queneau *Stílusgyakorlatok* című művét ajánlotta előadásra a színházaknak. Egy etűd – egy nyelv –, és az eredmény a gyönyörű 14 szólamú harmónia. Ezúttal az örmények sem hiányoztak: *Várady Mária* színésznő és *Nelson Sahakjan* operaéne-

Szöke István, Várady Mária és Nelson Sahakjan

kes *Szöke István* rendező irányításával magas színvonalú jelenetet mutattak be – nagy sikerrel. Talán első ízben hangzott el örmény nyelven az *Orrba-farba*.

A Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat már negyedik éve gondoskodik Örmény Színházi előadásokról.

„...– hát most már mi lesz?” A választ a híres Korbuly Gergelytől idézem: „– Hát az lesz, hogy mast csak falytassa tovább!”

VM

Bányai Elemér

Örmény király – magyar király

1894 őszen tartották Bánffyhyunad környékén az erdélyi hadtest részére a királyi gyakorlatokat. Ófelsége maga is részt vett a gyakorlatokon, melynek tartama alatt Barcsay Domokos országgyűlési képviselőnek volt vendége.

Barcsay Domokos, ki maga is fejedelmi család ivadéka, nagyban készült a király fogadására. Hadd emlékezzék vissza ófelsége a magyar ember vendégszeretetére, gondolta magában, és már hetekkel azelőtt megtette a király fogadására az előkészületeket.

Volt is olyan fogadtatásban és olyan pompában része a királynak, minő csak a régi erdélyi fejedelemség idejében lehetett. Az előkészületek idejében pár

napi időtartamra gyorsan szüksége volt pénzre Barcsay Domokosnak. Találkozik a dúsgazdag Korbuly Bogdánal és megszólítja:

– Kedves apósom, nem tudna nekem pár napra ötvenezer forintot kölcsönözni?

– Nagyon szívesen, de hát voltaképpen mire is kell magának ez a rengeteg pénz?

– A király fogadtatására.

– Úgy? Aztán nem volna elég harmincezer forint? – tudakolá óvatosan a puritán egyszerűségű nábob.

Barcsay Domokos ugyanolyan óvatosan odasúgta:

– Nem lehet, kedves apósom, mert nem az örmény király, hanem a magyar király fog jönni.

Bálintné Kovács Júlia

Tallózás a világhálóról

Arra gondoltam, hogy abból a nagyon gazdag ismeretárból, ami a világhálón fellelhető, ezután egy-egy nagyobb érdeklődésre számot tartó, és főleg örmény vonatkozású írást közölni lehetne-kellene a füzetekben.

Az Erdészeti Lapok 64. évf. 12. füzetében olvashatjuk

Egyesületünknek ismét gyásza van. Ismét kidőlt egy erőteljes tartóoszlopa a magyar erdésztársadalom épületének, s a katasztrófa éppen annak a napnak hajnalán szomorította el szívünket, amidőn évi rendes gyülekezésünkre seregettünk össze. Meg is éreztük ennek a nyomasztó hatását. A hagyományos jókedv letompult, mert úgyszólván mindenik szaktársunk **Eránosz** Antal Jánosban nagyra becsült kollégáján kívül őszinte jó barátját is tisztelte.

Eránosz Antal János 1865-ben, Gyergyószentmiklóson (Csík m.) született. Középiskoláit Brassóban végezte. Főiskolai tanulmányainak elvégzése után (1888) a marosvásárhelyi m. kir. erdőgondnoksághoz került, majd az egri m. kir. Járási erdőgondnokság vezetésével (1894) lett megbízva. Fiatalon került (1898) a kassai kir. erdő felügyelőség szolgálatába, majd a brassói kir. erdő felügyelőséghez (1899) helyezték át, ahol egyfolytában 11 évig működött. 1913-ban a budapesti kir. erdő felügyelőség élére került, s ebben a szolgálati minőségben fejezte be állami szolgálatát, mint miniszteri tanácsos.

1923. május havában nyugalomba vonult ugyan, de egyidejűleg a gr. **Károlyi** György-féle I. számú hitbizomány zár-

gondnoksága által kezelt parádi uradalom központi erdőigazgatói állását foglalta el. A legutóbbi években súlyos kór támadta meg szervezetét, míg végre f. hó 7-én szenvedéseitől megváltotta a halál.

Eránosz Antal János egyike volt azoknak a kiváló szakképzettségű, kristálytisztá jellemű, úri gondolkodású férfiaknak, akik a szakunknak mindenkor csak elismerést és megbecsülést szereztek. Mint a régi idők egyik legjelesebb erdőfelügyelője, egész életét az erdőfenntartásnak, erdővédelemnek, fontos közgazdasági kérdések eredményes megoldásának szentelte, s e mellett úgy az erdészeti körökben, mint általában a társadalmi életben ritka tekintélyre tett szert megnyerő úri modora, a társaságot mindenkor egybefogó képessége révén.

Ő volt a lelke, még súlyos betegsége idején is, a budai hétfői asztaltársaságnak.

December hó 9-én helyeztük el a budai farkasréti temető sírkertjében örök nyugalomra, amely alkalommal egyesületünk nevében **Biró** Zoltán választmányi tag búcsúztatta el, melynek néhány szép gondolatát az alábbiakban örökítjük meg:

„Mint tisztviselőt három, mindnyájunk előtt szent eszme vezetett: a munka, a becsület és a haza. Munkával szerzettél magadnak és sokhelyütt félreismeret szakmádnak becsületet, s becsületet munkával szolgáltad elárvult hazádat. Mint az egyesület választmányi tagja, telve voltál úgyszeretettel, a köz iránti érdeklődéssel és önzetlen

munkakészséggel, s hosszú és érdemes gyakorlati szolgálaton alapuló, mindig megfontolt és higgadt véleményed sok olyan kérdésben mutatta meg a ki vezető, egyedül helyes utat, mely előtt mi tanácstalanul állottunk. Mint ember csupa szív voltál! Gyengéd a gyengékkel és elnyomottakkal, gerinces és önzertes a hatalmasokkal szemben, ízigvérig magyar, lelkes barátja és támogatója minden nemesnek és szépnek, férfi — a szó legnemesebb értelmében. Mint barát: hűséges, ragaszkodó, odaadó, minden áldozatra kész! Azt a kollegiális kapcsolatot, ami a selmeci Alma mater vén diákjait az életben a másutt szokásosnál erősebben fűzi össze, a Te meleg baráti lelked, örökifjú vidám kedélyed az őszinte, mély barátság láncává erősítette. Nem túrted a komor arcot magad körül, s még mikor a fájdalom elgyötört is, nem lettél ideges, tü-

relmetlen barátaiddal szemben, hanem példáját adtad a férfias türésnek s a hétfői összefüggések fehér asztalfőjén fájdalomtól kínzott lelked — mint a sérült gyöngykaplógó legszebb gyöngyeit — ekkor termelte az őszinte jó barátság legszebb virágait.”

1925. december 15.

Körösi Csoma Sándor 1819. nov. végén indult el Enyedről, hogy a magyar nemzet eredetét és régibb történetét kutassa. 1820. jan. 1. hagyta el Bukarestet és máj. 19. Aleppóból több karaván kíséretében, ázsiai ruhába öltözködve tovább utazott; júl. 22. Bagdadba, s okt. 14. Teheránba érkezett, hol a perzsa nyelvet tanulta s némi előmenetelt tett az angol nyelvben. 1821. márcz. 1. örménynek öltözködve tovább utazott, s ápr. 18. érkezett Meshedbe Khorassanba.

Ladó Lajos (1907–1964) Száz éve született Ábel Lövétén

1907. március 4-én született Lövétén Ladó Lajos, akinek élete és írásai mintául szolgáltak Tamási Áron Ábel-regényhősenek képéhez (Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. III. Kh–M. Buk. 1994. 311).

Szülei Ladó Lajos földműves és Silye Julianna háztartásbeli, egyszerű gazdálkodóként éltek mindennapjaikat. Ha a kenyér néha hiányzott is asztalukról, a tré-

fás kedvű édesapának köszönhetően — aki lakodalmi szószólóként, „tréfamesterként” is híres volt a környéken —, a jó kedv, a móka sosem vészett ki a családból és a kicsi Laji szívéből. Szülőfalujában végzett hat elemi osztályt, utána alkalmi munkás lett. Alig volt 16 éves, amikor édesapja elszegődött erdőpásztornak (1923), azaz „vágott tűzifaőrnek” a Hargitára, a

lövetei határba (Tolvajostető, Fehér-patak). Innen jutott el a híre Tamásihoz Kolozsvárra. Hargitafüdrőre igyekvő kirándulók beszéltek róla neki, akik néhány napig a kicsi erdőpásztor vendégszeretét élvezték. Aztán később személyesen is megismerkedtek. Ladó Lajos sokat mesélt Tamásinak hargitai élményeiről „színesen, elevenen, fordulatosan”. Tamási írásra biztatja, „hogy jegyezze fel élete történetét”, próbálja leírni, amit elmesélt.

Ezt katonai szolgálata alatt meg is tette. Katonai szolgálata után visszatért Kolozsvárra, és egy „kalandos” történetekkel teleírt, szürke fedelű, kockás iskolai füzetet adott át Tamási Áronnak. Tamási átböngészte a füzetet, egy-két érdekes kis epizódot kiragadott belőle, s ezeket „aztán átdolgozta, kicsit fűrt, faragott rajtuk, végül is átadta Kuncz Aladárnak, az Erdélyi Helikon akkori szerkesztőjének”. Az alaposan átdolgozott részletek 1931 áprilisában, Tamási néhány meleg kedves ajánló sorával együtt a Helikonban meg is jelent Kicsi erdőőr feljegyzéseiből címmel. Ladó Lajos ekkor 24 éves, és mint kazánfűtő él Kolozsváron. Összesen kilenc kis történet (Hadi szekér, Az első kaland, A csíksomlyói búcsún, A vidra fogása és eladása, Zászló a fahegyiben, Három barát-pap, A miénk, Laji! Esztendőcsere a Hargitán, Jóság) lát ekkor nyomdafestéket. A későbbiekben egy verse (A Hargita alján, in: Székelység 1931–1932. I. csonka évfolyam 1–3. sz. 43. o.) és még egy kalandos története (Borzalmak éjszakája a Hargitában, in

Székelység, III. évf. 22. o.) Kicsi erdőőr feljegyzéseiből címmel Ladó Lajos írásaiból válogatást közölt a 2005-ös Hargita Kalendárium.

Tamási Áron Ábel a *rengetegben* című regényének megjelenése után Ladó Lajos plágiummal vádolta az író, alapvetően, mindannak ellenére, hogy élete

„... Lelkükben gyűjts pici gyertyát sokat. ... s csillantsd elének törékeny játékunkat, a reményt.”

(Részlet Babits Mihály Karácsonyi ének című verséből)

és az általa megírt kis epizódok csakugyan szolgáltattak anyagot Tamásinak a nagy népszerűségnek örvendő regénye megírásához. A regény helyszíne

is kétségtelenül a Tolvajostető és környéke, ahol Ladó erdő pásztoroskodott. Az „út, amelyen a csíkiak Udvarhelyre mennek s az udvarhelyszékiek Csíkba”, a Tolvajos-patak helynév, a Szentkeresztbányán öntött kályha említése stb. mind ezt sugallja. A „plágiumügy” egy ideig felkavarta a kolozsvári író-olvasó társadalom kedélyeit, de aztán elcsendesedett (*Dsida Jenő: Ki lopott? Avagy: Szép Ernő a Hargitán. Pletykák és plágiumvadász Tamási Áron regénye körül.* In: Erdélyi Lapok II. 1938. 77. sz.)

Ladó Lajos 1934–1936 között, Székely Alkalmazottak Lapja cím alatt időszakos újságot is alapított és szerkesztett Kolozsvárt az idegenben kallódó székely munkavállalók érdekében, s ennek egyes íróktól szerzett ismertető szócikkeiből Székely nagyjaink című lexikon-szerű kézikönyvet állított össze 24 székely irodalmi és történelmi személyiség bemutatására.

1964 márciusában halt meg 57 éves korában Kolozsváron, mindenkitől elfeledve.

Mindig öröm számomra, ha valami jót hallok egy-egy magyar emberről. Még nagyobb az örömöm, ha az illető örménymagyar, és ráadásul fiatal. Meskó Zoltán szerintem ebbe a csoportba tartozik, legalább is a neve után azt kell hinnem, hogy az örménymagyarok népes taborába tartozik. A Duna tévében hallottam róla, szeptember 22-én szerda délután, a TÉRKÉP nevet viselő adásban. Élményemet most megosztom a füzetek olvasóival is.

Bálintné Kovács Júlia

Meskó Zoltán diadala az Egyesült Államokban

A Patriots magyar származású játékos, az amerikaifutball-liga „legérdekesebb játékos”

A profi amerikaifutball-ligának magyar származású játékos is van: Meskó Zoltán Temesváron született, magyar nemzetiségű, de német iskolába járt. A román, a magyar és a német nyelv mellett angolul és spanyolul is beszél, így a tekintélyes amerikai lap, a The Wall Street Journal a „bajnokság legérdekesebb” játékosának nevezte. Az 1986-ban született Meskó Zoltán 11 éves koráig élt Temesváron.

Mindig egy nagyon ambiciózus gyermek volt – mesélik róla a nagyszülők, akik ma is Temesváron élnek. Minden lében kanál volt: sízett, úszott, teniszezett, tagja volt egy temesvári német néptáncsoportnak és gyermekként a temesvári német színházban is megcsillogtatta tehetségét. És mindig, mindenben az első akart lenni, már az iskolában is – meséli a nagymama, aki a legapróbb részletekig ismeri „Zolika” napi programját, és mindig pontosan tudja, mikor, hol és hogyan zajlott a legutóbbi meccs. Szoros a kapcsolata a szeretett unokával, annak ellenére, hogy Meskó Zoltán zsúfolt programja és az időeltolódás miatt elég ritkán tudnak telefonon beszélni. A nagyszülők azonban többször is meglátogatták már az Egyesült Államokban, és ilyenkor mindig a meccsre is elmentek.

November 25-én láttam utoljára a Zollikát. Tavaly. Mert voltunk a meccsen, szeptemberben mentünk, nem, októberben, és ott maradtunk hat hétig náluk, hogy nézzük a meccseket, mert akkor még Michiganban játszott – meséli a nagymama, Meskó Erzsébet.

És amikor az első gólt rúgta. Ezt nem tudom elmondani. És amikor a nevét a mikrofonba bemondják, és amikor rúgja a labdát – toldja hozzá Meskó Vilmos.

A nagyszülők temesvári lakásában minden szoba tele van Meskó Zoltán képeivel. Újságcikkek, folyóiratok árulkodnak még arról, hogy a nagymama és a nagytata folyamatosan nyomon követi a sikeres unoka pályáját. Amint egy fontosabb anyag megjelenik az Egyesült Államokban, a gondos édesanya elküldi azt postán

a nagyszülőknek. Akik nevetve mesélik el, milyen hasznosnak bizonyult Bukarestben, az amerikai nagykövetségen az egyik ilyen folyóirat.

Kérdezték a feleségem, mi miért akarunk menni Amerikába? És hát mondta: akarom látni az unokámat, ő ott futballozik és akkor mutatta ezt a kalendáriumot, ahol a képe van a címlapon, a hölgy megnézte, a követségi tiszt, ahogy mondják, és akkor azt mondta, megadom a vízumot, rátette a pecsétet – meséli Meskó Vilmos.

Meskó Zoltán utoljára nyolc éve, 2002-ben járt Temesváron. Amióta a Magyarországon legnagyobb népszerűségnek örvendő Patriots csapatánál játszik, a programja még zsúfoltabb, mint eddig. A nagyszülők azonban máris készülnék egy újabb amerikai útra: jövőre ismét élőben szurkolnak majd az unokájuknak. A televízióban nem láthatják: a temesvári kábelszolgáltatók csomagjaiban nincs benne egyetlen olyan adó sem, amely közvetítené az amerikai meccseket.

Sarzsi

Lukácsy Kristóf méltó módon válaszolt Horvát István történész Az örmény történeti irodalom címen írt tudományos vizsgálódásában tett kihívására: „Vajon ki lesz az a hazába költözött örmények közül az, aki jobb megértés végett – leírja az örmények történetét?” 1859-ben büszkén helyezte a nemzet asztalára, páratlanul nemes életpályája egyik fontosabb magyarhoni armenizmus irodalmi gyümölcsét, a Bécsben megjelent fő művét, a *Historia Armenorum Transsilvaniae*-t. „Látja, Sándor!” – szólta hetykén nem kevés megvetéssel, lenéző, olcsó büszkeséggel – ezért kellene, hogy sarzsit szerezzen

A sikeres focista útját Temesváron még a sportegyetemet végzett nagybácsija egyengette. Amerikában a szülei álltak és állnak mellette mindig, mindenben. A nagybácsinak most sportiskolája van Kanadában. Ilyet szeretne Meskó Zoltán is, aki már két diplomát is szerzett a Michigani Egyetemen: bankigazgatást és sportot tanult, hogy később sikeresen tudja összekapcsolni a kettőt.

Most éppen két súlyosan beteg fiatalnak szenteli kevés szabadidejét: egy leukémiás lányt, valamint egy súlyos balesetet szenvedett, és emiatt a sporttól eltiltott fiatal ember sorsát követi nyomon.

Amikor 13 évvel ezelőtt a szüleivel együtt otthagya Temesvárt, játékaik közül csak a legóját vitte magával. Nagyon kíváncsi volt Amerikára, és most jól érzi magát ott: ezzel megerősítve szüleinek azon meggyőződését, hogy akkor, amikor a zöld kártyát az Amerikai Vízum Lotton megnyerték, az a sors keze volt, hiszen Meskó Zoltán valóban meg tudta valósítani az amerikai álmot.

Laslavíc Tímea

magának. Ilyen tisztési vagy tiszthelyettesi rangfokozatra vágyakozók egyike; másika. Az ilyen rangfokozatot viselő katona, minden „sarzsi” ugráltatta, és minden pillanatban haptákba, vigyázz/állás/-ba vágatta magát: értelmezték a szót. Mai, tágabb értelemben: tisztség, rang, beosztás, rendfokozat, tisztesség is. A régi katonai nyelv német jövevényszava, de a francia eredetű charge ejts: /sarzs/, a mi esetünkben ’tiszttség’. Ugyan, mai szóhasználatban azért nincs, mert van: mint hogy prémiumosztáskor ne a sarzsit nézzük, hanem a teljesítményt, vagy egy nőnek a kosztümje legyen testhezálló, ne pedig a sarzsi.

Ugyan már példázódtunk Gál Péter Józseftől Lukácsy Kristófról, de még hadd tegyük hozzá, hogy egyénisége és életvitel is példázza a jó értelemben vett sarzsit. 1804. március 30-án született a Szolnok-Doboka megyei Bethlenben. Középiszkolai- és felsőbb bölcséleti tanulmányait Szamosújvárt és Gyulafehérvárott végezte, azután teológiát tanult a bécsi egyetemen. A császárvárosban szentelték fel örmény rítusú pappá 1826-ban. A hazai örménység egyik lelkipásztoraként 1837-ig Szamosújvárott segédlelkészként működött. Utána 1853-ig volt a gyulafehérvári püspöki „papneveldében” tanár. Visztautasította a Bach-korszak zsarnoki és a neki felkinált örmény püspöki kinevezést! A szemináriumi éveket követően, szintén a nagy fejedelmek városában, gimnáziumi igazgatóként szolgálta a nemzet ifjúságát. 1856-ban visszakerült Szamos-parti városába. Plébános és egyszersmind kerületi esperes lett. Szabadidejében előszeretettel és célzattal olvasta a latin klasszikusokat, s a magyaron és latinon kívül még hét nyelven (örmény, német, román, olasz, francia, angol, görög) írt, és majdnem mindegyiket beszélte. 1861-ben 40 000 Ft-os adományával életre hívta a szamosújvári örmény fiúárvaházat. Ugyanott tizenötévig díjtalanul látta el a gimnázium-igazgatói tisztét! A jeles irodalmi alkotásai, amelyekkel gazdagította népe és Európa kulturáját: *Adalékok az erdélyi örmények történetéhez* (Kolozsvár, 1867), *A magyarok ősei, hajdankori nevei és lakhelyei* (Kolozsvár, 1870), *Világosító Szent Gergely élete*. Az örmény-magyar-latin szótára kéziratban maradt. A magyarok ősei, hajdankori nevei és lakhelyei című munkáját a Magyar Tudományos Akadémia elismeréssel jutalmazta.

Csodálatos, ihlettől áthatott és a nagy-szerű méltóság fogalmába illő, amivel tar-

tozunk alkotó múltunkat idézni honfitársaink, de különösen gyermekeink, unokáink előtt. Nem tagadhatjuk el, tovább nem is titkoljuk, hogy nem idézhettük történelmünket, nemzeti hőseinket, tetteiket, emléket népek, országnak és hazának, amelyből táplálkozhatott volna kialakuló életük, életképük, gondolataik. Idézni úgy, ahogyan azt kötelességünk is! Szívesen utaltuk a mese és a tréfa (sokszor ízetlen!) világába vitézeinket. Sorolhatnánk végeláthatatlan hosszú sorban ebbéli mulasztásainkat. De a más nép, idegen hőseit tisztelni kényszerítettek. Hát nem igaz? Az erény egyike az engedelmesség. A mi engedelmisségünk titka pedig a hűség!

Indiában egy háború alkalmával egy elefánt vitte a királyi zászlót. Az ütközet elején vezetője így szólt hozzá: „Itt maradj állva!” Az elefánt ottmaradt. Nemsokára a vezető halálos sebet kapott s meghalt. Az elefánt nem mozdult helyéről, noha leghevesebben dúlt a harc a királyi zászló körül, amelyet vigyázott. Mikor az egész csapatot, amelyhez tartozott, visszaszorították, az elefánt akkor is mozdulatlanul állt a helyén. A csapat pedig, látva a zászló lobogását, nagy erőfeszítéssel visszafoglalta helyét. Mikor véget ért a harc, a katonák jöttek, hogy az elefántot elvezessék, de az nem ismerte a katonák hangját és sem szépszóval, sem ütlegelessel nem tudták rábíni, hogy helyét elhagyja. Három nap és három éjjel állt ott, mert vezetője az mondta: „Itt maradj!” Végre valaki azzal az elgondolással jött, hogy az elesett vezetőnek van egy fia, aki szintén gondozta az állatot. Ezt a fiút százötven kilométernyi távolságból hozták el, – és ennek a hangját megismerte az elefánt és hajlott a szavára, mikor azt mondta neki: „Most már gyere.”

A zászló volt a sarzsi?

A szöveg megállapítását végezte:

Pásztori Tibor Endre

Raduly Klára

Nemzettudat erősítése Erdélyben (3.)

(Aki hűtlen hagyományaihoz, azt a globalizáció bedarálja)

6. nap: augusztus 28. Csukás hegy, miccses piknik, barcasági csángó népviselet, néptánc bemutató kőlepcsős szíves látással.

*Kereslek, Isten, a földben,
a virágban, a fában,
és mindenütt megtalállak.
Ez az én istenkereső időm.*

*Kereslek a fényes tavaszban,
az erdők virágos feje int: itt vagy,
Kereslek az esőben, a szomszjas
vetések susogják: jelen vagy.
Kereslek a fűben: érezlek, tapogatlak,
Ez az én boldog istentaláló időm.*

Bartalis János: *Kereslek* című versében megfogalmazotthoz hasonlóan ezen a napon mi is a természetben kerestük, találtuk és láttuk meg a Teremtő nagyságát. A túrához gyönyörű időt „rendelt ki” a jó Isten. Nem sláger útvonalon mentünk a Csukásra, Gyuri bá-

Barangolók a Csukás hegyen

csi előre keresett egy nekünk való meredélyt. No, ez az út sem volt akármilyen. Lihegtünk, jajgattunk, csúszkáltunk, fűcsomóba kapaszkodva mentettük az életünket, de felértünk. Élményeinket hűen tükrözte a csúcsra érkezés után elhangzott Reményik Sándor *Alpesi rózsza* című verse. Álljon itt belőle egy mindent kifejező részlet:

*Hiába, ingyen nem adódik semmi,
Nagyon magasra kellett érte menni.
A hátizsákom felhorzsolta vállam,
A szeges cipő feltörte a lábam,
A botom eltört, újat kellett vágni,
Lélegzet nélkül sokszor meg-megállni,
Törpefenyő, boróka megakasztott,
Fejem fölött a végtelen virrasztott,
Szomszédságomban villámok cikáztak,
A sziklák – mint én – hol égtek, hol fáztak,
Hullott a lelkem vére-verejtéke, –
De feljutottam – s megérte, megérte!*

A hegyászó különítményt reménnyel és bizakodással töltötte el, hogy a bázison Módos Péter tisztáskapitány (kinevezés Gyuri bácsitól) és a barcasági háziak vezetésével készül a miccses piknik és vár a hűvös sör és fröccs. Nem csalatkoztunk.

A miccs készítése: A húsokat (marha, sertés) kétszer átdarálni. Hozzákeverni a tört fokhagymát és egy kis szódadikaribónát. Fűszerezni sóval, borssal, pirospaprikával, borsikafűvel és az egészet alaposan átgúrní. Ha túlságosan száraz a húsmassza kevés vizet hozzákeverni. Hűtőszekrénybe tenni egy éjszaká-

ra, hogy az ízek jól összeérjenek. Másnap közvetlen sütés előtt enyhén olajos kézzel 6–8 centiméteres kis kolbászskákat formálni. Sütéskor a miccs kolbászskákat körbe forgatni, hogy minden oldalról megsüljön.

A miccs mellé finom csirke szárnyak is sülték. Szerencsére nem a piknik után akartunk hegyet mászni.

Ezek után a háziak által készített finom vacsorából alig tudtunk fogyasztani. „Istenem, miért nem adtál két gyomrot!”

A nap további részében gazdag ismeret anyagot szerezhettünk a hétfalusi csángók történelméről, életéről, szokásairól, és a búcsúesten bepillantást nyelhettünk kulturális életükbe. Színes, tartalmas előadásokat hallhattunk néhai Dr. Papp Béla csángó házának kertjében leányától Papp Évától, majd Simon Mária virág csodákkal teli kertjében a búcsúesten.

Orbán Balázs írta: „*elég azt tudnunk, hogy ez árvaságában is emelkedett lelkületű nép magyarul beszél, magyarul érez, magyar dicsőségről álmodozik és dalol.*”

Hétfalut 1498-ban II. Ulászló király a brassói szászoknak elzalogosította, így lakói a szászok jobbágysággá lettek, és szász hatásra felvették az evangélikus vallást. A hétfalusi csángók szellemi, kulturális élete nem sínylette meg a szászok uralmát, hiszen iskolákat, könyvtárakat alapíthattak, létrejöhettek saját (magyar) értelmiségük, papságuk.

Brassóvidék magyar csángó falvai 1848 októberében az agyagfalvi Székely Nemzeti Gyűlésen arra kérték a nagygyűlés vezetését, hogy a székelység honvédelmi rendszeréhez tartozhassanak, és a 126. honvéd zászlóaljba tömörülve nagy számban vettek részt az 1848-

Népművészeti vásár Bácsfalun

49-es forradalom és szabadságharcban. Ennek a kérésnek és döntésnek szomorú következményei lettek. Hogy mi történt itt valójában 1848 karácsonyán, azt Borcsa Mihály (1824–1913) bácsfalusi evangélikus lelkész, 1848-as naplójából tudhatjuk meg: „*Karácsony szombatján hirtelen rettenetes ordítás rázkódtatta meg a levegőt, a Dereszttye felől hatalmas sereg román rontott a védtelen csángókra. Elmenekülni alig jutott ideje egy néhánynak, s aki tudott, kerteken, mezőkön keresztül rohant a hegyek és Malomdombok közé, a Kóhavas rengetegekbe, hogy bár életüket megmenthessék. De sokuknak ez sem sikerült, s mintegy 50 magyar esett a dühöngés áldozatául az egész Hétfalu területéről, közöttük a derék Szász György hosszúfalusi lelkész is, kit az otthonában szúrtak le, s ezeket hirtelenibe a templom udvarán temették el a hazakerülők, de csak hónapok múlva mertek még a templomokban is megemlékezni róluk. De akik megmenekültek, sem jártak sokkal jobban. Tél lévén, a hó elárulta a menekülőket útját, utánuk mentek, s ha nem is ölték meg, de mindenükből kifosztották őket, míg sokat az izgalom, a fagy és éhség tett életére nyomorékká.*”

A hétfalusiak gazdag népművészeti hagyományokkal rendelkeznek. Híresek szőtteseik, hímzéseik. Kossuth Lajos iránti tiszteletből Sipos Jánosné Berczki Anna (1850–1926), a csángók Nagyszonya, a már súlyos beteg Kossuth Lajos orvosával, Henfi Ignáccal levelezett, és a családnak felajánlotta a szemfedő és a fejpárna kihímzését. Kossuth halálakor a halotti lepel és párna nyilvánosságra került, Turin városa hivatalosan lefényképezte és a fényképeket az üzletek kirakataiban kiállították. Egy fényképet elküldtek Sipos Jánosnének is.

Betekintést nyerhettünk Dr. Papp Béla orvos áldozatos életútjába, akinek „*A bukaresti csángó-magyarok ezrei áldják emléket, mert nem hagyta el őket. Egyház-községbe, ifjú egyesületbe szervezte. Teszteli lelki egészségükre vigyázott. Éles szemmel figyelt rájuk. Nem is züllött el egy se köztük.*” írta róla Kelemes Kálmán.

A búcsústen láthattunk a Gorica férfitáncot és székely népi táncot, megismerkedhettünk a csángó népviselet tartozékaival, díszzeivel, és a húsvéti írott tojás szépségének titkával (húsvétkor azon üzent a leány, hogy elfogadta a leány közeledését). És ettünk kólépcsőt, ami nem más, mint a palacsinta, amit forró kőre locsolva sütöttek ki.

Szentágota evangélikus erődtemploma

7. nap: augusztus 29. Fogaras, Szentágota, Piski, Csernakeresztúr

Bácsfalu esővel búcsúzott tőlünk és a Fogarasi havasok is felhőbe burkolódtak. Fogarasról Gyuri bácsi jóvoltából megtudhattuk, hogy várát 1310-ben Apor László építtette. A 14. században a havasalföldi fejedelmek birtoka lett, 1588-tól az erdélyi fejedelmek feleségének birtoka. 1675-ben itt kötötték meg a fogarasi szerződést, melyben a lengyel és a francia király a kurucok megsegítésére vállalt kötelezettséget, de a szerződést a törökellenes háború miatt nem hajtották végre. 1685-ben az itteni országgyűlésen emeltek hűtlenségi vádat Thököly Imre ellen, és döntöttek birtokainak elkobzásáról. Apafi Mihály fejedelem itt halt meg 1690-ben.

Fogaras vára ma is épségben áll. Református templomát 1715 és 1740 között Árva Bethlen Kata építtette, sírja a templom előtt van, az úrasztala terítőjét Árva Bethlen Kata hímtezte. 1892 és 1910 közt a város képviselője volt Mikszáth Kálmán, akinek érdeme, hogy 1909-ben Alpár Ignác tervei szerint felépült a gimnázium épülete. Itt tanított 1908 és 1911 között Babits Mihály.

Első megállónk ezen a napon **Szentágota** volt, az evangélikus erődtemplom, amit 1409-ben kezdtek építeni, mai formáját 1560-ban kapta. Az útiterv szerint meglepetés várt itt ránk, az ígéret nem maradt szép szó. Lőrinczi Ferenc a harangozó, gondnok, a templom mindegyike ajándékozott meg minket. Szébbnél szebb hazafias Petőfi és Wass Albert verset szavalt el. Egyiket a másik után mondta kívülről, átélve minden mondatát, gyönyörű kiejtéssel. Egyik ámulatból a másikba estünk. A majd egy órás verselést még Feri bátyánk folytatta volna, ha minket nem sürget az idő.

Néptáncbemutató a csernakeresztúri búcsústen

Szászsebesről megtudtuk, hogy valamikor Székelysebes volt, de II. Géza a 12. század közepén a gyeput áthelyezte, és a székelyeket a Háromszéki medence környékére költöztette, és helyükre szászokat hívott be. A várost a törökök többször feldúlták, illetve felégették. 1540-ben itt halt meg Szapolyai János. A magyar történelem egyik nevezetes emléke a **Szászsebes és Szászváros között elterülő Kenyérmezőhöz** kapcsolódik. 1479-ben Kinizsi Pál és Báthory István erdélyi vajda Alkenyér mellett győzték le a Havasalföldről betört török sereget.

Következő megállónkon az 1849. február 9-i **Piski-i** csatára emlékeztünk *Petőfi: Négy nap döngött az ágyu* című versének meghallgatásával. A szabadságharc erdélyi harcainak hőstábornoka **Bem József** legnagyobb győzelmét itt aratta az osztrák császári csapatok felett. A több órás küzdelem a Sztrígy folyón lévő híd megtartásáért, illetve elfoglalásáért zajlott. A csata végső kimenetelét a Bem tábornok által igencsak kedvelt székely alakulatok döntötték el, vakmerő rohamukkal az osztrák csapatokat leszorították a hídról és visszavonulásra készítették. A csata helyszínét emléktábla nem jelzi, a régi fahíd he-

lyett kőhíd épült. Megemlékeztünk a magyar-örmény Czetz Jánosról, aki Bem vezérkari főnöke, hadművelési terveinek kidolgozója volt. Bem 1849. február 12-én, a piski csata után ezredessé léptette elő. Jelentős érdemeket szerzett Nagyszeben bevételénél, ezért Bem javasolta tábornoki kinevezését. Czetz János volt a honvéd haderő legfiatalabb tábornoka.

Barangolásunk utolsó éjszakáját **Csernakeresztúron** töltöttük. Vasárnap lévén szentmisén vettünk részt a település szépen karbantartott modern templomában. Felemelő lelki élmény volt. A falu igazi kis magyar sziget Hunyad megyében. A települést 1910-ben hozták létre, akkor települtek haza Bukovinából a madéfalvi osztrák vérengzés után elmenekült csíki és háromszéki székelyek leszármazottai, a bukovinai székelyek. Származásukra, magyarságukra büszke embereket ismertünk meg, kiváló gulyáslevest vacsoráztunk, és utána gyönyörködtünk a helyi fiatalok néptánc bemutatójában.

8. nap: augusztus 30. Déva, Marosillye, Máriaradna, Ópálos, Arad, Budapest.

Csaba testvérről, **Déváról** sokat hallot-

Az otthont adó dévai ferences kolostor udvarán

tunk, de az útítársak között voltunk jó néhányan, akik Csaba testvér gyermek-mentő missziójával közvetlen közletről ezen az úton találkoztunk először. Déván, a XVII. század elején épült ferences kolostorban Csaba testvér egyik munkatársa fogadott minket. Megtudtuk, hogy milyen kétségbeejtő körülményeket talált Csaba testvér 1993-ban az államtól visszkapott ferences kolostorban. Megtudtuk, hogy a gyermekmentő misszió szolgálata gyermekek nyári táboroztatásával kezdődött, és ma már 2000 gyermeket *nevel* a Dévai Szent Ferenc Alapítvány. Déván 200 gyermek él, egy-egy nevelő 8-10 gyermekkel foglalkozik ún. szociális családban. Az 1-4 osztályos gyermekeket helyben oktatják, a nagyobbak a városi iskolába járnak, Déva legerősebb iskolájába, a magyar általános iskola és gimnáziumba. A gyermekek, akik az otthonból kikerülnek, megállják a helyüket az életben, tizenhét év alatt egyetlen gyermek kallódott el, került börtönbe. A családok blokk-házak lakásaiban élnek, az együtt lakó gyermekek és nevelőjük mindent együtt végeznek a háztartás körül, csak a főzés történik közös konyhában. Élmény volt a látogatás egy családnál, látva a rendet, a gyermekek vidám, békés tekintetét.

Böjte Csaba ferences szerzetes az árva gyermekek mellett belefogott Erdély érté-

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem szülőháza

kes, veszélyeztetett épületeinek megmentésébe is. Ennek első lépése volt, amikor megvásárolta és felújította **Marosillyén Bethlen Gábor** erdélyi fejedelem szülőházát, mielőtt bordélyházat létesítettek volna benne. Felújították és emlékszobákat alakítottak ki, amelyekben bemutatják az erdélyi fejedelem életét és Erdély történetét.

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1580-ban Marosillyén látta meg a napvilágot iktári Bethlen Farkas és szárhegyi Lázár Druzsziánna fiaként. Erre emlékezik a kastélyból fennmaradt zömök bástyá, homlokzatán a nagyenyedi Bethlen Kollégium diáksága által 1909-ben elhelyezett felirat: „Ebben a házban született 1580-ban Bethlen Gábor, Erdély dicső fejedelme, a gyulafehérvári és a nagyenyedi Bethlen kollégium alapítója.”

A kastélyt 1614-ben Bethlen Gábor, már mint fejedelem, Bethlen Istvánnak adományozta. A család kihalása után Thököly Imre, majd az Apafiak birtokolták. Erődítésének lerombolását Apafi Mihály fejedelem rendelte el 1670-ben, mivel fennállt a veszélye, hogy a törökök foglalják el és fontos támaszpontjukká válik. A 18-19. században a Bornemissza család birtokolta, akik Mária Teréziától kapták a birtokot. Az egykori várból megmaradt bástya téglalap alaprajzú egyemeletes építmény. A földszint és az emelet is boltosított helyiségekből áll. Emeleti nagyterme háromszatú reneszánsz ablakkeretekkel és reneszánsz gyámkövekkel rendelkezik.

Meglepetésként, nagy örömmre, be-tértünk **Mária Radna**-ra. Ferences temploma híres búcsújáró hely. Kegyképet 1668-ban vásárolta Vrichonassa György katolikus bosnyák kereskedő egy olasz kereskedőtől. 1695-ben, Lippa visszafoglalása után, a török felgyújtotta, de a kőp a tűzben sértetlen maradt, a kápolna lángo-

ló tetejéről pedig tüzes cserepek hullottak a bámuló törökök közé. Erre a török vezér a gyújtogatókat kivégeztette. A templomot felújították, 1756-ban kolostort építettek mellé. 1951. augusztus 20-án kilenc hónapra kétszáz ferences szerzetest deportáltak Mária Radnára. A kegyhelyen történt csodás gyógyulások emlékéét a kolostor folyosóján hálából elhelyezett, a csodás eseményt megörökítő festmények őrzik.

Hogy a törököket ne csak gyújtogatóként emlegetjük, **Lippán** áthaladva meg-néztük a török bazársort, ahol sok keleti áru cserélhetett valamikor gazdát.

A kultúrára a bortúra tette fel ezen a napon a koronát. Módos Péter tábornagy (kinevezés Gyuri bácsitól, jóváhagyás a barangoló útítársaktól) kapcsolata révén az Arad-hegylája legkiválóbb borospincéjébe látogattunk **Opáloson, Balla Géza** pincéjébe, a Wine Princess borászatba. A 61,5 hektáron gazdálkodó Balla Géza méltó képviselője a ménési borvidék hagyományainak, melyben az egyedi mikroklíma és a helyi talaj-adottságok is segítik. Bálint Zoltán borásztól megtudtuk, hogy a szőlőbirtok 85%-án kék, 15%-án fehérszőlőt termesztnek, a merlot, pinot noir, cabernet sauvignon, cabernet franc és természetesen kadarka szőlőből előál-

Borkóstoló Balla Géza pincéjében

Mária Radna

lított vörösborokat nagy tölgyfa- (ászk) és barrique hordókban érlelik, míg a fehér szőlőfajtákból – olaszrizling, trami-ni, szürkebarát, sauvignon blanc, királyleányka – hűtött erjesztéssel kiváló fehérborokat készítenek. Egyedi a borok kiszere-lése is, mivel a palackokat nem címké-zik, hanem rusztikus módon csomagolják (a feliratok erre kerülnek), a ledugaszolt palackokat, pedig viasszal pecsételik le. Azt mondja a tulajdonos: „*Ménés érde-kes, izgalmas szín- és ízvilága megbabonázza vendégeinket boraink kóstolásakor, mert a nálunk készült bor ... szárnyat ad a gondolatoknak, kandallótűzet a barátság-nak*”. *Megtapasztaltuk. És megbabonáz-va, a kóstolástól felvidult állapotban bő-ségesen vásároltunk a különlegesen cso-magolt borokból.*

Aradon, az aradi vértanúk emlékművé-nél fejeztük be gazdag nyolc napos Erdély-járó programunkat. A délutáni nap langy melegében hallgattuk meg Damjanich imáját, koszorúztunk és elénekeltük nem-zeti imánkat. Arad után hamarosan meg-nyíltak az ég felhői és eső-könnnyekkel bú-csúztatott Erdély és búcsút mondott a nyár is. De minket ez már nem búcsított, hiszen utunk nyolc napjára „kirendelte a jó Isten” a jó időt, és Gyuri bácsi és Sarolta asszony jóvoltából ismét gazdagabbak lettünk.

Ifj. Gabányi János:

Balázs-Bécsi Attila „A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája” című könyvének névmutatója
(7. rész)

A név után levő szám a monográfiában megjelent oldalszámot jelöli, független attól, hogy szövegben vagy képaláírásként jelenik meg az illető családnév síremléke a kötetben.

337. Pappenheim, Simeon 29	Zsigmondné sz. Bárány	376. Özv. Szilasi Todorné sz.
338. Pasculescu Mihai 76	Mária 70	Czetz Mária 76
339. Pasculescu Mihainé sz. Voith Aurélia 76	357. Simai Mária 42	377. Szlátky Le... 78
340. Pataki Albert 48	358. Id. Simai Tivadar 28, 49	378. Szongott Anna 53
341. Paulini Erzsébet 41	359. Simay Márton 33	379. Szongott Kristóf 55
342. Péter Zsuzsánna 50	360. Simay Teréz 33	380. Szongott Kristófné sz. Korbuly Mária 55
343. Ifj. Placsintár Gergelyné sz. Zachariás Rozsi 83	361. Simay Irén 33	381. Dr. Szongott Menyhért 55
344. Placsintár Anna 77	362. Simay Lukács 33	382. Szongott-Mesztrovics sz. Korbuly Veronika 58
345. Placsintár Katalin 77	363. Simay Gergely 56	383. Todor Mária 73
346. Id. Placsintár Lukácsné sz. Buzeczko Katalin 77	364. Simay Gergelyné sz. Csauz Katalin 56	384. Todorfi család 93
347. Pusztay Ilona 78	365. Simay Miklós 73	385. Todorfy Juliánna 68
348. Retezár Júlia 77	366. Simay Róza 33	386. Tüzes Anna 84
349. Rik... gyermekei 34	367. Simay Rozália 33 368.	387. Tüzes család 84
350. Sáhín Ilonka 83	Simay Tódor	388. Tüzes Kajtánné sz. Szappanyos Jozefa 61
351. Sáhín Katalin 83	369. Simay Todorné sz. Simay Rozália 33	389. Tüzes Katalin 70
352. Sáhín Mária 83	370. Szacha Jakab 82	390. Urmánczy Avedik 58
353. Sáhín Rebeka 83	371. Szácha Jakabné sz. Eránosz Anna 82	
354. Sáhín Tamás 83	372. Szalontai Mihály 45	
355. Sáhín Tamásné sz. Görög Rebeka 83	373. Szappanyos Józefa 61	
356. Özv. Sikorszky	374. Szarukán Katalin 48	
	375. Szilasi Mária 76	

(Megjelent Magyarörmény Kulturális Lapok VI. évf. 1. sz. 2004. 03.)
Folytatjuk

Zeneagapé az örmény katolikus templomban

(Budapest XI., Orlay u. 6.)

December 18., vasárnap Karácsonyi CD bemutató Szongoth Gábor D. J. Mindenkit szeretettel várunk!

Szongoth

Örmény-magyar gyermekrovat (45. rész)

Kedves örmény származású magyar gyerekek!

2010-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, ajándékot nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán:

Dr. Puskás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia
LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” ÖRMÉNY GYERMEKROVAT NYERTESE 2010-BEN!

A Zeitun-i hősök

A 19. században Nyugat-Örményországban egy ellenállási mozgalom indult, hogy szembeszálljon az oszmánok túlkapásaival. Örményország másik végében, Kilikiában, a zeituni örmények állt harcban a térségbeli törökökkel. Pénzzel kapcsolatos nézeteltérés volt közöttük, mivel a földek itt nagyon szegény termést adnak az embernek. Zeitun a Marashi tartományban található. A tartomány pasája nagyon nagy adót rótt ki az örményekre, hogy fenntarthassa udvarát és fényűző életet élhessen. A zeituni örmények megtagadták a kérést, mivel azokat túlzottnak és jogtalannak tartották. A pasa ekkor katonasággal és fegyverekkel támadta meg a várost. Zeitun egy hegyre épült város, az utcák keskenyek, de az örmények hősiességgel ellenálltak.

A háború 1862 augusztusában kezdődött, és 1873-ban, 1878-ban megismétlődött. Az örmények visszaverték a pasa csapatát, és az angol, a francia és az olasz nagykövetek közbenjárásával a két fél békét kötött. A Zeitun-i győzelemnek nagy híre lett Európában.

Kérdés: Mi volt az oka a török-örmény ellentéteknek Zeitunban? Fejtsd ki bővebben a kérdést!

Megfejtések:

Molnár Zsófia, Marosvásárhely

Az örmény nép ki tudta volna vívni függetlenségét, ha David Peg nem hal meg. (Szeptember)

Az örmények I. Miklós orosz cár segítségével bíztak, és önkéntesekkel segítettek. (Október)

Nemzettudat erősítése Erdélyben

Barkó Etelka

(cikkünk a 40–45. oldalon)

Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2010. évi (XIV. évfolyam) tartalomjegyzéke

Január, XIV. évf. 155. szám

- Elmélkedés az örmény liturgiáról – Dr. Sasvári László
- Jézuskára várva – M
- A Fővárosi Örmény Klub januári programja (Dr. Aradi Éva)
- Laudáció: Balázs-Bécsi Attila – Szongoth Gábor
- Tallózás a karácsonyi üdvözetek közül (Jakubinyi György érsek, Tőkés László EP képviselő)
- Eröss Attila: Ez a parancs! (vers)
- Fővárosi Örmény Klub meghívó
- Dr. Issekutz Sarolta elnöki beszámolója az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2009. évi működéséről
- Új örmény emlékhely Budapesten – M
- Tisztelt magyar honfitársaim! – Hetessy József
- Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten (7. rész) – Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő
- Vasárnapi zene – dcs
- A Zeneagapé 2010 első félévi programja – Szongoth Gábor
- „... ahol az álmok összeérnek...” (4., befejező rész) – Szász Ávéd Rózsa (Marosvásárhely)
- Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület tavaszi-nyári eseménynaptára 2010
- Eleméri nemesség (11. rész) – Pavlov Boris
- Felhívás
- A gránátalmabor íze (1. rész) – Kali Kinga
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (2. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Kissé megkésve ugyan, de emlékezzünk Ignác Rózsára! – Bálintné Kovács Júlia
- Kihalni félelmetesebb, mint meghalni – Czirják Árpád
- Felhívás
- Tündérvilág a nyolcadik emeleten (Gross Arnold) – Péter Zsuzsa
- Ősök nyomában Erdélyben III., erzsébetvárosi Lukács Béla kastélya Zalatnán – Rozsos Tamás László
- Vállamra az évek összegyűltek és ránehezdedtek (Khell Julianna), 5., befejező rész – Sylvester Lajos
- Olvasói levelek, kapcsolattartás – Bálintné Kovács Júlia
- Szomorújelentés: Egy néma ágyú díszlövése (Khell Ödön halálára) – Sylvester Lajos
- Elment egy felejthetetlen, jó barát (Khell Ödön) – Lovas Kati, Péter Nelly
- Szomorújelentés: Pongrácz Ödön (1922–2009) – Pongrácz Ernő

- Örmény-magyar gyermekrovat (35. rész) Szempát, a vértanú (Kr. u. 890–914.) – Dr. Puskás Attila
- Rendelkezés a személyi jövedelemadó 1%-ról
- Az új esztendő küszöbén – dr. Issekutz Sarolta

Február, XIV. évf. 156. szám

- Elmélkedés az örmény liturgiáról – Dr. Sasvári László
- Számos kérdés, hozzászólás az előadó jutalma – Béres L. Attila
- Felhívás
- Őseink története örmény, indiai, kínai, görög források alapján – Dr. Aradi Éva
- Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten (8. rész) – Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő
- Felhívás
- A cserkészekről általában, a Czetz János cserkészcsapatról különösen – Bálintné Kovács Júlia
- Nyitottak a cserkészek a társadalom szolgálata felé – Idén 15 éves a szamosújvári cserkészcsapat – Fodor Emőke
- Ősök nyomában Erdélyben IV. A Gajzágó család kúriája Néma községben – Rozsos Tamás László
- Farsangi bál Marosvásárhelyen – Dr. Puskás Attila
- Eleméri nemesség (12. rész) – Pavlov Boris
- Zeneagapé az Orlay utcai örmény katolikus templomban – M
- A Zeneagapé 2010 első félévi tervezett programja – Szongoth Gábor
- A gránátalmabor íze (2. rész) – Kali Kinga
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (3. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Apróságok, töredékek – Bálintné Kovács Júlia
- Rendelkezés a személyi jövedelemadó 1%-ról
- Örmény-magyar gyermekrovat (36. rész) Ani városa – Dr. Puskás Attila
- Pilinszky János idézet
- Pongrácz Ödön urnakoporsója előtt – Lezsák Sándor
- Barangolás őseink földjén – programajánló
- Fővárosi Örmény Klub meghívó

Március, XIV. évf. 157. szám

- Elmélkedés az örmény liturgiáról – Dr. Sasvári László
- „Hópárdac” a Himalája, Gyuri bácsi az Erdély-járás szépségeiről – Béres L. Attila
- Erdélyi Örmény Gyökerek K. E. Pénzügyi beszámoló 2009 – dr. Issekutz Sarolta
- Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten (9. rész) – Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő
- Jankovics Marcell kapta az idén a Kölcsey Társaság emléklapját – Szabó Tibor

- „Mozgóképregény”, a Korbuly család XX. százada – Issekutz
- Nagyböjt kezdetén – Ákos atya
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (4. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Felhívás
- Akinek szívből gratulálunk! (Bárányi László Ildikó) – Bálintné Kovács Júlia
- Felhívás
- Eleméri nemesség (13. rész) – Pavlov Boris
- Az 1848-49-es szabadságharc magyarörmény hősei II. – Rozsos Tamás László
- A Zeneagapé 2010 első félévi programja – Szongoth Gábor
- A gránátalmabor íze (3. rész) – Kali Kinga
- Archívumunk mélyéből ajánljuk mindenki figyelmébe: Ünnepi beszéd, 1920. április 18. – Tutsek József
- Kedves Atyámfiak! – Dr. Ávedik Félix
- Idősebb Dr. Betegh Péter – Dr. Sasi Nagy Istvánné Betegh Klarissza
- Időutazás Ecsmiadzinból Marosvásárhelyre – Szász Ávéd Rózsa
- Ki volt Fehértáj Tibor? – Szamosné Szőke Magdolna
- Szomorújelentés: Schmitz Opra Marianne
- Örmény-magyar gyermekrovat (37. rész) Ani pusztulása – Dr. Puskás Attila
- Örmények nyomában Európában –2010, programajánló
- Barangolás őseink földjén, programajánló
- Fővárosi Örmény Klub: Nelly Shahnazaryan
- Hakertámadás egy törökországi örmény újság honlapja ellen – (MTI)
- Rendelkezés a személyi jövedelemadó 1%-ról
- Örményországban elítéltek egy ellenzéki újságíró – (MTI)
- Nami hirdetés

Április, XIV. évf. 158. szám

- Elmélkedés az örmény liturgiáról – Dr. Sasvári László
- Az üres szék szimbóluma – Béres L. Attila
- Láthatóvá a lehetetlent – B. A.
- Fővárosi Örmény Klub meghívó
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (5. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Lukács Béla jelleme – Györfy Dénes (Nagyenyed)
- Egyházi hírlevél – Ákos atya
- Mártonffy Márton – (Megjelent: Magyar Szalon XXXVIII.)
- Hazai katolikus főpásztorok XVI. Benedek Pápánál – Fodor György
- Dávid Csaba: Akad-e ember (1915 emlékére) vers
- A protestáns örmények gyásznapja – Korbuly Domokos
- Meghívó
- A Zeneagapé tervezett programja – Szongoth Gábor
- Eleméri nemesség (14. rész) – Pavlov Boris

- Tisztelet a hősök emlékfalánál – M
- Magányos sírkövek. A Gajzágó család sírhelyei Túrkevéen – Rozsos Tamás László
- A gránátalmabor íze (4., befejező rész) – Kali Kinga
- Archívumunk mélyéből ajánljuk mindenki figyelmébe! Dr. Ávedik Félix jelentése, 1921. április 24.
- Demeter Béla (1. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Demeter Béla ébresztése – Kónya-Hamar Sándor
- Mály József festőművészről – Árváné Pataki Ilona
- Felhívás!
- Húsvét – dr. Issekutz Sarolta
- Apróságok, töredékek – Bálintné Kovács Júlia
- Örmények nyomában Európában – 2010 - programajánló
- Barangolás őseink földjén - programajánló
- Örmény-magyar gyermekrovat (38. rész) Tatul Vanantetszi (Kr. u. 1050) – Dr. Puskás Attila
- Felhívás
- Szomorújelentés: Várnay Levente
- Rendelkezés a személyi jövedelemadó 1%-ról
- Nami hirdetés

Május, XIV. évf. 159. szám

- Elmélkedés az örmény liturgiáról – Dr. Sasvári László
- Identitás-tudatunkat gazdagították – Béres L. Attila
- Tisztelt Uraim és Hölgyeim, kedves megjelentek! – Borbély Bartis Júlia
- Az Örmény Genocídium – dr. Issekutz Sarolta
- Tavakdzian Szerpuhi: Száműzve – Egy örmény lány története - dr. Issekutz Sarolta
- Zarándoklás... önmagamhoz 2010. március 20–27. között – Bálintné Kovács Júlia
- Eleméri nemesség (15. rész) – Pavlov Boris
- Csíkszépvízi húsvét... Gyermekkorom húsvétjai – Sebestyén Péter
- Az 56-os Történelmi Alapítvány szeretettel várja az érdeklődőket 2010. május 8-i programokra!
- Meghívó!
- A magyar történelem Thermopüliai csatája – Szathmáry
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (6. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Szomorújelentés: Elhunyt Dr. Csordás Eörs – I. S.
- „Előkerült” Lukács Béla mellszobra – Rozsos Tamás László
- Felhívás az örmény közösséghez tartozók részére! – dr. Issekutz Sarolta
- A mezősegi csoda – Szőcs Judit
- Karátsonyiak a Bánságban – A nagy alvók (1. rész) – Gurzó K. Enikő
- Örmények nyomában Európában – 2010 - programajánló
- Barangolás őseink földjén - programajánló
- Kolozsvári sírok – István

- Örmény-magyar gyermekrovat (39. rész) A kiváló Levon, Cilicia királya (1198–1218) – Dr. Puskás Attila
- Fővárosi Örmény Klub meghívó
- Rendelkezés a személyi jövedelemadó 1%-ról
- Nami hirdetés

Június, XIV. évf. 160. szám

- Elmélkedés az örmény liturgiáról – Dr. Sasvári László
- Megelevenedett múlt, és az éneklő klub – Béres L. Attila
- Így emlékeztünk a Genocídium 95. évfordulóján – Zakariás Antal Dirán
- Majális első napján – Kalamár György
- Ha már így alakult... – dcs
- Gróf Széchenyi István halálának 150. évfordulójára emlékezve – gróf Széchenyi Ferenc
- Az örmény múlt és hagyomány Erdélyben – M
- Konferencia az erdélyi örmények múltjából – Pethő Melánia
- Tisztelt Meghívottak, Vendégek, kedves Hallgatóság! – Mezei János
- Kis dolgok dicsérete! – Csaba t.
- Egyházi hírlevél – Fülöp Ákos plébános
- Emlékek az erdélyi örmények életéből – Györfi Dénes
- Fővárosi Örmény Klub meghívó
- Erdélyi örmény nemesi családok címerei kiállítás Marosvásárhelyen – Szász Ávéd Rózsa
- Meghívó, nemcsak II. kerületi lakosok számára! – dr. Issekutz Sarolta
- Hayk Grigoryan kiállítása
- Pusztainé Wellmann Katalin emlékére – Bálintné Kovács Júlia, Killyéni András
- Felhívás
- Eleméri nemesség (16. rész) – Pavlov Boris
- Száz éve született Demeter Béla – a gazdaságpolitikus szakíró, falukutató, szerkesztő és jelentéstevő megbízott (2. rész) – Kónya-Hamar Sándor
- Babits Mihály: Áldás a magyarra (vers-részlet)
- Korai adatközlők és adatok az örmények hazai jelenlétéről (1. rész) – Kiss Ferenc
- Az anyanyelv utazó kalandora - 73 éves lenne Lászlóffy Aladár – Nagy Botond
- Felhívás az örmény közösséghez tartozók részére!
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (7. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Gróf Széchenyi István halálának 150. évfordulójára emlékezve – gróf Széchenyi István
- Újra Hollósy Kornélia – Diósszilágyi Sámuel (Makói Múzeum Füzetei)
- Szász Károly: Hollósy Kornéliának (vers)
- Karátsonyiak a Bánságban – A nagy alvók (2. rész) – Gurzó K. Enikő
- Apróságok, töredékek – Bálintné Kovács Júlia
- Barangolás őseink földjén – programajánló
- Balázs-Bécsi Attila „A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája” című könyvének névmutatója (5. rész) – ifj. Gabányi János

- Örmény-magyar gyermekrovat (40. rész) Az Örmény Királyság vége (Kr. u. 1375) – Dr. Puskás Attila
- „Előkerült” Lukács Béla mellszobra II. – Rozsos Tamás László
- Nami hirdetés

Július–augusztus, XIV. évf. 161–162. szám

- Elmélkedés az örmény liturgiáról – Dr. Sasvári László
- Nem örmény származásúak, mégis kutatják az örmény kultúrát – Béres L. Attila
- Fővárosi Örmény Klub júliusi meghívó: „Képes, képtelen zenés meglepetések”
- Az erdélyi örmények vallási társulatainak alapítása – Kovács Bálint
- Örmény nyomon Gyergyószentmiklós – Tokodi Gábor István
- Világosító Szent Gergely tiszteletére – M – Buslig Gyula
- Világosító Szent Gergely búcsú Szamosújváron (jún. 19.)...és az Orlay utcában (jún. 20.)
- Egy örménydiaszpóra-konferencia margójára – Poósz Lóránd (Nagyvárad)
- Olvasói levél – Olaszné Zakariás Anna
- A féllábú „Hópárdus” tovább lép – (Béres)
- Örmény kaleidoszkóp – Nagy Botond
- Fővárosi Örmény Klub augusztusi meghívó
- Barcsay Jenő mellszobra Szentendrén
- Barangolás őseink földjén
- Eleméri nemesség (17–18. rész) – Pavlov Boris
- Közlemény – dr. Issekutz Sarolta elnök
- Tiltakozó nagygyűlés a Nagy-Trianon palota előtt – Dr. Száva Tibor Sándor (Bécs)
- Kitűzték a dátumot Bogdánffy Szilárd vértanú püspök boldoggá avatásáról – Bálintné Kovács Júlia
- Isten szolgája Dr. Bogdánffy Szilárd rövid életrajza – Fodor József
- Örmény sátor az Ízek utcájában
- Korai adatközlők és adatok az örmények hazai jelenlétéről (3. rész) – Kiss Ferenc
- Száz éve született Demeter Béla – a gazdaságpolitikus szakíró, falukutató, szerkesztő és jelentéstevő megbízott (3. rész) – Kónya-Hamar Sándor
- Bánffy György kapta a Magyar Szabadságért-díjat – (MTI, 2010. június 19.)
- Magányos sírkövek II. – A Gajzágó család sírhelyei Túrkevéen – Rozsos Tamás László
- Csasz Mártonra emlékezünk – Bálintné Kovács Júlia
- Tallózás az Erdélyi Magyar Breviáriumból... A kínai császár orvosa addig maradhatott életben, amíg uralkodója egészségnek örvendett – Czirják Árpád
- Karátsonyiak a Bánságban (3. rész) – Gurzó K. Enikő
- Szomorújelentés: baracházi Dr. Capdebo Gergely
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (8. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Ötezer éves cipő egy örmény barlangból – (MTI, 2010. június 14.)
- „Megyei” tankönyv, mesekönyv gyűjtés kezdődik! – Vida Erik
- Örmény-magyar gyermekrovat (41. rész) IV. Hagop katolikosz – Dr. Puskás Attila
- Felhívás az örmény közösséghez tartozók részére! – dr. Issekutz Sarolta

Szeptember, XIV. évf. 163. szám

- Elmélkedés az örmény liturgiáról – Dr. Sasvári László
- Követendő civilizációs értékekről az erdélyi örmény közösség szolgálatában – Béres L. Attila
- Erkölc és tisztesség a gyergyószentmiklósi örmény közösségben – Dr. Garda Dezső
- Fővárosi Örmény Klub szeptemberi meghívó: Mozgóképregény
- Április 24 – avagy mit üzen a genocídium? – dcs
- Magyarörmény voltam Bécsben – Wertán Kinga
- Nagyboldogasszony napi búcsú augusztus 15-én Erzsébetvárosban – M
- Az erzsébetvárosi virtuális örmény múzeum tájékoztatójából: Az Erdélyi Örmény Múzeumi Gyűjtemények, Erzsébetváros, Szeben megye
- Felhívás! – A szerk.
- Egy magyarbarát francia diplomata – Viziné Debreczy Ildikó
- Eleméri nemesség (19. rész) – Pavlov Boris
- Bogdánffy Szilárd vértanúsága – Bura László (Szatmárnémeti)
- Martonyi az elnökségről – (Magyar Nemzet 2010. július 16.)
- Felhívás a Budapest I., II., III., VI., VIII., IX., XI., XII., XIII., XIV., XV. és XVI. kerületi örmény közösségek részére! – dr. Issekutz Sarolta
- Bálint Tibor Emlékharangot avattak – Köllő Katalin
- Helyre tett helynevek és összefüggések – Táló Géza
- Korai adatközlők és adatok az örmények hazai jelenlétéről (3. rész) – Kiss Ferenc
- Karátsonyiak a Bánságban (4., befejező rész) –Gurzó K. Enikő
- Olvasói levél: Mály József festőművész síremléke – Árváné Pataki Ilona
- Névjegy: László Endre
- A zeneagapé tervezett őszi programja – Szongoth Gábor
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (9. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Meghívó (Kőorszag c. kiállítás)
- Száz éve született Demeter Béla – a gazdaságpolitikus szakíró, falukutató, szerkesztő és jelentéstevő megbízott (4., befejező rész) – Kónya-Hamar Sándor
- Emlékeim a Kapdebó családról (1. rész) – Kabdebó Lóránt
- A szamosújvári Szentháromság gyógyszertár (1. rész) – Dr. Izsák Sámuel – Sztranyiczki Mihály
- Délnémet barangolások (1. rész) – Kovács Mária
- Örmény-magyar gyermekrovat (42. rész) Dávid Peg, a grúz generális (Kr. u. 1726) – Dr. Puskás Attila
- Az erzsébetvárosi búcsú vendégserege (fotó)
- Nami hirdetés

Október, XIV. évf. 164. szám

- Elmélkedés az örmény liturgiáról – Dr. Sasvári László
- Örmény gyökereket és magyarságukat őrzők a szeptemberi, 175. klubdélutánon is – Béres L. Attila

- Fővárosi Örmény Klub meghívó: Októberi hőseink
- Zarándoklat – Megjelent a Nagyvárad Római Katolikus Egyházmegyei honlapján
- Örmények Brassóban – Budai Merza Pál
- Nemzetiségi fesztivál Józsefvárosban
- Közlemény – dr. Issekutz Sarolta
- Darkó László (1924–1970) örmény (Amberboj) gyökerű festőművészre emlékeztek Kolozsváron – Cs. Erdős Tibor
- Darkó László, aki érdekes és színes jelensége volt Kolozsvár társadalmi életének – Ferenc Zsolt
- Szabadhal – Kali Kinga
- Emléktábla avatás – M
- Kampányzáró a II. kerületben
- Eleméri nemesség (20., befejező rész) – Pavlov Boris
- III. Urmánczy Nándor Emléknep – Czirják Károly
- Emlékeim a Kapdebó családról (2., befejező rész) – Kabdebó Lóránt
- Az örmény nemzet ünnepén – B. A.
- Ódium – V. I. Pásztori Tibor Endre (ny. református esperes, Zabola, Erdély)
- Volt egyszer egy kastély 2006 (részlet) – Feketéné Ziegler Ágota
- Korai adatközlők és adatok az örmények hazai jelenlétéről (4., befejező rész) – Kiss Ferenc
- Zeneagapé az Örmény katolikus templomban – Szongoth
- Zseni, két korszak között – Csiky Gergely és a XIX. század – Nagy Botond
- Élő örökség – Bodolai Gyöngyi
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (10. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Örmény-magyar gyermekrovat (43. rész) Nerszesz Áskadárág – Dr. Puskás Attila
- Felhívás!
- A szamosújvári Szentháromság gyógyszertár (2. rész) – Dr. Izsák Sámuel – Sztranyiczki Mihály
- Nemzettudat erősítése Erdélyben (1.) – Raduly Klára
- Délnémet barangolások (2., befejező rész) – Kovács Mária
- Szomorújelentés: Bánffy György
- Elhunyt Bánffy György, a II. kerület díszpolgára
- Szomorújelentés: Marschall Béla
- Gróf Széchenyi István halálának 150. évfordulójára emlékezve – gróf Széchenyi István imája
- Nami hirdetés

November, XIV. évf. 165. szám

- Elmélkedés az örmény liturgiáról – Dr. Sasvári László
- Októberi hőseinkre emlékeztünk – Béres L. Attila
- Fővárosi Örmény Klub novemberi meghívó
- A lélek nem alszik ki... – Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit
- 54 éve történt – Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit

- A Pongrátz testvérek – dr. Issekutz Sarolta
- Örmény áldozat a magyar szabadságért (Interjú dr. Issekutz Saroltával, Kiss Ernő honvédtábornok, aradi vértanú leszármazottjával) – Ternovátz István
- Az egész család, az egész közösség fesztiválja – Riti József Attila
- Erdélyi panoráma – Juhos-Kiss János
- Felhívás téglajegyek vásárlására
- Még egyszer a Józsefvárosi Nemzetiségi Napról – Zakariás Enikő
- Neves örmény személyiségek – Szász Ávéd Rózsa (Marosvásárhely)
- Kezek – Elda Grin (Kali Kinga fordítása)
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (11. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Fogarasy Mihály püspök élete és munkássága
- A tagadás tagadása – Kiss Ferenc (Dés)
- A szamosújvári Szentháromság gyógyszertár (3. rész) – Dr. Izsák Sámuel – Sztranyiczki Mihály
- Czetz János – a példakép – V. M.
- Bogdánffy Szilárd vértanú-püspökre emlékeztek Marosvásárhelyen – Székely Imola
- Vatikáni kitüntetés Roska Tamásnak – (MTI)
- Kitüntetések – (Erdély ma – egy szebb holnapért honlapról)
- A 2010-es örmény kisebbségi választás eredményeinek értékelése az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szemüvegén át – Balogh Jenő
- Beszámoló Kovács Bálint doktori értékelésének nyilvános vitájáról – Prof. Dr. Ashot Melkonyan, Dr. Medgyesy S. Norbert, dr. Issekutz Sarolta
- Az irodalom és vallás kulturális közvetítő szerepe az erdélyi örmények integrációja során a 18. században (doktori értekezés összefoglalója – 1. rész) – Kovács Bálint
- „Pacsirtavár” – dcs
- Zeneagapé az örmény katolikus templomban – Szongoth
- A II. kerület díszpolgára Szervátiusz Tibor szobrászművész – M
- Botár Edit festő- és iparművész – M
- Tisztelt gyászolók! (Bánffy György) – Dr. Láng Zsolt
- Szomorújelentés: Hajdú Györgyné Capdebo Éva-Mária
- Szentendrei örmények – Száva Alex
- Török kutatók megtalálták Noé bárkáját – (Forrás: afp.com)
- Életműdíjat kapott Jankovics Marcell a pozsonyi animációs biennálén – (MTI)
- Esztergom, Esztergom, gyönyörű, csodaváros – Zakariás Enikő
- Az örmény Velence – Kali Kinga
- Nemzettudat erősítése Erdélyben (2.) – Raduly Klára
- Örmény-magyar gyermekrovat (44. rész) Az örmény pártok – Dr. Puskás Attila
- Zeneagapé: Fogolyán Kristóf fuvolaművész (fotó)
- Meghívó: Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája könyvbemutatóra

December, XIV. évf. 166. szám

- Elmélkedés az örmény liturgiáról – Dr. Sasvári László
- Családi kamarakonzert és könyvajánló – Béres L. Attila
- Örmény örökséget őriz tíz esztendő munkája – (Béres)
- Az örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája javított, bővített kiadásának bemutatója – Gudenus János József
- Főhajtás a vértanú püspök előtt – Rostás Szabolcs (Kolozsvár)
- Feltárt múlt: A „leleteket” bemutató kiállítást szentmisével nyitották meg – Máthé Éva
- Az ompolygyepűi (preszákai) emlékmű felavatása II. – Rozsos Tamás László
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (12. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- A szamosújvári Szentháromság gyógyszertár (4. rész) – Dr. Izsák Sámuel – Sztranyiczki Mihály
- Az écskai uradalom – a Lázár család története – Gazdag Ervin
- Felhívás téglajegyek vásárlására
- Az irodalom és vallás kulturális közvetítő szerepe az erdélyi örmények integrációja során a 18. században (doktori értekezés összefoglalója – 2., befejező rész) – Kovács Bálint
- Közlemény a 2011-es országos és fővárosi örmény önkormányzati választásról
- Részlet az Apostoli Kormányzó, a gyulafehérvári róm. kat. Érsek, Msgr. Jakubinyi György leveléből
- Csendes pohárköszöntő újév reggelén – Kányádi Sándor verse
- Fővárosi Örmény Klub meghívó (Szent Karácsony ünnepén)
- Szórványmagarság Napjának bevezetését kezdeményezik – MTI
- Mégis van Örmény Színház!?! – VM
- Örmény király – magyar király – Bányai Elemér: Örmény anekdoták c. könyvből
- Tallózás a világhálóról – Bálintné Kovács Júlia
- Ladó Lajos (1907–1964) - Száz éve született Ábel Lövétén – Bálintné Kovács Júlia
- Lelkünkben gyűjts picit gyertyát sokat... – Részlet Babits Mihály verséből
- Meskó Zoltán diadala az Egyesült Államokban – Laslovic Tímea
- Sarzsi – Pásztori Tibor Endre
- Nemzettudat erősítése Erdélyben (3.) – Raduj Klára
- Balázs-Bécsi Attila: „A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája” című könyvének névmutatója (7. rész) – ifj. Gabányi János
- Zeneagapé az örmény katolikus templomban – Szongoth
- Örmény-magyar gyermekrovat (45. rész) – Dr. Puskás Attila
- Nemzettudat erősítése Erdélyben (fotó)
- Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2010. évi (XIV. évfolyam) tartalomjegyzéke
- A Fővárosi Örmény Klub 2010. évi műsora
- Nami hirdetés

A Fővárosi Örmény Klub 2010. évi műsorai

Január 21.

- „Ordosztól a Kárpát-medencéig” – A magyarok ősei indiai, perzsa, örmény és bizánci források alapján – Dr. Aradi Éva vetítettképes előadása

Február 18.

- A 2009-es MANASLU expedíció: a 8000-es csúcs támadása és meghódítása – Az első magyar „Hópárduc” vetített képes előadása – Előadó: Eröss Zsolt, Gyergyó díszpolgára
- Barangolás őseink földjén, Erdélyben – Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2010. évi programajánlója – Dr. Szarka György vetítettképes előadása

Március 18.

- Nelly az örmény klubban – Igen, igen kedves közönségünk, kedves örmények, jól látják: Nelly Shahnazaryan, a Keresztút szerzője, az ünnepelt író nő lesz – mind a március 17-ei Keresztút című monodrámának (19 óraker, Budapesti Kamaraszínház Ericsson Stúdió: VII. ker. Asbóth utca 20.), mind a március 18-ai klubrendezvénynek – a díszvendége. Az esemény moderátora Kállai Katalin. Meghívott vendégeink: Várady Mária, színművész, a monodráma előadója, Kerényi József Kossuth-díjas díszlettervező, építésmérnök, Fekete Mária jelmeztervező, Máté Krisztián, a rendező munkatársa, Szőke István Jászai-díjas rendező.

Április 15.

- Borbély Bartis Júlia – Borbély Bartis Endre: BUDAPEST utcaneveiben mesélő történelem – Erdély-Felvidék-Kárpátalja-Délvidék-Burgenland-Lengyelország c. könyvbemutatója
- Emlékezés az Örmény Genocídium 95. évfordulójára – előadó dr. Issekutz Sarolta elnök
- Hrant Dink c. dokumentumfilm vetítése

Május 20.

- Emlékezés Szamosújvárra, szamosújvári barátaira, a szamosújvári plébánia vezetőitől kapott megtisztelő feladatra... – Vendégünk a 90 éves Mayer Gézáne Budai Mária
- Örmény, erdélyi örmény népzene – a Tigrán Együttes műsora (vezető: dr. Szuper Géza, Baráth Emőke, Vikol Kálmán)

Június 17.

- Az erdélyi örmények vallási társulatainak alapítása – Előadó: Kovács Bálint, a Lipcsei Egyetem, a Kelet-Közép-Európa Intézet (Lipcse) tudományos munkatársa
- Örmény nyomon Gyergyószentmiklós – filmbemutató – Rendezte: Tokodi Gábor István, szakmai irányító: Kovács Bálint

Július 15.

- „Képes, kép-telen zenés meglepetések” – Örmény fotók, kisfilm bemutatása Kabdebó János munkáiból/ alkotásaiból, zenei kísérettel

Augusztus 19.

- Dr. Garda Dezső (történész, egyetemi tanár): Erkölcs és tisztesség a gyergyószentmiklói örmény közösségben – előadás
- Könyvbemutató: Dr. Garda Dezső: A törvénykező örmény közösség I–III.

Szeptember 16.

- Mozgóképregény – a Korbuly család XX. százada (filmvetítés) – Rendezte: Péterffy András, operatőr: Kurucz Sándor, szerkesztette: Korbuly Judit, gyártó: Dunatáj Alapítvány – A beszélgetést vezeti: dr. Issekutz Sarolta

Október 21.

- Októberi hőseink – Zenés, irodalmi összeállítás vetített képekkel
Előadó: dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit és dr. Issekutz Sarolta
Közreműködik: Facskó Marica (próza, vers) és Vörösváry Márton (hegedű)

November 18.

- Bemutakozik egy muzsikus família: Kirkósa Péter hegedűművész és családja
- Kátai Mihály Munkácsy-díjas festőművész „Napkapu” című könyvének bemutatója – Közreműködik: Szilvay Ingrid

December 16.

- Szent Karácsony ünnepén – Ünnepi műsor
- Vörösváry Márton: Micimackó - kantáta (részletek)
Közreműködik: a Benkő István Református Általános Iskola és Gimnázium (Újpest) kicsinyek kórusa. Szólisták: *Talabér Anna, Valeyos Hanga, Szakács Lilla és Mátyás Dominika* ének, *Németh Kata* fuvola, *Géczy Katalin* gitár, *Vörösváry Márton* hegedű és *Vörösváry Ibolya* brácsa. Karvezető: *Zakarné Szarka Zsuzsa*
- dr. Issekutz Sarolta elnök köszöntője és beszámoló az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2010. évi működéséről
- Szongott Kristóf díjátadás – Díjazott Dr. Puskás Attila, a Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület elnöke
- Közreműködik: Flórián Antal színművész és Vörösváry Márton (hegedű)
- A csillagének – Szent László-kori iskoladráma – Dr. Kilián István gyűjtése – Előadja a *Szent Család Plébánia* gyermek színjátszó köre – Rendezte és betanította: *Dr. Kilián Istvánné*. Ének: *Egyháziné Marthy Katalin*. Jelmez: *Wertán Kinga*
- Ajándékozás, szíveslátás, könyvvásár

*Shnorhavor szurp Dzunnt jév Nor Tari!
Aldott Karácsonyt és Boldog Új Évet!*

Nami?

nami

Magyar iparművészek
Magyarországon
készült tárgyai

FIGURKA
NAMI
NYÚLGYAR
PAPPET
PUCC
SLAVEI
termékek

figurák, párnák, táskák,
kötött takarók, sapkák, könyvek

A hazai válogatott: rackajuh és mangalica

www.nami.co.hu
info@nami.co.hu,
(36-1) 202 07 75
H-1126 Budapest,
Dolgos u. 2.
(MOM Park lakóparki rész)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület **székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791)

(felfogadás: hétfőn 16–18 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.